

MAGYARÖRMÉNY TUDÁSTÁR

Jelen dokumentumot a Magyarörmény Tudástár ingyenes digitális könyvtárból töltötték le. A pontos felhasználási jogokat kérjük nézze meg a honlapon!

www.MagyarormenyTudastar.hu

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 143. szám
2009. január

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„A négyformájú élőlénynek hirdette a titkot a meddő asszony fia, meglátván a Szentlélek galamb formában alászállni az Úr felé, felkiáltott mondván: Ime az Isten báránya, akiről az Atya tanúskodott: Ő az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik.”

A vízkereszt (január 6.) eseményét mondja el az ünnep idézett saragánja. (Saragán=örmény egyházi himnusz; a szó eléggé ismert!) Van a szövegben néhány magyarázatra szoruló kifejezés. Négyformájú élőlény: oroszlán, tulok, ember, sas. A Jelenések Könyvében olvashatunk erről (4, 7–8). A felsoroltak egyébként az evangélisták jelképei. Az eredeti esemény főszereplője: Keresztelő Szent János, a „meddő asszony fia”. Az énekszöveg megjeleníti az evangéliumokban leírtakat. A legfontosabb az Atya bizonyoságtétele s a Szentlélek kinyilatkoztatása. Az Ő nevükben kezdjük az új esztendőt!

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Meleg, meghitt hangulatú klub-karácsony

A Fővárosi Örmény Klub tizenharmadik karácsonyán dr. Issekutz Sarolta, a klub háziasszonya bevezetőjében arra kérte a megjelenteket, hogy a szeretet mindig irányítsa a szívünket. Ezután az elnökhelyettes felelevenítette az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2008. évi működését, és beszélt a következő év terveiről is (beszámoló a 6–9. oldalon), végül Juhász Gyula Betlehemi csillag című versével hangolta a megjelenteket a karácsonyi ünnepi műsorra.

Fórián Antal színművész a Szongott Kristóf-díj átadása előtt és közben Ady és Kosztolányi verseivel készítette fel lelkünket karácsony hangulatára. Az idei

Szongott Gábor, Zakariás Antal Dirán és dr. Issekutz Sarolta a tizedik alkalommal megrendezett díjátadáson

díjazottak: Wertán Zsoltné és Zakariás Antal Dirán. Az örmény egységért és az örmény templomért mindketten elvülhetetlen érdemeket szereztek az örmény

katolikus egyházi gondnokság tagjaiként is. (Laudáció a 4. és az 5. oldalon.)

A Kecskés Együttes ünnepi műsorára a Magyarok Háza zsúfolásig megtelt Csontváry termében egyre fogyott a friss levegő, de a csodálatos előadás, amelyen az igazi örmény pásztorhangszer, a duduk is megszólalt, nem fogott ki a nagy meleg sem.

A program harmadik részében meghitt karácsonyi hangulatot va-

A Kecskés együttes karácsonyi énekekkel és erdélyi népdalokkal járult hozzá az ünnepi műsorhoz.

rázsoltak a Szent Család Plébánia ifjú színjátszói. Dr. Kilián Istvánné, Viki néni betanításában és rendezésében, szívet melengetően átélésével adták elő az Újvári betlehemes játékot. Három betlehemes ötvözetét láthattuk, Nagyenyed, Méra és Marosvásárhely környékén is közismert szöveggel. Az előadás

dr. Kilián István, a miskolci egyetem történész professzora gyűjtéséből került színre, mai magyar nyelvre átültetve újraéledt a szamosújvári „régiszkoladrama”. A jól ismert történet Wertán Kinga hiteles és gyönyörű jelmezében elevenedett meg. Az énekeket Egyháziné Marthy Katalin tanította be a szereplőknek, akik valamennyien tagjai a budapesti, terézvárosi Szent Család Plébániának, ahol már

harminchatodik éve karácsonyi műsor a betlehemes.

A klub háziasszonya minden vendégnek karácsonyi ajándékkal kedveskedett. Most sem maradt el a szíveslátás, a szeretetvendégség. Egy pohár pezsgővel búcsúztunk a 2008-as évtől. Éreztük, egy évig erről a karácsonyról fogunk beszélni...

(Sz) Újvári betlehemes szereplői a Szent Család Plébánia fiataljai

Fővárosi Örmény Klub

2009. január 15. (csütörtök) 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3. I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Örmény hagyomány és kincsek
az Iparművészeti Múzeum Könyvtárában
Tiszavári Eszter
könyvtárvezető vetítettképes előadása

Rendező: Józsefvárosi Örmény Önkormányzat

Támogató:
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Laudációk

Wertán Zsoltné sz. Görgényi Kinga

A Kós–Görgényi hatgyermekes család második gyermekeként született 1943. január 18-án Budapesten.

Görgényi A. András, az édesapa a gyerekeket a Csonkaország-járások, kirándulások alatt tanította történelemre. Felhívta figyelmüket a műemlékekre, szobrokra, a nemzeti ereklyékre, a földrajzra és mesélt a család múltjáról. Legtöbbit a nemzetépítő Kós Károlyról beszélt, akinek unokaöccse volt. Petrován Antónia, az édesanya olasz-német szakos tanárként, édesanya és nyelvtanár volt mindig, akinek édesapja a szervezett oktatásban az első olasz nyelvtanára volt Budapestnek. Különböző helyekre vitték szülei szentmisére, de az igényt kifejeztették a gyermekekben, hogy a vasárnapot megszenteljék.

Esti tanulással szerezte végzettségét, vegyi-gépész mérnök lett. Aktív munkában ivóvíztisztítással foglalkozott, a tervezéstől a művezetésen keresztül a megvalósításig. 1966-ban ment férjhez Wertán Zsolt kertészmérnökhöz. Szeretetteljes, hasonló értékrendben élő családba került. Megismerte az erdélyi örmények kultúráját a múltat, az ősokeket. Három gyermekük, hét unokájuk van.

1990-ben kilyukadt a retinája, ezért leszázalékoltt. Édesanyja bátorítására: „ne sirasd magad, keress és találsz új utat!” felvételizett, és beiratkozott az Egyházi Ifjúsági Vezetőképzőbe. 1994-ben kapott diplomát, szeptembertől egy középiskolában hitoktató lett.

Kinga lánya fedezte fel az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületet és együtt vették fel a kapcsolatot. Élénken élt ugyanis benne a nagyapja Wertán Pál ajánlása a „gyermekeinek”, amit az örmény

13–14. század bibliai miniatúrák könyvébe írt: „Kedves Kinga és Zsolt! Vigyétek haza és őrizzék meg ezt a könyvet, hogy az az örménység, ami ebben a családban megvan, maradjon is meg. 1992. 08. 01. Nagyapó”

Wertán Zsoltné közel negyven éve tevékenykedik a Szent Család Plébánián, a templom díszítésében és a gyermek színhátszók jelmezeinek készítésében. Az igazi nagy siker: a misztérium játékokkal az Országos Iskoladráma versenyeken Egerben nyert II. és III. díjak, valamint az országjárások, az utak a Felvidékre és Erdélybe a bemutatókkal. Évek óta nagy sikert aratnak a Fővárosi Örmény Klub Szent Karácsony ünnepén előadott betlehemes játékaikkal.

1998-tól örmény kisebbségi képviselő, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselőjeként a Terézvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke 2000-től. Az elmúlt ciklusban képviselője volt a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak. Jelenleg képviselő az Országos Örmény Önkormányzatban.

Vallomása szerint: „Az Orlay utcai örmény katolikus templom gondnokságába való felkérés, majd a megválasztás megtisztelő

volt. Komoly munka, ahol hozzáértő munkatársakkal együtt végezzük a feladatainkat. Lépten nyomon eszembe jutnak szüleim tanításai, mert mind-mind újra hasznosíthatók a munkánk során, no és a hátország, a család, ami nélkül mindez meg nem történt volna. Azokat a köveket tapossuk, amik az Ősöknek is mindent jelentettek.”

Öt éve végzi megbízható, elkötelezett, nagy időráfordítást és odafigyelést, hozzáértést igénylő gondnoksági munkáját. A Budapesti Örmény Katolikus Lelkészég épülete és múzeum felújítását és újrarendezését segíti, hogy mielőbb befejeződjön és lehetővé váljon a múzeum megnyitása a nagyközönség számára.

Zakariás Antal Dirán

Csikszépvízi gyökerű örmény családban, 1931. augusztus 14-én Brassóban született. Édesapja Zakariás Gyula erdőmérnök, édesanyja Király Emma székely származású volt. Öten voltak testvérek, Oszkár, Terézia, Mária és Erzsébet. Iskoláit Csikszeredán kezdte, majd gimnáziumi tanulmányait a veszprémi Piarista Gimnáziumban végezte el. Édesapját ugyanis 1941-ben Veszprémbe helyezték át. Közgazdász diplomáját 1953-ban kapta meg. Feleségével, Takács Máriával 43 éve házasok.

Első házasságából született fia orvos Németországban dolgozik. Két unokája van.

Harminckilenc éves aktív pályafutása folyamán vezető beosztásban négy munkahelyen dolgozott. 1967–68-ban, közel két éven keresztül a közigazdaságot főállású zenéléssel cserélte fel, zongorán, kürtön, bőgőn és dobfelszereléssel játszott.

1992 óta nyugdíjas. Egyéni vállalkozóként most is dolgozik.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek 10. éve tagja. Mint az egyesület örmény kisebbségi képviselője a II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatban és az Országos Örmény Önkormányzatban több cikluson keresztül dolgozik. Kiemelkedik az országos önkormányzatban végzett pénzügyi, gazdálkodási területen végzett szakmai tevékenysége.

Ötödik éve a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészég, Esztergom-Budapesti Főegyházmege által kinevezett öt tagú gondnokság világi elnöke. Feladatuk a szükséges felújítások, karbantartások elvégzése, a Lelkészég működésének fenntartása, továbbá a felleltározott örmény muzeális műtárgyegyüttes újrarendezése annak érdekében, hogy a gyűjtemény mindenki számára láthatóvá váljon. Mint világi elnök főleg a pénzügyekkel, vagyongazdálkodással, adminisztrációval foglalkozik, igen nagy időráfordítással, odaadással. Megbízható, elkötelezett, nagy munkabírási tagja egyesületünknek, kisebbségi önkormányzatainknak, örmény katolikus egyházi gondnokságunknak. Szakmai munkájával a hazai magyarörménység megmaradásában, az örmény kultúra megmentésében és az örmény katolikus hitélet megtartásában elévülhetetlen érdemeket szerzett.

Dr. Issekutz Sarolta elnöki beszámolója az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2008. évi működéséről és 2009. évi terveiről

Az egyesület a székhelyén működtetett információs központon keresztül a hazai magyarörménység érdekképviselete, az örmény kultúra terjesztése, a közösség összefogása, nemzetközi – örményországi kapcsolattartás és az örménység iránt érdeklődők számára információnyújtás stb. tekintetében vállalt feladatát maradéktalanul megvalósította. Segítette továbbá az örmény kisebbségi önkormányzataink működését tanácsaival, rendezvényeivel. Rendkívül sok telefon, fax, e-mail és személyes találkozás, levelezés útján az elnök és házastársa, mint önkéntes segítő végezték ezt a sokrétű munkát igen nagy időráfordítással, más önkéntes segítő hiányában.

Az egyesület működéséhez a tagdíj bevételeket, adományokat és az adózó állampolgárok személyi jövedelemadó 1 %-a felajánlásait használtuk fel, amely idén 617.024 Ft volt. Ezen kívül pályázatokat nyújtottunk be: az Országgyűlés kisebbségekkel foglalkozó bizottságához, ahonnan 500 eFt támogatást kaptunk; a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványhoz, amely a Filmművek megrendezéséhez 120 eFt támogatást, az Erdélyi örmény könyvkiadó, fűszerezve c. könyv kiadásához 260 eFt támogatást nyújtott, míg a Fővárosi Esélyegyenlőségi Alap ugyancsak a könyvkiadás támogatásához 200 eFt támogatással segített. Köszönet valamennyi pályázati támogatónak, adományozónak a nyújtott segítségért, amelyet mindig csak az örmény kultúra terjesztésére használtunk fel.

Az egyesület idén sem fizetett személyi juttatást, irodai rezsiköltséget az egyesület működtetéséért, csupán helységi bérleti díjat.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek, kulturális és információs havilapunk XII. évfolyama idén is megjelent igen gazdag anyaggal, valamint a 2008. füzetek évkönyv is. A füzetekben megjelenő cikkek, beszámolók írása, örménységgel kapcsolatos cikkek, tanulmányok kutatása, a megjelenő anyag összegyűjtése, szerkesztése, megjelentése stb. túlnyomó részben mind-mind az egyesület vezetésére hárult feladat, melyhez sajnos kevés segítséget kapunk a közösségtől. De a segítő munkáját hálásan köszönjük és kérjük az olvasók, közösségek aktívabb közreműködését, hogy lapunk még több aktuális és archív anyagot tartalmazzon.

Idén év elején egy új és igen tartalmas honlappal indultunk, benne a havilapunk és régebbi számainak megjelentetésével, gazdag kulturális segédanyagokkal, mely nagy érdeklődésre tart számot a napi statisztikák szerint. Programjainkon a látó-

Dr. Issekutz Sarolta

gatottság ennek köszönhetően is megnőtt, de megnőtt a kutatások iránt érdeklődők száma is. Köszönet közösségünk azon tagjainak, akik az internetes füzetek választásával és célzott pénzadományokkal segítették a füzetek rezsiköltségének csökkentését. Köszönet a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzatnak, és a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak, mint fő támogatóinknak, valamint az I., II., VIII., XI., XII., és XV. kerületi önkormányzatoknak, hogy támogatásukkal hozzájárultak a füzetek megjelentetéséhez.

A Fővárosi Örmény Klub 13. évét zárjuk, mely változatlanul igen nagy népszerűségnek örvend s havi rendszerességgel fogadta alkalmanként 80–150 fő közötti létszámú tagjait, az örmény kultúra iránt érdeklődőket. Változatos programjait az egyesület képviselőiből alakult kerületi örmény önkormányzatok (I., II., VI., VIII., IX., XI., XII. kerületek) és a Fővárosi Örmény Önkormányzat, valamint az EÖGYKE közösen rendezte. A havi alkalmakkor a klub vezetését, a hangosítást, műszaki berendezéseket, eszközöket változatlanul az egyesület biztosította.

Idén 2. alkalommal rendezte meg az egyesület április 17–25-ig a 2. *Örmény Kultúra Hetét*, mely 9 napra duzzadt és 15 programot jelentett. Több kerületi örmény önkormányzatunk vett részt a programok megvalósításában, illetve támogatásában. Fő támogatója a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat és a Fővárosi Örmény Önkormányzat voltak. Köszönet érte. Fővédnökei Dr. Ashot Hovakimián örmény nagykövet, valamint Dr. Kállai Ernő a Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa voltak. A kulturális seregszemle a hazai magyar anyanyelvű erdélyi örmények kulturális identitásörzésének különböző fajtáit mutatta be igen nagy sikerrel. Az örmény

filmek igen nagy sikert arattak, az Urániában több mint 500 fő részvételével zajlott a filmvetítés. Összességében sok ezer ember látta élőben a rendezvényeket. Az M2 Membrán műsora egy 22 perces filmmel számolt be az eseménysorozatról, több TV rövid híradásokat adott le, míg a RONDO c. kisebbségi műsor az M1-en 2 filmben is beszámolt a Kulturális Hét eseményeiről. Az egyesület közel 1 órás dokumentumfilmet is készített a rendezvénysorozatról.

Érdeemes feleleveníteni a programokat: sajtótájékoztatóval nyitott a kulturális hét, majd a 9 nap alatt 5 kiállítást nyitottunk Budapest különböző kerületeiben, amelyek közül több kiállítás legalább 1 hónapig tartott nyitva.

Örmény filmbemutatóinkon 6 filmet láthatott a közönség, ebből 3 film az Örmény Genocídium témakörben (2 dokumentumfilm, 1 játékfilm, melyet hazánkban először és csak ezen az egy alkalommal lehetett megtekinteni az Uránia Filmszínházban), 2 erdélyi örmény dokumentumfilmet, 1 örmény játékfilmet. 20 külföldi meghívott előadó közreműködésével *335 éve Magyarhonban* címmel tartottunk konferenciát, amelynek előadásai később konferenciakötet sorozatunkban fog megjelenni.

Vendégünk volt a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyházi Kórus, amelynek műsoráról CD felvételt is készítettünk.

Az Örmény Genocídiumról többször tartottunk megemlékezést kulturális műsorok keretében, koszorúzással, gyászmisével. Dokumentumfotó kiállítással és dokumentumfilmekkel emlékeztünk a XX. század első és mindmáig elhallgatott népirtására. *Nelli Shahnazaryan: Keresztút* c. örmény monodrámát ősbemutatójára került sor a rendezvénysoro-

zat keretében. Bemutattuk *Alex Száva: Ó barátom – Ov paregam erdélyi örmény népdalok* c. CD lemezét a szerző meghívásával, egy bemutató hangverseny keretében, erdélyi örmény költők verseivel megtűzdelve. A világon először jelent meg erdélyi örmény népzene lemezen, ráadásul az egyesület kezdeményezésére és közreműködésével. Bemutattuk *dr. Issekutz Sarolta: Erdélyi örmény konyha, fűszerezve* c. könyvet, mely az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 11. köteteként jelent meg, kiadója az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület. A régóta várt, hiánypótló mű nemcsak az erdélyi örmény recepteket tárja az olvasók elé, hanem dióhéjban bemutatja az erdélyi örmények kultúrtörténetét, hagyományait, tárgyi emlékeit és a mára már kihalt erdélyi örmény nyelvjárás még fellelhető nyelvemlékeit. Bemutattuk a marosvásárhelyi *Látó szépirodalmi folyóirat örmény tematikus számát*, benne számos értékes tanulmánnyal, esszével, episztolával. Élő népzenei aláfestéssel elfogyaszthaták az érdeklődők az erdélyi örmény ételekből összeállított záró vacsorát a Fészek étterem kertjében.

Megrendeztük szeptemberben az eddig még bemutatásra nem került *Ecsmiadzin kincsei* c. kiállításunkat a Marczibányi téri Művelődési Központban, amely igen nagy visszhangot, elismerést váltott ki csodálatos képeivel, tartalmas leírásaival, a megnyitó élő, örmény népzenei hangversenyével, verseivel.

Részt vett egyesületünk valamennyi kisebbségi konferencián és igyekezett kifejezni és elfogadtatni álláspontját a hazai örménység kétnyelvűsége, köztük az erdélyi örménység magyar anyanyelvűsége kérdésében.

Részt vettünk világi ünnepeinken, megemlékezéseken, mint minden évben.

Részt vettünk örmény katolikus, római katolikus egyházi ünnepeinken, búcsúkon (Budapest, Orlay u.-i templom, Szamosújvár, Erzsébetváros, stb.) és segítettük az örmény katolikus hitélet fenntartását, megújítását.

Barangoltunk idén is Erdélyben, őseink földjén és megszerveztük a maroszéki örmények találkozóját Gernyeszegen, amelyen több mint 100-an vettek részt egy közös kulturális műsor és vacsora, kiadós beszélgetés keretében.

Székeludvarhelyen *Örmény templomok, kolostorok* kiállításunkkal részt vettünk a Magardici Bodurián Alapítvány Örmény estjén, filmek és könyvbemutatók társaságában.

Adományok segítségével az egyesület sikerült megvásárolja a klub és egyéb kulturális rendezvények filmvetítéseéhez stb. szükséges projektor és notebook, valamint vetítővászon műszaki berendezéseket, így működésünk teljesen önállóvá vált. Köszönet a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak, valamint a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzatnak önzetlen segítségét.

Az egyesület idén 500 eFt-tal támogatta az Orlay u.-i örmény katolikus múzeumunk felújítását és újrendezését; 100 eFt-tal a szerbiai Eleméren, Kiss Ernő aradi vértanú által építtetett, Szent Ágoston tiszteletére felszentelt római katolikus templom és kriptá – Kiss Ernő és családja nyughelye – felújítási munkálatait; 20 eFt-tal a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát; 30 eFt-tal az Erdélyi Tündérváros Alapítvány a Hátrányos Helyzetű Gyerekekért szervezete; 20 eFt-tal a Bálint Tibor Társaságot, valamint a Zilahi Református Egyházmegye Esperesi Hivatala által felvállalt egyéni kezdeményezésre megvalósuló Turul szobor felállítását Zilah egyik köz-

terén, 30 eFt-tal, amelyek együtt 700 eFt támogatást jelentenek.

Csak röviden a 2009. évi terveinkről (a folyamatos projekteken kívül):

Megrendezzük a 3. Örmény Kultúra Hetét, amelyet 2009. június 17-én nyitunk meg, a Világ Örményeinek Napján. Ennek keretében Filmnapot tartunk újabb örmény filmek (játék és dokumentumfilmek) bemutatásával.

Kiadjuk a 2. *Örmény Kultúra Hete* rendezvénysorozat, közte a *335 éve Magyarhonban* c. konferencia kötetét.

Kiadjuk az Erzsébetvárosi örmény katolikus temető monográfiáját, az örmény halottkultusz ismertetésével együtt.

Tervezzük kiadni a Gudenus János: Örmény eredetű magyar nemesi család-

dok genealógiája c. könyv javított és bővített kiadását.

Jelentkezünk új kiállításunkkal, Szabó László fotóművész újabb örmény templomokat, kolostorokat, várakat bemutató fotóival.

Az augusztusi erdélyi barangolásunk során találkozunk az udvarhelyszéki örményekkel egy kulturális rendezvény keretében.

Hogy lesz-e lehetőségünk mindezt megvalósítani, az a 2009. évi költségvetésünk, a támogatások függvénye. Talán sikerül. Az biztos, hogy úgy, mint idén, jövőre is mindent meghirdetünk, majd beszámolunk róla a füzetek hasábjain.

(Elhangzott 2008. december 18-án, a Fővárosi Örmény Klubban)

FELHÍVÁS!

Az elmúlt évben búcsúztunk el Lengyel Ákosné Faragó Máriától, mindannyiunk kedves Marika nénijétől.

Ezzel elment Szamosújvár utolsó nagyszonyja, utolsó igazi polgárasszonya, aki nemcsak élt ebben a városban, hanem állandóan alakította, értékkel töltötte meg szellemi és anyagi tereit. Azon kívül, hogy alapította, támogatta és fenntartotta a Téka Alapítványt, sokkal fontosabb dolgokat is adott:

- megtanított felelősen élni...
- jelentette az állandó kihívást arra, hogy ne csak magunkra figyeljünk, hanem vegyük észre azt, hogy a világ átalakítható, és tele van segítségre szoruló emberekkel.

Kezdetől fogva támogatta a mezőségi szórványkollégium fenntartását. Ezért a családdal való konzultálás után, létrehoztuk a

„LENGYEL MÁRIA ÖSZTÖNDÍJALAPOT”.

Aki Marika néni munkájának folytatásában részt szeretne venni, utalja pénzbeni adományát a következő számlaszámokra:

Intézmény neve (Románia)

FUNDATIA TÉKA
405300 GHERLA, Mihai Viteazul 39, Jud. Cluj

Bank adatai: BANCA ROMANA PENTRU DEZVOLTARE
405300 GHERLA, STR. CLUJULUI 7/A

SZÁMLASZÁM:
HUF: RO45BRDE130SV39908781300
RON: RO90BRDE130SV07017121300
EURO: RO13BRDE130SV06399801300
SWIFT KOD: BRDEROBU
MEGJEJYZÉS: „Lengyel Mária Ösztöndíj”

Ebben a tanévben az első ösztöndíjasunk: *Szabó Lóránd* – VII. osztály.

Itthon vagyunk

MEGHÍVÓ fotókiállításra

**Kabdebó János
fotócsokra**

„A fotóművész az a kiválasztott ember, aki kiválasztja és jelentőssé teszi az egyes embert, a tárgyat, a világnak egy részét.” (Thomas Mann)

Szeretettel meghívjuk
Kabdebó János

„**Itthon vagyunk**”, c. fotókiállításának megnyitójára, 2008. december 10-én 18.00 órára.

Helyszín: Belvárosi Polgári Szalon
Budapest V. kerület Cukor u. 5.

A kiállítást megnyitja Benedek Katalin művészettörténész.

A kiállítás 2009. január végéig tekinthető meg.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A mai kiállítás megnyitóját hadd kezdem egy látszólag távoli dolog felvilágosításával. A több mint 300 éve sorsközösségben, rokoni szeretetben élő közösség, a magyarörmények közössége egyik tagjának, Kabdebó Jánosnak a kiállítását látják.

A magyarörményekről tudni illik, hogy több mint háromszáz éve élnek a ma-

gyar hazában. Először I. Apafi Mihály fejedelem uralkodása idején telepedtek meg Erdélyben. Messziről jöttek, Moldvából, előtte a Krím félszigetről, eredetileg pedig Ániból, Örményország egykori fővárosából. Több száz éves vándorút, menekülés után hazát találtak a 17. század végén Erdélyben. Itt jól érezték magukat, idővel befogadásra lettek és lettek magyarokká úgy, hogy ugyanakkor megmaradtak örménynek is.

Ezek az emberek szétszóródtak az egész magyar királyság területén is. És ezek közül az emberek közül jött Kabdebó János is. Kolozsvarott született, ez pedig – bizonyos értelemben – külön is kötelez. Az erdélyi magyarörmények ugyanis komolyan kivették részüket a fotóművészet alakulásából. Kézdivásárhelyen 1880-tól működött a Bogdán-család műterme, de más örmények, vagy örmény származásúak is dolgoztak Erdély-szerte, később pedig Magyarországon.

Csak a leghíresebbet említsük, aki egyenest világhírré tett szert. Brassai az, aki Brassából indult – ezért vette fel a Brassai művésznevet. És az eredeti nevén Halász Gyula nevű művész bizonyos értelemben nagy előd, a távoli rokon Kabdebó János látásmódjának is ihletője.

Kabdebó palettája igen sokszínű: dokumentálás, lírai természetlátás, úti élmény, hagyományörzés, műemlékfotózás egyaránt a sajátja. Úgy tűnik, hogy a fotográfia minden területe megérinti őt. A kiragadott, ám összefüggéseiből nem kiszakított darabok gondolatsorokat indítanak el a nézőben. Általában zárt egészként jelennek meg a szellemmel és szellemesen elkapott témák.

Az egyik témaköre az örménymagyar: mondhatni: „Múltunk és hitünk” – ez értékörzés, hagyományörzés, tájkép és műemlékfotózás, amelyek tulajdonképpen egybeolvadnak. Itt például gyergyószentmiklósi képeket láthatunk. De ide tartozik tágabb értelemben a Ivo-vi, azaz lemergi örmény pap nagyszerű portréja.

Másfajta megközelítés a különleges hangulatú természet-képek kérdése: a Téli Balaton, a Rianás, vagy a Közel a Naphoz című fotók. De még a Magány című balatonfüredi kép is ide sorolható, vagy az útszéli kőkereszt felvétele. Föltétlenül idetartozik a Vigyázat, jövök, amely a röppenésre kész hattyút ábrázolja szellemesen és bájosan.

Ez a kép egyébként átvész egy további csoporthoz, amelyet így jellemeznék: Utazások emléke. Ezek a képek ezúttal alapvetően a mai Magyarországról, annak látnivalóiról szólnak: a Melocco Miklós esztergomi Szent István szobrának emléke, amely továbbmutat, szinte történelmet áraszt. Ugyanezt érezzük a paksi templom előtti Gábrriel arkangyal, vagy a másik Gábrriel arkangyal-szobor, a Hősök teréről való kép láttán, a Zala György megálmodta Millenniumi emlékműről. De akár ide, a történelem és hagyományok megőrzése témakörbe sorolható a Mária Valéria-hídról készült felvétel is.

A máramarosi öregasszony arca, az Ad-játok vissza a hegyeimet és számos más mű (Segesvár) pedig mind a saját, és ugyanakkor nemzetének múltját felidéző felvételek.

A humor sem idegen Kabdebó Jánostól – ez süt például az Aládúcolva című képéről, vagy a Bal-Sorsról. De részben a történelemértelmezés műfajába tartozik a Tigris című felvétel – amely a politi-

Dr. Benedek Katalin megnyitja a kiállítást

kus alakját egyetlen képpel történelmi összefüggésbe állítja.

Hadd idézzem végezetül a 20. század francia festészetének egyik nagy alakját. Henri Matisse a fotózásról a következőket mondta: „Ha jóízű ember űzi, a fénykép művészként hat.”

Kabdebó János tehát, az erdélyi magyarörmény származású fotós otthon akarja érezni magát a világban – ezért igyekszik felmérni és megfejteni.

Ez a kiállítás is ezt bizonyítja. Köszönöm figyelmüket.

Benedek Katalin

2008. december 10.

(Elhangzott: Kabdebó János „Itthon vagyunk” c. fotókiállításának megnyitóján a Belvárosi Polgári Szalonban.)

Száva Alex (Mauritius)

Őseink nyelve

2. rész

Az örmény nyelvet két formában ismerték. Az ó-örményt, vagy krapar-t csak egyházi nyelvként használták (a latinhoz hasonlóan), és ilyenként még máig is tovább él az erdélyi örmény templomokban. A népnyelvet, mint nyelvjárást a mindennapi életben használták. Ezen a nyelven írtak és tanultak. A jegyzőkönyvek és levelek nyelve alig különbözik a beszélt nyelvtől, csak telis-tele van latin, a törvénykezés köréből vett kifejezésekkel.

Az erdélyi nyelvjárás, az un. „Ardial” a nyelvtudomány beosztása szerint a nyugati-örmény nyelvjárásokhoz, (a kilikiai nyelvjárás-csoporthoz, úgynevezett „ge” dialektusokhoz) tartozik. Ajdynian az örmény nyelvjárásokat 4 nagy csoportba osztja be, amelynek a harmadika a „lengyel-magyar” csoport. De ilyen beosztásokkal az erdélyi örmények a 18–19. század fordulóján alig törődtek. Tudták, hogy más, az oszmán birodalomban, vagy másutt élő örmény közösségek más nyelvjárásokat beszélnek. Többé-kevésbé megértették magukat az erdélyiek, ha szilisztriai, konstantinápolyi, vagy aleppoi örményekkel találkoztak, feltéve, ha elkerülték a szláv, magyar és román tájszavak használatát.

Szabványosított, egységes, közös örmény irodalmi nyelve – a klasszikus kraparon kívül – akkor még nem volt a szétszórt diaszpórának. Egy ilyen „szabványosított” nyelv az úgynevezett „aschapar” csak a 19. században alakult ki, két változatban. Örményországban

orosz hatás alatt az újkori keleti-örmény, míg Törökországban a nyugati-örmény reneszánsz folyamán az újkori nyugati nyelv, amely a konstantinápolyi nyelvjáráson alapul. Az Oszmán birodalomban élő örmény közösség számára döntő szerepet játszott az aschapar alakulása. Az új nyelv lett a reményük, újabban megindított művelődésük, politikai egyenjogúságuk és új értelmi öntudatuk hordozója, különösen a 1839-es reformdöntés után. „A krapar az egyház és a tanult emberek nyelve volt. A több száz éve fennálló körülmények között ez nem volt nagy jelentőségű, mivel a világi iskolák hiányában általában csak a papság és a magántanulók tudtak írni-olvasni. Most azonban sürgetővé vált az írni-olvasni tudás mind a közvélemény irányításában, mind a kulturális szint emelésében. Szükséges volt a néphez a saját – nemzeti – nyelven szólni.” (Joó Krisztina, ARMENIA 1996/1,13. sz.) Erdélyben a helyzet tökéletesen más volt. Nem volt ilyen szakadék az irodalmi és a beszélt nyelv között, az értelmiség és a közönséges nép között, amelyet csak egy megújított népnnyelvvél lehetett volna áthidalni. Az erdélyi (és más közép-európai) örményeknek már régóta egy közérthető nyelvük volt, amelyen egyaránt írni-olvasni és beszélni lehetett. Ezért az új Aschapar ott alig befolyásolható. Ezen kívül a 19. században, Erdélyben már fokozatosan hanyatlott az örmény nyelv használata. Aki a nyelv eltűnését akarta megakadályozni, az inkább az akkor még élő helybeli nyelvet igyekezett terjeszteni,

mint egy új örmény nyelvet bevezetni. Az örmény iskola nyelvtanárai többnyire erdélyiek voltak.

Ha papok voltak, akkor általában nem Bécsben, Konstantinápolyban, Velenecében, vagy Rómában tanultak, hanem Gyulafehérváron, ahol nem kerültek az új Aschapar hatása alá, és még ha ismerték is, az ardialt azért nem kevésbé becsülték, és nem nézték le, mint „közönséges népnnyelv”-et. Hiszen az Aschapar se „elegánsabb”, se „tisztább”, s nincs közelebb a klasszikus nyelvhez se. Az erdélyi nyelvtanárok tisztelték és szerették az ősi nyelvüket, amelyen írtak, költöttek, és amelyet tanítottak az iskolákban. Büszkéek voltak rá és nem alaptalanul: az egész oszmán birodalomban nem volt az örménységnek olyan fejlett saját városa, ahol tudta a dolgait, az adminisztrációt intézni, az iskolákat, a bíróságot szabadon és a saját nyelven vezetni. Sőt Erdélyben két ilyen szabad királyi örmény város volt, ahol az erdélyi örmény nyelvjárás színvonalát sok tekintetben magasabb szinten tarthatták meg, mint a közel keletét. Még a szamosújvári és erzsébetvárosi mechitarista szerzetesek – még ha ázsiai örmények voltak is –, igyekeztek inkább az Ardialt megtanulni, ami a 18. században az egész közép-európai örménység virágzó nyelve volt, mint a saját közkeleti dialektusukat az erdélyiekre ráerőszakolni. Az 1788-ban megjelent, a bécsi mechitaristák által írt örmény iskolai ABC könyv „zum gebrauche der armenischen jugend in Siebenbürgen” (az erdélyi örmény ifjúság használatára), az erdélyi nyelvjárást, az igazi Ardialt tanítja! Szongott Kristóf, aki a 19. század végén a szamosújvári állami gimnázium örmény nyelvtanára volt, tö-

rekszik a könyveiben az erdélyi nyelvjárást bemutatni és a tudását, használatát erősíteni és ápolni. Különbözően az általa leírt meséket igen szép (egy nyelvtanárhoz méltó) stílusban írta.

Mindenesetre nincs semmi, ami arra mutatna, hogy a tanárok más, újabb örmény irodalmi nyelvet bevezettek volna Erdélyben, legalábbis a 19. században. Aki a 19/20. századfordulón Erdélyben még örményül beszélt, az nem mást, mint az erdélyi örményt – az ardialt beszélhette. (Ezt bizonyítja egy Bodurián János által írt megjegyzés is, amelyben említi, hogy az erzsébetvárosi Zakariás Simi bácsi az 1910-es években még folyékonyan örményül „zuruczelt” – (ardial: beszélni).

A 19. század döntő volt az örmény nyelv számára. Ezen század elején alig lehetett olyan örményt találni, aki nem beszélte volna az anyanyelvét. Az örmény helységeken örmény tannyelvű iskolák működtek, s nem csak a magánéletben, hanem a hivatalos levelezésben, a jegyzőkönyvekben is általában használták az örmény nyelvet. Szamosújváron és Erzsébetvárosban a hivatalos ügyintézés nyelve is többnyire örmény volt. Csíkbán már a századforduló előtt kezdtek az örmény mellett magyarul is jegyzőkönyvezni.

Szamosújváron a 19. század első évtizedeiben még örményül levelezett a tanács, azután mindenütt Erdélyben csak magyarul írt hivatalos levelek születnek. 1811-ben a tannyelv az erzsébetvárosi iskolában magyarra vált, örmény nyelvtanítás csak a mechitarista iskolában folyt. A szamosújvári örmény fiúiskolában a tannyelv 1850-ig örmény volt. A leányiskolában, ahol a tannyelv szinten örmény volt, a magyar nyelv

1830-ban kötelező tantárggyá vált. A 1861-ben alakult híres szamosújvári „örményi katolikus gimnázium” tannyelve már magyar volt, az örmény viszont kötelező tantárgy. 1894-ben az állam átvette a gimnáziumot, magát arra kötelezve, hogy „az örmény nyelv és irodalom – mint rendkívüli tantárgy – tanítására egy... örmény tanítót nevez ki.” Gyergyóban működött egy kis gimnázium, ahol 1888-ig az örményt is tanították. A századfordulón már csak Szamosújváron lehetett még örményül tanulni, ott még a 1940-es években működött egy örmény fiúintézet, de akkor már biztosan az újkori nyugati örményt tanították a nem erdélyi származású papok.

A nyelvoktatás fokozatosan megszűnt, a magyar nyelv eleinte a hivatalos ügyintézésben, majd az iskolában, és végül a magánéletben is pótolta az örményt. De az örmény nyelv agóniája még tovább tartott. Csíkban, ahol a székely-magyar hatás erősebb volt, gyorsabban eltűnt, Szamosújváron és Erzsébetvároson állhatatosan még kitartott. 1830-ban még vonakodtak a szamosújvári kereskedő társaság tagjai, hogy a „deftereiket” (számadás) magyarul vezessék, tiltakozván, hogy „sem a kereskedők, sem legényeik, sem az adósok az örmény nyelven kívül mást nem tudnak.” Gharamian Raffael Sándor említi, hogy amikor a 40-as években Erzsébetvároson tartózkodott, mindig és mindenkivel örményül beszélhetett. Még a 60-as években a városi tanács tagjai kizárólag örményül tárgyaltak. Igaz, hogy az erdélyi-örmények 1810. évtől kezdve általában inkább magyarul leveleztek, a szép stílusú írás látszólag már nehezükre esett és egy ízben 1858-ban még a bécsi örmény katolikus (ázsiai-örményszár-

mazású) érsekhez is inkább egy németül írt felterjesztést intézett az esküdtszék. De a társalgásban, a kereskedelemben, a család körében még mindig használták az örményt. A nagy fordulópont biztosan 1848 lett. A forradalom „rontotta le az emberi méltóságot mélyen sértő válaszfalat, mely elég igazságtalanul különbséget tett a hazát egyaránt szerető honfi és honfi között,... és ez proklamálta az egyenlőség elvét.” (Szongott Kristóf) Ettől kezdve az örménység igazán beolvadhatott a magyarságba, a magyar nyelv tüzes hazaszeretetének lett a kifejezése, az ifjúság „fontosabb” dolgokkal volt elfoglalva, mint az ősi nyelv értékét megtartani. Aki nem ezen nőtt fel, vagy nem járt örmény iskolába, az nem törekedett megtanulni. Egy erős örmény katolikus egyház még igen jelentős szerepet játszhatott volna az ősi kultúra és nyelv ápolásában, azonban az örmény közösség kétségbeesetten küzdött az örmény püspökség visszaállításáért, sikertelenül. Nem csak a szegény örmény katolikus egyház nem volt képes egy ilyen súlyos kulturális missziót felvállalni, lelkészek hiányában még az örmény szertartású hitűek lelkesi gondját sem tudta viselni, úgy hogy sok örmény katolikus kénytelen volt a latin rítust elfogadni, ami az asszimilációt meggyorsította. 1860-ban 20 000 lélekre becsülték a magyarországi örmények számát, de ebből csak 6 000 volt örmény szertartású! Ez a szám a következő 40 évben erősen csökkent, 1900-ban már csak 2 300 fő vallotta magát örmény katolikusnak. Hát a nyelv? A 1880-i népszámlálás alapján 3 523 személy örmény anyanyelvűnek vallotta magát Magyarországon, (ebből 88% magyarul is beszélt), természetesen a nagy többségük Erdélyben.

Ebből:

87	0–2 éves
150	3–5 éves
284	6–10 éves
303	11–15 éves
296	16–20 éves
335	21–30 éves
522	31–40 éves
493	41–50 éves
401	51–60 éves
447	60+ éves.

Az örmények által lakott környékeken
Csík: 324
Szolnok-Doboka: 1757
Kisküküllő: 392 örmény anyanyelvű volt.

Ugyanabból a népszámlálásból kiderül, hogy 1880-ban 3 223 személy vallotta magát örmény-katolikusnak. Tehát több örmény anyanyelvű volt, mint örmény szertartású. Ha ebben a népszámlálásban 3 523 személy az örményt anyanyelvűnek jelölte meg, akkor feltehetjük, hogy azoknak a száma még sokkal nagyobb volt, akik – talán egész jól is – tudtak örményül, de már a magyart anyanyelvűnek tekintették.

A következő (1890-i) népszámlálás szerint már csak 2 070 személy vallotta magát örmény anyanyelvűnek. Érdekes kérdés, hogy ezen tíz éven belül hová tűnt el a hiányzó 1 453 személy? Összevetve ezt a számot a fenti táblázatban kimutatott korosztályokkal, azt jelentené, hogy az egész örmény anyanyelvű felnőtt lakosság 40 évtől felfelé meghalt volna időközben! Az örmény-katolikusok száma csak 521 személlyel hanyatlott ugyanabban az időszakban, amelyet biztosan halálozásnak tekinthetünk, amiből kiderül, hogy kb. 900 örmény

anyanyelvű tíz év múlva inkább magyar anyanyelvűnek vallotta magát. Ez mutatja, hogy a 19. század végén látszólag az örménység egy jelentősebb része még örményül tudott, de a népszámlálásoknál inkább a magyar nyelvet jelölte meg anyanyelvűnek.

Különben a 1890-i népszámlálás kimutatja, hogy Csíkban 729 örmény-katolikusból 55 vallotta magát örmény anyanyelvűnek, Szolnok-Dobokában 1 358-ból 987 és Kis- Küküllőben 325-ből 212.

Későbbi népszámlálási adatokat sajnos nem tudtam megszerezni, de az eddigiekből is látható már, hogy a megfelelő adatokból alig lehet megtudni, ki beszélt a nyelvet és milyen szinten.

Ha megnézzük még egyszer a fenti táblázatot, abból megállapítható, hogy az 296 személy közül, aki 1880-ban 16–20 éves volt, és anyanyelvűként örményül beszélt, a 1920-as években még sokan éltek közülük, tudtak örményül, még ha esetleg már régóta nem használták a mindennapi életben. Tutsek János, aki 1935 és 1940 között a szamosújvári állami gimnázium tanulója volt, emlékszik, hogy akkor már nagyon kevesen beszéltek örményül, de sokan voltak, akik csak egy keveset tudtak örményül. Szépvízen Zakariás Mária volt az utolsó örmény, aki az ősi nyelvet beszélte, ő 1935-ben halt meg. Valószínű, hogy Szamosújváron, vagy máshol még a 60-as években egy - két öreg néni élhetett, aki gyermekkorában örményül beszélt otthon és még tudott valamit belőle.

Volt egy-két erdélyi örmény, aki a bécsi mechitaristáknál tanult és jól tudott örményül, mint a szépvízi Zakariás Péter bácsi, aki ma az utolsó ember, aki örményül beszél Erdélyben. Ők már nem

az eredeti nyelvjárást, az ardialt beszélték, hanem az újkori nyugati-örményt.

Nem tudom, hogy Moldovában beszél-e még valaki örményül, de nem nagyon valószínű. Lengyelországban a 80-as években voltak még (nagyon) kevesen, akik tudták az ardialt a nyelvészek örömeire, de mivel időközben talán már meghaltak és mindenképpen már régóta nem használták a régi anyanyelvüket a társalgásban, már holtnak kell tekintenünk az őseink nyelvét, habár a holtteste még nem hűlt ki egészen.

Ha az „örmény nyelv”-ről beszélünk, meg kell különböztetnünk az alábbiakat:

- 1) Ó-örmény (Krapar): amelyet már csak az egyházban használnak.
- 2) Újkori örmény (Aschapar), amelynek két változata (nyelvjárása) van: a keleti (Örményország, Oroszország, Irán, India) és a nyugati (Törökország, Libanon, Jordánia, Szíria, Irak, Egyiptom, Bulgária, Európa, Amerika). A két nyelvjárás talán annyira különbözik egymástól nyelvtani, kiejtési és szókincsbeli tekintetben, mint a román nyelv az olasztól, vagy a szlovák a szerbtől, tehát a megértés nehéz, de nem lehetetlen. Az Aschapar nyelvet tanítják az iskolában is, ezen a nyelven írnak, olvasnak és beszélnek.
- 3) Nagyszámú tájszólások: Majdnem

minden környéknek volt saját tájszólása, amely vagy a keleti, vagy a nyugati nyelvjáráshoz áll közelebb. A tájszólások nagyon is eltérhetnek az aschaptól, ami a szókincset, kiejtést és nyelvtant illeti, de a jelentősége hanyatlak (különösen a nyugati diaszpórai örményeknél, akiknek már küzdeniük kell, hogy az utódaik egyáltalán az aschapt megtanulhassák).

Az ardial egy nyugati örmény tájszólás, de ellentétben más tájszólásokkal, igen fontos és „hivatalos” szerepet játszott irodalmi, hivatali és iskolai nyelvként. Az újkori keleti-örménytől nagyon különbözik, a nyugati-örménytől nem annyira, itt a nyelvtan és a kiejtés elég hasonló (habár vannak különbségek), a szókincs elvileg is, de az ardial nagyon sok szláv, oláh és magyar szót és számos szláv tartalmaz, amely egy más (közel-keleti) örmény számára érthetetlen. Például az erdélyi örmény ismeri az eredeti örmény „teraczi” (=szomszéd), „paghd” (=szerecs), „achorzag” (étvágy), stb. szót, de sokszor inkább a román és török eredetű „vecsin”-t, „dolvath”-ot, „apetit”-ot, stb. használja helyette. Az említett jövevényszavak (amelyek kb. 20%-t tesznek ki) kivételével nem esik nagyon neheze egy nyugati örménynek, hogy megértse az ardialt (de egy keleti-örménynek igen!).

Felhívás

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, mint kiadó tervbe vette megjeleníteni a közeljövőben Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája c. könyve bővített, javított kiadását. Kérjük az érintett családok részéről a hibajegyzék, kiegészítés megküldését, dokumentumok másolatával való alátámasztását, akár közvetlenül Gudenus János József címére (gudenusjj@gmail.com), akár az Egyesület postacímére:

1251 Budapest Pf. 70., e-mail címére: magyar.ormeny@t-online.hu.

Kérjük az egyesület képviselőiből alakult örmény kisebbségi önkormányzatainkat, hogy anyagilag támogassák e nagy költségtelű projekt megvalósítását.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Gondolatok az Anno Domini 1779. december 20-ikán, Elisabethen kezdetű magánlevél fordítása kapcsán

(Füzetek 2008. december, 24. oldal)

O: *Erőlyi János 1779. december 20-án Elisabethen*

Az Ardial (erdélyi-galicziai-moldovai) örmény nyelvjárással kapcsolatos szöveganyagot nagyjából három kategóriába oszthatjuk be: költészet (költemények, dalok), hivatalos iratok (jegyzőkönyvek, egyházi könyvek, hivatalos levelezések) és próza (mesék, elbeszélések, magánlevelezések). Nyilvánvaló, hogy a harmadik kategóriához tartozó szövegekben tükröződik legjobban a mindennapi nyelv, amely számomra a legérdekesebb. Elég példánk van arra, hogy fogalmat alkotassunk erről a nyelvről, a nyelvtani szabályairól, a szókincsről, a frazeológiáról és a kiejtésről. Sajnos az egész prózai anyag, amely rendelkezésünkre áll, csak 4–5 örményajkú embertől származik.

A nyelvészek Lengyelországban (Galiciában) gyűjtötték és írták le az utolsó néhány örménynyelvű öregember szóbeli elbeszéléseit, ami pedig az erdélyi örmények közmondásait és népmeseit illeti, csak egyetlen ember – Szongott Kristóf – írásaira szorulunk rá, aki ezeket saját stílusában jegyezte fel. Ezen korlátozott források miatt csak kevés személyes beszédstílus példánk van. Ezért nehéz eldönteni, hogy a stílusbeli különbségek Szongott Kristóf és a galíciai örmények közt regionális nyelvi sajátosságokból magyarázható-e, vagy inkább abból, hogy Szongott Kristóf örmény nyelvtanár volt és alapsabban

beszélte az örmény nyelvet. Ezért igen nagy érdeklődéssel fogadtam ezen levél fordítására küldött felkérést, ugyanis a levél szép példája a 18. századi erdélyi örmény nyelvjárásnak és különösen a magánlevelezésnek.

Elcsüggedtem, amikor megnéztem az iratot először. Az erdélyi-örmény nyelvvel kapcsolatos kutatásom során eddig nem igen volt szükségem az örmény abc-vel foglalkoznom, mert a magyarországi és lengyelországi szövegpéldák majdnem mind latin betűkkel íródtak. Azért megtanultam az örmény betűket is legalább annyira, hogy lassan-lassan tudok örmény betűkkel írt szöveget is olvasni, körülbelül egy első osztályos elemi iskolás szintjén. De ezt is csak akkor, ha rendes nyomdabetűkkel van írva. Eddigi életemben nem láttam még örmény kézírást. Eleinte megkíséreltem az irat betűit összehasonlítani a nyomdabetűkhöz, de sikertelenül. Öt-hat betű kivételével nagyon eltérnek azoktól. Ráadásul sok olyan betű van, amely roppant hasonlít egymásra (pl. a „kh”, a „ph” és néha még a „h” is, vagy a „gh”, a „csh”, a „z”, stb., természetesen erre csak később jöttem rá), ami még nehezebbé tette a kibetűzést. Végül megértettem, hogy szisztematikusan kell hozzá fogni és majdnem minden betűt újból meg kell tanulni, mintha nem is ismerem volna az örmény abc-t. Szerencsére volt néhány olyan betű is, amely köny-

nyen értelmezhető, pl. az „e”, az „m”, az „n”, a „b” és az „r”.

Ebből kiindulva, kezdtem először a dátumot kibetűzni, amely nyilvánvalóan a levél első sorában van írva. 30. * e* embri (a * betűket nem tudtam kibetűzni). A szeptembert sz-e-p-t-e-m-ber-nek mondja az örmény, a decembert pedig d-e-k-t-e-m-b-e-r-nek. Tehát az első betű vagy „d”, vagy „sz” lehetett, de harmadik betűként csak egyetlen egy betű fér be, pedig kettőnek kellett lenni. Feltéve, hogy az írója a rendes örmény dektember helyett a magyar december szót használta, az első betű egy „d” és a harmadik egy „c” lenne. Ezt követően a két új betűvel felfegyverkezvén megkíséréltem a levél végét értelmezni, mert úgy gondoltam, talán rátalállok ott a számomra ismert kifejezésekre („Is-ten őrizz”, vagy „minden jót kívánok nektek”, vagy ilyesmire). Valóban felfedeztem ott ismert mondatokat („nem fogunk elfelejteni” stb.), jegyeztem az új betűket és ilyen módon sikerült az egész második lapot lefordítanom, amelynek a szövege elég egyszerű és jól értelmezhető volt. Aztán fordultam a levél kezdetéhez, amelyen általában csak szóvirágok és szólások akadnak.

Az örmény szöveg fordítása: *A mama sok üdvözlését küldi a testvéreinek, Önnek, Nigol urnak, Engan(Ingan) urnőnek, a gyerekeknek és a barátoknak. Nagyon hálás a Mama, hogy nem felejt el őt, imádkozunk értetek és nem felejtünk el benneteket.*

Valóban találtam ilyeneket és sikerült még néhány fontos betűt értelmezni. Így folytattam, amíg végig nem fordítottam az egész iratot. Már pár éve foglalkozom az Ardial nyelvjárással, különben az egész – lengyelországi és magyarországi forrásokban található – szókincset egy erdélyi-örmény/angol szótárban is összegyűjtöttem, úgy hogy nem esett nehezemre a levél nagy részét megértenem, ha csak a betűket tudtam is beazonosítani.

Aki nem ismeri az erdélyi nyelvjárást szólásait, annak nehéz a betűket értelmezni, mert ha nem ismeri fel, vagy nem sejtje meg a szavakat, akkor találgathatja, hogy milyen betű mit jelent. Az újkori keleti-örmény nyelv nagyon különbözik az Ardial-tól, a nyugati-örmény nem annyira, de nehezen magyarázható meg, hogy mennyire. Azt sem lehet definiálni, hogy mennyiben különbözik a 18. századi erdélyi kézírás más régi, vagy újabb örmény kézírásoktól. Mindenesetre vannak a kézirat íróinak olyan sajátosságai, amelyek egy nem erdélyi örmény nyelvű számára valószínűleg alig értelmezhetőek:

1) Tipikus tájszavak és kifejezések amelyek csak az Ardial-ban találhatók, pl.

„farsangi” (farsang), „chendalu” (örülni), „ban” (pénz), „puszta” (puszta), „szehat” (most), „izsov” (nagyon), „szelit anelu” (igyekezni) stb., esetleg „aghacsha” (úr), „bikha” (úrnő) és „hermankhed” (maga) is.

2) Olyan kifejezések, amelyek megvannak az újkori örmény nyelvben is, de Erdélyben attól eltérő formában fordulnak elő: pl. „parjev” (hello, üdvözlés) „parev” helyett; „minkh” (mi) „menkh” helyett; „gamim” (kívánok), „gamem” helyett; „hjed” (-val) „hed” helyett; „cshi bi” (nemfog...) „cshe bidi” helyett stb.

3) Nyelvtani eltérések, pl. a tipikus -alu, vagy -elu végződés, amely az Ardial-ban az infinitívuszt jelöli meg, de az újkori örményben más valamit jelent, vagy a „gu” képző konok használata, ahol inkább „g”, vagy „gi” illene, pl. „gu-ane” (= csinál) „g-ane” helyett; „gu-chendankh” (=örülünk) „gi-chendankh” helyett; „gu-czhavim” (=szenvedek) „gi-czhavim” helyett – abban még az

általános erdélyi nyelvtől is eltér(!) és nem biztos, hogy helyesírási hiba van, hanem csak stíluskérdés.

4) Az író nem használ semmiféle írásjeleket, sokszor nem lehet biztosan eldönteni, hogy hol kezdődik, és hol végződik a mondat.

A fent említett sajátosságok és a nehezen kibetűzhető kézírás miatt majdnem reménytelen vállalkozás az erdélyi nyelvjárás ismerete nélkül ezt a levelet értelmezni.

Ez a levél több tekintetben is roppant érdekes. Tudomásom szerint jelenleg ez az egyetlen példája az erdélyi-örmény magánlevelezésnek, és példája annak, hogy milyen módon és formában leveleztek az erdélyi örmények. Jól példázza az akkor használatos nyelvet s a tartalom is sok mindent elárul az akkori életről, a családi kapcsolatokról, az istenfélelemről, mellyel bepillantást nyerünk őseink réges-régen eltűnt korszakára.

Száva Alex (Mauritius)

Gyűjtés

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület adományokat gyűjt a szerbiai Eleméren Kiss Ernő aradi vértanú által építtetett, Szent Ágoston tiszteletére felszentelt római katolikus templom tatarozási munkálataira. E templom szentélye alatti kriptában nyugszik Kiss Ernő. A templom a nagybecskereki római katolikus plébániához tartozik, amely a renoválási munkálatokat irányítja, fogadja az adományokat. A templom külső tatarozása magyarországi támogatásból elkezdődött, azonban annak befejezésére nincs anyagi lehetőség. Összefogással sikerülhet, hogy a magyar szabadságharc leverésének 160. évfordulójára a templom felújítása megvalósuljon.

Adományokat az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Budapest Bank Rt.-nél vezetett 10100792-72594972-00000007 számú számlájára lehet átutalni. Kérjük a megjegyzés rovatban feltüntetni: „Eleméri templom tatarozására”.

* * *

A Budapesti Örmény Katolikus Plébánia múzeuma felújításának befejezéséhez adományokat várunk a Plébánia múzeumi felújítási célra nyitott 11707024-20465157 bankszámla számra. Kérjük a megjegyzés rovatban feltüntetni: „Örmény katolikus múzeum felújítására”.

Fehértájt Tibor

A rejtelmes Anatóliában

(1. rész)

A könyv örmény vonatkozású részletei.

Kájzeri (Kayseri)

A városnak déli negyede nagy meglepetést tartogatott számomra. Bámulva jártam az utcákon: hát ennek az öreg romvárosnak ilyen szép részei is vannak? Terjedelmes, árnyas kertek közepén villák, csinos lakóházak sorakoztak egymás mellé, némelyik utcának két oldalát pedig emeletes palotasorok töltötték be.

Hanem a legtöbbnek ablaka betörve, eresze lemállva, ajtaja helyén pedig sötéten ásitó úr! Ezek a pompás házak üresen, lakatlanul állottak.

Egyiknek kapuján tétován beléptem. A kétszárnyú, remekbe faragott diófalépcsőn felmerészkedtem az emeletre és ott, a pókháló-, por- és piszoklepte szobáknak és termeknek során végigmentem. Ez a palota beillett volna Párisba is, mert az építőművészetnek remeke volt. De a pompás, falba épített szekrények faragott ajtaikat fejszecsapások rombolták össze, a falak freskóit sárral, emberpiszokkal mocskoltál be barbár kezek. Egy helyütt a széles

ajtóbélés feketéllett az üszöktől. Itt ez az utolsó lehetett a hálószoza. Egyik falában a kazettás mennyezeti faburkolatnak lehúzódo pártázata alatt egy kis fali füлке. Alatta az örökmécsesnek kovácsolt, cirádás falikarja eltorzulva lógott lefelé, a füлке fölött pedig széles, vastagon. aranyból festett kereszt – valami megfakult, sötétvörös lével bemaszátolva. Vér ... Embervér ...

Úristen, hol járok? Hiszen ez a kájzeri örmény városrész!

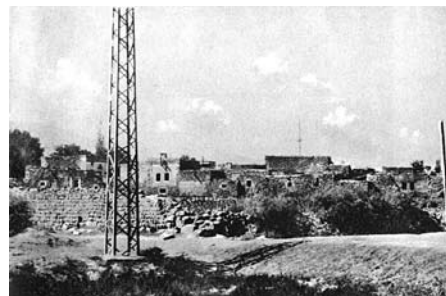
Rohantam le a lépcsőn, ki a kapun és végig a csendes, néma utcákon. A feldúlt, összerombolt, kirabolt és meggyalázott házak, mintha sikoltottak volna utánam a leszálló alkonyatban. ...

Fehértájt Tibor magyar mérnök az 1930-as években a török kormány megbízásából részt vett a Kayseri és Maras között építendő út vonalának kijelölésében. Részletes és olvasmányos beszámolót közöl Közép-Anatólia, pontosabban Kappadókia, a Taurusz-hegység és Észak-Kilikia akkori viszonyairól. Olyan helyekre is eljutott, ahol az Örmény Genocídium előtt jelentős számú örmény lakosság élt. Döbbenetes leírást olvashatunk az egykor virágzó örmény városok, falvak harmincas évekbeli állapotáról, a kihalt utcákról, a kifosztott, romba döntött házakról, templomokról, a betelepült török lakosságról. Ez a könyv nemcsak útleírás, de fontos kordokumentum is, amely magyar szemmel független szemtanúként számol be a látottakról egy olyan térségben, ahol kormányengedély nélkül akkoriban nemigen utazhattak külföldiek.

Sz. L.

Tomárze

...Odafenn egy terjedelmes fennsíkon találtuk magunkat. Úgy feküdt ez a fennsík egy nagy lapály közepén, mint egy sziget a tengerben. Köröskörül hegyek fogták körül a síkságot, 4–5000 méter magas hegykolosszusok, derékgig vakító hólepelbe burkolózva. És idelelni, a fennsík közepén feküdt Tomárze városa. Tomárze náhije,

Kájzeri (Kayseri) részlet a 30-as években
Foto: Fehértájt Tibor

vagyis jegyzői székhely. Itt székel a náhije müdür: a körjegyző. Postahivatalnak és csendőrsnek is kell itt lennie. Ez pedig nagy szó, mert faluhelyen mindkettő ismeretlen lévén, ha levelet akarsz feladni, vagy panaszt akarsz tenni, hogy valaki leütött, hétszámra mehetsz.

A város ott bújik el előlünk hatalmas épülettömbök mögé. Keskeny, kövezett út vezetett közéjük. Aztán elértük az első házakat. Szűk, kanyargó utcába jutottunk, jobbról-balról masszív emeletes házak sorakoztak egymás mellé. De milyen házak! Némelyik egész kis palota.

Különös, nem látunk sehol egy lelket se. Az ajtók és ablakok helyén sötét üregek tátognak, a házakban mindenütt halálos csend honol. Csak mi verünk zajt, lovaink patáinak csattogásától kong, visszhangzik az utca. ...

És így mentünk tovább utcákon át, jobbra-balra keresztutcák maradtak el, de sehol nem mutatkozott élőlény. Egy kihalt, elárult városban jártunk. A lódobogás kísértetiesen dübörgött, mintha csak egy elátkozott birodalomba tévedtünk volna.

Hirtelen jobbról templomtorony bukkant elő. Jól látok? Tetején kereszt fénylik! Aztán egy bazár üzletsorai kerültek oldalunkba. Sötét üzletek, bezárt ajtók, üres ablakok. Majd városrészek jöttek: földig

rombolt házak. Ahány ház, annyi kőhalom. Kerítésoszlopok, lépcsőfokok, boltívzárókövek, cifrára faragott pártáztdarabok, díszes monolit kapuk, ereszcsonnak orszlános vízköpői tömegtelen sokaságban és tömegtelen változatosságban hevertek szerteszét.

Megdöbbenve bámultam.

Mi történt itten? Földrengés pusztított? Tűz semmisítette meg a várost? Vagy mi-féle más szörnyű kataklizma sepert végig rajta?

Szörnyűségeket kezdtem sejteni!

Mire aztán a náhije székházát elértük, tisztában voltam már mindennel...

A város déli végében egy primitív; terpeszkedő, emeletes kőház volt a náhije székháza. Ott volt elhelyezve a náhije müdür irodája, a csendőrs laktanyája, a postahivatal, egyszerűval minden. Ebben az épületben lakott egyúttal mindenki, aki hivatalos ember csak élt Tomárzéban. Rajtuk kívül pedig még hét lakója volt a városnak, azaz hét család. Ott laktak azok is nem messze egyik utcának egymás mellé bújó, alacsony, öreg házikóiban.

A világháború kitörésekor még négyezer lakosa volt Tomárzéban. Hatalmas forgalmú, élénk, nyüzsgő kis városnak ismerték, némelyek szerint Kájzerit is túlszárnyalta. Földművelők, iparosok és kereskedők laktak benne. Főként kereskedők. A bazárnak kis fülkéiből megtalálták az összeköttetést nemcsak Kájzeriig, de Isztanbulig is, sőt talán Londonig, New-Yorkig, Batáviáig és Hongkongig.

Mert hát Tomárze lakosai egytől-egyig örmények voltak!

Mi lett hát ezzel a négyezer örménnyel?

Nyomtalanul elsodorta őket a háború szele. Talán itt, a házaikban mészárolták le őket, talán odalenn a lapálynak valamelyik tarlóján, vagy pedig még messzebb, odafenn azokban a magas hegyekben?

Ki tudná ma már megmondani? Aki meg tudná – az hallgat.

Kíváncsian kóboroltam be a várost. Azóta idegen ide még be nem tette lábát, hiszen idegen állampolgároknak Anatólia belsejében kóborolni nem szabad, különösen pedig nem ilyen helyeken. Mert hát ezek a frenkik (európaiak) olyan különösek: mindég olyan dolgokba ütik az orrukat, amihez semmi közül sincsen. Az például, hogy a XX. században ilyen radikálisan megoldották az örmény kérdést, nem tartozik senki másra, mint egyedül a törökökre és örményekre. Nos, hát panaszkodnak-e az örmények? Úgy-e, hogy nem! Hallgatnak. Némák, mint a sír ...

Az a féktelen szenvedély, amely nem elégedett meg a gyűlölt örmények lemészárlásával, hanem az egész várost le akarta seperi a föld felszínéről, csak félmunkát végzett. Munka közben, úgy látszik, lelohadt, elaludt. Így maradt meg a városnak fele. A lerombolást elkerült házakat kifosztották s bennük, amit csak könnyűszerrel tudtak, mindent elpusztítottak. A többit. Rábízták az időre, a természetre. És ez évről évre lassan, de szívósan el is végzi a rábízott munkát. A tetők cserepei meglazultak, lehullottak: becsurog az eső. A mennyezet átázik, a diófapadlózat elkorhad, és a falakról lehull a festményekkel, freskókkal borított vakolat. Egyik évben a faragott lépcsőzet zuhan alá, másikban a mennyezet temet maga alá mindent, egy szép napon a tetőzet hull alá nagy robajlással és így lassan el van érve a cél: egy szintbe kerül az egész város.

Elfogott a vágy, hogy fényképekben örökítsem meg mindazt, amit láttam. Azt a sok szépséget, amit ezekben a pusztuló örmény házakban fölleltem. És azt a szívet elszomorító látványt, amit az a vandál pusztítás nyújtott. Már nyúltam a bőrtokhoz, ami ott lógott nyakamban. És akkor

A Szent Gergely örmény templom Kájzeriben (Kayseri) napjainkban

Foto: Szabó László

tekintetem véletlenül társaimra tévedt. Fárival meg Száittal bolyongtunk a városban. Egykedvűen szemlélték a rombolás szörnyű képeit s mintha abban a pillanatban valami szélesen vigyorgó káröröm ült volna ki arcukra.

Nem nyúltam a géphez.

Kóboroltunk hármam az üres házakban, a néma utcákon, a kihalt bazárban. Bementünk a templomba is. Csodálatos, hogy ez ilyen épen megmaradt. Belülről azonban nagytakarítást végeztek benne. Letéptek, letörtek, lehasogattak mindent, a keresztény vallás minden jelvényét, az ortodox rítus minden káprázató, pompázó cífráját. Csak a főoltárnak hatalmas kőépítménye maradt helyén. Itt-ott falfestmények, csipkés pártázatok, kandelábercsonkok, fejetlen, kartalan szobortorzók sejtették az egykori szépségeket. A templom padlóján magas halmokban hevert az árpa. Lépteink zajára egérseregek rebbentek százfelé. Íme, mégis csak jó az Isten háza: milyen jó hombárul szolgál ennek a hét igazhívó családnak, amely ki tudja, merőről, melyik kis török faluból idehurcolkodott és beült a kész paradicsomba. Érthetetlen, hogy csak hét embernek jutott az eszébe!

Délnyugatra künn a város szélén egy vér-

vörös épületet fedeztünk fel. A homlokzaton négy csodás porfíroszlop, dór oszlopfejekkel egy monolit timpanont tartott. A timpanon közepén az idő már csaknem teljesen lemosta a latin betűket. A quaderkövekből épült templom azonban csaknem egész épen kiállta az idő vaskezét.

Egy csodálatosan épen maradt kis római templom állott ott, ki tudja hány száz és ezer esztendő óta. A zöld gyepen a vörös porfírépület, mint egy valószínűtlen csoda, magasan emelkedett, ágaskodott felfelé. Szinte rémlett, hogy hallok nevetését: „Lám, én itt vagyok, engem senki sem rombolt le, pedig mióta állok itt?”

A város keleti szélén másik csoda várt ránk. Itt már a terep is egész csodálatosan alakult ki. A fennsík közepén egy mély, dolinaszerű völgy feküdt és ennek a város felé eső oldala emeletmagasságokban négy teraszra volt kiképezve. Egészen lenn a völgy alján nagy kaliberű, feneketlen mély kút tátongott, mellette pedig a sziklákba hatalmas ciszternák voltak vájva. A völgy fenekén és a teraszok sima felületein vadul nőtt a gaz. Valamikor gondosan ápoltság virágoskertek állhattak itt, mert a gaz közül elvadult, tarka virágok virítottak ki.

Ennek a különös dolina-völgynek északi oldalán egy nagyméretű épületnek romjai hevertek. Egyik kémény a sziklába kapaszkodva megmentette életét és a völgy aljáról kinyúlt a környező terep fölé. Hatalmas palota állhatott itt valamikor, mely a völgyből négy-öt emelet magasan emelkedett ki a fennsík fölé.

Félig beomlott épületszárnyak mellett épen maradt oszlopos folyosót találtunk. Apró cellák nyíltak innen, az ajtónyílásokból kő- és vakolatörmelék fehérlett ki, de fölöttük a falba vésett kereszttek és aranyozott feliratok örmény betűi épen maradtak. Egy nagy teremnek több emelet-

nyi magas falai még szilárdan állottak. A padlót vastagon burkoló törmelékek közül facsonkok, papirosnak, könyvtábláknak foszlányai látszóttak ki. Egy könyvtár romjai. A nyugati végen pedig impozáns templomnak maradványai néztek le a romokra, két szomszédos fal még épen meredt az ég felé.

Egy örmény kolostornak romjai közt jártunk. Akkor még nem tudtam, hogy egy sokszáz éves zárda volt ez, tele értékes könyvekkel, és ritka műkincsekkel. Az örmény keleti egyháznak egyik leghíresebb kolostorát rombolták itt össze, melyben állandóan számos nagy tudású szerzetes, közöttük több híres művész és tudós élt.

Megállottunk a templomnak épen maradt, oszlopos, mozaikkal díszített bejárata előtt. A kapu fölött egy festőművészeti re-

A Szent Gergely örmény templom bejárata Kájzeriben (Kayseri) napjainkban

Foto: Szabó László

mek: egy épen maradt freskó tekintett le ránk. Valamilyik örmény szentet ábrázolhatta, talán a szerzetesrend alapítóját, ki tudja? Nagy, fekete szakállú férfikép volt, aranyglóriával a fej körül.

Tekintetemet nem tudtam levenni arról a képről. Az a kép élt, mozgott, lélegzett, oly művészi módon volt megfestve.

Hangos hahotára rezzentem össze:

– Möszi, hát a gyauroknak ilyen nagyszakállas istenük van? Hahaha!

Száit bej állott mellettem és gúnyos nevetésétől visszhangzottak a romok.

Mit tehettem volna? Szó nélkül hátat fordítottam és megindultam hazafelé, éjjeli szállásunkra...

Tauluszun (Talas)

...Tauluszun ott fekszik Kájzeritől keletre egy macskaugrásra, alig hat kilométernyire, a Derevek-dere kanyonszerű völgyében. Az ember csak akkor veszi észre, amikor a lába alatt hirtelen kitárul a halottak városa. A szem tágra nyílik. Hát ez megint milyen móka?

A száraz patak völgye hirtelen éles kanyarog és az ember azt hiszi, hogy valami délibábot lát. Házak, házak, milyenek és mekkorák. Kőből épült valamennyi, legtöbbször kétemeletes, némelyik valóságos palota. Úgy szorong ott egymás mellett

Tomárze egykori örmény temploma napjainkban
Foto: Szabó László

Tomárze egykori örmény temploma napjainkban
Foto: Szabó László

párszáz épület, hogy csak ritkán fér közéjük egy-egy teraszos kert. Mintha a londoni City-beli telekárak szorították volna őket így össze.

Csendesek, mint ott, a kájzerii örmény negyedben, vagy Tomárze kihalt utcáin. Mikor a visszhangzó utcákon járok, már meg sem lepődöm. Mert már odafennről, a hegyoldalról láttam, hogy Tauluszun örmény város. A templomtorony árulta el, hogy az volt valamikor.

Ma két háznak van lakója, a többi gazdátlan. Ha valakinek kedve támadna, ezer líráért megvehetné az egész várost. Vagy háromszáz házat. Nem is volna rossz üzlet. Csak az a baj, ezek a házak semmit sem jövedelmeznek. Így mondja legalább is a jámbor nagyszakállú, aki egy apró kétemeletesben lakik. A másik nagyszakállú bólint hozzá és átnéz a túlsó oldalra egy fehér kastélykára. Abban meg ő lakik.

Mit csinálnak ők itten? Hát látták, hogy van itt lakás, amennyi csak kell, idehurcolkodtak Kájzeriből. A földeket felosztották egymás közt és élnek csendben. Jó itt az ilyen öregeknek, nem háborgatja őket senki.

Ha ez csak így megy, gyerünk, hurcolkodjunk be mi is egyikbe, legalább nem kell bajlódni a sátrak felverésével.

Az öreg betotyog a házába és kulccsal tér vissza. Nyitja is már egyiknek, a földszintesnek az ajtaját.

Ejnye, vajon ki lakhatott itt? Van itt vagy tizenkét szoba márvány küszöbökkel, széles szárnyas ajtókkal egybekapcsolva. Egy nagy görögkereszt- alaprajzú terem, fehér márványlapokkal kipadozva. Az alagsorban istálló vagy huszonnégy lóra és egy akkora borospince, hogy a végét sem látom. Köröskörül magas kőfalakkal bekerített kertek, teraszok. Fák, cserjék, virágok és fürdőmedencék. Hollywood környékén a filmcsillagok építtetnek maguknak ilyen bungalowokat. Csak éppen be kellene bútorozni.

Akarunk szebbet? Köszönjük egy éjszákára ez is megfelel!

És azzal indulunk a dere völgyében felfelé egy kis terepszemlére. Mert itt kell valahol a völgyön való átkelésnél az út nyomvonalának felfejlesztéséhez megfelelő helyet keresnünk.

Nem is olyan borzasztó ez a dere-völgy, ha jobban megnézi az ember. Száraz a meder, szomjasan tátong a kavicsos patakágy, de lám a völgy alján zöld foltok terjednek mind nagyobbra. Fák, bokrok eregetik gyökereiket ki tudja milyen mélyre s ahol aztán a völgy jól kihasa-

Tauluszun (Talas) egykori örmény város látképe a 30-as években

Foto: Fehértáji Tibor

sodik, szőlőskertek kúsznak a dombhátra. Itt, hát igen, itt könnyen le tudjuk vezetni a vonalat és a túlsó oldalon ismét fel, egész jól felértünk a sziklaperemre. Azt mondja a chrysométer, az pedig nem hazudja.

De mi lehet ott, a malmon túl? A völgy hirtelen olyan furcsán összeszűkül. A bokrok, a fák már sűrűn összeborulnak. Mint ha csak valamit rejtegetnének.

Úgy is van. Egy ösvényt, amely kanyarog egy darabig, akkor meg megindul egyenesen a magasba. A völgy feneke itt hegyoldallá alakul át. És a két hegyoldal? Az meg sziklafalakat játszik.

Fennvagyunk egy keskeny sziklaszorosban és pár lépés múlva álmélkodva állunk meg. Mi ez a sok mélyedés, fekete üreg itt jobbra-balra?

Belépünk az egyikben és egy csodálatos föld alatti városba jutottunk. A szürke homokkőtalajba üregek voltak vájva, simafalú, sima mennyezetű üregek. Folyosók vittek egyikből a másikba, hosszú végeláthatatlan labirintusok húzódtak végig a föld mélyében. Egyik forduló után egy terembe jutottunk. A zseblámpa fénye a túlsó falat el se érte. Ott pedig volt mit látni: a magasba futó falhoz egy szószerk tapadt. A lépcső, a mellvért, a baldachin, minden úgy kifarragva a homokkőből, hogy az egész egy darabot alkotott a fallal. Amott meg egy ugyanilyen oltár, fölötte egy jókora keresztrelief.

Templom volt, keresztény templom, egy katakombaváros temploma.

Minek készítették vajon? Ezek az örmények minek dolgoztak itt ilyen szorgalmasan éveken, talán évtizedeken át? Minek nekik ez a földalatti barlangváros?

Ki tudná ma már ezt a keresztretjvényt megfejteni?...

Folytatjuk

Bálintné Kovács Júlia–Csornainé Breuer Erzsébet

Adatok a magyarláposi örménymagyarokról

(28. rész)

Érdeklődéssel olvassuk a Moldován Lajos úr írását! A novemberi számban a családjukról készült fényképen a középső alak vajon nem éppen Ó? „Sajnos nem ismerem személyesen a nagy család minden tagját – írja Böske tanító néni – de remélni szeretném, hogy valamelyik családtag megoldja a rejtélyt...

Az örmény gyökerű családok nagyon összetartottak az új hazában, de ugyanakkor alkalmazkodtak is, beilleszkedtek az őket befogadó nemzetbe. Jóleső érzéssel nyugtázzuk a hazafiak véleményét, akik azt nyilatkozták, hogy az örmény az egyetlen olyan nemzetiség, amelyik nem fordult szembe azzal, aki neki új hazát adott, sőt, gazdagította annak kultúráját, iparát, kereskedelmét. Erre számtalan példát olvashatunk a történelemben!

A mi kis városunk is híres volt az összetartásról. Együtt szerveztek színelőadásokat, különböző rendezvényeket, kirándulásokat: magyar, román, zsidó, örmény.

Szombat-vasárnap szekereket fogadtak, és a környék szép és érdekes helyeit felkeresték. Menedékházakban aludtak a nők és a gyermekek, a többiek pedig sátrakban.

Ilyen helyek voltak például a Cibles, a három 1840 méter magas csúcsával, a Sátor- az öreg, kialudt vulkán

utóajándéka a sztojkai borvízforrás, ahol modern fürdőhely volt 1918-ig, azután lassan leépült... Kár, mert szívesen jártunk Sztojkára, és nagyon egészséges volt a borvíze..."

Az 1930-as években a magyarláposi társaság Erzsébetbányát – Bajucot – is felkereste.

„A kirándulók egy csoportjának a fényképét küldöm,- írja a tanítónéni ha majd sor kerül a *Dragomán* család leírására.

Mi gyermekek itthon is játszadoztunk „kirándulósdi”... Voith Józsi bácsi legnagyobb fiának Györgynek két leánya volt: Vicus és Cecília, velem egykorúak. A negyvenes évek elején itt nyaraltak nagyszüleiknél. Sokat játszadoztunk, bújócskáztunk,

A közepén lévő nyakkendőös férfi id. Dragomán Guszti bácsi...

hintáztunk, kirándultunk a parkszerű Voith- kertben, a hatalmas fenyőfák alatt. Kis patak szelte át, amin ívelt kicsiny híd volt. Emlékszem, egyszer nem fogózkodtunk meg elég erősen Vicussal a hintában, jó magasra szálltunk és egy csalánbokorban kötöttünk ki! Nem ütöttük meg magunkat, csak a csalánok pusztáltak hólyagosra, de nem sírtunk, hallgattunk nehogy folytatása legyen... Nagyon szeretném tudni, vajon mi van velük? Hátha rájuk találok! Volt már rá példa...

Ugyanis baráti kapcsolatot tartunk például levelezés útján *Esztegár Ildikóval*. Osztálytársam volt a Dész-i zárdában az 1940-es évek elején, 1944-ig, a polgári II–III. osztályában.

Regénybe illő hogyan találtunk egymásra az 1970-es években a „Dolgozó Nő” folyóirat segítségével. A leányomat is Ildikónak kereszteltem, mert már akkor – tudat alatt – összefűzött minket az „örmény gyökér”!

És még valami: nem akartam addig postázni levelem, amíg biztosan nem írhatok a Voith Józsi bácsi és Berta (Osztíán! B. K. J.) néni sírjáról. Tudtam, hogy Brassóban haltak meg, de itt vannak eltemetve Láposon. Hogyan és mikor hozták őket „haza”, ezt akartam megtudni Dragomán Évától, aki minden Halottak napján virágot és gyertyát visz a sírjukra. Az ifj. Dragomán Gusztáv felesége Tulics Nusika (sic!) Volt az, aki lányára, Évára bízta ezt a feladatot. Éva most külföldön van, de utána járok, és megtudom a részleteket.”

Úgy gondolom itt az ideje, hogy írjuk le, amit tudunk a Magyarláposhoz kötődő Hollósi családról, hiszen már többször is emlegettük őket.

Tekintettel arra, hogy a festő családja

is a történelmi Máramarosban élt, – a festő 1857-ben Máramarosszigeten született –, később pedig Nagybányán alapította meg a ma már világhírű „Nagybányai Festőiskolát”, kézenfekvőnek tűnik, hogy a Nagybányától alig 40 kilométernyire lévő Magyarláposon élő Hollósiakat rokonoknak higgyük. Böske tanító néni viszont így ír: „Ki kell ábrándítsalak. Mivel a Hollósi család nagymamám, nagynénéim, nagybátyáim szomszédságában lakott, gyakran jártunk át egymáshoz, de soha nem hallottam említeni a Hollóssy Simonnal való rokonságot.”

Ez persze nem zárja ki a rokonságot. Hollóssy Simonról, a közeli, vagy távolabbi unokatestvéréről nem volt kötelező tudni a 20. század első felében Magyarláposon...

(A következőkben érintett is a Kovács család, mármint édesapám családja, ugyanis az öccsének, Kovács Dánielnek a felesége Nánási Laura volt. B. K. J.)

„Nánási Lóri néninek volt egy nővére, Terézia. Ő Hollósi Kajetán-örménymagyar kötélverőnek lett a felesége. (Valószínűleg ő volt a keresztmamája unokanővéremnek, Kovács Terinek! B. K. J.)

Kötélveréssel foglalkoztak, és mint ahogy az örménymagyarokra jellemző, igen szorgalmas, dolgozó emberek voltak. Gyakran nézegettem ámulva, hogyan készül a kötél a hosszú színben, amit erre a célra építettek. Órákig elbáméskodtam, hogyan „serítik” a kenderkötelet.

Valamelyik inas kellett forgassa a nagy kereket, s Kajti bácsi vagy Kajti hátra fele menve, hátrálva a kötényéből eregette a „kender szálat”. Hosszú, különleges műhelyük volt...

Folytatjuk

Örmény est Székelyudvarhelyen

Bár Udvarhely nem tartozik a nagy örmény hagyománnyal és erős örmény közösséggel rendelkező erdélyi városok közé, – mint például Szamosújvár, Erzsébetváros vagy Gyergyószentmiklós –, de itt is szép számban élnek örmény származásúak, azaz ahogy mondani szokták: magyarörmények.

A Magardici Bodurian Alapítvány átlag egy-két évente szervez Örmény Estet, amelynek célja egyrészt az örmény kulturális értékek bemutatása, megismertése városunk lakóival, másrészt pedig az itt élő magyarörmények „összegyűjtése” egy hangulatos találkozás erejéig. 2008. november 27-én, 18.00 órá-

tól újra egy ilyen jellegű eseménynek adott helyet a Palló Imre Művészeti Szakközépiskola pincegalériája.

Az esemény bevezetéseként *Bodurián János* igazgató kö-

szöntötte a viszonylag nagyszámú közönséget, és ismertette az est programját.

Elsőként egy, a volt Örményországhoz tartozó, ma Törökország területén található tájakat, templomokat, kolostorokat bemutató fotósorozatot vetítettek, *Berecz Edgár* kommentárjaival fűszerezve. A képek az említett *Berecz Edgár* és *Fórika Endre* kalandos örményországi útján készültek, amikor is a két fiatalember – a feszült politikai helyzetből kifolyólag – a mai Örményország területére (sajnos) nem tudott bejutni, így csak a ma Törökország területén található örmény emlékeket térképezhették fel.

A jellegzetes örmény népzenevel aláfestett fotósorozat sokak szemébe könnyeket csalt.

Nemsokára azonban felvidult a hangulat: *Beder Tibor* (aki anyai ágon örmény származású, a Zárug család leszármazottja) mutatta be „Megidézett múlt” című könyvét, keserédes humorral, családtörténeti anekdotákkal, úti élményekkel megtűzdelve, s közben igen alapos történelmi, honismereti, magyarságtörténeti tudásról téve tanúságot.

Bodurián János megnyitja az örmény estet

A kép jobb oldalán Beder Tibor író, mellette sapkában Berecz Edgár

Ezután *Berecz Edgár* beszélt a fentebb már említett, Örményországot célzó utazásról, s mutatta be erről készült könyvét, melynek címe „Anitól Musa-Daghig”. A közönség érdeklődéssel hallgatta a beszámolót és kérdezgette a szerzőt úti élményeiről, tapasztalatairól.

Végül, amíg a két szerző dedikálta

könyveit, a jelenlevők megtekinthették az „Örményországi kolostorok” című nagyszerű fotókiállítást, amelyet a budapesti székhelyű Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület bocsátott a szervezők rendelkezésére.

Az est svédasztallal, barátságos beszélgetéssel zárult.

Bodurián Ágota

Vákár Tibor építész, grafikus születésének centenáriumára

(Gyergyószentmiklós 1908 – Budapest, Lipótváros 2002)

Vákár Tibor építész, grafikus művész születésének centenáriumán megemlékeztünk a Belváros-Lipótváros jel-es személyiségének életművéről az Aranytíz művelődési központban. Kiállítás keretében Vízny László építész, festőművész bemutattam Vákár Tibor jó barátjaként személyes kapcsolatunk több évtizedes dokumentumait. A kiállítás célja nemcsak a személyes emlék felidézése, hanem érzékeltetni kívántam Vákár Tibor példamutatását, a hagyományokat és a gyökereket – Lipótváros, Gyergyószentmiklós, magyar-székely-örmény emlékei által. Négy évtizedes

tőretlen baráti kapcsolatunkat felidézük – a levelezőlapok és a rajzok mellett – az újságcikkek, az írások, és a köszöntők és végül a megemlékezés zárja le 2002-ben.

A kiállítás 2008. november 15-én a Lipót-napok rendezvényesorozat alkalmával nyílt meg, majd a civil szervezetek előadásai között megemlékezéssel folytatódott Vákár Tiborról.

Belváros-Lipótváros

Az 1908-ban Gyergyószentmiklóson született örmény-székely hagyományokat őrző családban. 1906-ban menekült családjá Budapestre, az akkori Erdélyt ért román betörés miatt menekülésre kényszerülve. Így lett Lipótváros polgára a kis „gyüttment”, amint az egykori

Vízny László előadását tartja Vákár születésének 100. évfordulójára rendezett kiállításon és megemlékezésen

Vízny László bemutatja Vákár Tibor rajzait

Belvárosi főreáliskolában társai neveztek. A kis diák azonban, nemsokára méltó választ adott a rajzversenybeli kitűnő szereplésével – amelyet oklevél bizonyít.

1988-ban az Akadémia utca 11. szám alatti egykor pompás palota értékeinek pusztításáról írt a városvédő könyvben. Hogyan tűnt el a lépcsőház színes üvegtetője, a lift hogyan vált megközelíthetlenné, balesetveszélyessé a hozzá nem értő tervezés miatt, hogyan pusztult és egyre pusztult az udvar díszkútja? Napjainkban az épület sorsa kedvezőbbre fordult. A palota gazdagon díszített sgraffito homlokzatát restaurálták. A világörökség területén álló épületek értékeinek méltó megőrzéséhez ezek megmentése, felújítása hozzátartozik.

1990. április 12-én megemlékeztünk a Lipótváros alapításának 200. évfordulójáról az Aranytíz-ben. Ennek írásbeli dokumentuma szintén szerepel a kiállításon, az a levél, melyben Vákár Tibor megköszöni, hogy nevét a Lipótvárosról szóló könyvben megemlégtették.

Székelyföld

Az erdélyi falurombolás ellen nyilvánosan elsőként emelte fel szavát a 80-as években. A nemzetközi szervezet, miután Románia ennek nem volt tagja, közvetlenül nem tehetett semmit sem. A magyar állam is hallgatott, bár a magyar emlékek pusztításáról, történelmünk, és ebben közös Kárpát-medencei történelmünk lapjai volt a tét. A székely-örmény építész, a magyarul gondolkodó

állj!-t parancsolva az esztelen diktatúra szüleményének.

Művészi kötetbe öntötte – Csoóri Sándor költői előszavával – háromnyelvű kiadványban magyarul, német és angol fordítással a „Székelyföld építészszemmel” című könyvében, rajzaival és képeivel szülőföldje, az erdélyi táj utánozhatatlan szépségeit. Talán mégsem igaz a rómaiak mondása, hogy amikor háború van, a múzsák hallgatnak. Vákár Tibor üzenete éppen az, hogy a művészet a humanista gondolkodó értelmiség minden körülmények között, éppen a hatalom hallgatása miatt

hátrálva a politikai közöny előtt, a tehetetlenséggel.

Építész, műemlékvédelem, mérnök és építész egyesület, kitüntetései

A mérnöki és építész kamara megújításában is tevékenyen részt vállalt. Sajnos a régi Kamarai törvény korrekt bevezetésére irányuló kezdeményezése nem talált meghallgatásra. Ezért fogalmazta meg intő felhívását a magyar építészekhez 1992. évi nyilatkozatában:

„Ébredjünk! Ébredjetelek!

A múltnak keleti szolgasága után ma, a nyugati pénzeszsák veszélye fenyeget.

... *követelem a világörökség védelmének törvénybe iktatását.*”

(Megjegyzendő, hogy ez mind a mai napig nem történt meg, talán az UNESCO-ICOMOS felhívása, és konkrét 2009. évi határidő megjelölése kimozdulást

hoz, és a védelem alá rendelt területeken megszűnik a parttalan bontás és az oda nem illő építkezések sorozata. Végre a magyar állam 1987 óta vállalt nemzetközi kötelezettségét teljesíti.)

Idézzük fel az 50-es években végzett munkáját, szellemének intő példáit. Művészi-építész hitvallásának, emberi keménységének köszönhetően többször vált állástalanná. A Budai vár ostromverete Magdolna templomának tornyát szakszerűen, műemléki alaposággal és hitelességgel helyreállította ugyan, de amikor a templomhajó, még helyreállítható bontását követelték tőle, azt nem vállalta. Mégis munkája során sikerült több kulturális emlékünket megmentenie. A budai Alagút bejáratánál lévő „angyalos ország-címert” a megsemmisítést elrendelő utasítás ellenére befalaztatta és jelentette, hogy a címer nem látható. A rendszerváltoztatás eufórikus hangulatában az egykor Lotz Károly által tervezett – elfalazott címert kibontották és helyreállították, újra felavatták. Vákár Tibor az első igazi elismerést a civil, társadalmi szervezettől kapta a Podmaniczky-díj formájában. Az állami elismerések csak ezután következtek: a Műemlékvédelemért érem, az Ybl-díj

és a Köztársasági kitüntetés. S amire a legbüszkébb volt, élete végén: szülővárosának, Gyergyószentmiklósnak díszpolgársága.

Örmény gyökerek

Az örmény gyökerekről szólva, Vákár Tibor családjának néveredetére az örmény szótár – Szongott Kristóf 1896-ban közreadott gyűjtése utal.

Egy akvarell-kiállításom alkalmával üdvözölt, amikor képeim Vákár Tibor szülőföldjének, az örmények által lakott Gyergyószentmiklósnak műemlékeit és környezetét ábrázolták. Hasonló köszönő levelét őrzöm, amikor 2001-ben az Építészek Koós Károly termében Vákár Tibor erdélyi fotóinak kiállítását megnyitottam. Örmény emlékeinknek legszebb példája, hogy 90. születésnapjára írt soraimat a magyarországi örmények lapjában (ARARÁT) örmény nyelven is megjelentették. Ez a tíz esztendővel ezelőtti írás megjelent a Műemlék-lapban és a nekrológ 2002-ben.

Vízy László
építész, festő, műemlékvédelmi felügyelő
(Elhangzott 2008. november 15-én az Aranytíz Művelődési Központ Rodin termében a kiállítás megnyitóján)

Szomorú jelentés

„Küzdöttél, de már nem lehet,
Átölel a csend és a szeretet.”

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy

Heim Miklós

63 évesen gyógyíthatatlan betegségben november 29-én elhunyt. Hamvasztása utáni búcsúztatása december 12-én volt a kaposvári Keleti temetőben.

A gyászoló család

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Bálintné Kovács Júlia–Moszkovitsné Osztián Aranka

A mezőbándi Osztián Béla családjáról...

3. rész

Családtörténetünk ezúttal néhány jobbító szándék vezérelte kiegészítést tartalmaz azért, hogy elkerüljük a félreértéseket, és minél átláthatóbb, világos támpontokat adhasson ez a közlemény azoknak, akik kötődnek, vagy kötődhetnek a „nagy Osztián famíliához”.

A novemberi szám 34. oldalán megjelentetett kép alól kimaradt a felirat, miszerint ott az 1888-ban született *Osztián Aranka* látható, (?) *Leopold* nevű férjével és *Ödön* nevű fiacskájukkal. Ők azok, akik a 20-as években kivándoroltak Amerikába. (*Lent*)

A novemberi szám 35. oldalán megjelent képhez is van megjegyzésünk.

Az a kép az első világháború idején készült Aranka fivérééről dr. Osztián Ödönről és bajtársairól.

Most idézek egy régebben már közölt levélből: „(Gopcsa) Jakab volt a nagyapám. Nagy tudású orvos... hazatért szamosújvári Felsővíz u. 28. sz. alatti házukba, feleségül vette *Osztián Ilonát*...”

Ezt a levelet Jakabné Gopcsa Aranka írta! Véletlen lenne, hogy az ugyancsak szamosújvári *Osztián József* is *Ilonának* keresztelte elsőszülött gyermekét, majd *Arának* a negyedikét?

Véletlen lenne, hogy Aranka névre hallgatnak két külön családban az unokák is: *Gopcsa Aranka* (akinek a g y m a m á -ja Osztián) és *Osztián Aranka*, aki az itt közölt képen látható?

Moszkovitsné Osztián Aranka

Én amondó vagyok, hogy érdemes kutatni a gyökerek után, hátha közösek!

Mégnehány „érdekesség” az *Osztiánokról*: Verespatak az utóbbi években az érdeklődés középpontjába került az ismert okok (leendő aranybánya) miatt.

Az Erdélyi Kárpát Egyesület szervezésében meglátogattuk a vidéket, és Zalatnán a főtéri emlékoszlopról, – amely a zalatnai utépítésnek állít mementót – lejegyeztük a szöveget, mert több örménymagyar vonatkozása is van. Íme: (Az út épült)...

„*Dr. Wekerle Sándor és Br. Bánffy Dezső miniszterelnöksége idejében Lukács Béla és Dániel Ernő kereskedelemügyi m. kir. miniszterek által, Albert Iván kir. mérnök tervező, Osztián Viktor kir. mérnök építész vezető közreműködésével, Hartig Sándor kir. műszaki tanácsos főfelügyelete alatt.*”

Egy romániai magyar tv adásban pár évvel ezelőtt láttuk is *Osztián Viktor* síremlékét. Nem véletlen, hogy éppen *Lukács Béla* támogatta Zalatna fejlődését. Úgy érezzük, most jó alkalom adódik arra, hogy az erdélyi örménymagyarok életéről, sorsáról egy kicsit többet is megtudjunk az Internet segítségével, és ismereteinket át-

adjuk azoknak is, akiknek ősei már régen elhagyták Erdélyt.

Zalatnán született „Híres emberek”:

* Itt született 1847. április 27-én *Lukács Béla* politikus, író, aki csak román dajkája segítségével menekült meg a preszákai mézárslásból, majd államtitkár, miniszter, a MÁV igazgatója és kormánybiztos lett.

* Itt született 1850. november 24-én *Lukács László* politikus, miniszterelnök a Nemzeti Munkáspárt vezére.

* Itt élt *Gruzda János* papfestő 1881 és 1953 között (meghalt: 1953. november 03. Zalatna)

* Itt halt meg 1908 októberében *Csiky János* zalatnai plébános 65-ik életévében.

* Itt született *Ferenczi Sándor* (Zalatna, 1894. október 1. – 1945. június, Szovjetunió) – régész. A Regele Ferdinand I. Tudományegyetemen szerzett történelem-latin szakos tanári képesítést (1920), az egyetem ókortudományi intézetének gyakornoka, később tanársegédje, 1937-ben doktorált, 1941-től múzeumőr, majd az Egyetemi Könyvtárban könyvtáros. 1943-ban hadba vonult, hadifogságban halt meg.

* Itt született *Ferenczi István* (Zalatna, 1890. október 21. – Washington, 1966. november 27.): geológus, egyetemi tanár. A kolozsvári *Ferenc József* Tudományegyetemen végzett (1914). Kolozsvárott tanársegéd volt *Szádeczky-Kardoss Gyula* mellett 1918-ig, ezután a Földtani Intézetbe került. 1937-től a debreceni tudományegyetem ny. rk. tanára és az Ásvány- és Földtani Intézet igazgatója. 1940-45-ben Szegeden, a tudományegyetemen ny. r. tanár, a Földtani Intézet vezetője. A II. világháború után az USA-ba távozott.

* Itt született *Ajtay Mihály* (Zalatna 1907.07.23 –...) főgyógyyszerész

* Itt született *Ajtay Gábor* református lelkész (Zalatna 1905.09.17–?)

Lukács Bélától és Lászlórol eddig is tudtuk, és többször is közöltük, hogy voltak örmény gyökereik.

Ajtay Mihály és Gábor szintén örmény-magyar hiszen édesanyjuk *Meskó Jozefa* volt! (A „legenda” szerint a többi híres emberől ezután fog kiderülni, hogy lehettek örmény gyökereik...)

A Kolozsváron megjelenő hetilap, a *Vasárnap*, 2002. október 20-i számából idézek alább. Az írás címe: „*Megemlékezések az Ompoly völgyében*”.

„Zalatna Magyarország két volt miniszterének születési helye, itt született *Lukács Béla*, kereskedelemügyi miniszter 1847-ben és *Lukács László* pénzügyminiszter 1850-ben. Zalatnán szept. 29-én ökumenikus istentisztelet keretében megemlékeztek a néhai *Lukács Béláról*, aki sokat tett Zalatnáért: a Gyulafehérvár-Zalatna vasútvonal építésével a várost bekapcsolta a vasúthálózatba, megépítette az almási utat, létrehozta a kőfaragó ipariskolát. A Mária-Valéria híd építése is az ő nevéhez fűződik. Zalatnán 1896-ban emeltek emlékművet, amelyet az út javításakor 1995-ben ledöntöttek. Most újra látható restaurálva a református templom mellett, Gyulafehérvártól 10 km-re, Zalatna felől jövet az 1848. október 23-i vérengzésben 700 meggyilkolt magyar áldozatnak (köztük *Lukács Béla* szüleinek és öt testvérének) állított obeliszk. Az ünnepségen és a koszorúzáson részt vettek az ügy támogatói, köztük *Kovács Jenő*, a Vas megyei Közútkezelő KHT igazgatója, *Feist György* levéltáros, volt szombathelyi alpolgármester, *Rácz Levente*, az RMDSZ Fehér megyei ügyvezető elnöke, *Vetési László*, az erdélyi református egyházkerület szórványügyi előadója és mások. (Megemlékezések az Ompoly völgyében. = Vasárnap (Kolozsvár), október 20.)

Folytatjuk

Családi archívumok mélyéről

Jelitai Woyciechowsky Józsefné szül. Lukáts Róza szereplése az 1848. évi magyar szabadságharc idején

Miután Adél húgomon kívül már csak magam vagyok, aki édes Anyámtól (szül: jelitai Woyciechowsky Adél) hallotta az itt elmondott és valóban megtörtént családi eseményeket, megpróbálom a magam emlékezetéből leírni mindazt, amit erről tudok, egyrészt, hogy feleségbe ne menjen, másrészt, hogy gyermekeimnek is megmaradjon emlékül. Néhány anyai Nagyanyám Lukáts Róza (született Zalatnán 1829. III. 15-én, meghalt Balánbányán 1877. II. 20-án, Csíkszentdomonkostól cca. 10 km-re) az akkori uralkodótól I. Ferenc Józseftől az 1848. évi magyar szabadságharc idején, magyar honleányi viselkedéséért kitüntetést kapott, mely érdemkereszt Nagyanyám halála után is a család birtokában maradt és ma is őrzője a Jelitai család. A magyar szabadságharc már javában folyt, amikor a félrevezetett és fellázított oláh tömegek, az erdélyi magyarlakta vidékeket sorra feldúlták. Ahol megjelentek ott kifosztottak és felgyújtottak mindent, legyilkoltak mindenkit, aki útjukba került. Még a csecsemőknek sem kegyelmeztek meg, ha az történetesen magyar volt. A zalatnai vérfürdő (1) alkalmával Lukács Bélát (2) a későbbi kereskedelmi minisztert szoptató oláh dajkája mentette meg e kiáltással, ne bántsátok ez az én gyermekem, miután előzetesen az oláhok szüleit és testvéreit mind legyilkolták s így kiirtották az egész családot. (Gyermekei: Lukács Simon és Paula férjezett nagysötétági Hoffmann Gézné.) Ebben az időben anyai Dédapám Lukács Lukács és felesége Begidsán Katalin gyermekeivel együtt Zalatnán lakott, ahol

gazdag és előkelő társadalmi életet élt, miután Ő már abban az időben aranybánya tulajdonos volt, és több olvasztó kemence volt birtokában. Kilenc gyermeke közül a hetedik Róza, aki akkor már 19 éves volt, és aki okosságával, jóságával és szépségével mindenkit megnyert.

A fellázadt erdélyi oláhság vezére a 24 éves Janku Ábrahám (3) halálosan beleszeretett az akkor teljes szépségében viruló Nagyanyámba, aki előrelátó politikából színleg bele is ment az alkuba és elfogadta Janku ajánlatát. Nagyanyám e színleges hozzájárulásával kiváltságos helyzetbe segítette az egész Lukáts családot, mert abban az időben oly gyakorivá vált házkutatások és beszállások alól mentesítve lett Dédapám háza. Jaj, volt annak az oláhnak aki Janku parancsa nélkül átmerte lépni e ház küszöbét. Ezt az előnyt a fiatal Lukáts Róza felhasználta arra, hogy az oláh mészárlás elől menekült erdélyi mágánásokat és kiváltságos urakat befogadta és elrejtette a házában, álruhába öltöztette, élelemmel ellátta és így kiváratta velük a legalkalmasabb időpontot a további menekülésre. Házukban gyakran megfordult oláh vezértől idejében sok mindent tudott meg, amit a menekültek érdekében oko-

Lovag Jelitai Woyciechowsky József és felesége, erzsébetvárosi Lukáts Róza

san fel tudott használni. Így rejtette el a Teleki, Józsika, Kemény – stb. család tagjait, s megmentett mintegy 60 személyt az elfogatástól és a felkoncolástól. Az alatt, amíg ezek történtek Nagyanyám sok veszélyes nyugtalanságon és álmatlan éjszakákon ment keresztül, nem egyszer kérdezték meg tőle, hogy ki az az öreg asszony, aki a családhoz tartozik. Mert mindig más és más menekült képviselte az öreg asszonyt. Ezen kívül veszedelmesen közeledett az az idő, amikor be kellett váltta Jankunak egybekelésükre adott ígéretét, mert az oláh vezér a házasság idejének folytonos kitolásáért és annak az érdekében minden féle ürügyet felhozó halasztásáért, már-már bizalmatlan kezdett lenni. Sokszor szegény jó Nagyanyám már maga sem talált kivezető utat az özszekuszált helyzetben, mert belátta, hogy az újabb és újabb hazugságaival még csak bonyolultabbá teszi sokszor kilátástalan helyzetét, s ilyenkor mindig gyakrabban gondolt annak a méregüvegnek kiürítésére, amit ismeretségük első perce óta

elrejtve állandóan a keblében hordott arra az esetre, hogy ha ígéretét mégis csak be kell váltania. Mert Ő megesküdtött, hogy Janku felesége soha egy percig sem lesz, és ha tényleg mégis csak arra kerülne a sor, akkor inkább a halált választja. Sokszor éjjel, órák hosszat imádkozott lakásában elhelyezett Szűz Mária szobra előtt imazsámolyán térdepelve, hogy segítse őt a jó Isten, és ne engedje, hogy az oláh vezér áldozatává váljék. És a jó Isten meghallgatta kérését, mert a házasság időpontjának kitűzése előtt néhány órával Jankut az osztrákok elfogták és elhurcolták, s így sorra sem kerülhetett az, hogy Lukáts Róza adott ígéretét beváltsa. Lukáts Róza már jelitai Woyciechowsky Józsefnek volt a felesége (Zalatna 1850. VII. 1.), amikor a kiegészítés ideje körül a kabinetiroda meghívására Schönbrunnban érdemei elismerésül I. Ferenc József saját kezűleg briliánsokkal kirakott tűvel tűzte fel Nagyanyám mellére az oly nagyon megérdemelt érdemkeresztet, amit aztán Ő büszkén hordott egész halála napjáig.

Olvasói levél

Tisztelt Szerkesztőség!

Szerbiában élt és 94 éves korában meghalt Kosutity Magda (1914–2008. november 5. Zemun), aki Mály József nagybányai festőművész unokája volt. Szerencsémül adódott egyszer beszélni vele. Telefonon kerestem meg, és a kezdeti nehézségek után sokáig beszélgettünk magyarul, mert még elég jól beszélt rég nem használt – hiszen évtizedek óta szerb környezetben élt – anyanyelvét. Örült a távoli-távoli rokonnak. Terveztem, hogy egyszer meglátogatom majd, de nem tudott megvárni. Leánya korábban meghalt, fia Steven/Sztevov Amerikában él. Ő nem beszél magyarul, dédapjáról sem tud sokat. Sajnos nem is nagyon érdekli, pedig van egy festménye a birtokában a kedvelt nagybányai témáról, a szénaboglyákról. Mály Józsefet Zomborban temették el, sírját a helyi hagyományőrző kör hozta rendbe, és remélhetőleg továbbra is gondozzák majd. Félő, hogy a magyar nyelvű hagyatéka, levelek és fotók sorsa az enyészet lesz. Jó, hogy Gulyás Gizella művészettörténész könyvéből megismerhettük azokat.

Árváné Pataki Ilona

Örmények leleményessége

Számítógép a templomban

Információs pult felszerelését tervezik a gyergyószentmiklósi örmény templomban. A számítógép gombnyomásra nyújt információt a turistáknak a templomról, városról, erdélyi örménységről. A rosszul nyelvek szerint a gyergyói székelyek még mindig pityókát ennének, ha az örmények nem ismertetik meg számos újdonsággal, nem lendítik fel a helyi gazdaságot. Persze, ennek fele sem igaz, de kétségtelen, hogy az örmények rendszerint igencsak értenek a pénzforgatáshoz, s nem riadnak vissza az újításoktól sem.

A mi történetünkben a pénz mellékszerepet kap, a cél a turizmus fellendítése, a látogatók igény szerinti, széleskörű tájékoztatása. Itt az újítás a főszereplő: ha megvalósul az elképzelés, Gyergyószentmiklós ezzel ország szinten úttörővé válna. Nemrég nagy ötlettel álltak elő azok, akiknek elődjei 1654-ben kezdtek betelepíteni Gyergyószentmiklóstra: haladni kell a korról, informatizálni kell a templomlátogatók tájékoztatását.

– Olyan pultot képzeltünk el, mely nemcsak a templomról nyújt információt az érdeklődőnek, de általában az erdélyi örménységről is. Egy épület önmagában nem válik attrakcióvá, össze kell kötni valamivel, tehát információs pontot alakítunk ki benne a környék nevezetességeiről, feltüntetve a látogathatósági programot is. Már gondolkodunk egy minden igényt kielégítő, turistaközpontú adatbázis összeállításán – közölte *Magyarai Sáska Zsolt* egyetemi tanár, a most születő Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyesület titkára, mely e megvalósításra készül.

Pályázní kívánnak egy 1500 eurós gépre, ám a költségek nagyobbak lesznek, hisz

külsejét tekintve a gépnek be kell illeszkednie az 1733-ban, barokk stílusban épített templombelsőbe.

Kádár Julianna néni, aki jelenleg az idegenvezetést vállalja a templomban, cseppet sem lepődik meg az elképzelésen, jónak tartja az ötletet. Az istenháza szomszédságában lakik, ha turisták érkeznek, hozzá kopogtatnak, hogy bemutassa a vallási-kulturális értéket. Elmondja, sokféle a turista, mindenki másra kíváncsi..., s ő a többnyire húsz percig tartó templomnézés alatt képtelen minden kérdésre válaszolni.

– Szívesen magyarázok a múlttól, bár nem vagyok örmény. De itt a székely s az örmény békében élt mindig együtt. Mikor államosították az örmények tulajdonát, mi fogadtunk be örmény asszonyokat a házukba. Napjainkban, mivel kevés az örmény, most is, mi, székely asszonyok megyünk velük együtt imádkozni misére. Az a gép nekem nagy segítség lenne... Olyan is volt, pünkösdkor, hogy öt autóbusznyi idegen jött. Sok ember, sok kérdéssel.

Baróti László Sándor, a gyergyószentmiklósi örmény egyház plébánosa sem tiltakozik egy percig sem az elképzelés ellen. Modern korban helye van a szentélyben még a számítógépnek is.

– Ez még csak álom. Én még nem is láttam ilyet, csak hallottam róla. De az tény, hogy értékeinket be akarjuk mutatni az érdeklődőknek. Nem helyettesítené a gép Juci nénit, az idegenvezetőt – segítőtársa lenne. Talán olyanok is jönnének, akik nem csak a templomra, a gépre is kíváncsiak, s így az örmény egyház és a turizmus több szálon is összehálkozna..., ami senkinek sem válna kárára.

Hargita Népe

Balázs Katalin

„Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében I–II.”

Ez két konferenciakötetnek a címe. Mindkettő tanulmányokat tartalmaz, melynek anyaga előzetesen elhangzott, az I. köteté 2005 áprilisában, a II. köteté 2006. áprilisában, a kötetek megjelentek 2006., illetve 2007. évben.

A nagysikerű „Örményország kincsei – titkok az Ararátról” című, 2002-ben rendezett nemzetközi kiállítás ébresztette fel az érdeklődést a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának Történettudományi Intézetében a fiatal kutatók körében az örmény hagyományok iránt. Így került sor a már említett két konferenciára.

A magyar közvélemény érdeklődik, s aránylag vannak ismeretei az örményekről, akik mondhatni már a honfoglalás óta jelen vannak a Kárpát-medencében. Ám a tudás nem terjed minden esetben nagyobb mélységre.

A 122 oldalas I. kötet 7 tanulmányt foglal magába. A terjedelmi okok miatt nem tudok minden egyes tanulmányt külön ismertetni. Vagy általánosságban szólok, vagy néhányat kiemelek, s ebben befolyásolt saját érdeklődésem.

Van tanulmány az örmény egyházzól (Puskás Attila), van tanulmány, mely az erdélyi betelepődéssel meg annak XVIII. századi történetével foglalkozik (Pál Judit, Kovács Bálint). Ám a figyelmet már eleve felhívja a címlapon szereplő kép: erzsébetvárosi örmény nagytemplom. Tudjuk, hogy ennek az Isten-házának egyik tornyáról 1927-ben egy szélvész lesodorta a kupolát, s azóta is csonkán áll, de olykor még a templomban az Isten-dicséret is megszólal az örmény katolikus szertartás szerint. A kép figyelmeztet arra, hogy a kötetben több Erzsébetvárosra vonatkozó írást találunk.

Az idevonatkozó tanulmányokból az Ávédik Lukács (1847-1919) életét ismeretetőt szeretném kiemelni (Polyák Mariann). A jeles férfinak a nevét elsősorban vaskos, Erzsébetvárosról szóló monográfiája tette ismertté. (1896-ban jelent meg, s 2004-ben az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület reprint kiadásában). Megismerjük az életét a küzdelmeit. Ha több támogatást kap, akkor sikerül közétennie az örmény szertartás szövegeit magyar nyelven. Halála után felvetették azt is: nem tett sokat az örmény fennmaradásért, nem küzdött az örmény katolikus püspökségért. Mindezek ellenére a régi tudós paptípust látjuk benne. Kevesebbet alkotott, mint kortársa Szongott Kristóf, de munkássága nem volt annyira csapongó.

A II. kötet jóval bővebb: 283 oldalra sikeredett s 15 tanulmányt tartalmaz. A címlapot a szamosújvári nagytemplom fotója díszíti: tehát inkább Szamosújvárra vonatkozó írásokat találunk.

Találkozunk az erdélyi örmények történetének újolagos bemutatásával. Persze olykor más és más szempontok szerint. (Az egyes átfedéseket sem lehet mindig elkerülni, hisz a tanulmányok egymástól függetlenül születnek meg.)

A szerzők között köszönhetjük dr. Nagy Márta művészettörténészt, aki alapvető, nélkülözhetetlen műveket alkotott a magyarországi görögkeleti egyház történetének a vonatkozásában. Most más keleti kereszténység területén, az örményben mutatkozik meg egy kódex-ábrázolást elemezve.

A témák változatosak, az egyházlátogatást taglaló írásból, mint érdekesség: 1781-ben 14 örmény katolikus pap szolgált Szamosújváron. Vannak politika (Folytatás a 39. oldalon)

Örmény-magyar gyermekrovat

(23. rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, szüleitek és nagyszüleitek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:

dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

2008-ban a legtöbb helyes választ Marosvásárhelyről kaptuk, a nyertes neve MOLNÁR ZSÓFIA, aki egy szép könyvet nyert.

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

Terdát betegsége

Történt abban az időben, hogy fiatal lányok egy csoportja elmenekült Rómából és Örményország földjén keresett menedéket. Terdát tudtára adták, hogy közöttük van egy ritka szépségű leány, akit Hripsimének hívtak. A király arra akarta kényszeríteni Hripsimét, hogy legyen a felesége. De a lány korábban Istennek szentelte magát. Kiszakította magát a királyi karjai közül és kimenekült a palotából.

Terdát parancsára kivégezték a fiatal lányokat. Bánatában a király ágynak esett és elvesztette eszét. Lánytestvéreinek, akit Khosrovitukhdnak hívtak, volt egyszer egy álma. Valaki azt mondta neki: „Csak Gergely tudja meggyógyítani a királyt”. Kiemelték tehát Gergelyt a mély veremből, ahol tizennégy évig raboskodott, és ő valóban meggyógyította a királyt.

Csapatával Terdát eltörölte a pogányságot Örményország földjéről. Gergely sok görög, asszír, örmény papot gyűjtött össze, akik összegyűjtötték

a népet és a sereget. Csapatokban érkeztek az Aradzani folyó partjára, ahol Szent Gergely és a papok meghintették őket vízzel, és megkeresztelték őket. Terdát és lánytestvére Khosrovitukhd, Asckhen királynő, a nemesek mind térdre ereszkedtek Gergely előtt a vízben, és ő megkeresztelte a királyi családot. Annak ellenére, hogy Dáron pogány papjai háborút üzentek a királynak, a király legyőzte őket, templomaikat lerombolta, vagy keresztény templommá alakította. Ez Krisztus után 301-ben történt, és ez lett Örményország a világ első keresztény országa lett, amire minden örmény származású büszke. Szent Gergelyt pedig Világosítónak nevezzük, mert elhozta az örményeknek Krisztus világosságát.

Miért haltak vértanúhalált Hripsime és társai?

Meséld el, hogyan lett Örményország a világ első keresztény országa?

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenkét éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma:

18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011,

amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza.

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

(Folytatás a 37. oldalról)
történeti témák, olvashatunk az árva házakról. Egy igen érdekes tanulmány az erdélyi örmény egyházi éneklésbe enged betekintést (Zsigmond Benedek), elemezve egy XIX. század végi, Csíkszépvízen keletkezett kéziratot énekeskönyv töredéket. Ez azért fontos, mert a különféle egyházakban a kézira-

tos énekes könyvek is szerepet kaptak, s íme, ebből az örmény katolikusok sem maradtak ki.

A konferenciák, a kötetek biztatóak. Remény tölt el bennünket, hogy folytatódik a magyar-örmények hagyományvilágának a kutatása, bemutatva a kisebbség értékteremtő tevékenységét!

Dr. Sasvári László

Boldog új esztendőt kívánunk! Snorhavor nor dári!

A fővárosban, a Magyarok Háza Csontváry termében meleg, meghitt karácsonyi ünnepi műsorban szerepelt a Szent Család Plébánia gyermek színjátszó köre

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat,
(Budapest, 1054 Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791 – Sárkány Annamária
titkárságvezető, felfogadás szerda 16–18., csütörtök 10–12. óráig)

e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu

a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat
és a XV. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),
dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 144. szám
2009. február

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„Ma az öreg Simeon a Szentlélek által a templomba jött, sokkal fölsége-
sebben jelent meg, mint a kerubok, akik szárnyaikkal röpködtek, nem
merik az Urat szemlélni félelmetes dicsősége miatt; Simeon az Urat hor-
dozva karjain forró csókkal illette és simogatta Őt, a kisedet csecsemőt, és
könyörögve kérte, bocsássa el őt békességben.”

A Szentlélek bensőleg tettekre tud ihletni. Simeonnak is azt sugallta, hogy jöjjön el a jeruzsálemi templomba. Simeon az egész emberiséget képviseli. Nagyobb kegyelemben részesült, mint a kerubok, mintegy az ember kiemeltségét mutatja a teremtet világban. Nagy élmény volt Simeon számára a Fiúis-tennel való találkozás (innen a nap – február 2. – egyik neve: találkozás ünnepe!) s betelt vele az élete. Jó nekünk is átgon-dolni Simeon élményét és békében vágyott eltávozását!

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Olvas örmény könyveket?

„Nincs időm rá! Túl messze van!” – kapom a választ, ha megkérdem: **Miért nem olvasol? Miért nem jársz a könyvtárba? Pedig, ha belegondolunk, a szellemi és lelki felfrissüléshez nem kell mindenképpen messze utazni és túl sok időt eltölteni. Elég, ha elalvás előtt fél órával elzárjuk a tévét, kinyitjuk a könyvet, elég, ha elmegyünk a házukhoz legközelebb lévő könyvtárba egy izgalmas, érdekes, új olvasmányért.**

Az Eurostar adatai szerint Magyarországon a nőknek átlagosan több mint négy és fél óra, a férfiaknak közel öt és fél óra szabadidejük van, amivel Európa közepmezőnyébe tartozunk, de igencsak kis százalékát, mindössze 4 %-át fordítjuk olvasásra. A szabadidő túlnyomó részében, a nők 55, a férfiak 51 százalékban a tévé előtt ülnek, így a litvánokkal együtt a legtöbbet tévéző nemzet címét érdemelhettünk ki Európában.

Mindamellettt – rögtönzött vélemény-felmérésem szerint – az országos átlagnál jóval többet olvasnak az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező Fővárosi Örmény Klub tagjai. Ezért is talált értő fülekre a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat által rendezett januári klubesten *Tiszavári Eszter* vetített képes előadása, amelyet „Örmény hagyomány és kincsek az Iparművészeti Múzeum Könyvtárában” címmel tartott. (Az előadás rövidített, szerkesztett változata a 4–5. oldalon olvasható.)

A zord időjárás, az ónos esőtől áztatott, tükrjéggé fagyott utak, járdák ellenére szép számmal jelentünk meg a Magyarok Háza Bartók termében 2009 első klubestjén. *Dr. Issekutz Sarolta*, a

Keve Mária (baloldalt), Józsefvárosi Örmény Önkormányzat elnökhelyettes konferálja a meglepetést, a gyönyörű hangú Puskás Eszter énekművész

Puskás Eszter énekművész által előadott dal fordítása

Dzsivani: Kuk'an u kert'an

A baljós napok, miként a tél, jönnek – elmennek,
A baljós napok, miként a tél, jönnek – elmennek
Kétségbe ne ess: véget érnek, jönnek – elmennek,
Kétségbe ne ess: véget érnek, jönnek – elmennek,
Keserű kínok, az emberen hosszan nem ülnek,
Miként a vevő, sorról sorra, jönnek – elmennek
(*Szószerinti fordítás*)

Kerék Imre fordítása:

Jönnek és tovatűnnek

Tél-komor, baljós napok jönnek és tovatűnnek,
Ne csüggedjete, ahogy jönnek, majd tovatűnnek:
A gyötrő kínok sem tépik a szívet örökké,
Mint a vásári népek, jönnek és tovatűnnek. ...

klub háziasszonya köszöntötte a találkozóra érkezetteket, majd *Zakariás Enikő*, a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat elnök-asszonya vette át a szót. *Puskás Eszter* gyönyörű éneke teremtett hangulatot Tiszavári Eszter előadására.

„Nem vagyok művészettörténész, nem értek a hagyományokhoz, csupán könyvtáros vagyok – szabadkozott Tiszavári Eszter, amikor a mikrofonhoz lépett. Az Iparművészeti Múzeum könyvtárosaként tizennyolc év alatt összegyűjtött örmény vonatkozású, érdekes, értékes, ritka, különleges könyveket mutatott be vetített képes előadásában a klub közönségének. Szólt arról is, hogy nem tett különbséget a Jerevánban megjelent könyvek, vagy az örményekről szóló könyvek között, mint ahogy az örményül, magyarul, angolul, franciául, németül, oroszul az örményekről megjelent könyveket is magában foglalja előadása.

Az örmény irodalommal, az örmény vonatkozású művekkel az Iparművészeti Múzeum főigazgató-helyettesének, a Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum igazgatójának, Gondos Károly művészettörténész hagyatékának feldolgozásakor ismerkedett meg. Értékes gyűjteményt talált: az örmény építészet, az ornamentika, a textilművészet, a fémművesség, a szőnyeggyűjtemény- és szőnyegtörténet kincseit is megőrizte Gondos Károly könyvtára. Tiszavári Eszter pedig Prágai élményével

A januári klubest közönsége

Zakariás Enikő (jobboldalt) szépséges virágcsokorral köszönte meg Tiszavári Eszternek az előadást

hazatérve feltárta az Iparművészeti Múzeum mintegy hatvanezer kötetes könyvtárának örmény vonatkozású könyveit is, amelyek szerinte a hagyománynak, az igazi régi szépségnek az üzenetei. Könyvtárosként az a legnagyobb boldogsága, ha valaki örmény könyveket keres, és azonnal a kezébe tudja adni a megfelelő műveket.

A Fővárosi Örmény Klub idei első előadóját az a lehetőséget ajánlta fel, sőt, ahhoz csinált kedvet, hogy az egyik legrégebbi közgyűjtemény, az 1870-es évektől működő Iparművészeti Múzeum Könyvtárában nézzük meg mindazokat az örmény könyvritkaságokat, amelyből most izelítőt kaptunk. Ha a mintegy nyolcvan örmény könyv közül valamelyik megtetszik, legyen olvasmányunk is! Számos hozzájárulás is jelezte, hogy a címben feltett kérdésre igennel tudunk (majd) válaszolni.

Megfogalmazódott az az igény is, hogy a könyvtár örmény könyveit egy kiállításon mutassák be az érdeklődőknek az Iparművészeti Múzeumban.

A klubdelután zárásaként dr. Issekutz Sarolta adott tájékoztatást a programokról, majd *dr. Keszy-Harmath Péterné* által készített örmény ételkülönlegességek vártak bennünket.

Örmény hagyomány és kincsek az Iparművészeti Múzeum Könyvtárában

Az Iparművészeti Múzeum Könyvtára az egyik legrégebbi magyarországi közgyűjtemény, legelső leltári jegyzéke 1878-ban íródott. Elsősorban az iparművészet történetével, a különböző iparművészeti ágak technikájával foglalkozó könyveket és folyóiratokat gyűjti, több mint 130 éve folyamatosan gyarapodik. Megalapítása óta legfontosabb feladata – egyrészt az Iparművészeti Múzeumban folyó kutatások szakmai háttérének biztosítása, – másrészt országos feladatkörű nyilvános szakkönyvtárként minden szintű érdeklődés kielégítése, az iparművészetek területén. Napjainkban mintegy hatvanezer

874-ben készült épületdíszítő fafaragás (Jereván); *Dekorativnoe iskusstvo srednevekovojj Armenii. Leningrad, 1971*

kötet könyvből és húszezer leltári egység (1500 cím) folyóiratból tevődik össze az állomány.

Már a kezdetekben célja volt a gyűjtemény alakításának, és ma is törekszünk rá, hogy a magyar iparművészeti emlékek mellett, minden nemzet hagyományos díszítőművészete tanulmányozható legyen könyvtárunkban. A könyvtár gyűjteményében nagyon fontos azoknak a kultúráknak a jelenléte, amelyek a régmúltban hatással lehettek a magyar díszítőművészet kialakulására, ornamentikájuk elemei felismerhetők a magyar motívumok világában. A kaukázusi nagy kultúrák művészetével foglalkozó könyvek között az örményekről

szólók különös jelentőséggel bírnak a velünk élő erdélyi, magyarországi örmények miatt is. A kifejezetten az örmény néppel kapcsolatos – könyvtárunkban

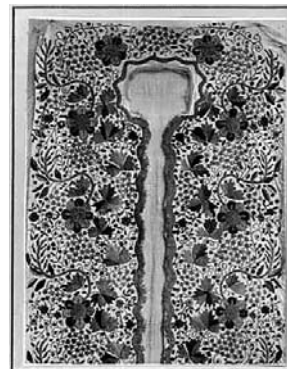
lévő – nyolcvan műből, néhány a történelmükkel foglalkozik, ezek között 1840-es, 1870-es években megjelent kiadványok is vannak. Több régi, a 19. században Párizsban, Londonban kiadott mű a világhírű középkori örmény kéziratok gyönyörű miniatúráit, az örmény templomok és kolostorok építészetét, falfestményeket, az épületdíszítő fafaragásokat, kőből faragott elemeket mutatja be. Mintalapokat találhat az érdeklődő az örmény hímzés gazdag szín- és formavilágával. Német nyelven megjelent könyvekből kaphatunk

Hagyományos örmény női viselet és hímzett részletek; *Serikdavitjan: Armjanskaja vysivka. Erevan, 1972.*

Tiszavári Eszter

Hímzés, örmény ingelő; *Broderies Russes, Tartares, Arméniennes. Paris, 1898.*

francia nyelvű könyvekben csodálhatjuk az örmény ékszerek világát, Jerevánban kiadott művek sorából tanulmányozhatja az érdeklődő az örmény ornamentika, ikonográfia rejtjelmeit, a hagyományos férfi és női viselet pompás részleteit. Jó néhány kiadvány témája az örmény szőnyeg. Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében három sárkányos és egy palmattás 17. századi örmény szőnyeget őriznek, ezek kutatása és publikálása az 1970-es években Gombos Károly érdeme volt. Nagy-

Örmény ékszerek; *Gajjk Ter-Gevondjan: Armjansk-kie ukrashenija. Erevan, 1964*

képet a híres örmény fémművéség, ötvösség emlékeiről, a drágakővel, zománcképekkel díszített ikonokról, a középkori örmény k e r á m i a díszítő motívumairól.

Angol és francia nyelvű könyvekben csodálhatjuk az örmény ékszerek világát, Jerevánban kiadott művek sorából tanulmányozhatja az érdeklődő az örmény ornamentika, ikonográfia rejtjelmeit, a hagyományos férfi és női viselet pompás részleteit. Jó néhány kiadvány témája az örmény szőnyeg. Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében három sárkányos és egy palmattás 17. századi örmény szőnyeget őriznek, ezek kutatása és publikálása az 1970-es években Gombos Károly érdeme volt. Nagy-

kutatóknak a világ nagy múzeumainak – könyvtárunkban lévő – katalógusai alapján tanulmányozni az ott őrzött örmény művészeti emlékeket. Ilyen például a Jerevánban Calouste Gulbekian Múzeumban őrzött örmény iparművészeti kincsek gyűjteményi katalógusa.

Az Iparművészeti Múzeum Könyvtára (Üllői út 33–37.) a múzeum első emeletén kedd, szerda, csütörtök, péntek délutánonként szeretettel várja minden érdeklődő olvasóját.

Tiszavári Eszter könyvtáros
(A Fővárosi Örmény Klub január 18-i műsorán elhangzott előadás szerkesztett, rövidített változata)

15. századi örmény "sárkányos" szőnyeg; *Manja Kazarjan: Armjansk-kie kovry. Moskva, 1985.*

Bálintné Kovács Júlia – rétháti Kövér Gábor

Családtörténeti adalékok a rétháti Kövérek egyik ágához

Az Arménia Örménymagyar Baráti Társaság képviseletében mindig részt vesznek a Kárpát-medencei Kisebbségi Magyar Közművelődési Civil Szervezetek Fórumán. A fórumot áldozatos munkával Halász Péter és Romhányi András szervezi Budakalászon, és a helyi Faluház 2008-ban immár 8. alkalommal adott otthont.

A Fórum egyedülálló lehetősége, hogy ismerkedjünk, összefogjunk, egymást támogassuk, segítsük. Rendszerint megkérdezem a jelenlévőktől, – 80–100 „kulturális munkás” tanácskozik ott, – hogy szűkebb pátriájukban tudnak-e örmény gyökereikről?

Megkérdeztem ezt Pávai Gyulától is, az aradi Kölcsey Egyesület lelkes, fáradhatatlan elnökétől, aki készséggel sietett segítségemre, és rögtön megismertetett Kövér Gáborral, akiben újra felbecsülhetetlen értékű „munkatársra” találtam.

„Kedves Júlia! Pávai barátom alkotta meg az utat Önhöz számomra. Nem egyetlen tette ez, még van levelező társam a „szomszédban”, aki biztat és munkára ösztönöz egy közel 100 éves dédapát... bevallom, hatnak rám. A kapcsolat közöttünk valós. Ezért elkötelezem magam, hogy a kért örmény „gyökerekről” amit tudok, megírom önnek.”

Így most megkezdjük rétháti Kövér Gábor írásainak közlését. Annál is idősebb ez, mert Gudenus János József könyvének, az Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiájának a javított bővített kiadása az egyesület 2009-es tervében szerepel.

Példa ez a munka arra is, mennyi minden felszínre kerülhet, ha nekilátunk a családfakutatásnak!

Először is bemutatom a „társszerzőmet”.

Teszem ezt annak az interjúnak a segítségével, amely a Szövetség című aradi kulturális szemlében jelent meg 2007 áprilisában. Az interjút Ilona János készítette, ebből válogattam részleteket.

„Megkísérlem óhaját a gyökerekre vonatkoztatva teljesíteni. Ilyen kutatások a családomban még magyar időkben sem folytak, később pedig az egyházi anyakönyvek elkobzása és állami levéltári zár alá helyezésével lehetetlenné váltak.

Bevallom nem is nagyon igyekeztem származásomat kutatni, ámde az egyik Füzetből értesültem, hogy Gyergyószentmiklóson van egy Kövérház! Erről nem tudtam, jóllehet 1966-ban jártam ott, de kutatni sem időm, sem lehetőségem nem volt, mindössze a Temetőt kerestem fel, mert a templom és az egyházi iroda zárva voltak!

Nos, kezdem a mesét...

Az első, legrégebbi hiteles adat az 1792. évből kelt Donációs irat.

Ez kb. 50-szer 60 cm méretű pergament („kutyabőr”), alsó szélén átbújtatott, kb. 5 mm átmérőjű piros-fehér-zöld selyemzsinórral.

A selyemzsinór két vége egy 100 mm átmérőjű 30 mm vastag, valamilyen nemes fából esztergályozott, faragással díszített tok furatain halad át, és göbre van kötve. A tok csavarmenettel zárult, fedele nyitható.

A Donációs levél bal felső sarkában egy festett, színes címer van. Ez barokkos stílusú, négymezejű. A bal felső mezőben egy balra néző, markában szablyát tartó himoroszlán látható. (Szabja, nem egyenes kard vagy pallós.)

Az alatta levő mezőben egy pelikán látható, amint fiókait feltépett begyéből táplálja. Ugyanez van a jobb felső mezőben, míg az alsóban az oroszlanos szimbólum ismétlődik. A pajzs fölött egy zárt sisak, tollazata kék/ezüst, piros/arany, az ábra két oldalán stilizált köpenyszerű piros/kék drapéria.

A stilizált kódexbetűs latin szövege:

NOS FRANCISCUS SECUNDU,
REX HUNGARIAE, BOHAEMIAE,
ARHIDUX AUSTRIAE... és így tovább 3 sorban. Az évszám: Anno Domini Millesimo-septingentesimo-nonaginta-duo-!

Egy latinszövegű méltatás következik, majd név szerint *Theodorus Kövér*, pueri ex consorte sua, *Anna Csiky* etc. etc...

Az érdekessége ennek a donációs iratnak, hogy II. Ferenc még nem császára Ausztriának, csak hercegi rangja van feltüntetve.

A Kövér címer szimbolikájában az oroszlan a harckészséget, a pelikán az áldozatkészséget jelenti.

Nem tudnám megmondani miként voltak ezek szénapám jellemzői, mert ma már közismert, hogy a birtokokat és azzal nemességet nyert örmények nem harciaságukkal és önfeláldozásukkal tűntek ki. Ők az uralkodó haderejét látták el élelemmel, ugyanolyan hadiszállítók voltak, mint az első világháborúban a zsidók, akik ilyen minőségben katonai felmentésben részesültek... ugyanúgy hiteleztek a Kamarának...

Az éppen hatalomra lépett II. Ferenc, aki nekünk I-só Ferenc király volt, a fel-

szabadított Bánságba bármely nációnak megengedte a betelepedést, kivéve a magyaroknak, azzal az indoklással, hogy nem tanácsos e nyugtalan nemzetséget határvidékre engedni, mert bajokat okozhatnak!

A birtokokat és a nemességet örményekként kapták a családok. Így törlesztette az akkori hatalom az adósságát – no persze némi fizetség is terhelte az örmény atyafiakat, nem is kevés...

A szintén törzsökös örmény *Jakabffy Elemérnek* jelent meg egy könyve, amelyben ír a bánságba „szakadt” örménységről. Nem ártana megszerezni és újra kiadni!

Érdekes, hogy létezik bánsági helység, amely nevében hordozza hajdani helybéli birtokosai nevét. Példa erre a néhai Torontál-megyei Gyertyános község, amely a Gyertyánffyokról kapta a nevét, vagy a buziási járás Nagykövérés nevű községe. Az anygalkuti svábság még a második világháború után is a hajdani Kövér birtok Maros-menti részét Kövéresch-nek hívta...

De hol vannak ma már a svábok? Épp oly jöttmentté lettek, mint az örménység... Új honukban szétszórtan, és hagyományvesztetten beolvadásra vannak ítélve, akár az örmények, vagy a magyarok... De hadd folytassam a mesét.

A családi hagyomány szerint *Csiky Anna* 11 gyermekkel ajándékozta meg urát. Így aztán nem csoda, ha a Marostól délre Temes, Torontál vagy Csanád megyékben földbirtokos, közéleti minőségben éltek az ott gyökeret eresztett és növesztett atyámfiai, és megcsúfolva az osztrák császári tervet, magyarrá váltak.

A következőkben összevetem Kövér Gábor adatközléseit a Gudenus János József közölte adatokkal, amelyeket az „Ör-

mény eredetű magyar nemesi családok genealógiája” című kötetből veszek.

Az idézett kötet 253. lapján azt olvashatjuk, hogy Tódornak még négy fiútestvére volt, és közülük 3 Csiky lányt vett feleségül. A Tódor neve melletti évszám (1804) minden bizonnyal téves, mert Tódor unokája, elsőszülött fiának, **Emánuelnek** a fia, Lajos született 1825-ben.

A 2. fiútól, **Antaltól** 1821-ben született az első unoka.

A 3. fiútól, **Istvántól** 1817-ben született Tódornak unokája, aki nevét is örökölte.

A 4. fiú, **Gergely** születési évszámát az idézett kötet **1790**-ben jelöli.

És most térjünk vissza a család „krónikásához”!

„Dédapám Kövér Gergely 1802-ben még Gyergyóban született. Testvéreiről nincsenek adataim. Valószínűleg a birtokeladások, házasságok, öröklések szórták a törzset szanaszét. A birtoklevél az elsőszülött, vagy annak fiatalon való elhalása folytán a születéssel sorrendileg következő fiúgyermeknél maradt. Így jutott el hozzám.”

A családi hagyomány szerint 11 gyermeket szült Csiky Anna. A genealógia 10-et említ, és 9-et sorol fel.

5. **Márton** 1791, 6. **Jenő**, 7. **Mária**, 8. **Margit**, 9. **Teréz**.

„Kövér Gergely, aki akárcsak bátyja, Emánuel táblabíró és szolgabíró volt, 1844-ben halt meg. Neje Kossovits Anna földbirtokos özvegyként férjezett Gergellyel, és adott életet Rétháton, 1836. III. 14-én, fiának, akit **Gábor Tódor János**nak kereszteltek. Keresztapja Kövér János Csanád-megyei Juridice assessor. (Dokumentum a keresztlevél.) Hogy volt-e több testvére, erről semmi adatom nincsen.

Kövér Gábor nagyapám 1844-ben félárva lett. Apja temetéséről megmaradt

egy címeres pajzs, rajta a felírás: *rétháti Kövér Gergely, született 1802. Gyergyó – meghalt 1844. Réthát. Több nemes vármegye táblabírája.*

Özvegye esztendő elteltével harmadszor is férjhez ment. A harmadik férj br. Huszár József, Arad-megyei földbirtokos.

Nagyapám szerencséjére egy haladószelemű, tanult ember volt nevelőapja. Felismerte a 10 esztendő Gábor szunnyadó tehetségét, és továbbtanulásra ösztönözte. A Kövér vagyon kezelését és gyarapítását Huszár József vállalta. Így került a fiatal Gábor Bécsbe a politechnikára, onnét mérnöki oklevéllel szakosodni az elzászi Mülhausenbe (Molous) ment, onnét finom mechanikai (óratervező) diplomával jött haza, 2 éves gyakorlattal és egy saját találmánnyal, amit díjaztak is külhonban egy szakmai verseny alkalmával.

Itt fordulóponthoz érkezett a réthátiak Kövér Gergelytől származó ágának életútja. A földbirtokosság már nem életcél. Az ifjú Gábor egy reneszánsz típusú, haladó szellemű férfitársa lett, akinek regényes életsors adatott. Ő volt talán a legtehetségesebb hajtása a ma már a kihalás szélén álló törzsnek. Megérdemli, hogy emléket állítsak csodálatos tehetségének. Mind társadalmi, közéleti vonatkozásban, mind művészeti- és tudományos vonalon mesze a legtehetségesebb volt a családban. Volt módja a politika mellett fuvolaművésszé képeznie magát. Ezt dokumentálja a bécsi AURORA egyesület tagnévsor könyve 1857-ből. Házasságát is művészetének köszönheti. A felvidéki arisztokrácia jótékony célú hangversenyt rendezett, ahol az ifjú mérnök Justh Stefániát, – aki Mozart egy koloratúr áriáját énekelt – kísérte fuvolán. Ebből szerelem, majd házasság lett, és 3 gyermek.

Gyökeres fordulat történt akkor.

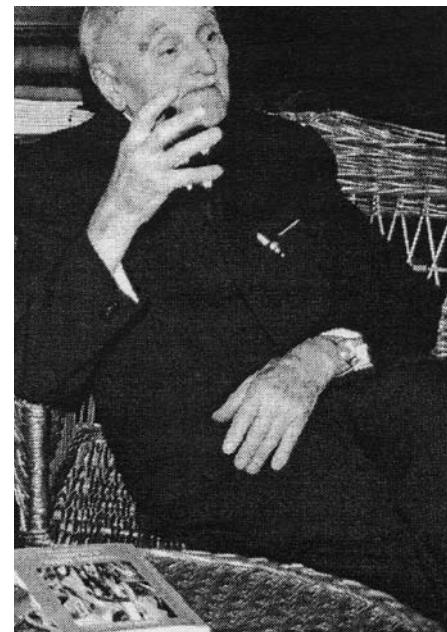
Folytatjuk

„Különcnek tartanak”

(1. rész)

Kicsiben is lehet monumentálist alkotni

„A Kövérhez mész? Akkor készülj fel arra, hogy egy-két óra után szabadulsz csak el tőle.” Így figyelmeztetett apám a Blanduziei (egykoron Közép) utca 1. szám alatt tett első látogatásaim előtt. És igaza volt, ezt a „bőrömmön” tapasztaltam. Az óramutatók villámgyorsan keringtek körbe-körbe, Kövér Gábor házi ideje azonban megállni látszott, mondanivalója nem fogyott el s én egymás után temethettem magamban aznap programjaimat, bokros teendőimet. Ma már kicsit tapasztaltabb vagyok. Tudom, hogy csak akkor érdemes a kis udvar csöndjét megzavarni, ha éppen nem sietek.

Kövér Gábort négy, estébe hajló forró júniusi délutánon kerestem fel. Készségesen fogad, barátságos mozdulattal invitál be. Leültet az árnyékos udvaron elhelyezett kerti székek egyikébe, előveszi hallókészülékét, kényelmesen elhelyezkedik ő is, összekulcsolja kezét, s tágra nyitott szemmel már mesél is. A percek s közben az utóbbi kilencvennéhány év történéseit éli újra, élményeit, emlékeit villantja fel a riporter magnó mikrofonja előtt.

„Nem volt túl könnyű a gyerekkorom...”

1910-ben született, örmény származású, elmagyarosodott család egyetlen gyermekeként. („Mert a szüleim idősek, 45 évesek voltak már.”)

Apja és annak két húga *Angyalkúton* és *Rétháton* rendelkezett földbirtokkal, amelyet azonban – félve az állam beavatkozásától – 1919-ben eladtak. Akárcsak a szintén közös tulajdonú családi házat, ugyanolyan okokból. A korona-lej kényszerű átváltása után (1 koronát 50 banira, a reális 4 lej helyett) a család tönkrement.

Apja a városházára került levéltárosi munkakörbe, de 1923-ban elbuktatták egy román nyelvvizsgán, és egy évig tartó, fizetés nélküli „rendelkezési állományba” helyezték. Festmények, szőnyegek kezdtek elvándorolni az Orczy (jelenleg Stefan Augustin Doinas) utcai házból, amelynek egyik részében – igaz, csak bérlőkként – 1927-ig még ellakhattak.

A történelem vihara eközben már a Katolikus Gimnáziumot is elérte. A nyilvánossági jog megvonása után a negyedik gimnazista Kövér Gábor idegen isko-

lában, idegen tanárok előtt kényszerült vizsgázni.

„Matematikából egy regáti (ókirályság beli) román tanár vizsgáztatott. Egy papírlapról írta fel nyomtatott betűkkel a tételeket magyarul, de magyarul nem tudott. Hibásan írta föl. El tudja képzelni, hogy ebből mi lett...”

A vizsga izgalmai azért vicces dolgokban is felszínre jutottak.

„Földrajznál szóba jött Debrecen, amelynek egyik terén Csokonai Vitéz Mihály szobra áll. Én a vizsgán említettem ezt a dolgot, mégpedig úgy, hogy Debrecen főterén áll Csokonai Vitéz Mihály vajda szobra... Óriási nevetés volt. Látszik ebből, hogy egy akkori magyar gyerek, aki magyar iskolába járt és magyarul tanult, mennyire összekeverte a dolgokat.

Az 1200 lejes fenntartási hozzájárulást és a 640 lejes tandíjat a szülők nem tudták kifizetni (az apának ekkor 500 lejes fizetése volt), ezért Kövér Gábor számára 1924-ben véget ért az iskola. Az Ideál (később Transilvania) harisnyagyárba került, ahol előbb „praktikáns”, utána segédmester lett, 19 éves korában pedig már önálló mesterként dolgozott. Rokónától, unokabátyjától tanulta a szakmát, az pedig németországi mesterektől.

„Kötsző mesterként a háború előtt nagyon jó fizetésem volt, 6000 lej. Akkoriban 50 bani volt egy tojás, tehát 12 000 tojást vehettem a fizetésemből. Nemcsak a hurkolást, köt szövést kellett megtanulnom, hanem a gépek javítását is.”

1933-ban meghalt az édesapja. Anyja is betegeskedett.

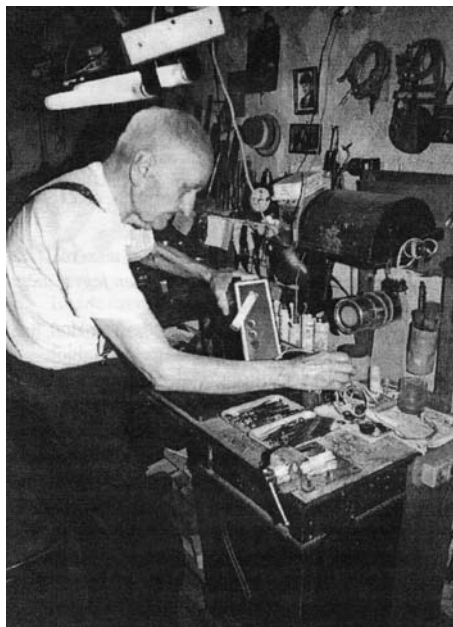
1942-ig a Vámos Miklós vezette harisnyauzemnél dolgozott, ekkor már 15 000 lejes fizetésért, de '42 tavaszán megjött a katonai behívó.

„Támasz nélkül maradt volna a család, ezért felkötöttem az útilaput, és átmen-

tem Magyarországra. Különben az az ezred, ahová berukkoltam volna, Harkovnál totál megsemmisült. Nem jött onnan vissza senki...”

Kalandos körülmények között jutott el Battonyára, Debrecenbe, a losonci menekülttáborba, végül Budapestre. Ott a Danuvia Fegyver- és Lőszergyárban műszeripari beállítóként az időzítő szerkezetek részlegén dolgozott. (A *Danuviában gyártott 88 mm-es légelhárító lövegek technikai adatait több mint 60 év elteltével is pontosan sorolja. Röviden említi a csökkentett urántartalmú bombákat is, amelyek csak a boszniai háború után kerültek a figyelem középpontjába, pedig már a német hadsereg is használta őket a szovjet T-34-es harckocsik ellen.*)

Rokoni segédlettel munkavállalási és tartózkodási engedély is került, sőt '42 őszén felesége Irma, és az akkor egy

éves Gábor fia, illetve édesanyja is megérkeztek Budapestre. Másfél évvel később, 1944 februárjában édesanyja meghalt. Kövér Gábor szerint akkor ezerszámra éltek aradiak Budapesten. Vasárnap délelőttönként hatalmas csoportokban gyűltek össze a Kossuth téren beszélgetni, eszmét cserélni. A háború utáni budapesti viszonyok magyarázzák a család visszatérését Aradra.

„A gyárak leálltak, megszűnt minden. Nem volt villany, nem volt gáz, nem volt víz, nem volt ellátás, nem volt biztonság. Kiraboltak minden üzletet, kifosztottak mindent. Állást kerestem, voltam a rádiónál is, az is le volt rombolva. Két kisgyerek volt már (a lányom '43 októberében született), és nem volt mit enni. Nem volt tüzelőnk. Víz se volt sokáig... Itt, Aradon pedig még fehér kenyeret is lehetett kapni.”

Visszatérése után előbb magáncégnél dolgozott, majd síkkötőgép-javítást végzett. Fizetésül néha két tucat férfi zoknit kapott.

Az államosítás után a magáncégek megszűntek, a dolgozókat elbocsátották. Kövér Gábornak végkielégítésül egy varrógép és egy kerékpár járt. Utóbbi még ma is megvan.

Következett a Vörös Triko gyár. Ahol a szemétből, pincéből, padlásról, udvarról hordta össze a szétdobott gépeket és helyezte őket üzembe, hogy munkahelyük legyen azoknak is, akik vele együtt kerültek utcára. Hamarosan már a konfekció osztályvezetője volt, 480 embert irányított.

Nem volt hajlandó „hálacsomagokat” küldeni a gyár költségén a Könnyűipari Minisztérium elvtársainak és elvtársnőinek, ezért kényszer-áthelyezéssel a vagongyárba került.

„Pártvonalon támadtak meg. Nem akartam belépni a pártba, még osztályvezetői funkcióim ellenére sem. Én nem vagyok alkalmas párttagnak – mondtam nekik. A párttag olyan, mint a katona: ha kap

egy parancsot, azt gondolkodás nélkül végrehajtja. Én pedig gondolkodni akarok...”

Az állami vagongyárban dolgozott 1970-es nyugdíjaztatásáig. Javított számítógépeket, írógépeket, labo-

ratóriumi eszközöket, másológépeket, a kárpitos műhely varrógépeit és minden mást, amit hozzá vittek. Például – már akkor is – fényképezőgépeket.

A '80-as években a népszerű helyi szabadegyetemen egy technikai múzeum létrehozását javasolta. Ebben kaptak volna helyet a vagongyárban akkor még létező, de használaton kívül helyezett dugattyús gőzgépek, turbinák, dízelmotorok, a régi Neumann malomban működő transmisiós gőzgépek stb. A technikai múzeum, mindmáig, nem valósult meg.

Ilona János

(Megjegyzés: A fenti riport 2002 nyarán készült. Az évszámokat, dátumokat ennek megfelelően aktualizáltuk. Kövér Gábor közben lassan már a 100-hoz közeledik, de életereje, lendülete töretlen. A Szövétnekben közölt cikkei, nemrég megjelent kötete, illetve az előkészületben lévő új is ezt bizonyítják.)

Folytatjuk

2007 októberében, az eleméri római katolikus templomban tartott Aradi vértanúk emlékünnepségen elmondott emlékbeszédem után megszólított egy szerb asszony és egy könyvecskét adott át ajándékba. Ez a könyvecske egy orosz helytörténész munkája, amely Elemérről, a földbirtokos Kiss családról szól, sok érdekességről mesél e régmúlt időszakból és fotókat is tartalmaz. *Dékány-Kalász Mária* nagybecskereki tanár fordításának köszönhetően most közreadjuk folytatásokban.

Dr. Issekutz Sarolta

Pavlov Borisz

Eleméri nemesség

(1. rész)

Nehéz azt bizonyítani, hogy a mai Elemér területén mikor jelent meg először emberi település, de a számos archeológiai lelet alapján azt lehet állítani, hogy emberi közösség már a neolitikus korszakban jelen volt. Az ismertebb lelőhelyekhez tartoznak: Homokos – Szarmát időszak, Okányi domb – Szarmát időszak, Babato – Szarmát időszak, Mazga domb – neolitikus, Láp – neolitikus, Kő domb – Középkor, Zabrán – bronzkorszak, Szőlős – bronzkorszak, Gyűjtőállomás – középkor. Ezek a területeken régi települések voltak: Babato, Heko, Ilemér, Fizes és Pakenc. A legrégebbi írott dokumentumok alapján ezek a települések a 15. században a macedóniai Petőfi és Danfi családok tulajdonában voltak. 1454-től bérelték a dimesi Forgács és Gacska grófok. Merszj gróf térképén (1723–1725) Elemér már mint település jelenik meg. Az 1717. évi összeírás 20 házat és 172 lakost említ.

Több feltételezés létezik az eleméri név eredetéről. A torontáli vármegye monográfiájában az eleméri név török származásáról írják, amely az állami El-emirje birtok név rövidített alakját

jelenti. Egyes történészek és krónikások azt állítják, hogy a falu neve az Ilemér, kopár vidék nevéből származik. Létezik egy legenda is, mely szerint ez a helység El-Emir török basáról kapta a nevét.

A régi templomi könyvekben, ahol a régi családokat említik, adatok találhatók arról, hogy 1717-től 1746-ig a faluban már 207 ház és 2448 lakos volt. 1746-tól 1786-ig, a németek betelepítése után, ezek a számok 635 házra és 3212 lakosra emelkedtek.

A 18. század nyolcvanas éveinek végéig Bánát kincstári vagyon volt. A pusztai eladásával (1781–1782) nemesi birtokok keletkeztek: szentmiklósi, kanizsai, csókai, ittabei, écskai, eleméri stb.

A ritkán lakott terület, a nagy pusztai és rét felületek serkentették az állattenyésztést úgy, hogy ez a 18. század első felében az egyik legfontosabb gazdasági ágazattá vált. A jószágok felvásárlása mellett a kereskedők réteket és pusztákat béreltek ki, vagyonukat az állattenyésztésbe fektették be, különösen a nagy jószágokba. Németországba és Csehországba terelték az állatokat, viszonylag rövid idő alatt az európai hús piac fő ellátói lettek. Még a török elleni háborúban, 1717-ben, Bá-

nát hódítója, Szavojay Jenő javasolta az udvarnak, hogy Bánátot ne csatolja Magyarországhoz, hanem rendelje alá közvetlenül Bécsnek. Ennek az ajánlatnak, amit később el is fogadtak, döntő szerepe volt nem csak a gazdasági fejlődésben, hanem a nemzetiségi viszonyok alakulásában is.

Másfelől a magyar nemesség azon igyekezete is fellángolt, hogy Bánát Magyarországhoz csatolják, ez megvalósult 1779-ben, amikor újra létrehozták Torontál vármegyét Becskereken. Bánát Magyarországhoz kapcsolása legnagyobb részt II. Józsefnek köszönhető, akinek az volt a véleménye, hogy az államnak leghasznosabb, ha egyidejűleg el is adják a bánáti birtokokat, nem nézve a vevők vallását és szociális helyzetét sem. Mindamellet, hogy Bánát Magyarország része lett, a föld nem került a magyar nemesség tulajdonába, hanem árveréseken adták el. A bánáti állami birtokok hasznosítását Brigido József ajánlotta fel 1775-ben. Javaslatára szerint a birtokokat nagyobb egységekben érdemes eladni. 1779. 01. 06-án Nicki Kristóf egy javaslatot küldött a királynak, mely a birtokokat négy kategóriába osztotta fel. Az elsőbe tartoztak azok a birtokok, amelyek értéke 300–400 ezer forint volt, a másodikba a 150–300 ezer forint értékűek, a harmadikba a 150 ezer forint érték alattiak, a negyedikbe pedig azok a kis birtokok kerültek, amelyeket a szegényebb nemesség vehetné meg.

Az árverési feltételek tartalmazták, hogy a vételár felét a helyszínen kell kifizetni, míg a másik felét tíz éven keresztül 4,5%-os kamattal törleszteni.

A bécsi és temesvári hatóságok 1781–1782-ben négy árverésen eladták a kijelölt birtokokat. A földvásárlók többsége

az örmény, cincári és szerb kereskedők voltak. Az eladás módja, a vásárlók nemzetiségi összetétele és a nemesi rang ajándékozása, – amivel a kereskedőket a magyar nemességgel azonosították –, éles ellenállást váltott ki. Mivel az eladás tervszerűen, sikeresen folytatódott, a magyar nemesség arra törekedett, hogy minél többen a nemesek közül is vegyenek részt az árveréseken. Így próbálták megakadályozni, hogy a külföldiek nagyobb számban vásárolják fel a birtokokat. Az udvar 1782-ben az árveréseket leállította azáltal, hogy a többi földet bérbeadás útján hasznosította.

Az eleméri földek első árverése 1781. augusztus elsején történt. A többi érdeklődő mellett, megjelent Kiss Izsák is, gazdag erdélyi jószágkereskedő, aki egy régi örmény családból származott, melynek tagjai a keresztes háborúban is részt vettek. A törökök elől menekülő Kiss család végül betelepült Erdélybe. Érdemes egy kicsit megállni és megemlíteni, hogyan kerültek az örmények ezekre a területekre.

A hivatalos adatok szerint, első lakhelye az örmény Kiss családnak Ázsiában, Ani városban volt, ahonnan 1239-ben negyven családdal együtt menekültek el. Sok és hosszú vándorlás után I. Apafi Mihály fejedelem engedélyével telepedtek le Erdélyben. Annak ellenére, hogy nem élveztek ugyanolyan kedvezményeket, mint a többi erdélyi, az örmények gyorsan bekapcsolódtak a gazdasági életbe és 1840-ben megkapták a magyar parlamenttől az állampolgárságot is. Ezt gyorsította, hogy a bécsi udvarnak több segítséget adtak, amelynek fejében idővel sok kiváltságot is kaptak. Így, mindazok ellenére, hogy tilos volt számukra a lakhelyükön kívül birtoko-

Исак Куу

Kiss Izsák

kat vásárolni, sokan közülük még Mária Terézia uralkodása kezdetén megkapták a nemesi címet.

Mielőtt az örménység megkapta volna az állampolgárságot, kénytelen volt kereskedelemmel foglalkozni.

Szülei halála után, akik egyedüli fiuknak mesebeli gazdagságot hagytak, a fiatal Kiss Izsák házasságot kötött Issekutz Máriával (1746–1814) és átköltözött Temesvárra, majd Újvidékre (Novi Sad), ahol nagy létszámú örmény kolónia jött létre. Kiss Izsák örmény kereskedő gazdagságát jellemzi az a válasza, amelyet a bécsi udvarban az árveréskor a magas tisztviselőknek arra a kérdésre, hogy mennyi szarvas jószágá van, felelt: „Nem tudom pontosan, de

azt tudom, hogy közel 11 000 kutya vigyázza őket.”

Mivel a gazdag Kiss bérelte az egész közép-bánáti földterületet, az árverés ezekre a birtokokra tisztán csak formális volt, az ő javára. Nemsokára, mint új gazda, Izsák 1781. augusztus elsején kifizetett a bécsi udvarnak 643 750 forint vételárat, 171 750 forintot adott az eleméri birtokra és 472 000 forintot az ittabei birtokra.

Ezzel az időponttal megkezdődött az eleméri történelem új időszaka.

Kiss Izsák Bécsből hazafelé meglátogatta Elemért is. E látogatásról 1781. augusztus 16-án a helybeli pap ezt írta: „Ma, olyan 16 óra körül, meglátogatott

Маруја Исекуу

Issekutz Mária

bennünket Kiss Izsák. A faluba hatfogatos kocsival érkezett két fegyveres katonakíséretében. A falu megtekintése és a faluvezetőkkel való beszélgetése után visszatért Becskerekre.”

Egy másik írás szerint, amelyet Hermelendi József 1782-ben írt, megtudtuk, hogy milyen benyomást keltett Elemér földbirtokosa a helybeli lakosságra. A vármegyének küldött levelében Hermelendi azt írta: „Tegnap találkoztam Kiss úrral, Elemér és Ittabé új tulajdonosával. E beszélgetés alapján mondhatom, hogy Kiss úr nagyon tehetséges ember, korszerű nézeteket vall minden aktuális kérdésben. Közepes magasságú, széles vállú, szemeit összehúzza, melyekből sugárzott a határozottság.”

Kiss második találkozása az eleméri lakossággal 1781. szeptember 26-án történt. A központban levő összejövetelemegismertette a helybeli lakosságot a nemesség iránti köteleességeikkel, valamint terveivel az állattenyésztés és földművelés fejlesztésére. A látogatás végén megnézte a falu környékét, különösen azt a helyet, ahová a kastély építését tervezte.

A legöregebb lakosok meséje szerint Kisst szívélyes hangulatban kísérték ki a Tiszához, ahonnan vízi úton utazott vissza Újvidékre. A megvásárolt birtokok meglátogatását 1782 tavaszán folytatta. Az ittabei, szentgyörgyi és toráki lakosság nem akarta elismerni Kiss nemességét. Az ellenállás központja Ittabé volt. Hogy II. József király csíttsa az ellenállást, megparancsolta a vármegyei hatóságoknak, hogy küldjön a lakosság által becsült vezető embereket a helyszínre, akik rábeszéléssel megnyugtadják a parasztokat. Ehhez a Becskerekéről érkezett katonaság is segítséget nyújtott, így az ittabéi paraszt-

ság is elismerte Kiss nemességét. Kiss Izsák ezeknek a birtokoknak a kezelését legfiatalabb fiára, Miklósrá bízta, maga pedig az eleméri birtokaira vonult vissza.

Már a falu második körbejárása után észrevette, hogy a földművelés és az állattenyésztés nagyon alacsony színvonalú. A föld megmunkálása öreg és korszerűtlen technikával történt, a trágyázás hiánya, vagy kevés volta is sok kárt okozott. A lakosságnak ismeretlen volt a szőlő és méz termelése, a kevés mester pedig nem tudta kielégíteni a falu lakosságának igényeit.

A sok probléma miatt Kiss belátta, hogy radikális változtatásra van szükség. Ezek egyike volt a német családok betelepítése. Ezekre a kérdésekre az Udvar is nagy figyelmet szentelt. Temesváron megalakult egy külön csoport, amely a német családok betelepítésével foglalkozott. Ezekre a területekre ez a folyamat az egész 18. században tartott, különösen Mária Terézia (1740–1780) és II. József (1780–1790) uralma alatt, amikor az egész Bánátot németekkel telepítették be.

1785. szeptember 12-én Temesváron Kiss Izsák aláírta azt a szerződést, amely 400 német család betelepítéséről szólt Wittenbergből. A német családok egy részét az elhagyott szerb házakban helyezték el, ugyanis a szerbek 1783–1784 között elmentek a katonai határok szolgálatába. A többi családnak biztosították a lakást egy kis megművelhető földdel együtt.

A tervek megvalósítása 1786. április 16-án kezdődött meg. Több mint száz, a hosszú útra készített jármű jelent meg Elemér utcáin. Külön csoport foglalkozott az elhagyott házakba betelepülőkkel. Minden munka Kiss Izsák és fia

Ágoston felügyelete alatt zajlott. 1786. április 16–18-ig Elemérre 386 család, vagyis 1157 lélek érkezett.

A beköltözött családoknak tartott gyűlésen Kiss Izsák elmagyarázta, hogy mennyire fontos a falu állattenyésztésének és földművelésének a gyors fejlesztése. Felhívta a figyelmet a szőlő és a selyemhernyó termesztés szükségességére. A gyűlés végén megnyugtatta a német családokat, hogy a legjobb minőségű földekből kapnak juttatást, különböző kedvezményekkel.

1786. május első hetében elkezdődött az új falurész intenzív kiépítése. A föld kiválasztásakor arra is gondoltak, hogy száraz legyen és az ivóvíz megfelelő mélységben legyen. A fő utcát 40, a mellékutcákat 15 méter szélesre mérték ki. Tűzvédelmi okokból a házak közötti távolság 8 méter volt, és a házak hátsó részükkel voltak egymás felé fordítva.

A beköltözött családok letelepítésében részt vettek a szerb családok is, akik ajándékba földet kaptak, amelyeket maguk munkáltak meg. Ezeknek a földeknek a nagysága a családtagok számától függött. Mindezek mellett, minden család kapott két lovat, tehenet, baltát, lapátot és kapát, és kifizették nekik az egész útiköltséget. A mesterek segítséget kaptak a szükséges eszközök beszerzésére. E munkák idején, 1787. évben Kiss Izsák kénytelen volt sürgősen Bécsbe utazni, miután az Udvar, nehéz anyagi helyzete miatt, segítségét kérte. A törökök elleni fárasztó háború nagy veszteségeket és betegségeket okozott. Mindez, a gazdasági, kereskedelmi mellett, politikai krízist is eredményezett. Kiss tudta, hogy a katonaság újabb anyagi megsegítéséről lesz szó. Mindazok ellenére, hogy rendszeresen és egészben fizette az ingatlanvétel költségeit, ami nagyon meg-

terhelte a birtok anyagi helyzetét, Kiss elfogadta, hogy ismét nagymennyiségű élelmiszert adjon el nagyon alacsony áron a katonaság számára.

Ez a határozat nagy ellenkezést váltott ki a torontáli nemeseiben, akik időközben el is utasították a király parancsait, keresve az állami gyűlés összehívásának lehetőségét. Néhányan okolták az eleméri földbirtokost, mert pártolta a nem nagyon kedvelt bécsi udvar politikáját. Eközben egy nem mindennapi esemény történt. 1788. május 16-án, szent Nepomuki József napján, Kiss Izsák bejelentette a szent Nepomuki József katolikus kápolna felszentelését. A kápolna a Nagy szigeti határrészben épült fel, ahol – az első beköltöző német családok meséje szerint – 1760-ban megjelent szent Nepomuki József és megmutatta a pásztoroknak, hogy hol ássák a kutat.

A felszentelésen, amit Magdics Ádám, a becskerei pap végezett el, Kiss Izsák és felesége Issekutz Mária mellett részt vettek a vármegye küldöttei és a szomszédos falvak vendégei is. A templom a százéves erdőben lévő kút mellett állt. Ez idő tájt is folytatódott a szerb családok kiköltözése általában a katonai határra. A szerbek kezdték elhagyni Elemért is már 1783-tól. Ennek döntő oka az volt, hogy nem érezték magukat ugyanolyan kedvező helyzetben, mint a betelepülő német családok. Az elhagyott otthonokba Kiss Izsák más szerb családokat telepített a környező falvakból, németeket Ausztriából és Magyarország nyugati részéből. A lakosság összetétele így sűrűn változott, de végeredményben a 18. század végéig (1786) az összeírások 635 házat és 3212 lakost rögzítettek.

Egyidejűleg a német családok beköltözésével fejlődött és egyre több ágazatú-

vá vált a mezőgazdaság. Lázár Lukácsnak küldött levelében Kiss ezt írta:

„Minden tervem láthatóan kisebb a jelenlevő állapottól. Ez a nép csak a munkáról tud, úgy tűnik, a szabad idejükben is valamivel foglalkoznak.”

1786-ban, az összeírás alkalmával is hasonló adatokhoz jutottak:

„Majdnem egyik házban sem találtunk senkit sem. Az összeírást a határra és más helyeken kellett elvégezzük, ahol a felnőttek és a gyerekek dolgoztak.”

1789-ben elkezdődtek a falut körülvevő nagy mocsaras területek lecsapolásának munkálatai. A munkákat megelőzte a Bécs mezőgazdasági-vízügyi szakembereinek szakvéleménye, akiket Kiss Izsák a helyszínrre hívott a legjobb megoldás megtalálására. A szakértők vezetője Vinkler mérnök volt, aki vezette a munkálatokat. A fő feladata volt a víz elvezetése kisebb tavakba, majd a tavacskákból a Tiszába.

Ismertette a korábbi lakosság szomorú sorsát, akik 1717-ben nagy tömegben haltak meg a maláriától és más fertőző betegségektől. A német és szerb lakosság elfogadta azt a munkatempót, mellyel őszig befejezik a mocsaras terület lecsapolásának 50%-át. Ebben a nagyméretű munkában a nők is részt vettek, általában a fogatok irányításában.

A környezetben található sok tó veszélye miatt Kiss Izsák egészségügyi előadásokat szervezett azon céllal, hogy a lakosság ismerje meg a betegségek okait, megjelenésének tüneteit és megtanulja az egészséges élethez elengedhetetlenül fontos tisztálkodási követelményeket.

A téli hónapokban Kiss Izsák felesége, Issekutz Mária szakelőadásokat szervezett a fiatal lányoknak a varrásról a szerb és német iskolákban. Az előadásokat a leghíresebb becskerei és újvidéki

szalonok varrónői tartották. Mária nagy energiával vett részt a birtok vezetésében, karbantartásában.

Legtöbbet az egyházi-templomi és az iskolai ügyekben tevékenykedett. Egyforma mértékben segítette a pravoszláv és katolikus templomi közösségeket és részt vett mindkét templom istentiszteletein is.

Másfelől nagy figyelemmel volt az iskolákban végzett munkára. Anyagiilag segítette a szegény gyermekeket s külön megajándékozta a tehetségeseket. Nagy összegű adományokat adott az iskola felszerelésére, bútor, könyvek és segédeszközök vásárlására. Az eleméri iskola előadásának feltételeiről Teodór Jankovity Mirjevsvki iskolafelügyelő 1789-ben ezt írta: „Mindenek ellenére a szerb és német iskolák ugyanolyan színvonalon vannak, meghaladva minden elvárásomat.”

1789. szeptember 16-án a faluban elterjedt annak a híre, hogy egy nagy jószágszállítmány tragikus sorsra jutott. A jószágokat vízi úton szállították Bécsbe, de Szlankamen közelében a vízi rablók megtámadták és kirabolták a szállítmányt, a hajót pedig elsüllyesztették. A támadókkal való összetűzésben két matróz életét veszítette, a többiek súlyos sérüléseket szenvedtek. A súlyos sérültek között volt Izsák fia, Ágoston is, akinek sérülése előtt sikerült a két rablót megölnie. Kiss Izsák segítséget kért a német-bánát katonai egységtől Pancsován, ahol a fiatalabb fia, Jakab magas rangú katonai vezető volt. A támadó kalózokat a bánati katonaság utolérte és elfogta. Leszerelte a fegyveres rablókat, az életben maradtakat átadták a katonai bíróságnak. A jószágok kis részben visszakerültek Elemérre.

Folytatjuk

Fővárosi Örmény Klub

2009. február 19. (csütörtök) 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3. I. emeleti Bartók terem

Műsor: „Színház az egész világ”

Dávid Attilára,

a fiatalon elhunyt képzőművészre és díszlettervezőre emlékeznek barátai, tanárai, munka- és pályatársai: színészek, rendezők, színházi emberek

A rendezvényt követően Dr. Keszy-Harmath Péterné által készített örmény ételkülönlegességek kóstolója.

Rendezői: *a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat*
Támogató: *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*
és *a Fővárosi Örmény Önkormányzat*

Buzdítás családja dokumentumok gyűjtésére

Szongott Kristóf családfája ismeretlen, senki nem vette eddig a fáradságot, hogy összeállítsa. Ő is inkább az örmény családokkal foglalkozott, nem a saját felmenőivel. Hasonlóan ismeretlen a mi Szongoth családunk, és az Ő Szongott családjának elválása. A mi erőfeszítéseink megrekedtek a szamosújvári egyházi könyvek (keresztelés, házasság, halálozás) tanulmányozása során ott, ahol a magyar nyelvű bejegyzések megszűntek (kb. 1870-es évek), és már minden örmény nyelven szerepel. Erdélyben szinte senki sem tud örményül, idehaza sem sokan, de mégis több a remény alkalmas személyt találni a könyvek tanulmányozására. 2008-ban a Zuglói Örmény Önkormányzat támogatásával lefotóztuk a Szamosújvári Plébánia összes meglévő (örmény nyelvű) anyakönyvét. Ezzel kettős célt értünk el, egyrészt digitálisan archiváltuk e pótolhatatlan dokumentumokat, másrészt a helyszíntől függetlenül tanulmányozhatóak lettek az anyakönyvek. Felhívom az ügy érdekében tenni képes örmény identitású

érdeklődő tagokat, hogy a többi örmény város egyházi anyakönyveivel is hasonlóan kellene cselekedni. (A költsége bőven kijön egy étel bemutatóval egybekötött kulturális program árából.)

Kérem továbbá bármelyik Szongott/th család tagjait (Erdélyben és Magyarországon), küldjék el a családfa összeállításához felhasználható dokumentumaik szkennelt másolatát.

Hasonlóan felhívom a tenni akarókat (főleg a jelenleg is Erdélyben élőket), hogy szamosújvári példához hasonlóan fényképezzék le, és valamilyen módon tegyék közhírré (digitálisan, illetve nyomtatásban) a többi örmény város (Erzsébetváros már készül, ismereteim szerint) és szórvány település örmény sírjait. Ehhez persze a sírokat előtte fényképezhető állapotba kell hozni. Letisztítani, festeni, körbe kapálni, a betűket átfesteni, mint azt a sajnós tavaly elhunyt Lengyel Marika tette a szamosújvári sírokkal.

Szongoth Gábor

Budapest egyesítésének 135. évfordulójára készülünk

A Budapesti Művelődési Központ az alábbi levelet küldte a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnökének:

„Budapest 2009-ben ünnepli a városeyesítésnek – Pest, Buda és Óbuda nászának – 135. évfordulóját. A Budapesti Művelődési Központ város- és kultúraismereti sétákkal és programokkal tiszteleg az esemény előtt. Az egyesített város egy-egy nemzetiségi kultúra, illetve jelenlét lenyomatát, emlékhelyét is őrzi. Rendezvénysorozatunkban az emlékhelyeket idegenvezetőkkel kísért fővárosi sétákkal szeretnénk feltárni, a nemzetiségi kultúrát, a hagyományokat, a város fejlődésében betöltött szerepüket, a kulturális emlékeiket és mai jelenlétüket pedig művészeti rendezvények szervezésével (szabadegyetem, filmklub, autentikus zenei- és táncestek, irodalmi programok, kiállítások, ételkosztolók stb.) szeretnénk bemutatni. Terveink szerint tavaszi indítással, kéthetente kerülne sor egy-egy nemzetiség napjának megszervezésére, melynek megvalósításához kérnénk az Önök javaslatait, segítségét.”

A Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület bejelentkezett a programba. A Fővá-

rosi Örmény Önkormányzat és az EÖGYKE felkéri a kerületi örmény önkormányzatokat, kerületi lakosokat, hogy a kerületükben található örmény vonatkozású utcák, terek, emlékhelyek (emléktáblák, szobrok, stb.), kerületükben lakott, vagy lakó örmény hírességek listáját készítsék el és ismertessék az emlékhelyek örmény történelmi, vagy kulturális vonatkozásait! Az összegyűjtött anyagokat egyesítve megküldjük a Budapesti Művelődési Központnak egy fővárosi „örmény” séta megszervezése céljából.

A megküldött anyagokat az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain is megjelentetjük – feltüntetve a beküldő nevét is, hogy a fővárosban jártunkban-keltünkben mindkinek módja legyen az örmény vonatkozású emlékhelyeket megismerni, felkeresni.

Beérkezési határidő: március 30. (a fővárosi rendezvény számára).

A határidőn túl érkezett anyagokat is szívesen fogadjuk és megjelentetjük a füzetekben.

Dr. Issekutz Sarolta, elnök

Fővárosi Örmény Önkormányzat, Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

EZER EVES A GYULAFEHÉRVÁRI
ROMAI KATOLIKUS FŐEGYHÁZMEGYE
1009 - 2009

Tallózás a karácsonyi üdvözetek közül

(a korai lapzárta miatt kimaradt a januári számból)

Gyulafehérvár, 2008. XII. 20.

Igen tisztelt Elnöknő!

Miközben megköszönöm az EÖGY színvonalas füzetek hűséges küldését, kívánok kegyelemteljes karácsonyt és áldott boldog újesztendőt a kedves Doktornőnek és az EÖGYKE-ben rábízottaknak.

Tisztelettel és sok szeretettel

Jakubinyi György érsek
Örmény apostoli kormányzó”

Fehértájt Tibor

A rejtelmes Anatóliában

(2. rész)

Maras (Marash)

...Az egyik csupasz dombnak tetején vastag várfalakat hagyott itt a történelem. Valamikor fontos stratégiai hely lehetett ez a hely. Egy másik dombtetőn meg csonkatornyú templom állott, tornyának egyik sarka összeépült egy jókora, maszszív, emeletes házzal, az egészet pedig szélesen magas kőfal vette körül. Ez az örmény templom és zárda is a múltból mesélt, amikor még a város lakóinak egyharmadát örmények alkották. Azok a terjedelmes kertek, zömök épületek, emeletes lakóházak a város északkeleti negyedében kérdés nélkül is elárulták, hol laktak az örmények...

A Tekir folyó völgy Gökszun és Maras között

...Ott, a Tekir folyó vidékén csodálatos világ van eltemetve. Rejtelmes világ szendereg, amely soha többé fel nem támad.

A völgyekben, a vizek partjain, a hágókon lépten nyomon ösvényeknek kusza, szertefoszlott nyomai tűnnek fel. Heilyenként a sziklaoldalakra utak vannak vágva és pataknak, folyónak partján, ahol a part megszűkül, egykoron nagy gonddal támfalak épültek fel, hogy a víz árja az utat el ne mossa. Ott pedig, ahol a folyó szélesen kanyarog, néhol cölöpök közé készült vesszőfonás maradványait fedezheti fel a vándor, aki erre kóborol.

Ha felmásznál a Göztepeszi negyedfélezer méter magas csúcsára és letékintnél, közel s távolban nem látnál élőlényt, emberi településnek nyomait.

Tauluszun (Talas) egykori örmény házak romjai
Fotó: Szabó László

Hogyne lepne meg tehát, ha idelelna a völgyben, ezek között a magányos, lakatlan, vad hegyek között emberi kéz munkájának nyomaira bukkansz. Hogyne lepne meg, ha az Alikajaszi mögött a Tekir vize fölött egy hidat találsz. Egy primitív kőhidat, amely inog lépteid alatt, de amelyet évtizedekkel ezelőtt – van annak talán száz esztendeje is – emberkezek építettek a folyó közepébe zuhant hatalmas szikladarab fölött a két part közé. Hogyne csodálkoznál, ha Tekir alsó folyásánál, ahol a partokon eltérbélyesedett fák és bokrok dzsungellé nőttek, a sűrű bokrokon átvergődve, egyszerre csak egy függőhidat látsz magad előtt, fából, ősrégi gerendákból, korhadozó deszkákból megépítve. Minek ez a híd? Ki járna rajta keresztül? Hiszen a csaknem áthatolhatatlan dzsungelen át út vagy ösvény sem vezet hozzá.

A hegyoldalak alsó szegélyén, a völgyek peremén beomlott, szétmállott árkok vonala húzódik végig. Alattuk a földek a partokig mindenütt szűrős bogáncssal,

haszontalan gazzal vannak ellepve, ahol pedig tavasszal zöld pázsit terjeng, az első nyári forró napok után szalmasárgára aszík minden fűszál.

Valamikor öntözőcsatornák lehettek ezek az árkok. Az anatóliai forró nyári napokon vizet: életet vittek a földekre és életet teremtettek a völgyek alján.

Valamikor emberek éltek itt ezekben a völgyekben. Ők építették szorgos kezekkel az ösvényeket, utakat, hidakat, öntözőcsatornákat, ők művelték meg a parlagon heverő földeket. Valamikor ... Ma itt fenn, a Taurusznak e vadregényes, festői völgyében kihalt minden, elköltözött innen az élet ... Egy néma, kihalt birodalom ez az egész terület.

A térkép tele van itt különös nevekkal: Gyaurpunár (Hitetlenforrás), Gyaurtepeszi (Hitetlenhegy), Ermenidere (Örménypatak) ... Már csak ezek a nevek emlékeztetnek arra, hogy e magas hegyek közé meghúzódva valamikor, nem is olyan régen kik éltek.

Kerestem a falvakat. Mert egész seereg faluról fecseg a térkép. Árhidzsa, K a r a p u n á r, Szoszu, Csájlán, Firmiz, Karadut, Düün, Taslár, Sádálák, Göredin, Karakütük és így tovább. Na és egy kisebb város: Zejtin. A híres Zejtin, amely odafenn a hegyoldalon ennek

az egész kis világnak központja volt. Messze földön híres szellemi centruma a déli örmény településeknek.

A városka az örmény mézszárlások óta a föld színével egyenlő. A legtöbb falunak pedig ma már nyoma sincs. A házak eltűntek, mintha csak egy óriásseprű takarította volna le a föld színéről. Eltűntek a kertek ... azaz, hogy még ezeknek nyoma maradt meg egyedül. Egy-egy öreg gyümölcsfa, mit a romlás hevében a balták elkerültek, elvadulva, bemohosodva, folyondárral benőve, tovább is híven hozza a termést. Már nincs kinek, de talán csupán azért teszi, hogy az elpusztított falvak helyét valamikor még meg lehessen állapítani...

...Egy mellékvölgy torkolatánál kissé kiszélesült a völgy. A hegyoldalban fekete üreg tátongott, előtte nagy halomban fekete kődarabok hevertek. Egy be-

Fehértájt Tibor magyar mérnök az 1930-as években a török kormány megbízásából részt vett a Kayseri és Maras között építendő út vonalának kijelölésében. Részletes és olvasmányos beszámolót közöl Közép-Anatólia, pontosabban Kappadókia, a Taurusz-hegység és Észak-Kilikia akkori viszonyairól. Olyan helyekre is eljutott, ahol az Örmény Genocídium előtt jelentős számú örmény lakosság élt. Döbbenetes leírást olvashatunk az egykor virágzó örmény városok, falvak harmincas évekbeli állapotáról, a kihalt utcákról, a kifosztott, romba döntött házakról, templomokról, a betelepült török lakosságról. Ez a könyv nemcsak útleírás, de fontos kordokumentum is, amely magyar szemmel független ismeretlenként számol be a látottakról egy olyan térségben, ahol kormányengedély nélkül akkoriban nemigen utazhattak külföldiek.

Sz. L.

omlott tárna nyílása ásított rám. Felemeltem egy követ: acélosan csillogó szendereg volt, a legjobb fajta feketeszén. Röviddel ezután, a következő mellékvölgy torkolatánál már meszsziről szemembe ötlött egy különös romhalmaz. A földet mindenütt szénsalak borította, a hegyoldalon pedig garmadával állott a salakgúla. Alattuk fantasztikus kőfalak rogyadoztak a földre. Amott meg a

mellékvölgy oldalában kivájt sziklaoldalak szikráztak a napon. Alig akartam hinni szememnek: egy vasbányát találtam ott elárvultan, összeomolva, gazzal benőve.

A Karagöz partján valamikor egy kis vasház állott ott. A szomszédos szénbányának termékét a leleményes örmények felhasználták a vasérc kiolvasztásához.

Egy negyedóra múlva a völgy hirtelen kiöblösödött, majd merészet gondolva, élesen balra kanyarodott. Megállottunk. Szemközt velünk, erdőborította, meredek hegyoldalak – mint egy óriási épületnek két sarokfala – meredtek az égnek. Lábuknál, fejünk felett 50-60 méternyire, széles karéjban jókora terasz húzódott el. Valami feketés épületmaradvány, mint egy óriási mutatóújj, bámult ránk a terasz széléről. Keskeny ösvény vezetett oda fel. Egy falu romjaira bukkantunk ott. Firniz állott itt valamikor.

Csodálatos, festői helyet kerestek ki maguknak a falu lakói. Hátuk mögött a magas, meredek, zöld hegyoldalak, alattuk egy szűk, kiöblösödő völgykanyarulat, szemközt pedig sötét lomberdőkkel fedett hegyhátak, melyeknek lankás oldalain nagy tisztásokat fürdetett meg aranyugaraival a nap. Festői hely, idillikus fekvés.

A fennsík háttérben a hegy lábánál bővizű, jéghideg forrás buggyant elő. Valamikor égetett agyagcsöveken a föld alatt folyt a jéghideg forrásvíz a lakóházakba. Az örmények vízvezetékét készítették maguknak. A rombolás ezt sem kímélte. A természetből megépített forrásfoglalat kövei szanaszét hevertek, az agyagcsövek darabjai itt is, ott is a föld felszínére kerültek, a víz a romok közt száz helyen tört magának utat a völgybe le.

Tauluszun (Talas) egykori örmény temploma jelenleg mecset

Fotó: Szabó László

Vagy száz lakóház állott valamikor itt a fennsíkon. Egy méternél magasabb facsonk sem maradt belőlük, azokat is mind benőtte a dudva, a gaz. Egyedül egy fekete épületcsomó emelkedett magasan a terasz szélén. Keskeny oromfal, masszív, faragott kövekből emelve, a felső oromrészben egy keskeny, keresztalakú ablaknyílásban az ablakszárnyak üszkös roncsai között egy pár fecske vert magának fészket. A felgyújtott templomból ennyi maradt meg.

Odalenn a völgynek egész kiöblösödését apró teraszok alkották. Csupa virágoskert, gyümölcsös volt valamikor. Köröskörül az övig érő gyom közül mindenütt feldugta fejét egy csomó színes virág, a gyümölcsfákon pedig a virágok készültek átalakulni gyümölcsé. Diófák terebélyesedtek, húsoslevelű fügefák,

gránátalma, szentjánoskenyér, naspolya és különös alakú gyümölcsöt termő fák, melyeket még sehol sem láttam és nem hallottam. A kertek mögött a patakon egy malomnak tömzsi, alacsony épülete igyekezett a földön elterülni.

Közeledtünkre egy keszeg kis kakas és egy viharvert, öreg tyúk rebtent el a labodadsungelbe. És nini, ott az egyik kert közepén három rozzant, náddal fedett vályogkaliba körül mintha élet volna!

Egyiknek ajtaja előtt a piszokban három félmeztelen, maszatos gyerek hempergett. Réveteg, tágrameredt szemekkel bámultak ránk, talán még soha idegen embereket se láttak. Egy nagyszakállú fehér kecske a kert sarkában mekegni

kezdt. Erre egyik ajtónyílásból egy kíváncsi, megrémült, bozontos női fej bukkant ki és nemsokára valahonnan a kalyiba mögül toprongyos férfialak került elő. Mekkora szegénység, milyen földhözragadt nyomor rítt le erről a háztájáról, ezekről az emberekről!

Amíg a patakparton egyik kertben elkészültek a sátrak, egy vén diófa alatt kidiskuráltam magam Hüszzeinnel. Mert így hívták a kalyiba lakóját. Mohádzsir volt, olyan áttelepített mohamedán, akit a török-görög szerződés értelmében a két állam kicserélt. Ő „hazajött” Macedóniából, ahol született s ahol eddig élt, helyette pedig a török kormány elküldött Görögországba egy görögöt.

Két másik mohádzsir családdal eljött ide, mert Marason a bej nagyon hívta őket. Azt mondta, van itt minden a világon, annyi a föld, amennyit csak akarnak. Hát hiszen az van is, víz is van, fa is bőven. A vetőmagot minden tavasszal a bej adja, de hát alig terem valami kevés kukorica meg árpa, mert a nagy forróságban minden kisül. Ősszel pedig a vetőmagot, meg a termésnek a felét még oda kell adni a bejnek.

Három éve három család jött ide, de a másik kettő már az első év végén megszökött. Ő itt maradt egyedül. Hová menjen? De bizony már ő sem igen bírja tovább. Nincs egyebe, mint ez az öreg kecske, az is alig ad tejet, meg egy kakas és a tyúk. Ha minden évben ez a kevés gyümölcs nem teremne itt, bizony éhen halnának . . .

– Kár volt, efendim, ide átjönnöm – fejezte be végül Hüszzein. – Jól megvoltam én odaát. A dohánykertészetnél mindig megvolt a kenyérem. Nem volt ott semmi baj . . . Dehát, ha Álláh úgy akarta . . .

Élvezettel egy utolsót szívott a Jeni-

Tauluszun (Talas) egykori örmény temploma jelenleg mecset

Fotó: Szabó László

Maras (Kahramanmaras) lát képe a 30-as években az örmény templommal

Fotó: Fehértájt Tibor

dzséből, amit beszélgetésünk kezdetén markába nyomtam és egykedvűen, szótlanul bámult bele a levegőbe ...

A következő napokban aztán többször is elénk tárult a firmizi szomorú kép. A föld színével egyenlővé tett falvak, melyeknek helyén egy-két rozszant agyagkalyiba állott. A megdöbbenő ellentét a romokból, a pusztulásból is hangosan kiáltó múlt és a sivár jelen között. Az áldást, a termést kínáló földek, melyeken a dudva, a burlján vette át az uralmat és amelyek között itt-ott apró foltokat vert fel a kapa. A kalyibákból megszökdöstek a mohádzsirok, akik meg ott maradtak, annak hogyan is jutna eszébe, hogy rendbehozza a beomlott öntözőárkokat, vizet vezessen a forróságtól kiszülő gabonátáblákra és nyolcszoros, tízszeres, vagy talán húszszoros hasznot lásson a dús termőerejű földből, melyet még trágyázni sem kell.

A Tekir folyónak egyik kanyarulatánál meglepetés várt. Egy tölgyerdőből

ereszkedtünk le a folyó partján vidáman zöldelő rétre, mikor hátunk mögül hirtelen éles zúgás-búgás ütötte meg füllünket. Hátrafordultunk, furcsa látvány tárult elénk. Két kőépület állott a patak partján, egyiknek hiányzott a teteje, az épületek fölött pedig egy különös, magas deszkatákolmány ágaskodott. Vége a domboldal mögé bújott el, eleje pedig ferdén lecsapva, a fedél nélkül álló épülethez vezetett. Olyan volt az egész, mint egy deszkából és gerendából készült hatalmas, őskori szálábú, amely most bújuk elő a domb mögül, fejét előre veti és csápjaival a házroncsot szaglássza.

Hiszár volt, így nevezik a környék ismerői ezt a vízi fűrészmalmot. Oda-benn egy öreg, sánta török dolgozott a legényével. A deszkatákolmányon át a folyóból odavezetett víznek ereje vígan hajtotta a fűrészpengéket, melyek a fenyőfarönköket úgy szeltek fel vékony deszkaszeletekre, mint a kés a répát. Milyen leleményes ember volt, aki pri-

mitív szerszámokkal, egyszerű módon összeeszkábálta ezt az egész malmot!

Hát persze, ez is örmény volt. Ott van a sírja, egy gyeppel benőtt, horpadt földhalom, az ösvény mentén, a malomtól húsz lépésre. Nem cipelték messzire, amikor agyonverték, hadd hallja odalenn, hogy azért csak tovább is zúg a malom!

Az öreg, sánta török, aki beült új gazdának, már nem vett annyi fáradságot, hogy rendbehozza, befedje a szétdúlt malomépületet is. Jó az így is. Ha esik az eső, vagy hull a hó, legfeljebb nem dolgozik. A környéken messze hétszámra úgy sincs senki, akinek deszkára volna szüksége. Amennyit pedig a számár- és öszvérháton nagy kínnal-bajjal levisznek Marasba, átcipelnek Gökszunba, meggyártja akkor is, mikor szép az idő. Napokon át kóboroltunk ebben a végeláthatatlan birodalomban. Napról-napra, óráról-órára változott a táj. Kiszélesedő, terjedelmes völgyek után vadregényes

dzsungelek következtek, ahol lóval, málhásállattal igazán művészet átvergődni. Idillikus, selyempázsitos rétek után árnyas, madárdallal teli lomberdők jöttek, ahová a ragyogó nap sugar be sem tud férkőzni. Kies, fenyőfákkal beszórt fennsíkról ereszkedtünk le, hogy csupasz, meredek, megmászhatatlan sziklaóriások csoportozatának festői panorámájára földbe gyökereznek lábunk. Szanatóriumok, szállodák, üdülőhelyek Svájcban is alig találhatnának maguknak idillikusabb, gyönyörűbb helyeket. Egy hatalmas, elárvult, kihalt birodalomban jártunk. És ennek a birodalomnak Hámdi bej volt az ura. Mikor a török állam a kiirtott örmény területeket évekkel ezelőtt árverésen eladta, ezt az egész kis világot, ezt az óriási területet a Tekir mentén egy marasi ügyvéd, Hámdi bej vette meg összesen 1000 líráért.

Négyezer pengő tizenhat falu határáért!... Vége

Maras (Kahramanmaras) mai lát képe

Fotó: Szabó László

A Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület ESEMÉNYNAPTÁRA 2009

**Hegyek között vezető út:
Íme sorsunk és keresztünk.
Négy szárny, négy fény és négy kerub:
Régi hívást vágyik lelkünk”**
(Hovik Hovejan: Vándorok dala)

- Január 7., szerda, 18.00, Farsangi bál (Blue Pearl Vendéglő)**
Január 25., vasárnap, 12.00, Unitárius tanácsterem
 Fényképkiallítás: Örményországi szent helyek (Dr. Issekuts Sarolta anyaga)
Február 4., szerda, 18.00, Deus Providebit Ház
 Dr. Puskás Attila: *Mi lesz veled, erzsébetvárosi örmény örökség?*
 (vetítéssel egybekötött előadás)
Március 4., szerda, 18.00, Deus Providebit Ház
 Dr. Nagy Attila: *Az örmény irodalom (előadás)*
Április 1., szerda, 18.00, Deus Providebit Ház
 Kopacz Imola: *Örmény ízek, húsvéti hagyományok (gasztronómia és kostoló)*
Április 25., szombat, 17.00, Minorita templom
 Emlékezés az örmény népiértékekre szentmise keretében,
 Ft. Szakács Endre örm. kat. vikárius
Május 6., szerda, 18.00, Deus Providebit Ház
 Dr. Nagy Attila: *„A halál völgyén mentem át (könyvbemutató)*
Június 3., szerda, 18.00, Deus Providebit Ház
 A genocídium amerikai túlélői: találkozás Leon Ferencsel
(Június 27., szombat, 11.00, Szamosújvári Világosító Szent Gergely búcsú)
Július 1., szerda, 18.00, Szent Miklós Plébánia
 Kegytárgyak és örmény emlékek a Keresztelő Szent János plébánián
 (múzeumlátogatás, vezető: Barabás Kis Anna)
Július (tisztázatlan dátum): Körutazás-nyaralás: Örmény emlékek után Európában:
 Budapest – Bécs – Velence – Róma (idegenvezető Dr. Puskás Attila)
(Augusztus 15., szerda, 12.00, Erzsébetvárosi Örmény Búcsú)
(Augusztus 29., szombat, 12.00, Szépvízi örmény találkozó)
Szeptember 2., szerda, 18.00, Deus Providebit Ház
 Dr. Tamási Zsolt: *Örmények a milleniumi Egyházmegyében*
 (előadás a Gyulafehérvári Főegyházmegye 1000 éves alapításának emlékére)
(Szeptember 6., vasárnap, 10.00, Gyergyószentmiklósi Kisasszony-napi búcsú)
Október 7., szerda, 16.00, ÖRMÉNY NAP MAROSVÁSÁRHELYEN
 (a program még bővül)
 Kiállítás Duha László falfaragó munkáiból (Unitárius Tanácsterem)
 Dr. Puskás Attila: *Emlékezés az aradi vértanúkra:*
 Czetz Jánossal Háromszéktől Amerikáig (előadás, Deus Providebit Ház)

Jakobovits Miklós festőművész: *Az erdélyi örmény egyházi képek restaurálása*
 (vetítéssel egybekötött előadás, Deus Providebit Ház)

Október 24., szombat, 17.00, Minorita templom

Halottak-napi szentmise, Ft. Szakács Endre örm. kat. vikárius

November 4., szerda, 18.00, Deus Providebit Ház

A tudomány és teológia találkozása: *Teremtés és evolúció*

– Bolyai F. Liceum katolikus osztályok tanulóinak vetítéssel egybekötött előadása

December 2., szerda, 18.00, Deus Providebit Ház

Mikulásvárás: *még titok, hogy milyen programot hoz*

Találkozinkra mindenkit szeretettel várunk!

Hozza el barátját, ismerősét is!

(Megj.: a zárójelbe tett programokra igény szerint szervezünk utat!)

- ◆ Találkozóinkra emailban-postán küldünk meghívót.
- ◆ Egyesületünkbe újabb tagok jelentkezését a lenti címre várjuk.
- ◆ A kapcsolattartás megkönnyítése végett, ha lehet közöljék email-címüket.
- ◆ Adományokat működésünk zökkenőmentességéért elfogadunk, és erről számlát is adunk.
- ◆ Adója 2%-ával (Romániában) törvényes keretek között támogathatja egyesületi életünket.

Cím: Str. Busuiocului 4/C/48, RO-540535 Tirgu Mures-Marosvásárhely,
 ormenyvasarhely@yahoo.com, 0040-742181537, 0040-365-429862

Dr. Puskás Attila, elnök

Gyűjtés

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület adományokat gyűjt a szerbiai Eleméren Kiss Ernő aradi vértanú által építtetett, Szent Ágoston tiszteletére felszentelt római katolikus templom tatarozási munkálataira. E templom szentélye alatti kriptában nyugszik Kiss Ernő. A templom a nagybecskereki római katolikus plébániához tartozik, amely a renoválási munkálatokat irányítja, fogadja az adományokat. A templom külső tatarozása magyarországi támogatásból elkezdődött, azonban annak befejezésére nincs anyagi lehetőség. Összefogással sikerülhet, hogy a magyar szabadságharc leverésének 160. évfordulójára a templom felújítása megvalósuljon.

Adományokat az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Budapest Bank Rt.-nél vezetett 10100792-72594972-00000007 számú számlájára lehet átutalni. Kérjük a megjegyzés rovatban feltüntetni: „Eleméri templom tatarozására”.

* * *

A Budapesti Örmény Katolikus Plébánia múzeuma felújításának befejezéséhez adományokat várunk a Plébánia múzeumi felújítási célra nyitott 11707024-20465157 bankszámla számra. Kérjük a megjegyzés rovatban feltüntetni:

„Örmény katolikus múzeum felújítására”.

A gyergyótölgyesi templom építéséről

Az Erdélyi Örmény Gyökerek decemberi számában olvasom: „Szintén Kiss Sándor építette később a gyergyótölgyesi templomot is, amelyhez Török Antal gyergyótölgyesi örmény fakereskedő és fia igen nagy összeggel járult hozzá”. A cikket Dr. Száva Tibor jegyzi, aki Bécsben él, s nekem Csíkszeredában tanítványom volt, s akivel később – már rokoni kötődés alapján is – kapcsolatban maradtunk.

A gyergyótölgyesi templom építéséről édesapám (Puskás Lajos) részletes feljegyzést hagyott hátra, annál is inkább, mert ifj. Korpos Ádámnak, anyai nagypapjának a veje volt id. Török Antal.

Azaz, id. Török Antal Irma nevű nagynénjének első férje volt (ennek halála után a második férje Dr. Sándor László, Budapest rendőrőfkapitánya volt az első világháború éveiben). A Korposok, a Törökök, majd a Puskás ősök ágán a Keresztesek valamennyien örmény származásúak.

A gyergyótölgyesi római katolikus templom építésének a költségeit id. és ifj. Török Antal, valamint az id. Török Antal veje Waitsuk József állták egyenlő arányban. Az 1899. augusztus 29-én tartott egyháztanácsi ülés jegyzőkönyve szerint: „Id. Török Antal bejelenti, hogy a költségeket (24.000 Ft = 48.000

FELHÍVÁS!

Az elmúlt évben búcsúztunk el Lengyel Ákosné Faragó Máriától, mindannyiunk kedves Marika nényétől.

Ezzel elment Szamosújvár utolsó nagyszasszonya, utolsó igazi polgárasszonya, aki nemcsak élt ebben a városban, hanem állandóan alakította, értékkel töltötte meg szellemi és anyagi tereit. Azon kívül, hogy alapította, támogatta és fenntartotta a Téka Alapítványt, sokkal fontosabb dolgokat is adott:

– megtanított felelősen élni...
– jelentette az állandó kihívást arra, hogy ne csak magunkra figyeljünk, hanem vegyük észre azt, hogy a világ átalakítható, és tele van segítségre szoruló emberekkel.

Kezdetől fogva támogatta a mezőségi szórványkollégium fenntartását. Ezért a családdal való konzultálás után, létrehoztuk a

**„LENGYEL MÁRIA
ÖSZTÖNDÍJALAPOT”.**

Aki Marika néni munkájának folytatásában részt szeretne venni, utalja pénzbeni adományát a következő számlaszámokra:

Intézmény neve (Románia)
FUNDATIA TÉKA
405300 GHERLA, Mihai Viteazul 39, Jud. Cluj

Bank adatai: BANCA ROMANA PENTRU DEZVOLTARE

405300 GHERLA, STR. CLUJULUI 7/A

SZÁMLASZÁM:

HUF: RO45BRDE130SV39908781300

RON: RO90BRDE130SV07017121300

EURO: RO13BRDE130SV06399801300

SWIFT KOD: BRDEROBU

MEGJEGYZÉS: „Lengyel Mária Ösztöndíj”

Ebben a tanévben az első ösztöndíj-sunk: Szabó Lóránd – VII. osztály.

Örmény ornamentális motívum

korona) ifj. Török Antal és Waitsuk József egyenlő arányban viselik. A lakosoktól csak annyit kívánnak, hogy az általuk megvásárolt építészeti anyagok (...) behordását vállalják, a fát vágják le. Ezenkívül mindent ők vállalnak: a templomot kifestetik, festett padokkal ellátják, három oltárral, szószékekkel, csillárokkal, harangokkal és a templom előtt kovácsolt vasból rácsozott kerítést állítanak. Ennek fejében: a főbejárat felett márványlapon a nevük megörökíttessék, kriptát építhessenek. A földművelésügyi

Az írásban előforduló személyek leszármazási kapcsolata:

Id. Korpos Ádám (neje Kovács Anna)

gyermekük:

1. Dénes,	2. András,	3. ifj. K. Ádám (neje Kassay Zsuzsanna)
		gyermekük:
3/1. Rezső,	3/2. Irma,	3/3. Aranka
	I. férje:	férje:
(I. nejétől?) – id. Török Antal	gyermekük:	Puskás Jenő
gyermek:	gyermekük:	gyermekük:
Ifj. Török Antal	1. Zoltán, 2. Stefi	1. Jenő, 2. Lajos, 3. Aranka, 4. Iza
	II. férje:	(Lajos neje:
	Dr. Sándor László	Májercsik Margit)
		gyermekük:
		1. P. Attila, 2. Csaba,
		3. Ildikó, 4. Árpád

Közli: Puskás Attila
Sepsiszentgyörgy

Erdélyi magyar breviárium

Kolozsváron ezzel a címmel jelent meg *Dr. Czirják Árpád* három kötetes munkája. Az első kötet 1998-ban, a harmadik tíz évre rá, 2008 végén.

Ebből a kötetből szeretnék az elkövetkező hónapokban részleteket közölni, és pedig főleg azokat a részleteket, amelyekben Erdélyi örménymagyarokról esik szó.

Mindenekelőtt a szerzőt mutatom be: Gyergyócsomafalván született 1943 január 7-én. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte, ahonnan a gyulafehérvári római katolikus középiskolába került.

Középfokú tanulmányai befejeztével a Gyulafehérvári Hittudományi Főiskola hallgatója lett. A teológiai évek után Türben, Balásfalván, Kézdivásárhelyt volt gyakornok lelkipásztor. 1984-ben

a kolozsvári Szent-Mihály-templom plébánosa, 1985-ben a gyulafehérvári Székeskáptalan kanonokja, 1989-ben Kolozs-Dobokai főesperes, 1994-ben a Gyulafehérvári Főegyházmegye érsekhelynöke. 2007-ben nyugdíjba vonult. 1989 után jelennek meg publikációi.

A szerző így mutatja be könyvét: „Kedves Olvasó! A breviárium – mint bizonyára tudja – imakönyvet jelent, amelyből az egyházi ember nap mint nap elimádkozza a kijelölt részt. Ez a könyv azonban nem imádságokat, hanem egészen más jellegű írásokat

tartalmaz. A breviáriumhoz legfeljebb annyi a köze, hogy a közölt írások is naphoz kötöttek, akárcsak az imádságok.

Az imádkozó ember az istenszeretetre, e könyv olvasója pedig – a szerző reménye szerint – Erdély szeretetére kap indítást. (...)

„Drága hazám, te nagyok termőföldje” – kiált fel az egyházi ének szerzője. A felkiáltás a kétségbeesett vagy a nagy örömet megélt ember spontán megnyilvánulása.

„Az a civilizáció, amelyik elhanyagolja a tudományától és művészetétől, vagyis a kultúrájától, pusztulásra van ítélve. Az életét adja föl, elpusztul atombombák nélkül is.”

**Bay Zoltán
feltaláló, atomfizikus,
radarcsillagász**

Ez a könyv is felkiáltás a szó mindkét értelmében. Örömkialtás, mert Erdély a történelem folyamán jeles embereket adott a magyar hazának és a nagyvilágnak, de egyben segélykiáltás is, mert meg kell maradnunk ezen a földön, amelyből nagyjaink és mind-

annyian vétettünk, örökségül kaptunk (...).

Mi erdélyi magyarok megfogytunk és mostohák lettünk talán nemcsak a nagyvilág, hanem még a szentistváni birodalom csonkjában élő testvéreink számára is, így hát nem adatik nekünk más lehetőség mint a halottakhoz fordulni, megidézni a nagyok szellemét, akik porba tértek ugyan, de egykor Erdély porából vétettek.” (...)

Az első részt, amelyet *Bálintné Kovács Júlia* „szerkesztésében” olvashatnak, kérem fogadják szeretettel.

Czirják Árpád

Történelemmel foglalkozni nem csupán annyi, mint kutatni, mi történt, hanem kérdezni is: mi történhetett volna?

Hogy mi történt Erdélyben és Erdéllyel, azt mindannyian jól tudjuk, de hogy mi történhetett volna, az már kevésbé érdekel. Mint megalapozatlan feltételezést az ábrándok világába utaljuk, pedig nincs igazunk. Még a légnemű jelzővel vajmi kevésbé illehető skolasztikus filozófia is beszél az úgynevezett fél-jövő szabad cselekedetekről, szaknyelven futuribiliákról, amely kifejezésen olyan eseményt ért, amely sohasem következett be, de biztosan bekövetkezik, ha bizonyos feltételek létrejöttek volna. E hosszú körmondat csupa meg nem valósult feltételekből áll, de azok mégsem zárják ki annak lehetőségét, hogy ami meghíusult a múltban, létrejöhessen a jövőben.

A hatalom felhőiben magukat kisistennek tudó politikusok szemünk láttára lemondtak ugyan Erdélyről, de ez még nem sokat változtat a valóságban, a mérvadó az, hogy a magasságos nagy Isten milyen sorsot szánt ennek a hol ide, hol oda dobott országrésznek. Minél nagyobb igazságtalanság ér bennünket, annál jobban kell szeretnünk a történelmet. Az a szülő és nevelő, aki a gyermeknek hitet és múltismeretet nem nyújt, semmi maradandót nem adott. Még a sokat emlegetett műveltség is valójában e két alapra épül. A jövőndő nemzedéket a hit ismerete és a múlt szeretete képesíti arra, hogy igent mondjon a jövőnek.

Napjainkban a történelem kezdi visszanyerni népszerűségét. A közelmúlt bizonyítja, hogy az elvont, szűk, tudományos közönség érdeklődését lekötő történe-

lemtudomány megpróbál leszállni az élet valóságába, a szürke hétköznapi világába. Egyre többen keresik a jó történelemkönyveket. Tudósaink Erdély történetét nemrég három kötetben megírták a sokat tudók számára, jó lenne viszont azt a nem tudósok számára is „lefordítani”.

Ortega y Gasset egyik könyvében a tömegek lázadásáról beszél, noha helyesebb lenne a tömegek lázításáról értekezni, hisz Sztálintól Hitlerig, Mussolinitól Frankóig, Fidel Castrótól Gandhiig az egymástól eltérő politikai és ideológiai mozgalmak elsősorban a népre, a tömegekre alapoztak. Tervük sok esetben megvalósult, mert a tömegeket félre tudták vezetni.

A történelem tárja fel előttünk azt is, hogy Erdély a változások, nem ritkán a váratlan meglepetések földje, ahol néha sok minden a visszajára fordult: az egykori nagyok kicsinnyé, a semminek látszók nagygyá lettek.

Az egykori több nemzet színes világa is egy-egy népelem kipusztulásával lassan elszíntelenedik.

Az örmények aránylag későn, alig több mint három évszázaddal ezelőtt tűntek fel Erdély népei között és az itteni történelem súlypontját, ha nem is befolyásolják, de színességét mindenképpen gazdagítják. Erdély néprajzában, gazdasági, társadalmi és kulturális életében letelepedésük óta jelentős szerepet játszottak. Az 1905-ben megalapított szamosújvári Örmény Múzeum gyűjteménye hitelesen tükrözi kultúrájuk moldvai és erdélyi emlékeit.

Az örmények a művelődés mellett Er-

dély konyhájának jótevői is voltak, eredeti hazájukból hozott sajátos ételeikkel. A többet ésszel, mint erővel szellemében fellendítették a kereskedelmet is. Felismerték a lehetőséget és letelepedésük után kirajzottak a környék településeire. A XVIII. század végétől kezdve Gyergyószentmiklósról, hogy csak egy példát említsünk – számos örmény család áttelepült a környező községekbe, köztük Alfaluba, Ditróba, Szárhegyre, Remetére, Maroshévízre, Tölgyesre, de megvetették a lábukat Szépvízen, Erzsébetvárosban és mindenhol jól menő üzleteket nyitottak. Manapság, a privatizáció időszakában jól hangzik, ha valaki vállalkozóként mutatkozik be, még többet mond, ha az üzletember az ismerkedés meghitt légkörében ilyen vallomást tesz: „Egy kis örmény vér is csörgedez ereimben.” Az üzletfél máris sejti, diplomával bármikor könnyen meg lehet bukni, de örmény üzleti érzékkel aligha. Merza Gyula szakíró 1861. február 25-én született Kolozsvárott. Örmény származása indíttatására armenológussá képezte

magát és több tanulmányban foglalkozik e témakörbe vágó kérdéssel. Kolozsvári, majd a bécsi egyetemen folytatott orvosi tanulmányait abbahagyva gazdálkodni kezdett és a turisztika kérdéseit tanulmányozta. Kolozsváron az Erdélyi Kárpát Egyesület szervezője, majd 1894-től főpénztárosa. Az egyesület, akkori nevén Erdély részi Kárpát-Egyesület 1891-ben alakult e tájegység természeti jellegzetességeinek felkutatására és térképek, ismertetések, kalauzok révén történő népszerűsítésére. Egy ideig az EKE Táj- és Néprajzi Múzeumának igazgatója, majd 1903-tól 1908-ig az egyesület lapjának, az Erdélynek a szerkesztője. Főbb művei: *A hazai örmények etnográfiai tanulmányok okairól és azok orvoslásáról* (Szamosújvár 1895); *Az örmény kereszt* (Szamosújvár 1902); *Az örmény népköltésről* (Szamosújvár 1907); *A magyar turistaság keletkezése Erdélyben* (fejezet A magyar sport ezer éve című munkában, Bp. 1930). 1943. december 15-én hunyt el Kolozsvárott.

A KÖNYV

Európai Biblia-kiállítás az Európai Parlamentben, 2008. december 9–12.

2008-at szerte a Kárpát-medencében a *Biblia Évének nyilvánították* a magyar keresztény egyházak. Egyházzám, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület a magyar-román határon átnyúló partiumi régióban fekszik, azon a területen, amely méltán nevezhető „a Biblia földjének”, hiszen a Biblia első teljes magyar nyelvű változatát – amely azóta is megmaradt alapszövegnek – itt fordították és nyomtatták ki 1590-ben. Ráadásul másik három, művelődési és vallástörténeti szempontból kiemelkedő jelentőségű korai Biblia-kiadásunk is a

Partium vidékéhez kötődik szerzőiknek szülőhelye, vagy megjelentetésük helyszíne miatt – az 1541-es, az 1661-es és az 1685-ös esztendőik sorrendjében. Az Európai Parlamentben sorra kerülő Biblia-kiállítás arra is egyedülálló lehetőséget kínál, hogy magyar egyházi örökségünk mellett más európai nemzetek legkiválóbb Biblia-fordításait is bemutathassuk. E közös kiállítás az európai vallások és kultúrák közötti párbeszéd és az európai egység fontosságára kívánja felhívni a figyelmet. Az Európai Parlamentbe való megválasz-

tásom nyomán az ateista-kommunista diktatúrától érkező kelet-közép-európai viszonyok, másfelől pedig a kontinens nyugati országaiban tapasztalható szekuláris értékvesztés körülményei készítettek arra, hogy Isten szolgájaként – a Romániai Református Egyház egyik püspökeként – a *Keresztény Európát!* elnevezésű programot kezdeményezzem, melynek célja a keresztény hit és értékrend hangsúlyos megjelenítése az új, egységesülő Európában. Az *Európai Biblia-kiállítás* ennek a programnak kíván része

lenni, annak bátorító tudatában, hogy létrejöttét egyaránt kedvezően fogadták az európai testvéregyházak, valamint az Európai Közösség Püspökkari Konferenciája és az Európai Egyházak Konferenciájának Egyház és Társadalom Bizottsága is. További ösztönzést jelentett, hogy kiállításunk fővédnökségét *Sólyom László*, a Magyar Köztársaság államfője, a lelki védnökséget pedig *I. Batolomaiosz* konstantinápolyi ortodox pátriárka vállalta, valamint az, hogy *Hans-Gert Pöttering*, az Európai Parlament elnöke elfogadta felkérésünket a kiállítás megnyitására. Az Európai Biblia-kiállítás eredeti és hasonmás kiadású Bibliák gyűjteménye

Misztótfalusi Kis Miklós-féle, 1685-ös Aranyos Biblia (fakszimile)

Misztótfalusi Kis Miklós (1650–1702), aki az Európa-szerte kedvelt Janson-antika betűtípus alkotója, és aki héber, görög és örmény betűket is metszett, betűmetszéssel szerzett vagyonára támaszkodva elhatározta, hogy önállóan adja ki a Bibliát. Két magyar diák segítségével kijavította az 1645-ös Janson-féle kiadás sajtóhibáit, elhagyta a lapszéli magyarázó jegyzeteket, a tartalmi összefoglalókat és az apokrif könyveket, hogy minél praktikusabb és jobban forgatható könyv szülessen. Az Aranyos Bibliához önálló címlappal csatolta hozzá Szenci Molnár Albert zoltárfordításait, és így együtt, 3500 példányban jelentette meg a 17. századi Európa egyik legszebb könyvét. A kinyomtatott bibliákat Misztótfalusi még Amszterdamban bekötötte, a lapok széleit pedig bearanyoztatta. Innen származik az Aranyos Biblia elnevezés.

pedig a vizuális kultúra globális egyoldalúságának korában feltett szándékunk felhívni és ráirányítani a figyelmet a Szentírás nemzetformáló szellemi és nyelvi szerepének az egész európai civilizációra gyakorolt meghatározó hatására. A Keresztény Egyház „születésnapját” jelentő első Pünkösdi csodájának, a nyelveken szólás egységteremtő hatásának a metaforikus üzenetét saját helyzetünkre alkalmazva, az Európai Unió soknyelvűségi eszményének és gyakorlatának kontextusában biztosan állíthatjuk, hogy a Biblia, „A KÖNYV” méltán nevezhető EURÓPA KÖNYVÉNEK.

Tőkés László püspök, EP-képviselő

Bálintné Kovács Júlia rovata

Kapcsolattartás

Kedves Júlia!

Szatmárnémeti, 2007. január 18.

Nem feledkeztem meg ígéretemről, amint ezt mindjárt el is mondom. Előbb azonban megköszönöm a kiadvány két számát. Mindkét számot végig is olvastam, s igen érdekesnek találtam.(...)

Szatmárnémetiben örmény származású (volt) az **Antal** család, **Péter** tanárom, majd kollégám is volt, fia él, nőtlen, inkább csak a nők érdekeltek, a kisebbik fia több mind harminc éve Németországba ment, nem tudok róla. **Antal Elza** tanárnő (gyermektelenül halt meg) unokatestvére volt.

A ma itt élő, és örmény gyökerekkel rendelkezőkről először azt a kettőt említtem meg, akiket személyesen ismerek ugyan, de ilyesmiről (még) nem beszélünk. Mindketten a katolikus püspökségen dolgoznak az ún. Világiak Apostolkodási Irodájában, **Lepedus István** (azt hiszem apjának legalább két vagy három testvére volt/van?), és **Kujbus Márta**, hajadon, apjáról tudom, hogy a megye régi, legtevékenyebb rádió amatőrjeinek egyike.

Akit személyesen jól ismerek, **Löchli Tünde**, közgazdász. **Apja: Zakariás**, csíkszeredai örmény, édesanyjáról nem tudom, hogy az-e vagy csak székely. Tünde édesapja még sokat tudott az örmény nyelvből, Tünde is sok étel, stb. nevét ismeri. Ő az egyik legelfoglaltabb személyiség itt, ugyanis a Szatmár Megyei Caritas igazgatója, egyedüli nő a romániai karitászok élén. Egyébként kinézésében is őrzi az örmény vonásokat. Karácsony előtt volt egy hétig Örményországban.

A másik, **Nagy Ivánné, Éva** (családnevét majd megtudom), aki nagybányai, ő őrzi édesapja örményekről szóló naplófélféjét, tudott örményül. Hozzájuk akartam elmenni ezt megnézni, ez húzódik olyan régen, ugyanis tőlem igen messze laknak, télen nem kerékpározok, másrészt egészségügyi problémáim miatt sem igen mászkáltam (messzire). A férje nyugdíjas, de vidéken tanít, abban egyeztem meg vele, hogy (ha a körülmények megfelelőek lesznek), csak elmegyek hozzájuk, akkor itt-hon van, s szólt a feleségnek, hogy bányássza elő a dokumentumot.

Szeretettel köszöntelek, *Laci*

Köszönjük az erőt adó jókívánságokat!

Köszöni az EÖGYKE elnöke és a Szerkesztőség azt a számtalan jókívánságot, amelyet kedves egyesületi tagjaink, olvasóink személyesen, levélben, e-mail, vagy telefonon eljuttattak hozzánk. Minden egyes köszönet drága számunkra, mert szeretetük és elismerésük tükröződik vissza az jókívánságokban. Ezekből a visszajelzésekből tudjuk leszűrni, hogy számítanak ránk, munkánkra, eredményeinkre, mellyel erőt adnak a következő év nehézségeinek leküzdéséhez. Szeretetlen és egységben ugyanis sokkal könnyebb túljutni a nehézségeken.

Köszönettel *dr. Issekutz Sarolta* elnök és a Szerkesztőség

Bálintné Kovács Júlia–Moszkovitsné Osztían Aranka

A mezőbándi Osztían Béla családjáról...

(4. rész)

A zalatnai kitérő után, ami nyilvánvalóan nem volt véletlen, hiszen ugyancsak a januári számban emlékezett a Zalatnán 1848-ban történetekre, az unoka, aki egyben nagymamájának, Lukáts Róának állított nagyon szép írásában emléket. Most pedig visszatérünk a szűkebb értelemben vett, Mezőbándhoz is kötődő Osztían családdhoz.

„Előkerült egy fénykép Osztían József és Tolokán Mária legidősebb gyermeke, Édesapám nővére **Osztían Ilona** látható rajta, családjával, és a barátokkal” – írja Aranka. Róluk a Füzetek októberi számában írtunk.

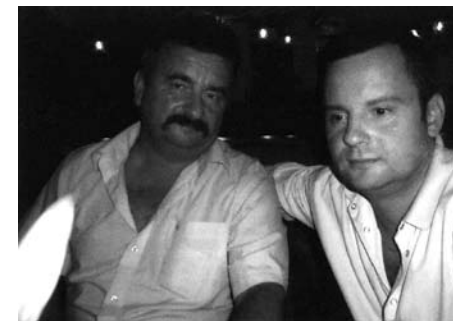

1930-ban készült felvétel. Felső sorban balról jobbra: Simon Erzsébet, Ifj. Pungucz Antal, Tolokán Dezsőné (Dezsőné) Szül. Pungucz Anna, Simon Katalin. Középső sorban: Simon István Csucsáról, Pungucz Antalné Szül. Osztían Ilona, Pungucz Antal, Simon Istvánné. Előttük: Luda Olga a későbbi Agostonné

És most visszatérünk a „dióhéjhoz”, Édesapámhoz, id. Osztían Bélához. Ezt a nevet vitte tovább fia, az én öcsém, **ifj. Osztían Béla**, akinek neve elől korán el

kellett tűnnie az „ifjabb” jelzőnek. Már, mint gyermek is Anyánk támasza volt. Sikeres felvételi vizsgával sem vették fel az egyetemre, származása miatt. Ott-hon Mezőbándon volt tisztviselő.

A munkaszolgálat után Nyárádszederében kapott állást, ahol meg is nősült, Veres Rozáliát vette feleségül. Később sikerült bekerülniük Marosvásárhelyre. Két fiuk született **Béla és Zoltán**.

Ifj. Osztían Béla és Osztían Zoltán

Újra volt tehát **ifj. Osztían Béla**, aki gépészmérnököt végzett Temesváron, Székelykeresztúrra neveztek ki műszaki igazgatónak. Megnősült, felesége Váló Judit. Egyetlen lányuk van, **Osztían Réka**, aki házassága után is büszkén viseli az Osztían nevet. A nagyszülők, szülők tragikus halála után (szénmonoxid mérgezés) haza költöztek Marosvásárhelyre.

Bélában a „rendszerváltás” után feltámadtak és erőre kaptak az örmény gének, vállalkozó lett belőle. Unokatestvére, Moszkovits János szerint, *ha Bélától azt kéri fesse be az eget, nem azt mondja, hogy azt nem lehet felérni, hanem azt*

kérdi: milyen színűre tetszik kérni? Egy szóval nem ismer lehetetlent.

Réka lánya igazolja a közmondást, hogy az alma nem esik messze a fájától: állatorvosként saját rendelőjét és gyógyszer-tárát vezeti.

Osztían Zoltán megszakította egyetemi tanulmányait, úgy döntött előnyösebb számára, ha bátyja cégében dolgozik. Nős, felesége Nagy Erika informatikus.

A nagypapa sajnos nem érte meg Zoltán fia gyermekeinek születését, a „családi képre” csak a technika segítségével kerülhetett fel. Osztían Pálma sokoldalú tehetséges gyermek, kiváló tanuló. Öccse, Osztían Zoltán Béla még nincs 3 éves, akaratos, mozgékony, szereti a zenét.

Osztían Zoltán, ölében fia, Zoltán Béla, szemüvegben édesapja, Osztian Béla, mellette felesége, Erika és kislányuk, Pálma

Az egész család nagy örömére Zoltánék most várják harmadik gyermeküket!

Folytatjuk

Szomorújelentés

*„Földi életének fénye kialudt.
Örök világosság! Nyissál neki kaput!”*

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy a szeretett férj, jó apa, nagypapa, testvér és rokon

baraczházi CAPDEBO TIBOR (1925-2008)

életének 84. évében, 2008. december 21-én otthonában, csendben elhunyt. Drága halottunkról engesztelő szentmise keretében búcsúztunk el 2009. január 16-án a Rákóczi úti Szent Rókus kápolnában (1085 Bp., Gyulai Pál u. 2.)

Gyászolja felesége Mária-Magdolna, fia Ákos, menyé Viktória, unokája Domokos, testvére Gergely, unokaöccse Zoltán, Kanadában unokahúga Éva-Mária és családja, keresztfia Szabolcs, a Devich és Moldován családok tagjai, keresztfia Ignác, sógornője Nádas Józsefné és családja, felesége rokonsága, valamint barátai, ismerősei.

Hamvait a Balatonalmádi- Vörösberényi temetőben a Capdebo család temetkezési helyén későbbi időpontban helyezük örök nyugalomra.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Capdebo Tibor búcsúztatója

Tibor testvérünk életútja küzdelmes és mozgalmas volt. 1925-ben született Temesváron, anyai oldalon német ősökkel, apai ágon örmény eredetű nemesi család sarjaként, akik Trianon után elvesztették birtokaikat. Nagyon összetartók voltak, őrizve hagyományaikat mégis jó magyarokká váltak. Később nagy részben Magyarországra települtek.

Tiborék előbb Balatonfüredre, majd Almádiba kerültek. Gimnáziumi tanulmányait a vespéremi piaristáknál kezdte, a fehérvári cisztereknél folytatta. Jött a háború, minden abbamaradt: partiórság, bevonulás, hadifogság, szerencsés hazakerülés.

Megindult az ország újjáépítése, előbb Városlődön az állami gazdaság szervezésénél, majd a távvezeték építőknél dolgozott, ahol lehetővé tették, hogy levelező

úton továbbtanulhasson. Közben hősiessé küzdött le az akkor még halálos kórt, mely tüdejét támadta meg. Optimista énjének, hitének és az új gyógyszerek köszönhetően Hegyfaluról gyógyultan távozott.

Megszerezte a mélyépítő, és az Ybl Főiskolán a magasépítő képesítést. Előbb építésvezetőként, majd a későbbiek folyamán műszaki ellenőrként tevékenykedett. Jelentős épületek újultak meg irányításával: a Színművészeti Főiskola, a Fészek Klub, a MOGÜRT székház védett épülete, nagy ipari létesítmények különböző Külker vállalatoknál, üdülők a Balatonnál, és magántervezésben családi házak egész sora. Több mint 40 éves építészeti tevékenységéről számos kitüntetés és oklevél tanúskodik.

A munka mellett a család és a barátság volt legfontosabb számára. Katolikus hívó családban nőtt fel, két öccsével egyetemben. Apja korai halála után ő lett édesanyja és még gyermek öccse legfőbb támasza. Ezért is maradt ő itthon, miközben gyermekkori jóbarátainak nagy része '56 után elhagyta az országot. A '60-as években ismerte meg feleségét, akivel a nehézségek ellenére

otthont teremtettek, fiuk születése célj, értelmet adott életüknek. 44 éven át voltak a nagy család összekötői. Ajtajuk mindig nyitva állt a világból szétvárt rokonok, jóbarátok számára.

Nyolc évvel ezelőtt a tüdőembóliából való lábadozás alatt kezdett bele életregényének megírásába, kezdve az örmény ősök meneküléseivel, folytatva

a magyarság 20-dik századával, benne saját kalandos történeteivel.

Nagy öröm volt, hogy unokája születését, annak cseperedését megélhette, így a Capdebo névnek lesz továbbvívője. Életeregényének fokozatos gyengülését megbékéléssel fogadta.

A betegek szentségének felvétele után 2008. december 21-én otthonában, szép csendben örökre elaludt. Emlékét szívünkben őrizzük az örök hazában való találkozás reményében.

Fájó szívvel búcsúznak tőle családtagjai, a tágabb rokonság, gyermekkori és későbbi jóbarátai, kollegái, ismerősei, és mindazok, akik tisztelték és szerették.

(2009. január 16.)

Örmény-magyar gyermekrovat

(24. rész.)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, szüleitek és nagyszüleitek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:
dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

2008-ban a legtöbb helyes választ Marosvásárhelyről kaptuk, a nyertes neve MOLNÁR ZSÓFIA, aki egy szép könyvet nyert.

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

Árscsiágaván (Kr. u. 350–367.)

II. Árscsiág bölcös és diplomatikus király volt. Történt, hogy az örmény nemesek elégedetlenek lettek a királlyal, és ellenségeskedést tápláltak a királyi család, az Árscsiáguniak ellen voltak. Hogy megfékezze ezeket a törekvéseket Árscsiág elhatározta, hogy megalapítja Árscsiáguni városát, ahová tolvajokat, rablókat és rossz erkölcsű embereket, férfiakat és nőket telepít le. A király alattvalói megértették az üzenetet, és elküldték hozzá Szent Nerszeszt, hogy lebeszélje szándékáról. De Árscsiágot nem lehetett eltántorítani tervétől. Összesen százötvenezer törvényen kívüli, bűnös, erkölcstelen életű embert telepített Árscsiáguni városába, abban a reményben, hogy majd a nemesek ellen tudja irányítani őket. A nemesek ekkor megtámadták és elpusztították a várost.

Ebben az időben a Perzsák királya, Szcsiabuh, szerette volna kiterjeszteni hatalmát Örményországra is. Az örmények generálisa ekkor egy hűségés vi-

téz volt, akit Vácsszág Mámikoniánnak hívtak. A perzsa király megértette, hogy nem tudja fegyverrel legyőzni az örményeket, ezért cselhez folyamodott. Szép ígéretekkel meghívta Árscsiágot udvarába. A nemesek, akik belefáradtak a sok háborúzásba kihasználta az alkalmat, és kötelezték a királyt, hogy fogadja el a meghívást és menjen Perzsiába. A ravasz Szcsiabuh elfogatta a királyt és Ánusk várába bebörtönözte. A nemesek azonban nem voltak hajlandók kiváltani királyukat, aki egy idő után, reménytelen helyzetében véget vetett életének.

Hogyan bosszulták meg a nemesek, hogy királyuk egy erkölcstelen várost alapított Örményország területén?

Válasz a decemberi kérdésre: **Miért vetették Khor Virab sötét vermébe Szent Gergelyt?** Mivel nem mutatott be áldozatot a pogány isteneknek.

Molnár Zsófia, Marosvásárhely

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenkét éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-őrzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevalláskor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma: 18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011,

amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Felhívás

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, mint kiadó tervbe vette megjeleníteni a közeljövőben Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája c. könyve bővített, javított kiadását. Kérjük az érintett családok részéről a hibajegyzék, kiegészítés megküldését, dokumentumok másolatával való alátámasztását, akár közvetlenül Gudenus János József címére (gudenusjj@gmail.com), akár az Egyesület postacímére:

1251 Budapest Pf. 70., e-mail címére: magyar.ormeny@t-online.hu.

Kérjük az örmény önkormányzatainkat, hogy támogassák a projekt megvalósítását!

dr. Issekutz Sarolta elnök

Tallózás a karácsonyi üdvözetek közül

(a korai decemberi lapzárta miatt kimaradt a januári számból)

„Tőkés László

püspök, Európai Parlamenti képviselő

Az evangéliumi vendégszeretetről azt tartja Pál apostol, hogy a vendégek fogadása által „tudunkon kívül angyalokat vendégelünk meg” (Zsid. 13,2).

A karácsonyi „angyaljárás” idején ilyenképpen fogadjuk istenarcú embertestvéreinket, és fogadjuk szeretetünkbe őket! Isten küldötteiként (am. ángélosz) érkeznek hozzánk... „Az ige testté lett, és lakozék mi közöttünk” – hirdeti hirdetőn János apostol (Jn. 1,14). A Biblia Esztendejében az Írás „holt betűinek” a sűrűjéből hús-vér valóságában lép elő és érkezik hozzánk Megváltó Krisztusunk, hogy velünk járjon-lakozzon, életünkben boldogítson s a halálból is üdvözítsen. Fogadjuk Őt szívünkbe, templomainkba és otthonainkba, hogy Ő áldja és szentelje meg szeretetben a mi ünnepünket, egész életünket!

Dr. Issekutz Sarolta elnöknő,

Az örmények Nagyasszonya részére,

Szívbeli köszönettel a „gyökeres” tanításért, különösképpen pedig az utóbb átadott, az Erdélyi örmény konyháról szóló remek könyvért – áldott ünnepi jókívánásokkal, sok szeretettel

2008 Karácsonyának Adventjében

Tőkés László”

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat,

(Budapest, 1054 Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791 – Sárkány Annamária titkárságvezető, félfogadás szerda 16–18., csütörtök 10–12. óráig)

e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu

és a XVI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár), dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 145. szám
2009. március

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

**„Fény hajnala, igaz nap, kelts fényt bennem, Atyának sarja, sarjassz lel-
kembe értelmet, a Te örömdre.”**

A böjti vasárnapok liturgiáinak /miséinek/ elején hangzik el. Nem komor jellegű, mint ahogyan az emberek egy böjti szöveget elképzelnének. A keleti fényszimbolika az indító gondolat, amit Jézusra vonatkozóan így fogalmaznak: világ világossága. Visszaütal a megtestesülésre, mikor az Atya sarját kéri, hogy az éneklő – emberi lelkében – támasszon /sarjasszon!/ gondolatokat, értelmes gondolatokat. Hisz az értelem különbözteti meg az embert a többi földi lénytől. Szép a záró gondolat is: mindent azért, hogy örülni tudjon nekünk, természetesen mi is Vele együtt. Maga a böjti a befelé fordulás ideje, az értelmet is erősíti s nem idegen az örömtől.

Dr. Sasvári László

**Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu**

Béres L. Attila

Művész, aki befejezte

Februárban Dávid Attila születésének 42. évfordulójára emlékeztünk a Fővárosi Örmény Klubban. *Várady Mária* a Budavári Örmény Önkormányzat elnöke köszöntötte mindazokat, akik elfogadták a meghívást. Bevezetőként *Benedek Katalin* kiegészítette az emlékest meghívóján megjelenteket, mert többről és másról van szó: a művészeiről, akik befejezték. *Dávid Csaba* fiáról, a művészeiről beszélt, aki hét éve meghalt, de ma is érvényes, hogyan is gondolta, mit képzelt a világról, mit akart megmutatni benne.

Dávid Attilát gyermekkori élmény vezette a képzőművészeti főiskolára. *Benedek Katalin* őrzi emlékét Dávid Attiláról, aki megtalálta, hogy mihez van tehetsége. Miközben a vetítővászonon feltűntek Dávid Attila képei, díszletei, elmondta, hogy Attila létrehozott 68 díszlettervet, legalább ugyanannyi festményt, és megszámlálhatatlanul sok grafikát. Díszlettervezőként dolgozott, ugyanakkor azzal párhuzamosan festőként is működött. Műfaji határok nélkül különös és egyedi világot teremtett. Festőként minden olyat megvalósíthatott, amit díszlettervezőként nem. Munkái érzékenyek, intellektuális asszociációiban egyedülállóak, realizmus feletti gondolati és képi elemek szövik át. Sokszor riasztó vagy ijesztő színben zaklattott lelkiállapota jelenik meg munkáin, máskor a mediterrán világ kitárulkozó, örömteli hangulatát vélik felfedezni. Ez a kettősség Dávid Attilával együtt élt. Kárpát-medencei művész volt, aki magyar, erdélyi-örmény, lengyel, ugyanakkor lelkileg mediterrán származású. Nem voltak identitástudat problémái, a teljes Kárpát-medencében érezte jól magát. Egymásba áthajló, egymásba átnyúló két mesterséget űzött. Ami mindkettőben más, az a dimenzió kérdése. Amit a színpadon megtervez, elrendez, abba a színész játékát is belevonta. A

Benedek Katalin és Dávid Csaba

festészetben nem így közelítheti meg a matériát. Alkotásának harmadik nagy területe a grafika, a rajz. Készített színházi plakátot, könyv-illusztrációt, és borítót főként pedig sok festményt és színpadi tervet.

Otthonosan érezte magát a különböző korstílusokban, és a különböző színházi stílusokban. Színpadi alkotása tovább él például a híres Dzsungel könyvében, amelyet 1996 óta, azaz tizenharmadik éve játszik a Pesti Színház Dávid Attila díszletével.

Dávid Csaba szerint kezdeti képein festette, rajzolta ki magából mindazt, amit nemzedékeken át, elsősorban örmény őseitől örökölt. Bizonyos menekülést, bizonyos félelmeket. Nem a régmúltat festette meg, hanem az 1980-as, 90-es

évek világát. Azt, amibe beleszületett. Születtek egészen más, sajátos filozófiát ábrázoló képei is. Díszletei nagy részéről sajnos nem láthattunk képeket, jobbára csak beszélni tudunk róluk. Mint például a miskolci Rómeó és Júlia díszleteiről, vagy Donizetti: Szerelmi bájitaláról a Dominikánus udvarban, amelyet *Kürthy András*

A klubközönség

rendezett. Végigtervezte a klasszikus és modern színpadi dráma számos darabját Kolozsvár, Debrecen, Miskolc, Budapest, Róma és Szolnok színpadain. Szakmai dolgokban határozott, ugyanakkor emberséges volt. Egyik színigazgatója mesélte róla: mások mindig saját maguknak kérnek, Attila mindig csak a mások érdekében ment be az irodába.

Ezután rövid interjú-bejátszást láttunk *Hegyri Árpád Jutocsával*, Attila miskolci igazgatójával, akivel tíz közös előadást készítettek.

Betegsége miatt távolmaradt *Székely László*, a neves díszlettervező, Attila főiskolai tanára, akinek Dávid Attiláról

szóló korábbi írását olvasta fel *Várady Mária*.

Kürthy András rendező meghitt szavakkal – kivetített képeken és előadás részletek bejátszásával is – emlékezett eltávozott barátjára.

Kürthy András

A Kolozsvári Színház udvarán ismerkedtek meg, és egy kiállítás után *Székely László* ajánlására hamarosan közös produkciót terveztek. A rendező barát ezt követően kronologikusan ismertette azokat a munkákat, amelyeket együtt készítettek. Szerinte legnehezebben azt tudta elérni, hogy premier után Attila kimenjen a színpadra. Majd vallomásait így fejezte be: „Attilát el tudtam képzelni egy középkori szerzetesnek. Mélyen vallásos lélek volt, de ezt is, mint minden más érzelmet, rendkívül szemérmesen élte meg. Messze állt tőle, hogy ezt hirdesse, vagy kimondja. Jó időmbe telt, amíg odáig jutottunk kettőnk kapcsolatában, hogy ezt fölfedezhettem. Azt hiszem, mondtam róla már annyit, hogy elhiszik, ez nem szólam: hiányzik és hiányozni is fog.”

Ezután *Kürthy András* emlékül adott egy Dávid Attila által tervezett plakátot az édesapának.

Miután *dr. Issekutz Sarolta*, az est háziasszonya a Dávid Attila emlékéért meggyújtott gyertyát eloltotta, tájékoztatta a megjelenteket az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által meghirdetett utazási programokról, amelyet a füzetekben olvashatnak. Számos bejelentést is meghallgattunk.

Pénzügyi beszámoló 2008

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet
egyszerűsített beszámolójának eredmény kimutatása

Adatok e Ft-ban

Sorsz.	Tétel megnevezése	Előző év alaptev.	E. év v. tev.	Előző év összesen	Tárgyév alaptev.	T. év v. tev.	Tárgyév összesen
I.	Értékesítés nettó árbev.			0			0
II.	Aktív.saját teljesítm. értéke			0			0
III.	Egyéb bevételek	6 509	0	6 509	8 604	0	8 604
	ebből: -támogatások	362		362	862		862
	ebből: -alapítói			0			0
	ebből: -központi költségvet.	900		900	620		620
	ebből: -helyi önkormányzati	4 631		4 631	6 505		6 505
	ebből: -egyéb, ebből 1%	616		616	617		617
IV.	Pénzügyi műveletek bev.	2		2	2		2
V.	Rendkívüli műveletek bev.	0	0	0	0	0	0
	ebből: -támogatások			0			0
	ebből: -alapítói			0			0
	ebből: -központi költségvet.			0			0
	ebből: -helyi önkormányzati			0			0
	ebből: -egyéb, ebből 1%			0			0
VI.	Tagdíjak	103		103	106		106
A.	ÖSSZES BEVÉTEL	6 614	0	6 614	8 712	0	8 712
VII.	Anyagjellegű ráfordítások	5 314		5 314	5 378		5 378
VIII.	Személyi jell. ráfordítások*	778		778	1 342		1 342
IX.	Értékcsökkenési leírás	276		276	186		186
X.	Egyéb ráfordítások	178		178	970		970
XI.	Pénzügyi műveletek ráf.-i	0		0	0		0
XII.	Rendkívüli ráfordítások	0		0	0		0
B.	ÖSSZES RÁFORDÍTÁS	6 546		6 546	7 876		7 876
C.	ADÓZÁS ELŐTTI ER.	68		68	836		836
I.	Adófizetési kötelezettség	0		0	0		0
D.	Jóváhagyott osztalék	0		0	0		0
E.	TÁRGYÉVI EREDMÉNY	68		68	836		836

* A személyi jellegű ráfordítások kizárólag a kulturális tevékenység során az előadó-művészeknek kifizetett költségekből állnak. Az egyesületben a saját működésre – az egyesület megalakítása óta – semmilyen személyi kifizetés nem történt.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet
egyszerűsített beszámolójának mérlege

Adatok e Ft-ban

Sorsz.	Tétel megnevezése	Előző év	Előző évek módosításai	Tárgyév
1.	A. Befektetett eszközök (2.+ 4.+ 6. sor)	258		487
2.	I. IMMATERIÁLIS JAVAK	120		120
3.	2. sorból: Immateriális javak érték helyesbítése			
4.	II. TÁRGYI ESZKÖZÖK	138		367
5.	4. sorból: Tárgyi eszközök érték helyesbítése			
6.	III. BEFEKT. PÉNZÜGYI ESZKÖZÖK			
7.	6. sorból: Befektetett pénzü. eszk. érték helyesbítése			
8.	B. Forgóeszközök (9–12. sorok)	2 046		2 653
9.	I. KÉSZLETEK			
10.	II. KÖVETELÉSEK	22		60
11.	III. ÉRTÉKPAPIROK			
12.	IV. PÉNZESZKÖZÖK	2 024		2 593
13.	C. Aktív időbeli elhatárolások	0		0
14.	ESZK. (AKTIVÁK) ÖSSZ. (1.+ 8.+ 13.sor)	2 304		3 140
15.	D. Saját tőke (16.+18.+19.+20.+21.+22.+23. sor)	2 304		3 140
16.	I. JEGYZETT TŐKE/ INDULÓ TŐKE	2 388		2 388
17.	II. TŐKEVÁLTOZÁS/EREDMÉNY	-152		-84
18.	III. LEKÖTÖTT TARTALÉK			
19.	IV. ÉRTÉKELESI TARTALÉK			
20.	V. TÁRGYÉVI EREDMÉNY ALAPTEV-BŐL	68		836
21.	VI. T. ÉVI ERED. VÁLLALKOZÁSI TEV-BŐL			
22.	E. Céltartalékok	0		0
23.	F. Kötelezettségek (26.+27.+28. sor)	0		0
24.	I. HOSSZÚ LEJÁRATÚ KÖTELEZETTSÉGEK			
25.	II. RÖVID LEJÁRATÚ KÖTELEZETTSÉGEK			
26.	G. Passzív időbeli elhatárolások	0		0
27.	FORRÁSOK (PASSZ.) Ö. (15.+24.+25.+26.)	2 304		3 140

Budapest, 2009. 02. 06.

P.H.

dr. Issekutz Sarolta
elnök

Bálintné Kovács Júlia – rétháti Kövér Gábor

Családtörténeti adalékok a rétháti Kövérek egyik ágához

(2.rész.)

Nagyapámmal tehát gyökeres fordulat állott be a rétháti Kövér Gergelytől származó ág életében, írja a családtörténetben Aradról Kövér Gábor.

A földbirtok, mint jövedelmi forrás helyett a városi élet és óragyártás lett a létezési alap. Birtokcserék, adás-vételek stb. Valamint aradi lakhely... Politikával (48-as Függetlenségi Párt), parképítéssel (dendrológia), pomológiaiával (gyümölcsészet), társadalmi munkával (Törv. Biz. tag), zeneművészettel (kamarazene) teltek a napok.

A szerkesztett órákkal kül-és belföldi kiállításokon (Bécs, Párizs) sikeres volt, de ezekkel a sikerekkel olvadásnak indult a TEODORUS teremtette vagyton! Sokfele is osztódott, ami onnan is látható, hogy a Kövér nemzetség az 1910-es tényállás szerint 3–4 megyében is megtalálható a közéleti szereplők között.

Alább közlöm az 1910-es listát, amely nem teljes, de dokumentált!

1. Kövér Gábor (II.)	városi levéltáros, földbirtokos, kegyúr	Arad
2. Kövér Zsigmond	városi kamarás, földbirtokos	Arad
3. Kövér Lajos	építész	Arad
4. Kövér Erzsébet	tanítónő, költő (1910-ben még csak diák)	Arad

(Ezt én kiegészítem a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon szócikkével: **Kövér Erzsébet**, *rétháti* (Arad, 1895. aug. 12. – Győr, 1958. máj. 9.) – költő, műfordító, pedagógus. Budapesten szerzett tanítói oklevelet, Aradon 1936-ig a Róm. Kat. Elemi Fiúiskola tanítónője. Az aradi **Vasárnap** állandó munkatársa, itt jelennek meg versei, meséi, műfordításai, olaszországi útleírásai. Számos írását, köztük irodalomtörténeti tanulmányait (Tompa Mihályról, Berzsenyiről, Csokonairól, a költő Savonaroláról) az **Aradi közlöny**, **Pásztortűz**, **Erdélyi Iskola** közölte. Az *Erdélyi Irodalmi Társaság*, az aradi *Kölcsey Egyesület*, a budapesti *Petőfi Társaság* és *Ráskai Lea Irodalmi Társaság* tagja.

Részben vallásos verseket ír, a női lélek érzékenységét formai tökélyvel fejezi ki. Áprily Lajos szerint „névtelen katona az erdélyi Thermopylaeaban”. Lefordította Eminescu és Goga, Goethe és Heine több versét.

Önálló verskötetei: *Versek* (Arad 1924), *Magamban* (Arad 1926), *Sziklaélen* (Arad 1928). A szócikket – mely a K. E.-ről szóló írásokat is felsorolja – Ujj János állította össze.

A Katolikus Lexikonban pedig azt olvashatjuk, hogy: **Kövér Erzsébet**, *rétháti* (Arad, Arad vm., 1895. aug. 12. – Győr, 1958. máj. 9.): tanítónő. – A felső leányisk.-t Aradon, a tanítónőképzőt a bp.-i II. ker. Csalogány u. int.-ben 1913: végezte. 1914: Aradon kisegítő, majd h. osztályvez. tanítónő, 1918: r. tanítónő, 1919: a román hűségesskü megtagadása miatt elbocsátották. IX: az aradi r. k. egyh. közs. szolgálatában irodai alkalmazott, 1930?–36: a r. k. el. fiúisk. tanítónője. – Az aradi Kölcsey

Egyes., 1927: az Erdélyi Irod. Társ., 1932(?): az *Erdélyi Katolikus Akad.*, a Petőfi Társ., 1942: a Ráskai Lea Irod. Társ. tagja. – *M: Versek*. Arad, 1924. – *Magamban*. Versek. Uo., 1926. – *Sziklaélen*. Versek. Uo., 1928. T. E.

És most térjünk vissza a Kövér Gábor közléseihez.

5. Kövér Antal	bizt. tisztviselő	Arad
6. Dr. Kövér Gusztáv	ügyvéd, optáns perekben képviselője az optánsoknak	Nagyvárad
7. Kövér Ferenc	földbirtokos	Arad
8. Kövér Béla	főszolgabíró, földbirtokos	Mezőkovácsháza
9. Kövér Márton	földbirtokos	Szemlak
10. Kövér Etele	Törv. Hat. Biz. tag, földbirtokos	Battonya
11. Dr. Kövér Ákos	járásbíró	Vinga
12. Kövér Lajos	dramáíró	Budapest
(Kiegészítés Rétháti Kövér Lajos (író, publicista, ügyvéd, 1848-as honvéd hadnagy; a <i>Trombita</i> , majd a <i>Jövő</i> című lapok szerkesztője; Komlóssy Ida színésznő férje, Komlóssy Ferenc színigazgató és Czégényi Erzsébet színésznő veje, Komlóssy Paulina színésznő sógora, Kövér Ilma író apja) 1825–1863.)		
13. Kövér Ilma	író	Budapest
14. Kövér Szilárdka (Zuborné)		Arad
15. Kövér Gábor (III.)	gyermek, ma e sorok írója	Arad
16. Kövér Márta	apám huga, Mergolits Mátyásné	Budapest
17. Kövér Erzsi	apám huga Stromszkyné	Budapest

Folytatjuk

„Különcnek tartanak”

(2. rész.)

„Autodidakta vagyok”

A szülői házban nagy könyvtár volt. Második gimnazista korára Kövér Gábor már maga mögött tudhatott több mint száz Jókai-kötetet. De volt ott Pallas lexikon, Brehmtől az Állatok világa, német társalgási szótár, Goethe-, Heine-, Schiller-, Lenau-életrajzok. És volt hozzá kíváncsiság és érdeklődés. Amiből ma sem szenved hiányt.

Természettudományról, a világegyetemről és a Teremtőről beszélgetünk. A Nagy Ősrobbanást az Univerzum tágulása jelzi, a világegyetem szépsége, pontos működése mögött pedig egy tervezői akarat

sejlik. Ebben a tervező, alkotó Istenben hisz Kövér Gábor,

Csodákban viszont nem hisz. Úgy érzi, hogy a Teremtő is kénytelen a maga felállította törvényrendszerekhez alkalmazkodni.

„Csodák nincsenek. Csodákat az emberi fantázia készít abból, amit nem ért meg. Szellemileg át lehet lépni a természeti törvényeket, de cselekedetekben nem” – állítja.

Véleménye van egyházi kérdésekről, a csángó kérdéstről és a XX. századi ideológiákról, amelyek megbontották a társadalmakat, háborúkat okoztak, és amelyek

története, sorsa végső soron azonos: harc a hatalomra kerülésért, a vélhető vagy valós ellenfelek kíméletlen elpusztítása, majd a dekadencia és a bukás.

Véleménye volt, van politikai, geopolitikai kérdésekről.

„Brosúrákat nem olvastam, mert nem akartam elrontani az egészségemet. Megkérdeztem a szakszervezeti elnököt, vajon oktatják-e a pártegyetemen azt, hogy miképpen dolgoznak a kapitalisták. – Da' de unde! Capitalisti-s dusmani! (Ugyan már! A kapitalisták ellenségek!) – mondta ő. Hát akkor hogyan akartok győzni a kapitalisták ellen, ha még a módszereiket sem ismeritek?...”

Kiszerveztettek az akkori pártlapban, hogy „autoritár” dolgozom, nem tárgyalom meg a kollektívvel azt, amit elrendelek vagy cselekszem. Nagyon sokféle támadás ért. Európán, amelyiknek a biztonságát kell dajkálni, a volt Szovjetunió, a jelenlegi Oroszországon, amelyiknek a vezetése még mindig a Nagy Péter-i vonalon állva törekszik ki a meleg tengerekre, és az iszlám fundamentalizmuson. Ezért, nyugati szemmel nézve nem a kelet-európai államok lépnek be a NATO-ba és az Európai Unióba, hanem a NATO és az Unió lép be ide. Miért? Mert felvonulási területekre van szükségük.”

„Hobbijaim vannak...”

De ezeket nem hobbi-szinten műveli Kövér Gábor, erről bárki meggyőződhet. Otthoni finommechanikai műhelyében reszelők, lyukasztók, fogók, satu és sok más eszköz található. A házi készítésű esztergapadot és kombinált fűrőgépet csak mellékesen mutatja meg.

A fotórészlegben egy szekrényben a Labormunkához szükséges sokféle vegyszer található, illetve vakuk egészben és szétszedve. A saját készítésű nagyító

készülékhez automatikus élességbeállítót lehet szerelni, amely gombnyomásra működik.

Azt, hogy hányféle fényképezőgépet javított, szerelt már, szintén akkurátusan összeállított nagyméretű füzetekből tudhatjuk meg. A legutóbbi, a tizenegyedik, a rajta levő felirat szerint az 1996–2000 között végzett javítások leírását tartalmazza, műszaki rajzokkal, számadatokkal, észrevételekkel kiegészítve.

„Újabb kötetet már nem nyitok, nincs értelme. Ha kell, a régibe ragasztok új lapokat.”

A másik szobában levő könyvespolchoz lépünk. Szalay-Bamthy-féle Magyar nemzet történelme, Tolnai világlexikona, Geometria (Bécs, 1838), Technikai lexikon, fotós és rádiós könyvek, gépműhelyi zsebkönyv, kertészeti szakkönyv, ezenkívül művészeti, történelmi témájú kötetek. Mindegyiket saját metszésű ex libris-grafika jelöli.

Pataky Sándor-képek a falon és saját fotók, grafikák. Egy polc mélyéről további rajzok kerülnek elő: tanulmányok, karikatúrák, aktok. A legszuggesztívebbek mégis a portrék.

„Hajós Imre kérdezte tőlem 1952-ben:

– Maga egy kiforrott grafikus, miért nem folytatja? – Hát meg lehet élni belőle?... – válaszoltam.”

„Nyugodt vagyok, és nem bosszankodom...”

Családi fotókat nézegetünk együtt. Egyiken a karácsonyi ajándékozás pillanatai, a másik pedig valószínűleg esküvői kép lehet.

„A feleségem „házilány” volt, háztartásbeli. Aztán megtanult varni, amikor ránk szakadt a jólét...”

A leánya nyugdíjas tanárnő, a fia pedig nyugdíjas rádiós tiszt.

„A vejem (Kettő Groza János) egy ha-

bókos festőművész és rajztanár, aki a fiúgyermekét Raffael Salvadornak keresztelte. A születészen gratulált a nővér, hogy a kommunista időkben az Üdvöztetőről nevezték el a gyermekét. De gratuláltak neki a művészársak is, merthogy Salvador Daliról nevezte el.”

A fia részéről három unokája van, ők Bukarestben élnek és dolgoznak, a lánya részéről pedig kettő. Raffael fogtechnikus, Gabriella (Koni) pedig...

„Az Interneten megismerkedett egy dalasi vállalkozóval. Budapesten találkoztak, személyesen is megismerkedtek. Kialakult egy szerelem, elhozta ide, Aradra, s az megkérte a kezét.

Amikor a Koniról készült fényképre mutat, hosszú pillanatokra elakad a hangja és kibeszélhetetlen arckifejezéssel néz maga elé. A kép alatt, egy boríték szélére ceruzával van felírva: „Koni elment végleg 2002. április 29-én Dallasba, új életet kezdeni, 33 évesen.”

Az iskolaév befejeztével az egyedüli dédunoka, Rebeka is utána ment.

Újra kint ülünk, az „egy szoba és egy fél” méretű ház udvarán, az árnyékot adó szőlőlugas alatt, egy kiseleztezt Fram hűtőszekrény és két álmos cica mellett. (A ház urának 15 éve már ők az állandó társai.)

„Átmeneti szállás ez a múltam és a halálom közt.”

Apósának apósa is itt lakott már, a ház a legrégebbi aradi épületek közé tartozik. Hogy mivel telnek a hétköznapiak? Javításokkal, ház körüli munkákkal, írással, olvasással. – Az ember csak úgy tud

Munkatársunk Bálintné Kovács Júlia megírta, hogy az Adatok a magyarláposi örménymagyarokról című sorozat később folytatódik, és addig helyet adunk más családtörténeteknek is.

művelődni, ha olvas. Amit olvas, az a memóriájában képpé formálódik és rögzítődik.

Válaszai általában úgy kezdődnek, hogy „Ez egy érdekes dolog...” Kövér Gábort érdekes dolgok veszik körül. A világ, amelyben él, teli van izgalmas tudományos és technika kérdésekkel, politikai konfliktusokkal. Érdekes és izgalmas ez a világ, még akkor is, ha a nyugdíj anyyi, amennyi.

És hogy mennyire tartja sikeresnek az életét, mennyire elégedett?

„Aszkétikus életmódot folytatok és sztoikusán nyugszom bele abba, ami történik. Megpróbáltatásokban nem volt hiány. Az egész életem azzal telt el, hogy ezeket a megpróbáltatásokat ellensúlyoztam. Tehát egy harc volt végig, nyugalom csak néhány évig, amikor biztos állásom és jó fizetésem volt és rendezett családi körülmények között éltem. De tudomásul vettem a dolgokat és igyekeztem megoldani a problémákat.

Jelenleg is elégedett vagyok, mert nyugalomban vagyok, nem piszkálnak, nem bánt senki. Ha kedvem van valamit dolgozni, dolgozok, ha nincs kedvem, nem dolgozok. Nyugodt vagyok, és nem bosszankodom.”

Ilona János

(Megjegyzés: A fenti riport 2002 nyarán készült. Az évszámokat, dátumokat ennek megfelelően aktualizáltuk. Kövér Gábor közben lassan már a 100.-hoz közeledik, de életereje, lendülete töretlen. A Szövetségben közölt cikkei, nemrég megjelent kötete, illetve az előkészületben lévő új is ezt bizonyítják. Ilona János Kövér Gáborral készített interjújának, mely a Szövetség című aradi kulturális szemle 2007. áprilisi számában jelent meg, a rövidített, szerkesztett változatát Bálintné Kovács Júlia adta közre.)

Megnyitóbeszéd Dávid Attila kiállításán

(Elhangzott: Dávid Attila Töredékesen is egész c. kiállítás megnyitóján 2009. január 30-án. Helyszín: Magyarországi Lengyelség Múzeuma és Levéltára – 1102 Budapest, Állomás u. 10.) A kiállítás 2009. április 30-ig tekinthető meg.

Tisztelt hölgyeim és uraim, kedves érdeklődők!

Van egy élményem Dávid Attiláról, egy teljesen privát pillanat: egy alkalommal, ez 2000-ben lehetett, odahajolva, különös szeretettel elbúcsúzott az apjától, mert sietett valahová. Volt ebben valami spirituális odaadás, ugyanakkor egyszerűség, ami az énjéből fakadt. Mindez nyilvános helyen, sok más jelenlévő előtt történt. Ezt a képet őrzöm magamban.

Dávid Attila

Ennek az embernek a kiállítását nem könnyű megnyitni, ahogyan egyébként magát a kiállítást sem volt könnyű összehozni. Dávid Attila nagyon fiatalon, 2002 nyarán halt meg, azaz alig fél évvel múlt harmincöt éves. Éppen ma lenne negyvenkét éves. A rettenetesen szűkre szabott időben azonban elképesztően sokat tett, dolgozott, alkotott. Nézzük azt, amit itt láthatunk.

A jelenkor-tudatot általában elsősorban a festészet képviseli az emberek számára, hatványozottan így van ez Dávid Attila esetében, aki díszlettervezőként dolgozott, ugyanakkor ezzel párhuzamosan festőként is működött. Tulajdonképpen műfaji határok nélkül, mert a díszletterveibe festő mivolta is belekapcsolódott; ha viszont festészetét tekintjük, akkor a díszlettervezőt is felfedezhetjük.

Különös és valóban egyedi világ az övé:

festőként minden olyat megvalósíthatott, amit díszlettervezőként nem.

A festmény, akár a grafika, a rajz szabad folyást, szabad teret enged a személyes, belső világ kivetítésének. Az ő munkáit különösképpen érzékenyek, intellektuális asszociációkban is megnyilvánuló, többnyire realizmus feletti, gondolati és képi elemek szövik át. A művész tárgyyszerűen, érthetően ábrázol, a képelemek nem elvontak. Sokszor ijesztő, vagy riasztó, szinte vágogó lelkiállapot jelenik meg munkáin. Máskor a mediterrán világ kitarulkozó, örömteli hangulatát véljük felfedezni.

Ez a kettősség Dávid Attilában együtt élt, olyan kárpát-medencei művész volt, aki magyar, erdélyi örmény, lengyel, ugyanakkor lelkileg mediterrán származású. Nem voltak identitás-problémái, a teljes Kárpát-medencében érezte jól magát.

Festményein is felismerhető, hogy díszlettervező: egymásba áthajló, egymásba átnyúló két mesterséget űzött. Ami mindkettőben más, az a dimenziók kérdése: amit a színpadon megtervez, elrendez, abba a színész játékát is belevonja. A festészetben nem így közelítheti meg a matériát, ezért az, ami az elvont gondolkodásával kapcsolatban áll, az a festészet.

Alkotásának harmadik nagy területe a grafika, a rajz.

Németh Erika, a Miniszterelnöki Hivatal Kisebbségi Főosztály vezetője, balról Dr. Sutarski Konrád író, lengyel kisebbségi elnök, jobbra Benedek Katalin

Készített színházi plakátot, könyvillusztrációt és borítót – főként pedig sok festményt, és még több színpadi tervet. A Főiskola elvégzése után 68 darab, megvalósult díszlettervről tudunk: Kolozsvár és Debrecen, Miskolc és Budapest, Róma és Szolnok. Otthonosan érezte magát a különböző korstílusokban, és a különböző színházi stílusokban, legyen az táncszínház, opera, dráma, operett, vagy éppen balett.

Hogy mennyire él tovább az alkotása? Vegyük például a híres Dzsungel Köny-

vét: ezt 1996 óta, azaz 13-ik éve játssza a Pesti Színház Dávid Attila díszletével, amelyről a „Színház” című lap 1997 augusztusi számában Lajos Sándor, összehasonlítva a Pesti Színház, a debreceni Csokonai, a kecskeméti Katona József és az egri Gárdonyi Géza Színházak előadásait, ezt írja:

„A dzsungel alapvető jellemzője a zsúfoltság, fülledtség és a kisebb térben ezt jobban lehet érzékeltetni. A négy díszlet közül Dávid Attiláénak van a legjobb atmoszférája, végig a vadon által elnyelt város romjait láthatjuk, és különösebb változtatás nélkül, de hatásos megoldással jelenik meg a falu is.”

Attila szellemisége és személyisége a jelenkori művész repertoárjából a lengyel irodalom nagyjait hívja elő: ez történt Herbert, Rózewicz, Miłosz verseivel, amikor Trojan Tünde 2005-ös Lengyel estjén a műsort Dávid Attila emlékére ajánlotta, „Orgonagallyat babusgatva” című előadásában.

A kiállítást ilyen értelemben is a figyelmükbe ajánlom. Köszönöm, hogy meghallgattak.

Benedek Katalin

A kiállítás közönsége

Tudósítás Marosvásárhelyről

Sokan voltak kíváncsiak Kőországra

Az Ararát alatti Örményországban készült fényképekből összeállított kiállítás megnyitójára a megszokottnál sokkal többen voltak kíváncsiak, az unitárius egyház tanácsterme zsúfolásig megtelt.

2009. január 25-én, délben a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület fotókiállítást nyitott az unitárius egyház Bolyai téri tanácstermében Örményországi szent helyek címmel. Amint megnyitó beszédében Puskás Attila egyesületi elnök és Nagy Attila költő elmondta: a világ első keresztény állama (Kr. u. 301-ben lett államvallássá a kereszténység Örményországban) minden időben érdeklődésre tartott számot, máig megőrzött műemlékei – bár nehezen megközelíthetőek a török kormány máig is örményellenes viszonyulása miatt – csodálatos bizonyágai egy nép szellemi, lelki nagyságának. Mert az örményországi földrajzi viszonyok miatt kétezer évvel ezelőtt kőből kellett építenie ennek a népnek, a kiállításnak a Kőország címet adták. Az 1700 évvel ezelőtt még virágzó Ani fővárosban és más kultikus helyeken, városokban a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tagjai által készített felvételek templomromokat és restaurált templomokat örökítenek meg. Az anyaországukból menekülő kényszerült örmények északi vonulata az, amelynek egy része Erdélyben telepedett meg az 1600-as években, s erős magyar-örmény közösségeket hozott létre. Marosvásárhelyen száznál több tagja van az egyesületnek, de az iránta való érdeklődést bizonyítja, hogy a kiállítás megnyitójára legalább kétszázan jöttek el.

Példás békesség

„Példaértékű az a békesség és barátság,

KŐORSZÁG

AZ 1700 ÉVES ÖRMÉNY KERESZTÉNY EGYHÁZ ÉPÍTÉSZETI EMLÉKEI

VÁNDOR FOTÓKIÁLLÍTÁS

Fényképezte:

Mészáros Ábel és Szabó Ádám

Szakmai konzulens:

+ Dr. Guzsik Tamás

A kiállítás anyaga az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, elnök dr. Issekutz Sarolta, tulajdonát képezi.

amely az erdélyi magyarok és magyar-örmények között az évszázadok alatt kialakult. Soha még csak sűrűlőds sem történt a két közösség tagjai között, mindig egymásra támaszkodtak, a magyarság nagy megpróbáltatásai alatt a magyar-örmények mindig készséggel vállalták a közös harcot, közös szenvedést. Ebből a barátságból sokat tanulhatnak a mai erdélyi magyarok is” – mondta Tófalvi Zoltán köziró.

Bakó Zoltán

(Megjelent a Vasárnapi Hírlap 2009. január 26-i számában)

MÖMKE – így kezdtük az évet

Eseményekben gazdag évet zárt a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület: nagykorúsodtunk, a Maros Megyei Törvényszék elfogadta bejegyzési kérelmünket, önálló jogi személyiséggel bír, civil szervezetként működhetünk. Sikeres farsangi bállal kezdtük az évet, majd január végén „Kőország” – az 1700 éves örmény keresztény építészet emlékei c. fotókiállításra hívtuk az érdeklődőket a Marosvásárhelyi Unitárius Egyház tanácstermébe. A kiállítás anyagát a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke, dr. Issekutz Sarolta bocsátotta rendelkezésünkre. Évszázados templom-kolostor-kegyhely maradványokról, romokról készített felvételeket nézve, az érdeklődőket megérinti egy nép történelme, múltja, kultúrája.

Magos Orsolya, a Bolyai Farkas Elméleti Líceum XI. C osztályos, szavalóversenyeken többszörösen díjazott diák szavalata után dr. Puskás Attila elnök üdvözölte a nagyszámú közönséget. Felhívta figyelmünket az örményországi templomok építésének körülményeire, a *vankok*, monostorok kialakulására, a templomok jelenlegi helyzetére, melyek egy része Törökország területén fekszik (pl. Ani). Dr. Nagy Attila aelnök az örmény kereszténység kialakulása és az azt megelőző, kereszténység „előfutárának” tekinthető, azzal nagymértékben megegyező Mithrasz-kultuszt ismertette, tekintettel, hogy mindkettő kultushelyeiről látunk fotókat.

A nagyfokú érdeklődést nem csak a megnyitón résztvevők száma – csaknem kétszáz személy – jelzi, hanem az a tény is, hogy a kétéhes látogatási ciklust meg kellett hosszabbítani.

Mi lesz veled erzsébetvárosi örmény közösség? címmel Dr. Puskás Attila vetítés-

sel egybekötött ismertetője következett február 4-én. Az örmények Ebesfalván I. Apaffy Mihály engedélyével telepedtek le a fejedelem birtokán, a magukkal hozott kulturális értékeikkel gazdagították Erdély

gazdasági, tudományos, művészeti életét. A szabad királyi város rangjára emelt Erzsébetváros az örményeknek köszönhető felvirágzását, ma mindössze alig 12–13 személy vallja örmény származásának magát. Befejeződött az örmény temető feltérképezése, elkészült a temető térképe, azonosítottak és lefényképeztek csaknem 500 sírt. Az első sírkövek elpusztultak, feltehetőleg homokkőből készültek, elporladtak. A XIX. században készült sírkövek anyaga feketemárvány vagy faragott kő, állaguk egyre pusztul. A sírhelyek eladódnak, az új tulajdonosok megváltoztatják a feliratozást, néha megtartva a régi örmény sírkövek formáját. Az elrománosodásigénytelenség jelei mutatkoznak a nevek helytelen feliratozásában és nem ritka a végső romlás: az örmény sírkő félreállítás, ledöntése sem.

Egy régi sírfelirat: „a ti nevetek az én szívembe van felírva” arra figyelmeztet, hogy emlékeinket magunkban őrizgetni nem elég, összegyűjteni, óvni, vigyázni kell mindenre, és megbecsülni azt, ami ránk maradt.

Szász Ávéd Rózsa, egyesületi titkár

Balról Dr. Nagy Attila és Dr. Puskás Attila

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(2. rész)

Ágoston megsebesülése után egy ideig Temesváron tartózkodott, ahol egy orvos barátja kezelte, majd visszatért eleméri otthonába. Otthonát Lukács Lázár, écskai nagybirtokos így írta le a gyereki (Románia) rokonságának: „Néhány nappal Izsák kúriájának befejezése után vendége voltam ennek a híres és becsületos családnak. Be kell valljam, nagy benyomást keltett bennem és nagyon meglepett – mint minden látogatót – ez a szépen felépített és berendezett ház. Muszáj leírjam, hogy milyen. A ház egy öreg erdő szélén van, amely e meleg napokban egyszerűen arra kényszeríti a látogatót, hogy megálljon a sűrű lombok alatt. A zöldre festett, fémből készített tető alatt nagy terasz (tornászterű folyosó) és nyolc kényelmes szoba helyezkedik el. Mindenekelőtt a nagy ház elülső frontja ejtett bámulatba, ahol a késő esti órákig ültem és beszélgettem a házigazdával.”

A ház tervén, amelyet Solákia Bernárd, az első helybeli pap írása szerint a ház lebontásakor megtaláltak a ház alapjában, látni lehet, hogy a fő épület mellett melléképületek is álltak. A személyzet lakásai mellett nagy istállók és üvegházak is voltak.

Elemér lakosai sokáig mesélték az 1789-es karácsony előtt történeteket. December 20-án és 21-én Ágoston nagyszabású korcsolyaversenyt rendezett. A hatalmas jégpályaként kialakított területen körülbelül 30 versenyző vett részt Bécsből, Budapestről, Szegedről és Temesvárról. A vendégek között híres korcsolyabajnokok is voltak. Dél előtt folyt a gyorskorcsolyaverseny, este a versenyzők

bemutatták további korcsolya tehetségüket, amelyet nagyszámú becskerekire és a környező helységekből jött közönség kísért figyelemmel. A versenypályát színes lámpákkal világították ki. A bemutató végén nagy sikert arattak a kivilágított lovas fogatok, amelyek indultak Becskerekre.

1789-es év utolsó napjai a karácsonyi ünnepek jegyében folytak. Ágoston szülei szigorúan betartották a szokásokat, különösen azokat, amelyek Krisztus születésével voltak kapcsolatban. A család azokban a napokban együtt volt. Izsák felesége meglátogatta a falu apraját és különféle csomagokkal ajándékozta meg őket. A karácsonyi vacsora fő vendége Magdics Ádám becskerekire plébános volt.

Az 1790-es év Ágoston életében nagyon jelentős volt. Mint minden fiatalemberre, rá is nagy benyomást tett a francia forradalom. Szülei azonban nem támogatták azt a kívánságát, hogy közelebből is megismerje a forradalmat. Mindezek ellenére Ágostonnak sikerült rábeszélnie szüleit, hogy engedjék el Párizsba, ahol részt vett a Bastille bevételének évfordulóján. A szüleinek írott levelében többek közt ez áll: „Körülvöltem vidám arcok. A nagy ünnepeken részt vesznek a király és a nép tisztviselői, valamint a katonaság is. Ölelnek és csókolnak az ismeretlen személyek, mondva, hogy a forradalomnak minden téren hatnia kell.”

A következő és utolsó párizsi levelében Ágoston ezt írta: „Tegnap, július 17-én, részt vettem a nép és a Lafayette vezette katonaság összetűzésében. Lajos gyáva szolgálait kövekkal vártuk. Lövések is eldördültek, és néhány barátom meg is se-

bestült. Később megtudtuk, hogy halottak is voltak.”

A levelek tartalma nagy felháborodást keltett a fiatal forradalmár szüleiben, és megparancsolták Ágostonnak, hogy azonnal térjen vissza Elemérré. Ezt a határozatot az öreg Kiss levélben egy futárral küldte, akinek megparancsolta, hogy az „elvesztett” fiát hozza haza. Mégsem a szülői parancs döntött a hazatérésében. Ugyanis kapott egy második levelet is Franci futártól, amelyben Leven Anna emlékeztette Ágostonra az ígéretére, hogy nem marad sokáig az idegenben és egyben panaszkodott a magányra és búskomorságára a messzi Pardányban (Megya).

1791 augusztus végén Ágoston visszatért Elemérré. A ház előtt a szülei, a személyzet és számos helybeli várta. Egy héttel később Kiss Izsák körülvezette fiát az eleméri birtokon. A kényelmes fogatban körüljárták a szerb és német részt, és útközben befordultak egy-egy házba is. Ez alkalommal Ágoston megismerte a falu fejlődését, és a feltételek javulását. Különösen meglepte a korszerű tejtermelés és a tejtermékek feldolgozása, amelyet a német részben tapasztalt. A szerb részben pedig a fejlett méhésztől volt elragadtatva.

A birtok megtekintése csak bevezetése volt annak a beszélgetésnek, amelyben a nagy és gazdag birtok tulajdonosa (Izsák) bejelentette döntését, hogy sürgősen Temesvárra kell költöznie. Ugyanis Temesvárról tudja csak a megtermelt fölösleges termékeket külföld felé értékesíteni. Ezt a feladatot tovább már nem lehet sikeresen és gyorsan Elemérről intézni. Másrészt számolt feleségének, Máriának a segítségére is, aki tehetséges és energikus asszony volt.

1791 karácsonya után Kiss Izsák elhagyta Elemérré. A birtoka karbantartását a fiára, Ágostonra és feleségére, Máriára bízta.

1792 májusában Elemér és a környező területek lakosai tanúi voltak az első léggömb felrepülésének. A bemutatóra egész télen készültek a párizsi, gosi és dalamberi fiatalok sportszakosztályai. Mint Ágoston személyes barátai, örömmel fogadták el a meghívást, hogy éppen Eleméren tartsák meg az első repülést. A feleségeket is elhozták a bemutatóra, akik előzőleg megtanulták a léggömb varrását. Az utasoknak szánt kosarat a hazai szerbek fonták.

A sikeres felemelkedés után, a meleg levegő és a szél segítségével, a léggömb elrepült egészen a Tiszáig, majd a közeli mocsárban kényszerleszállást hajtott végre. (A léggömböt éveken át őrizték az új kastély padlásán, míg 1848-ban – a kastély kifosztásakor – szét nem vágták, majd széthurcolták.)

1792 nyarán Ágoston egy szakmai, tapasztalatgyűjtő utazáson vett részt, melyen a magyarországi nagybirtokok karbantartásának módjait tanulmányozta. A tanulmányutat édesapja, Kiss Izsák szervezte meg Temesvárról.

Igaz, hogy a körüljárt birtokok a legfejlettebbek és leghíresebbek voltak, az eleméri birtok mégsem maradt le tőlük semmiben sem. Sőt, az eleméri település korszerű kialakítása, a földművelés korszerűsítése, az iskolák és a különböző szakágak fejlesztése felülmúlta azokat.

Az utazásról hazatérve a családi tanács úgy határozott, hogy a nagyszerű eleméri birtok megkíván egy kastély építését, amely egyúttal a birtok központja és jelképe is lehet. Ezzel megkezdődött a szép, és nagyszerű kastély megvalósítása.

Az ősz kezdetén Ágoston körüljárta a birtok egyes részeit, és a szerb- és német faluvezetőkkel megbeszélést tartott. A napirenden a tanügyi és mezőgazdasági kérdések voltak, melyek Ágoston friss

benyomásai alapján megfelelő és halaszt-hatatlan megoldást igényeltek. A falu német részének képviselői előadták azt a kérelmüket, hogy az ő részükre külön biztosítson kiváltságokat a hatóságnál, különösen a kereskedelem terén. Mivel a szerb képviselők ezt nem ellenezték, Ágoston megígérte, hogy beszélni fog a hatósággal erről. E kérdés megindítása pillanatában (1792-ben) Elemérnek 641 háza és 3448 lakosa volt, melyből 248 ház és 1707 lakos a falu német része.

1793 év őszét Ágoston az eleméri és környező települések közötti utak forgalmának fejlesztésével töltötte. A Tiszán történt szerencsétlenség és az öreg Kiss elutazása miatt belátta, hogy biztosítani kell a kereskedelmi utakat Temesvárig, az akkori Bánát kereskedelmi központjáig. E célból 1793. október 17-én összehívta az érintett földbirtokosokat, hogy közösen szervezzék meg e fontos kereskedelmi útvonal biztonságát. Az Eleméren megtartott gyűlésen részt vett 12 nagybirtokos. Elhatározták, hogy közös pénzből kiépítik a kereskedelmi utakat felügyelő épületeket és biztosítják a szállítmányok fegyveres kíséretét. Erre nagyon nagy szükség volt, mert egyre nőtt a rablótámadások száma. Másrészt az Elemér-Temesvár közötti kereskedelem fejlődése miatt szükséges volt a járműfejlesztésre is. Megnőtt a szállító kocsik száma, valamint a kocsikat húzó lovak száma is. 1793 év végén a környéki földbirtokosok által közösen üzemeltetett lovas telepen 37 munkás dolgozott.

December elején még két fontos gyűlést tartottak Eleméren. Először az egész vármegye német tanárai gyűltek össze, utána a szélmalom leendő gazdái jöttek tanácskozássra a nemesi házba. Ezen a gyűlésen részt vettek holland szakemberek is. A hollandok jelenléte azzal függött össze,

hogy Ágoston új, korszerű szélmalom építését tervezte.

A karácsonyt és az 1794-es év első napjait az egész Kiss család Temesváron töltötte. Ágoston ekkor ezt írta Bogdanovits Anna jegyesének: „Megléhet, hogy bűn, de hidd el, az egész újévi istentisztelet alatt csak rád gondoltam. Figyeltem apámat és nagybácsijaimat, hogy mélyen imádkoznak, de nem bírtam egy pillanatra sem észhez térni.”

Január elsején az egész család egy bálon vett részt, ahol egész Bánát legbefolyásosabb emberei voltak jelen. A pravoszláv karácsony előtt Ágoston és édesanyja visszautaztak Elemérré, hogy mint minden évben, ajándékokat osszanak ki a szerb gyerekeknek. Két nappal később Ágoston hófogatos/szánkó versenyt rendezett. A versenyt az Elemér-Becserek úton rendezték meg. A három különböző versenyben több mint 30 hófogatos/szánkó vett részt. Az egyik győzelem a verseny szervezőjének jutott.

1794 kora tavaszán az eleméri birtok vendége volt Tejer Albrecht, a híres német mezőgazdász, a mezőgazdasági tudományok kutatója, és az első mezőgazdasági insztitút igazgatója. Tejer összekötötte jövetelét német rokonsága meglátogatásával. Mint Ágoston vendége, Tejer figyelemmel kísérte a mezőgazdasági munkálatokat és lejegyezte az összes új dolgot, amit tapasztalt, majd szerepeltette is híres tudományos munkájában: „Grundsätze d. nationellen landwirtschaft”.

1794. május elején holland szakemberek csoportja érkezett Elemérré, a szélmalom felépítésére. A munkálatok május közepén kezdődtek, miután beszerezték a szükséges anyagokat. A holland szakemberekkel eljött Drajszler is, aki eleméri születésű volt, de éveket töltött Hollandiában a szélmalom tanulmányozásával.

A szélmalom 1794. október 2-án indították be az öreg Kiss, és sok vármegyei vendég jelenlétében. Idővel ez a szélmalom lett az egyik leghíresebb Bánátban.

Ahogy a birtok híre növekedett, úgy vált halaszthatatlanná egy új nemesi otthon felépítése. Az új kastély létrehozásának szorgalmazója legnagyobb részt Kiss Izsák felesége, Mária volt. Férje betegsége mellett magára vállalta nemcsak a nemességi birtok karbantartását, hanem az új kastély felépítését is. Ennek érdekében Mária a kor leghíresebb hazai és külföldi építészmérnökeivel tartott személyes kapcsolatot. A mérnököknek egy része Elemérré utazott, hogy személyesen megismerjék a területet és összegyűjtsék a szükséges adatokat. A megbeszéléseken Issekutz Mária mellett részt vett fia, Ágoston is.

Elkezdődtek a lakodalom előkészületei is. November közepén Ágoston hivatalosan megkérte Bogdanovits Anna kezét szüleitől, és megbeszéltek az esküvő időpontját. A szülők meglátogatták egymást és megbeszéltek az esküvő és a lakodalom minden részletét.

December közepén a fiatal Annát bemutatták a nagybecskereki előkelőségnek az eleméri kúria nagytermében. Ágoston jegyese nagyon jó benyomással volt a jelenlevőkre, különösen az idős nagyaszonnyokra, mert hiába próbáltak hibát találni a szimpatikus lányban.

1794 december végét Elemér ünnepi kedvben várta. Az erős tél és a vastag hótakaró különös hangulatot adott az év végének. Ágoston bécsi utazása után, ahol munkamegbeszéléseket tartott, Kiss Mária december 29-én, Eleméren megtartotta Torontál vármegye női jótékonyági egyesületének alapító gyűlését. Az egyesület egyik fő feladata volt a téli segélyezés, valamint a szegény családoknak és gye-

rekeknek szentelt karácsonyi csomagok összegyűjtése.

A karácsonyi ünnepeket Mária Ittabén töltötte Katalin testvérénél, Kiss Antón (Szerk. megj.: helyesen Kiss Miklós) feleségénél. Az ünnepek után Mária felkérést kapott a becskerekai katedrálislól, hogy az újévi istentiszteleten orgonáljon. A feljegyzések szerint Kiss Izsák felesége igen tehetségesen játszott orgonán. Már 1795 február végén érződött a korai tavasz lehelete. Március második felében elkezdődött a kastély alapjának ásása. A munkálatok kezdete előtt Magdics Ádám nagybecskereki pap, a nagyszámú torontál vármegyei vendégek jelenlétében megszentelte az építésre tervezett helyet. Az első kapavágást Ágoston, Nagy és Jung építészmérnökök tették meg. A vendégek megtekintették a tervezett kastély makettjét is, ebéd után pedig élvezhették Bogdanovits Anna énektudását, akit zongorán jövődöbéli anyósa kísért.

Időközben folytatódtak Bogdanovits Anna és Kiss Ágoston esküvői előkészületei. Megbeszéltek, hogy Augustin szent napján, Temesváron kötnek házasságot. A korabeli feljegyzések szerint a szertartás pompásan sikerült, igen sokan kísérték figyelemmel. A városban még hosszú ideig mesélték, hogy a templom elé pompás hatfogatos fogatban érkeztek a fiatalok. A kíséretben néhány lovas magyar és örmény népviseletben volt. A templom előtt a város vezetője várta az ifjú párt. Az esküvő után a városházán, a nagyszámú torontál vármegyei vendégsereg tiszteletére ünnepi ebédet rendeztek. Az ebéd házigazdája Kiss Izsák komája volt.

A következő napon a fiatal pár és a becskerekai, eleméri, ittabei vendégek hazaindultak. A Temesváron töltött hosszabb idő után hazaindult az öreg Kiss is.

Folytatjuk

Harusztok és kikicsárok

Örmények, Magyar írók az örmény városokról, az örmény emberről Noran, 2008 (Gyűjtötte, összeállította és szerkesztette Sas Péter)

A Noran Kiadó Városok, városok sorozatának kilencedik kötete ez. Kissé rendhagyónak tűnik ez a válogatás, hiszen az eddigi könyvek egy-egy várost vettek célba, sorrendben Párizs, Velence, Róma, London, Bécs, Berlin, Jeruzsálem, Kolozsvár voltak az antológiák célvárosai. Ebben az esetben, mint azt az alcím is sugallja, olyan írások is a válogatásba kerültek, amelyek nem konkrét várost, városokat idéznek meg, hanem az örmény embert. Sas Péter szerkesztő – nagyon helyesen – nem csak szépirodalmi szövegeket válogatott be, hanem visszaemlékezést, antropológiai tanulmányt, adomát, népmondát, néprajzi tanulmányt, levelezést stb. is. Így válik kerekké az örménységről kialakult, kronként változó kép. Én személy szerint elviseltem volna egy előszót, amely a válogatás szempontjairól adna fölvilágosítást, de ez elmaradt.

Kik is a betelepült örmények?

„1672-ben költöztek be nagyobb számmal az első örmény tömegek Erdélybe. A letelepülés a XVIII. század elejéig tartott, s egy-egy csoport kihúzódott Magyarországra, a temesi bánországba, Arad megyébe, míg egy másik rész, amelyből ma már hírmondó sem él, Újvidéken vont meg magát. Óriás vagyont, nagy műveltséget hoztak be az országba, s az együttes életre való intézmények kész konstrukcióját. Ahol csak lehetett, vá-

rosokat, egyházi szervezeteket alkottak s külön a maguk világi főintézményét, az úgynevezett örmény kompániát, melyet Szamosújvárról igazgattak.” – tudjuk meg Bányai Elemér Egy népfajpusztulása című írásából. Viszonylag gyorsan, 1686-ban feladják örmény vallásukat, és egyesülnek Rómával. Már az 1848-as forradalom előtt válaszütt előtt állottak: megtartsák-e különállásukat, vagy a társadalmi felemelkedés útját választják? A történelem azonban döntött helyettük. „...az 1848 és még inkább az 1867 utáni, modernizációt szorgalmazó adminisztratív átszervezések

mind ezt szolgálták. A Bach-korszakban megszüntették az örmény társulatok autonómiáját, Szamosújvár és Erzsébetváros (addig szabad királyi városok) 1870-ben elveszítik privilégiumaikat, 1873-ban végleg szertefoszlik a Mercantile Forum, elhal a céhszervezet. Szamosújváron 1850-ben megszűnik a fiúiskola, a leányiskola még hamarabb – az örmény nyelv a magyar iskola tantárgyává válik. (...) A hétköznapi gyakorlatában addig használt örmény nyelv így fokozatosan „archiválódik” fokozatosan átkerül az egzotikumok kategóriájába – a nyelvvésztés rohamossá válik” – írja Kali Kinga Vasárnapi örmények, valami a pozicionális identitásról című tanulmányában. Továbbá megtudjuk azt is, hogy az erdélyi örmények, pontosabban magyar-

örmények inkább tartják a kapcsolatot a magyarországi magyar-örményekkel, mint a moldvai vagy bukaresti örményül is beszélő örményekkel. Hogy miért, az is kiderül a tanulmányból. Az irodalmi összeállításról annyit mindenképp fontos elmondani, hogy Jókai Mórtól Krúdy Gyulán, Kosztolányi Dezsőn, Ady Endrén keresztül Alexa Károlyig és Bartis Attiláig bezárólag sok mindenki szerepel, aki érinti a témát. Vagy úgy, mint például Bartis Attila, aki nem az örménységről ír, hanem a Szamosújvári börtönről, ahol a narrátor

édesapja raboskodott, vagy úgy, mint Ady Endre, aki saját örmény származásáról értekezik. Mindenesetre azt a képet, amit az alcím sugall, maradéktalanul teljesíti. Még akkor is, ha némely novella azzal a magyar dzsentriidgöggel íródott, amely megveti az olyan foglalkozásokat, amelyek a kereskedelemmel kapcsolatosak. A tanult örmények (harusztok) nagy kereskedő kompániáit ugyanúgy, mint a kiskereskedők (kikicsárok) tevékenységét.

Bozsik Péter
(www.litera.hu/hírek)

Ady Endre

A magyar Pimodán 2.

Anyai ágon nagy sorig kálvinista pap és tanító az ősom, de Gáboriánoknak hívják őket, s ez gyanús: ezek nem ezeréves magyarok, ezeket nagyobb nyugtalanság hozta el erre, mint az ősmagyar lovasokat. Van is egy tradíció a különös, kenetes foglalkozásokat űző s éppen nem kenetes famíliában, hogy mielőtt Kálvin hite eljött volna Magyarországra, a Gáboriánok örmények és pópisták voltak.

A Gáboriánok nyugtalan emberek voltak valamennyien, ami nem illik se paphoz, se iskolamesterhez, de ők erről nyilván nem tehetek. Gáborián Ádám, a nagyatyám, versfirkáló ember volt, mondják, s ha versei nem lehettek fölséges művek, halni szépen halt Gáborián Ádám: részegen és bánatosan nekiment a Szamosnak. Akkor már nem volt pap, s bár a katedrán is okvetlenül hitetlen és hűtlen volt gondolatban néhányszor a Seregek Urához, élni mégse tudott nélküle, szegény, bolondos ember volt. Egyáltalában a Gáboriánok lelkileg csak annyira bírták az egyensúlyt, mint anyagiakban a Tasok. E két nem egy-

forma baj ellen egyformán védekeztek: itak, úgy látszik, a Gáboriánok nem teljes magyar talentummal. Ez lesz a magyar-rázója, hogy egy-két alapos örült került ki Gáborián Ádámon kívül is az anyám famíliájából, óh igen. Egzaltált, bolond, valószínűleg nem magyar família, mely azért vibrált, remegett, kínlódott annyit, hogy zsenit teremjen, ami – akármennyire önhitt vagyok is – nem jelenti azt, hogy énelem biztosan célt ért.

Mindenesetre: én már nem érkeztem vígan, kevés bajjal és kevés terheltséggel az életre s ahhoz, amit hosszú húzódozás, titubálás után mégis csinálni kezdtem: az írásághoz. Legrokonabbnak az összes volt és lehető magyar költők közül Csonkai Vitéz Mihályt érzem magamhoz, akibe szintén befolyt, ha igaz, egy kis szemitaféle vér. Örültem más világ a világom, mint amit, ha esetleg akármilyen nációba születtek volna bele, eltitkolhatnék mások elől. Magyarországon, ahol a kivétel szinte olyan sűrű, mint az utálatos durva, ázsiai köznapiság és útszélsőség, nagy, nagy

csapás ez. Ázsiában az én fajtám második rendű fajta volt, amely nem juthatott el sem az ópiumhoz, se a komoly Nirvánához, miként nem jutott el Laocehoz, sem ahhoz a nagy kultúrához, melynek a krisztusi kultúra csak beteg árnyéka.

Mondom: Csokonai Vitéz Mihály unokájának érzem és tudom magam: veszettül európaiatlan magyarnak, aki kacagtató fanatizmussal és komolysággal él-hal Európáért. Csokonaiban, Csokonai egy-egy versében, babonásan megérezem azokat a szavakat, amelyek csak dőzsölés után pattanhattak ki egy lázas és meggyötört idegrendszer pörölymunkájából. Oh, ez nagy és titkos tudományom nekem: szavakon, agyakon, szellemességeken, régi embereken és írásokon is megérezni és megismerni a hajdani, elillant italmámort. Embereket, írókat, magyarokat, nemrég meghaltakat s ma is élőket ismerek, akiket talán később, ha folytatom ez írást, meg is nevezek, s akik valamennyien érdekes, bús rokonpéldák. A németek hírhehd alkoholisták, s Hartlebennél különb Hartleben is ért már náluk hartlebeni sorsot, de a művész-temperamentumok alkoholizmusa nálunk a legkiabálóbb és legtipikusabb. A magyar fajtában öntudatlanul és rettenetesen él egy átok sejtése, azé a kielégülhetlenségé, mely a fél lelkek átka. Féllélek lehetünk, mint szép és harcias barbárok is már, s nem ok nélkül, sőt, jogos keserűséggel döngöttük a kultúrák Bizánc kapuját, s kellemetlenkedtünk a nyugati Európának. Mindaz, ami ezer éven át történt velünk, s amit szeretnénk a sorsharag számlájára írni, amit szépítgetünk, s mártír-aureolával ékesítünk, ami tökéletlenségünk bűne, következménye egyszerűen.

A művész, aki egy kicsit zseni és magyar, természetesen ezer métermázsával súlyosabb teherként cipeli lelkén az átkot. S megint magyar oka van annak, hogy nem

hasist eszik hozzá, ami magasabb, finomabb idegrendszerek mérge, de kényszerűen és stílusosan boros kupát fog vagy pálinkás butykost.

Kíváncsiságból megkíséreltem egyszer, hogy van-e erőm nyolc-tíz hónapig egy csöpp alkohol nélkül élni. Volt: gyönyörűen bírtam, de szenzibilitásom, ami a legelőkelőbb művésztulajdonság s az újromán fajták után csak a szemita fajtákban s talán a japánban van meg nagyobb mértékben, az örületig kezdett fokozódni. A szürke, por-színű magyar élet még szürkébbé és átkosabbá borult előttem, s a halálveszedelmesen nekem indult. Gyávább voltam, és még ma is jobban szeretem az életet egy-két negyedóráig valaminek látni, mintsem elengedjem magam a mámor turistakötele nélkül a meredélyen.

Egy-két hangot akartam csak most megütni magamban és azokban, akiknek lélekúrjaiban az én melódiáim alusznak. Talán kissé bizarr ez a bevezető írás programnak, de megsejteti, hogy mikről, kikről és hogyan akarok szólni. Az alkohollal, érzésekkel és versekkel élő ember a szeszélyes impulziók szeszélyes, beteg akrobatája. Néha olyan fegyverszünetet tart a lelke, hogy a halál és temető valósággal csatateret hozzá mérve. Máskor zúgva, mindent előntve indul meg, mint valami kiszabadult mesefolyam, s ilyenkor megszegyenül előtte minden bivaly-idegrendszer és isteni egészség. Mintha azonban azt máris meg tudtam volna mondani, hogy micsoda a magyar Pimodán, az Alkohol-hotel, amelynek a tetője kertté van alakítva, ahova lift nélkül kerülünk föl, s ahol felséges magyar lelkek virulnak vagy hervadnak el, mielőtt az igaz virulásba belefoghatnának.

(*Örmények – Magyar írók az örmény városokról, az örmény emberekről*
Noran Kiadó Kft. 2008)

Fővárosi Örmény Klub

2009. március 19. (csütörtök) du. 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3. I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Dr. Száva T. Sándor: Gyergyói- és szépvízi magyarörmények nyomában c. könyvet bemutatja: *Tófalvi Zoltán* író, történész (Marosvásárhely). A szerző a helyszínen dedikálja könyvét

Barangolás őseink földjén, Erdélyben

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2009. évi programajánlója – *Dr. Szarka György* vetítettképes előadása

Rendezői: az *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület* és a *Fővárosi Örmény Önkormányzat*

Budapest egyesítésének 135. évfordulójára készülünk

A Budapesti Művelődési Központ az alábbi levelet küldte a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnökének:

„Budapest 2009-ben ünnepli a városegysítésnek – Pest, Buda és Óbuda nászának – 135. évfordulóját. A Budapesti Művelődési Központ város- és kultúraismereti sétákkal és programokkal tiszteleg az esemény előtt. Az egyesített város egy-egy nemzetiségi kultúra, illetve jelenlét lenyomatát, emlékhelyét is őrzi. Rendezvénysorozatunkban az emlékhelyeket idegenvezetőikkel kísért fővárosi sétákkal szeretnénk feltárni, a nemzetiségi kultúrát, a hagyományokat, a város fejlődésében betöltött szerepüket, a kulturális emlékeiket és mai jelenlétüket pedig művészeti rendezvények szervezésével (szabadegyetem, filmklub, autentikus zenei- és táncestek, irodalmi programok, kiállítások, ételkosztolók stb.) szeretnénk bemutatni. Terveink szerint tavaszi indítással, kéthetente kerülne sor egy-egy nemzetiség napjának megszervezésére, melynek megvalósításához kérnénk az Önök javaslatait, segítségét.”

A Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egye-

sület bejelentkezett a programba. A Fővárosi Örmény Önkormányzat és az *EÖGYKE felkéri a kerületi örmény önkormányzatokat, kerületi lakosokat*, hogy a kerületükben található örmény vonatkozású utcák, terek, emlékhelyek (emléktáblák, szobrok, stb.), kerületükben lakott, vagy lakó örmény hírességek listáját készítsék el és ismertessék az emlékhelyek örmény történelmi, vagy kulturális vonatkozásait! Az összegyűjtött anyagokat egyesítve megküldjük a Budapesti Művelődési Központnak egy fővárosi „örmény” séta megszervezése céljából.

A megküldött anyagokat az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain is megjelentetjük – feltüntetve a beküldő nevét is, hogy a fővárosban jártunkban-keltünkben mindenkinek módja legyen az örmény vonatkozású emlékhelyeket megismerni, felkeresni.

Beérkezési határidő: március 30. (a fővárosi rendezvény számára).

A határidőn túl érkezett anyagokat is szívesen fogadjuk és megjelentetjük a füzetekben.

Dr. Issekutz Sarolta, elnök

Fővárosi Örmény Önkormányzat, Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Dr. Issekutz Sarolta

Az erdélyi örmény diaszpóra legújabb könyvei

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Budapesti Fővárosi Örmény Önkormányzat elnökeként szeretettel köszöntöm Önöket.

Az EÖGYKE már 2005-ben bemutatkozott Jerevánban egy kulturális műsor keretében, amikor egy kiállítást és könyvbemutatót is rendezett. Azóta többször voltam itt az őshazában és sohasem üres kézzel. 2005-ben létrehoztunk egy kis könyvtárat az Örmény Nemzeti Könyvtáron belül, valamint a Matenadaran és a Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetén belül, amelynek azt a nevet adhatjuk, hogy „Erdélyi örmény diaszpóra könyvtára”. Ebben a magyarországi történelmi örménység, a magyar anyanyelvű un. erdélyi örmények könyvkiadása van túlsúlyban, de elhoztuk mindazokat az örmény tárgyú könyveket is, amelyeket a támogatásunkkal adtak ki, vagy meg tudtunk szerezni (pl. Vatikáni Könyvtárból 3 db örmény kódexmásolatot). Célunk annak dokumentálása, hogy az erdélyi örmény diaszpóra a Kárpát-medencében foglalkozik ősei kultúrájával és történelmével, fontosnak tartja ennek megismertetését a széles társadalommal, ezért választja a legmaradandóbb és a legtöbb emberhez eljutó formát: a Könyvet. Könyveinket eljuttatjuk minden alkalommal a magyarországi és erdélyi közgyűjteményeknek – eddig kb. 80 helyre -, eljuttatjuk ide az Őshazába, de egészen friss kapcsolatfelvétel eredményeként eljuttatjuk Ukrajnába, Lembergbe, az ott élő

örmény közösséghez, valamint Szerbiába, az ott élő magyar és szerb nyelvű örmények számára.

Az Egyesület Erdélyi Örmény Múzeum (rövidítve: EÖM) sorozata jelzi főleg a könyvkiadói tevékenységét bár a sorozaton kívül is jelent meg könyve és kiadványa, mint pl. a Genocídium 90. évfordulójára megjelent 3 nyelvű képes falinaptára.

Az armenológia, az örmény nemzettel, kultúrával foglalkozó tudomány eddig is rendelkezett jelentős, magyar nyelvű munkákkal, melyekből a nagyközönség örményekre vonatkozó ismereteit bővíthette. Jelen esetben négy könyvről szeretnék beszámolni. Tematikusan a következőket ismertetem előadásomban:

1. egy, a genocídium történetét feldolgozó kötetet;
2. az erdélyi örmények történetét feldolgozó kötetet;
3. egy erdélyi örmény közösséget bemutató kétkötetes munkát,
4. valamint a 2006. évkönyv II. félévi kötetét és a 2007. évkönyv I. félévi kötetét.

Beszámolóm gondolatmenete tehát ezek alapján a következő: kiindulva az egész örménységet érintő – szomorú – történelmi eseményből, visszatekintek az erdélyi örményekre, majd bővebben azok egyik közösségére, s így érünk el a jelenhez.

I.

A magyar közönségben van érdeklődés az örmény nemzet története, sorsa iránt. Eléggő köztudott az 1915. évi genocí-

dium, melyet a történelemben lezajlott legnagyobb gonosztettek közé lehet sorolni a XX. század nagy szűgyenére. Ilyennek soha többé nem szabad előfordulnia! Az erre való figyelmeztetés az első szempont, hogy a genocídiummal foglalkozni kell. A másik pedig a mártírokra való emlékezés. Az 1915. év áldozatait mártíroknak – s ezen belül a kereszténység mártírjainak is – tekintethetjük.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadásában *Nikolaj Hovhanniszján „Az Örmény Genocídium”* (Jereván 2005) jelent meg magyar nyelven (Budapest 2007), amely az első magyar nyelvű kötet e témában. A gyásznapra megjelent könyvet könyvbemutatókon ismertettük s egyben a genocídiumról korabeli fotókból rendezett kiállítást is a nagyközönség elé tártuk.

E népi társaságról a 20. sz. elejének magyar társadalma is tudott, bár hazánkba kevés menekült érkezett. A több mint 90 év elmúltával is fontos róla szólnunk, miként a könyv hátsó borítóján álló szövegben is olvasható: „Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület célja, hogy ezen könyvével a magyar társadalom és politikum számára egy több oldalról megvilágított és dokumentált anyagot szolgáltatasson a 20. sz. első nagy népi társaságról, mely méltatlanul elhallgatott mind a mai napig.” S e célnak megfelelően közel 1000 példány került ajándékként szétosztásra a magyar politikusok részére úgy a parlamentben, mint az EU képviselőcsoportban, valamint a főpolgármesteri és helyi önkormányzati képviselők között.

A könyv idézi Hitler cinikus megállapítását (1939): „Ugyan ki emlékezik már az Örmény Népi Társasra?” Íme, e könyv is bizonyíték, hogy még mindig emlékeznek.

A kötet nemcsak a genocídium történelmi előzményeit és a tényszerű leírását mutatja be, hanem mintegy függetlékként szerepelnek idézetek örmény üldözésekre történő reagálásokról, híradásokról a 19. század végi *Armenia magyar-örmény havi szemle* Szamosújváron megjelent lap hasábjairól. De van a kötet megjelentetésének egy ki nem mondott szándéka is: sok közös vonás van az örmény és a magyar sorsban, hisz a 20. században a magyar nemzetet is számtalan atrocitás érte!

II.

A következő könyv az erdélyi örmények monográfiájának is tekinthető: *Gazdovits Miklós* munkája, „Az erdélyi örmények története” (Kolozsvár 2006). A kötet 450 oldalon rengeteg adatot közöl, s próbálja a szerteágazó történelmi szálakat egybefogni. Az ismertetéséhez a legjobb, ha a szerkezete alapján mutatom be a 11 fejezetet, mely két nagyobb részre oszlik. Az első inkább politikatörténet, négy fejezettel, a második rész pedig az V. és XI. fejezetekkel inkább művelődéstörténelmi jellegű.

I. Bevezetés az örmények történetébe, érintve a mítoszokat, az írást és az időszámítást.

II. Itt a havasalföldi, moldvai s lengyelországi örmények története kap helyet, hisz az erdélyi örmények számtalan szállal kötődnek hozzájuk.

III. Az erdélyi örményekről szól, megemlítve a középkori Magyarországon élő örményeket is, majd három közösség történetével foglalkozik, melyek az alábbi településeken létesültek: Beszterce (örményül Bistriz), Gyergyószentmiklós (Dzsurdzsov), Szépvíz (Szipkiz).

IV. A két erdélyi örmény szabad királyi várossal részletesebben foglal-

kozik: Szamosújvár és Erzsébetváros (latin nevükkel említi: Armenopolis és Elisabethopolis).

Ezután következik a második rész!

V. Az örmény vallást ismerteti, ezen belül az erdélyi örmény katolikusok történetét.

VI. E fejezetből megismerjük az erdélyi örmény iskolák történetét.

VII. fejezetcím: „Erdélyi örmény iskola”, de ezen nem oktatási intézményt kell értenünk, hanem politikai-kulturális mozgalmat, melynek a társadalmi beilleszkedés volt a célja.

VIII. „Erdélyi Örmény Múzeum Egyesület”, mely társadalmi szervezet volt, s arra törekedett, hogy Szamosújváron egy örmény múzeum létesüljön.

IX. A történelmi Magyarország Bánát s Bácska nevű részein élt örményekről ad rövid ismertetést. (Megjegyzem: az elmúlt napokban, az 1848/49-es szabadságharc mártírjainak, Kiss Ernő és Lázár Vilmos örmény gyökerű aradi vértanúknak emlékére rendezett, a szerbiai Nagybecskerekben és Eleméren tartott ünnepek során sikerült megismernünk a Szerbiában élő erdélyi örmény gyökerűeket és felvenni velük a családi és hivatalos kapcsolatot is, úgyis, mint Kiss Ernő aradi vértanú leszármazott.)

X. 34 jelesebb örmény családot ismertet.

XI. Közre ad – fekete-fehér színben – 31 örmény családnak adományozott nemesi címet.

A kötetet bibliográfia, tartalomjegyzék (román, német, angol és magyar nyelven), névtár s ötoldalnnyi színes kép zárja.

Az előbb vázoltak alapján is hozzátehetjük a címben foglaltakhoz, hogy több mint az erdélyi örmények története. Nagy előnye az adatai bőségének, hogy

nem kell a régi forrásmunkákat elővennünk a megismeréshez.

És hadd hívjuk fel a figyelmet arra, hogy foglalkozik, az un. „szavard-magyarok” történetével: akik a vándorló magyarságról leszakadva a Kaukázusban az örményekkel keveredtek. Említi a koraközépkori „hatkaréjos” templomainkat. (Hatkaréjos: alaprajzilag hat félkör van egybefonódva!) Ezek egyes művészeti elemeiből örményekre következtek. Az Észak Magyarországon lévő Karcsa nevű település templomában egy dombozművön az ahtamari hatyúk ábrázolását véli felfedezni. Ezt az örmény mondát ismerteti is.

III.

A következőkben egy kétkötetes művet ismertetünk, mely az egyik – máig is élő – erdélyi örmény közösséget mutatja be egészen a közelmúltig: Gyergyószentmiklóst. *Garda Dezső* műve: *Gyergyói örmények könyve* (Budapest 2007. I.: 474; és II.: 459 oldal) Forrásértékű, számos adattal: korabeli dokumentumok szövegének a közlésével, statisztikai táblázatokkal, grafikonokkal. Maga a cím is sejteti, hogy itt nem egyszerűen történetírásról van szó, hanem betekintés a közösség évszázadainak mindennapjaiba. A következőkben a terjedelem és a sokrétűség miatt szerkezeti felépítése alapján ismertetném a két kötetet.

Az I. kötet elején rövid ismertetést olvashatunk az örmények történetéről, majd az erdélyi örményekről, nevezetesen öt településről, ahol az örmények nagyobb közössége telepedett meg. Beszterce városában az örmény közösség rövid ideig állott fenn, innen 1700 után Szamosújvárra költöztek. E város történetének az ismertetése után ír Erzsébetvárosról, majd

Csikszépvízről bővebben, hisz ez közel van Gyergyószentmiklóshoz. A szépvízi családkról is ír, kitekintve a környező falvakra is. A gyergyószentmiklósi közösségre terve a betelepedésről kapunk adatokat, még korábbiakat, mint az 1672. esztendő, mikor Apafi Mihály fejedelem pártfogolta az örményeket. A város kedvező földrajzi fekvése vonzotta ide a főleg állatkereskedéssel s ehhez kapcsolódó iparágakkal foglalkozó örményeket. A szerző a születési (keresztelési) anyakönyvek adatait is elemzi, s ez alkalmat nyújt neki családi statisztikák bemutatására. Egyben a nevek eredetéről és rövid történetéről is szól.

Az örmények vetélytársat jelentettek más kereskedők számára, tevékenységüket jogilag is szabályozták. Ez némileg korlátozást is jelentett, de keretbe fogta tevékenységüket. A XIX. század közepéig gazdasági társulások is működtek, a két legfontosabb: az örmény tímárok társulata és a mészárosoké. Természetesen más iparágakban is tevékenykedtek, de leginkább, mint kereskedők voltak ismertek. Volt egy szervezetük, latin nevén: Mercantil Forum. Magyarul: Kereskedői szék. Ha tevékenységét meg akarnánk határozni: önkormányzati, igazságszolgáltatási, érdekvédelmi szervezetnek mondható, az élén választott vezetőséggel. Megismerjük a vezetőik névsorait is. Nem minden kereskedő gazdagodott meg, s a Fórum próbált védelmet nyújtani a rászorulóknak.

A II. kötet már nem annyira a megélhetéssel foglalkozik, inkább társadalmi és kulturális témákkal. Fejezetet szentel a nők helyzetének és a társadalmi vigasztalásnak is. Az örmény közösség életéhez hozzátartozott az iskola is, mely örmény jelleggel 1880-ig állott fenn, s akkor a város központi iskolájába tago-

dódott be, de még 1920-ig volt örmény tanító.

A legfontosabb intézmény az örmény katolikus egyházközség, mely napjainkban is működik. A kötetből megismerjük a templomépítés történetét, a templom művészi értékeit színes fotók mutatják be. Tudomást szerzünk azokról, akik a templomkertben vannak eltemetve. Találunk adatokat a szegénygondozásra. Felsorolja az itt működött lelkészeket és tevékenységüket. Az örmény közösség életébe is bepillantunk a 19. sz. közepétől szinte napjainkig, benne a 20. századi népmozgalmi adatokkal (születés, házasság, halálozás). E részt az egyházközségekhez kötődők névsora zárja 2006-ból: 226 fő. (Ők fizetnek az egyházközségnek egyházi adót, vannak benne egyes házasságban élők is!) Szerepel az örmény temető ismertetése, helyszínrajzokkal. Néhány családnak a történetét is megismerjük, többeknél a családfát is.

IV.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 1997 óta jelenteti meg az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek havi lapot, amely XI. évfolyamát zárja ebben az évben. 1700 példányban jelenik meg ingyenesen, fekete-fehér kivitelben, fotókkal, átlag 52 oldalszámmal, A5 kivitelben, állami támogatás nélkül, magánemberek és kisebbségi önkormányzataink anyagi segítségével. Honlapunkon www.magyormeny.hu évek óta olvasható, több lapszám is. Kulturális és információs havi lap, mely az örmény közösség múltjával, jelenével foglalkozik, hogy a jövőben is legyen dokumentuma a történelmi, magyar anyanyelvű örménység örmény gyökerek, hagyományok életben tartása

érdekében kifejtett tevékeny működésének. Közösségi híreket, tanulmányokat, archív dokumentumokat, a gyökérkutatás eredményeit, örmény gyökerű hírességeink bemutatását stb. juttatja el a szétszóródott erdélyi örmény közösség tagjainak főleg Magyarországon, de egyharmad részben Erdélyben is, postai úton. A félévente megjelenő évkönyv havi bontásban megjelenő tartalomjegyzékkel főleg a közgyűjteményekhez, civil szervezetekhez, önkormányzatokhoz kerül el, kutatás céljából.

Most a 2006. évi II. kötetet (augusztustól decemberig) és a 2007. évi I. kötetet januártól júniusig) hoztam magammal. A korábbi évkönyvek már a könyvtár állományában vannak.

Minden évben liturgikus szöveggel kezdődik minden egyes havi szám. 2006. évben Nareki Szent Gergely imájának részleteiből, a 2007. évi pedig az örmény mise (patarag) megemlékezéseiből ad szemelvényeket. Egyházi és világi, történelmi, irodalmi, művészettörténeti és zenei, szociológiai és kisebbségpolitikai stb. témák váltakozva jelentek meg a lap hasábjain, fotó illusztrációkkal megelevenítve a közösségi élet egyes eseményeit. Kordokumentumként működik, mely egy igen aktív több száz éves Kárpát-medencei történeti háttérrel rendelkező, diaszpórában élő magyar anyanyelvű közösség jelenét mutatja be, s amely igazolja a történelmi örménység élni akarását, összetartását. Cikkeink többségét magyarországi és erdélyi tudósítók közvetlenül nekünk írott cikkei, illetve más lapok örmény témájú cikkeinek átvétele, elhangzott előadások és megjelent tanulmányok, könyvismertető stb. adják, minden esetben feltüntetve a forrást.

Az örmények iránt feléledőben van újra

az érdeklődés. Ezt bizonyítja az Örmény Kultúra Hete 2007. április 19-25. között Budapesten zajlott rendezvénysorozat is, melyet az EÖGYKE és a Fővárosi Örmény Önkormányzat közösen szervezett. 7 nap, 10 program. A Füzetek áprilisi száma ismertette a programot, a májusi s júniusi számokban pedig beszámolókat, előadások szövegeit olvashattuk. A nagyon nagy sikerű, változatos örmény bemutatkozás folytatására 2008. áprilisában kerül sor, amelyről majd a 2008. évi füzetekben és évkönyvben fogjuk tájékoztatni az őshaza közgyűjteményeit, olvasóit.

A Füzetek tehát változatlanul hírt ad mind a múlttól, mind a jelenről! Dokumentál és így forrásanyagot biztosít a jelen olvasói és a jövő kutatói számára. A további együttműködés reményében adom át ismertetett könyveinket adományként az Örmény Nemzeti Könyvtár számára.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Jereván, 2007. október 25.

Dr. Issekutz Sarolta

(Az előadás az Örmény Nemzeti Könyvtár alapításának 175. évfordulójára rendezett nemzetközi tudományos konferencián hangzott el Jerevánban magyarul és oroszul, vetítettképes háttérrel, mely a könyveket, valamint az erdélyi örmény közösség kulturális rendezvényeit, hírességeit mutatta be. A bemutatott könyvek az Örmény Nemzeti Könyvtár, a Matenadaran és az Örmény Tudományos Akadémia könyvtára számára kerültek átadásra az egyesület adományaként 1-1 példányban. Az erről szóló cikk a füzetek 2007. novemberi száma 26-28. oldalán jelent meg.)

Száva Alex

Kis erdélyi-örmény nyelvkurzus

(3. rész)

kiejtés:

ch mint a német „ch” (schumacher)
gh mint a francia vagy északi német „r”
(torokhang, a ch-nal erősebben hangzik)
ê a magyar „ö”-hez hasonló

az örmény mindig az utolsó szótagot hangsúlyozza

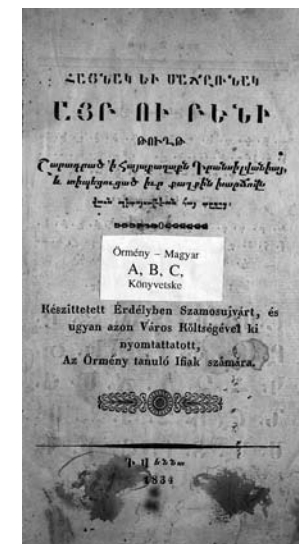
Igen – Jo
Nem – Ocs
Jó napot kívánok! – Pári or!
Szervusz, hello! – Párjév!
Viszontlátásra! – Párov hándëbinkh!
Kérem! – Chëntrim!
Köszönöm (szépen). – (Zor) êsnáhágán im.
Hogy vagy (van)? – Incs beszisz(beszikh)?
Jól vagyok. – Ágheg im.
Hol van...? – Uruch e...?
Mit csinálsz? – incs gánisz?
Mit akarsz? – Incs guzisz?
Akarok enni (inni)! – Jész guzím udelu (chëmelu)!

Miért? – Incsu?
Hány, mennyi? – Incs-chár?
Mikor? – Jé(r)ph?
Ki ez? – Ász vov e?
Mi ez? – Ász incs e?
Hová mégy(sz)? – Uruch gethász?
Örmény vagy? – Tun háj isz?
Magyar (erdélyi)örmény vagyok. – Jész mádsri (árdeáli) háj im.
Tudsz örményül? – Kidisz hájnhág?
Nem tudok/-m. – Csidim.
Nem értek/-m. – Csihászkênám.
Csak magyarul beszélek. – Jész nêma madsêrnág gizuruczim.

Ad nekem ... – Dur indzig....
Nincs pénzem. – Csunim bán.
Szeretlek – Giszirim êzhkjé

Örmény – Magyar ABC Könyvetske

Készítettett Erdélyben Szamosujvárt, és ugyan azon Város Költségével ki nyomtatattott, Az Örmény tanuló Ifiak számára. 1834

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület a fenti könyvecskét kép formában megjelentette, melyet a www.magyarormeny.hu honlapon lapozható formában bárki elolvashatja. Célunk az volt, hogy mindenki hozzáférhessen és tanulmányozhassa, ha a régi erdélyi örmény dokumentumokat meg kívánja fejteni. *(Folytatás a 28. oldalon)*

Jó	– Gheg
Szép	– êrind
Nagy	– Mjédz
Kicsi	– Bizdig
Férfi	– Erigmárt
Nő	– Gëniigmárt
Leány	– Ghcsig
Fiú	– Dêghá
Ház	– Dun
Templom	– Zsám
Út	– Dzsámpá
Város	– Kághák
Ország	– Ergir
Kenyér	– Hácz
Tej	– Gáth
Víz	– Csur
Hús	– Misz
Ma	– Ászor
Holnap	– Vághê
Tegnap	– Erek
Most	– Himbig
Mindig	– Zudrê
Soha	– Hergisz
Magyarország	– Mádsárkh
Erdély	– Árdeál (tránszilvánoh)

Irodalomjegyzék:

- Szongott Kristóf: A magyarhoni örmény családok genealógiája (Szamosújvár 1898)
 Szongott Kristóf: Szamosújvár szabad királyi város Monográfiája (4 kötet) (Szamosújvár 1901–1903)
 Avedik Lukács: Erzsébetváros Monográfiája (Szamosújvár 1896)
 Száva Tibor-Sándor: Szépvízi magyarörmények nyomában (Bécs 2003)
 Govrig Gergely: Transilvanioi Hajocz Metropolitise Gerla Hajakhaghakh (Bécs 1896)
 Roszko Kazimierz: Les Contes des Armeniens Polonais de Kutu, Folia Orientalia vol 1.2 (Krakow 1959)
 Roszko Kazimierz: Les Contes des Armeniens Polonais de Kutu, Folia Orientalia vol 4 (Krakow 1962)

- Pisowicz Andrzej: Phonetic Characteristics of the Dialect of Polish Armenians, Prof. Tadeusz Pobożniak's Memorial Volume (Krakow 1980)
 Hanusz Jan: O języku Ormian Polskich, (Krakow 1886)
 Greppin John & Khachaturian Amalya: A Handbook of Armenian Dialectology (New York 1986)
 Adjarjan Hr.: Khenuthiun Ardiali Parpari (Jereván 1953)
 ABC Armenisch und Deutsch oder Namenbuechlein zum Gebrauche der Armenischen Jugend in Siebenbuergen (Bécs 1788)
 Keleti Károly: A nemzetiségi viszonyok Magyarországon az 1880. évi népszámlálás alapján (Budapest 1885)
 A 1870. évi népszámlálás eredményei (Budapest 1871)
 Magyar András: Az Erdélyi Örmény Egyház egykori iskolái, Armenia, 1995/2, 11. sz. (Kolozsvár 1995)
 Joó Krisztina: A nyugati örmény reneszánsz, Armenia 1996/1, 13.sz. (Kolozsvár 1996)
 Tutsek János: Emlékezéseim a Szamosújvári Örmény Múzeumról és társadalomról, Magyarörmény Kulturális Lapok V.1. sz. (Budapest 2003)
 Bodurián János: A Vörös Hold, elbeszélések (Csikszépvíz 1931)
 Puskás Attila: Az erdélyi örmények nyomában, (Gyergyószentmiklós 2006) Internet

(Folytatás a 27. oldalról)

Különösen gondolunk azokra, akik a régi örmény anyakönyveket tanulmányozzák családfa kutatási célból.
 DVD lemezen is kiadjuk a fenti **ABC-s könyvecskét**, valamint a **Gyakorlati Örmény Nyelvtan** c. könyvet, amelyet P. Verthanesz Jakutgián mechitarista és Vasady Gyula tanár szerkesztett s Velenében, a Mechitarista nyomdában adtak ki 1876-ban. A DVD az egyesületnél szerezhető be 3 000 Ft-ért.

Dr. Issekutz Sarolta

Bálintné Kovács Júlia – Moszkovitsné Osztián Aranaka

A mezőbándi Osztián Béla családjáról...

(5., befejező rész)

A kulákság miatt én **Osztián Aranka** nehezen, megszakításokkal végeztem el az egyetem földrajz-geológia szakát 1952-ben. Férjem Moszkovits Károly is ugyanakkor végzett, ő a jogi karon.

Két gyermekkel áldott meg az Úr.

Moszkovits Júlia Tamara a lányunk, férje dr. Márton László külföldi kutatóintézetben dolgozik és előadótanár a Sapientia Egyetemen. Két unokával ajándékoztak meg, Annamária sokoldalú érdeklődésű, most éppen az építészeti végzi Kolozsváron, de több idegen nyelvet is beszél, nem biztos, hogy megelégszik „csak” az építész-mérnöki diplomával.

Ifj. Márton László, a fiuk harmadéves a Sapientian, a számítástechnika szakon, de a filmszakmában szeretne továbbtanulni.

Fiunk **Moszkovits János** eredeti végzettsége szerint bányamérnök. Az 1990-es marosvásárhelyi véres események után Budapesten telepedett le, állást kapott a Kossuth Rádió szalagtárában, megnősült. Felesége Bálint Ágnes-Júlia szintén erdélyi származású, kolozsvári. Bálint Tibor író kisebbik lánya, akivel még itthon összeismerkedtek, a „legendás” szebeni dzsessz-koncerteken...

Fájó szívvel engedjük útra őket, de arra gondoltunk-gondolunk, hogy még a vándoradár is kényszerrepülést tesz a fennmaradásért, és amikor az idő kedvez, visszatér a fészkebe...

Tekintettel arra, hogy fiunk bányamérnökként semmi jóra nem számíthatott, kenyérkereső munkája-, majd a gyermeknevelés mellett (ő maradt otthon a picikkel) újság-

A Moszkovits család, meg egy Bálint...

írói, politológiai tanulmányokkal bővítette ismereteit, és mindazzal, ami a rádiós munkához szükséges, felesége pedig befejezte az angol-magyar szakot, szerkesztőként is dolgozott, és szült két gyermeket. Gyermekük Moszkovits Péter-Bence és Moszkovits Alma-Anna.

A gyermekek iskoláikat Bukarestben az „Ady Endre” Magyar Tannyelvű Iskolában kezdték, mert Édesapjuk 2001-től 2007-ig bezárólag a Kossuth Rádió bukaresti tudósítója volt, és természetesen kis családja is vele ment a román fővárosba. Sajnos akkor sem voltak közelebb, mert Bukarest is Budapest is messze van Marosvásárhelytől is, Kolozsvártól is...

Már újra Budapesten vannak, és mi vágyakozhatunk utánuk!

Szeretjük a nagy családi összejöveteleket, a névnapokat, születésnapokat, házassági évfordulókat, keresztelőket...

Emlékezzünk, kutassunk őseink után, mert ahogy a Füzetek mottója is figyelmeztet: „Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”. Tőlünk most ennyi tellett. Hátha valamelyik családtag kiegészíti mindazt, ami itt összegyűlt. Úgy legyen!

Marosvásárhelyi örmények a Keresztelő Szent János plébánia jegyzőkönyvében

(1. rész)

A marosvásárhelyi Szász Ávéd Rózsa, egyesületi jegyző hónapokon keresztül kutatót a Keresztelő Szent János plébániatemplom levéltárában. Ennek eredményeit a MÖMKE decemberi találkozásán tette közzé, nagyszámú hallgatóság előtt a Deus Providebit házban. Úgy érezzük, hogy kutatómunkájának történelmi jelentősége van, hiszen mindeddig senkinek sem sikerült ebből a tiszta forrásból meríteni és feldolgozni az értékes adatgyűjteményt. A kutatott jegyzőkönyvi adatok bizonyítják egyrészt az örmények nagyszámú jelenlétét a városban, másrészt, hogy aktív jelenlétükkel szolgálták az egyházközség életét, támogatták tanintézmények alapítását és fenntartását. Kihasználták legjobb tudásukat, tehetségüket, a kereskedés révén szerzett kapcsolataikat a közösség érdekében. A kutatás ugyanakkor értékes adatokat közöl a vásárhelyi örmények foglalkozásáról is.

A jegyzőkönyvben több örmény történelmi családnevet fedezünk fel, ezeket az alábbiakban aláhúztuk – mindez azonban nem jelenti, hogy más személy nem lehetett örmény származású.

A munka nem valószínű, hogy Barabás Kis Anna levéltáros nélkül, akinek ezúton is köszönjük a segítségét.

Dr. Puskás Attila MÖMKE (Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület)

A vásárhelyi jezsuita misszió

I. Leopold (császár) a római katolikus hitűek 150 éves száműzetése után, 1670-ben elrendeli, hogy alattvalóinak szabad vallásgyakorlat biztosítottassék.

A szétfutott hívek megkeresésére és összeszedésére Marosvásárhelyre küldött Székely Zsigmond atya már aggkora miatt is alkalmatlan volt e feladat elvégzésére, ezért a lelkipásztorkodás a kolozsvári jezsuita atyákra szállt.

Kapi Gábor a jezsuita misszió superiora 1702-ben P. Endes János tanárt bízta meg ideiglenesen a lelki szolgálattal, – akit Kövesdi Boér Simon hívott házába és mindenben szolgálatára volt.¹

A misszionárius megérkezése után Boér Simon egyik lakószobáját alakították át kápolnává, majd a misszió megkapta az egész házat, – aminek felszerelésében és építésében versenyezve buzgólkodtak a hívek.

Kövesdi Boér Simon marosvásárhelyi birtokos nemes, a fogarasi vár és Fogaras vidék főkapitánya, latin nyelven írott adománylevele:

„...az első feleség Henter Borbála anyja Nagy Judit, Marosvásárhelyen a Poklos (*ma Főté, a szerk. megj.*) utcában a piacon lévő házhelyét, szomszédok: Csizmadia Sándor, másfelől Lugosi Ferenc háza, (később a Dominikánusok számára szerezték meg), férjének Henter Andrásnak beleegyezésével elzálogosított Görög Andrásnak

¹ Vö. Marton Judit, *A Keresztelő Szt. János plébániatemplom története*, in Markó E. (szerk.), *A marosvásárhelyi Keresztelő Szent János Plébánia*, Lyra, Marosvásárhely, 18-30.

és nejeének Görög Margitnak. Görög András halála után, neje Görög Margit a jószágot megvételre nekem (Boér Simon) ajánlotta, a „fundus” nehogy idegen kézre jusson, saját pénzzel váltottam meg, amit javaival és jogaival a tisztelendő Jezsuita és nem más szerzetes Atyáknak adok és ajándékozok, azzal a rendelkezési hatalommal, hogy a fundus összes java a Jezsuita Atyák javára és lakására használjanak.”

„átkozott legyen bármely örökösöm és minden más, aki a fent nevezett Jezustársaság Atyáit jogos birtokuk használatában zavarná.

Kelt Fogarason **1702. okt. 24-én**”

Ezzel Boér Simon az egyházközség alapjait (Marosvásárhelyen) örök időkre megvetette...”

A ház átvétele után az egyik nagyobb szobából Sacellumot alakított ki a misszionárius és megkezdte az istentiszteletek tartását, ahol a város és a környékbeli hívek már Pünkösöd napján szentmisét hallgathattak. A katolikus vallás nyilvános gyakorlása, a szertartások szépsége, a hívek és a lelkipásztor buzgósága (...) a katolikus hívek számának gyarapodását eredményezte, ennek tudható be, hogy 1703-ban gr. Apor István erdélyi kincstartó és báró Haller István anyagi támogatásával sikerült a plébánia udvarán kis fakápolnát építeniük, de a munkálatok folytatását a kiálló kuruc forradalom megakasztotta.

1707-ben (ápr. 5–7.) II. Rákóczi Ferencnek Marosvásárhely szélén, a Dinnyeföld nevű helyen, fejedelemmé választása záró aktusaként tartott istentisztelet színhelye lett a (1704-ben elkészült) kis templom.

„Megindulánk, én megszálltam a catholikusok városban lévő kis kápolnájában, a hol a helyi pap harsogva énekelte Téged, Isten dicsérünket” írja emlékiratában maga a fejedelem.

Habár a kálvinisták követelték a jezsuiták eltávolítását Erdélyből, a Boér Simon által adott ház visszaszolgáltatását a leszármazottaknak, Rákóczi az egyházat bántó határozatokat visszautasította.

A fejedelem káplánja P. Kézy (minorita) maga is támogatta a jezsuita barátokat.

A kuruc seregek visszavonulása után a kis templom már méreteiből adódóan sem volt alkalmas a császári katonák szentmisére való befogadására, ezért Montecuccoli, császári hadak generálisa 1708-ban a templom nagybővítését kezdeményezte.

A marosvásárhelyi katolikusok egyházközsége az 1720-as évek végén szerveződött, 1727-ben Antalfi János püspök a jezsuita misszió plébániai rangra emelte, „*a misszió lelkészét parochus címmel és joggal ruházta föl*”. 1721–27 között az új templom építésére gyűjtik az adományokat. 1728. aug. 8-án lerakták a Keresztelő Szt. János templom alapkövét, majd több mint két évtized múlva 1750. okt. 4-én adták át rendeltetésének, az új templomot báró Stojka Zsigmond Antal püspök szentelte fel, teljes befejezése 1764-ig húzódtott.

XIV. Kelemen pápa 1773-ban eltörli a jezsuita rendet, az itt maradt szerzetesek lelkipásztorként folytatják működésüket a plébánián. Az 1788. febr. 10-én tartott egyházközségi gyűlésen újjászervezték az egyháztanácsot, módosították hatáskörét.

Folytatjuk

Czirják Árpád

Az ember csak alattvalóit és az Istent szólíthatja bármikor

(Tallózás az Erdélyi magyar breviárium-ból)

Kisember – túlságosan elkoptatott szó ahhoz, hogy komolyan vegyük.

Értelmét azok fogják fel igazán, akiknek naponként bőrén csattan mindenki ostora. Akiknek soha nincs igazuk, akik kanosszát járnak, hogy egy befutott embernek egyszerű telefonhívásába kerülő jelentéktelen ügyet nagyon nagy ügyként elintézzenek. (...)

Szerencsére a sorsunkat intéző kisistenek felett lévő magasságos mennyben a kisemberek sokkal nagyobb becsületnek örvendenek. Maga a nyilvánlatkoztatás szerzője biztosít minket erről. Aki hálát ad, sőt álmélikodik azon, hogy egykor a nagyok kicsinyé, a kicsinyek pedig naggyá lesznek.

A kisember idelelt minden perét elveszíti, azért odaáttra fellebbez abban a tudatban, hogy ott igazat adnak neki. De ki ül a másvilág megvesztegethetlenségének székében? – kérdezhetnénk. A minden vallás jó vallás elv hangoztatói legtöbbször így érvelnek: Elvégre csak egy Isten van. És igazuk van. Az persze más dolog, hogy

az egy és ugyanazon Isten képét a különböző vallások más és másképpen színezik. A Biblia tiltja, hogy az ember az ábrázolhatatlan Istenről faragott képet készítsen magának. Képet faragni nem szabad, de festeni már igen – mondhatnánk gyermeki naivsággal. Az önmagukra sokat adó hölgyek arca igényes, az csak bevált kozmetikát fogad el, de Isten arca megbírja, hogy minden festéket rákenjünk.

Az emberek azt tapasztalják, hogy számtalan istenkép van forgalomban, éppen úgy, amint a gyermekek ugyanazt az ábrát más és más színűre festik. Valóban csak egy isten van, de az istenképnek van katolikus, ortodox, református, evangélikus, unitárius, mohamedán és ki tudja, hogy még hányféle színezete.

A vallással is valahogy úgy vagyunk, mint a népviselettel: szüleink annak idején amilyen viseletbe öltöztettek, azt tekintjük magunkénak, annak színeit csodáljuk, és annak színeiben díszelgünk. A nyilvánlatkoztatás

Mártonffi Mór Antal minorita plébános 1739. március 3-án született Csíksomlyón. Tanult Csíksomlyón, Kantában, Egerben. Az 1764-es madéfalvi veszedelem után Moldvába kibujdosott székelyek papja. Az ő lelkipásztori gondozása alatt álló csoport irányítása mellett alapította meg a bukovinai Istensegítség falut 1776 őszén. Ez a település nevét is Mártonffi Mór Antalnak köszönheti. Iskolát létesített saját faluján kívül még négy bukovinai magyar faluban is. Tankönyveket Erdélyből szerzett be. A bukovinai szőlőtermesztés meghonosítója. Szőlőoltványokat Erdélyből és Moldvából szerzett be. Mártonffi Mór Antal 1794. december 22-én hunyt el Istensegítség faluban.

teljességét, a minden színt magáénak tudó vallás nyilván közbeszól, és állítja, hogy ő festette a legárnyaltabb, legszebb, leghitelesebb istenképet. Erre fel mások is felmutatják alkotásukat és azt bizonygatják, hogy ők közelítik meg legjobban a prototípust, de azért, mert ábrájukon egyáltalán nincs, vagy nagyon kevés festék van. Van, akinek éppen ez tetszik, mint ahogy a ki nem festett női arcnak is megvan a maga varázsa.

Ma Csíksomlyó szülőltérem, Mártonffi Mór Antalra emlékezünk, aki a székelyek legszebb hegyéről ereszkedett le a völgybe, a „nagy hegy” túloldalán élő csángó testvéreihez, hogy közöttük az örök szépség hírnöke legyen. Könnyű volt neki mindig a szépről beszélni, mert gyermekkorából tisztán emlékezett, hogy szülőfaluja felett a Somlyó

hegye, a Nagyasszony trónusa minden esztendőben Erdély összes színeiben tündökölt. Itt még a színt nem kedvelők is színfoltnak számítanak.

A káprázatos színek világából sajnos újra a szürke hétköznapokba kell visszatérnünk, méghozzá oda, ahol az élet zajlik, a munkahelyre, ahol sokszor akkor is színtelen minden, ha különben virágok virítanak a vázában. Nem is annyira a környezet szürke, mint az emberek, főleg azon kevesek, akik a hatalom felhőiben sütkéreznek, és tartják a kimért távolságot alattvalóikkal szemben. Megtehetik, mert ők a nagyok, mások pedig a kicsinyek, a beosztottak.

És érdekes – Isten is szólítható bárhol és bármikor, éppen úgy, mint a legutolsó beosztott. Talán éppen ezért érdemes kisembernek lenni.

Iffj. Gabányi János:

Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója

(2. rész, az 1. rész 2008. februári számában)

A név után levő szám a monográfiában megjelent oldalszámot jelöli, független attól, hogy szövegben vagy képaláírásként jelenik meg az illető családnév síremléke a kötetben.

96. Dániel Gusztávné sz. Simay Teréz 33	106. Enyedi Bálint 58	116. Esztegár Bálint 82
97. Deák Anna 75	107. Enyedi Bálintné sz. Burgya Katalin 58	117. Esztegár Bálintné sz. Florián Rózsika 82
98. Deák Helén 75	108. Enyedi Margit 58	118. Esztegár Berta 84
99. Deák Simon 75	109. Enyedi Tibor 58	119. Esztegár Bogdán 84 (2x)
100. Donogán Béláné sz. Osztian Roza 54	110. Eránosz Anna 82	120. Esztegár Ernő 44
101. Donogán Mária 72	111. Erdei Árpád 41	121. Esztegár Erzsébet 77
102. Dsehesz Mária 40	112. Erdei József 41	(Megjelent Magyarörmény Kulturális Lapok VI. évf. 1. sz. 2004. 03.)
103. Dzsehez Kristóf 39	113. Esztegár Anna 84 (2x)	
104. Ember Gergely 33	114. Esztegár Antal 78	
105. Ember Róza 57	115. Esztegár Antalné sz. Pusztay Ilona 78	

Folytatjuk

7500 éves az örmény Stonehenge

Valószínűleg csillagvizsgálóként használták azt az örmény megalitikus építményt, ami kétszáznál is több óriásköből áll. Jerevántól 200 kilométerre található az örmény Stonehenge-ként is nevezett Carahunge. A megalitikus építmény korát 7500 évesre becsülik, vagyis két és fél évezreddel idősebb angliai társánál.

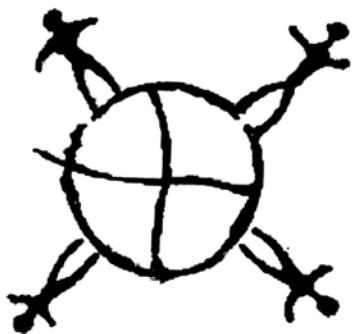
A legősibb

Carahunge lefordítva beszélő köveket jelent. Az építmény Sziszián városa mellett látható, ahol egy héthektáros területen kétszáznál több óriás kő található. A kövek némelyikébe lekerekített szögletű lyukakat fúrtak, amelyeken keresztül az égbolt különböző pontjai láthatók. A kutatók ebből arra következtetnek, hogy ez a világ legősibb csillagvizsgálója – olvasható a

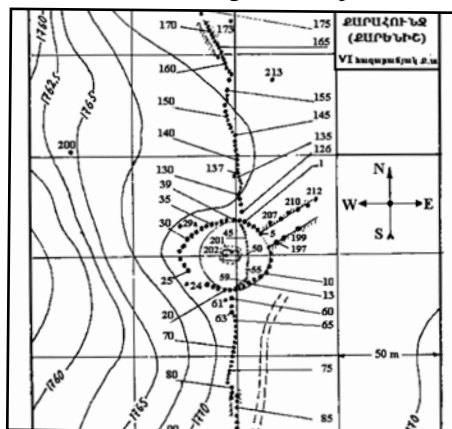

Salisbury Journal című brit hírportálon. Stonehenge örmény társáról Vardan Levoni Tadevoszjan történész számolt be az Egyesült Királyságban, aki azt szeretné, ha a világ többet tudna Carahungeről. A megalitikus építményt

két évtizeden keresztül tanulmányozta Parisz Heruni akadémikus, a jereváni Radiofizikai Kutatóintézet igazgatója, aki kutatásairól könyvet írt. A művet elküldte Gerald S. Hawkins professzornak, Stonehenge kutatójának, aki

Föld labda formájú és emberek élnek minden oldalán. Szeván tó melletti kővéseteken – Kr. e. V. évezred

egyértett Parisz Heruni megállapításaival.

Vardan Levoni Tadevoszjan ugyan munkájában Heruni professzor kutatásaira támaszkodott, ám saját elméletet dolgozott ki Stonehenge és Carahunge kapcsolatáról. A történész szerint a neolitikumban az örmény civilizáció sokkal fejlettebb volt, mint más népeké. A Szeván-tó környékén a sziklákon talált vésetek arra engednek következtetni, hogy az örmények tudták: a Föld kerek, és pontosan ki tudták számítani a földrajzi szélességet, rendelkeztek csillagászati és mérnöki ismeretekkel.

Vitték az ötletet

Vardan Levoni Tadevoszjan meggyőződése szerint a brit szigetek ősi népessége, amely szerinte Örményországból érkezett, magával vitte Európába Carahunge ideáját. A bevándorlóknak szerepük lehetett Stonehenge és a kontinens más megalitikus építményének a létrehozásában.

Az angliai Salisbury-síkságon található Stonehenge korát ötezer évre becsülik. A kettő-hét méter magas, húsz-harminc tonnás, durván faragott kőoszlopok hajdan négy koncentrikus kört alkottak. A külső kör nagyjából száz méter átmérőjű. Máiig sem tudható pontosan, milyen cé-

Napóra a Zwartnotz-i templom falán

lokat szolgált a Stonehenge: egyes kutatók szerint kultikus építmény, mások szerint óriási naptár volt, amely pontosan jelezte például a nyári és a téli napforduló idejét, és voltak olyanok, akik szerint a csillagászatban segítette az akkori embereket. A legutóbbi, 2008-as kutatások a hely kultikus-gyógyító szerepét látszanak alátámasztani.

MTI (2009. február 11.)

(Szerk. megj.: Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke, dr. Issekutz Sarolta 2007. októberében Paris M. Herouni: *Armenians and old Armenia c. angol nyelven megjelent könyvét ajándékba kapta az Örmény Tudományos Akadémia elnökétől.*)

	kövek sorszáma	Összes darab	Lyukas kövek	Álló kövek	Álló kövek lyukkal	Fekvő kövek	Fekvő Kövek lyukkal	Dőlt kövek	Sérült kövek
Központi kör +29a	1-39	40		15		9	1	10	2
Átkötő	40-59	20	6	8	3	1		3	6
Déli kar	60-125 +90a, +62a, 64a, 65a,	70	27	25	16	32	10	2	17
Északi kar	126-196 214-222	80	49	28	18	35	30	3	21
É-K út	197-199 208-212	8	2	2		4	2	2	3
Különálló kövek	200-202 207, 213	5	1	1		2	1		
Összesen		223	85	79	37	83	44	20	49

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület örményországi utazási ajánlata

(Figyelem! A programot egy utazási iroda szervezi. Utastársak szervezésére együttműködést ajánlott fel az EÖGYKE, melynek következtében az általunk szervezett utasok díjkedvezményben részesülnek! Utazásra jelentkezést tehát az EÖGYKE-nél kérjük bejelenteni, a további ügyintézés, fizetés az utazási irodánál fog megtörténni. Az egyesület biztosítja a bejelentkező utasoknak Bagi Éva: Kövek zenéje. Örményországi barangolás c. útikönyvét 2520 Ft vételárért.)

Örményország – őskeresztény egyház földjén

Időpont: 2009. május 21–29.

Utazás: Budapest – Prága – Jereván és Jereván – Prága – Budapest útvonalon menetrendszerinti repülőjáráttal. A körutazáson örmény autóbusszokkal

Elhelyezés: *** szállodák 2 ágyas, fűdősobás szobáiban

Ellátás: félpanzió (reggeli és vacsora)

1. nap: Budapest – Jereván

Elutazás Budapestről a koraesti órákban, prágai átszállás után továbbutazás Jerevánba. Érkezés a hajnali órákban, majd transzfer a szállodába.

2. nap: Jereván

Ismerkedés Örményország fővárosával, Jerevánnal. Az autóbuszos városnézés során megismerhetjük a város legfontosabb nevezetességeit. Többek között látogatás a Matenadaran-ban (kézirattár), valamint a jereváni konyakgyárban. Vacsora, szállás Jerevánban.

3. nap: Ecsmiadzin – Zvatnocs

Szt. Hripszime templom megtekintése, majd továbbutazás Ecsmiadzinba, az örmény-gregorián egyház központjába, a Szt. Ecsmiadzin székesegyház megtekintése. Visszafelé Zvartnoc templom-

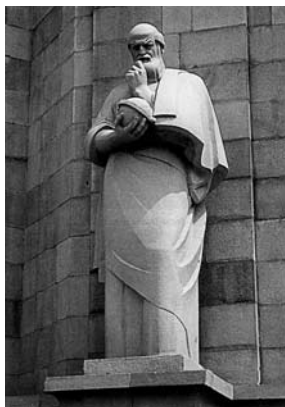
rom megtekintése, majd látogatás a jereváni piacon. Vacsora, szállás Jerevánban.

4. nap: Szeván-tó – Goshavank – Dzoraget. A Szeván-tó 2000 m-rel a tengerszint felett Örményország gyöngyszeme. Meglátogatunk egy i. e. 874-ben alapított híres kolostort. Továbbutazás a XII. századi Gosavank-kolostorhoz. Vacsora, szállás a Szeván-tó mellett.

5. nap: Hagpat kolostor – Sanahin kolostor – Jereván

Reggeli után indulás a világörökség

Hagpat Kolostorhoz, legrégebbi része a X. századból a Szent Kereszt templom. Az út az „örmény Svájc” keresztül vezet a következő megállóhoz, a Sanahin kolostor együtteséhez, mely ma

Annania Shirakatsi VII. sz-i örmény csillagász és matematikus

Carahunge, a 7500 éves örmény Stonehenge

már Alaverdi városka részét képezi. Délután visszatérés a fővárosba, vacsora, szállás Jerevánban.

6. nap: Kor Virap – Erebuni

A reggelit követően az örmény-török határ felé vesszük az irányt, ahol a bibliai Ararat lábánál álló Kor Virap – kolostor (Mély Verem – kolostor) tekinthető meg. Hajdanán tömlöcként funkcionált. Itt börtönözték be Világosító Szent Gergely apostolt is, minden örmény első pátriárkáját, térítő tevékenysége miatt. Gyönyörű kilátás nyílik az Ararat hegyre. Visszatérés Jerevánba, látogatás az Erebuni erődmúzeumba. Vacsora, szállás Jerevánban.

7. nap: Aragac – Amberd – Sagmosavank Reggeli után indulás északra az ország legmagasabb pontja, az Aragac-hegység felé: Amberd várkastély megtekintése, a több mint 4090 méter magas Aragac-hegycsúcs megtekintése, a több mint 4090 méter magas Aragac-hegycsúcs megtekintése, a több mint 4090 méter magas Aragac-hegycsúcs megtekintése. Továbbutazás a Sagmosavank kolostor együtteséhez. Visszautazás Jerevánba, vacsora, szállás.

8. nap: Garni – Geghard – Jereván A Garni erőd és a Mithrász szentély

megtekintése. A Garni erődötől az út sziklahasadékon, majd ereszkedőn át az úgynevezett Geghard katlanba visz, ahol a napjainkban is működő, az UNESCO által a világörökség részévé nyilvánított Geghard Kolostor áll. Vacsora majd rövid éjszakai szállás Jerevánban.

9. nap: Transzfer a repülőtérré, hazautazás.

Hajnali órákban transzfer a repülőtérré, Prágai átszállás után érkezés Budapestre a délelőtti órákban.

UNESCO Világörökségek:

- Ecsmiadzin: Katedrális és a Zvartnoc ásatások
- Geghard kolostora és az Azát-folyó felső szakasza
- Hagpat és Sanahin kolostorok

A változtatás jogát fenntartjuk!

Részvételi díj: 295 000 Ft

Repülőtéri illeték: kb. 45 000 Ft, *Egyágyas felár:* 52 000 Ft

Vízumdíj: kb. 50 USD (belépéskor a helyszínen fizetendő), *kilépési illeték:* kb. 20 USD (a helyszínen fizetendő).

A részvételi díj a belépőjegyek árát és az utasbiztosítást is tartalmazza.

Kötelező útlemondási biztosítás a részvételi díj 1,5 %-a.

A változtatás jogát az utazási iroda fenntartja!

Örmények nyomában Európában

Zarándokút P. Fogolyán Miklós Lukács velencei mechtarista szerzetes,
Gyergyószentmiklós volt plébánosa halálának 10. évfordulóján

**Az erdélyi örmények és innen elszármazottak közös kirándulása
2009. július 24–30. között**

7 nap, 6 éjszaka

Indulás Marosvásárhelyről a késő esti órákban, folyamatos utazás Tordán, Kolozsváron, Nagyváradon, Budapesten keresztül Bécsig, felszállási lehetőségekkel ezen az útvonalon bárhol.

1. nap: **Bécsi** városnézés (9 óra, amíg a busznak pihennie kell). Megtekintjük az örmény **mechtarista** templomot, **Stephansdomot**, az **Operát**, a **Városházát** (Rathaus), a **Michael barokk templomot**, a császári rezidenciát. Majd ellátogatunk az erdélyi örmények „jótévedőjének” Mária-Terézia **schönbrunni kastélyához**, ahol lehetőség van megtekinteni a palotát, lehet pihenni a kertben, megtekinthető a **Belvedere**, ahonnan belátni a császárvárost (a palotalátogatás fakultatív, a kert látogatása ingyenes). Délután utazás Klagenfurt felé, este szállás elfoglalása.
2. nap: folyamatos utazás az Alpokon keresztül Róma felé. Útközben megállunk **Padovában**, ahol megtekintjük a **Szent Antal bazilikát**, és lehetőség nyílik egy belvárosi sétára is. Este a szállás elfoglalása Róma mellett, a Tírrén tenger partja közelében.
3. nap: **Róma**. Dél előtt meglátogatjuk a **Szent Péter bazilikát**, ahol látni lehet Világosító Szent Gergely szobrát a bazilika mellett, a **Vatikáni Múzeumot** (Pinacoteca Raffaello, Giotto, Fra Angelico stb. képeivel, római

szoborgyűjtemény, egyiptomi múmiák, Laokoon szoborcsoport, Raffaello szobái, **Sixtusi kápolna**). Délután **Angyalvár** mellett sétálunk a Tiberis szigetén lévő **Szent Bertalan**, az örmények apostolának templomához. Ezután lehetőség nyílik **sétálni** a városban, vagy **fürödni** a szálláson vagy a tengerparton.

4. nap: **Róma**. Belvárosi séta a **Spinyol lépcsőtől**, a *Proganda Fidei Congregatio* érintésével (ahol Verziurescu erdélyi örmény katolikus püspök tanult) a **Római Örmény Leonianum Kollégiumhoz** és **örmény templomhoz**, majd a **Trevi-Kúthoz**, a római fürdőből kialakított **Pantheon** templomhoz, a **Navona-térre**, melyet Borromini Szent Ágnes temploma és Bernini csodálatos szökőkútjai díszítenek. Innen eljutunk a **Szent Balázs örmények templomához**, Róma legszebb reneszánsz utcájába, a Via Giulia-ra. Délután fürdés, vagy szabad program a belvárosban (rossz idő esetén a Falakon kívüli Szent Pál Bazilika megtekintése).
5. nap: **Róma-Velence**. Dél előtt látogatás a császárok fórumára, a **Forum Romanumra**, a **Colosseumhoz**, majd a **Lateráni bazilikába** (a lateráni magyar emlékmű megtekintése). Délután utazás Velencébe, a szállás elfoglalása Velence mellett.
6. nap: **Velence**: látogatás vaporettoval a **Canal Granden** keresztül a **Szent**

Márk térre, a **dóm** megtekintése, **Dodge-Palota**, **Sóhajók hídjá**, **Rialto-híd**, az örmények templomának megtekintése. Utazás (fakultatív) az **örmények Szent Lázár szigetére**, a velencei mechtarista központjához. Szállás Velencében. Este séta Velencében.

7. nap: Utazás **Budapest** fele **bevásárlási lehetőséggel**. Esti órákban érkezés Budapestre, ahol találkozás lesz a budapesti örményekkel. (Érkezéstől függően az Orlay utcai örmény templom, a **Füzetek** szerkesztőségének meglátogatása. Marosvásárhelyre érkezés a reggeli órákban.

Szállás: Klagenfurtban, Róma mellett, a tengerparttól néhány km-re, és Velencében, mindenhol 2-4 személyes légkondicionált külön fürdőszobával rendelkező házakban ill. szobákban. Ágynemű van! A római szálláson úszómedence is van!
Belépők hozzávetőleges árai: Vatikáni Múzeum 12 Euro, Mechtarista múzeum Szent Lázár szigetén teljes ár 6 Euro, gyerekek, nyugdíjas 3 Euro. Kérünk mindenkit, hogy hozzon magával diák, ill. nyugdíjas, vagy pedagógus-igazolványt.

Utazás hozzávetőleges árai: Bécsi metró 2 Euro, Rómában összesen 6 Euro, beutazás Velencébe Mestretől oda-vissza 2 Euro, a kis hajó (Vaporetto) Velencében a Canal Granden összesen 13 Euro.

Teljes ár: 320 EURO/fő

Az árat a HUF/RON/EURO ingadozása miatt Európában közöljük. Az ár magában foglalja az utazást kényelmes, légkondicionált autóbusszon, az autópálya-díjakat, a szállást, a reggelit. Nem foglalja magába a biztosítást és a belépőket.

44 utas jelentkezését várjuk, induláshoz

min. 40 személy szükséges. Helyfoglalás a befizetés sorrendjében történik.

Jelentkezési határidő: április 25-ig, mely előleg lefizetésével (150 Euro/fő) érvényes!

Jelentkezni lehet:

Marosvásárhelyen: Székely Imolánál (római katolikus plébánia kegytárgyboltja), tel.: 0742181537 (Puskás Attila)

Gyergyószentmiklóson: Gergely Imrénél, az örmény plébánia könyvelőjénél (0722864310), irodaidőben.

Szamosújváron: Ft. Szakács Endre vikárius úrnál a plébánia irodáján (fogadási órákban)

CsíkSZeredában: Szentpétery Istvánnál (0744795177)

Budapesten: Dr. Issekutz Saroltánál (201-1011, 06/70/274-4644)

Jelentkezésnél kérjük megadni személyi adatait (útlevél szerinti nevét, születési időt), pontos lakcímét, telefonszámát, útlevélszámát /vagy személyi igazolvány számát/, felszállás helyét, szoba-igénylést (hány személyes szoba).

Idegenvezető: Dr. Puskás Attila.

Telefonon érdeklődni lehet nála +40 742181537, +40 365 429862, vagy emailben: pattila001@yahoo.it

Az úttal kapcsolatos információkat indulás előtt mindenkivel közöljük! Mindenkivel szeretettel várunk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja 2009

Barangolás őseink földjén

Erdély-járás felsőfokon: Erzsébetváros, Keresztúrszék,

Udvarhelyszék, Hargita, Székelyvarság és a Bihar hegység vidékein

ÚTVONAL: Budapest – Kecskemét – Gyula – Seprős – Menyháza – Halmágyi hágó – Belényes – Kőröstárkány – Biharlonka – Rozsda szakadék – Bihar hágó – Aranyos völgye – Torda – Szováta – Bucsin-tető – Libán-tető – Székelyvarság – Ivópatak – Madarasi Hargita – Székelykeresztúr – Kissolymos – Székelyudvarhely – Erzsébetváros – Medgyes – Kolozsvár – Tordaszentlászló – Körösfő – Nagyvárad – Ártánd – Budapest

Időtartam: 7 nap (augusztus 22–28.)
Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km
Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd) és piknik
Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha
Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi kalauzolja a társasutazás kezdetétől annak végéig.

FŐBB ESEMÉNYEK

- Találkozó az udvarhelyszéki és keresztúrszéki magyarörményekkel Székelyudvarhelyen
- Magyarörmény templom és temetőlátogatás Erzsébetvároson
- A Bihar hegység apostolának Czárán Gyulának szülőháza Seprősen és sírja Menyházán
- Koszorúzás a magyarörmény Czárán Gyula szobránál Nagyváradon
- Petőfi Sándor emlékhelye a Gyárfás kúria Székelykeresztúron
- Túránk a:
 - székelyek szent hegyére a Madarasi-Hargita 1801 m magas főcsúcsára
 - Jézus forrásához és a Csorgókőre a Székelyvarsági Lázon
 - Rozsda szakadékhöz a Bihar hegységben

- Rendhagyó osztályfőnöki óra a „legmagasabb” székely iskolában Székelyvarságon
- Uz Bence legendák és emlékhelyek Székelyvarságon
- Városnézés és múzeumlátogatás Székelykeresztúron
- Tamás Antal bemutatja a zsindeypattintás fortélyait Tálásbércen
- Kirakóvásár Farkaslakán
- Szíveslátás és vendégmarasztalás szilvóriummal és finom hazaival Székelyvarságon
- A legfinomabb sült piztráng fokhagymamártással a hargitai Ivópatakon, Deák Zita portáján
- Esztina látogatás Jézus forrásánál ahol megvendégelnek ordával és friss juhsajttal
- Válogatott erdélyi borok kóstolója Kissolymoson Módos Péter és Benkő Attila prezentációjával
- Piknikek jó helyen és jó időben
- Citerazenés est Tifán Csaba portáján, Székelyvarságon
- Zenés búcsúvacsora Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben
- Kiss Stúdió színház előadása Mátyás királyról Nagyváradon
- Székelyvarságon megismerjük sze-

mélyes tapasztalatokon keresztül a tanyavilági székely emberek szeretetét és őszinte barátságát

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: **Indulás:** reggel 6 órakor Baththyány tér felső rakpartról
Határátkelő: Gyula

Látnivalók: Seprős (a neves természetjáró Czárán Gyula szülőháza), Menyháza (Czárán Gyula síremléke a felirattal, hogy „csak az hal meg, akit elfelejtenek”), Halmágyi hágó, Belényes, szíveslátás Kőröstárkányban

Szállás és ellátás: az 1. napon Kőröstárkányban körösvideki családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatl)

2. nap: **Látnivalók:** Rozsda szakadék (1,5 órás közepnehéz túra) Bihar hágó, Aranyos völgye, tarisznyás piknik, Torda, Szováta, Bucsin tető, Libán tető, szíveslátás Székelyvarságon
Szállás és ellátás: a 2., 3., 4. és 5. napon Székelyvarságon az egyetlen magashegyi székely tanyaközségben (2 ágyas szobák fürdőszoba használatl)

3. nap: **Látnivalók:** Ivópatak (kordés utazás a Fillió patak völgyében a madarasi menedékházhoz 1700 m magasra a tengerszint fölé, és onnan 1,5 órás könnyű túra a Madarasi Hargita főcsúcsára – 1801 m), piztrángos piknik Deák Zita portáján

4. nap: **Látnivalók:** Székelykeresztúr (városnézés, múzeumlátogatás, Gyárfás kúria), Kissolymos (falujárás és vendéglátás Gyuri bácsi portáján hazaival és válogatott erdélyi borokkal), Nyikó völgye, Székelyudvarhelytalálkozó az udvarhelyszéki és keresztúrszéki magyar-örményekkel

5. nap: **Látnivalók:** Tálásbérce (csergevényolód, zsindeypattintás bemu-

Szováta, Medve-tó

tatása, panoráma a tálasdombi kilátóról), Jézus forrása (esztanalátogatás – orda és juhsajt kóstolóval), könnyű túra a csorgókői vízeséshez, citerazenés est a háziakkal együtt Tifán Csaba portáján

6. nap: **Látnivalók:** Erzsébetváros (magyarörmény templom és temetőlátogatás), Medgyes, Kolozsvár
Zenés búcsúvacsora a Tamás vendéglőben Tordaszentlászlón

Szállás és ellátás: a 6. napon kalotaszegi családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatl)

7. nap: **Látnivalók:** Körösfő (kirakóvásár), Nagyvárad (kiegészítő városnézés, Kiss Stúdió színház előadása Mátyás királyról)

Határátkelő: Ártánd

Érkezés: Budapest 20 óra körül

Részvételi díj: 63 000 Ft/fő

(Ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 8000 Ft) – az előre nem látható árfolyam ingadozások miatt az értékazonosság megőrzése mellett számszerű változások lehetségesek

A részvételi díj tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziós ellátást, piknikeket, borkóstolót, belépőket, művészi produkciók árát kivéve a busz költséget (kb. 20 000 Ft).

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Örmény-magyar gyermekrovat

(25. rész.)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de születek és nagyszületek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, születek és nagyszületek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:

dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

2008-ban a legtöbb helyes választ Marosvásárhelyről kaptuk, a nyertes neve MOLNÁR ZSÓFIA, aki egy szép könyvet nyert.

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

A tzivari ütközet (Kr. u. 371.)

Az örmények tudomásul vették Szcsiabuh árulását és Bizánccal szövetségbe királyukká koronázták Árszsiág fiát, Babot. A perzsákat azonban csak erőszakkal lehetett kiűzni Örményországból. Erre a híres tzirávi ütközetben került sor. Szent Nerszesz katolikosz és Bab király a Nebad hegyről lesték a csata kimenetelét; Nerszesz az égre emelt kezekkel könyörgött az örmények győzelméért.

Az örmények hadvezérét Muszcseg Mamikoniánnak hívták, aki a hős Vásszág fia volt. Csapatát fiatal harcosok alkották, akik meg akarták bosszulni szülei halálát, akiket a perzsák élve megnyűzták. Látván az örmény harcosok elszántságát, Szcsiabuh ezt mondta: „Boldog lehet az a király, akinek ilyen ügyes csapat van, és ennyire elkötelezetten szolgálja királyát”.

Muszcseg Mamikoniánnak sikerült rabul ejteni Szcsiabuh háremhölgyeit. Az örmények vezére azonban elengedte a hölgyeket, mondván: „Mi nem harco-

lunk asszonyokkal”. Szcsiabuh csodálta ezt a lovagias tettet és egy aranykupát készíttetett, amire egy ló alakját vésette. Valahányszor ivott ebből a kehelyből, Muszcsegre gondolt: „hogya a lovas emlékezzon, hogy milyenek az igazi lovagias tettek”.

Hogyan vívta ki az örmény hadvezér a perzsák tiszteletét?

Válaszok:

Miért haltak vértanúhalált Hripszime és társai?

Mert Terdát parancsára kivégezték őket. Meséld el, hogy lett Örményország a világ első keresztény országa! Úgy lett, hogy Dáron pogány papjai háború üzentek a királynak, a király legyőzte őket, a templomaikat lerombolta vagy keresztény templommá alakította. Krisztus után 301-ben történt, ezért Örményország a világ első keresztény országa.

Molnár Zsófia, Marosvásárhely

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenharmadik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utóknak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevalláskor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma: 18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011,

amelynek részegyháza a magyarbaroni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Felhívás

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, mint kiadó tervbe vette megjeleníteni a közeljövőben Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája c. könyve bővített, javított kiadását. Kérjük az érintett családok részéről a hibajegyzék, kiegészítés megküldését, dokumentumok másolatával való alátámasztását, akár közvetlenül Gudenus János József címére (gudenusjj@gmail.com), akár az Egyesület postacímére:

1251 Budapest Pf. 70., e-mail címére: magyar.ormeny@t-online.hu.

Kérjük az örmény önkormányzatainkat, hogy támogassák a projekt megvalósítását!

dr. Issekutz Sarolta elnök

Ady Endre

Örmények Párizsban

Párizsban mindig divat volt demonstrálni egy vagy más, szimpátiára méltó vagy méltatlan náció mellett. Ez valóságos lelki szüksége a francia, illetve a párizsi népnek. Emlékezhetünk, hogy nem is olyan régen az elnyomott román testvérekért volt divatos rajongani Párizsban. Ez a divat elmúlt. Ma már hiába siránkoznak a hun-magyar barbárság miatt a hazudozó román diákok. Nem hinne már nekik a francia közvélemény. Ám azért szükség van valamely elnyomott népre, mely Franciaországtól várja megváltását és ez idő szerint szimpátiára érdemes nép örvend a franciák kegyének. Most a francia közvélemény fanatikus örménybarát. Minap járt Párizsban két örmény püspök, kiket Loubet és a miniszterek is szívesen fogadtak. A kormánypárti szocialisták már többször tartottak tiltakozó népgyűlést az elnyomott és üldözött örmények érdekében. Az örmény mézszárlás ügyében most a parlamenti szünet alatt is jelentettek be interpellációkat. Az örmény kolónia a legnépszerűbbek közül való mostanság Párizsban. Ez a nagy örménybarátság néhány nap múlva nevezetes alkalmat kap a megnyilvánulásra. Pár nap múlva szentelik föl az első örmény templomot Párizsban. A templom a Jean-Goujon utcán épült. Nagyon érdekes, díszes épület, mely az arméniai templomok stílusát igazi művészettel juttatja kifejezésre. A párizsi örmények nagy ünnepséget terveznek a templomszentelés napjára, s a párizsiak bizonyára megragadják az alkalmat, hogy demonstráljanak az örmények mellett.

*(Örmények – Magyar írók az örmény városokról, az örmény emberekről
Noran Kiadó Kft. 2008)*

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacím: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat,

(Budapest, 1054 Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791 – Sárkány Annamária titkárságvezető, félfogadás szerda 16–18., csütörtök 10–12. óráig)

e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu;

fovarosiormeny@gmail.com

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár), dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 146. szám
2009. április

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„Ma feltámadott halottaiból a halhatatlan és égi jegyes, üdvösséges örömhír számodra, földi hitves, egyház: áldjad a vigasság hangjával Istenedet, Sion. Ma a kimondhatatlan fény a fényből megvilágosította gyermekeidet, világosulj meg Jeruzsálem, mert feltámadt a te fényed, Krisztus: áldjad a vigasság hangjával Istenedet, Sion.”

Nagyszombaton hangzik fel. Érvényesül benne, amit jegyesmisztikának nevezünk: Krisztus a vőlegény és hitvese az egyház. Krisztus feltámadása az egyház számára az örömhír. S erre csak áldás lehet a felelet a vigasság hangján. Jeruzsálem és Sion: előképek, az egyházzé meg az Isten országáé. Itt is megjelenik a világosság a világosságtól motívum: az isteni fény világosítsa meg Jeruzsálemet. A húsvét a legnagyobb ünnepünk, jelentőségét csak hasonlatokkal, képekkel tudjuk érzékeltetni.

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Visszatérés az erdélyi örmény gyökerekhez

A Fővárosi Örmény Klub háziasszonyának, *dr. Issekutz Saroltának*, hónapokon át nehéz volt megfelelő időpontot találni, hogy az jó legyen az Ausztriában élő *Dr. Száva Tibor Sándornak*, a Gyergyói- és szépvízi magyarörmények nyomában című könyv szerzőjének, és jó legyen a marosvásárhelyi *Tófalvi Zoltánnak*, írónak, történésznek, a könyv ismertetőjének. Annak ellenére, hogy ellenkező irányból és nagy távolságból érkeztek az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által rendezett könyvbemutatóra, mégis „egy kupacból jöttek, Erdélyből”.

A márciusi klubest első részében *Dr. Száva Tibor Sándornak* az erdélyi örmények múltjáról szóló, 86 család életét, kapcsolatait feltáró, hatalmas mennyiségű adathalmazt tartalmazó vaskos könyvének érdekességeit *Tófalvi Zoltán* mutatta be. Előadásának szerkesztett változatát a füzetekben közöljük.

Dr. Száva Tibor Sándor, Tófalvi Zoltán, és dr. Issekutz Sarolta

Dr. Issekutz Sarolta megígérte, hogy a könyvet elviszi Örményország mindhárom közgyűjteményébe.

Az előadást követően a szerző köszöntötte „a magyar főváros kisebbségének kisebbségeit”. A könyvismertetéshez kapcsolódva elmondta, hogy a székelyföldi kataszterben felsorolt családokról, az 1720-tól megmaradt örmény nyelvű anyakönyvekből kiderült, néhány év alatt közel nyolcvan új családnév képződött. Minden egyes betelepülő új család több mint két új nevet hozott létre. Példákon keresztül ismertette a néveredeteiket, például a Miklósi családból tizenhárom új család vált ki. A

könyv szerzőjének háromszáz év távlatából kellett kibogoznia, hogy egy bizonyos családnév honnan is származik, de mint vallja, megérte, mert rengeteg család keresi gyökereit. A füzetekben is olvasta Szongott Gábor írását, amelyre válaszként elmondta, hogy a könyvében utalás történik családnevének igazi eredetére is.

Tavaly nyáron, a könyv megjelenése után a brassói magyar televízió szerkesztője, Bálint Ferenc készített interjú-filmet *Dr. Száva Tibor Sándorral*, a félórás filmet megtekintette a könyvbemutató szépszámu közönsége. A film után számos hozzászólásra válaszolt

A klubest közönsége

a magát székely-örménynek valló, Ausztriában élő író. Hangsúlyozta, az örmény családok eredetéről feltett kérdésekre szinte mindenki választ kaphat a könyvből. A műsor végén a szerző szépszámu könyvet dedikált.

A klubest második részében az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2009. évi programajánlóját vetített-képes előadáson ismertette *Dr. Szarka György*. Gyuri bácsi zárójelben megjegyezte, hogy

Dr. Szarka György

a kolozsvári ásványkutató intézetben munkatársa volt Száva Tibornak, aki gépészmérnök, ő maga pedig geológus, ma Erdély honismereti vezető. Gyuri

ri bácsi az augusztusi, tizenharmadik Erdély-járást sajátos, humoros stílusában ajánlotta.

Vezérlőgondolata: „az örménymagyarok Erdélybe hazamennek. Találkoznak testvéreikkel, őseik szellemével, testben és lélekben megerősödnek. Főleg hitben, mert ma abban az erdélyi magyarság kicsivel erősebb, mint a magyar, Magyarországon.”

Ezután vetített képeken is ismertette az úti program leglényegesebb állomásait. Kiemelte, hogy nem tudnak majd harcolni a kappanháj ellen, mert sokat fognak enni, és Erdély legjobb boraiból inni. „Székelyvárságon jut is mindenkinek a magyarságból, a derülátásból, a szíveslátásból, mindenkinek, aki oda ellátogat.” – toldotta meg *Dr. Szarka György*.

Az erdélyi társasutazás programja a füzetek 36–37. oldalán megtalálható.

Dr. Issekutz Sarolta a klubest zárásaként ismertette a soron következő programokat.

Vallomás a gyökerekről, a gyergyószentmiklósi és csíkszépvízi magyarörményekről

Nagy-nagy szeretettel üdvözlöm a mai különleges könyvbemutató minden résztvevőjét, külön kiemelve a budapesti székhelyű Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület példamutató tevékenységét: lám, egy szerény anyagi lehetőségekkel rendelkező civil szervezet képes megvalósítani mindazt, amiről a világ minden tájára szétszóródott magyarok csak álmodoznak, a nemzet földrészekén és országhatárokon átnyúló egyesítését.

Ebben meghatározó szerepe van az általam oly nagyon tisztelt *örmény identitásnak*, amely nem akadály, hanem felerősítője a magyar nemzettudatnak. Stílusosan fogalmazva: nem nyelvében, hanem szívében él a nemzet. Dr. Száva Tibor Sándor a *Gyergyói és szépvízi magyarörmények nyomában* című, 2008-ban Csíkszeredában megjelent kötetének áttanulmányozása nyomán ez a fogalom kap – úgymond – történelmi hátszelet.

Magam is foglalkoztam az erdélyi örmények történetével, kötetben napvilágot látott tanulmányt közöltem. Nyugodt lelkiismerettel, az 1672 óta egymást követő örmény nemzedékek helytállásának aranyfedezetével állíthatjuk: az erdélyi magyarságnak és a széke-lyeknek egyetlen népcsoporttal sem volt annyira felhőtlen, már-már eszményi a kapcsolata, mint az örményekkel! Ez a kapcsolat nem kapott léket sem a tria-

Tófalvi Zoltán

noni békeszerződés aláírása, sem az 1944 után ránk telepedő, bennünket fojtogató kommunista diktatúra éveiben sem. Az erdélyi örmények ugyanúgy osztoztak a kisebbségi lét minden megpróbáltatásában, mint sors- és nemzettársaik: az erdélyi magyarok.

Mielőtt rátérnék dr. Száva Tibor Sándor barátom, hozzám hasonlóan a második világhéges utolsó előtti évében, azaz 1944-ben született kortársam imponáló kötetének bemutatására, egy vallomással tartozom: a fazekasok világhírű fa-

lujában, Korondon láttam meg a napvilágot, közvetlen szomszédaink között magyarörmények is voltak. A Piac téren az egyik Szenkovicsnak vegyes üzlete, a másiknak kocsmája is volt. 1956. október 23-án Szenkovics Antal (Tóni) rádióján csüngött a fél falu. Előbb örömkönnnyeket hullatva, majd keservesen zokogva tárgyalták, mi történik Magyarországon, Budapesten. A frontot, hadifogságot megjáró férfiak arról vitatkoztak: hogyan lehetne átszökni a román-magyar határon, akár fegyverrel is segíteni a forradalmárokat. Közülük a leghangosabb, a legszékelyebb a kuláknak nyilvánított, házából, vagyónától megfosztott Szenkovics Tóni volt. A fia, Szenkovics János, a korondi fogyasztási szövetkezet egykori elnöke - máris így egészítem ki dr. Száva Tibornak a Szenkovicsokról írt adatait – a nyolcva-

nadik életév felé közeledve, jelenleg is Korondon él, és a világ semmilyen kincséért nem hagyná el a fazekasok és taplóművesek faluját. A húga, Szenkovics Anna Bukarestbe ment férjhez. Így épül tovább a Száva Tibor által évtizedekkel ezelőtt elkezdett erdélyi magyarörmény katedrális. Mert ezt a fogalmat így, egybeírva, és nem kötőjellel, először Száva Tibor használta, használja, jelzésként annak, hogy az öndefiníció elválaszthatatlanul összetartozik.

A kötet 606. oldalán azt olvasom: a Szenkovics család Moldvából telepedett Erdélybe, eredeti nevük „Krikorián” volt. Az Erdélybe letelepedett családtag név szerint: Bedrosz Krikorián (1636 – ?) volt. Csíkszépvízen Bedrosz Krikorián gyermekei rövid ideig elhagyták a vezetéknevet, és a Pétert (Bedrosz) kezdték családnévként használni. A Gergely név is később került forgalomba, előtte csak a Krikort használták. Később Szamosújváron, Erzsébetvároson, Gyergyószentmiklóson a nem közvetlen Krikor Pétertől származók maradtak a Gergely vezetéknev használatánál. Az egyik felmenő névhez társult a „lá-

dás” ragadványnev, úgy, mint Gergely a szappan-ládás, aminek az örmény Széndug= Széngovics név felelt meg, így a család egyes tagjai a Szenkovics nevet is viselték. A családalapító Bedrosznak több gyermekéről van ismeretünk, akiket részben „Bedrosz”, illetve „Krikor” (Kirkosa) névvel illették a korabeli feljegyzésekben.

Felnőtt fejjel, egyebek mellett az erdélyi örmények történetét is kutatva – hiszen a korondi fürdő 1892-től kezdődő és 1914-ig tartó virágkora egy marosvásárhelyi örmény család, Gáspár Gyula és felesége, Szongott Veronika nevéhez kapcsolódik. Már csak idő kérdése, hogy hiteles dokumentumokat találjak annak igazolására, hogy az 1843-ban Marosbogáton született Szongott Kristóf az Erdély Gleichenbergjének nevezett korondi fürdőn gyakran megfordult, és minden bizonytalannal itt szerkesztette az 1887 után rendszeresen megjelenő *Arménia* címet viselő magyar-örmény képes havi szemlét – óhatatlanul megfogalmazódott bennem az a felismerés, amelyet először közlök a nagy nyilvánossággal. Az évszázadokon

Fővárosi Örmény Klub

2009. április 16. (csütörtök) du. 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Népköltészet és evangélium

Előadó: Faragó Laura énekművész

*

2. Örmény Kultúra Hete – dokumentumfilm

Rendezte: dr. Issekutz Sarolta

Rendezi: Terézvárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat

át katonáskodó, határvédő székelyeket és a közjük letelepedő örményeket a genetikai rokonságnál jóval fontosabb kötelék kovácsolta össze: a nehezen kivívott szabadságjogokhoz minden áron való ragaszkodás! A két – úgymond – „nehéz” népcsoport így talált egymásra, így alkotott Európában is páratlan kapcsolatot. Miközben ugyanez a kísérlet a beszercei százszokkal zátonyra futott.

Azerdélyi magyarság, és székelyek az örmények város- és iparteremtő szerepét messzemenően értékelték. Szamosújvár – amelyet jelképesen Armenopolisznak, örmény városnak is neveztek – és Erzsébetváros városodása az örmények nélkül elképzelhetetlen, de sajátos arculatot kölcsönöztek Csíkszépvíznek és Gyergyószentmiklósnak is. Aki járt a szamosújvári, Erzsébetvárosi örmény nagytemplomban, a gyergyószentmiklósi örmény templomban, az pontosan tudja: milyen páratlan építészeti, szellemi örökséget teremtettek az Erdélyben letelepedett örmények. Akárcsak az egyetemes festészet egyik legnagyobb alakjának, Peter Paul Rubensnek tulajdonított és a szamosújvári nagytemplomban 2006-ban újból a helyére került Sandrart-kép – *Levétel a keresztről* – ezek a templomok az erdélyi örmények gazdagságáról, esztétikai érzékéről tanúskodnak.

Dr. Száva Tibor Sándor 742 oldalas kötete olyan adatmennyiséget, olyan genealógiai levezetést tartalmaz, amelynek párfját hiába keressük a magyar nyelvterület egészén. Az imponáló kötet megírásához az impulzust *Szongott Kristóf* 1884-ben Szamosújváron megjelent *A magyarhoni örmény családok genealógiája, tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeté- és keresztnevek etymológiai értelmére* című

kötete jelentette, amelyben a székelyföldi magyarörményekkel a szerző – sajnos – nagyon keveset foglalkozott. Ahogyan Száva Tibor a nekem küldött egyik elektronikus levelében fogalmazott: „Ennek felismerése indított el arra az elhatározásra, hogy illene feldolgozni a székelyföldi magyarörmény családokat legalább olyan szinten, ahogyan azt tette Szongott Kristóf a szamosújvári és erzsébetvárosi örmény családok esetében. Ő egy nagyon szép munkát végzett, csupán ebből kihagyta a gyergyói és szépvízi családokat. Sok egyéb motiváció mellett az is indokolta a könyvem megírását, hogy a ma élő székelyföldi magyarörmény családok 90 százaléka eltérő nevet visel attól, mint amilyent a valamikori őseik viseltek. Ezért nem tudnak visszamenni az időben a családi nyomokon, mert a mostani szemlélettel felfoghatatlan számukra az a tény, hogy a felmenőjük neve köszönő viszonyban sincs a mai nevükkel. Igen nehéz feladat volt számomra kibogozni – példának okáért – azt, hogy egy „Facsaros” nevű gyergyói magyarörmény család korábban milyen nevet viselt. Számomra a könyv megírásakor ez volt a legnagyobb kihívás!

A csíkszépvízi örmény anyakönyvben talán kétszer találtam leírva a „Száva” vezetéknévét, mert háromszáz éven át „Száhagián” néven voltak beírva. Vagy például a szépvízi Zakariások az anyakönyvben „Khontikárián” néven szerepelnek.” Azt javaslom tehát mindazoknak a magyarörményeknek, akik dr. Száva Tibor-Sándor könyve nyomán – úgymond – „érintettek”, hogy előbb olvassák el, alaposan tanulmányozzák az egyes családok genealógiáját, és utána higgadt és értelmes párbeszédben tisztázzák a vezetéknév századokon át

változó szövevényeit. Mert Száva Tibor elvégezte azt, amit korábban senki nem tett meg: vallatóra fogta a századokon át vezetett örmény anyakönyveket!

Dr. Száva Tibor Sándor kötete sűrítve tartalmazza mindazt, amit a 4500 éves örmény kultúráról, az örmény államról tudnunk kell. Akik esetleg nem tudják, azoknak elmondom: az örmény legendák, az örmény új naptár és a gregorián naptár alapján ez a hatalmas kultúrájú, a magyarsággal, sorsával oly sok közös vonást őrző nép 2008. augusztus 23-án ünnepelte létének, említésének 4500. évfordulóját.

Szerte a nagyvilágban az örmény diaszpórák – akárcsak a magyaroké – nem azért alakultak ki, mert követték az „ubi bene, ibi patria” – „ahol jobb, ott van hazád” – latin közmondást, hanem azért, mert pusztá létük, vallásuk, kultúrájuk állandóan végveszélyben forgott. Így érthető meg Franz Verfel *Musza Dag negyven napja* című sokkoló hatású regénye. Krisztus után 301-ben Tiridates királlyal együtt Világosító Szent Gergely által keresztény vallásra áttért örmények 451-ben elszakadtak a római egyháztól. 1441-ben új székhelyet kerestek a pátriárkájuknak, így esett a választás Ecsmiadzinra. Itt székel az örmény katolikosz, aki a „nem egyesült”, azaz ortodox örményeket pásztorolja. Ugyanakkor a római pápa fennhatósága alá tartoznak az ún. „egyesült”, azaz unitus örmények.

Az örmények ázsiai királyságuk elesete után szétszóródtak. A régi örmény főváros Ani – amelynek romjai ma Törökországban találhatóak, Világosító Szent Gergely kápolnájának romjai ma is láthatók – 1239-ben elesett. Az első örmény kivándorlási hullámra már 1062-ben sor került. A második nagy

menekülési hullám 1320-ban kezdődött. Utódaik egy része több mint 300 éves vándorlás után 1668–1672 között Erdélyben telepedett le. I. Apaffi Mihály erdélyi fejedelem bölcs döntésével hozzájárult ahhoz, hogy II. Rákóczi György szerencsétlen lengyelországi hadjáratát követő tatár-török betörések után a megcsappant lakosságú Erdély az örmények betelepítésével gazdaságilag újból talpra álljon. Száva Tibor légből kapottnak, alaptalannak minősíti azokat az állításokat, miszerint 1672-ben 12 000 örmény, azaz 2000 család telepedett le Erdélyben. Kutatásai alapján a betelepülések kezdetét – helyesen – 1654-re, a befejezést pedig 1672-re teszi. Így jött létre az ebesfalvi, azaz erzsébetvárosi, gyergyószentmiklósi, csíkszépvízi, Kézdivásárhely-kantai és a beszercei örmény kolónia. Az utóbbiak a százszokkal való ellentétek miatt 1712-ben végleg elköltöztek Besztercéről és Szamosújváron telepedtek le, ahol az 1730-as években már 156 örmény család élt. „Az 1700-as években hatalmas gazdagság összpontosult az erdélyi örmény kereskedők kezében, a tímár-iparban pedig nem volt versenytársuk” – írja Száva Tibor a kötetében.

Jogos a kérdés: mi történt a Havas-elve, Moldvába menekült örményekkel? Ma már számos történész, nyelvész bizonyított ténynek tekinti, hogy Havaselve területén több helyen is előbb voltak jelen az örmények, mint a románok. A Manole mester nevéhez kapcsolódó – a dévai Kőműves Kelemen századokkal későbbi alteregójaként emlegetik – Curtea de Argeş-i kolostort is örmény eredetűnek tekintik. Dosoftei metropolita, a román irodalom egyik úttörője azt írta az argesi kolostorról:

„Örmény menekültek építették,
Első királyunk és fejedelmek
javították,
Sokszor megrázott, de
Neagoe és Matei (Basarab)
szorgosan újjáteremtette.”

A Moldva területén letelepedett örmények az egykori Örményország északi területeiről a Kaukázuson át menekültek. A román történészek állításaival ellentétben a moldvai örmény templomok azt bizonyítják, hogy a városok jóval korábban megalakultak, ahogyan azt a hivatalos történetírás számon tartja. A romani örmény fatemplom 1335-től létezik, a botosani örmény kőtemplom felirata 1350-et jelez, miközben a városi múzeum történései a város alapításaként az 1439. évet említik. Jászvásár alapítását Grigore Ureche krónikás 1475-re teszi, miközben az itteni örmény kőtemplom felirata 1395-öt jelöl. Jó Sándor, Alexandru cel Bun (1400–432) uralkodása idejéből számos oklevél maradt fenn a moldvai örményekről. Az örmények moldvai tartózkodásának emlékét idézik az olyan nevek, mint Kapdebó – Ökörfej, Vákár – Tehenész, Dájbukát – Adsz egy darab kenyeret?, Patrubány – Négy pénz, Czárán – Paraszt, Gajzágó – Saco, Issekutz – Isăcuț. Az Issekutz család Erzsébetváros alapítói közé tartozott, de a Bánságban is nagy kiterjedésű mocsaras területeket vásároltak, amiért a 18. században armális nemesi rangot kaptak.

A moldvai örmények üldözésére több hullámban került sor: Stefan Rares fejedelem 1551-ben a teljesen ártatlan örményeknek levágatta az orrát, fülét, kiszúratta a szemét, kivágatta a nyelvét, levágatta a kezét, lábát, a test üregeibe pedig olvasztott ólmot öntetett. 1563-ban hasonló megtorlásra került sor:

„Moldvai asszonyok és lányok
Az örmény özvegyeket és
árvákat sirassátok!
A síró gyermekeket óvjátok, és
Az örmény utcákról őket
behozzátok,
Etessétek és ápoljátok!”

– olvasható a korabeli krónikában.

Moldvában a legnagyobb örmény tördözésre 1671–1672-ben került sor. Ez is nagy mértékben hozzájárult, hogy Erdélyben telepedtek le. Száva Tibor érdeme, hogy az anyakönyvek alapján hiteles adatokat közöl a letelepedés méreteiről, demográfiai helyzetéről. Csíkszépvízen például 330 főnyi örmény, körülbelül 38 család telepedett le. 1720–1820 között csak Szépvízen 108 esketésre került sor, 641 gyermek született, 245 személy halt meg. Gyergyószentmiklóson 1867-ben 1144 örmény lakott, Csík-, Gyergyó-, és Kászsónszék örmény lakosságának száma 1867 volt, ez az összlakosság 2,01 százalékát jelentette.

Száva Tibor imponáló névsort közöl a jeles örményekről: az aradi 13 vértanú tábormok közül kettő, Kiss Ernő és Lázár Vilmos örmény volt. Az 1848–1849-es magyar szabadságharc kiemelkedő egyénisége Czetz János ezredes, aki az erdélyi hadsereg ideiglenes főparancsnokaként szerzett elévülhetetlen érdemeket, a forradalom leverése után Argentínában – Buenos Aires-ben – megalapította a Katonai Akadémiát.

Az írók között Csiky Gergely, Szongott Kristóf, Dávid Antal Iván, Petelei István, Bányai Elemér, Kapdebó Lóránt nevét említjük. Hollósy Kornélia a magyar opera primadonnája, Hollósy Simon a nagybányai festőiskola megalapítója. Czárán Gyula, Kapdebó Gyula, Gyertyánffy István nevét gazdag életmű tette halhatatlanná. Merza Gyula, Patrubány Lukács

örménykutatóként, Kacsóh Pongrácz zenészerzőként, Pattantyús-Ábrahám Géza gépészmérnöként, Száva Antal orvosgyógyszerészként, Tarisznyás Márton múzeológusként, Vákár Tibor építész-ként, Keresztes Zoltán bibliográfusként alkotott maradandót. 1956-ban a Corvin-köz legendás parancsnoka, Pongrácz Gergely szamosújvári örmény családból származott. A kortárs magyar irodalom két jeles képviselője, Lászlóffy Aladár és Csaba szintén örmény származású. Dr. Száva János marosvásárhelyi ortopéd sebész professzor a Vele készített mélyinterjú során többször hangsúlyozta: ha nem kényszerül Marosvásárhelyen maradni, akkor akár Nobel-díjas tudóssá is válhatott volna.

Külön köszönet dr. Száva Tibornak, hogy méltóképpen megemlékezett Fogolyán Miklós (1927–1999) mechtarista szerzetesről, Gyergyószentmiklós utolsó örmény papjáról (*Szerk. megj.:* Dr. Puskás Attila volt az utolsó örmény pap), aki az 1990-es évek közepén elektronikus formában is feldolgozta a Gyergyói-medence örmény családjaira vonatkozó levéltári adatokat, és nagy szerepe volt abban, hogy Száva Tibor monografikusan feldolgozza a sorosaira vonatkozó adatokat.

Amikor a kiemelkedő magyarörmény személyiségekről értekezik, joggal teszi hozzá: „Az itt felsorolt személyek első-sorban magyarok voltak és tevékenységük tagadhatatlanul a magyarság felemelkedési céljait szolgálta. Ebben a küzdelemben sosem alkottak sajátos, önös érdekeket szolgáló pártokat, vagy egyesületeket.

A kötet legnagyobb érdeme a gyergyói és szépvízi magyarörmények mindmáig legteljesebb kataszterének az elkészítése. Összesen 86 család hatalmas és szerteágazó genealógiájával ismerkedhet meg az Olvasó. Pontosan tudom, hogy milyen

hatalmas munka áll mögötte. A nevek nyomán kibomlik előttünk az erdélyi magyarörmények 337 éves viharos, és egyben felemelő története. Száva Tibor nem csak szűkszavú, száraz adatokat közöl, hanem a nevek mögött életsorsokba, életművekbe nyerünk bepillantást. Külön remeklés a dr. Urmánczy Nándor életére és munkásságára vonatkozó fejezet. Urmánczy nem csak szülővárosáért, Maroshévízért tett nagyon sokat, az ő nevéhez kapcsolódik a „Székely körvasút” Gyergyószentmiklós – Déda közötti szakaszának megépítése, a Székely Nemzeti Tanács megalapítása 1918 november elején, az Országzászló megalapítása, a Topliczai Híradó, Maroshévízi Híradó, az első maroshévízi állami iskola megalapítása. Az elmúlt közel hetven év során a marxista és a román történetírás annyi szennyet rakott rá, hogy ideje volt a hiteles portré megrajzolása.

Dr. Száva Tibor – ezt nagyon szeretném hangsúlyozni – nem tekinti véglegesnek, lezártnak munkáját. A szerző arra vár, hogy kiegészítsék, újabb adatokkal gazdagítsák. Imponáló ismeretei birtokában már csak Tőle várhatjuk az erdélyi magyarörmények teljességre törekvő kataszterét. Meggyőződésem, hogy a több kötetesre tervezett mű hamarosan elkészül, és végre a maga teljes pompájában megismerhetjük az erdélyi magyarörmények hozzájárulását az erdélyi, az egyetemes magyar és a nagyvilág anyagi és szellemi életéhez való hozzájárulását. Ehhez kívánok Száva Tibornak erőt, egészséget! Abban biztos lehet: az erdélyi és egyetemes magyarság kollektív emlékezete mindig értékeli az Övéhez hasonló kiemelkedő teljesítményeket!

Tófalvi Zoltán
(A Fővárosi Örmény Klubban 2009. március 19-én elhangzott előadás szerkesztett változata)

Kiss Ferenc (Dés)

Százötven éve született Törös Tivadar

(1859–1895)

Fiatalon és alkotó tevékenységének teljében tűnt el az élők sorából úgy, hogy irodalmi munkásságával napjainkban is érvényes mondanivalót hagyott maga után.

A szépíró, armenológus és fáradhatatlan munkás Törös Tivadar alakja, mint annyian mások, valahogyan érdemtelenül hullott ki napjaink magyar örmény köztudatából. Talán ebből adódik az, hogy születésének pontos dátumát sem ismerjük.

Törös Tivadar, eredeti családnévén Marusán, 1859-ben Marusán Bogdán fiaként látta meg a napvilágot az örmény metropoliszban, Szamosújváron, abban a városban, melynek mindvégig ragaszkodó fia maradt. Korán árvaságra jutott, s így az apátlan-anyátlan gyermek a Lukácsi Kristóf alapította Szent Gergely örmény katolikus árvaházban nevelkedett. Szamosújvári, majd kolozsvári gimnáziumi tanulmányait követően a kiváló képességű fiatal a Civitas Primaria Transilvaniae egyeteme orvosi fakultásán folytatta magas fokú képzését. Tanulmányait hamarosan abbahagyta, mert szívére és hivatásérzetére hallgatva az újságírói pályát választotta, és a kolozsvári „Ellenzék” munkatársa lett, ahol tárcáit, politikai és társadalmi témájú cikkeit, apró híreit adta közre saját neve és Afganisztán Vártán álneve alatt. Két-estendei kolozsvári hírlapírói működése után, a meghívásnak engedve, a fővárosba távozott, ahol a Brankovics György szerkesztésében megjelenő „Budapest” munkatársa lett. Újabb

két év múlva a „Szegedi Híradó”-hoz kerül, de maradása itt sem volt, mert nemsokára Aradon az „Aradi Közlöny” segédszerkesztőjeként működött. Életének utolsó éveiben (1892–1895), melyeket egyre súlyosbodó betegsége árnyékolta be, Torontál megye főlevéltárosaaként dolgozott, ami biztos megélhetést jelentett számára.

Újságírói és szépirodalmi tevékenysége során Törös Tivadar számos politikai, társadalmi cikket és szépirodalmi írást közölt a „Képes Családi Lapok”, „Szegedi Híradó”, „Aradi Közlöny”, „Szolnok-Doboka”, „Torontál”, és a „Nagyvárad” hasábjain. Írói tehetséggel és írásaival kiváltotta kortársai elismerését, úgy annyira, hogy a „M. Esti Lap” egyik 1895-ben megjelent számában „egyike a leghívatottabb újságíróknak” nevezi. De Törös Tivadar a hosszabb hangvételű széppróza és drámairodalom területén is hallatott magáról. Ilyen jellegű alkotásai közé tartoznak Az örökség (Regény az erdélyi örmény életből) és az Aszvádur (Elbeszélés az erdélyi örmény életből) című művei. (Megjelentek az „Armenia” 2. évfolyam 1888 különböző számaiban). Egyik legismertebb és legsikeresebb alkotása az Örmény című három felvonásos színműve, melyet az aradi színház, osztatlan siker mellett, többször is műsorára tűzte. Az előadás művészi hatását emelte a zenei kíséret, melyet Barna Izsó zeneszerző komponált és állított össze eredeti erdélyi népdalok és saját szerzeményeinek feldolgozásával. A darab Kövessy

Albert rendezésében került színre, a címszerepet Szilassy Rózsa ünnepelt színésznő alakította, míg Nasztászia szerepében a nem kevésbé közismert Iványi Mariska lépett fel.

Érdekes analógiának számít, hogy az énekes színművek, melyeknek feldolgozása annyira igényes és fáradságos, mennyire közkedvelt műfaj napjaink szamosújvári műkedvelő színjátásában. Ennek bizonyára mélyebb gyökerei vannak, hiszen feljegyezték, hogy már az 1870-es években, Törös Tivadar árvaházban eltöltött ideje alatt ilyen jellegű műveket adtak elő. „Mintegy húsz év előtt történt, hogy a társaság jótékony célú színi előadást rendezett Lukácsi kedvenc intézete, a helyi örmény árvaház javára. Ha nem csalódunk a Szép juhász című énekes népszínművet adták elő. Lukácsi az előadásra szintén megjelent, s szokott előzőekénységével dicsérgette előadás után az egyes közreműködőket. Volt is bevétel az előadásnak, a szegény elhagyott árvagyermek javára.” (Armenia, 7. évf. 1893., 376. oldal)

Törös Tivadar tehát már egészen fiatal korában, szülővárosában magába szívhatta az énekes népszínművek műfajának szeretetét és sajátos hangulatát, melyet saját alkotásaiban továbbított a nagyérdemű közönségnek.

Kora művészeti és társadalmi életében Törös Tivadar az erdélyi magyar örmények követének érezhette magát. Írásainak visszatérő témája és motívuma az erdélyi örmények múltja és jelenének eseményei, mély vallásosságuk, erkölcsi életük tisztasága és hazasze-

retetük. Ilyen jellegű meggyőződéseit és mondanivalóját fejtette ki a korabeli sajtóban és legfőképpen a szülővárosában megjelenő „Armenia” hasábjain közölt írásaiban. Az „Armenia”-nak már a második évfolyamának (1888) tevékeny munkatársa volt.

Törös Tivadar azon magyar írók közé tartozott, akik méltatták és az utókor hálájának középpontjába helyezték Kis Ernő és Lázár Vilmos honvédtábornok, illetve ezredes mártíromságát.

Két örmény vértanú (Az aradi Golgothán) (Armenia, 2 évf., 1888, 321–327. oldal) című megemlékezésének alapgondolata az, hogy „A magyar örménység szereplése az 1848/49-iki szabadságharcban tette fel ismeretes hazafiságukra – a koronát. Mint mindig, – amió-

ta csak Apafy erdélyi fejedelem alatt bevándoroltak az örmények, – úgy e csodás harcban is egyek voltak a magyarral. Míg az örmény nemzet zöme polgárőrségi szolgálatot tett az általuk lakott városokban, addig a kiválóbb hősök örökké maradó dicsfényvel körülvelt nevüket beírták a magyar szabadságharc félisteneinek névsorába. Sokan fegyverrel a kezükben, a csataterén estek el hősi halált szenvedve, míg a hősök hősei közül kettő mártírhálállal múlt ki.

Áldassék örökre a Kis Ernő és Lázár Vilmos neve, kik az aradi tizenhárom vértanú között a legdicsőbb halállal hozták meg a mi kis nemzetünk részéről a szabad Magyarországot az áldozatot.” (Uo. 321–322. o.)

Törös Tivadar az első közé tartozott,

**Kellemes
Húsvéti Ünnepeket
kíván
a szerkesztőség!**

**Krisztosz
hárjáj i mérélocz!**

**Krisztus
feltámadott!**

aki a figyelem homlokterébe helyezték Czetz János honvédtábornok dicső alakját. Czetz az erdélyi hadsereg fő szervezője, Bem tábornok vezérkari főnöke, számos csata hőse és Szeben város bevételének fő résztvevője volt. Katonai szervező munkája eredményekén az 1848/49-diki rettenetes tél idején Erdélyben hadászatiilag is rend állott be és Puchner osztrák tábornok teljesen visszavonulni volt kénytelen. Czetz János alezredes volt a szabadságharc egyik legelkeseredettebb, a Piski város térségében lezajlott csata hőse. (1849. február 8.). „Egy lépést sem hátrálni...” szöveg Bem tábornok szigorú napi parancsa, hiszen „Az osztrák hadsereg itt mintegy 5000 emberrel és 20 ágyúval volt nagyobb a mieinknél, nem számítva a velük tartó szász és román felkelőket. Először az osztrákok kezdték el az ágyútüzelést és az országútról egy óráig ágyúztak a híd védőire. Most a gyalogság vonult előre, hogy a hidat szuronnal foglalja el. A támadás visszaveretett. Ekkor érkeztek a további csapatok Déváról és két üteg ágyú a hidat jobbról – balról keresztüztűzbe fogta a rajta lévő osztrákokkal, mire a patakon átment a magyar gyalogság és lovasság. Hirtelen azonban a bihari lovas nemzetőröket zavarba hozta egy pár osztrák ágyúlovás és rohanva futottak vissza a hídra, magukkal ragadva a gyalogságot is. Ez oly zavart idézett elő, hogy Bem hadteste veszélyben forgott s közel volt a feloszláshoz.

Ekkor állott elő Czetz és a szó szoros értelmében rávetette magát két zászlóaljossal és néhány üteggel az osztrákokra. Czetz maga is villogtatta kardját az irtózatos rohamban és oly zavarba hozta a túlnyomó osztrák sereget, hogy

az – amint Rüstow megjegyzi – vad futásban keresett menedéket Szászváros felé.

A honvédek ujjongva kiáltották Bem nevét. Az öreg hős azonban lovaglóstörővel Czetz felé mutatott, ki ádáz pusztítással űzte maga előtt az osztrákokat...” (Armenia, 3 évf., 1889, 164–165. o.)

Czetz János a szabadságharc legfiatalabb tábornoka, aki argentinai emigrációba kényszerült, a későbbiekben is érdemeket szerzett a magyar névnek. Erről tanúskodik a Buenos Airesben tiszteletére felállított emlékszobor is. Törös Tivadar Armeniában megjelent cikke nyomán merülhetett fel Szongott Kristóf főszerkesztőben a gondolat, majd ötlet, hogy az emigrációban élő tábornokkal felvegye a kapcsolatot. Erről maga Szongott a következőképpen számol be: „Csekélységem volt az, ki a múlt század kilencvenes évek elején (akkor kívülem alig tudta valaki, hogy hol tartózkodik) magyar levelet intéztem a halhatatlan érdemű tábornokhoz, melyben arra kértem, hogy tisztelje meg nagybecsű dolgozataival folyóiratomat... És íme! A nagynevű tábornok, levelemre nemcsak hibátlan magyarsággal írott magyar levéllel válaszolt, hanem igen érdekes cikket is csatolt.” (Armenia, 17 évf., 1903, 2. o.)

Irodalmi és közéleti munkássága révén a százötven éve született Törös Tivadar személyében egy olyan egyéniség alakja elevenedik meg előttünk, aki őseinek nemes hagyományait napjainak valóságaival ötvözve, a múlt és jelen eseményeit felmutatva kereste a művészi megnyilatkozás lehetőségeit, hogy népe, szülőföldje és hazája iránti szeretetéről tegyen tanúbizonyságot.

Czirják Árpád

Vízözön, vérözön

(Tallózás az Erdélyi magyar breviáriumból)

Petőfi intelme mindmáig időszerű: „Habár fölül a gálya, / S alúl a víznek árja, / Azért a víz az úr!” Emlékszünk jó néhány árvízre, a kiáradt folyók szörnyű pusztításaira. A folyók mentén lakók gyakran visszaidézik élményeiket: hogyan emelkedett óráról órára a víz, hogyan erősítették az elázott partokat, hogyan menekült a lakosság, mi minden veszett el, ment tönkre.

A Bibliában még ezeknél az áradásoknál is nagyobb katasztrófáról olvashatunk. A vízözönben minden élőlény elpusztult, csak a Noé bárkájára felkapaszkodók maradtak életben. A világ valamennyi népének hagyományában megmaradt a vízözön emléke. A Biblia nem mesét mond, legfeljebb meseszerűen mondja el a történeteket. Mint tudjuk, az Úr kijelentette, hogy a vízözönhöz hasonló világméretű katasztrófa nem lesz többé, de azt nem ígérte, hogy helyenként és időnként árvizek, belvizek nem veszélyeztetik az emberek életét.

A vízözönnél félelmetesebb a vérözön, ami most árasztja el az emberiség őshazáját, a Tigris és az Eufrátesz vidékét, Irak területét. A világ karba tett kézzel nézi, hogy Amerika, a világrendőr szerepében tetszelgő szuperhatalom, hogyan bombázza a szuverén ország városait, gyilkolja azoknak védtelen polgárait. És mindez a demokrácia égisze alatt történik. Mindenáron fel kell szabadítani az elnyomott iraki népet, még akkor is, ha az nem akar felszabadulni – hangzik a harcias jelszó. Irak nem akar felszabadulni, mert tudja, hogy a politikai diktatúrát a gazdasági elnyomás követi.(...)

Ne álljunk meg a vérben úszó ország határánál, menjünk tovább, egészen az Ararát hegyéig, ahol a hagyomány szerint Noé bárkája a vízözön után kikötött. Alig száz évvel ezelőtt itt is vérözön hömpölygött, Musza Dagh negyven napja alatt az örmények százezreit gyilkolták le a törökök. Erdély örmény szülöttjének emléke indítsa az örmény nép tragédiája iránti együttérzésre. Jó lenne, ha az Úr ismét szólna, korábbi kinyilatkoztatását kiegészítené, mondván: nem lesz többé vérözön.

Fogolyán András Vilmos, Andreas Phokolean mechitarista szerzetes, magyar művek örmény fordítója 1916. december 6-án született Sepsiszentgyörgyön. A mechitarista szerzetesrend célja a katolikus vallás terjesztése és ápolása az örmények között, főképpen az ifjúság nevelése és a jó sajtó terjesztése által. Számos örmény kéziratot gyűjtöttek össze, és saját nyomdájukban számos örmény könyvet adtak ki. Érdemeik elismeréséül VII. Pius pápa a rend általános apátjának érseki címet adott. Fogolyán András Vilmos a velencei mechitarista szemináriumban, majd a római bencés egyetemen tanult. Élete nagyobbik részét a velencei San Lazzaro-sziget mechitarista kolostorában töltötte. 1946-tól a *Mechitarista Család* című lapot szerkesztette, később *Örmény család* címmel.

Az *Egri csillagok* (1962), *Az ember tragédiája* (1966) és *A Pál utcai fiúk* örmény fordítója volt. 1976. május 3-án hunyt el Velencében.

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(3. rész)

Kiss Ágostonné, Anna Elemérre érkezése egy új korszakot nyitott a helyi társadalom életében. Iskolázott, aranyos és szorgalmas volt, gyorsan megtetszett a házbelieknek is, különösen a kisegítő személyzetnek, akiket a szigorú és pedáns Wolff Krisztina irányított. A fiatal háziasszony és Krisztina között barátság és jó együttműködés jött létre a háztartás vezetésének minden kérdésében. Soha sem rivalizáltak egymással. Az első naptól kezdve Anna nagy figyelmet szentelt férjének és igyekezett, hogy megteremtse új otthonában a családi melegséget. Ez sikerült is neki, a kastély a vármegye kulturális életének legismertebb személyiségeivel telt meg. Nagy figyelmet szentelt a zenének is. A korabeliek örömmel emlékeztek vissza híres zenei estjeire az eleméri kastély nagytermében. Minden második csütörtökön jöttek össze a zenekedvelők és élvezték Anna szolisztikus koncertjeit. Gyönyörűen kísért zongorán anyósa ezeken az esteken. Híres hegedűsök, költők és más énekesek is részt vettek ezeken az esteken.

1795 őszenek kezdetén Anna és Ágoston kezdeményére megalapították a fiú énekkart, amely később „Eleméri sárgarigó” néven vált híressé, valamint támogatásukkal és eszközök adományozásával megindult az első becskerei középiskola felépítése is.

Ezen időben az öreg Kiss Izsákkal egy baleset történt. A Tisza közelében egy vaddisznó vadászaton Kiss Izsákot megtámadta egy sebesült vadkan és a meglepett vadász komoly sérülést szen-

vedett. Szerencsére gyorsan odaértek a többiek és az utolsó pillanatban lelőtték a vadat. Később, a szerencsétlenség helyszínén egy gúla alakú követ helyeztek el, melynek felirata emlékeztetett a balesetre. A karácsonyi ünnepek előtt a falu német részének vezetői kihallgatást kértek Ágostontól. Előterjesztették indokolt kérelmüket, mely szerint szeretnének különválni egy önálló községbe. Megkérték Ágostont, hogy kérvényüket támogassa a hatóságoknál, amelyet írásban is előterjesztettek. Tudva, hogy a nemesség nagyrészt a német családoktól függött, Ágoston megtartotta ígéretét és maga is ajánlotta Torontál vármegyének a kérelem elfogadását.

1797-ben, két év múlva került sor Alsó Elemér, vagy Német Elemér elnevezéssel a kérelem teljesítése.

Beköszöntött az új 1796-os év. Az öreg Kiss Izsák egészsége hirtelen rosszabbra fordult. A családi orvos, Snajder konzíliumot hívott össze, majd a családot értesítették, hogy a beteg állapota menthetetlen. 1796. január 4-én hajnalban Kiss Izsák – felesége karjai között – elhunyt. A szomorú hír pillanatok alatt bejárta az egész falut. A kastély előtt összegyűlt a helybeliek delegációja, dél körül megérkeztek a Lázár család tagjai is. A halottat átszállították Újvidékre, ahol Izsák kérésére eltemették a katolikus temető örmény részében, a családi sírban.

Izsák halála után valamennyi munka Ágostonra maradt. Nagy segítsége volt az anyja és a felesége, akik a kastély háztartását vezették. A sok kereskedel-

mi tárgyalás és szerződéskötés miatt a fiatal Izsáknak sokat kellett utaznia még külföldre is. Egyik ilyen egy olasz üzleti út volt, 1796–1797-ben. Azokban az években a francia katonaság a Rajna folyón keresztül behatolt Németországba és utána az Alpokon keresztül Olaszországba. A Napóleon elleni háborúban Ausztria csak veszteségeket szenvedett. Az ausztriai katonaság szükségletei ellátásában egyik gazdasági partnere Elemér volt. A kibérelt pusztákról Sopron közelében Ágoston a jószágokat áthajtatta Bécsbe, valamint a szerződés szerinti további területekre.

Egyidejűleg az új kastély építési munkálatai gyorsan haladtak. A nyár közepén befejeződött a földszint építése és megkezdődött az emeletek építése. Egyidejűleg kissé megváltozott a kastély terve. Ágoston – anyja kérésére – az első emeleti egyik teremből egy családi kápolnát alakított ki, s egy ismeretlen temesvári festőtől megrendelték Szent Augustin képét is.

A tanév elején megtartották a közép-bánati tanítók gyűlését az eleméri szerb iskola termében, majd felkeresték a Kiss kúriát is. Ágoston és édesanyja előtt ismertették a jelen állapot hiányait: korszerű iskolai felszerelés és könyvek kelletek a könyvtárnak. Szóba került az is, hogy az eleméri iskola az egyik legrégebbi iskola Bánátban, amelyet 1772-ben alapítottak 13 tanuló számára. Ágostonék megajándékozták a delegáció tagjait, a helybeli tanító pedig pénzübeli támogatást kapott a felszerelések és könyvek megvásárlásához.

1796 december elején Ágoston a feleségével elutazott Budapestre, majd Bécsbe, ahol megvárták az új esztendő beköszöntét. A budapesti utazást a régi kereskedelmi kapcsolatok felújítása és a

budapesti örményekkel való közelebbi kapcsolat kialakítása miatt szervezték. Néhány örmény, akik nagy befolyással bírtak a gazdasági életre, biztosította Ágostont a korábbi kereskedelmi kapcsolatok szélesítésében, bővítésében. De látogatást tettek ismert politikusoknál, egyházi személyeknél is. A karácsonyt a pár a közeli barát Majerhof családdal töltötték.

Budapestet elhagyva Ágoston és felesége az új, 1797-es évet az euforikus hangulatban lévő öreg Bécsben várta. Temesvári barátjának Ágoston ezt írta: „Nem lehet leírni ezt a hangulatot, tele jó kedvvel, ihlettel, érzellemmel. Mind ezt csak Bécs tudja nyújtani.”

1797 január első napjaiban Ágoston és Anna visszautaztak Elemérre.

A becskerei Magdics Ádám pap jegyzeteiből megtudhattuk, hogy abban az évben a tavasz esős és szeles volt. A talajvizek miatt a földek víz alatt álltak, ezért késtek a mezőgazdasági munkák. Minden igyekezet sikertelennek mutatkozott, hogy a talajvizet elvezessék a közeli tavakba. Ágoston minden nap körüljárta a földeket és irányította a munkálatokat. A rászorult családoknak anyagi segítséget nyújtott és egyidejűleg csökkentette a kötelezettségeiket. Magdics pap írása szerint a víz gyorsan visszahúzódott és a tavaszi vetés sikeresen végződött.

1797-es év legfontosabb eseménye az önálló német község elismerése és a Torontál vármegye díjáért küzdő kardvívók versenye volt.

Augusztus 28-án, Szent Augustin napján ünnepelték az önálló német község létrejöttét, amelyet különös körültekintéssel készítettek elő két éven keresztül. Az ünnepségek három napig tartottak. Hogy mennyire volt fontos

ez az esemény az érintettek számára, a leginkább az azóta is ismert mondással érzékeltethető: „Készül, mint a község kinevezése.”

A korabeli írásokból megtudhatjuk: „A nap harangszóra virradt, mely az ünnepi hangulatban lévő emberek lelkében meghatódottságot idézett elő.” Az ünnepi szentmise és Magdics pap szentbeszéde után, aki ezt az eseményt Isten szándékának nyilvánította. A faluból tömegek indultak az új község felé. A ki-díszített község háza előtt az összegyűlt népet az új község elnöke üdvözölte. Ezután az emberek a Kiss nemesi kúriához vonultak és átadták Ágostonnak a haláljukat kinyilvánító köszönőleveleket. A helybeli vendéglőben műsoros estre került sor, majd még két napig tartott az örömnappal.

Ágoston, míg Franciaországban tartózkodott, megszerette a kardvívást, melyet évtizedekig gyakorolt. Mint a Torontál vármegyei kardvívó klub elnöke, Eleméren egy nemzetközi versenyt rendezett, melyre meghívta kora leghíresebb kardvívóit. A verseny szeptember 4–5-én zajlott le a kúria parkja kijelölt részén, e sport nagyszámú kedvelőinek jelenlétében. A győztesek a budapesti, szegedi és temesvári versenyzők közül kerültek ki. A Torontál vármegyei versenyzők közül egyedül Kiss Ágoston kapott díjat.

Az esős tavasz és a mezőgazdasági munkák késése után az ősz Elemér lakosainak nagy örömet hozott. Mint egyik előző évben sem, most gazdagon termett a szőlő, így kiváló borral teltek meg a falusi pincék hordói.

1797 október elején tartották Eleméren a Torontál vármegyei nagybirtokosok gyűlését, amelyen majdnem valamennyien jelen voltak. A tanácskozás

témája a múlt emlékeinek megmentése volt. A kezdeményezés Ágostontól indult ki, aki ismert volt arról, hogy védelmezte a műemlékeket. Anyagiilag támogatta az aracsai bazilika restaurálását, ahol éveken keresztül ásatásokat is végeztet. Az ő archeológiai gyűjteménye híres volt egész Magyarországon. Ágoston megszervezte Elemér környezetének megtekintését is. A három napos tanácskozás egyik eredménye lett a Torontál vármegyei kulturális műemlékek védelmére létrehozott alapítvány létrehozása.

Október közepén, Eleméren – nagy figyelem kíséretében – vadászkutyák versenyére került sor. A zsűri előtt kb. 50 kutya jelent meg. A versenyen a kutyák bemutatták, miként tudják gazdáik betanult parancsait teljesíteni. A vadász-társaság nagy díját Ágoston kedvence, Neron kapta.

1797 tele gyorsan beköszöntött. Már december elsején kiadós hó esett, s vastag jégtakaró borította a nagy „Sziget” területét is. Mint az előző években is, Ágoston kihasználta az alkalmat, hogy megrendezze a tradicionális „Téli találkozó” rendezvényt. Az első napon, a hideg, de napos december 7-én kezdődött az egyfogatos és kétfogatos hófogatok versenye Elemér és Becskerek között. Több mint 30 gyönyörű hófogatot vett részt, melyeket, mint a vihar, a vármegye legjobb lovai húzták. Ez a rendezvény nagy örömet hozott a házigazdának. Kétszeres győzelmet vitt el Bernárd József, az istálló egyik mestere, aki a pénzdíjat és a nagy ezüst díjat Ágoston feleségétől, a verseny rendezőjétől vehette át. Este, a becskerei Kaszinó nagytermében ünnepélyes vacsorát rendeztek s hajnalig tartott a mulatság.

1797 karácsonya jelentős emléket

hagyott nemcsak Elemér, de Becskerek lakosaiban is. A becskerei templom ünnepi szentmiséjére egynéhány hófogatot indult Elemérről. Minden fogaton gazdagon díszített karácsonyfa volt. A sort Ágoston anyja, Mária fogata vezette.

A szentmise alatt a fogatok félkörben álltak a város központjában lévő nagy téren. A rengeteg különféle színű lámpa fokozta az ünnepi hangulatot. Az eleméri vendégek hazahatást váltott ki, ugyanis mindegyik hófogatról világító rakéta repült a magasba.

1797–1798 téli hónapjaiban a Kiss család Eleméren tartózkodott. Ágoston édesanyja különféle háztartási tanfolya-

mokat rendezett a fiatal eleméri lányok számára, míg felesége, Anna a híres zenészeket és költőket fogadta a kúriában minden csütörtökön. Ágoston a birtokán bevezetendő új mezőgazdasági módszerek tanulmányozásával foglalkozott. A korai zöldségfélék termelése érdekében a melegágyak fejlesztésén tevékenykedett. A munkálatokat egy holland szakember vezette, akinek tervrajzait és tanácsait nagyszámú szakember valószínűleg meg. Az öreg kertészek meséje szerint, a melegágyak melegítését a birtok meleg víz forrásából vezetett vízzel oldották meg.

Folytatjuk

Ikrek havában született

Beszélgetés Csávossy Györggyel

A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetés vehette át március 7-én, Kolozsváron Csávossy György, a mezőgazdasági tudomány doktora, agrármérnök. A Magyar Köztársaság elnöke által adományozott kitüntetés szőlészeti kutatásaiért, az erdélyi borászat újjáélesztésében végzett tevékenységéért, illetve irodalmi munkásságáért kapta a jeles szakember.

Csávossy György

– Engedd meg, hogy régi barátságunk jogán tegezve tegyem fel kérdéseimet. Mivel magyarázod, hogy munkásságod kétarcú: ismert borászati szakember vagy, ugyanakkor a román és a magyar írószövetség tagja?

– Az Ikrek havában* születtem. Bár semmi bizonyíték nincs arra, hogy a

csillagok állása befolyásolná az ember hajlamait, s ezáltal munkásságát, az én esetemben ez a kettőség fennáll. Szerettem és eredményesen műveltem a szakmámat, tanítottam a középiskolától az egyetemig, szakkönyvek szerzője vagy társszerzője lettem, de ugyanakkor vonzott a művészet, a szépirodalom, közelebből a vers és a színműírás.

Őt szakkönyv megvalósulásában volt tevékeny részem, megjelent a Jó boroknak szép hazája, Erdély című monográfiám, amely közel harminc év munkája és kutatásai nyomán készült el, és amely Budapesten, a mezőgazdasági irodalom keretén belül „Az év szerzője” kitüntetést nyerte el 2002-ben. Őt verseskötetemet adták ki az évek során, az

utolsó, a Hervadás havában, 2006-ban jelent meg, és van két színművet tartalmazó kötetem. Tíz színdarabot írtam, nincs Erdélyben olyan magyar nyelvű színház, ahol ősbemutatóm ne lett volna, sőt fordításban a bukaresti Giulești Színház is előadta egyik darabomat. A tízediknek, egy zenés mesejátéknak, amelyet 2007-ben írtam, a próbái folyamatban vannak.

– Bár én, mint a reáltudományok művelője kevésbé hiszek a csillagok befolyásában, mégis megállapíthatom, hogy a te esetemben látszólag az Ikrek hatása érvényesült. Nem beszéltél viszont arról, hogy nemcsak szak- és szépirodalommal foglalkoztál, hanem, mint nemesítő, tehát a biológia törvényeinek ismerője, értékes szőlőfajtákat állítottál elő.

– Valóban az Ikrek sorsa beteljesedni látszik az én esetemben, de legalább annyira büszke vagyok két általam előállított új borfajtára, a Herkulesre, amellyel sikerült létrehoznom Közép-Erdély vörösborát, és a Nauszikára, amely bodzaillatával a Magyar Bor Akadémia elnöke szerint Közép-Európa legillatosabb bora.

A költészethez műzsa kell, lehet az szőke, barna, kék- vagy feketeszemű, de a leghűségesebb és a legihletőbb műzsa az esztétikai értékekkel és szépségével elbűvölő bor.

– Milyen érzésekkel fogadtad a magas magyar állami kitüntetést?

– A magyar művelődési élet egységes, nem ismer határokat. Erdély több jeles alkotója munkássága révén gazdagította a magyar kultúrát. Gondoljunk csak a Holnaposokra, akikre ezekben a napokban emlékezünk. Az anyaország a mostani érdemrendek átadásával az Erdélyben tevékenykedő alkotókat tün-

eti ki. Hálásan fogadjuk a ránk háruló figyelmet és viszonzásul azt ígérhetjük, hogy a továbbiakban is, amíg Isten él, minden tehetségünkkel a magyar művelődés gazdagítását fogjuk szolgálni. A kitüntetésért járó köszönetem kifejezésül következzen az alábbi vers, melyet az érdemrend átvételekor mondtam el.

Maradj

Maradj itt: ősszel a magot elszórhatod.
Maradj, kéri a kegyelet,
legyen ki szülőt eltemet.
Maradj, öleld e gyermeked térdeden, ősi neveket taníts neki, s ha egyebet nem tudsz, légy nyíl,
mely utat híven mutat
a cél felé,
bár villám hasíthat belé.
Maradj, nézd néped néma száját,
a költészet úrvacsoráját
ki osztja szét?
Maradj, mert eljön az a reggel,
mikor kikotrod a hamut,
huzathoz nyitod a zsalut,
mosdáshoz hordasz szűz vizet
és meggyújtod az új tüzet.

*Rákérdeztem Csávossy Györgyre, szerrinte mi jellemzi az Ikreket: Kettősség, jó férjek és odaadó szeretők. Tudományos alkat és művészeteknek hódoló bohém. Optimisták, jó humoruk van, sokszor csipkelődő nyelvűek, a párbeszédet főleg férfi és nő között, egy bizonyos fokig párbajnak is fogják fel, amelyben egy jó poén az ellenfél mellé nyén ütő találat.

Dvoracsek Ágoston
(internet – 2009. 03.08.)

Építsük az Úr útjait

(Mk. 1,1-8.)

Az ember sok mindent alkot életében, házakat és templomokat emel, civilizációs eszközöket feltalál és utakat épít. Az utak szerepének fontosságát mindenki tudja, közlekedés nélkül megbénul a lét, nincs szélesebb emberi kapcsolat. A kultúrtörténelem lapjain mindezek ellenére az utak kevés méltatást kapnak. Nélkülözhetetlenségük akkor ötlük szembe, ha nincsenek. Képzeld el a kontinensek újkori történelmét vasútvonalak és autópályák, vagy csupán a hegyi lakók életét a házaikat, tanyáikat egymáshoz fűző ösvények nélkül.

Minden útnak – összekötő szerepe mellett – célja is van.

Lukács Béla, a 19. század jeles államférfija, akit 1848-ban csecsemőként mentett ki dajkájára a családját elpusztító zalatnai vérfürdőből, tudta, hogy a békehez nemcsak a lelkek közötti, de a térben megépített utak is szükségesek. Ezért létesített vasútvonalat és műutat a Mócvidéken, hogy az elmaradt tájat bekapcsolja az ország vérkeringésébe.

Egyházi hírlevél

Az örmény katolikus templomban (Budapest XI., Orlay u 6.) a szentmisek minden vasárnap délután 16 óra 30 perctől kezdődnek:

április 5.	örmény nyelvű
április 12.	örmény nyelvű
április 19.	magyar nyelvű
április 24. 17.00	genocidiumi mise örmény nyelven
április 26.	örmény nyelvű

Tisztelettel és szeretettel hívom a kedves testvéreket az örmény liturgiákra.

Fülöp Ákos, adminisztrátor

Az utak azért vannak, hogy végigjárjuk őket. Hogy valakihez eljuthassunk, hogy valaki eljuthasson hozzánk.

A megváltás történelmi folyamatában az első utat készítő, az Úr előtt járó, bűnbánati kereszteléssel Neki utat taposó, a vértanúhalált halt Keresztelő Szent János volt. Jézus tanításainak befogadásához az ő fellépése is döntően hozzájárult. Izajás szavai szerint a göröngyös utat simává tette, hogy minden ember megláthassa Isten üdvösségét.

Nekünk, egyszerű, mai embereknek úgy tűnik, nem adatott meg az a történelmi helyzet, hogy utat építsünk a Megváltónak, úgy, mint a Keresztelőnek. Vajon így van ez valóban?

Nem tapasztaljuk-e nap, mint nap, hogy számos embertársunk elszigetelten él? Nem keresi és így nem is találja meg a Krisztushoz vezető ösvényt. Építünk-e mi utat az Úrnak ismerőseink, barátaink, családtagjaink számára, hogy eljuthassanak a legfontosabb célhoz? Megvan-e bennünk az útépítő hite, kitartása, mikor omlások és szakadékok világában kell járható talajt, összekötő hidakat teremtenünk? Feltör-e bennünk a költő fájdalom felismerése: „Óh, jaj, az út lélektől lélekig!” Mikor hidaljuk át a jeges úrt szülő és gyermek, házastársak, testvérek és szomszédok között a napi lótas-futás pillanatnyi megállóhelyén? Odadobjuk-e a biztató szót, a szeretet mentőövét a magányban fuldoklóknak?

A mai társadalom pusztaságában így építenénk utat az Úrnak.

2002. XII. 8.

Csávossy György, régi munkatársunk (A szerző „Hív a harang” a Mentor Kiadónál 2009-ben megjelent kötetéből.)

Poósz Lóránd

Az örmény népiertásról és erdélyi visszhangjáról

Attól kezdve, hogy az ősi örmény területek nagy része a 14. század folyamán török uralom alá került, a keresztény örmény kisebbség folyamatosan hivatalos diszkriminációnak volt kitéve (pl. speciálisan kivetett adók, anyanyelvhasználat tiltása). Ennek ellenére a Birodalom örmény népessége, eltekintve a cserkesz és kurd hordák támadásaitól, viszonylagos békében élt egészen addig, amíg a 19. század második felére a Birodalom egyre fokozódó gazdasági és politikai válsága merőben új helyzet elé állította a törököket, és ezáltal – a növekvő feszültség és gyűlölködés révén – a törökországi örményeket is.

Ahhoz, hogy megérthessük, miként vezetett a kor által örmény kérdésként ismert politikai dilemma néhány évtized alatt több mint másfél millió ember halálához, legalábbis az 1878-as San Stefanó-i békéig, illetve berlini kongresszusig kell visszamennünk. Ezek keretében az oroszokkal szemben háborút vesztett Török Birodalom a többi hatalom előtt kötelezte magát a területén élő örmények védelmére a cserkeszekkel és kurdokkal szemben, az általános vallásszabadság bevezetésére, valamint arra, hogy folyamatosan tájékoztatja a konferencia résztvevőit az örmények helyzetéről. Ugyanakkor – a keleti kérdéshez való addigi viszonyulásukkal összhangban – a nyugati hatalmak, kiváltképpen Anglia, mindenképpen igyekeztek megmenteni az egykor erős Török Birodalmat a növekvő orosz expanzióval szemben, ennek érdekében

Berlinben elérték, hogy az orosz csapatokat azonnal vonják ki a törökországi örmény területekről. Többek között ennek következménye az örményeket érintő pontok ignorálása, az örmény kérdés fokozatos elsikkadása a kongresszust követő időszakban.

Míndeközben II. Abdul Hamid szultán továbbra is következetesen csorbította az örmények jogait, betiltotta lapjait, összejöveteleiket, török reguláris és kurd szabadcsapatokat szervezett és fegyverzett fel a védtelen örmény lakosság terrorizálására, mire azok csupán protestálással és illegális szervezkedéssel tudtak válaszolni, ugyanakkor sem az európai országok frissen létesített külképviseletei, sem a keresztény misszionáriusok nem voltak képesek érdemlegesen változtatni a helyzeten. Az örményekkel szemben alkalmazott erőszak 1894 és 1896 között tetőzött először, hozzávetőlegesen 2–300 000 örmény halálát okozva (az áldozatok számát illetően eltérő becslések is napvilágot láttak, sőt egyes források orosz csapatoknak tulajdonítják a megszárlásokat). A pogromok mellett a törökök erőszakos térítéshez is folyamodtak, elpusztítva vagy mecsetté alakítva keresztény templomok százait. Ezek az események – a konzulátusok és misszionáriusok jelentései révén – újra a hatalmak perspektívájába tolták az örmény kérdést.

A 20. század első éveiben aztán jobbra fordulni látszott a törökországi örmények sorsa. Az Egység és Haladás

Pártja (rövidített török néven Ittihad, más néven ifjútörökök) révén reformmozgalom indult az ország modernizálásáért és az 1877-ben felfüggesztett alkotmány újbóli hatályba helyezéséért, utóbbit 1908-ban az ifjútörökök meg is valósították. Ezzel párhuzamosan az örmények helyzete is javult, visszakapták alapvető jogaikat, ez az állapot azonban átmenetinek bizonyult, mivel az örményeknek végig kellett nézniük, hogyan válik hatalomra kerülése – az 1913-as katonai puccs során az ifjútörökök radikális oldala veszi át a hatalmat – után rövid idővel a (török viszonylatban) liberális, demokratikus ifjútörök mozgalom sovíniszta, kereszténygyűlölő pártja. Már 1909-ben újabb pogromokra kerül sor, melyeknek Kilikiában 20–30 ezer örmény esik áldozatul. Ezek után a Talaat és Enver pasákból valamint Dzsemál bégből álló triumvirátus hozzáfogott, hogy megvalósítsa célját: egy homogén, kisebbségektől és keresztényektől mentes török államot.

Erre a török kormánynak váratlan lehetőséget jelentett a kirobbanó háború. A hidegfejű ifjútörök vezetők tisztában voltak azzal, hogy a háború forgatógáiban a nemzetközi diplomácia és közvélemény várhatóan nem tulajdonít majd akkora jelentőséget egy másodrendű hatalom területén végbemenő öldöklésnek, mint békeidőben. Ebből a szempontból még inkább a törököknek kedvezett, hogy a háború egyre szélesedett, egyre több országot sodorva magával. A háború kezdetére a német-török kapcsolatok meglehetősen szorosra fűződtek, ami abban is megnyilvánult, hogy a németek kezében volt a török gazdaság és hadsereg feletti tényleges ellenőrzés. Senkit nem lepett meg tehát, amikor 1914. október 29-én Törökország

a központi hatalmak oldalán belépett a háborúba. Arról azonban, ami fél évvel később, Gallipoli után kezdődött a frontvonalakon túl, az ország belsejében, kevesen értesültek.

1915. április 24-én – pontosabban az előző nap éjjelén – Isztambulban le tartóztattak mintegy 800 törökországi örmény vezetőt és értelmiségit. Ezzel vette kezdetét az emberi ésszel nehezen felfogható számítással, kegyetlenséggel és – nem utolsósorban – hatékonysággal véghezvitt irtó hadjárat és megszárlás, amelynek során a 2–2,5 milliónyi törökországi örménységéből mintegy másfél milliót pusztítottak el fegyverrel, vagy éhezettek, szomjaztattak halálra, útban a deportálások célja, a Der el Zor sivatag fele. (Jellemző a török vezetők cinizmusára, hogy lőszert hiányában egyszerűen a sivatagra bízták a szerencsétlenek sorsát, miközben válogatott kegyetlenkedéseknek tették ki őket.)

Bár a török kormány jó néhány ürügyet kreált az örmények megbüntetésére, a világ közvéleménye előtt semmiképpen sem tudott volna egy ilyen mértékű pusztítást igazolni. Ezen túlmenően, figyelembe véve, hogy az örmények kiirtása államférfiak által előre megtervezett forgatókönyv szerint ment végbe, következtethetünk arra is, hogy gondoltak a hírek áramlásának megakadályozására, és a bizonyítékkértékű dokumentumok megsemmisítésére, illetve biztonságba helyezésére. Nem riadtak vissza amerikai konzulok megfélemlítésétől sem, mint kiderül Jesse Jackson aleppói konzul 1915. augusztus 3-án kelt leveléből. William Prickett oxfordi tanár pedig magánutazóként ötnapos vonatútja során azzal szembesült, hogy a vonat ablakai fehérre voltak festve,

hogy ne lehessen kilátni, ami a törökök részéről nagyfokú előrelátásra és tudatosságra enged következtetni.

A biztonsági intézkedések ellenére a mézárások híre gyorsan átszivárgott Törökország határain túlra. Az 1915-öt megelőző irtó hadjáratok során a Török Birodalomba akkreditált brit és francia konzulok több ízben is tájékoztatták hazájukat a történésekről. 1915-re az Antant országainak képviselői már elhagyták az országot, így 1915 és 1917, az Egyesült Államok hadba lépése között a népi híre elsősorban két, egymástól lényegében független forrás által jutott el a nyugati országokba: a Török Birodalom területén missziós munkát folytató, többnyire amerikai egyházi személyektől, valamint az Egyesült Államok törökországi külképviseleteitől. Ez időben amerikai konzulátus működött Konstantinápolyban, Adrianopolban, Szmirnában, Samsunban, Trebizondban, Kharputban, Mersinben, Aleppóban, Beirútban, Damaszkuszban, valamint Bagdadban, tehát 11 nagyvárosban. A misszionáriusok beszámolóí összesen öt vilajetből érkeztek, úgymint Sivas, Bitlis, Marash, Adana és Konya. A 19. század végén a Török Birodalomban kb. 145 amerikai misszionárius tevékenykedett. 1915 és 1921 között Henry Morgenthau nagyköveten keresztül több mint 60 konzuli jelentés és 72, misszionáriusok illetve egyéb személyek által küldött beszámoló érkezett a washingtoni külügyminisztériumba (ezek aztán eljutottak Nagy-Britanniába is, ahol a brit propagandagépezet a központi hatalmak ellen próbálta felhasználni őket). A külképviseleteken és misszionáriusokon kívül Törökországban tevékenykedő tanítók, egészségügyi dolgozók,

egyszerű utazók is szemtanúként számoltak be a népi hírekről. 1915 nyarára tehát az Egyesült Államok és az Antant kormányai részletes információkkal rendelkeztek a történekről. A már említett Morgenthau mellett több államférfi és közéleti személyiség is beszámolt a kegyetlenkedésekről, vagy felemelte ellene a szavát: Arnold Toynbee, Henry Adams Gibbons, René Pinon, Anatole France, Albert Thomas, Johannes Lepsius, Armin Wegner, Heinrich Vierbücher, Fridtjof Nansen.

Az újságok tudósításai nyomán 1915 októberében ezrek vonultak New York utcáira a mézárások ellen tüntetni, de az egész országban gyakoriak voltak a tüntetések. Londonban először Viscount Bryce hozott nyilvánosságra részleteket a népi hírekről kapcsolatban, 1915 novemberében.

Ha a népi hírenek korabeli magyarországi elterjedtségét, illetve a mézárások itthoni visszhangját vizsgáljuk, nem kerülhetjük meg akkori szövetségünk, Németország viszonyulását a kérdéshez, továbbá az esetleges felelősség, bűnrészség kérdését. Számos forrás bizonyítja, hogy Berlin is időben értesült az eseményekről, ugyanakkor nyilvánvalóan nem állt érdekében, hogy egy „török belpolitikai esemény” éket verjen a két ország szövetségébe. Elképzelhető, hogy a törökországi német jelenlét révén Berlinben már jóval a népi hírek kezdete előtt számítottak erre, és fel voltak készülve az örmény nép feláldozására a várható háborús győzelem oltárán. Ezt látszanak igazolni von Bernstorff amerikai német nagykövet palástoló kijelentései, amelyekben 1915 szeptemberének végén pusztán agyszüleményeknek nevezi a Törökországból érkező híreket. 1916 végén azonban

már a német hadvezetés az, amely rábírja a törököket, hogy lemondjanak a szmirnai örmények elpusztításáról.

Bár a kaukázusi és kis-ázsiai térség (a Dardanelláktól eltekintve) kívül esett a nagyhatalmak fő érdeklődési körén, korántsem volt jelentéktelen. Egyes források szerint bizonyos német körök nem bánták volna, ha a kaukázusi népek ereje, szuverenitása kissé megtörik. Erre utal, hogy az események legfontosabb német tolmácsolójától, Johannes Lepsiustól hivatalos német körök igen rossz néven vették, hogy nem tartotta szem előtt a politikai érdekeket. Mindazonáltal Németország esetleges bűnrészségét máig homály fedi (amerikai lapok nyíltan vádolták kollaborációval a Törökországban állomásozó német egységeket, ezek a vádak azonban az ellenpropaganda eszközeinek is tekinthetők).

A Nyugaton tapasztalható fokozott érdeklődéshez képest a magyar közvéleményt és szakíró-társadalmat az utóbbi száz évben jószerével hidegen hagyta a múlt század első genocídiuma. Míg Nyugat-Európában, és kivált az Egyesült Államokban, könyvek, tanulmányok, cikkek ezrei jelentek meg – és jelennek meg azóta is, nem kizárólag örmény származással bírók tollából – a témáról, vagy annak egy adott aspektusáról, addig a magyar – és ezen belül az erdélyi magyar – közvélemény mintha még mindig immunis lenne az örmény népi hírek kérdésével szemben. (Kivételt képez néhány elszigetelten vagy szerzői kiadásban, sok évtizede megjelent könyv, pl. Korbuly Domokos: *Az örmény kérdés a magyar közvéleményben*, Budapest, 1942.) Még inkább figyelemreméltó ez a tény annak fényében, hogy a magyar nép, közvetve ugyan,

de kétszeresen is érintett az örményirtás ügyében: egyfelől a Kárpát-medence örmény kisebbsége révén, másfelől pedig annak okán, hogy az események idején, az első világháború foratagában Magyarország szövetségben állt Törökországgal.

Erre a viszonylagos közönyre, alulinformáltságra – részben, a magyarság egy részének hagyományos törökbarát beállítottsága mellett – pontosan az Osztrák-Magyar Monarchia első világháborús részvétele, illetve a török szövetség adhat magyarázatot. A háborús cenzúra ugyanis fenntartotta magának a jogot, hogy a háborús eseményekhez közvetlenül kapcsolódó hírek mellett más, az osztrák-magyar hadi érdekekhez egyáltalán nem, vagy csak érintőlegesen kapcsolódó hírek nyilvánosságra jutását is megakadályozza. Arról, hogy mennyiben befolyásolta a háborús cenzúra az 1915-től kezdődő törökországi vérengzések híreinek eljutását a közvéleményhez, valamelyest képet alkothatunk a korábbi pogromok erdélyi sajtóban való előfordulási gyakorisága alapján.

A kolozsvári *Ellenzék* című napilap az 1894-96-os történéseket gyakran és részletesen kommentálja. Az első hír 1895. október 1-én jelenik meg, és ettől kezdve december végéig 47 cikknek témája a törökországi helyzet, melyek közül jó néhány címlapra került, három pedig vezércikként jelenik meg. A hírek forrása többnyire Budapest, de előfordulnak Berlinből, vagy egyenesen Konstantinápolyból érkező híradások is. A kezdeti hírek az örmények konstantinápolyi felkeléséről szólnak, sőt törökök meggyilkolásáról is szó esik. Azok a hírek, melyek török részről érkeztek, természetesen az örményeket teszik

felelőssé mindenért, ugyanakkor a híradások alapján körvonalazódnak látszik egy olyan felkelés, melynek részvevői között az örményeken kívül szultánellenes törökök is szerepelnek, szó esik az – ekkor még (pozitív értelemben) reformpártinak nevezhető – ifjútörökök üldözéséről is. A lap tehát az eseményeket részben etnikai, részben társadalmi eredetűnek tünteti fel, és forradalomról beszél. Az örmények gyilkolásáról szóló hírek kezdetben többé-kevésbé megérdemelt büntetésként vannak beállítva, aztán október közepe táján megjelennek az ország belsejében élő örmények tömeges irtásáról szóló hírek, melyekről a Reuters tudósít. Összesen 12 cikkben esik szó a kelet-törökországi örmények vesztéséről. Az eseményekben a kor szemmel láthatóan az évtizedek óta húzódozó keleti kérdés újabb aspektusát látja. Jellemző a kérdés jelentőségének megítélésére, hogy az örményeket és a velük történeteket a „keleti kérdés” esszenciájaként tárgyalja, és a francia revans-törékvesséssel együtt a kor Európájának két legfőbb politikai gócpontjaként említi, amelyek szorosan összefüggnek egymással. Az 1895. november 9-i számában a lap ezt írja: „A török-, örmény-, muszka-, angol konfliktustól féltik Európát, amelybe majd valamennyi hatalom belebonyolódik és lesz világháború.”

Az 1909. áprilisi eseményeket a szintén kolozsvári *Ujság* című napilap hasonlóan részletesen kommentálja. Ez év április 16-tól május 6-ig 21 cikk szól a törökországi történekekről. Ezekben a lap kimerítően foglalkozik azzal a belpolitikai zűrzavarral, amellyel az ország küzdött, az alkotmányválsággal és az ifjútörök-ellenes megmozdulásokkal, illetve ezzel párhuzar-

mosan latolgatja az események lehetséges európai kihatását is. Az április 17-iki számban a lap vezércikkben tárgyalja a válságot, a polgárháború-közeli helyzetet azzal magyarázván, hogy a török nép nem rendelkezik alkotmányos hagyománnyal. Ugyan ebben a számban esik szó először az örményekről, a cikk szerint a Bervina nevű helységben egy örmény megölt egy mohamedánt, mire a törökök az örmények ellen fordultak, s megöltek közülük többeket. E szám rövidhírei között szerepel az a hír is, miszerint „Adanában az összes kereskedőt kifosztották”, ami örményekre történő utalásként értelmezhető, viszont a történetek ismeretében enyhe verziója a valóságnak. A másnapi számban jóval árnyaltabb, realitásabb képet kapunk a történetekről, a lap már „örmények mézárólásáról” ír, az áldozatok számát – a forrásokhoz igazodóan – 400-ra vagy 4000-re becsüli, ami híven tükrözi a történetek átláthatatlanságát. Ugyanakkor – mint egy kommentárból kitűnik –, az újságíró tisztában van azzal, hogy a hivatalos jelentések az áldozatok valószínű számának csak töredékét vallják be. A hírek szerint az áldozatok között volt két amerikai lelkész is, valamint ezekben a számokban olvashatók először a Talaat és Enver nevek.

1915-ben a magyarországi, és ezen belül az erdélyi sajtót illetően mindenképpen beigazolódni látszik a törökök vélhető előrelátása, ugyanis 1915 tavaszán és nyarán a népiattal párhuzamosan több kiemelt fontosságú háborús esemény történt, vagy volt éppen folyamatban. Az év májusának első felében a gorlicei áttörés, a hónap vége felé pedig Olaszország „árulása”, majd a megnyíló olasz frontvonal tölti be

szinte teljesen a lapok hasábjait. Nem hiányoznak a Törökországról szóló hírek sem, ezek azonban többnyire a Dardanellák márciustól decemberig tartó ostromára, valamint, elvétve, a kaukázusi és a mezopotámiai frontra vonatkoznak.

Az *Ujság* és kivált az *Ellenzék* 1915-ös számainak tanulmányozva azonnal szembevetődik, hogy csak pozitív kimenetelű harctéri hírek fordulnak elő, sikertelenségről egyetlen esetben sem esik szó. Ugyanígy a szövetségeseikről is kizárólag szuperlatívuszokban írnak: a németek Európa legcivilizáltabb népe, ők rendelkeznek a világ legzseniálisabb hadseregével, a törökök pedig „a szövetségünkben küzdő és vérző testvérek”. Nehéz választ adni arra a kérdésre, hogy ez mennyiben független és őszinte véleménye az újságíróknak, avagy mennyiben a cenzúra eredménye. A háborús cenzúra természetesen minden hadviselő ország sajtójának szabadságát korlátozta, az *Ellenzék*ben is történetek erre utalások, sőt több alkalommal felhívásban közölte a lap, hogy „amennyire a cenzúra megengedte, igyekezett mindig csak igaz híreket hozni a háborús eseményekről”. Mindezek után elmondható, hogy a kolozsvári sajtóban sem 1915-ben, sem az azt követő háborús években egyáltalán nem esik szó az örmény nép pusztulásáról.

Az első említés 1918-ból való, amikor az általános békeremények hatására csökkent a cenzúra mértéke. Ez év júliusában az *Ellenzék* még örmény-török háborúról tudósít, megállapítva, hogy „az örmény-török viszony folyton rosszabb és rosszabb lesz” (a hír Berlinből érkezett). Egy, október közepén Bécsből érkezett, Törökország háború utáni sorsát taglaló tudósítás végén található

megjegyzés azonban már nevével nevezi a dolgokat: „Enver pasa nem kerülheti ki büntetését az örmények között rendezett mézárólásokért.” A lap tehát úgy ír a mézárólásokról, mintha azok ténye köztudott lenne, nem kell – vagy még mindig nem lehet – magyarázatot fűzni hozzá.

Erdély román megszállásával, a cenzúra román kézbe kerülésével bár a cenzúra általánosságban erősödik, az örmények sorsáról való tudósításoknak nincs többé ilyen jellegű akadály (később hónapokra megszűnik az összeköttetés Budapestről, az erdélyi magyar lapok saját tudósítóik mellett a romániai és egyéb külföldi lapokra támaszkodnak). Ennek hatására 1919-ben már több cikkben is találunk utalást a történetekre (pl. a száműzött örmények hazatéréséről szóló márciusi hír), de nem fordul elő egyetlen olyan írás sem, amely ismertné az évekkel korábban kezdődött, de akkor még véget nem ért mézárólásokat. Ez részben magyarázható az éledő békereményekkel és azzal, hogy az embereknek elégük lett a vérrel átitatott újsághírekből.

Mindent összevetve, az 1919-es évben is csak néhány rövid említést találunk a törökországi örménygyilkolásokról, melyek azonban igazolják a tényt, hogy 1919-ben is folytak az örményellenes akciók. Közli a lap az örmények segélykiáltását is a Nyugat felé, de Európában mindenki a béketárgyalások lázában égett, valószínűleg el sem tudták képzelni, hogy nem oldották meg az örmény nép sorsát azzal, hogy függetlenséget adtak neki.

(Megjelent: *Látó Szépirodalmi folyóirat* 2008. április, XIX. évfolyam 4. számában)

Marosvásárhelyi örmények

a Keresztelő Szent János plébánia jegyzőkönyvében

(2. rész)

1874–1899 között 25 éven át Kovács Ferenc teológiai tanár lett Marosvásárhely plébános-főesperese. Az ő „tekintélye, tudása, feddhetetlen élete, társadalmi rutinja, bátor és határozott fellépése még azokat is, akik bensőbb összeköttetésben vele nem voltak, vagy ellenszenveztek, tiszteletre indította, erős akaratával, amire rávetette magát, azt tűzön-vízen keresztülvitte” idézi Jaross Béla apát plébános Karácson Mártonnak a róla írt jellemzéséből.

Kovács Ferenc főesperes-plébános Vásárhelyen töltött 25 éves szolgálati idejére esik:

- a katolikus leányiskola indítása, Sancta Mária zárdaintézet építése.
- fiúgimnázium főgimnáziummá alakítása,
- templom felújítása 1895–1900.

Utóda **Karácson Márton** gimnáziumi igazgató lett (1899–1920), aki folytatta az építő-fejlesztő tevékenységet. A nagy anyagi áldozatokat követelő templomrestaurálást 1900-ban fejezték be.

A templom restaurálás befejezésekor gr. Majláth Gustáv Károly püspök három jezsuita atyával 11 napos misszió vett részt a hívek körében „élénkítve és mélyítve a lelkek hitéletét, benső megszentülését”.

A Domus Historiae a jezsuita misszió második évében (1703) említést tesz egy bulgarita atyáról is, aki Bulgáriából érkező ferences barát volt, Csergeden a szentiségek kiszolgálását kérte, de időközben meghalt. Holttestét Marosvásárhely piacterén ravatalozták fel, majd Mikházára vitték, ahol az örmény püspök **Verzerkovszki** (Szerk. megj.: azonos *Oxendius Verzirescu*, vagy *Verzár Oxendiusz személyével*) várta. Előzőleg Görgényszentimrén is volt örmény közösség, velük élt a püspökük is, ő szentelte fel a mikházi klostrom templomát.

A Keresztelő Szt. János Plébánia művészettörténeti emlékei

A templom Scherzer Bálint jezsuita atya tervei szerint, barokk stílusban Hammer Konrád kolozsvári építész kivitelezésében épült, egyhajós templom, dongaboltozatán Szirmai Béla által festett Mária mennybemenetele, Szt. Erzsébet és Szt. Margit arcképbábrázolások, a szentély boltozatán Paolo Veronese Királyok imádása c. festményének másolatát látjuk.

Az orgonakarzat a főbejárat felett van, az itt helyet kapó orgona Mónus Tamás gubernátor adománya, 1762-ből.

Főoltár négy korinthoszi oszlopos felépítményét Anton Schuchbauer és Johannes Nachtigall készítette, az adományozó gr. Haller János és neje Daniel Zsófia (1754).

A főoltár Jézus megkeresztelésének jelenetét eleveníti meg, a „bécsi Apellesként” ünnepelt festő Michael Angelo Unterberger (1695–1758) osztrák festő munkája.

A főoltár faragott szobrai az Ó-, és Újszövetséget jelenítik meg.

Heti vásár Marosvásárhely nagypiacán a 20. század elején. Háttérben a római katolikus templom. Korabeli képeslap Gendel Károly gyűjteményéből. (Keresztes Gyula: *Vásárhelyen vásár tartatik – Kriterion 1996.*)

A szószék Anton Schuchbauer és Johannes Nachtigal alkotása, gr. Bethlen Miklós és neje Csáky Krisztina adománya. A szószék mellvédjét a négy evangélista faragott (ülő) fa szobra tagolja: Szt. János – sassal, Szt. Lukács – bikával, Szt. Márk – orosz-lánossal, Szt. Máté – angyallal. A szószékkoronán a gonosz felett győzelmeskedő Szt. Mihály főangyal láthatjuk. A szószék és a szószékkorona közötti domborműn a keresztre feszített Krisztus körül a jezsuita rend szentjei: miseruhában Loyolai Szt. Ignác rendalapító, Borgia Szt. Ferenc – kezében koponyával, velük szemben Xaveri Szt. Ferenc, Gonzaga Szt. Alajos, Koszka Szt. Szaniszló látható.

Az oldalkápolnák oltárképei Nepomuki Szt. János, Mária Magdolna a keresztre feszített Jézussal, a Szt. Antal oltár, Benczúr Gyula Vajk megkeresztelését ábrázoló festménye. A Túrke cég (Boemia) által készített ólombetétes üvegablakokon a következő jeleneteket láthatjuk: Szt. László vizet fakaszt a sziklából, Magna Domina Hungarorum, Tiridat örmény királyt megkereszteli Világosító Szt. Gergely. Ezek a templom kiemelkedő egyházművészeti alkotásait képezik.

JEGYZŐKÖNYVE ADATAI 1892–1899 KÖZÖTT

A következőkben részleteket közlünk a jegyzőkönyvekből, kiemelve azokat, akiknek neve örmény származásra vall.

Marosvásárhely r. k. hitközség megyegyűlése **1892. szept. 18-án de. 11 óra**, elnök **Kovács Ferenc** apátplébános és esperes,

Jelen voltak: (...)

Megyegyűlési vitapontok:

- elhunyt *Patrubány Antal*, leányiskola pénztárosa – megemlékezés.

1893. júl. 16-án de. 11 óra, elnök **Kovács Ferenc** apátplébános és főesperes.

Elnök úr jelentése:

- leányiskola ügye: felépült a VI. osztályos elemi iskola és a kisdédóvoda./Építőmesterek Magyar József és Soós Pál.
- tanító szerzetesek szerződtetése: Szebeni Szt. Ferenc Irgalmas Nővérek-től.
- tervek: az iskolát VIII. osztályos, felső népiskolává fejleszteni.
- új tanácsstag választása: *Petelei Márton* kereskedő személyében.

1894. jún. 17-én de. 11 óra, elnök **Kovács Ferenc** apátplébános és főesperes Jelen voltak: Boros Elek, *Karácson Márton*, Kis József, Szabó Dénes, Gáspár Gyula, Bach Béla, Nagy Imre, *Csiki Miklós*, Domokos János, Tamás József, Szabó Lázár, Reichardspereg József, Ficher József, Kenyeres Dániel, Bucher Károly, Máthé János, Vass Mihály, Szabó Károly, *Szentpéteri Géza*, Fall Károly, Füzesi József, Lukács József, Balla János, Fábíán Ferenc, Rimeg Ödön, Temesvári Mihály, Rettegi Géza, Héger József, *Eranosz Entat*, Echvert József, Hoffman Jenő, Berkovics József, *Duha Mihály*, Balogh József, Seres Márton, Dózsa Balázs, Jakab Mihály, Tuzson József, Naphegyi István, Balogh József, Prohászka Károly, Martffy Görög, Szappanyos Antal, Holczer Gyula.

Elnök jelenti:

- felső leányiskola VII. osztálya is fenn áll, a r.k. gimnasium tanárai / önkéntesen / vállalták ezen osztály vezetését, hála nekik: *Vertán Pál* gimnasiumi tanár.

Folytatjuk

Bálintné Kovács Júlia

Kapcsolattartás, olvasói levelek

Dániel/Daniel?

Kedves Dánielek, magam nem vagyok Dániel leszármazott, de az ún. családfámon megtalálom szamosújvárnémeti Dániel Margit nevét, aki 1802-ben kötött házasságot pacséri PocsKay Gergely táblabíró úkapám fivérével, PocsKay Andrással. A PocsKay-Dániel házaspár gyermeke PocsKay Kata (1803–1839) férjhez ment pacséri Mészáros Antalhoz, aki testvérével volt pacséri Mészáros Lázár hadügyérnek, az 1848-as honvédsereg tábornokának. A Dániel/Daniel családról tudhatjuk, hogy 1725-ben nyert magyar nemességet „szamosújvárnémeti” előnévvel. Az erdélyi örmények közül még számos nevezetes család kapott magyar nemességet, pl. Issekutz, Kabdebó, Patrubby, Gorove; továbbá két aradi vértanú felmenői, a Lázár (lásd Lázár Vilmos) és a Kiss (ők utóbb az „ittebei és eleméri” előneveket is megkapták) család. Egyébként Kiss Ernőről feljegyezték, hogy mesés vagyon ura volt és a szabadságharc előtt fejedelmi pompában élte a császári huszártisztek életét. Kiss Ernő egyik ikerlányát, Augusztát vette feleségül szamosújvárnémeti Dániel János. Házasságukból született Dániel Ernő, aki a monarchia minisztereként szerepet játszott a Vaskapu építkezésének irányításában, valamint a milleniumi rendezvények szervezésében és ezért 1896-ban bárói címet kapott. Talán érdekes lehet, hogy éppen egy szamosújvárnémeti Dániel lány (Dániel Margit) személyén keresztül kapcsolódik össze Mészáros Lázár tábornok és Kiss Ernő tábornok családja.

Üdvözlettel

PocsKay Tamás

Régi idők, régi nagy szerelmek

A Gyertyánffy eredeti családneve Dserák, jelentése gyertya. Címeres nemeslevelet Bécsből 1795. június 25-én Antal, Lukács, Kristóf és Jónás kolozsvári kereskedők kaptak, a „bobdai” előnevet 1806. augusztus 1-én Antal, Lukács és Kristóf kapta. Az itt következő írásban szereplő Berta nem más, mint a nemesség szerző bobdai Gyertyánffy Kristóf és Keresztes Katalin unokája. A „Gudenusban” az áll róla, hogy született: Tolvádia, Torontál vármegye, 1819. márc. 13., meghalt Nagyszentmiklóson, 1882. dec. 22. Császári királyi palotahölgy és csilagkeresztes hölgy, festő- és zongoraművész. Az alábbi írásra, amely a Nyugati Jelen hírlapban 2009. február 14-én jelent meg, Csávossy György – maga is Gyertyánffy rokon – hívta fel a figyelmemet. Köszönjük! (B. K. J.)

Szekernyes Irén

Hírneves, köztisztületnek örvendő emberek magánéleti eseményeire ma is felkapja fejét a legtöbb ember (ebből csinál üzletet a bulvársajtó), nem volt ez másként évszázadokkal ezelőtt sem. Bár a híradás mértéktartóbb, lassúbb és talán tárgyilagosabb is volt, mint ma. A hagyományostól, a társadalmi szokásoktól és konvencióktól való eltérést, a feltűnést valamilyen módon akkor is rögzítették a tollforgatók. A szerelem, házasság és más férfi–nő ügyek nemcsak a szalonok, hanem a lapok társasági rovatainak is kedvenc témái voltak. Nemcsak *Ady Endre* „Kis, kék dereglyé”-jének, *Weisz*

Ferencné Kossák Arankának ruhája libben képzeletünkben a temesvári utcán, s *Gozsdu Elek* múzsája, a mindig fehérben járó *Weisz Anna* kocsikázik ki a Vadászerdőbe, hanem szerelmes honatyák, előkelő származású urak, körülrajongott szépségek, tisztcsaládanyák történeteit susogják a falevelek és a könyvek, a régi újságok lapjai, csak figyelniük kell rájuk.

Revolverrel fenyegette a papot

A régi Torontál vármegye legnevesebb főurai közé tartoztak a Nákó grófok. Nevüket méltán tartja számon a kultúrtörténet. *Nákó János* működtette a tájegység egyetlen kastélyszínházát, Nagykömlősen, *Nákó Kálmán* iskolát és kórházat alapított Nagyszentmiklóson, a sokféle művészi tehetséggel megáldott *Nákóné Gyertyánffy Berta* grófnő pedig a művészet és a jótékonyság nagyszőnye, a pórnépek is gyámlóítója volt. A fekete hajú, fekete szemű szép grófnőről akkor beszéltek először sokat, amikor Nákó Kálmán felesége lett. A történet regényíró vagy operett szerzőt is megihlelhetne. Az ifjú Nákó Kálmán gróf a torontáli megyebálon, Nagybecskerekben ismerte meg Gyertyánffy Bertát, és rögtön beleszeretett, elhatározta, hogy feleségül veszi. A zord apának, az „öreg grófnak”, ki maga is érdekes figura, más tervei voltak. Azt szerette volna, hogy házasság révén tovább emelkedjen a család az arisztokrácia köreiben. Ő maga, kit apja *I. Ferenc* császár gondjaira bízott, s nevelője a neves költő, *Rájnys József* volt, a keszthelyi *Feste-*

tics György lányát, Teréziát vette feleségül. Fiának talán hercegnői frigről álmódzott. Mindezt összevetve úgy döntött a szerelmes ifjú, hogy legjobb lesz apját kész tények elé állítania. Bukovits Imre esperes volt akkoriban Nagyszentmiklóson a plébános. Hozzá rontott be egy délelőtt váratlanul az ifjú gróf, miközben négyes fogata a kapu előtt várakozott. Hirtelen pisztolyt szegezett az esperesre, és ellentmondást nem tűrő hangon követelte a házasságkötéshez szükséges okmány kiállítását. Miután, a kényszerre való tekintettel, a pap kiadta az iratot, a fiatalember minden ajtót rázárt a plébánosra, és Tolvádra vágatott Bertához. Mire odaért, két lova összerogyott, mit bánta, tudta, hogy sietnie kell. A nagyszentmiklósi plébános fellármázta az utcát, s ahogy kiszabadult, rohant az öreg grófhhoz, aki szintén négyes fogattal vágatott fia nyomába, az ő lovai is kidőltek a vágától, de mire megérkezett, már boldog házaspárként jött ki a templomból Berta és Kálmán. A bobdai Gyertyánffy grófnő még „jó párti” is volt, Tolvádot kapta hozományként, meg egy pesti palotát, amely minden órában egy aranyat hozott. Az ifjú pár 1848-ban, az öreg gróf

elhunyásával vette birtokba a nagyszentmiklósi uradalmat. Hamar megkedvelték az ifjú grófnőt a helybeliek. Korának legszellemesebb és legtanultabb asszonyai közé tartozott. Kiválóan festett – reneszánsz stílusban készült Madonnája ma is látható a nagyszentmiklósi katolikus templomban –, jó stílusérzékkel írt, főként az útleírás műfajában jeleskedett, a zenében meg valóságos virtuóz volt. Zongorajátéka magával ragadta a közönséget, zeneszeretete közelítette a cigánysághoz is. Cigány muzikusokból zenekart alakított, velük lépett fel jótékonyági hangversenyeken otthon és Budapesten, 1860-ban a nagyszentmiklósi születésű nyelvész, Révai Miklós szobra felállításának javára koncertezett, művészi sikeréről a Vasárnapi Újság krónikása a legnagyobb elismerés hangján számolt be. Igazi, nagy szerelem volt a grófi páré, amit nem koptatott meg az idő. Berta grófnő halála után a nyolcvanasztondós Kálmán gróf elindult bejárni azokat a helyeket, ahol egykor feleségével járt. Emlékére kórházat építtetett, és működtetett Nagyszentmiklóson, amely évtizedeken át hivatalosan is a Berta Kórház nevet viselte.

Adatok a magyarlápósi örménymagyarokról

(29. rész)

Kedves Julika! Már beszéltünk egy alkalommal arról, hogy te is, mi is jártunk gyerekkorunkban Magyarlápóson. Neked nagybátyád – Kovács Dani – élt ott, mi pedig azért, mert Apu (Weinrich Ödön gyógyszerész) 1942-ben megvette Voith József gyógyszerésztől a patikát és kiköltözött oda. Első nyarunkat 1943-ban töltöttük ott és nagyon érdekes volt számunkra a „falusi élet”, mert addig csak meséből ismertünk olyant.

Miután beindult ez a sorozat Magyarlápósról, mindig érdeklődéssel követtem a közléseket.

Jókat derültünk nővéremmel együtt a pontatlanságokon és nem tartottam annyira fontosnak, hogy akár ki is volt az emlékező, pontosítsuk az adatokat, hiszen manapság már alig-alig van élő tanúja azoknak az időknek.

Hogy most mégis „tollat ragadtam”, az annak tudható be, hogy engem Breuer Böske név szerint (Cecília-ként) Voith Józsi bácsi unokájának említ. Az unoka valójában csak Vica volt (Voith Gyurka lánya Budapestről) de a vakációt ő is ott töltötte a nagyszüleinél és így egy udvaron és kertben velünk is.

Tény, hogy Apu nemcsak vezette a patikát 1942–1947-ig, de a lakásunk is ott volt abban a házban, és mi a nővéremmel, Marikával minden vakációt – tehát évente háromszor – ott töltöttük Józsi bácsi és Berta nénivel és természetesen szüleinkkel. Közben Kolozsváron jártunk iskolába, ahol nagyszüleink gondoztak minket.

Az is érdekesség volt számunkra, hogy Dani nagybátyád apósa – Nánási Gyula bácsi a cipész felfedezte a rokon kapcsolatot Apu családjá és köztük a Beszenszky ágon.

Tehát Lóri nénéd és Teri lányuk sem ismeretlen nekünk és örömmel olvastam sorsukról.

Valamilyik „adatközlő” írt a patika sorsáról egészen az államosításig, de tévedett, amikor nem említette Aput. Sebaj!

Breuer Böske nekünk iskolatársunk volt az 1944/45-ös tanévben, amikor a háborús viszonyok miatt már nem jöhettünk vissza Kolozsvárra – mégpedig Valovics Ferenc tanító bácsi keze alatt, aki egyetlen tanteremben oktatott I–VII. osztályos nebulókat. Ez volt az igazi *koedukáció* és egy életre szóló tapasztalat. Én abban a tanévben második elemista voltam.

Említettétek a Beszenszky nevet. Apai nagyanyám Beszenszky lány, de anyai ágon örmény (Szongoth) – innen van bennünk örmény vér is. A Láposon élő Beszenszky Béla Apu második unokatestvére volt. Volt szó róluk is, sőt lánytestvérük Róza néni ki is maradt a felsorolásból, pedig ők is kisbirtokosok voltak ott szép udvarházzal és öt gyerekkel. Mindannyiukat személyesen ismertük, hiszen egy társaságban voltunk mi gyerekek és a szülők az ő szüleikkel. Még fényképeim is vannak, ahol pl. Beszenszky Jancsi (a B. Béla fia) velünk van, már, mint a kolozsvári Agronómiára járó egyetemista.

Szóval a Moldovánok, Tulicsok, Beszenszkyek, Voith-ok, Bodorék, stb. mind elevenen élnek emlékeinkben. Szóban sokszor elővesszük a kellemes emlékeket.

És mindig szívesen emlegetjük az ott eltöltött időt, a szép vidéket, a nagy kirándulásokat, a csodás fürdőzéseket a selymes vizű Lápos folyóban, a hetivásárokat előttünk a Fötéren, az átvonuló háborút, amit ép bőrrel megúsztunk, és még sok-sok egyéb eseményt, ami már nem ide tartozik. Vannak képeslapjaim az akkori Magyarlápósról, egy részüket láttam is a füzetekben illusztrációként. Hát nagyjából ennyit szerettem volna közölni.

Szeretettel üdvözöllek és gratulálok eredményes tevékenységedhez.

Bányai Károlyné Weinrich Cecilia
Folytatjuk

Bálintné Kovács Júlia – rétháti Kövér Gábor

Családtörténeti töredékek a rétháti Kövérek egyik ágához

(3. rész)

Az előző részben 1910-es adatokat közöltünk a Kövér- családról, most pedig újra „adatközlőmet” az Aradon élő közel 100 éves Gáborunkat idézem, éspedig egy levélrészletét, amelyet még 2007-ben írt, miután elküldtem számára egy – ha jól emlékezem –, Szegeden élő bábszínésről, Kövér Lászlóról – szóló írást.

„Megkaptam a küldött folyóiratot és a mellékletet. Mindkettőt szívből köszönöm! Megható a figyelmessége, magamfajta aggastyánnak...!

A melléklet, mint látom, egy 2000-ben megjelent kiadványból való. Azóta lepergett néhány év sorsunk homokóráján, és nincs információm Kövér Lászlóról, sem címét nem tudom. Mert ír nekik! Gyanítom unokája vagy dédunokája lehet Dr. Kövér Bélának, aki midőn apám 1916-ban elvitt Végegyházára, az akkori Csanád megyébe, az ottani Mezőkovácsházán volt járásbíró... Sorsunk ironiája, hogy a szegedi vérségi rokonokról semmit sem tudhattam. Az életem, mint annyi más nemzettársamé küzdelmes volt...”

És most egy 2008 januárban írott levélből idézek: „remélem a Kövér „törzsről” írottakat megkapta. Úgy vélem, miután bennem elindult egy ösztönzés, – folytatnom kell az információk és nézetek ismertetését, mert lassanként felbukkannak bennem a régmúlt időkben hallott családi dolgok...”

Az anygalkuti plébánián őrzött anyakönyveket, amelyekben a Kövérek egész geneológiája benne van, nem lehetett tanulmányozni. A kommunista/sovén hatóság elkobozta és az állami

levéltárban zárolta!

Rétháti Kövér Gergely 1844-ben halt meg Rétháton. Gábor nagyapám 1836. március 14-én született Rétháton, Gábor Tódor János nevet kapta a keresztségben. Keresztapja Kövér János, Csanád megye Juridice Assessora.”

A világhálón kutakodva **Balázs István László** „blogján”, az Erdély és Bánság rejtett kincsei cím alatt találtam egy 2009. február 8-án írott *Temesvári barangolás*-t. Tanulságos elolvasni, ezért apró, helyenkénti helyesírási változtatásokkal „beiktatom”.

A „tsinált” út emlékműje

A Temesvártól 5 kilométer távolságra, Zsombolya felé vezető út mellett, Szakálháza település előtt áll egy obeliszktetején fehér keresztel, melyet Temesvár első kövezett útjának emlékére emeltek. Régebben közelebb volt Temesvárhoz, de a felüljáró építése arra készítette az építőket, hogy eredeti helyétől távolabb helyezték el a nagy „fehér kereszt”-et, ahogyan régebben ismerték a temesváriak.

Az obeliszket Klapka József polgármester, Klapka György tábornok édesapja idejében, emelték az első Temesvárról kivezető, kikövezett út emlékére. Eredetileg az obeliszket négy oldalára négy nyelven írt (magyar, latin német és román) emléktáblát helyeztek el. Egyik tatarozásakor eltávolították őket, de 1917-ben Lád Károly mérnök a Történelmi és Régészeti Társulat számára lemásolta őket. Most az újonnan felállított obeliszket alatt annak négy oldala körül négy új táblára írták fel ezeket.

Az eredeti német és a latin felírás megmagyarázta, hogy az utat *rétháti Kövér János* fősolgabíró és felsőkubini *Meskó Ezekiel* alszolgabíró köveztetta ki Török Antal csanádi püspök, Schneller Antal parancsnokló tábornok, Momir Ferenc várparancsnok, Muslai László alispán, Bedekovich Tamás kamarai adminisztrátor és Klapka József polgármester idejében.

Az első „tsinált út” építési munkálatai 1830-ban kezdődtek el és 1831 őszén fejeződtek be. A magyar felirat röviden csak annyit közöl, hogy V. Ferdinánd koronázásának első évében „*eme járhatatlan út*” helyre lett állítva. Az emlékművön a következő magyar szöveg olvasható:

Istennek ditsőség, –
Királynak hívség, –
Hazának szeretet, –
Embernek betsület, –
Az utasnak
Áldás és békesség.

Az 1835-ben emelt emlékmű jelentőségét akkor értjük meg igazán, ha

tudjuk, hogy a mai modern Temesvár a régi vár korában ingoványos környezete miatt volt szinte megközelíthetetlen, ez biztosítva védelmét is. Evlia Cselebi híres török utazó 1660-ban ezt írta Temesvárról:

„*Ha eső esik, akkor a városon kívül fekvő süppedékes helyen akár egy elefánt is elmerülne.*” A török utazó megemlíti, hogy a vár utcái is nagyon sárosak voltak, nem volt kövezett út, csupán deszkapadló volt az úton lerakva. Az 1768-ban a Temesvárra látogató II. József osztrák császár, azt írta a bánági utakról, hogy azokat „*maga a természet alkotta*”. Miután befejezték a kövezett út építését, I. G. Kohl német utazó, 1842-ben így írt az újjonnan épített útról: „*különösen estefelé igen megfelelőnek találtuk, amikor ugyanis a Temesvárról kiinduló csinált ut utolsó nyomait is elhagytuk járműviünk éber kocsisunk kiabálása és szegény, elhajszolt lovaink heroikus erőlködése ellenére is csigalassúsággal kúszott tovább az iszapban...*”

Folytatjuk

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület örményországi utazási ajánlata

(Figyelem! A programot egy utazási iroda szervezi. Utastársak szervezésére együttműködést ajánlott fel az EÖGYKE, melynek következtében az általunk szervezett utasok díjkedvezményben részesülnek! Utazásra jelentkezést tehát az EÖGYKE-nél kérjük bejelenteni, a további ügyintézés, fizetés az utazási irodánál fog megtörténni. Az egyesület biztosítja a bejelentkező utasoknak Bagi Éva: Kövek zenéje. Örményországi barangolás c. útikönyvét 2520 Ft vételárért.)

Időpont: 2009. május 21–29.

Utazás: Budapest – Prága – Jereván és Jereván – Prága – Budapest útvonalon menetrendszerinti repülőjárat. A körutazáson örmény autóbusszokkal
Elhelyezés: *** szállodák 2 ágyas, fürdőszobás szobáiban

Ellátás: félpanzió (reggeli és vacsora)
Részvételi díj: 295 000 Ft Repülőtéri illeték: kb. 45 000 Ft, Egyágyas felár: 52 000 Ft Vízumdíj: kb. 50 USD (belépéskor a helyszínen fizetendő), kilépési illeték kb. 20 USD (a helyszínen fizetendő). A részvételi díj a belépőjegyek árát és az utasbiztosítást is tartalmazza.

Örmények nyomában Európában

Zarándokút P. Fogolyán Miklós Lukács velencei mechtarista szerzetes, Gyergyószentmiklós volt plébánosa halálának 10. évfordulóján
Az erdélyi örmények és innen elszármazottak közös kirándulása
2009. július 24–30. között

7 nap, 6 éjszaka

Indulás Marosvásárhelyről a késő esti órákban, folyamatos utazás Tordán, Kolozsváron, Nagyváradon, Budapesten keresztül Bécsig, felszállási lehetőségekkel ezen az útvonalon bárhol.

1. nap: **Bécsi városnézés** (9 óra, amíg a busznak pihennie kell). Megtekintjük az örmény **mechtarista** templomot, **Stephansdomot**, az **Operát**, a **Városházát** (Rathaus), a **Michael barokk templomot**, a császári rezidenciát. Majd ellátogatunk az erdélyi örmények „jótévőjének” Mária-Terézia **schönbrunni kastélyához**, ahol lehetőség van megtekinteni a palotát, lehet pihenni a kertben, megtekinthető a **Belvedere**, ahonnan belátni a császárvárost (a palotalátogatás fakultatív, a kert látogatása ingyenes). Délután utazás Klagenfurt felé, este szállás elfoglalása.
2. nap: folyamatos utazás az Alpokon keresztül Róma felé. Útközben megállunk **Padovában**, ahol megtekintjük a **Szent Antal bazilikát**, és lehetőség nyílik egy belvárosi sétára is. Este a szállás elfoglalása Róma mellett, a Tírrén tenger partja közelében.
3. nap: **Róma**. Délelőtt meglátogatjuk a **Szent Péter bazilikát**, ahol látni lehet Világosító Szent Gergely szobrát a bazilika mellett, a **Vatikáni Múzeumot** (Pinacoteca Raffaello, Giotto, Fra Angelico stb. képeivel, római

szoborgyűjtemény, egyiptomi múmiák, Laokoon szoborcsoport, Raffaello szobái, **Sixtusi kápolna**). Délután **Angyalvár** mellett sétálunk a Tiberis szigetén lévő **Szent Bertalan**, az örmények apostolának templomához. Ezután lehetőség nyílik **sétálni** a városban, vagy **fürödni** a szálláson vagy a tengerparton.

4. nap: **Róma**. Belvárosi séta a **Spanyol lépcsőtől**, a *Proganda Fidei Congregatio* érintésével (ahol Verziurescu erdélyi örmény katolikus püspök tanult) a **Római Örmény Leonianum Kollégiumhoz** és **örmény templomhoz**, majd a **Trevi-Kúthoz**, a római fürdőből kialakított **Pantheon** templomhoz, a **Navona-térre**, melyet Borromini Szent Ágnes temploma és Bernini csodálatos szökőkútjai díszítenek. Innen eljutunk a **Szent Balázs örmények templomához**, Róma legszebb reneszánsz utcájába, a Via Giuliaara. Délután fürdés, vagy szabad program a belvárosban (rossz idő esetén a Falakon kívüli Szent Pál Bazilika megtekintése).
5. nap: **Róma-Velence**. Délelőtt látogatás a császárok fórumára, a **Forum Romanumra**, a **Colosseumhoz**, majd a **Lateráni bazilikába** (a lateráni magyar emlékmű megtekintése). Délután utazás Velencébe, a szállás elfoglalása Velence mellett.
6. nap: **Velence**: látogatás vaporettóval a **Canal Granden** keresztül a **Szent**

Márk térre, a **dóm** megtekintése, **Dodge-Palota**, **Sóhajok hídja**, **Rialto-híd**, az örmények templomának megtekintése. Utazás (fakultatív) az **örmények Szent Lázár szigetére**, a velencei mechtarista központjához. Szállás Velencében. Este séta Velencében.

7. nap: Utazás **Budapest** fele **bevásárlási lehetőséggel**. Esti órákban érkezés Budapestre, ahol találkozás lesz a budapesti örményekkel. (Érkezéstől függően az Orlay utcai örmény templom, a **Füzetek** szerkesztőségének meglátogatása. Marosvásárhelyre érkezés a reggeli órákban.

Szállás: Klagenfurtban, Róma mellett, a tengerparttól néhány km-re, és Velencében, mindenhol 2-4 személyes légkondicionált külön fürdőszobával rendelkező házakban ill. szobákban. Ágynemű van! A római szálláson úszómedence is van!

Belépők hozzávetőleges árai: Vatikáni Múzeum 12 Euro, Mechtarista múzeum Szent Lázár szigetén teljes ár 6 Euro, gyerek, nyugdíjas 3 Euro. Kérünk mindenkit, hogy hozzon magával diák, ill. nyugdíjas, vagy pedagógus-igazolványt.

Utazás hozzávetőleges árai: Bécsi metró 2 Euro, Rómában összesen 6 Euro, beutazás Velencébe Mestretől oda-vissza 2 Euro, a kis hajó (Vaporetto) Velencében a Canal Granden összesen 13 Euro.

Teljes ár: 320 EURO/fő

Az árat a HUF/RON/EURO ingadozása miatt Európában közöljük.

Az ár magában foglalja az utazást kényelmes, légkondicionált autóbusszon, az autópálya-díjakat, a szállást, a reggelit. Nem foglalja magába a biztosítást és a belépőket.

44 utas jelentkezését várjuk, induláshoz min. 40 személy szükséges. Helyfoglalás a befizetés sorrendjében történik.

Örmény emlékek nyomában, Velencében. A képen balról a harmadik Fogolyán Miklós Lukács mechtarista szerzetes atya 1998-ban

Jelentkezési határidő:
április 25-ig, mely előleg lefizetésével (150 Euro/fő) érvényes!

Jelentkezni lehet:

Marosvásárhelyen: Székely Imolánál (római katolikus plébánia kegytárgyboltja), tel.: 0742181537 (Puskás Attila)

Gyergyószentmiklóson: Gergely Imrénél, az örmény plébánia könyvelőjénél (0722864310), irodaiddőben.

Szamosújváron: Ft. Szakács Endre vikárius úrnál a plébánia irodáján (fogadási órákban)

Csíkseredában: Szentpétery Istvánnál (0744795177)

Budapesten: Dr. Issekutz Saroltánál (201-1011, 06/70/274-4644)

Jelentkezésnél kérjük megadni személyi adatait (útlevél szerinti nevét, születési időt), pontos lakcímét, telefonszámát, útlevélszámát /vagy személyi igazolvány számát/, felszállás helyét, szoba-igénylést (hány személyes szoba).

Idegenvezető: Dr. Puskás Attila.
Telefonon érdeklődni lehet nála +40 742181537, +40 365 429862, vagy emailben: pattila001@yahoo.it
Az úttal kapcsolatos információkat indulás előtt mindenkivel közöljük!
Mindenkivel szeretettel várunk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja 2009

Barangolás őseink földjén

Erdély-járás felsőfokon: Erzsébetváros, Keresztúrszék, Udvarhelyszék, Hargita, Székelyvarság és a Bihar hegység vidékein

ÚTVONAL: Budapest – Kecskemét – Gyula – Seprős – Menyháza – Halmágyi hágó – Belényes – Kőröstárkány – Biharlonka – Rozsda szakadék – Bihar hágó – Aranyos völgye – Torda – Szováta – Bucsin-tető – Libán-tető – Székelyvarság – Ivópatak – Madarasi Hargita – Székelykeresztúr – Kissolymos – Székelyudvarhely – Erzsébetváros – Medgyes – Kolozsvár – Tordaszentlászló – Körösfő – Nagyvárad – Ártánd – Budapest

Időtartam: 7 nap (augusztus 22–28.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi kalauzolja a társasutazás kezdetétől annak végéig.

FŐBB ESEMÉNYEK

- Találkozó az udvarhelyszéki és keresztúrszéki magyarörményekkel Székelyudvarhelyen
- Magyarörmény templom és temetőlátogatás Erzsébetvárosban
- A Bihar hegység apostolának Czárán Gyulának szülőháza Seprősen és sírja Menyházán
- Koszorúzás a magyarörmény Czárán Gyula szobránál Nagyváradon
- Petőfi Sándor emlékhelye a Gyárfás kúria Székelykeresztúron
- Túránk a: székelyek szent hegyére a Madarasi-Hargita 1801 m magas főcsúcsára
 - Jézus forrásához és a Csorgókőre a Székelyvarsági Lázon
 - Rozsda szakadékhöz a Bihar hegységben
- Rendhagyó osztályfőnöki óra a „legmagasabb” székely iskolában Székelyvarságon

- Uz Bence legendák és emlékhelyek Székelyvarságon
- Városnézés és múzeumlátogatás Székelykeresztúron
- Tamás Antal bemutatja a zsindeletpatintás fortélyait Tálásbércen
- Kirakóvásár Farkaslakán
- Szíveslátás és vendégmarasztalás szilvóriummal és finom hazaival Székelyvarságon
- A legfinomabb sült piztráng fokhagymamártással a hargitai Ivópatakon, Deák Zita portáján
- Eszteni látogatás Jézus forrásánál ahol megvendégelnek ordával és friss juhsajttal
- Válogatott erdélyi borok kóstolója Kissolymoson Módos Péter és Benkő Attila prezentációjával
- Piknikek jó helyen és jó időben
- Citerazenés est Tifán Csaba portáján, Székelyvarságon
- Zenés búcsúvacsora Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben
- Kiss Stúdió színház előadása Mátyás királyról Nagyváradon
- Székelyvarságon megismerjük személyes tapasztalatokon keresztül a tanyavilági székely emberek szeretetét és őszinte barátságát

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: **Indulás:** 6 órakor Batthyány tér felső rakpartról **Határátkelő:** Gyula
- Látnivalók:** Seprős (a neves természetjáró Czárán Gyula szülőháza), Menyháza (Czárán Gyula síremléke a felirattal, hogy „csak az hal meg, akit elfelejtettek”), Halmágyi hágó, Belényes, szíveslátás Kőröstárkányban
Szállás és ellátás: az 1. napon Kőröstárkányban kőrösvidéki családoknál (2 ágyas szobák + fürdőszoba)
2. nap: **Látnivalók:** Rozsda szakadék (1,5 órás közepnehéz túra) Bihar hágó, Aranyos völgye, tarisznyás piknik, Torda, Szováta, Bucsin tető, Libán tető, szíveslátás Székelyvarságon
Szállás és ellátás: a 2., 3., 4. és 5. napon Székelyvarságon az egyetlen magashegyi székely tanyaközségben (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)
3. nap: **Látnivalók:** Ivópatak (kordecs utazás a Fillió patak völgyében a madarasi menedékházhoz 1700 m magasra a tengerszint fölé, és onnan 1,5 órás könnyű túra a Madarasi Hargita főcsúcsára – 1801 m), piztrángos piknik Deák Zita portáján
4. nap: **Látnivalók:** Székelykeresztúr (városnézés, múzeumlátogatás, Gyárfás kúria), Kissolymos (falujárás és vendéglátás Gyuri bácsi portáján hazaival és válogatott erdélyi borokkal), Nyikó völgye, Székelyudvarhely-találkozó az udvarhelyszéki és keresztúrszéki magyarörményekkel
5. nap: **Látnivalók:** Tálásbérce (csergevényoló, zsindeletpatintás bemutatása, panoráma a tálásdombi kilátóról), Jézus forrása (esztenalátogatás – orda és juhsajt kóstolóval), könnyű túra a csorgókői vízeséshez, citerazenés est a háziakkal együtt Tifán Csaba portáján
6. nap: **Látnivalók:** Erzsébetváros

Erzsébetvárosi örmény katolikus nagytemplom

(magyarörmény templom és temetőlátogatás), Medgyes, Kolozsvár

Zenés búcsúvacsora a Tamás vendéglőben Tordaszentlászlón

Szállás és ellátás: a 6. napon kalotaszegi családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)

7. nap: **Látnivalók:** Körösfő (kirakóvásár), Nagyvárad (kiegészítő városnézés, Kiss Stúdió színház előadása Mátyás királyról)

Határátkelő: Ártánd

Érkezés: Budapest 20 óra körül

Részvételi díj: 63 000 Ft/fő

(Ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 8000 Ft) – az előre nem látható árfolyam ingadozások miatt az értékazonosság megőrzése mellett számszerű változások lehetségesek A részvételi díj tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziós ellátást, piknikek, borkóstolót, belépőket, művészeti produkciók árát kivéve a busz költséget (kb. 20 000 Ft).

Örmény-magyar gyermekrovat

(26. rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de születek és nagyszületek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, születek és nagyszületek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: *dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia*

2008-ban a legtöbb helyes választ Marosvásárhelyről kaptuk, a nyertes neve MOLNÁR ZSÓFIA, aki egy szép könyvet nyert.

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

A szép Paranzem (Kr. u. 370.)

Árscsiág halála után sem köszöntött béke Örményországra. Egyes áruló örmények ugyanis tovább harcoltak.

Szcsiabuh perzsa király ebben az időben seregével bekerítette Árdakersz várát, amelyet Árscsiág felesége, Páránzem hősiesséssel védte. 12 000 katonája volt az örmény királynőnek, de ellenségei is voltak Gulág és Árdáván, két áruló örmény harcos személyében. Páránzemnek azonban sikerült meggyőznie és a maga pártjára állítani őket, és közösen legyőzték a perzsák seregét. Szcsiabuh ekkor Zig és Gáren generálisokat küldte, egyik legerősebb serege élén Örményországba. Az örmények tizenhárom hosszú hónapig kerestül ellenálltak, de az éhség és a pestis megadásra készítette őket. Szcsiabuh elfogta az örmény királynőt és fővárosába, Dizponba vitette, ahol felakasztatta.

Mennyire másként viselkedett Muszcség Mámigonián Szcsiabuh háremhölgyeivel! Az ellenségnek kilenc nap kellett, hogy kifossa Árdakersz gazdag várát.

Hogyan sikerült végül is legyőzni a perzsákat? Mi a tanulság ebből?

Válasz a februári kérdésre: Úgy bosszulták meg, hogy Szcsiabuh meghívta a királyt, és nusk várába bebörtönözte, és nem váltották ki. Tanulság: aki másnak vermet ás, maga esik bele!

Molnár Zsófia, Marosvásárhely, III. D.

Budapesten a Gesztenyészertben a március 15-i ünnepségen a XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat képviselői megkoszorúzták az emlékművet. A díszőrség között balról: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Mály Katalin, mögöttük Bacso Balázs és Ispánki Dávid

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%
Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenharmadik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzészünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma: 18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttel kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerződésű Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Szomorújelentés

Értesítjük mindazokat, akik ismerték és szerették, hogy 2009. március 13-án, 63 éves korában elhunyt

Kirkósa Gyula

építész tervező

Temetésének időpontját később közöljük.

A gyászoló család

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Szentmise az örmény genocídium emlékére

Az Örmény Katolikus Lelkészség (Bp. XI. ker., Orlay u. 6)

április 24-én, pénteken 18 órakor szentmisét mutat be az **Örmény Genocídium** áldozataira emlékezve. Mindenkit szeretettel hívunk a nemzeti gyásznapon tartandó misére.

Fülöp Ákos atya

Programajánló

„Multikulti Budapest”

Nemzetiségi kultúrák a 135 éves Budapesten rendezvénysorozat keretén belül

Április 19-én (vasárnap) **Örmény kultúra Budapesten**

a Budapesti Művelődési Központban (Budapest XI. ker., Etele út 55.)

10 órákor, valamint **14 órákor** idegenvezető kíséretében *Séta a XI. kerületben az örmény emlékek érintésével.*

Találkozó a Gellért Szálló előtt. Útvonal: Gellért Szálló, Orlay utcai Örmény Katolikus Templom, Bartók Béla út, Hadik-laktanya, Móricz Zsigmond körtér, Villányi út Klebersberg-szobor, Móricz-szobor.

A séták során más, nem csak a nemzeti-ségi kultúrákra emlékeztető emlékhely is ismertetésre kerül.

17 óra I. emeleti kiállító terem: „A XX. század első népirtása” – fotókiállítás az Örmény Genocídium 94. évfordulója alkalmából.

Megnyitja: *dr. Issekutz Sarolta* elnök és bemutatja Nikolaj Hovhanniszyán: Az Örmény Genocídium c. könyvet. Közreműködik: *Flórián Antal* színművész.

18 óra II. emeleti előadóterem: *Örmény sors – barangolás térben és időben.* Pódiumműsor és könyvbemutató (Erdélyi örmény konyha, fűszerezve, 2008)

Közreműködik: *Flórián Antal* színművész, *dr. Issekutz Sarolta*, *Kátainé Szilvay Ingrid* zongoraművész.

Délután folyamán a vetítő teremben *Örmény filmek bemutatója:*

Örmény Genocídium (52' magyar felirattal), Az Erzsébetvárosi örmény búcsú Erdélyben (37', készítette ifj. Opra Vilmos), Pandzsuni, a jótevő (95', örmény hang, magyar felirat, 1993, rendező: Arman Manarjan) + Könyvvásár.

Mindenkit szeretettel várnak a rendezők: *Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*, valamint a Budapesti Művelődési Központ.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat,

(Budapest, 1054 Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791 – Sárkány Annamária titkárságvezető, félfogadás szerda 16–18., csütörtök 10–12. óráig)

e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu;

fovarosiormeny@gmail.com

és a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár), dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 147. szám
2009. május

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtatva és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„Elcsodálkoztak a mennyei sokaságok látván Téged a tüzes szekéren ül-
vén, és rettegve mondták: Ki az, ki felszökve jön Édomból és megérkezvén
belép dicsőséggel a dicsőségbe? Uram, dicsőség Néked!”

A mennybemenetel ünnepének a saragánja nem mondja ki, de a tüzes szekér hasonlatból látszik a párhuzam Illéssel. A próféta mennybe ragadtatása előképe Jézus mennybemenetelének, oda, amelyet csak fokozással lehet leírni: „dicsőséggel a dicsőségbe.” A saragán végén: „Uram, dicsőség Néked!” Ez a felkiáltás liturgikus szövegeink végén sokszor előfordul, nem tudunk az Úr dicsőítésével betelni. Egyébként Jézus mennybemenetele előkészítő jellegű: Ő felment, hogy nekünk is helyet teremtsen, s ezt nem elrejtőzve teszi, hanem diadalúttal.

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Csodálatos hang és egy dokumentumfilm premierje a Fővárosi Örmény Klubban

Népköltészet és evangélium címmel tartott előadást *Faragó Laura* énekművész a Fővárosi Örmény Klub áprilisi műsorán. A Magyarok Háza Bartók termében *dr. Issekutz Sarolta*, a klub háziasszonya és *Wertán Zsoltné*, a Terézvárosi Örmény Önkormányzat elnöke, a klubest rendezője köszöntötte a művésznőt és az erdélyi gyökerű magyarörmény hallgatóságot. A klubest második részében filmpremiert láttunk, a 2. Örmény Kultúra Hete rendezvénysorozaton készült dokumentumfilmet, amelyet *dr. Issekutz Sarolta* rendezett.

Faragó Laura előadásában kiemelte, hogy a népzene számára a szöveggel kezdődik. Mély átéléssel adta elő az Aranysugár, az Őszi dal és a Vándormadár című örmény népdalokat.

A művésznő elmondta, hogy a népköltészet az egyik legősibb kifejezési módja a világ megismerésének, és megelőzi az írott irodalom kialakulását. Nem magyarázza, hanem képekben mutatja meg

Faragó Laura

magát, ösztönös megnyilvánulás, a teljességet igényli. *Faragó Laura* Weörös Sándort idézte: „... ősköltészet naiv szemléletet tükröz, a spekulatív elemek teljes hiányával... a szív és az ész elmentéi... Mindent közvetve, mindent kuszálva kapunk. A teljesség birtoklásához alap egyszerűsége, naivitásra van szükségünk... A teljességhez legfeljebb csak közelíteni tudunk...”

Az előadó szerint bár a népköltészet kollektív alkotás, ugyanakkor egyéni arcúlaton keresztül tükröződik, csak egyéni, egyedi vonásokban léteznek. Az egyén alakítja, és ha valamely rész az előadót nem érintette, kihagyta. Az marad meg

és terjed tovább, amelyben az egyén lelke találkozik a közösség költészetével. Azaz a kollektív formálja, alakítja az egyéni formációt is.

A művésznő a népköltészet ősi ágáról, a balladáról is beszélt és énekelt. Nemcsak az erdélyi kultúra remekei a balladák. A balladákon keresztül megtudhatjuk, hogy milyen az ember, és milyenek a cselekedetei, ha cselekvése-

it semmi nem gátolja. Mint mondta: a balladák a legősibb embertant tükrözik, az evangéliumok a legősibb Isten tant, így átviitt értelemben az evangéliumok tanítások. Az embertanban bekódolva megjelenik az Isten tan is. József Attilát is idézte: a költő szerint emberpor és istenpor vagyunk egyszerre.

Faragó Laura a Kőműves Kelemenné balladáján, a Szegény Szabó Erzsébet balladán, a Júlia szép leány néven szerepelt balladán, a Hegyi pásztor balladáján és a Sárka süt kígyót, azaz a szeretet próbája balladáján keresztül csodálatos hangjával hozta szívünkhöz közel a népköltészet e remekeit. Párhuzamot talált a

ballada és az evangélium között. A balladához a Bibliából keresett és talált Igéket: Mózes első könyvéből, Lukács evangéliumából, a Galácia beliekhez írt levélből, a János evangéliumából és az Énekek Énekéből.

Erdélyi Júlia tanárnő a 96 éves Babos Istvánnétól gyűjtötte azt a két középkori imádságot, amelyeknek gyönyörű eléneklésével *Faragó Laura* megörvendeztette lelkünket.

A művésznő két mesével is megerősítette, illusztrálta a népköltészet és „tanítás” kifogyhatatlan témáját. A legarchaikusabb, legkeletibb meséknek megismerhettük a magyarországi történetét is. Domokos Pál Péter 1938-ban megkapta azt a feladatot, hogy a 2. Eucharisztikus Világkongresszusra megszervezze a határon túli katolikus magyarokat is. Megszervezte azt is, hogy a rádió stúdiójában Bartók Béla – akit nem engedtek kiutazni a csángókhoz gyűjteni – fogadjon három moldvai csángó házaspárt,

akik rengeteg népdalt elénekeltek, majd az énekek után elmondtak nyolc mesét is. Közülük a klubesten a *Két testvér* címűt, valamint egy bukovinai székely asszony történetét, *Csak egy minuta volt az egész* címűt hallottuk.

A közönség szünni nem akaró tapssal köszönte meg a művésznőnek a szép előadást.

A klubest első részét a terézvárosi Örmény Önkormányzat rendezte. Köszönetet a rendezőknek a tartalmas estért.

Dr. Issekutz Sarolta az Erdélyi örmény konyha, fűszerezve című könyvével ajándékozta meg *Faragó Laurát*, hogy emlékezzen az erdélyi örmény gyökerekre... akik magyarok.

A klubest második részében pedig az erdélyi örmények kulturális identitásörzésének színtestjével, a tavalyi örmény kultúra hetén készült dokumentumfilmmel kedveskedett a közönségnek *dr. Issekutz Sarolta*, a film rendezője. A filmpremier nagy sikert aratott.

Áprilisban a Fővárosi Örmény Klub közönsége a Magyarok Háza Bartók termében

Bálintné Kovács Júlia

Amiről tudni illik, és amiről tudni kell!

A Bogdánffy család számos megyében töltött be vezető szerepet, mind a mai napig számosan élnek a Kárpát-medencében, akik kötődnek e nagy múltú családhoz. Mindannyian szeretnék, ha rokonuk, a legendás Bogdánffy Szilárd boldoggá avatása mielőbb megtörténne.

Mi örménymagyarok különösen büszkék lehetünk Rá.

Itt az ideje, hogy jobban megismerjük, annál is inkább, mert az idén 2009-ben 80 éve, hogy megkezdte teológiai tanulmányait, 75 éve, hogy pappá, és 60 éve, hogy titokban püspökké szentelték. Az alábbi összeállítással emlékének adózunk.

Balla Tünde:

Egy boldoggá avatás nyomában

(Romániai Magyar Szó, 2003. okt. 21.)

Bogdánffy Szilárd mártír püspökre emlékeztek Szerbiában. A nagyenyedi börtönben 1953. okt. 2-án halt meg dr. Bogdánffy Szilárd, akit 1949. febr. 12-én, Bukarestben titokban szentelt püspökké O'Hara pápai nuncius. Az egyházüldözés idején vetették börtönbe, majd gyilkolták meg a tudós főpapot. Tempfli József nagyváradai megyéspüspök okt. 1-jén Bogdánffy Szilárd szülőföldjén járt, ahol emléktáblát avattak. Bogdánffy Szilárdra emlékezett a szülőföld azzal, hogy Bogdánffy évet hirdített Huzsvár László, a nagybecskereki egyházmegye püspöke. Szerbia-Montenegró területén van ez az egyházmegye, a legkisebbik harmada a hajdani csanádi püspökségnek, amit Trianon szakított három részre. Az egyik (Temesvár) Erdélyben van, a másik rész a szegedi püspökség lett, s a harmadik a nagybecskereki, amelynek harmincegy-néhány plébániája van. Torontál vármegyében, egy Feketető nevű falucskában született Bogdánffy Szilárd. A keresztelek a közeli nagyobb településen, Csókán volt 1911. márc. 4-én. Apja Feketetőn kántortanító volt. Abban az épület-

ben született Bogdánffy Szilárd, ahol az iskola és kápolna is volt. A Bogdánffy év befejező ünnepségét okt. 1-jén tartották Csókán, az ottani egyházmegye összes papjának jelenlétében. Bogdánffy Szilárdnak zseniális képességei voltak. Első elemítől a doktorátus befejezéséig színjeles. Mindegy volt, hogy románul, latinul, franciául kellett előadnia, csilgázzantant, vagy kémiát, mindenhez értett. 1947-ig tanított Váradon, megszakításokkal. A Szentszék tudta, hogy a kommunisták mit művelnek az egyházzal, azért rendelkezett a titkosságról, mert előre biztosítani akarta, hogy legyen, aki átvegye az egyházmegyéket vezetését, ha a püspököket elviszik börtönbe. Bogdánffy Szilárd a Szatmár-Váradai Egyházmegyét vette volna át. A kommunista hatalom azonban megtudta ezt a tervet, ezért letartóztatták Bogdánffy Szilárdot. A diktatúra Márton Áron és Scheffler János püspököt kiszemelte arra, hogy egy Rómától elszakított katolikus egyházat hozzanak létre, de ebbe egyik sem ment bele. Mindegyik vállalta a börtönt és többen a halált is. Márton Áron püspök kiszabadult, Pacha Ágostont is kiengedték meghalni, már teljesen megvakult akkorára, a többiek viszont ott pusztultak a börtönben. Bogdánffy Szilárd 1953. okt.

2-án a börtönben halt meg. 1992-ben kezdődött meg a boldoggá avatásához a kutatómunka. Fodor József tagja a boldoggá avatást megelőző vizsgálatvégző bizottságnak. A történelmi életrajz elkészítésében dr. Bura László segítette, aki a Scheffler Jánosét is összeállította.

Most pedig az *Új ember* 2006. október 15-i számából idézek.

Nagyvárad vértanú püspöke Bogdánffy Szilárd emlékezete

A délvidéki Feketetőn született 1911. február 21-én, iskoláit Temesváron, teológiai tanulmányait a budapesti Központi Papnevelő Intézetben végezte. Bogdánffy Szilárdot 1934. június 29-én Nagyváradon szentelték pappá. 1947 áprilisában püspöki tanácsossá nevezték ki a szatmári és a váradai egyházmegyében. 1949. február 14-én a bukaresti nunciatúra épületében O'Hara érsek, pápai nuncius titokban püspökké szentelte. A püspököt még abban az évben, április 5-én Nagyváradon letartóztatták. Koholt vádak alapján – hivatalosan az államrend megdöntésére tett kísérlet miatt – elítélték, a jilavai, a máramarosszigeti, a Capul Midia-i, majd az enyedi börtönben raboskodott, ahol az évekig tartó szenvedés, kínzások következtében 1953. október 2-án elhunyt. Ekkor jöttek a hallgatás évtizedei; hosszú ideig senki nem mert beszélni a kommunizmus gáztetteiről.

A nagyváradai káptalan 1993. október 8-án kérte Tempfli József püspöktől, hogy indítsa el a boldoggá avatási eljárást. Bogdánffy Szilárd boldoggá nyilvánítását „kiváló, példamutató, Istent szerető és az erényeket magas fokon gyakorló életéért” kérte a püspök az illetékes kongregációtól. Az eljárás az-

óta jelentősen előrehaladt, már „csak” a pápa jóváhagyása van hátra. Fodor József nagyváradai püspöki helynök – aki tagja a boldoggá avatást megelőző vizsgálatbizottságnak, alaposan tanulmányozta Bogdánffy Szilárd életútját, és utánajárt a tanúvallomásoknak – egy interjúban így nyilatkozott: Bogdánffynak azért kellett meghalnia, mert több más erdélyi katolikus főpaphoz hasonlóan ő sem volt hajlandó segédkezet nyújtani a kommunista hatóságok által megáldott nemzeti katolikus egyház létrehozásához. Őt is kiszemelték arra, hogy egy Rómától elszakított katolikus egyházat hozzanak létre, de ahogy mások, úgy ő sem ment ebbe bele. A tudós egyházfő hitéért vállalta a börtönt és a vértanúhalált is. Bogdánffy Szilárdot 1953. október 4-én temették el a nagyenyedi „Három jegenye” elnevezésű rabtemetőben.

(Fodor József püspöki helynök könyvében, a Nagyváradon 2004-ben kiadott A jóság elitje a XX. században című kötetben olvashatunk bővebben Bogdánffy Szilárd püspökről.)

K.L.

Végül a csíkszeredai *Segítő Mária Római Katolikus Teológiai Líceum* spiritualisának, *Simó Gáspárnak* a beszámolójából idézek.

Boldog-jelöltek emlékverseny

A nagyváradai Szent Lászlórol elnevezett Római Katolikus Gimnázium, 2006. november 24–26. között rendezte meg a *Boldog jelöltek* emlékversenyt, amelyre meghívást kapott iskolánk háromtagú csapata is.

A három jeles, történelmet formáló személyiség: *Márton Áron* erdélyi-, *Bogdánffy Szilárd* váradai-, és *Scheffler*

János szatmári római katolikus főpapok élete és munkássága témájából kellett a diákoknak felkészülni, a megadott forrásmunkák alapján. (...)

Bogdánffy Szilárd

Dr. Bogdánffy Szilárd 1911. február 21-én született Feketetón. Március 6-án megkeresztelték Csókán. Édesapja jeles örmény nemesi család sarja, ebesfalvi-Bogdánffy Ignác kántortanító és édesanyja Welebny Aranka. A Temesvári Piarista Főgimnáziumban kezdi tanulmányait, majd miután Temesvárra költözik a család (1925), itt érettségizik 1929-ben. A teológiai doktorátusig, mindent beleértve, mindig csak színjeles osztályzata volt. Nagyváradra jelentkezik kispapnak, ahol 1929. szeptember 1-én kezdi meg teológiai tanulmányait a Borromeo Szent Károlyról nevezett Teológiai Akadémián. Innen hamarosan átküldik a Budapesti Központi Papnevelő Intézetbe.

1933-ban, még a teológiai tanulmányok befejezése előtt, hittanári vizsgát tesz. 1934. június 29-én Fiedler István püspök pappá szenteli; első miséjét július 1-én mutatja be Temesváron. Először a szatmárnémeti Bölcséleti és Hittudományi Főiskolán tanít, majd Nagyváradon teológiai és középiskolai tanárként működik, megalapítja a Merici Szt. Angélaról nevezett III. rendet a lányok és nők számára; tanár lesz az Orsolya nővérek Gimnáziumában. Titkos szerveződés vádjá miatt, 1929. december 21-én átteszik a határon, csak 1940. augusztus 30-án térhet haza. 1943. június 26-án a budapesti kir. Magyar Pázmány Péter Egyetem Hittudományi Karán doktori fokozatot szerzett. Disszertációjának címe: A szinoptikus apokalipszis. 1940-től a nagyváradi kórház és

elmeegógyintézet lelkésze, majd 1947. december 6-tól a szatmári kis szeminárium gondnoka. 1949. február 14-én titokban püspökké szenteli a bukaresti Gerald Patrik O'Hara nuncius. Ezzel elkezdődik vértanúsága, mivel április 5-én letartóztatják és sorra végigjárja a börtönöket: Jilava, Máramarossziget, Capul Midia és végül Nagyenyed, ahol az elszenvedett kínzások miatt és egy hirtelen jött tüdőgyulladásban meghalt. Egész élete istenszolgálat volt. Szeretett tanítani és szerette diákjait. Ehhez kapcsolódik a következő történet. Egy frissen diplomázott orsolyita máter, francia tanárnő az osztályból jó néhány növendéket megbuktatott, és dicsekedett vele, hogy ő milyen szigorú és lelkiismeretes tanár.

Dr. Bogdánffy azt mondta neki:

„Kedves tisztelendő máter, tudja mi ez (az osztálynapló)? Nem – válaszolja a nővér. Az Ön tanári diplomája – válaszolja a hitoktató. Nem buktatni kell, hanem tanítani és magyarázni, ha nem értik.” Így viszonyult a diákokhoz. Egy másik történet, amely Bogdánffy emberi nagyságát bizonyítja. Valami nagyon rossz, szinte ehetetlen, agyonégett kenyeret adtak a növendékeknek. Csak úgy tudták megenni, hogy levágták a kenyér szénné égett héját. Amikor ezt Bogdánffy meglátta, megkérdezte: „Fiúk, ezt nem eszitek meg? Nem – válaszolták – futkos a hideg a hátunkon, ha beleharapunk ebbe a szénné égett kenyérhéjba. Jól van – mondta – majd én megeszem.” És kért egy újságpapírt, összeszedte és átvitte a püspöki ebédlőbe, ahol megette. Hiába kérlete Scheffler János püspök, hogy egyen ottani kenyeret. Ilyen alázatos életet élt Bogdánffy püspök.

Mihály András, X. 1. oszt.

Czirják Árpád

Ki a Szamos vizét issza, szaladgálhat összevissza

(Tallózás az Erdélyi magyar breviáriumból)

„Erdő, erdő, erdő, maroszéki kerek erdő” – énekeljük önfeledten a szép népdalt egy kiránduláson, miközben magunkba szívjuk az ózondús levegőt és gyönyörködünk a színpompás tájban. A természet szépsége elkápráztat: a lombos fák, az éneklő madarak, a tarka virágok között lelkileg újjászületünk. A dal megemlíti a távoli kedves személyt is, kinek nevét a szerelmes az éneklő madárral akarja kimondatni.

Az erdő mítoszt romantikus mesék őrzik. A színes történetek kitörölhetetlenül beleivódtak tudatunkba. A Kárpátok égbenyúló hegyei, fenséges tájai, örökzöld fenyvesei erős érzelmi hatást váltanak ki belőlünk. Erdély szülőiteiként érezzük, morzsányiak vagyunk e fenséges tájban. A természetben megtaláljuk a szépséget, a tisztaságot, a nyugalmat, mindazt, ami után lelkünk sóvárog. Vissza a természethez – mondotta Rousseau. Sorsunk közös, ha a természet pusztul, számunkra sincs menekvés.

A természetrajongáson túlmenően az erdő gazdasági szempontból is igen fontos. Az erdőgazdálkodás és fafeldolgozás

közvetve vagy közvetlenül számtalan embernek kenyeret biztosít. A Székelyföld több vidéke Isten kegyelméből és az erdőből él. Az erdő zöld arany, amire mindenkinek vigyáznia kell – figyelmeztetnek a hegyvidék közútjain elhelyezett táblák. A felhívás legtöbbször – a természetbarátok szomorúságára – írott malaszt marad. Egyre több az ütközet utáni csatatérré emlékeztető letarolt hegyoldal.

Amikor a második világháború idején a légitámadások elől barlangokba menekültek az emberek, az asztmások és a hörghurutban szenvedők észrevették, hogy néhány óra elteltével bántalmaik enyhülnek. Ez a véletlenszerű felfedezés hívta fel a szakemberek figyelmét a gyógyhatású barlangok szakszerű ku-

Betegh Péter gyógynövény-szakember 1884. május 30-án született Egeresen. 1907-ben a kolozsvári tudományegyetemen jog- és államtudományi doktorrá avatták. Két évig ösztöndíjas Németországban és Angliában. 1918-ban a gyógynövénygyűjtés és -értékesítés összefogására megalapította a Pantodrog Gyógynövény Rt.-t, melynek vezérigazgatója lett. 1944-ben Nyugatra távozott, de hamarosan visszatért és részt vett a gyógynövénygyűjtés és -értékesítés megszervezésében. 1951-ben kitelepítették Budapestre, ahová csak két év múlva térhetett vissza. 1955-ben kivándorolt Venezuelába, s az ottani magyar római katolikus közösség világi elnöke lett. 1969. február 1-jén hunyt el Caracasban. Autóbaleset áldozata lett.

tatására. A Székelyföld több barlangja klimatikus gyógyhely, ahová az emberek rendszeresen eljárnak. Roszszul hangzik a szentimrei büdös barlang neve, de a feltörő kengéz jót tesz az érrendszeri betegségeknek.

Ha bekapcsoljuk a tévét, kinyitjuk az újságot, borzalmakról szerzünk tudomást: a növény-és ál-

latfajok száma csökken, a sivatagosodás egyre nagyobb méreteket ölt, a veszélyes hulladék anyagok odisszeája megállíthatatlan, a felettünk lévő ózonréteg lyukas. Mintha az ember összeesküdne a természet ellen! Lehet az ENSZ tevékenységét bírálni, működését szkeptikusan nézni, mégis ez az egyetlen világméretű fórum, amely tényleg tesz is valamit a környezet megmentéséért.

Természetben élő lovas nemzet voltunk, de sajnos, az urbanizáció elszakított a lótól is. Már csak a mesékben és a történelmi emlékekben csattognak a paták. Félnomád múltunkra való hivatkozás anakronisztikusnak tűnhet, de hitelesen utal a természettel egybeforró múltunkra. A nomád életforma az utolsó termelő életformája az emberiségnek, amely nem a természet átforgatására, tönkretételére, hanem a természeti viszonyokhoz való tökéletes alkalmazkodásra épül. A fizikában ismeretes a lóerő, a székely nemest lófőszékelynek nevezték.

A kommunisták évtizedeken keresztül az iparosítással hengegtek. Olyan időben építették fel a valójában soha jól nem

működő ipari létesítményeket, amikor a környezetvédelem fogalma nálunk még ismeretlen volt. Külföldről visszatérve még inkább érzékeljük a mindenhol éktelenkedő monstrosokat és mustrállhatjuk pénztárcánkat, törhetjük a fejünket, hogyan lehetne azokat eltakarítani. A már nagy mértékben elhasznált berendezéseket modern környezetvédelmi eszközökkel helyettesíteni műszakilag sem egyszerű és nem is olcsó vállalkozás. A Kárpát-medence országainak szennyeződése szorosan összefügg egymással. A Kárpátok nagy részéről és az Erdélyi Szigethegységből lefolyó szennyezett vizek az anyaország földjét áztatják. Magyarország egymagában mitévő lehet, ha a szomszédok szennye árasztja el? Az első világháború után a győztesek elkészítették a politikai térképet, most illendőségből a szennyezési térképpel kellene foglalkozni a jószomszédi viszony érdekében. A parfümök világában a szagos ország többé már nem szalonképes. És a szennyezett víz is ártalmas: megrontja közérzetünket és hírnevünket.

Fővárosi Örmény Klub

2009. május 21. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Örmény képek, fények – zenei kísérettel

Kabdebó János erdélyi és örmény vonatkozású fotóinak vetítése

Az örmény egyházi énekeket és népdalokat előadja

Puskás Eszter

kíséri

Gyulai Csaba (örmény dob) és Juhász Endre (duduk és ének)

Rendező: Bp. Főv. XIII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat,

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Bálintné Kovács Júlia

A Kosutányokról

(1. rész)

A Füzetek januári számában örömmel olvastam Árvainé Pataki Ilona olvasói levelét, mert ez alkalmat kínál számomra arra, hogy régen dédelgetett „kutatási eredményt” tegyek közzé. A levélben a Szerbiában élt Kosutity Magdáról esik szó, én pedig újabb Kosutányokat fedeztem föl az eddig ismert és már említettekén kívül.

A híres neves Fabinyi család ma élő tagjai is büszkélkedhetnek örmény gyökerekkel, éspedig azért, mert dr. Fabinyi Rudolf, aki Lipótmező főorvosa, és 1925–1936 között az intézet igazgatója is volt, Kosutány Antóniát vette feleségül, három gyermekük Rudolf, Paula és Magda tehát örmény géneket is örökölt.

Kosutány Tamás (1848–1915) a legismertebb a három 19. századi Kosutány fivérek közül. A világháló segítségével megtudtam, hogy 1848. március 7-én született a Szabolcs megyei Nyírlúguson.

Apja előbb uradalmi gazdasízt, majd a család Szatmárnémetire (Szatmár vm., ma: Satu Mare – Románia) költözése után földhivatali tisztviselő volt. **Kosutány Tamás** Szatmárnémetiben végezte el a gimnáziumot. Nagybátyja a keszthelyi Festetics kastély könyvtárosa volt, az ő biztatására iratkozott be 1867-ben a keszthelyi – akkori néven – Országos Gazdászati és Erdészeti Tanintézetbe, ahol kitűnő eredménnyel szerzett diplomát két év múlva Keszthelyi kémia professzora, Schenek István jó szemmel vette észre a fiatal **Kosutány** tehetségét a kémiai tudomá-

nyok iránt, és elmélyültebb kutatásokra ösztönözte. A tanintézet elvégzése után Pestre került, ahol egyéves önkéntes katonai szolgálatát töltötte. Közben arra is jutott ideje, hogy a Tudományegyetemi kémiai intézetében gyarapítsa tudását. A laboratóriumi munkák során hamar kiűnt tehetségével és szorgalmával, s így figyelt fel rá Than Károly, az intézet kémia professzora, a későbbi világhírű vegyész. Than javaslatára 1870-ben állami ösztöndíjjal a hallei egyetemre küldték a mezőgazdasági kémia tanulmányozására. Itt írta meg első munkáját „A borászati vegytan alapvonalai” címmel a hazai bortermelők számára. Halléból útban hazafelé több külföldi vegykísérleti állomást is meglátogatott.

1871-ben a magyaróvári Gazdasági Tanintézet kémiai tanszékére került tanársegédi beosztásban. Magyaróváron kezdett behatóan foglalkozni a dohány kémiai vizsgálatával. Kísérleteit szakmai körökben is elismeréssel fogadták, s hamarosan a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium megbízta 150 dohányfajta vizsgálatával és elemzésével. Bár a kutatások során az elemzésekhez felhasznált dohány után adót kellett fizetnie, ez nem szegte kedvét, csak hátráltatta munkájában. A kísérletek eredményeit „A magyarországi dohányok jelene és jövője” című tanulmányában összegezte, mellyel 1875-ben

elnyerte a Természettudományi Társulat pályadíját.

1874-ben átszervezték a hazai agrároktatót. Felsőfokú végzettséget az akadémiai rangra emelt magyaróvári intézetben, közfokúkat a debreceni, kassai, keszthelyi és kolozsvári gazdasági tanintézetekben lehetett szerezni. A magyaróvári Gazdasági Akadémiára – ahol az oktatás kétnyelvű: magyar és német lett, a korábbi kizárólagos német mellett – igyekeztek összpontosítani a legképzettebb tanárokat. Mindenképpen elismerést jelentett, hogy Kosutányt nem helyezték át valamelyik tanintézethez, hanem akadémiai tanárrá nevezték ki. Magyaróvár a múlt század utolsó évtizedeiben a hazai agrártudományok egyik legfontosabb műhelyévé vált.

1883-ban tanártársával, Cserháti Sándorral megalapították a „Mezőgazdasági Szemlé”-t. A Magyaróváron havonta megjelenő gazdasági folyóirattal tanácsot és segítséget kívántak nyújtani mindenkinek, aki mezőgazdasággal foglalkozik úgy, hogy az egyéni boldoguláson túl az ország gazdasági előrelépését is szolgálják. A folyóiratban megjelent cikkek, tanulmányok a magyar mezőgazdaság legégetőbb kérdéseivel foglalkoztak, ösztönözték, segítették a termelőket. A múlt század végén a magyar mezőgazdaság kapitalizálódása révén egyre fontosabb kérdés lett a talajerő visszapótlása. Bár már korábban is fejtegették tudósaink a trágyázás jelentőségét, a gyakorlatban a termelők csak ebben az időben kezdtek komolyan érdeklődni. A „Mezőgazdasági Szemle” szerkesztői felhívásaikban arra biztatták a gazdákat, hogy egységes terv szerint végezzenek trágyázási kísérleteket, mert a gazdasági tanintézetekben lefolytatott vizsgálatok csak azt világították meg, hogy az adott területen mit jelent a trágyázás, de általánosításra, jelentősebb követ-

keztetések levonására nem volt elegendő. A trágyázással kapcsolatos kérdések tisztázásának kívánt újabb ösztönzést adni **Kosutány**, amikor 1887-ben megjelentette Cserháti Sándorral közösen írt „A trágyázás alapelvei” című munkát, melyben **Kosutány** írta a növénytaplálkozástani, a mezőgazdasági kémiai és a trágyázástörténeti fejezeteket.

Kosutány fontosnak tartotta a takarmányozás korszerűsítését is, bár ezzel a kérdéssel csak kisebb mértékben foglalkozott. Azt vallotta, hogy hiába beszélünk belterjes állattenyésztésről mint a mezőgazdaság fejlődésének egyik legfontosabb eleméről, ha nem tudunk ehhez elegendő és jó takarmányt biztosítani. Cselkó Istvánnal, magyaróvári tanártársával együtt írt „Takarmányozástan” című munkában **Kosutány** a takarmányozás agrokémiai problémáit dolgozta fel, kísérleti eredményeivel egészítve ki a gyakorlati részeket.

A magyaróvári Gazdasági Akadémián 1884-ben megszűnt a német nyelvű tagozat, több átszervezést hajtottak végre. Ezek során **Kosutány** került a kémiai tanszék élére, s ő lett egyúttal a 1873 óta működő Vegykísérleti Allomás vezetője is. Előadásai során az általános és gazdasági vegytant, valamint a gazdasági technológiát tanította. A Vegykísérleti Allomás munkáját korszerűsíteni akarta, új felszerelésekre, berendezésekre volt szükség. Erre azonban pénzt a minisztérium nem biztosított. A túlterhelt **Kosutány** – hiszen a technológiai műhelyt és a meteorológiai állomást is ő irányította – csak több évi kérvényezés után kapott 1890-ben egy tanársegédet a kémiai tanszékre. A Vegykísérleti Allomásán **Kosutány**ék nem egyszerű vegyelemzést végeztek, hanem kísérleteztek és kutattak.

Kosutány behatóan foglalkozott a mezőgazdasági szeszgyártás helyzetével is. Több külföldi és hazai tanulmányutat tett, rámutatva a magyarországi mezőgazdasági szeszgyártás elmaradottságára a nyugat-európaival szemben. Rövid idő alatt cikkek sorozatát írta erről a kérdésről, s hamarosan első számú szaktekintélynek számított. Arra is felhívta a figyelmet, hogy az ipari szeszgyártás túlsúlyba jutott a mezőgazdasági szeszgyártással szemben, a szeszadó törvénynek az utóbbira kedvezőtlen hatása, és a mezőgazdasági szeszgyártásban használt korszerűtlen, gazdaságtalan berendezések miatt. Tapasztalatait az első magyar nyelvű szeszgyártási könyvben, az 1891-ben megjelentetett „A gazdasági szeszgyártás kézikönyve” című, Lázár Pállal együtt írt munkában összegezte. De **Kosutányt** nemcsak a szeszgyártás technológiája érdekelte, hanem behatóan tanulmányozta az élesztők szerepét, különösen a borélesztőkkel foglalkozott sokat.

A magyarországi szőlőkultúrát a múlt század utolsó évtizedeiben a filoxéra jelentős mértékben tönkretette. Az évtizedeken keresztül tartó pusztítás utáni szőlőfelújítás a filoxérának ellenálló homoki fajták terjedésével és az oltványként használható amerikai vesszők telepítésével haladt előre. **Kosutány** felhívta a figyelmet, hogy az egyes borvidékek jellemző borait csak akkor lehet másutt is előállítani, ha ott annak megfelelő nemes borélesztőket is használnak. Hangsúlyozta azonban, hogy ez nem azt jelenti, miszerint borélesztőkkel a legsilányabb bort is nemes itallá lehet „varázsolni”, hanem azt, hogy „kedvezőtlenebb fekvésben termelt kevesebb értékű borainkat értékesebbé tegyük”.

A múlt század végén egyre élesebben vetődött fel a magyar búza minőségének

kérdése. A Földművelésügyi Minisztérium a három neves magyaróvári tanárt, Cserháti Sándort, **Kosutány** Tamást és Linhart Györgyöt bízta meg azzal, hogy a búzával kapcsolatos vizsgálatokat végezzék el. **Kosutány** feladata a búza és a búzaliszt minőségének tanulmányozása volt. Tapasztalatait „A magyar búza és a magyar liszt a gazda, molnár és sütő szempontjából” című 1907-ben megjelent könyvében összegezte. A vizsgálat alapjául Magyarország szinte minden vidékéről származó csaknem 600 búza fajta-változat 6 éven keresztül folyamatos vizsgálata szolgált, amit **Kosutány** még kiegészített más magyar kutatók különböző esztendőkből származó anyagával. A vizsgálatok során a talajviszonyoktól, a trágyázástól, a vetés időpontjától és módjától, a vetőmag minőségétől kezdve a búza átteleléséig és éréséig vizsgálta nagy alaposággal az egyes fajtákat. Kimutatta, hogy a magyar búzának, illetve a belőle készült lisztnek értékmérője a protein, illetve a benne levő siker, egy vízben nem oldható fehérje. Az alapos kémiai analízisek és fizikai vizsgálatok során **Kosutány** megállapította, hogy a magyar búza sikértartalma általában meghaladja a legtöbb külföldi búzáét és ebből eredően: lisztminősége is jobb a nemzetközi átlagnál. Hogy ezt a hírnevet a magyar búza és a liszt megőrizhesse, a gazdálkodás korszerűsítésére van szükség: gondosabb talajművelésre, bővebb szerves és műtrágya használatra, és az őrlési téren is számos tennivaló akad. Sürgette a magyar búzák nemesítését, hogy ezáltal bővebben termő fajtákat lehessen elterjeszteni az országban, de felhívta arra is a figyelmet, hogy ez a tevékenység ne járjon együtt minőségromlással.

Folytatjuk

Törös Tivadar

Szamosújvár

Haza gondolok.

Mikor a tavasz első napsugarát érzem arczomon s a Maros hideg hullámainak csillámlását nézem, mindig haza gondolok. Ha ide át Aradon már meleg van, akkor az erdélyi hegyekről mind leolvadt a hó ... és otthon is tavasz van már. Ah, azok a hegyek! Szülőföldem hallgatag őrei, hogy vágyik lelkem látásotok után! Elképzelem, mint álltok most is némán, komoran. Oldalotok egy helyütt kopár és száraz, míg másutt százados erdőket emeltek fel, közel az éghez s csacsogó kristály patakok öntözik az erős szélben nyíló sziklavirágot, vagy havasi gyopárt ...

Évek óta nem szívtam azt az éles, éltező hegyi levegőt. Ködbe kezd veszni szemem előtt a jól ismert vidék rajza, s szinte alig emlékszem a képekre, melyek gyermekkorom álmaiba olyan mélyen beszövédték.

A bogárhátú házat alig ismerném, a Hektor talán előmbe sem ugrana, ha jönni látna, oda bent az egyszerű szobákban, még meg is „úr”-aznának kérdőleg, ha belépnék.... Az idők vénítenek s a kik a gyermeket látták, rá sem ismernének a sokat átélt férfira, kinek hírét csak a levél vitte, olykor az újság, ha valami firka volt benne...
Hogyne gondolnék így haza?...

Képzeletem visz befelé, a városba, a fűrdői út jegenyéi között s a felső-malom zúgójánál önkéntelenül fordulok a nagygát útja felé, melyen annyiszor vittek lép-teim sok gyermekkalandra. Arról látszik Szilvás és felmered a Szekuláj mellett elhaladó széki út. Lejebb Szent-Antal keresztje int, melynek egyszerű terdeplőjén annyi ájtatos lélek pihent meg a vallás vigaszában.

A kórházat is elhagyom, s ahogy a szomszédos „Facsebinye” melletti útkanyarulatra érek, benn vagyok a szép, egyesenesen „Víz-útczá”-ban, s jobbról a nagy Lukácsi árvaházát látva, eszembe jut a légies finomságú, galambféhér lelkiatya, ki a tudóst az igazi vallásos pappal olyan csodálatosan megférővé tette egymás mellett.

Ave, kis gymnasium! Hogy elmaradtam tőled! Az udvarra, a torna-kertre, múzeumra és a komoly ünnepélyes tanácsteremre, hogy emlékezem! A szigorú, de arany szívű Czetz professzor; a szelíd kedélyű, fiatal plébános Bárány, a veterán esperessel Csákány főtisztelendővel, olyan élénk emlékemben vannak. Nem vétek a diszkréciónak ellen, ha e folyóirat egyik érdemes szerkesztőjét is felemlítem Szongott tanárban, kinek éles-eszű fejtegetései olyan jó alapot adtak fogékony kedélyünkre, továbbra. S a hogy hálával gondolok reájuk, olyan édesen cseng fülemben a mi első anyanyelvünk hangja, mintha most is hallanám a gyermekkorust és együtt énekelném velük:

Krisztasz hájráv,
Hájráv i mérélocz !...

Ott a nagy templom. Baloldali fedelén a „Ren. 1866.” még szép fehér cseréppel volt kirakva akkor. Ma már elfakulhatott, fekete lehet az is. Benn hús levegő, s a tömjén hatalmas illata fogad. Megnézem újra a szürkemárvány kis-oltárokat, az óriási nagy oltárkép előtt elfogódik szívem és sietek a fülke oltárához, hogy lássam a csodás Rubens képet.

Mintha zúgna most is a nagy orgona, melynek alig hallottam párját s a mely annyi év óta kíséri azokat a keleti egy-

szérúségű, de gyönyörű áriájú énekeket. A „Hiszusz Kriszdasz mjéz dzénáv”, az „Áchkhádák chéntácze”, a gyönyörű „Zsuárdsáczik” és a „Máriám gujsz” melodiái andalítnak el és szeretném azokat újra, meg újra hallani. Vágyom nagyon haza, látni téged örökké kísértő szép kis szülővárosom – Szamosújvár! Elémbe komolykodik a városháza, rajta a sokat emlegetett gombbal. Ott ül együtt a tanács: Placsintár, az örökké fáradó polgármester, Gopcsa a százkezü szenátor, a tevékeny tanácsnok Govrik, az öreg Voith, az aranytollú főjegyző Osztian. Hát az örökifjú Mihályfi nótárius és a két ifjú kapacitás: Tódorffy és Ábrahám? Vagy a kiről olyan humanus dolgot írtak a lapok, a főkapitány: Duha?

A városháza rőnéz a kaszinóra. Ott van bizonytalanság az örök-elnök Miklós bácsi és az intelligencia az elmaradhatatlan viták között. S a mint feltűnik előttem a nagy vendéglő, a „Korona”, előtarkállik százképe a sok vigasságnak, tapsnak, mit a mi „Redoutte”-unk látott s hallott ...

Épen most tüsszöl be a hegyalatti korcsma és az indóház között a Szamosvölgyi vonat. Bejön a városba, méltón egy olyan praktikus gondolkozású nép jó érzékéhez, mint a minő a miénk, a szamosújvári. Szeretném, hogy gazdagságot, bőséget vigyen nap-nap mellett a kis Armenopolisba, hol a nábobok ma olyan ritkák a mostoha viszonyoknak miatta.... Látom a várat. Felvonó-hídja most nincsen s fényes vértű daliák helyett bús rabok alakjaitól népes a sok udvar, a virágzó, tarkálló kert.

A Martinuzzi-czímer ott van a falban. A diplomata bíbornok most már nem hallat magáról, s a „két Báthory” szomorú hősei is nyugszanak, porladoznak régen. Lovag-kürt nem zúdítja fel a csendet. A Szamos lassan öleli körül a vár oldalát.

Rabzárásra szól a fegyőr-trombita. A regegyes kor oda. Itt csak nagy bűntügyi regények aljas hősei senyvednek jól őrzve benne. Künn a rabtemetőben pedig a Rózsa Sándor fejletlen hullája... A „nagy paraszt”-ot megszabadították a fejtől, hogy még a koporsóban se legyen alkalma azt valamire adni.

Úgy tudom, e vár egyik ablakának rostélyja mellett kesergett a világ hálátlanságáról a nagy muszka-ismerő, a Manaszes is. „A mi igaz, az igaz” – szokta mondani. Bevallhatjuk hát mi is róla, hogy igaz; hogy Manaszes kunszentmártoni paraszt ember volt, s a hogy kikerült (valami okos dolog miatt) a váradi börtönből, beállított Kolozsvárra és felizgatta egész Magyarországot a hírrel, hogy most jön Szibériából és látta szegény Petőfit az ólombányákban szenvedni.

Felült neki mindenki. Papp Miklós, ez a zseniális erdélyi szerkesztő, külön lapot adott ki erre a hírre, Teleky Sándor az ezredes, ebédre hívta meg magához Danit, a Manaszest és - talán épen - Helfi interpellált a házban, hogy van-e tudomása a kormányynak, hogy Petőfi muszka rabszolgaságban sinlódik?... Mit csinál a pétervári nagykövet? Persze az nem törődik a magyar dolgokkal! Mit neki Petőfi?!

És a tiszta keblű hazafiak sírtak és vigalmakat rendeztek a Petőfi feltalálásának örömeire és egyes díszszónokok már fogalmazták a tósztot, a mit a hazaérkező fehér szakállú sápadt és öreg Petőfinek mondani fognak, országos körútja alkalomával...

A mi igaz, az igaz... Manaszes úr czudarúl hazudott és felültette a két testvér hazát és becsukták őt esztendőre a szamosújvári pompás palotába, a hol olyan vendégszerető emberek laknak, kik olykor egészen idegen embereket, ott fognak teljes ellátásra, életfogytiglan is ...

Ez ellen a vendégszeretet ellen panaszkodhatott – míg benn volt – alkalmasint Manaszés is...

Amint rá gondolok a városra, sehogyse hinné az ember arról a csendes kis fészekről az ő rendes utcáival, hogy a háta megett olyan rettenetes történetű emberek vannak összefogdosva egy csomóba....

A legistenfélőbb nép lakik Szamosújvárott. Vallásosabb a spanyolnál és - ahogy Teleki Sándor ismeri és írja „magyarabb a magyarnál”. Ki nem hallotta volna híret az erdélyi örmények metropolisának, a honnan szétágazott a nagy családnai nemzet és került közülök oly sok jeles magyar. Jutott belőlük író és művész, dúsgazdag meczenás és hős, miniszter és nemzeti martyr. Hacsak Csiky Gergelyt, Hollósy Kornéliával, Karácsonyi Guidó gróftól Czetz tábornokkal és Gorovet Kis Ernővel említem, azt hiszem, hogy igazam van és kápráztat a névsor eléggé.

A város csendes. A kérői kénes fürdő irá-

nyában lebukik a nap és sugarai glóriával vonják be a Hétkereszt hegyen álló „kálváriát”.

... Az elsőnek kigyulladt utcai lámpa, már a gyönyörű angol-parkszerű sétányon találja a város színét-javát. Georgiában szebb szemeket nem láthatsz, gazellák karcsúságát ott felleled és a keleti faj férfi szépségeit ott nem kell soká keresned.

A csillag-utak jázminbokrait meglegyinti az édes esti szél, mely halkán, észrevétlenül jön a „Lunka” felől, s amint a tó tükrén felveri a hullámot – a sétány üres és sötét.

Gondolom, hogy én is tartok hazafelé. Utánam üt, mintha üdvözlőne – a „nagy templom” torony-órája. Alussza mindenki a jók álmait. Hiába akarok óvatosan besurranni a kapun. – Nem lehetek ott.

Csak haza gondolkodom...

(Armenia magyar-örmény időszaki szemle 2. évf. 1888. 5. szám)

„Multikulti Budapest”

Nemzetiségi kultúrák a 135 éves Budapesten rendezvénysorozat keretén belül április 19-én (vasárnap).

Örmény kultúra Budapesten a Budapesti Művelődési Központban (Budapest XI. ker., Etele út 55.)

Rendezte a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, valamint a Budapesti Művelődési Központ.

Az Örmény sors – barangolás térben és időben c. párdiumműsorban dr. Issekutz Sarolta ismeretterjesztő előadását tartja, háttérben Flórián Antal színművész

Üzenet az Ararátról Örmény est

20. Jövők:
a kisemberek
koalíciója
Jubiläum

20. Jövők:
a kisemberek
koalíciója
Jubiläum

Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Budapesti Szervezete meghívására 2009. március 26-án Üzenet az Ararátról címmel tartott ismeretterjesztő előadást Böjtösné Opra Györgyi, dr. Issekutz Sarolta, az EÖGYKE elnöke (középen) és Várady Mária (balra) színművésznő. Bemutatásra került Az Erzsébetvárosi örmény katolikus búcsú Erdélyben c. dokumentumfilm is, amelyet ifj. Opra Vilmos készített. Az estet Hervai István elnök (jobbra) nyitotta meg.

Jobbról Böjtösné Opra Györgyi, Hervai István és dr. Issekutz Sarolta

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(4. rész)

Ágoston terve gyorsan megvalósult és jelentős jövedelmet biztosított számára. A sok gonddal termelt korai zöldségfélék nagyon keresettek voltak a környéken. Az „Elemér” címke egyikéről sem maradt el.

1798 kora tavasza nagy meglepetést hozott. A faluban egyre többen beszéltek egy Láza nevű haramia bandájáról. A rabló állandó összetűzésbe került a hatóságokkal, egyre gyakoribbá váltak a rablások, emberölések. Egynéhány halálos zsarolás után, amivel a haramia figyelmeztette a falu módosabb lakosságát, következett az eleméri postakocsi kirablása.

Minden, előre megtervezett védelem és nagy összegű védíj ellenére Láza elfogása sikertelen volt, a rablások folytatódtak. Emiatt a falu lakossága a mezőgazdasági munkákat felhagyva otthonát védte. Ez azonban a mezőgazdasági termelés menetét veszélyeztette, amely viszont nagy kárt okozott a földbirtokosoknak.

Április közepén Ágoston egy zsaroló levelet kapott Lázától, melyben nagyszegű követeléssel állt elő. A levél szerint a pénzt 48 óra alatt kellett elhelyezni egy általa megjelölt öreg eperfa törzsébe Aradac és Taras útkereszteződésében. A rendőrség – feltételezve, hogy a rablók a megjelölt helyet állandó megfigyelés alatt tartják – másnap kora hajnalban egy álhús rendőrt küldött a pénz elhelyezésére. Nagy rendőri és katonai erővel biztosították a környéket 48 órán keresztül, azonban senki sem jelentkezett a pénzért.

Ágoston azt gondolta, hogy valami-

lyen tréfa volt az egész, de hamar rá kellett ébredjen arra, hogy valóban veszélyben vannak. Azokban a napokban Becskerek környékén több rablás és emberölés történt. Az okos Láza ugyanis kihasználta az alkalmat, hogy a rendőrség Elemér határát védi és akadálytalanul garázdálkodhatott.

Néhány nappal a rendőrségi biztosítást követően Ágoston még egy levelet kapott Lázától, amelyben a szemtelen haramia bocsánatot kért, amiért kelemetlenséget okozott és bejelentette, hogy meg kívánja látogatni a fiatal földbirtokost, mert szeretné személyesen megismerni. Elképzelhető Ágoston haragja, amikor a szemtelen levelet olvasta. De higgadságát nem veszítette el, parancsot adott a védelem megszerzésére. A kastély minden lakójának és alkalmazottjának épségére vigyázott a kirendelt rendőrség. Az épületbe és a környékre csak külön belépési engedéllyel lehetett bemenni.

A napok múltak...

Június vége felé a Tisza közelében katonai gyakorlatokat tartottak, amelynek során a falun különböző katonai egységek vonultak keresztül. Egy nap Ágostonhoz bejelentkezett egy frissen érkezett parancsnoki csoport. Ágoston és felesége a kastély előtt fogadták őket. A vendégfogadási protokoll szerint a parancsnokokat a nagy fogadóteremben vezették, majd ebéddel vendégelték meg. Ezt követően a vendégek a házigazda vezetésével megtekintették a birtokot. Az est beálltával a csoport a hadgyakorlat helyszínére távozott. A különös látogatást hamar elfelejtették.

De nem sokáig.

1798. július elején Ágoston ismét kapott egy levelet Láza haramiától, amelyben megköszönte a vendégfogadást és megígérte, hogy a továbbiakban nem veszélyezteti Elemér lakosságát.

Leírhatatlan volt Ágoston haragja. Nem tudott hinni saját szemének, amikor a szemtelen, de okos rabló levelét elolvasta. Mélységesen sértette és felháborította a rabló merészsége és hogy nevetség tárgyává tette. Ágoston hatalmas védíjat kínált fel annak, aki elfogja és megöli Lázát. Hamarosan egy rejtekhelyen, alvás közben elfogták a rablót. Az öreg elemériket azt mesélték, hogy felakasztása előtt Láza utolsó kívánsága az volt, hogy még egyszer kezet foghasson Ágostonnal. Azonban ez a kívánsága nem teljesült.

Ágoston és Anna már négy éve voltak házasok, két gyermek: Gergő és Mária boldog szülei. Attól a naptól, amikor Anna a mindennapi reggeli lovaglás alkalmával megmondta Ágostonnak, hogy még egyszer apa lesz, elmúlt nyolc hónap. A kismama egészségét a család orvosa, dr. Bota felügyelte, aki azt ajánlotta, hogy Temesváron szülje meg gyermekét. A messi útra különös gondtal készültek. Bécsből új kocsit rendeltek és a legjobb lovakat kötötték elébe. Anna kívánsága az volt, hogy az út előtt találkozhasson még Lenkával, a cigány jósnővel, akihez korábban többször el látogatott már. Ez alkalommal Lenka a kártyákból azt olvasta ki, hogy Annának fia fog születni, akinek az érett évei tele lesznek zavaros történetekkel és vérrel. Mérhetetlen örömmel sietett Anna férjének megmondani az örömhírt, hogy fia születik.

Közelgett az indulás napja. Ágoston az esetleges rablótámadások elleni vé-

delműl a becskerei rendőrségtől fegyveres kíséretet kért. 1799. április 23-án indultak útnak. A komótos kocsiban Anna és Ágoston mellett ott voltak még dr. Bota és fő segítségük, Wolff Krisztina is.

Temesvárra való érkezésükkor, kifáradva a hosszú úttól, valamennyi utas abban a családi házban nyert elhelyezést, amely az öreg Kiss halála óta is a régi személyzettel állt a család rendelkezésére, Bert nevű gondnokkal az élen. Másnap a családot meglátogatták az ismerősök és a helybeli nemesség tagjai. A bánati előkelőség feleségei igen nagy figyelmet szenteltek Annának. Anna, dr. Bota által megismerkedett Hildegárdal, a környék leghíresebb bábaasszonyával, aki elnyerte bizalmát.

A következő napokat a házaspár sétálással töltötte, a reggeli órákban pedig a közeli templom istentiszteletét látogatták. Anna sokat foglalkozott a baba-holmik vásárlásával és maga is kötött babaruhákat.

1799. június 13-án Hildegárd állandóan Anna hálószobájában tartózkodott, amelyet Anna már egy pár napja el sem hagyott. A szülés ideje gyorsan közelgett. A bábaasszony jelenléte biztos segítséget jelentett Anna számára. Június 13-án a reggeli órákban a széles ágyon a boldog Anna mellett már ott feküdt az újszülött kisfiú is.

Az örömhírt Ágostonnak dr. Bota mondta el, majd megkezdődött a helybeli nemesség látogatása. A Kiss házaspár nagyon sok jókívánságot kapott az egész ország területéről, de a környező államokból is. Különösen szép esemény volt az eleméri és ittabei küldöttek látogatása, akik tudtára adták Ágostonnak és Annának, hogy szívesen fogadják Ágoston örökösét, aki lehetséges, hogy

egyszer új gazdájuk lesz majd. Kiss Ernő megszületéséről a hír gyorsan körüljárta a Bega partján fekvő várost. A gyermek megszületése másnapján Ágoston ünnepi ebédet rendezett, amelyre több mint száz vendéget hívott meg. A helybéli nagyszámú örmény gyülekezet a kicsi Ernőnek egy régi örmény kardot ajánlódékozott, ami arannyal és drágakövekkel volt díszítve (Ernő ettől a kardtól soha sem vált meg).

Két nap múlva Ágostonnak Szegedre kellett utaznia, ahonnan egy hét múlva tért vissza eleméri birtokára. Ez alatt Szegeden több, nagy értékű kereskedelmi szerződést kötött, melyek a birtok számára jelentős bevételt biztosítottak. Jóságok, gabona és a méz kiviteléről kötött szerződéseket. Másrészt a nagybecsereki földbirtokosok megbízásából Ágoston a közösség érdekében is szorgosan tevékenykedett, amelynek jelentős kihatása volt a térségre. Elemérré visszaérkezése után Ágoston – a fia születése öröme – kihirdette az egész faluban, hogy az első szombat nem lesz munkanap, és a júniusban született gyerekek és szüleik ünnepélyes fogadásban részesülnek a kastélyban. Erre az eseményre hosszú ideig emlékezett a falu lakossága. Utána is maradt a mondás: „Szórakozott, mint vendég a kastélyban”.

Kiss Ernő születésének éve, 1799 Európa-szerte tele volt jelentős eseménnyel.

II. Frigyes halála után még II. József és II. Katalin uralma alatt kitört a forradalom Franciaországban. A 18.-dik században majdnem minden európai hatalom, ha az ő érdekükben állt, átvette a szomszédos államokban történt változásokat. Ugyanilyen álláspontot foglaltak el a franciaországi forradalommal kapcsolatban is, míg tudatukig nem ha-

tolt, hogy ez veszélyt jelent minden monarchia, és más állami berendezkedésű állam részére is.

Háború Ausztria ellen, a franciák bejelentették a háborút az öreg Európának. A Konvent ünnepélyesen kijelentette, hogy a reszpublika háborút indít minden nép felszabadításáért. A környezet üdvözölte a francia katonaság jövetelét, mint felszabadítókat a feudalizmus és az abszolutizmus alól. Ez felborzolta egész Európát. A franciák forradalmi lendülete nemcsak megállította a külföldi agressziót, hanem sikerült egy sor területet is elfoglalni. Többek között 1799-ben megkezdődött Napóleon támadása Egyiptom ellen.

Ágoston, aki fiatal korában rajongott a francia forradalomért, idővel belátta, hogy a forradalom, különösen az, amelyik a parasztságnak nagyobb szabadságot adhat, nem lesz jó a nemességnek. Különösen ellene volt az adó bevezetésének és a nemesek kiváltságos helyzetének beszűntetésének a bíróságon.

Általánosan véve II. József reformjai nagy elégedetlenséget váltottak ki. Végülis II. József halála előtt visszavonta reformjait. Halála után testvére, II. Lipót uralma alatt visszatértek a hatalomgyakorlás régi módszerei.

Évekig az eleméri kastély menedékhelye volt az I. Napóleon ellen harcolóknak. Az elsők között volt Benjamin Konsztan, a híres francia politikus, író és filozófus, aki Ágoston vendégeként majdnem egy évet töltött Eleméren (1799. február 17-től 1799. november 22-ig). Ez idő alatt fejezte be „Adolf” című könyvét, melyben – az ottani lakosok elmondása szerint – megörökített néhány személyt Ágoston környezetéből.

Folytatjuk

MEGHÍVÓ

Az 56-os Történelmi Alapítvány szeretettel meghívja Önt és kedves családját Pongrátz Gergely halálának negyedik, valamint a kiskunmajsai 56-os Múzeum fennállásának tizedik évfordulója alkalmából megrendezésre kerülő ünnepi megemlékezésre

2009. május 10-én, 10 órára

Helyszín: 56-os Kápolna, Kiskunmajsa-Marispuszta
(Telefon: +36 77/481-765. Honlap: www.56-osmuzeum.hu)

Köszöntőt mond: **Lezsák Sándor**, az Országgyűlés alelnöke

Vörösmarty Mihály: Előszó – előadja: **Dózsa László**, színművész

„Közös múltunk elmúlt 10 esztendeje” – a múzeumalapításra és a múzeumalapítóra **dr. Kozma Huba**, az 56-os Történelmi Alapítvány társelnöke emlékezik

Szentmisét mond: **Szakács Endre**, szamosújvári örmény katolikus plébános
Közreműködik: a szamosújvári örmény katolikus plébánia kórusa

Pongrátz Ödön s.k.

Pongrátz Gergely a kápolnában a hősök emlékfala előtt – 2004. október 18. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tagjai meglátogatták a kiskunmajsai 56-os emlékmúzeumot. (Megjelent: EÖGY füzetek 2004. november 6–15. oldal)

Egyed Ákos

Örmény származású kereskedők a kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara vezetőségében (1851–1900)

Jegyzet

A kereskedelmi és iparkamarai intézmény az újkori Európában a gazdasági élet fontos szervezője és alakítója volt. Előzménye visszanyúlik az 1650-es évig, amikor a franciaországi Marseille-ben megalakult az első kamara, ahonnan aztán viszonylag gyorsan elterjedt főleg a nyugati országokban. Voltak országok, ahol az önkéntes társulási forma terjedt el, míg máshol az állami alapítás volt a jellemző. Általában régióként szerveződtek vagy szervezték, s szükség szerint kisebb vagy nagyobb közigazgatási egységre (egységekre) terjedt ki a hatáskörük.

A gazdaságtörténet-írás szerint a kamarai intézmény a céhrendszerhez hasonlítható, hiszen mindkét szervezet elsősorban gazdasági s társadalmi érdekvédelmi célokat szolgált.

A Habsburg-monarchia területén az 1850-es március 18-i ún. nyíltparancs rendelte el a kamarák megalapítását. Ennek alapján Erdélyben két kamara létesült: Brassóban 1850-ben, illetve Kolozsvárt 1851-ben. Mi a továbbiakban az utóbbiról közlünk adatokat, különös tekintettel azon örmény származású tagjaira, akik vezetőségi szerepet töltöttek be. Előre kell bocsátanunk, hogy a kolozsvári kamarai levéltárnak csak töredéke maradt fenn (legalábbis mostani ismereteink szerint), ezért fő történeti forrásunkat az évi nyomtatott jelentések képezik. Azonban ez a forrás a mindenkori vezetőségnek csak a névsorát közli, olykor azt is hiányosan, de nem ismerteti az illetők életrajzi adatait.

Az 1848-as forradalmakat ugyan sikerült elfojtani a Monarchiában, s a magyar szabadságharcot is leverték orosz segítséggel, de a korábbi gazdasági viszonyokat nem lehetett visszaállítani, ami egyébként nem is állt szándékában a Monarchia vezetésének, de az egységes Monarchia összekovácsolásának szándékáról nem mondott le. Nem volt véletlen tehát, hogy a kamarai intézményt felülről, Bécsből, egységes elvek szerint építették ki.

Az 1850. évi rendelet a kamarák feladatait a következőképpen határozta meg: „A kereskedelmi- és iparkamarák hatásköre kizárólag csak kereskedelmi és iparügyekre szorítkozik. A kereskedői és iparos osztály ezen orgánumok útján juttatja óhajlásait a Kereskedelmi Minisztérium tudomására, és ez az orgánum támogatja a minisztériumnak a forgalom emelésére irányuló törekvéseit.” Látható, hogy az abszolutista hatalom milyen szűkre szabta ennek az intézménynek a működési határait, de a gyakorlat mégis úgy alakult, hogy a kamaráknak a kereskedők és iparosok, tehát a tagok ügyeivel is foglalkozniuk kellett.

Az Erdélyi Polgári és Katonai Főkoronázóság már 1850 augusztusában intézkedett az erdélyi kamarai választások ügyében, és meghatározta azok területi illetékességét is. A kolozsvári Kamara hatásköre kiterjedt a gyulafehérvári, kolozsvári s rettegi kerületre. A megyék visszaállítása után pedig Alsó-Fehér, Küküllő, Torda, Kolozs, Doboka

és Belső-Szolnok területére, valamint az illető területeken fekvő városokra. Ezek a következők voltak: Kolozsvár, Gyulafehérvár, Marosvásárhely, Szamosújvár szabad királyi városok, továbbá Abrudbánya, Torda, Nagyenyed, Dés, Szék, Kolozs, Szászrégen és Vizakna mezővárosok. Később a határok ismét változtak kisebb vagy nagyobb mértékben, de ez most nem tartozik jegyzetünk látókörébe.

A kolozsvári Kamara ún. választóbizottsága 1850. október 3-án alakult meg, amelynek elnöke Dietrich Sámuel vásáru-kereskedő volt. Tagjai közt találunk több örmény származású kereskedőt, például Harmath Kristófot (Torda), Vikol Kristófot (Kolozsvár), Gajzágó Sámuel (Szamosújvár), Korbuly Gergelyt (Kolozsvár) és Korvázy Józsefet (Kolozsvár). A tulajdonképpeni alakuló ülésre 1851. január 11-én került sor. Elnök lett az előbb már említett Dietrich Sámuel, másod elnök pedig Rajka Péter gépgyártó. A vezetőségi tagok közé választás útján bekerültek a fent megnevezett örmény kereskedők.

A Kamara elnöksége nem késlekedett a kereskedelemügyi miniszter figyelmét felhívni Erdély tarthatatlan útviszonyaira. A feliratban a következőket olvassuk: „A közlekedésnek jó kereskedelmi utak általi megnyitása a leglényegesebb eszköz, mely által az álladalom az annyira sújtott Erdélyt oly módon segíthetné, hogy kereskedelme, ipara, földművelése új virágzásnak indulna. Az álladalom ez által csak saját forrásait gazdagítaná, s a pillanatnyilag amaz országra fordított költséget rövid idő múlva bő nyereséggel ismét visszaszerezhetné.” A továbbiakban a vasutak megépítését szorgalmazza a felirat, ehhez kérve segítséget a kormánytól. (Bővebben l. Ürmössy Lajos:

Tizenhét év Erdély történetéből. Temesvár, 1894. 72–73.)

A kolozsvári Kamara számos kérdésben fordult a bécsi kormányhoz, de sikertelenül, csak a kiegyezés után indult el az erdélyi vasútvonalak építése.

Az 1860-as években újabb örmény családok nyitottak üzletet: az Ákoncz-Folly család fűszer- és szövetkereskedést, a Vendler vásáru kereskedést. A nevezetes Merza családból Merza Joachim és Izsák „Merza Testvérek”-cég neve alatt Kolozsvárt férfi és női divatáru kereskedést indított.

Az 1867-es kiegyezéssel új korszak kezdődött a kamarák életében is, amennyiben ezután nem a bécsi kormányzat hatáskörébe tartoztak, hanem közvetlenül a magyar kormány Kereskedelmi Minisztériumával tartották a kapcsolatot, s ezután a szakmai hatáskörük is ugyancsak kibővült. Forrásainkból kiderül, hogy a fellendülő gazdasági élet kedvezett az örmény származású vállalkozóknak is, következésképpen növekedett számuk a kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara vezetőségében. Ákoncz János 1867-1868-ban alelnöki tisztséget töltött be, tagok voltak Korbuly Bogdán, Korbuly Gergely, Folly Mihály, Gajzágó István, Gámán Zsigmond a Kamara titkára volt hosszú ideig. Itt említjük meg, hogy a Kamara vezetésében kiemelkedő szerepet játszott Sigmond Elek földbirtokos, aki Kolozsvárott műmalmot és szeszgyárat alapított. Ezt azért tettük szóvá, mert ritkaság számba ment, hogy magyar földbirtokos a kereskedelem irányításában vállaljon szerepet.

A Kamarakerület területén az említetteken kívül sokszor fordul elő a Bogdán, Esztegár, Gajzágó, Kajetán, Meskó és más örmény családnév a kereskedők névsorában. A kereskedő családok igye-

keztek kiterjeszteni tevékenységüket más gazdasági ágakra is. Korbuly Gergely kolozsvári kereskedő nevéhez a kolozsvári Takarékpénztár megalapítása fűződik, míg Gámán Zsigmond kamarai titkár az adminisztrációs feladatokat látta el. A kolozsvári Kereskedelmi Kamara tulajdonképpeni szerepe mégis tagjainak érdekvédelmében kifejtett tevékenységében mérhető le. Összegyűjtötte és továbbította felsőbb helyekre a felmerülő kérdéseket és kívánságokat. Ugyanakkor jelezve a Kamara területén megtalálható

vállalkozási lehetőségeket. Amint említettük, a Kamara állhatatosan küzdött a gazdasági élet feltételeinek javításáért, a megfelelő infrastruktúra létrehozásáért (utak, raktárak, szállítás, vásártartás, árak továbbítása, támogatások megszerzése). Végül nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy a kamarai titkárság pontosan nyilvántartotta a vállalkozói cégek helyzetét, amelyet a közvélemény elé tárt. Az örmény származású vezetőségi tagok bőségesen kivették részüket a Kamara több irányú munkásságából.

Kapcsolattartás, olvasói levelek

Kedves Júlia, mellékeltem küldöm a kiegészítést az áprilisi Füzetekben megjelent a „tsinált” út emlékműjéről (is)szóló írásodhoz.

Temesvár-Zsombolya-i út emlékoszlop felirata:

Az archaikus nyelvezetű román szöveg: *Queste cruce christinasca aqui este rádicat intr 'un', multiemire alta la Creator dedicatche póturó prin sudoare lutól questo a patri Sakálházás in socié co Beregzon romani.*

Magyar fordítása: Ezen keresztény keresztet a Teremtőnek ajánlva emltek köszönetképpen azért, mert a hon eme agyagát bírák izzadsággal a Szakálháziak együtt a Beregszói románokkal.

Németül olvasva a következőket tudhatjuk meg: *Geneihet von bischöfl: Secretaire Johann Maior den November 1831 bey beendigung der im Jahre 1830 durch Oberstuhlr: Johan V. Kövér und Stuhlrichter Ezekiel. V. Mesko de Felső Kubin gegründeten unter Aufsichy der Notairen: Paul elden und Steph: Bogdan dann Wihl. Müller,*

Peter Molitor, Joh. Wezler, Math: Uitz ud Math. Weisenbohr von Szakálházás und Beregszó's Bewohnern gevirkten Plasterung.

Magyarul: Felszentelve 1831 novemberében, Johann Maior püspöki titkár által, az 1830-ban, Johann V. Kövér járási főbíró és Felsőkubini Ezekiel V. Mesko járási bíró kezdeményezésére megkezdett útkövezés befejezésekor, melyet a Szakálházi és Beregszói lakosok végeztek Paul Melden és Steph: Bogdan jegyzők, majd Wihl, Müller, Peter Molitor, Joh. Wezler, Math: Uitz és Math. Weisenbohr felügyelete alatt.

Kövér István

Tisztelt Júlia asszony!

Köszönetünket tolmácsoljuk a nívós, lebilincselő „füzetekért”, és kívánunk további sikeres munkát a szerkesztőségnek!

Rabb Mária és András Aradról

Összeállította Szász Ávéd Rózsa

Marosvásárhelyi örmények a Keresztelő Szent János plébánia jegyzőkönyvében

(3., befejező rész)

1895. máj. 26-án, de. 11 óra, elnök **Kovács Ferenc** apátplébános és főesperes

Jelen voltak: *Karácson Márton, ...Dajbukát János, ...Dajbukát Gergely, ...Kosztándi György, ...Duha Mihály, ...Harmat Sándor, ... Szappanyos Antal.*

Jelentés – javaslat:

- *Karácson Márton:* „a Mvhelyi r. k. nagy gimnázium kiegészítése és egy alkalmas új épület létesítése vallás etikai, nevelési, művelődési, tanulási – illetve kulturális szempontból annyira szükséges és oly annyira elodázhatatlan, hogy megvalósítására minden erőt és módot fel kellene használni. ...most megvalósítható lenne és komoly nehézségek annak útját nem állják.”
- *Petelei János* helyi fazekas egy szép kemencével ajándékozta meg a Zárdát és azt a Zárda kápolnájában minden díj nélkül fel is állított.
- a templom nagy lustere ismeretlen okokból leesvén összeomlott és hasznavehetetlenné vált, ennek kiigazításához és helyre állításához *Csiki F. Károly* és testvére *Csiki F. Miklós* urak és az összes ösmeretlen többi adakozó felajánlását elfogadjuk.
- Plébániatemplom restaurálása és mindenek előtt az orgona helyreállítására tett ajánlások:

(16 személy részéről összesen 1273 kr., amiből *Petelei Márton* 100 kr., *Dajbukát Gergely* 50 kr., *Duha Mihály* 20 kr., *Karácson Márton* 100 kr. adományozott.)

FOLYAMODVÁNY: (Plébánia Főesperesi irattár anyaga, 1895 év.)

Kovács Ferenc által, a „Nagytiszteletű Püspök úrhoz / Lenhart Ferenc / intézett leveléből.

Marosvásárhelyi r. k. plébánia /épült 1750 körül / a templom külsejének és belsejének helyreállításáról mulhatatlanul gondoskodni kell, belső helyreállítás és díszítés szakemberek szerint 10–12 ezer Ft igényel.”

Ezért az egyháztanácsi közgyűlése gyűjtés eszközlését határozza el, *Csiki Miklós* egyházközségi tag, aki kereskedő ember lévén több iparos és gyár képviselőjével áll kapcsolatban, bízza meg a gyűjtéssel, Magyarország és Ausztria területén is. (...)

Kovács Ferenc által, a „Nagyméltóságú magyar kir. belügyminiszter úr, kegyelmes úrnak” írt leveléből: az egyházközség „a templom restaurációja, a toronyóra beállítására céljából gyűjtést eszközölne, megbízná *Csiki Miklós*-t, utazásai során kereskedő és gyári cégeknél, akikkel összeköttetésben áll, adományt gyűjtsön.– Erre az engedély megadását kérelmezi.

Heti vásár Marosvásárhely nagypiacán az 1930-as években. Háttérben a római katolikus templom. Korabeli képeslap Gendel Károly gyűjteményéből. (Keresztes Gyula: Vásárhelyen vásár tartatik – Kriterion 1996.)

Marosvásárhelyi r. k. hitközségnek a plebánia kislakban

1896. jún. 14-én, vasárnap de. 11 óra, Kovács Ferenc apátplebános-főesperes úr elnöklete alatt, ez évben első, rendes megyegyűlése.

Jelen voltak: Szentmarjai Dezső, Borus Elek, Biró Ferenc, Kiss András, Tamás József, (...), Karácson Márton, Csiki Miklós, Izmael Károly, (...) Dajbukát János, Harmat János, Dr. Kapdebo Ferenc, Csiki Jenő, Duha Mihály, (...), Duskai Márton, (...), Popovics József.

Lokoczky János főgondnok, mint a megyegyűlés ez alkalommal jegyzője. Összesen 55 személy.

Az elnök az üdvözlés, éwertékelés után a gyűlést megnyitottnak nyilvánította.

- előző évi gazdasági beszámoló – ezek megvitatása – elfogadása,
- egyháztanács kibővítése: Csató Ferenc, Harmat Sándor, Csiki F. Miklós, dr. Kapdebo Ferenc urakkal.

1897. júl. 18-án, de. 11 óra, elnök Kovács Ferenc apátplebános és főesperes.

Jelen voltak: Kostka Géza – kir. tábla tanácselnöke, (...) Haclik József, Heim Lajos, (...) Bányai Ferenc, (...) Kézel Károly, (...) Csiszár Ferenc, Csiszár József, (...) Popovics József, Csiki F. Miklós, (...), Duha Mihály.

Elnöki köszöntő: az elnök úr köszönti a megyegyűlés érdemes tagjait, beszédében kifejti, hogy „őket a megyéhez a kegyelet, a hit, a vallás kötelékei csatolják, mert egy az Isten, egy hit, keresztség és szentháromság fűz mindnyájunkat egybe.

Ennek nevében vagyunk egybegyűlve, ennek javára munkálkodunk, ennek elterjesztése – megvalósítása érdekében –, ezért fogunk továbbra is fáradni az erkölcs és a hit mezején, hogy az utánunk jövők példánkon fellelkesülve a hitnek hű bajnokai legyenek.”

Jelentés – javaslatétel:

- Kovács Ferenc elnök: a templom restaurálására megkezdett gyűjtés folyamatban van.
- Csiki F. Miklós: a templomrestaurálás céljából alkalmazott gyűjtés eredménye 4934 kr., hozzá lehet fogni az ablakok restaurálásához, „érintkezésbe lehetne jönni TÜRKE üvegfestővel is, ki Brassóban az ablakok helyreállítását közmegelegedésre eszközölte, a kellő szakismeret tartós és szilárd munkáját állítván elő „– talán itt is, általa végrehajtható lenne.
- A hitközség ennek intézésével a plebánost és Csikit bízta meg. (2500 Ft-ba kerültek a színes ablakok).

„Felhatalmaztatik Csiki F. Miklós úrattyánkfia, hogy az apát úrral egyeztetve megtegye és (ebben az ügyben) esetleg végleges alkura is bocsátkozhassék.

1898. okt. 15-én, du. 4 óra, elnök Kovács Ferenc apátplebános-főesperes

Jelen voltak: Szentmariai Jenő, Karácson Márton, Veress Menyhárt, Csiki Miklós, Petelei Márton, Kiss János, Nagy Imre, Vass Mihály, Gáspár Gyula, Beck Béla, Harmath Sándor, Szabó Lázár, Seres Márton, Reichardtspert József, Bucher Károly, Lokodi János, mint a mai gyűlés jegyzője. 17 személy.

Elnöki köszöntő, gyűlés megnyitása.

Csiki Miklós jelentése: a templom restaurálására

- begyűlt 10359 kr.16 fillér
- a püspök úr 4000 kr. fog megszavazni
- saját pénzéből a püspök úr 1000 kr. adományoz
- apát úr öméltsága 1000 kr. fog küldeni

- * „tudomásukra hozom még azt, hogy az ablakokért Türkének az első részlet 2000 kr. azaz 1000 Ft. kifizetteteti és abból a kőművesmunka levonván – azt a levonást Türke nem fogadta el, annak visszafizetését követeli.

Az egyháztanács a betérjesztést tudomásul veszi, Türkével a fennforgó differenciára megjegyzi, hogy ebben a tekintetben a szokás lévén irányadó, hogy a differencia a végelszámoláskor intéztetik el.

- ** eredeti számlák igazolják, hogy az ablakok elkészítéséért Carl Ludvig Türke Hofglasmeister (udvari üveges) Grottau részére készpénzkifizetés történt, 1898. márc. 31-én, 1898. ápr. – ban Richard Schlein Grottau in Bömen a cég utóbbi vezetője számára kifizetések történtek.

1899. ápr. 30-án, de. 11 óra, Elnök Kovács Ferenc preláts megbízásából **Karácson Márton** czimzetes főesperes, főgimnasiumi igazgató úr elnöklete alatt, első rendes megyegyűlés tartva van.

Jelen voltunk: Rettegi Károly, ... *Popovics József*, ... Kenyeres Dániel, ... Szappanyos Antal *Csiki F. Miklós, Duha Sándor*. Összesen 31 személy.

Jelentés – javaslattevés:

- megemlékezés *Dajbukát János* megyegyűlés elhunyt tagjára.
- Egyháztanácsos választás:
gr. Mikó Árpád főispán, *Csiki F. Károly, Patrubán Gergely*, Ötvös Gyula személyében.
- a templomrestauráció munkálatainak két évre bontott lefolytatását a megyegyűlés elveti.

Karácson Márton elnök közli a megyegyűlés tagjaival, hogy Kovács Ferencet pápai prelátsussá nevezték ki.

Plebánia és Főesperesi iroda (irattári adatok) 1900 év

Elszámolás Kovács Ferenc hagyatékából, *Karácson Mártonnak* közjegyzőileg a vagyon felvételekor átadatott.

1867. évi megyegyűlés határozata:

- Római Katolikus Leányiskola állítása, Veszely Károly esperes és plébános indítványára.
- Iskolaalapítási bizottsági tagok: Veszely Károly elnök, Biró Mór, Bucher Miksa, *Csiki Gergely, Csiki Márton*, Hajnal József, *Issekutz Imre*, Lokodi János, Nagy János, *Patrubány Miklós*, dr. Reich Károly, Steibl Antal, Szentgyörgyi György.
- Iskola neve: Katolikus Leányiskola (... más hitfelekezetűt és nemzetiségűt ki nem zár kebeléből.)
- Legyen akkora, hogy középszámmal 200 leánynövendéket befogadhasson
- Legyen két tanterme (alsó és felső osztály)
- Következő tantárgyak taníttassanak: vallás minden osztályban
- alsó osztályban olvasás, írás, számtan
- felső osztályban: hazai és világtörténelem, földrajz, természettan, természetrajz, magyar nyelvtan és ének.
- mindkét osztályban mindennemű női munkák,
- rendkívüli tantárgyak: hangjegyzés, ének, zongora, francia és német nyelv, meg rajz.
- tanerők: segédlelkész – vallás,
- Kántor: betűzni, írni,
- Középtanodai tanár: a II. Oszt. Számára kijelölt tantárgyakat
- Nőmisió: női munkákat tanítsák.
- iskola fölszerelése, fűtése, rendkívüli költségeket fedezi a
- tandíj, szegénységi bizonyítvánnyal rendelkezőknek 0 Ft.
Alsó tanoncoknak 1 Ft/ fő/év
Felső – „– 6 Ft/fő/év.

– hívek adománya.

Megállapítja:

- alapító tag, aki legalább 50 Ft-ot most, vagy 5 év alatt befizet az iskola alapba
- részvényes tag: 5 Ft, évente legalább 5 évig befizet – „–
- kegyes adakozó – „–

Az iskola alapba alapító adakozók: *Patrubány Miklós 100 Ft, Petelei István 20 Ft, Kapdebo István 50 Ft, özv. Kapdebo Simonné Petraskó Katalin 50 Ft, Novák Bogdán 50 Ft, Dragomán Kristóf 5 Ft, Ajtay Mihály 10 Ft.*

Mise alapba adomány: *Dragomán Kristófné 200 kr., Gajzágó Antalné 200 kr.*

- Kovács Ferenc 1874–1899 között apátplébános, főesperes XIII. Leó pápa házi főpap prelátsusi kinevezése után 1899. júl. 7-én elhunyt, – az ő megbízásából *Karácson Márton* lett a plébánia czimzetes főesperese 1899–1920, távozása után Gyergyószentmiklóson élt 1922-ig, az örmény temetőben temették el (gyászjelentés a pl. irattárában). Vége

Ifj. Gabányi János:

Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója (3. rész)

A név után levő szám a monográfiában megjelent oldalszámot jelöli, független attól, hogy szövegben vagy képaláírásként jelenik meg az illető családnév síremléke a kötetben.

122. Esztegár Gerő 78	132. Esztegár Katalin 48	144. Florián Kata 69
123. Esztegár Gerőné sz. Kepri Rebi 78	133. Dr. Esztegár László 44	145. Florián Rózsika 82
124. Ifj. Esztegár Gerőné sz. Nyegrutz Mariska 77	134. Esztegár Mária 78, 82	146. Fogalyán Kata 57
125. Esztegár Géza 82	135. Esztegár Tivadar 78	147. Dr. Fogolyán Gyula 65
126. Esztegár Gézáné sz. Papp Irma 82	136. Evrian Etelka 82	148. Dr. Fogolyán Gyuláné sz. b. Merode Jolantha 65
127. Esztegár Jakab 84	137. Fekete Terézia 79	149. Fokt Kornélia 68
128. Esztegár Jakabné 84	138. Dr. Ferenc Imre 45	150. Gabányiné Murádin Mária 27
129. Esztegár János 84	139. Flora Anna 79	(Megjelent Magyarörmény Kulturális Lapok VI. évf. 1. sz. 2004. 03.)
130. Esztegár Jánosné sz. Azbej Rác Mari 84	140. Florián Anna 82	Folytatjuk
131. ifj. Esztegár János 84	141. Florián Jakab 82	
	142. Florián Jakabné Evrian Etelka 82	
	143. Florián Jánosné sz. Izmael Mária 55	

Bálint Tibor emlékdélután Kolozsvárott

Zsúfolásig megtelt a Kolozsvári Rádió koncertterme azon a keddi délutáni rendezvényen, amelyen Bálint Tiborra emlékeztek a szervezők. A Bálint Tibor Baráti Társaság Elnöksége és a Kolozsvári Rádió által szervezett esemény apropója annak az új rádiójátéknak a bemutatása, amely Bálint Tibor színművéből készült, illetve a Bálint Tibor Baráti Társaság (BTBT) bemutatkozása volt.

Rostás Péter István, a rádió főszerkesztő-helyettese köszöntötte az egybegyűlteket, ugyanakkor a moderátor szerepét is ellátta. A kellemes hangulatú rendezvény következő mozzanataként Sebesi Karen Attila

színművész olvasott fel részletet az író Veseátültetés című írásából, majd pedig egy anekdotát, mindkettő a Vallomás repedt tükör előtt címet viselő, a Polis Kiadó által 2007-ben, Bálint Tibor 75. születésnapjára kiadott emlékkötetben jelent meg.

A rendezvényen jelen volt az író özvegye, Bálint Tiborné Kovács Júlia, aki moderatori kérdésre válaszolva elmondta: úgy érzi, az ő dolga az volt, hogy megteremtse Bálint Tibor számára az alkotáshoz szükséges körülményeket. Mint megtudtuk, a már bejegyzett társaság létrejöttének célkitűzése: ápolni a jeles író emlékét, illetve ébren tartani a művei iránti figyelmet. A társaság elnöke Egyed Emese professzor, ügyvezető elnök Kötő József színháztörténész, a vezetőtanács tagjai között az író két lányának a nevét is ott találhatjuk. Bálint Tibor Emlékdíjat is szándékoznak létrehozni, ennek kiosztására évente sor kerülne. Az eddigi megvalósítások közé sorolták azt a sikeres pályázatot, amelynek segítségével a kolozsvári rádió elkészíthette Az engesztelés napja című színda-

rab rádiójáték-változatát, amelynek részleteivel megismerkedhettünk a keddi rendezvényen, és amelynek a teljes változatát a rádió vasárnap délutáni adásában hallgathatják meg az érdeklődők.

Ugyancsak a sikerek közé sorolható az a pályázat, amelyet a baráti társaság és a Polis Kiadó valósított meg, ennek segítségével 2008-ban utánnyomás készült a már említett emlékkötetből, és amelyet 415, Kolozsváron abban az évben magyarul érettségiző diák névre szóló dedikációval kapott ajándékba, ballagásuk alkalmával. Bálintné Kovács Júlia a maga részéről sürgető feladatnak érzi annak az emlékharangnak a felállítását, amelyet a Református Kollégium udvarára terveznének, emlékeztetve ezzel Bálint Tibornak az Egyszer én is harangoztam című, a szülőföldről szóló gyönyörű vallomására.

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a Román Kormány Etnikumközi Kapcsolatokért Felelős Hivatala és a Kolozsvári Rádió között létrejött együttműködés eredményeképpen immár a harmadik rádiójáték készült el – mondta Rostás Péter István. Az engesztelés napja című Bálint Tibor-mű stúdiómunkálatai 2008 szeptemberében zajlottak. – Gergely Zsuzsa szerkesztőkollégám bá-

báskodott a létrejötténél, a CD-borítóján ugyan csak az jelenik meg, hogy „vágó”, de úgy vélem, hogy az ő munkája sokkal fontosabb és nagyobb volt – hangsúlyozta a főszerkesztő-helyettes.

Gergely Zsuzsa elmondta: a rádiójáték a Kolozsvári Állami Magyar Színház művészeinek közreműködésével valósult meg. A hét színész közül négyen voltak jelen a rendezvényen, Salat Lehel (aki egyben a rendező szerepét is betöltötte), Farkas Lóránd, Albert Csilla és Balla Szabolcs, a többiek – Skovrán Tünde, Szűcs Ervin és Csutak Réka – „igazoltan” hiá-

nyoztak. A Gergely Zsuzsa által vezetett beszélgetés alatt a színművészek és a rendező elmondták mit jelentett számukra ez a munka, illetve szó esett az alkotói folyamat alatti élményeiről.

A közreműködő színészek: Salat Lehel, Farkas Lóránd, Albert Csilla és Balla Szabolcs (Kolumbán Zoltán felvétele) – a felvétel csatolva. *Demény Péter*

A cikk az alábbi címen is olvasható: <http://www.szabadsag.ro/szabadsag/servlet/szabadsag/template/archive%2CPArchiveArticleSelectedScreen.vm/id/22628/year/2009/month>

Bálintné Kovács Júlia – rétháti Kövér Gábor

Családtörténeti töredékek a rétháti Kövérek egyik ágához

(4., befejező rész)

Rétháti Kövér Jánosról még azt is megtudtam, hogy a művészeteket, az irodalmat is támogatta. *Bota Mózes* (1789-1873) aradkörtényeki verselő Csokonai „Békaegérharc” című írásának hatására, az ő modorában dolgozta fel az 1820-as években a hörcsögök és házinyulak háborúságát, ezt, és egyéb verseit **Rétháti Kövér János** főszolgabírónak ajánlotta, „a román nemzeti csinosodás igaz patronusának”. (Gáldi László: Magyar-Román irodalmi kapcsolatok, 434. lap.) „A nevezett főszolgabíró, aki Bota tankönyveit is melegen támogatta, később királyi hétszemélynök lett, keresztfia, nagyapám pedig, aki annakidején a keresztségben Gábor Tódor János nevet kapta, 1888-ban halt meg Aradon. Sírja eltűnt! Ő vette feleségül a felvidéki neczpáli Juszt Stefániát, hogy mikor, arra többszöri kérésemre sem kaptam választ a szlovák plébánostól. (Ez

„normális”). E házasságból született **apám, (2.) Gábor** József Ferenc 1865. június 10-én és két leány. Mindannyian Aradon.

Márta férje Mezigilich Mátyás hadmérnök ezredes volt.

Erzsébet férje nemeskoltai Stromszky Sándor gépészmérnök, a Magyar Siemens (és) Schuckert Művek elnöke volt. Márta is, Erzsébet is Budapesten lelta halálát az 1940-es években.

Apám házasságot kötött Denczig Ilonával, ebből a házasságból születtem én **(3.) Gábor** 1910. augusztus 15-én, Aradon. Apám elhunyt 1933. március 23-án Aradon (sírja eltűnt!).

Jómagam házasságot kötöttem 1937-ben Schmidt Irmával, aki 1992-ben hunyt el. Azóta magányban élek. Házasságunkat két gyermekkel áldotta meg az ég. **(4.) Gábor** fiunk 1941. szeptember 10-én, Irma leányunk 1943. október 22-én

született, tanárnő, férje Kett Groza János festőművész-tanár.

Fiam Bukarestben él, nyugdíjas híradós ezredes. Ő az utolsó örménymagyar Kövér a mi águnkon. Román felesége három gyermekkel ajándékozta meg, gyermekei név szerint Gabriel, Gina és Paul nevük (Kövé) dacára román anyanyelvűek, és műveltségük szerint is románok.

Távózással a Kövér törzs eme ágának folytonossága magyar vonalon megszűnik. A bukaresti Kövérek családi hagyományokkal nem bírnak, és valószínűleg a „gyökereik” nem is tudatosak bennük.

Egyébként a rétháti Kövérek valószínűleg máshol még létezhetnek, származásuk tudata esetleg kétséges is lehet, mert a Kárpát-medencét ért többszöri politikai és egyéb csapások nemcsak a Kárpát-medence magyarságának sorsát formálták tragikussá a magyar társadalmi rend és alkotmányosság megsemmisítésével, hanem a családi közösségeket is szétzilálták.

Ezzel a szociális jólétet és biztonságot is tönkretették.

A hajdani társadalmi alapot képező, gyökereknek nevezett hagyományokhoz való ragaszkodás, mint önvédelmi módszer szintén ismeretlenné vált, az új, szétziláltságra kényszerített nemzedékeknek, *Ezzel egy liberálisnak álcázott érdeksféra számára a gazdasági szabadrablás és kizsákmányolás ellenállás nélküli lehetőség lett!!!*

A 99. évét taposó Aradon élő utolsó rétháti Kövér ennyit volt képes a kért gyökerekről közreadni. Mellékelem Gudenus úr számára az adatokat, amelyekkel munkáját kiegészíteni vélem.

Összefoglalásként pedig azt a következtetést vonom le, hogy a birtokossá, „nemesse” emelkedett Kövér Tódorra új feladatok várhattak, teljesen más milyenek, mint amelyekkel addigi életében szokva volt.

A kapott (tulajdonképpen drága pénzen megvásárolt) birtok korántsem hasonlított rendezett területre. Valójában elvadt, bozótos terület lehetett... A muzulmán uralom ugyebár a Bánságot pusztasággá tette lakóinak elhurcolásával vagy elpusztításával...

Tehát ott évekig tartó munkaerő toborzást kellett végezni, lakhelyet, ellátást biztosítani. A vadvidék termőfölddé változtatása óriási feladatot jelenthetett, így tehát természetes, hogy Gergely dédapám még Gyergyón született 1802-ben!...

A új birtokon csak befektetésre kellett és lehetett költeni, bárminő haszon nélkül. Hogy ezt sikerrel véghezvitte, kiváló képességeit bizonyítja, de hogy anyagiilag mit jelentett ez a változás, arra kell következtetnem, hogy az bizony komoly krízist eredményezett.

A kereskedő örményből a megyei életben résztvevő magyar kisnemessé alakította a környezet és a megváltozott életmód. Udvarházat épített és templomot. Így keletkezett a rétháti filiája az angyalkúti plébániának. És a kegyúri jogok (?) és kötelességek birtokosa lett a mindenkori Kövér Angyalkúton és Rétháton... Mind ez áldozatkészséget követelt...

Amint a „családtörténetből” látható, annak alapján kimondható, hogy a családban egy folyamatos hanyatlás következett be, ami elkezdődött azzal, hogy szépapám Kövér Tódor felhagyott az örmény kereskedő hivatással, birtokos nemes lett. A birtok folyamatosan fogyott, a vagyon nem szaporodott. Ezzel az anyagi hanyatlással együtt járt a család életmódjának változása. Szerencsére azonban nem járt együtt szellemi hanyatlással, ellenkezőleg, műveltségi szinten fejlődés volt...

Igyekeztem gyökereimre irányított kérését tőlem telhetőleg teljesíteni, ha még segíthetnék valamiben, szívesen megteszem.

Egyházi hírlevél

Lehetőségeink, terveink, szándékaink ...

Kedves Testvérek!

Két éve, hogy átvettem az Örmény Katolikus közösség vezetését. Igyekeztem, hogy örmény nyelven is tudjam végezni a liturgiát, igaz, fonetikus leírt szöveget olvasva. A templom épületén is sok munkát végeztünk el, hála a gondnokság tagjainak, különösen Zakariás A. Diránnak és Wertán Kingának, valamint a kisebbségi önkormányzatok támogatásának. A nyár folyamán elkészül az újra berendezett múzeumunk. A tovább lépéshez a közösség életének megerősítésére van szükség. A Szentmiséken általában 10 körül van a résztvevők száma. A fiatalságnak gyakorlatilag nincs kapcsolata a közösséggel.

Azt gondolom, hogy fontos a magyar nyelvű liturgia megfelelő kialakítása, de kell ismernünk az örmény nyelvű liturgiát is, függetlenül attól, hogy ki menyire beszél az örmény nyelvet.

Azt tervezem, hogy a három fő ünnepünk (Genocídium emlékünnepe – Világosító szent Gergely ünnepe – Fogolykiváltó Boldogasszony ünnepe) közül a genocídium ünnepét örmény nyelvű, a másik két ünnepet magyar nyelvű misével ünnepeljük. A többi vasárnapi szentmise nyelvét szeretném váltakozva, az igényeknek megfelelően alakítani.

Előre jelzem, hogy Világosító Szent Gergely ünnepét idén június 20-án, szombaton 17 órakor tartjuk. Erre az ünnepre meghívtuk az esperes kerület papságát is.

Hogy közösségünk életét élőbbé tehessek, szeretettel kérem az alábbi módon a visszajelzéseket.

Postán: Örmény Katolikus Lelkészség H-1114. Budapest, Orlay utca 6.

Emailon: ormenykat@gmail.com

Köszönettel:

Fülöp Ákos adminisztrátor

Örmény Katolikus Lelkészség
H-1114 Budapest, Orlay u. 6.
Email cím: ormenykat@gmail.com

1. Az örmény katolikus liturgián szeretnék rendszeresen részt venni.

Hetente
Havonta
nagyobb ünnepeken
a közösség három fő ünnepén

a liturgia nyelve legyen
csak örmény
csak magyar
váltakozva örmény és magyar

2. A liturgián túl szívesen bekapcsolódnék a következő programokba:
- biblia magyarázat
- hittani ismeretek mélyítése
- liturgia magyarázat

Egyéb:

Számomra alkalmas nap:
időpont:

3. Szívesen segíték a következőkben:

4. Név:
Cím:
Email cím:

Szomorújelentés

Lászlóffy Aladár 2008. április 24-én az Örmény Genocídium megemlékezésén az Uránia Filmszínházban

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy 2009. április 19-én este **Lászlóffy Aladár** Kossuth-díjas költő, író, műfordító és szerkesztő Budapesten hosszas betegség után elhalálozott.

Temetése – végakarata szerint – szülőföldjén, a kolozsvári Házsongárd temetőben fog megtörténni. Az időpont később válik ismertté.

Gyászolják: felesége, Lászlóffy Gyöngyi, testvére, Lászlóffy Csaba és Családja, további rokonai, barátai és az egész magyarörmény közösség Erdélyben és Magyarországon.

Szeretett lényét, magyarságát, költészetét, az örmény gyökerű közösség iránti elkötelezettségét nem felejtjük! Nyugodjék békében!

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy a 2009. április 19-én elhunyt

Lászlóffy Aladár

költő, író, műfordító és szerkesztő,

a József Attila-, Kossuth-díj, Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, Románia csillaga tisztí fokozata tulajdonosa

búcsúztatására

2009. április 25-én, szombaton du. 16 órakor kerül sor a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség kápolnájában (1117 Budapest Orly u. 6.).

A gyászszertartás örmény katolikus rítus szerint történik.

Gyászunkban osztoznak:

Magyar Írószövetség, Helikon Szerkesztőség, Erdélyi Magyar Írók Ligája, Anyanyelvi Konferencia, Korunk Szerkesztősége, Magyar Művészeti Akadémia, Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség

felesége Lászlóffy Gyöngyi, testvére Lászlóffy Csaba és Családja

Lászlóffy Aladár

A MUSZADAG NEGYVEN MEGTESTESÜLÉSE

Az Úrnak negyven napra volt szüksége a Vízözön felduzzasztásához. A török leszámolásnak negyven napra volt szüksége néhány hegyi falu Hirosimájához.

Az egész önmagává tornyosulva Muszadag jelkép-rendszerévé tapad. Muszadagnak immár a negyvenes a legkisebb közös többszöröse. Mind ezt magával ragadja egy többszáz esztendő mitsziba, mely tovább osztható a maga szerepkörei szerint. Igen, itt szerepkörök vannak. Pontosan körülírva. Hála az ideológiáknak, a politikai élet mocskos működésének hála. Oly korban élünk, ahol minden mindennel összefügg, egy kettészakadt magyar faluvég mitikus ázsiákra rímel. Egy kettészakadt magyar falu éppen úgy megtestesíti a mitikus örményirtást, mint a török birodalom mára földre szakadt hamvai. Így

függ össze Bornemissza Gergő és Tibet, Kína és a Héttoronyba zárt fenyegető végzet. Egy kettészakadt, sokbaszakadt, többször megszakadt történelem fonja

Hosszas betegség után, 72 évesen elhunyt Lászlóffy Aladár

Életének 72. évében, hosszas betegség után hétfőre virradóra elhunyt Lászlóffy Aladár Kossuth-díjas erdélyi költő, író, műfordító és szerkesztő.

A tordai születésű alkotó a Kolozsvári Református Kollégiumban érettségizett, majd a kolozsvári egyetemen végezte a magyar irodalom szakot. 1961-től az Irodalmi Könyvkiadó szerkesztőségében dolgozott, 1962 és 1969 között a Napsugár című gyermeklap, 1982-től az Utunk (a rendszerváltás után Helikon) című irodalmi hetilap szerkesztője volt. 1994 óta meghívott előadóként a kolozsvári egyetemen kultúrtörténetet oktatott. A Kossuth-díjat 1998-ban kapta meg, de – mint a Transindex erdélyi hírportál emlékeztet – kitüntették többek között a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével és a Románia csillaga tisztí fokozatával is. Életében több mint 30 kötete jelent meg, köztük a Héphaisztosz és a Papírepülő című regények, számos vers- és esszékötet, illetve a Kántor László fényképeivel illusztrált Házsongárd monográfia. Magyarra fordította többek között Mircea Dinescu verseit is.

(2009. április 20. 14:55 MTI-MNO)

a hálóját, szövi a forгатókönyvét egy nép köré, több nép köré, több táj köré, mivelhogy határozott szerepkörök vannak. Ezen a világon sehol nem egyetlen nép vérebé csobbant bele a fasizmus medvetalpa, a kommunizmus medvetalpa, a szuronyos katonák medvetalpa. A szerepkörök pedig sehol meg nem szakadnak, méghogyha mára, az új évezred elejére felhangzik is erőtlenül a kiáltás: hagyják a dagadt hazát másra, engem az élő embert vigyenek fel a padlásra. De a pincében vagy a padláson, a világ tetején, vagy a selyemút boldog oázisaiban ugyanott lyukadunk ki. A sorssal nem lehet a végtelenségig bújócskázni, merthát

miért is szól a harang? Mi meddig belügy? És honnan kezdve az emberiség sorskérdése, külügye? Hol kezdődik a tabu még a legeslegújabb felmelegedett időrendszerben is. Amikor a gazdasági érdek felülmúlja az emberi jogokat. Ott mindig megszólal a csengő, a kolomp, a jó pásztor hangja és harangja, avagy ki megy vissza az elveszett juhokért Qumránba, Tibetbe, Rómába, a Muszadagra. A jó pásztor nem hagyhatja Magyarországot, 56-ot, Tibetet, mert az elfelejtett vagy elfojtott kiáltás időnként körbefut a világon. Az Európai Unió megint túl keveset fog, miközben úgy érzi, hogy többet markol. Itáliában most 148 párt áll a startnál. Valaha elég volt egyetlen légió. Minél nagyobb akar fogni az új világ, annál kevesebbet ment meg. Végül a jut is-marad is gesztusok végén a gyökereket engedi ki a kézről, hogy újabb szélrohamok, bárbar betörések kergethessék fel a fára, a Muszadagra. Termopülé, Csernobil, a lélek Sztálingrádjai, a lélek Hitlergrádjai, a roncsolódó önfeladó derivátumok nem veszik észre, hogy nem egyenletes emberkeveréket, hanem rabszolgatömeget alakítanak engedelemből. Ezért soha nem egy Törökországgal áll szemben a Muszadag, nem egy szovjet géppuskával Magyarország, nem egy Tibettel Kína. Az ember az egyetlen önpusztító lény a fajok túlélésre berendezett nagy eleven forgatagában. Ehhez az etikus kiváltsághoz éppen az értelme segítette hozzá, amennyiben intézményesítette az önpusztítást: önvédelemből. Az emberi nem érdekében az egyedek ellen emelt kritériumokkal. Különben mi lett volna végig az irtók keze ügyében? Egyre ravaszabb és hatékonyabb törvények lépnek fel egymás ellen, csupa nemes és pozitív céllal. Elhárítandó egy már

nem a természet, hanem önmaga felől is fenyegető veszélyt. Am egyre jobban belefeledkezve, elsodródva az eredeti állapotól. Mindent ki kellett próbálni önpusztításra is. Jogot, vallást, ideológiát, kultúrát, nyelvet. Igazság úgyszem lesz soha. Káin elég nyiltan küldte fel Ábelt a Muszadagra. „Afrika anyánk, szeretnénk tudni, hogy vagy?” kérdi az Amerikába hurcolt ükunoka. És majd a Földről is egyre inkább ilyen távlatból lehet nosztalgiazni. Közben a horvát főúr mellett két örmény főúr is felkiáltott: „Ne bántsd a magyart!” Igazság pedig úgyszem lesz, fakad ki a világháborúkat, világfogyolytáborokat, világmuszadagokat átélt vidéki rokonom, a kisebbségi lét veteránja. S mi az igazság? Söhajtom mélabúsan, ami ebben a kontextusban csak helyeslésnek, rábólintásnak, záróakkordnak készül. Dehogyan számít válaszra. De éppen ettől, ahogy ott ülünk, mint obisitosok a nagyabonyi kocsmában már negyven éve, négyezer éve, megkérdezheti valaki, hogy aki erősebb ne engedje bántani a gyengébbet, mert nem engedi az Isten, az ENSZ, valaki Muszadag fölött. De nem vagyok annyira borúlátó, hogy ilyesmivel átkozódjam, se annyira optimista, hogy higgyek az emberekben, Jézusok és Beethovenek után, Bolyaik és Einsteinok ismeretében. Az lesz, amíg lehet, ami volt. Nem leszünk híjjával se katarzisznak, se kiontott vérnek. A jóízű elégedélés következik ezután is. Himnikus. Ocsmány. Emberi. Milyen csodálatos azoknak, akik éppen soron következnek.

(Elhangzott az Örmény Kultúra Hete április 24-i Örmény Genocídium emléknapon tartott megemlékezésen az Uránia Filmszínházban, megjelent az EÖGY füzetek 2008. július–augusztus számában)

Elhunyt Lászlóffy Aladár erdélyi költő

Tudtuk, hosszú idő óta beteg, mégis reméltük, életereje legyőzi a kórt. Mindhiába, hétfőn jött a hír: alig egy hónappal hetvenkettedik születésnapja előtt meghalt Lászlóffy Aladár, az erdélyi metafizikus, filozofikus költészet napja, az új formai megoldások teremtésére mindig kész remekíró, a pengeéles logikával építkező, százszólamúan szellemes esszéíró. Tordán született, Kolozsváron élt, gyermek- és felnőttlapok szerkesztőjeként; a digitális akadémia alapító tagjaként is bizonyította: a sokoldalúság, a vers műfaja iránti hűség, a hagyománytisztelet és az újdonságok iránti fáradhatatlan kíváncsiság békeesen megférhet egyetlen tehetséges emberben. Eszünkbe jutnak a vers-

kötetek, mint A következő ütközet, A hétfejű üzenet, regények, mint a Héphaisztosz vagy a Papírrepülő. A több mint harminc kötetből mégis azok járnak az irodalomszerető fejében, amelyekben a hit csodáját foglalta veretes sorokba.

Ali bátyám, Te már a fennvalónál vagy, s onnan érezzük dicsérő s feddő szavaidat. Mert őszinte emberként tudtál elmarasztalni is, ha valami nem tetszett barátaid írásiban. Annál nagyobb értéke van az elismeréseidnek, amelyekkel soha nem fukarkodtál. Amelyek már most nagyon hiányoznak.

Pósa Zoltán

(Megjelent: Magyar Nemzet, Kultúra 2009. április 21., kedd)

Elbúcsúztunk Kirkósa Gyula barátunktól

2009. április 17-én, egy szomorú, hideg, esős napon vettünk végső búcsút Kirkósa Gyula barátunktól a Budafoki temetőben. A halotti liturgiát Fülöp Ákos Atya örmény katolikus szertartás szerint vezette. Wertán Kinga, az örmény katolikus egyházközség gondnokságának tagja vett végső búcsút a gondnokság és a magyar-örmény közösség nevében az elhunyttól. A kolozsvári és budapesti családtagokon kívül szépszájú erdélyi örmény gyökerű közösségi tag vett részt a gyászszertartáson, valamint barátok és ismerősök.

„Köszönöm Uram, hogy adtad Őt nekünk!

Tervei nyomán új tetőszerkezetet kapott a templom szentélye. Már nincs többé beázás!

Munkájával újra teljes pompában áll mindannyiunk temploma.

‘Csak az hal meg, akit elfelejtene!’

Aki keze nyomát templomépítésen hagyja, azt nem felejtik el soha.

Gárdonyi Géza szavaival búcsúzom:

‘a halál nekem nem fekete felleg,

Nem fájlaló, nem is bús merészség!

Egy ajtó bezárult itt lenn a földön.

Egy ajtó kinyílik ott fenn az égből!’

Isten Veled.”

Wertán Kinga

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja 2009

Barangolás őseink földjén

Erdély-járás felsőfokon: Erzsébetváros, Keresztúrszék,

Udvarhelyszék, Hargita, Székelyvarság és a Bihar hegység vidékein

ÚTVONAL: Budapest – Kecskemét – Gyula – Seprős – Menyháza – Halmágyi hágó – Belényes – Kőröstárkány – Biharlonka – Rozsda szakadék – Bihar hágó – Aranyos völgye – Torda – Szováta – Bucsin-tető – Libán-tető – Székelyvarság – Ivópatak – Madarasi Hargita – Székelykeresztúr – Kissolymos – Székelyudvarhely – Erzsébetváros – Medgyes – Kolozsvár – Tordaszentlászló – Körösfő – Nagyvárad – Ártánd – Budapest

Időtartam: 7 nap (augusztus 22–28.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi kalauzolja a társasutazás kezdetétől annak végéig.

FŐBB ESEMÉNYEK

- Találkozó az udvarhelyszéki és keresztúrszéki magyarörményekkel Székelyudvarhelyen
- Magyarörmény templom és temetőlátogatás Erzsébetvároson
- A Bihar hegység apostolának Czárán Gyulának szülőháza Seprősen és sírja Menyházán
- Koszorúzás a magyarörmény Czárán Gyula szobránál Nagyváradon
- Petőfi Sándor emlékhelye a Gyárfás kúria Székelykeresztúron
- Túrázunk a: székelyek szent hegyére a Madarasi-Hargita 1801 m magas főcsúcsára
 - Jézus forrásához és a Csorgókőre a Székelyvarsági Lázon
 - Rozsda szakadékhhoz a Bihar hegységben
- Rendhagyó osztályfőnöki óra a „legmagasabb” székely iskolában Székelyvarságon

- Uz Bence legendák és emlékhelyek Székelyvarságon
- Városnézés és múzeumlátogatás Székelykeresztúron
- Tamás Antal bemutatja a zsendelypatintás fortélyait Tálásbércen
- Kirakóvásár Farkaslakán
- Szíveslátás és vendégmarasztalás szilvóriummal és finom hazaival Székelyvarságon
- A legfinomabb sült pisztráng fokhagymamártással a hargitai Ivópatakon, Deák Zita portáján
- Esztina látogatás Jézus forrásánál ahol megvendégelnek ordával és friss juhsajttal
- Válogatott erdélyi borok kóstolója Kissolymoson Módos Péter és Benkő Attila prezentációjával
- Piknikek jó helyen és jó időben
- Citerazenés est Tifán Csaba portáján, Székelyvarságon
- Zenés búcsúvacsora Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben
- Kiss Stúdió színház előadása Mátyás királyról Nagyváradon
- Székelyvarságon megismerjük személyes tapasztalatokon keresztül a tanyavilági székely emberek szeretetét és őszinte barátságát

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: **Indulás:** 6 órakor Batthyány tér felső rakpartról **Határátkelő:** Gyula

Látnivalók: Seprős (a neves természetjáró Czárán Gyula szülőháza), Menyháza (Czárán Gyula síremléke a felirattal, hogy „csak az hal meg, akit elfelejtenek”), Halmágyi hágó, Belényes, szíveslátás Kőröstárkányban

Szállás és ellátás: az 1. napon Kőröstárkányban kőrövidéki családoknál (2 ágyas szobák + fürdőszoba)

2. nap: **Látnivalók:** Rozsda szakadék (1,5 óras közepnehéz túra) Bihar hágó, Aranyos völgye, tarisznyás piknik, Torda, Szováta, Bucsin tető, Libán tető, szíveslátás Székelyvarságon **Szállás és ellátás:** a 2., 3., 4. és 5. napon Székelyvarságon az egyetlen magashegyű székely tanyaköszögben (2 ágyas szobák fürdőszoba használattal)

3. nap: **Látnivalók:** Ivópatak (kordés utazás a Fillió patak völgyében a madarasi menedékházhoz 1700 m magasra a tengerszint fölé, és onnan 1,5 óras könnyű túra a Madarasi Hargita főcsúcsára – 1801 m), pisztrángos piknik Deák Zita portáján

4. nap: **Látnivalók:** Székelykeresztúr (városnézés, múzeumlátogatás, Gyárfás kúria), Kissolymos (falujárás és vendéglátás Gyuri bácsi portáján hazaival és válogatott erdélyi borokkal), Nyikó völgye, Székelyudvarhelytalálkozó az udvarhelyszéki és keresztúrszéki magyar-örményekkel

5. nap: **Látnivalók:** Tálásbérce (csergevényoló, zsendelypatintás bemutatása, panoráma a tálásdombi kilátóról), Jézus forrása (esztinalátogatás – orda és juhsajt kóstolóval), könnyű túra a csorgókői vízeséshez, citerazenés est a háziakkal együtt Tifán Csaba portáján

6. nap: **Látnivalók:** Erzsébetváros

Erzsébetvárosi örmény katolikus nagytemplom

(magyarörmény templom és temetőlátogatás), Medgyes, Kolozsvár

Zenés búcsúvacsora a Tamás vendéglőben Tordaszentlászlón

Szállás és ellátás: a 6. napon kalotaszegi családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használattal)

7. nap: **Látnivalók:** Körösfő (kirakóvásár), Nagyvárad (kiegészítő városnézés, Kiss Stúdió színház előadása Mátyás királyról)

Határátkelő: Ártánd

Érkezés: Budapest 20 óra körül

Részvételi díj: 63 000 Ft/fő

(Ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 8000 Ft) – az előre nem látható árfolyam ingadozások miatt az értékazonosság megőrzése mellett számszerű változások lehetségesek A részvételi díj tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziós ellátást, piknikek, borkóstolót, belépőket, művészi produkciók árát kivéve a busz költséget (kb. 20 000 Ft).

Örmény-magyar gyermekrovat

(27. rész.)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, szüleitek és nagyszüleitek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:
dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

2008-ban a legtöbb helyes választ Marosvásárhelyről kaptuk, a nyertes neve MOLNÁR ZSÓFIA, aki egy szép könyvet nyert.

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

Mamigonián Mánuel (378–384)

A Mamigonián család két gyermekét, Mánuel és Gomszt fiatal korukban a perzsák Perzsiába hurcolták. Később a perzsák megköszönték szolgálatukat és szabadon bocsátották őket. A fiúk gyalogosan érkeztek haza országukba, Örményországba. A hosszú út során vállukra vették egyik a másikat, hogy gyorsabban haladjanak és mielőbb megláthassák szülőhazájukat. Mánuel később generális lett, mindig üldözte a perzsákat, és a pakvani ütközetben megölte az áruló Merujian Ardzrunit.

Hét évig uralkodott Örményország fölött. Megérezve közeli halálát, magához hívatta feleségét, két gyermekét és az örmény nemeseiket. Szívükre kötötte, hogy maradjanak meg egységben, szeressék és védjék meg országukat, keresztény vallásukat. Majd melle fölött szétszakítva mellényét megmutatta nekik a sebesülések helyeit, és ezt mondta: „Kár, hogy nem adatott meg nekem az a szerencse, hogy a harc mezején haljak

meg.” Az egész sereg megsíratta a hős generális halálát.

Mi volt Mánuel Mamigonian végrendelete?

Kátainé Szilvay Ingrid zongoraművésznő játszik az Örmény sors – barangolás térben és időben c. pódiumműsorban

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenharmadik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbtására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utóknak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevalláskor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma: 18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011,

amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Kapcsolattartás

Kedves Bálint Júlia!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek múlt évi novemberi számában van egy cikke, Kapcsolattartás, amelyben egy kép is látható. Nem tudom, ha az információim segítségül szolgálhat, de a negyedik személy, akiről azt írja, hogy nem ismeri, az az én drága édesapám, Moldován József.

Üdvözlettel

Kelemen (Moldován) Etelka

Ezúton kívánok (...) az Örmény Gyökerek fájának tövére bőséges locsolást!
Barátságos tisztelettel *K.Gergely István* Kolozsvárról

A XX. sz. első népirtása c. kiállítás megnyitóján Kiss Gábor, a Budapesti Művelődési Központ Koordinációs Osztályának vezetője és dr. Issekutz Sarolta

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791

– Az iroda működése átmenetileg szünetel)

fovarosiormeny@gmail.com

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),
dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 148. szám
2009. június

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtatn és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„Gergely, Szent főpap, aki a hitet tanítottad és a démonok seregét elűzted,
az embereket megtanítottad a Szentháromságot hirdetni: megkoronáztat-
tál a mennyben, most légy közbejárónk az Úrnál.”

A pünkösöd utáni heteket éljük, s íme, a pünkösödöt követő negyedik szombaton ünnepeljük (Erdélyben s a mai Magyarország) Világosító Szent Gergelyt. (Tudtommal eredetileg ez az ereklyéinek az ünnepe.) Örményül a Szent neve: Szurp Krikor Luszavorics. A név utolsó szavát fordítják Világosítónak. (Egyes írásokban Megvilágosító formában is szerepel, de az előbbi az elterjedtebb.) A saragán szövegéből mi utalhat a Világosító alakra? Tán a következő: „az embereket megtanítottad a Szentháromságot hirdetni.” A háromság – mint közösség – igazi módon tudja megélni a szeretetet. Szent Gergely mennyei jutalmat kapott, s ezért közbejárónk is.

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Tartsák meg emlékezetükben és meséljék el, hogyan látja Kabdebó János a világot!

A Fővárosi Örmény Klub májusi műsorán a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által meghívott vendégek **Kabdebó János** erdélyi és örmény vonatkozású fotóinak vetített képes előadására szakítottak időt. A megjelenteket **dr. Issekutz Sarolta**, a klub háziasszonya köszöntötte.

Budapest Főváros XIII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke **Kabdebó János** levelében szép és sikeres délutánt kívánt mindenkinek, mert ő „hazafelé, Örményország felé” repült a műsor időpontjában. Úgy írta, fentről drukkol a sikeres klubbestért azoknak, akik „ebben a rohanó, furcsa, pénzéhes világban” kíváncsiak az Örmény képek, fények – zenei kísérettel című vetített előadásra, amelyet ő és felesége állított össze. Egy kép többet mond negyven szónál – idézte a kínai mondást.

Füleki Balázs XIII. kerületi önkormányzati képviselő, – aki 2008 februárjáig volt

kisebbségi elnök –, megköszönte, hogy ezen a kánikulai napon sokan eljöttek rendezvényükre.

A műsorban **Puskás Eszter** helyett, aki elfoglaltsága miatt nem tudott részt venni a klubdélutánon, **Kazai Katalin** énekelt erdélyi népdalokat, nagy tapsot kapott. A képek vetítése előtt, a blokkok között és a végén zenei betéteket játszott

Kazai Katalin

A májusi klubbest közönsége

Füleki Balázs

betvárosban, Gyergyószentmiklóson, Szamosújváron, valamint Lembergben készült örmény vonatkozású képeket láttunk, a vetítések alatt végig halk duduk zene szólt CD-ről.

A második blokkban Kárpát-medencében készült fotókat láttunk, egy részük Segesvárott készült, amelyeket séta közben nem igen lehet észrevenni. Különösen megmaradtak

Gyulai Csaba örmény dobos, valamint **Juhász Endre** dudukon, e l ő a d á s u k a t ugyancsak nagy tapssal köszönte meg a közönség. Az első vetített blokkban Erzsé-

emlékezetünkben a teliholdas éjszakai felvételek, a fény és árnyék.

A harmadik blokk képeit lazításnak szánta a rendező, Velencében készültek, a karneváli hangulatban, ahogy a fesztivált Kabdebó János látta.

A műsort követően dr. Issekutz Sarolta ismertette a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület soron következő programjait, amelyeket a füzetek 20–21. oldalain közreadjuk.

Gyulai Csaba örmény dob, valamint Juhász Endre duduk

Fővárosi Örmény Klub

2009. június 18. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Torma Zsófia, a világ első régésznoje

Előadó: **Szakácsné Friedrich Klára**

Torma Károly régész, akadémikus, egyetemi tanár,

Aquincum romjainak feltárója,
az aquincumi múzeum megalapítója

Előadó: **Bálintné Kovács Júlia**

Rendezői: **Fővárosi Örmény Önkormányzat**

Támogató: **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

„Multikulti Budapest” – Nemzetiségi kultúrák a 135. éve egyesített fővárosban...

...rendezvénysorozat keretében április 19-én került sor az *örmény napra* a Budapesti Művelődési Központban.

Dél előtt 10, és délután 2 órakor *városismereti séta* keretében idegenvezetők kíséretében, örmény emlékek nyomában kilenc csoport, kb. hatvan fő látogatta

Flórián Antal színművész

meg az örmény katolikus templomot (XI. Orlay u. 6.) és hallgatta meg *Wertán Kinga* és *Zakariás Antal Dirán* ismertetőjét. A résztvevők emléklapot kaptak a főváros örmény emlékhelyeiről, amelynek anyagát *dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta* és *Zakariás Enikő* gyűjtötte össze, s amelyet lapszámainkban folytatásokban meg is jelentetünk.

14 órától örmény filmeket vetítettünk a Művész teremben, melynek során az *Örmény Genocídium* és *Az Erzsébetvárosi örmény búcsú Erdélyben* c. dokumentumfilmek, valamint a *Pandzsuni, a jótevő* c. szatirikus játékfilm került vetítésre.

17 órakor *A XX. század első népiértéke* c. dokumentumfotó kiállítást az Örmény Genocídium 94. évfordulója alkalmából *Kiss Gábor*, a BMK Koordinációs Osztály vezetője nyitotta meg, aki köszönetét fejezte ki a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek, hogy felhívásukra elsőként csatlakoztak a programhoz. Dr. Issekutz Sarolta ismertette az örmények elleni népiértéke történelmi okait és követ-

kezményeit, amely a korábban közel 3 milliós örmény kisebbség majd teljes megsemmisítését eredményezte. A hallgatóság, – akik között elvétve volt csak örmény származású –, nagy megdöbbenéssel hallgatta az előadást, majd több kérdést intéztek az előadóhoz: „miért nem tudnak erről, miért

nem hallható és olvasható erről még ma sem?” A döbbenetes képsorok, a statisztikák magukért beszéltek. Az emlékkiállítás – ugyanúgy, mint az április 6-án a Weiner Leó Zenei Szakközépiskolában megnyitott Örmény Genocídium kiállítás – máris elérte célját. Egyre többen, köztük fiatalok ismerik meg a történelmi tényeket és igénylik, hogy minél többet halljanak ezen „elhallgatott népiértéke”.

A kiállítás megnyitón *Flórián Antal* színművész megrázó versszavalatai a halk és bánatos duduk zene kíséretében az emlékezést igazán meghitté tette.

18 órakor kezdődött az *Örmény sors – barangolás térben és időben* c. pódiumműsor *Kátainé Szilvay Ingrid* és *Flórián Antal* színművész közreműködésével, dr. Issekutz Sarolta előadásában. A másfélórás műsor során – hangulatos színpadi rendezésben ismerhette meg a hallgatóság mindazt, amit az örménységről tudni illik. Az első részben a közel 6000 éves örmény történelmet, Örményország földrajzi elhelyezkedését, az örmény nyelv ismérveit, az örmény egyház kialakulását és az örmény liturgiát ismerhették meg. A második rész-

ben pedig az erdélyi örmény diaszpóra kialakulásának előzményeit, a betelepedést és az aranykort Erdélyben, a magyarországi diaszpóra létrejöttét, az örmény hírességeket, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tevékenységét, programjait, kiadványait és kulturális misszióját az örmény kultúra terjesztése, megismertetése érdekében. Az egyes részek között örmény és magyarörmény megzenésített versek, valamint miniatűrök zongorán hangzottak el. Az előadásokat vetített képsorok tették látványossá, meglevenítve a hallgatókat: csodálatos örmény templom és tájfestőkkel, az örmény kultúra legkülönb-

zőbb ágának bemutatásával (népművészet, kódexművészet, stb.).

Befejezésképpen bemutattuk a 2. Örmény Kultúra Hete rendezvénysorozatáról készült dokumentumfilmet, melyet dr. Issekutz Sarolta rendezett.

Az örmény népviseletbe öltözött előadók produkciója nagy sikert aratott.

Az est befejezéseként örmény Marlenka és erdélyi örmény Túrós béles sütemények kóstolójára került sor egy kis vörösbőr kíséretében.

Szép és tartalmas nap volt. Sikertől ismét sok embert „megfertőzni” az örmény kultúrával.

I. S.

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

Az összeállítást készítette: *Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő*

I. kerület

A hazánkban élő örmény gyökerűek csaknem 100%-ban erdélyi örmények.

I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem fogadta be az 1670-es évektől az ide menekült örmény kereskedőket és iparosokat, akik Erdélyben eleinte zárt kolóniákban éltek, de az idők folyamán keveredve a magyar lakossággal, az örmény nyelvüket ugyan elvesztették, de az identitásuk megőrizték, s ma is őrzik kultúrájukat, hagyományukat, mellyel az egyetemes magyar kultúrát gazdagítják. Az évszázadok során bebizonyították, hogy a legjobbak tulajdonságaival rendelkeznek: értelem, vitézség, erő. A Trianoni békediktátum után sok magyarral együtt, közülük is sokan a mai Magyarországra menekültek. A jelenleg hazánkban élő örmény gyökerűek létszáma mintegy 15-20 ezer fő.

Sétánkat a Tóth Árpád sétányon, a *Had-történelmi Múzeum* kertjében kezdjük, ahol többek között a tizenhárom aradi vértanú

szobra is áll. Ezek között két örmény-magyar családból származó hős emlékének adózunk: Kiss Ernő honvéd tábornok és Lázár Vilmos honvéd ezredes szobránál.

Kiss Ernő honvéd tábornok

Temesvárott született 1799-ben, dúsgazdag nagybirtokos örmény nemesi családból. Az erzsébetvárosi *Kiss-család* 1760-ban nyert nemességet *Mária Teréziától*. *Kiss Izsák* (*Kiss Ernő* nagyapja) a kincstárnak tett szolgálatai révén, 1782-ben szerezte meg királyi adomány útján a szép és terjedelmes ittebei és eleméri uradalmat Torontál vármegyében, és az ittebei és eleméri előnevet.

Kiss Ernő már serdülő ifjú korában katonának állt be. Pályáját a huszároknál kezdte, majd őrnagyságig a dzsidásoknál, s mint alezredes ismét a huszárok között szolgált. Az osztrák hadseregben az ott uralkodó szellemtől és szokásoktól teljesen áthatva minden ízében katona volt, de emellett magyar nemzeti érzelmében tántorítha-

tatlan, áldozatkész hazafi is maradt. Ezt a haza oltárára letett, nagy tömegű ezüstnémmű odaajándékozásával is tanúsította.

A Hannover-i huszárezred parancsnokaként a Kikinda-vidéki rác lázadást, majd a csajkáskerületi rác felkelést fékezte meg. Ezután visszament a Bánságba, s Nagybecskerekben látta el a Fehér-templomig nyúló védvonal főparancsnokságát.

Legnagyobb fegyverténye Perlasz bevétele volt 1848. szeptember 2-án. 1849. január 3-án eredménytelenül küzdött Pancsován *Knyityanmin* ellen, ezért a kormány Debrecenben rendelte parancsnoknak, és helyét *Damjanich* foglalta el. Miután rendkívül bőkezű volt, szívesen adott kölcsönöket tisztársainak. Egyik adója akkori parancsnoka, Haynau altábornagy. Az első között kezdi meg a küzdelmet a délvidéki szerb felkelők

XV. kerület

ellen, Nagysándor József, szolgálton kívüli huszár kapitány (későbbi vértanú-társa) az ő felszólítására fog fegyvert. Sikeresen harcol, leveri a Kikinda vidéki szerb mozgalmat, 1848 szeptemberében elfoglalja a szerbek perlaszi táborát, októberben, a honvédseregben elsőként lesz tábornok, ő a bánáti hadtest vezére. Nagyvonalú, gondos parancsnok, legénységét kitűnően látja el saját vagyonából, hozzájárul élelmezési és felszerelési költségeikhez.

1849 elejétől nem vesz részt a hadműveletekben, altábornagyi rangban az Országos Főhadparancsnokság vezetője.

A világosi fegyverletétel után régi katonatársa, Haynau segítségével megmenthette volna életét, de egyenes jelleme nem tudta

elviselni, hogy vezérkari társaitól hűtlenül elszakadjon. Így ő is, mint a forradalmi kormány által kinevezett altábornagy, az aradi Golgotán fejezte be nemes életét.

Mivel a császári sereg ellen fegyveresen nem harcolt „csak” golyó általi halálra ítélik. Tetemét a kivégzést követő második napon ásta ki tisztiszolgája, hat hétig hamis sírfelirattal nyugodott az aradi temetőben, majd tizenhat évig Katalinfalván volt eltemetve, végül maradványait 1872. október 6-án átszállították Alsóelemérré (Szerbia) – mai nevén Elemir, – az általa építtetett Szent Ágoston tiszteletére felszentelt római katolikus templom oltára alatti családi sírboltba.

Kivégzésekor nem engedte a szemét bekötni. „Szegény hazám! Isten büntesse meg hóhérait!” – kiáltotta a sortűz eldördülése előtt. A lövések csak megsebeztek, ekkor egyesek szerint így szólt: „Hát énrolam elfeledtek?” Mások úgy emlékeznek, hogy saját maga vezényelt újra tüzet a megzavarodott kivégzőosztagnak. Egy altiszt közvetlen közlelől lötte agyon.

A hős aradi vértanú emlékére a nagybecskereki hölgyek 1906-ban a város főterén szobrot állítottak. (*Radnai Béla* műve), azonban az impériumváltás után a szerbek azt megsemmisítették. A szobor feje megmenekült, jelenleg a Nagybecskereki Múzeumban látható.

Budapestben a IV., V., XV., XVIII. és XX. kerületben, a róla elnevezett utcák őrzik emlékét, valamint a XV. és XVIII. kerületben emléktábla. *Folytatjuk*

Ferencz Zsolt

Utcai felvonuláson mutatkoztak be a táncosok

Egyre népszerűbb a Szamosújvári Néptáncfesztivál

Tizennégy év után először fogadta vendégeit szabadterén a Téka Művelődési Alapítvány által hétvégén szervezett Szamosújvári Néptáncfesztivál. A szórakozás mindenki számára garantált volt: a nagyobbakat táncbemutató és kézműves vásár, a kisebbeket pedig kézműves foglalkozások és játszóház várta a főtéren. A szamosújvári kürtöskalácsosoknak is jócskán volt dolguk, hiszen a jelenlévők többsége az ő standjukat is nagy előszeretettel látogatta. A kétnapos rendezvény egyik legszínvonalasabb programpontjára, a 17 táncsoport délelőtti és délutáni táncbemutatójára nemcsak a helyiek, de a környékbeli települések lakói is ellátogattak, hogy a szamosújvári, széki, dési és kolozsvári együttesek előadása mellett a magyarországi csoportok produkcióit is megtekinthessék. A programok lebonyolítását a Norvég Civil Alap, Kolozs Megye Tanácsa, a Szamosújvári Polgármesteri Hivatal, illetve a Nemzeti Kulturális Alap Népművészeti Szakmai Kollégiuma támogatta.

Az 1993-ban alakult Téka Művelődési Alapítvány a szamosújvári és az északmezőségi közművelődés és oktatás szolgálatát, közösségfejlesztést tűzte ki célul. Több intézményt foglal magába, így a Téka Művelődési Központot, a Mezőségi Téka Szórványkollégiumot, a Mezőségi Néprajzi Múzeumot, a feketelaki Mezőségi Táboroközpontot, illetve a Feketelaki Tájházat is.

A Téka megalakulásának első éveiben az alapítvány tagjai táncegyüttest is létrehozottak, amelynek népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy már ak-

A helybeli gyerekek szívesen bekapcsolódtak a kézműves foglalkozásokba

koriban több meghívást kaptak különböző rendezvényekre.

14 évvel ezelőtt, 1996-ban fogalmazódott meg az az ötlet, hogy a szamosújvári (először Kenderkóc, majd Kaláka névre hallgató) néptáncsoport tagjai is visszahívják mindazokat, akik vendégül látták őket; így tervezték el, hogy ők is szervezzenek egy találkozót. A Szamosújvárra érkező együttesek másoknak is elhíresztelték, hogy milyen jó hangulat fogadta őket a városban, így egyre több táncsoport érkezett ide. – Az első találkozók alkalmával nem a szakmai színvonalon volt a fő hangsúly, barátainkat inkább az itteni bensőséges közösségi hangulat és a két napon át tartó bulizás fogta meg. A vendégeket a helyi néptáncsoport tagjai fogadták, másfajta támogatásban akkor még nem volt részünk – mondta lapunknak *Balázs Bécsi Attila*, a Téka Alapítvány elnöke. Idővel egyre több együttes szeretett volna Szamosújvárra jönni, így az alapítvány munkatársai elkezdtek módszeresen is megtervezni a rendezvényeket, és a pályázatok függvényében sikertült kiszélesí-

teni a tevékenységeket, így nőtte ki magát fesztivál jellegűvé. Nemzetközivé a 2000-es évek első felében vált, amikor többek között Litvániából, Szlovákiából és Horvátországból érkeztek táncsoportok. Időközben, a jelentkezők magas száma miatt „kettéválasztották” a rendezvényt, tavasszal hívták meg a fiatalokat, ősszel pedig a gyerekcsoportokat. Három évvel ezelőtt azonban úgy döntöttek, a tavaszi fesztivált inkább a néptáncnak, az őszi pedig a többi művészeti ágak szentelék. – A rendezvény közben szakmailag is kinőtte magát, ma már a legjobb néptáncfesztiválok közé sorolják a szamosújvárit. A tavalyi fesztivállal egyidőben, a Romániai Magyar Néptáncszövetséggel közösen szerveztük meg a II. Erdélyi Néptánc Antológiát, és akkor jött az ötlet, hogy idén lépünk ki az utcára, mutassuk meg magunkat a városnak – fogalmazott Balázs Bécsi Attila. Amint elmondta, a 2008-as szabadtéri bemutató sikerességén felbuzdulva a mostani rendezvényt teljességében szabadtérre tervezték, gyermekprogramokkal, kézműves foglalkozások bemutatásával és kézműves vásárral kiegészítve azt. Az alapítvány a Norvég Civil Alap keretében idén egy nagyobb projektet is megnyert, a pénzüsszeget pedig a mostani fesztivál mellett népzeneoktatásra, táncházak, nyári táborok, illetve az őszi mezősegi fesztivál megszervezése fordítják. – Célunk, hogy a régi értékeket, a néphagyományt átmenjünk a modern emberek gondolkodásába, tevékenységébe – tette hozzá az alapítvány elnöke.

A pénteki programban többnyire kirándulások szerepeltek: Szamosújvár magyarországi testvértelepüléséről, a Fejér megyei Abáról érkező csoportok csakúgy, mint a szintén magyarországi enyingiek, a székelyföldi csíkszentdomokosiak és balánbányaiak a szervezőkkel Válasz-

útra, Bonchidára és Székre látogattak. A széki és a Harmadik zenekar muzsikájára éjjel 3 óráig a Téka Művelődési Központ közelében található Gödörben ropták a táncot, hogy aztán másnap, szombaton, a környékbeli táncgyűttesekkel együtt a Fótéren is bemutassák táncstudásukat. Két részben, délelőtt és délután bővölték el a közönséget: a szamosújvári Ardealul, Kaláka és Kiskaláka mellett a dési Aranyeső, a széki Szalmakalap is fellépett, de nem hiányozhatott a kolozsvári Bogács, a Dor Transilvan és a Zurboló együttes vagy a szamosfalvi roma csoport sem. Csíkszentdomokosról az Elevenek, Balánbányáról pedig a Prücsökök érkeztek, de az érdeklődők az abai Tulipántos, a Kis Sárvíz és a Nagy Sárvíz együttesek műsoraiban is sokáig gyönyörködhetnek csakúgy, mint az Enyingről érkezett Lencse és Köles, illetve a pécsi Mecsek produkciójában. A szervezők szerint azért is fontos az együttesek közötti folyamatos kapcsolattartás, hogy a fejlődés jegyeit felfedezhessék egymás műsorában. – Mivel a magyarországi vendégek közül többen a helyi táncosainknál éjszakáznak, ezáltal mélyebb baráti kapcsolatok alakulnak ki, a családok később egymást meg is látogatják, sőt, akár házasságok is kötődnek, hogy csak az abai polgármester és búzai feleségének történetét említsem – mondta *Póka Enikő*, a fesztivál egyik szervezője, a Téka Alapítvány gazdasági alelnöke.

A jó hangulatot az éppen készülő kürtőskalács, illetve a kézműves vásár is fokozta. A kézműves vásáron a népviseletet bemutató ruhakészítők mellett mézeskalácsosok, gyöngyfűzők, fadomborítók, kerámiasok és ékszerkészítők munkáit csodálhattuk, és persze vásárolhattuk meg. – Célunk, hogy az ide érkező székelyföldi és kolozsvári mesteremberek által a régi, hagyományos mesterségeket bemutassuk

A szamosfalvi romák is hatalmas sikert arattak

és népszerűsítük a közönség körében – mondta Póka Enikő, aki pozitívumként értékelte azt is, hogy több helybeli román

lakos is kilátogatott a rendezvényre. Hozzátette: nem tesznek különbséget aközött, hogy a kézműves műhelybe betérő gyerekek magyarul vagy románul beszélnek, a Téka Alapítványnak bedolgozó pedagógusok mindenkit szeretettel várnak, hogy a legkisebbek agyagozásban, festésben, bábu vagy akár képeslap készítésben próbálhassák ki képességeiket. A délutáni program folytatásában a Téka Művelődési Központtól indulva, nótaszóval vonultak fel a város utcáin a táncgyűttesek, este pedig a palatkai és a Harmadik zenekar muzsikájára táncolhattak mindazok, akik még bírták szusszal.

(Megjelent a Szabadság Erdélyi közéleti napilap 2009. május 11-i számában)

Világosító Szent Gergelyre emlékeztek...

...a Zuglói, a XIII., XV., XVI., és XVII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok május 19-én a Zuglói Kisebbségek Házában. A rendezvényt *Zárug Béla* a Zuglói Örmény Önkormányzat elnöke nyitotta meg. Beszédet mondott *Nagy Gyöngyvér* (Csíkszereda), valamint *Csergő Tibor*, a gyergyószentmiklósi Tarisnyás Márton Múzeum igazgatója. A műsorban fellépett: *Avedikian Viktória* énekművész, *Szuper Géza* gitár, *Zárug Zita* előadóművész, *Puskás Eszter* énekművész, *Juhász Endre* duduk, *Gyulai Csaba* örmény dob, valamint a Harmónia-Celestis zuglói örmény kórus.

A közönség a Zuglói Kisebbségek Házában

Csergő Tibor

Kiskunmajsa, május 10.

A *Csete György* építész-mérnök által tervezett kápolna előtti fás ligetben, nap-sütéses tavaszi illatok és madárcsicsergés közepette, nagyszámú hallgatóság részvételével került sor *Pongrátz Gergely* halálának 4., az 56-os múzeum alapításának 10. évfordulójára rendezett ünnepi megemlékezésre. *Lezsák Sándor*, az Országgyűlés alelnöke köszöntője után *Dózsa László* színművész *Vörösmarty Mihály*: Előszó c. költeményét szavalta el, majd *dr. Kozma Huba*, az 56-os Történelmi Alapítvány társelnöke emlékezett a múzeumalapítóra és a múzeumalapításra. *Szakács Endre*, szamosújvári örmény katolikus plébános és a szamosújvári örmény katolikus kórus közreműködésével tartott örmény katolikus szentmise megérintette valamennyiünk lelkét. A szeretetvendégségen módunk volt hosszasan elbeszélgetni a testvér *Pongrátz Ödönnel*, aki ugyancsak a Corvin köz harcosa volt, jelenleg pedig a múzeum őrzője. **M**

Szakács Endre, szamosújvári örmény katolikus plébános, vikárius
„Fontosnak tartjuk a lángot ápolni és továbbadni!”

Pongrátz Gergely sírja fölötti emléktábla a kápolna közepén

Előszörban a 4. éve elhunyt szamosújvári örmény katolikus Vitéz Pongrátz Gergelyre emlékezünk. Nemcsak szamosújvári örmény összekapcsolódás folytán, de elsősorban a Krisztus Urunkal való közös kapcsolatunk révén. És nemcsak rá, hanem minden olyan hősré emlékezünk, aki részt vett az '56-os forradalomban, áldozatokról és túlélőkről. Szamosújvári kapcsolatunk révén a Pongrátz-fiúkon kívül csak a Nagykanizsán elhunyt Vitéz Bodnár Attilát ismertük.

Hogy miért fontos rá és rájuk emlékezni, hitüket, bátorságukat nemcsak csodálni, de követni is, mindannyiunk számára nyilvánvaló. Azért vagyunk jelen, és szentmi-

se keretében is azért tartunk megemlékezést, mert fontosnak tartjuk a lángot ápolni és továbbadni! A szabadság és feltámadás fényét, mely a következő nemzedékeknek megvilágított utat mutat.

Május 2-án a Duna TV-ben több kontinensre kivándorolt '56-os hőst szólaltattak meg. Az egyik, Ausztráliába menekült '56-os hős így nyilatkozott: „Örülök, hogy gyermekeim nem értik emlékeimet, mert ma Ausztráliában nincs olyan, mint '56-ban volt Magyarországon.”

Nálunk Erdélyben sincs már olyan élethelyzet, viszont akkor is fontos, hogy a

A szamosújvári örmény katolikus kórus és Szakács Endre, plébános

Csete György építész-mérnök, a kiskunmajsai kápolna tervezője és Pongrátz Ödön (jobb)

feltámadás fénye áthassa nemcsak a mi, de a következő nemzedékek lelkét is, hogy a saját szabadságunkért küzdeni soha meg ne szűnjünk, és ugyanakkor a mások szabadságát is tiszteletben tartjuk.

Az utolsó vacsorán, búcsúbeszéde kezdetén ezt mondja Jézus: „Én vagyok a szőlőtő.” A szőlőtő gyakran használt kép volt Izraelben, elkísérte a zsidó népet egész története folyamán. A templom elején kőbe vésett szőlőtő arra emlékeztette a népet, hogy Isten saját szőlőjeként mennyire gondozta, ápolta és elkísérte történelme folyamán anélkül, hogy az említésre méltó gyümölcsöt hozott. Jézus továbbviszi a szőlőtő képét, amely az áldás jele és a termékenység szimbóluma, és magára vonatkoztatja. Isten Fiában új szőlőtő-képet állít elénk, az ember csak akkor hoz gyümölcsöt, ha kapcsolatban van vele. A Jézussal való összekapcsolódásból fakad a többi emberrel való összekapcsolódás. A szőlőtő Jézus maga. Biztosan áll a talajba gyökerezve, amelyből az életerőt meríti, amit továbbad. A szőlőtő nemcsak átvitt értelemben az örménységet jelenti, a szőlővessző pedig a tagokat, itt pedig sajátos módon a diaszpórába került örményekre gondolok.

Azokra a személyekre, személyiségekre, akik keresztényből és örménységből fa-

kadóan alkottak, harcoltak, hogy az őket befogadó haza fényre derüljön, gazdagodjon, szabadabbá váljon.

Ebből a két forrásból merítve lettek a magyar történelem nagyon fontos személyiségei az 1848-as szabadságharc örmény származású mártírjai, az 1956-os forradalom hősei és áldozatai.

Így lehet Pongrátz Gergelyre is érteni Merza Gyula armenológus, örmény származású polihisztor 1880-as években írott versét teljes mértékben:

Maroknyi nép él e földön
 Több mint kétszáz éve,
 Érzelemben annyi öltön
 Színmagyarrá érve.

Oly magyar az örmény lelke,
 És a szó az ajkán,
 Hogy örömet ország lelte
 E derék népfajtán.
 S míg oltárán örmény maradt
 Kegyelet és rítus:
 A szívében, lám ezalatt
 Nőtt a magyar virtus.

Nekünk, akik elsősorban vitéz Pongrátz Gergelyre emlékezünk, feladatunk, hogy Krisztus békéjét és szabadságát hirdessük a lelkek üdvére, elutasítva minden igazságtalanságot, elnyomást, kizsákmányolást, erőszakot.

Azért is imádkozunk, hogy azok az emberek, akiket igazságtalanság ért és ér, akiket üldöztek és szenvednek, a feltámadt Krisztusban erőt nyerjenek és bízzanak a végtelenül szerető, irgalmas és igazságos Istenben. Ámen.

(Elhangzott Kiskunmajsán, 2009. május 10-én, Pongrátz Gergely halálának 4., az '56-os Múzeum alapításának 10. évfordulóján tartott ünnepségen)

Bálintné Kovács Júlia

A Kosutányokról

(2. rész)

A magyar búzával kapcsolatos vizsgálódások során még három kedvezőtlen körülményre hívta fel a figyelmet. Az ún. magasórlás révén a külföldi malmok jobb minőségű lisztet állítanak elő; a közlekedés fejlődésével a tengerentúli búza is versenyképes lett, s végül: a magyar lisztet hamisítják! Kosutány hivatalos megbízásból a búzán kívül vizsgálta a Magyarországról kivitt bab, sörárpa és különféle borok minőségét is. Megállapította, hogy a hazánkban származó mezőgazdasági termények és termékek minősége elleni támadások alaptalanok, mert a kifogásolt áruk mind külföldi termékek, csak éppen magyar néven szerepelnek, egyszóval hamisítványok. Kosutány keserűen jegyezte meg: „Míg ilyen ellenőrzés alatt állunk, ... addig mi akadálytalanul bocsájtjuk be a külföldről a hamisított fűszert, a mérges pipereszerket, s esetleg megbüntetjük ... az elárúsító magyar kereskedőt”.

Kosutányt 1903. október 1-jén az Országos Kémiai Intézet igazgatójává nevezték ki. Ugyanebben az évben a Műegyetem felkérte, hogy vegye át a mezőgazdasági kémiai technológiai tanszék vezetését. Úgy érezte, hogy a kettős feladatnak nem tud eleget tenni és az állást nem fogadta el, csak mint megbízott előadó tartott előadásokat három évig, amíg megfelelő tanácsvezetőt nem találtak.

Az 1881-ben Budapesten Állami Vegykísérleti Állomás néven létrejött, majd 1892-ben Országos Kémiai Intézet és Központi Vegykísérleti Állomás néven átszervezett intézmény széleskörű tevékenységet fejtett ki. Feladata volt minden vegyszeti szakkérdésben a kormány

részére szakvéleményt adni, a termelők és kereskedők terményeit, illetve áruit – amennyiben azok igényelték – kémiailag megvizsgálni. Az intézet 1901-ben új, önálló épületbe költözött, lehetőségei és feladatai tovább nőttek. Ezért – s mivel Liebermann Leó az addigi tudós igazgató megvált az intézettől – olyan szakemberre volt szükség, aki a növekvő követelményeknek eleget tud tenni. Így esett a választás Kosutányra. Igazgatása alatt az intézet tovább fejlődött, az itt végzett élelmiszer-vegyszeti vizsgálatok és kutatások jelentős mértékben hozzájárultak a magyar élelmiszeripar fejlődéséhez. Itt dolgozott 1915. január 19-én Budapesten bekövetkezett haláláig.

Egyike volt azon kevés agrártudósoknak, akik a XIX. században a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé kerültek. 1894-ben lett az MTA levelező tagja, székfoglalóját „Adatok a növényi fehérje képződéséhez” címmel tartotta meg.

A „Mezőgazdasági Szemle” 1883–1904 közötti szerkesztésén kívül a „Köztelek” című gazdasági szaklap mezőgazdasági vegytani rovatát vezette az alapítástól haláláig. Rendkívül termékeny szakíró volt, könyvei mellett több száz cikket, tanulmányt közölt, az előbbi két folyóiraton kívül a „Matematikai és Természettudományi Értesítő”-ben, a „Kísérletiügyi Közleménye”-ben, a „Gazdasági Lapok”-ban, a „Borászati Lapok”-ban és még számos más hazai és külföldi szakfolyóiratban.

Gazdasági akadémiai és műegyetemi tanársága során számtalan jól képzett szakembert adott a hazai agrártermelésnek és

kutatásnak. De vezetett molnárképző tanfolyamot, és a legújabb szeszipari technikai és tudományos eredményekkel ismertette meg a gyakorlati szakembereket a szeszgyárvezetői tanfolyamokon. A legnépszerűbb ismeretterjesztő előadó volt.

1907-ben III. osztályú vaskoronarendet, a „mezőgazdasági kísérletügy és tanügy terén kifejtett eredményes tevékenységéért” pedig 1912-ben udvari tanácsosi címet kapott. 1979-ben szülőhelyén, Nyírlugoson emlékkiállítás rendeztek Kosutány Tamásnak.

Főbb munkái:

Borászati vegytan alapvonalai. Magyaróvár, 1873. 104 lap.

Kosutány Tamás 438 lap.

A magyarországi dohányok jövője: TtK. 1875. Magyarország jellemzőbb dohányainak kémiai és növényélettani vizsgálata. I-III. kötet. Bp., 1877–1881.

Kosutány Tamás–Cserháti Sándor: Trágyázás alapelvei. Bp., 1887.

Kosutány Tamás–Lázár Pál: Gazdasági szeszgyártás kézikönyve Bp., 1892.

Kosutány Tamás–Cselkó István: Takarmányozástan. Bp., 1894. 325 lap.

A magyar búzáról és a magyar lisztről. Bp., 1907.

A magyar búza és a magyar liszt a gazda, molnár és sütő szempontjából. Bp., 1907.

A mezőgazdasági kémiai technológia alapelvei. Felsőbb tanintézetek hallgatóinak használatára. Bp., 1907.

Az országos m. kir. kémiai intézet és központi vegykísérleti állomás 25 éves működése. Emlékirat és beszámoló. Bp., 1907. 54 lap.

Irodalom:

'Sigmond Elek: Dr. Kosutány Tamás levelező tag emlékezete. Az MTA elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. Bp., 1926.

Aki még szeretne olvasni róla, ezt a kiadványt keresse.

A Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Akadémián látható a róla 1957-ben készített portrébormó, Gyenes Tamás munkája.

Folytatjuk

Egységes a Magyar Református Egyház

Egyszerre kondult meg a Kárpát-medence sok ezer református gyülekezetének templomharangja 2009. május 22-én, pénteken délután 4 órakor, miután a Magyarországi Református Egyház Alkotmányozó Zsinata elfogadta az egységes Alkotmányt. Debrecenben a Nagytemplom előtti téren hirdették ki, hogy újra egységre léptek a történelmi határok megváltoztatása miatt szétszakított egyházrészek és az anyaország reformátusai. A sajtótájékoztatón megkérdeztük *Bölcskei Gusztávot*, a Magyarországi Református Egyház

Zsinatának lelkes elnökét: „A magyarországi és a szórványban élő reformátusok számára egyaránt történelmi pillanatban, mit üzen a Magyarországon élő kisebbségeknek, köztük az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező kisebbségnek, akik között sokan reformátusok?” „Azt nem tudom, hogy a honi kisebbségek mit éreznek ezen az ünnepen, de minden református fontos számunkra, és testvéri közösségbe hívunk, várunk mindenkit” – válaszolta a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke.

(B. L. A.)

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(5. rész)

Egyike a leghíresebb személyeknek, aki azokban a napokban a kastélyban tartózkodott, Jakob Fridrich, a híres filozófus és költő volt (1743–1819).

Jakob Ágoston édesanyjának volt a vendége, aki, mint igen istenfélő aszszony, kedvelte Jakob nézeteit: a hit fontosságát a testi és lelki bajok orvoslásában.

Issekutz Mária különös vonzalma a templomhoz nagyban hozzájárult, hogy Ágoston három leánytestvérét, mint ápolónőket, felkészítse a templomi küldetésre az osztrákoknak Napóleon ellen 1800-ban Marengónál folytatott harcok idején. Temesvárról megérkezett Elemérré Ágoston felesége, Anna, akinek lakosztálya a kastély első emeletén helyezkedett el, míg a többi gyerekek, Gergely és Mária külön szobában voltak elhelyezve a kastély melletti épületben, amely Issekutz Mária nagyanyjuk tulajdonában állt. Közvetlen közelében volt a kápolnának használt helység. A gyermekek nevelésére szigorú gondot fektetett a nagymama és Boni Zsuzsanna nevelő, akit családtagnak tekintettek.

Minden reggel és este a nevelő kíséretében Gergely és Mária átmentek a nagymama szobájába, aki a kandalló mellett ült foteljában. Innen közösen mentek a kápolnába imádkozni. A reggeli után Edelman, ismert pedagógus, minden nap idegen nyelvet és más tantárgyakat tanított nekik. Hetente kétszer a táncmester is ellátogatott hozzájuk, aki a kastély nagyszobájában klasszikus- és korszerű táncokra tanította a gyerekeket.

Kiss Ernő gyermekevei gyakran az apa távollétében teltek el, aki sűrűn betegeskedett. 1800 telét Ágoston gyógyintézetben töltötte el Svájcban és Ausztriában. A kastély vezetését anyja, Mária vette át. A mindennapi dolgai mellett körüljárta a kastély környékét is. Mint felvilágosult, öntudatos aszszony, nagy hatással volt a vármegye társadalmi életére is. Minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy az eleméri kastély jelentős szerepet töltött be a XIX. század elején nemcsak Torontál, hanem a környező vármegyékben is. Nagy könyvtára mellett a kastély első emeletén helyezkedett el a zeneterem, melynek falai tele voltak gobelin képekkel. Kuriózumnak számított, hogy a terem egyik fala, amelyet a padlótól a mennyezetig kifeszített húrok fedték. Egy pálca segítségével különböző magasságokban, vízszintesen vagy ferden mozgatva, más-más melódiákat lehetett előcsalni.

Ebben a csodálatos teremben tartották meg 1800. június 13-án a Torontál vármegye bálját. A bál megrendezését Ágoston kezdeményezte fiatalabb fia, Ernő kétéves születésnapja alkalmából.

Az esti órákban a főbejárat előtt gyűlt össze az előkelőség. A díszlépcső tetején Kiss Ágoston és Anna fogadták a vendégeket. A fogadás után a kastély és a birtok gazdatisztre, Vendling mutatta be a megérkező vendégeket a már ott lévőknél. Ott voltak a főispánok feleségeikkel, rangos tisztek díszöltözésben, nagybirtokosok családjakkal, elismert művészek, társadalmi szemé-

lyiségek, nemcsak Torontál, hanem a többi vármegyéből is.

A rengeteg ajándék között egy középkori vitézi páncélruha is látható volt, amely egészen 1848-ig megvolt a kastélyban. Ismeretlen krónikás jegyezte fel, hogy a páncélruhát Ágostonnak Duka Péter, a bánáti főhadnagy adta, aki ez ünnepség kiemelt vendége volt (Duka Péter I. Ferenc császárt kísérte 1817-ben a határ mentén történt utazásai során).

Időközben Duka Péter nevéhez egy kellemetlen esemény is hozzáfűződött, amely egy kicsit beárnyékolta az ünnepséget. Ugyanis azt történt, hogy a szünetben, amikor a tánc és az általános jókedv már a tetőfokra hágott, a főhadnagy odafordult a Kiss házaspárhoz és bemutatta nekik Petrovity adjutánsát. Petrovity a kézcsók után mosolygós arccal megjegyezte, hogy nagyon meg van lepve Kiss Anna és egy bécsi utcai ismert virágáruslány közötti hasonlóság miatt. Ágoston félrevezette Annát, majd Petrovityhoz lépve felkérte, hogy nyilvánosan kérjen bocsánatot Annától. A teremben síri csend támadt, mindenki kellemetlenül érezte magát. Azonban Petrovity – belátva nevelétségét – nyilvánosan bocsánatot kért Annától és eltávozott.

Október elején Ágoston elutazott Svájcba. Előzőleg gazdatisztjével összegezte a gazdasági év jó eredményeit, amely bő termést jelentett valamennyi termény vonatkozásában. Minden létező raktár és megfelelő helység megtelt a különböző gabonával. Bőven termelt a szőlős kert és a nagy gyümölcsös is. Nem múlt el nap, hogy kereskedők ne jelentek volna meg és ne kötöttek volna szerződést a termés nagyobb része eladására vonatkozóan.

Néhány nappal elutazása előtt Ágoston nagy vadászatot szervezett Elemér környékén. Vendégei Torontál vármegye nagybirtokosai és jelentős személyiségei voltak, akik imádták a vadászatot. A menet kora hajnalban indult a kastély udvarából. Megelégedve a vadászat eredményével, a vendégek jó hangulatban vettek részt a számukra rendezett ebében, amelyet – nagy meglepetésükre – a Tisza-partján egy dereglén tartottak.

Az élet a kastélyban nem sokat változott Ágoston elutazása után sem. Közeledett a karácsony. Hosszú évek után végre az egész család és rokonság együtt volt. Issekutz Mária mellett jelen voltak Anna a gyermekekkel, Ágoston leánytestvérei, Kiss Izsák testvérei is: Jakab és Miklós (Nikolaus) a feleségével Issekutz Katalinnal, fiuk Antal a gyermekeivel: Károllyal, Katalinnal, Jakabbal és Miklóssal.

Mint előző években, a hagyományokhoz híven, a nagyteremben rendezték az ünnepséget. A Kiss család gyermekei mellett jelen voltak a híres fiú és leánykórus, valamint Elemér német és szerb képviselői is. A délelőtti ünnepi istentiszteletet a kastély kápolnájában a nagybecskereki Magdics Ádám katolikus plébános tartotta, amelyet követően Ágoston édesanyja megajándékozta a szegény sorsú eleméri gyerekeket. A gyerekek szüleivel beszélgetve Issekutz Mária megpróbálta felmérni a nincstelenség okait, hogy kellő módon tudjon segíteni rajtuk.

Az 1801-es újév a kastélyban csendesen és szerényen köszöntött be. Ágoston távolléte jelentősen kihatott a hangulatra. Másrészt Annát lefoglalta az idősebb fia, Gergő betegsége, így nem tudott segíteni az újévvárás

készülődéseiben. A jókedvet mindig Kiss Jakab megjelenése hozta meg, aki nagyon szerette a gyerekeket. Jelenléte most is boldogságot és örömet szerzett valamennyiüknek az év leghosszabb éjszakáján.

Január 2-án elkezdett a hó hullani. Az éj folyamán a nagy hófúvás következtében a forgalom leállt. Issekutz Mária kénytelen volt budapesti utazását elhalasztani, amely egyébként rendszeres volt. Ekkor látogatta meg rendszeresen a rokonságot, ismerősöket, majd bevásárlással töltötte idejét.

A januári és februári fagyok befagyasztották a környező tavak és folyók felszínét, ami lehetővé tette a szokásos eleméri „jeges ünnepek” megrendezését. A szánkokra kabinokat szereltek, ami öltözőként és a meleg étel és ital kiszolgálására szolgáltak. Kora reggeltől késő estig a torontáli korcsolyázók bravúrijait nézhatték a ragyogó jégpályán. Az egyik legügyesebb korcsolyázó Ágoston idősebb fia, Gergely volt.

A hirtelen telet felváltotta a korán érkező tavasz. Ágostontól hírek érkeztek, hogy hamarosan hazatér. Mária, Vendling segítségével megkezdte a tavaszi vetés szervezését. Vendling a parasztnak adott mindennapi utasításairól rendszeresen beszámolt Máriának. Időközben nagy kár érte a falu lakosságát. Április 23-áról 24-ére forduló éjszakán tűz pusztított Elemér szerb lakta területén. A tűz a szél segítségével gyorsan terjedt házról-házra. A tűz oltásában nagy segítséget jelentettek az eleméri németek is, így sikerült a tüzet estig eloltani, de kilenc ház teljesen leégett. A történetek bebizonyította Elemér lakosságának egymás iránti szolidaritását. Minden károsult szerb

lakos egy-egy német családnál nyert elhelyezést. A németek egyhangúlag úgy határoztak, hogy a kárt szenvedett szerb családoknak közösen új házakat építenek. Egyidejűleg a földbirtokosság is segítette a szerbeket építőanyag vásárlásával és az adók egy részének eltörlésével.

Május és június hónap legjelentősebb eseménye az Elemér környéki ásatások voltak, amelynek kezdeményezője Ágoston volt. Meghívására Budapestről híres archeológusok érkeztek. Különös gonddal és figyelemmel ástak a régi halmonokon, ahol három méter mélyen különböző szerszámokra és edényekre leltek. Mindezek a tárgyak az úgynevezett Nagy szigetről és az Őszvér dombról származtak, amely része volt az Okány szakasznak. A tárgyakat, amit kiástak, a kastély egyik helységében raktározták el (1848-ban egy rablás folyamán ezek a tárgyak megsemmisültek).

Júliusban a Kiss házaspár gyermekeikkel, Gergellyel és Máriával elutaztak Karlsbad gyógyfürdőbe, egy kis pihenésre. A kicsi Ernő otthon maradt Mária nagymamával.

Születésétől Ernő a nagymama kedvence volt, és felnőtt korában is sokszor emlékezett vissza a nagymama állandó jelenlétére, személyére, figyelmességére. Ezt a szeretetet érezte életének legnehezebb napjaiban is. Különösen a mesék maradtak meg emlékezetében, amelyekben az elnyomott főhősök kivívták jogaikat és megvédték becsületüket.

Augusztus végén Elemérré még kilenc német család telepedett le. Különböző iparos családok voltak, akik rögtön hozzáfogtak családi házuk felépítéséhez a kapott földterületen. A munkálatakat Vendling gazdatiszt irányította és ellenőrizte.

Folytatjuk

KÖSZÖNTJÜK A 70 ÉVES LÁSZLÓFFY CSABA KÖLTŐT, ÍRÓT, DRÁMAÍRÓT

Korpa Tamás

Születésnap – Száz sor magán – Lászlóffy Csabáról

A barikád neve: a Szellem. Negyven kötetes életműve – versek, regények, novellák, drámák, esszék, műfordítások – egy negyvenéves könyvtár lenyomatai: könyvomat és hajszálvékony vonalak galaxisából kirajzolódó metszet, kínai tekerckép, középkori freskó: Gesta Laszloffyorum. Képei narratívák, bevonják a szemlélőt a párhuzamos életrajzok, párhuzamos pillanatok metszéspontjaiba. A szemlélő, a tárlatlátogató is ott van a képen eleitől fogva: mindnyájan benne és rajta vagyunk. Csak éppen az alakok, hevülő vagy hibernálódó tárgyak mögül hiányzik a perspektíva, a kiszámítható szerkesztettség: ezek a tekercképek mélyek mint egy szurdokvölgy, s ha mikroszkóppal rájuk közelítünk, nem különféle színanyagokat, karcolódás-nyomokat, szénizotópokat láthat a tekintet, hanem valamifajta olyan érzés nyithatja tágra a szemet, amit Galilei tapasztalhatott, azon a bizonyos estén, kihőkölve az ablaküvegnek tapasztott távcső mögül: a Nap helye nem egy szilárd test az űrben, hanem tekeredő kezek, lábak és körmök

Vannak, akik Próteusznak, középkori képiró szerzetesnek, krónikásnak, poeta doctusnak, örök ellenzéki ellenállónak nevezik Lászlóffy Csabát, aki éles bajonettjével, a szóval, barikádok felett köröz.

lenyomata. Lászlóffy Csaba szövegeiből ömlő patronok, feloldódnak a szemlélő tekintetében: élnek. Mint a hideg csapvízbe eresztett pezsgőtabletta: színezik és kitöltik a teret.

Válaszútról beszélek, ha Csaba eszembe jut. Azt érezhetem, amit Galilei és a kiállítás néző látogató a termen végigvonulva. A jelképes nevű, apró mezősegi faluból Kolozsvárra utaztam. Életemben először egyedül. Másodszor Erdélyben. A tudat, hogy találkozhatok vele, Bástya-közi házában. A keresés gesztusa, az idegen város, egymást megszelő utcák, a kiismerhetetlenség. Az európai utazó Kínába repül, ahol hiába épít fel magában egy a Kína megértéséhez elvezethető tervet, s vetíti azt rá a kézzelfoghatóra, csalódnia kell, a repülőtéren elakad. Akit anya szült, mindig s végül, idézhetnének. Egy feltört padlójú lépcsősor egyik fordulójába ültem, a betonon átszivárgott néhány zöld szál, levél. A frissen zsákmányolt „klúzi” Helikont lapozgatva, azon gondolkodtam, hogy esélytelen megismernem a várost. Egy hely, ami önmagában nem nekem adott, ahol ismét nem élhetek. Éppen visszafelé indultam volna, a vasútállomást keresni, telve egy találkozás hiányával, mikor útba igazítottak: már

nagyon közel vagy, párhuzamosan azzal a fasorral, ahol állunk, van egy utca, van egy belső udvar, egy erkély, egy kinyitott ajtó, az ajtón üveg, az üvegen áttekintve Galilei képe, amint távcsövétől elhőkölve megérett valamit, valamit, ami nagyon – túl. Van egy könyvszekrény, negyven kötet, szét- és egymásba nyitható lapokkal, s egy látogató, aki önmaga vendége és a saját tárlatát nézi. Így volt. Lászlóffy Csaba, a napi tizenkét órás munka után, egy újabb, kész darabot ujjai közt tartva, a teraszon megállt. Először találkoztunk. Beléptem.

Egész a részből. – első szava. Leültetett minket Vicussal az asztalhoz, két évvel később, november vége felé, mikor az állomásról a villamos – már sötét volt, mint „a kibérelt lelkiismeret” – felkattintott ködlámpái nyomán a külvárosba sietett velünk, apró, a távolban összeérő síneken. Néhány kilométert gyalogoltunk vissza a taxiállomásig, majd a Bástya-közbe. Hátról az autóban, nagy kabátokból nézelődve, súlyos táskák a csomagtartóban, Vicussal egymásnak dőlünk. Gare de l’Esten-hangulat, kikászálódni a puha, prémes kocsihoz nehéz. Csaba Vergiliusként, fizet az alvilági hajós-taxisnak. Beakad a kesztyűm egyik ujja, elfoszlik a szál, ott marad, rész az egészből.

Eszembe jutott! „Sípolt / a szél, kellett az összekapaszkodás” – írta volt Turczai István pozsonyi sétáján Somlyó Györggyel, s most én Lászlóffy Csabával járom a kolozsvári szűk utcákat a Bástya-közben, Házsongárd (vagy, ahogy szoktam némi iróniával mondani: házsongárd) felé, félúton. Íme, a város, eléd nyújtom: harsány kacajjal, harsány jajjal / a rángatózó

metropoliszra mutat ballal / az egyik sarokban, a másikban mohás kövek, az ablakpárkányokra kikönyökölné a novemberi fagy, ha lenne, persze most nincs, egészen pontosan más van: fent nyitott, hideg, fém ízű égbolt, lent aszfalt- és korlátolvasztó hőség. Kolozsvár mediterrán város lett, de Kolozsvárra naponta kétszer benéz a monszun Györgyfalva és Jajdon felől. És Kolozsvárt lélegzik a gótika: a Szent Mihály katedrális –, lélegzik a Telefonpalota, a Malom utca, velük pedig egy pár lány, két pár lány és Kányádi hosszú, fekete-piros kabátban, svájcisapkában: kellett az összekapaszkodás. Csaba magyarul: „Élünk még? Élünk. Élünk kék az ég. Nem látjuk az elejét: a végét”. Csaba magyarul egy Pozsony mellett született férfiről, aki sűrű, ropogós, prémes téli éjszakákon Göncön kopogtat Károli Gáspár roppant tölgyfaajtóján, szótárával, aki Strasbourgban fogadalmat tesz egy professzornak, hogy lefordítja a zsoltárokat magyar nyelvre. Marosszentimre. Egy csokor orgona mellé. Nyelvem Petőfi Sándora: Szenczi Molnár Albert. És Szenczi úr ül a Házsongárd utca 1-es parcelláján, a lámpavas melletti padon, várja a holt professzort, akinek nem volt ideje megfordulni, hogy képbe, szoborba örökítsük. „Cseri uram, Apáczai! – szól Molnár Albert – Mennyit haladt tegnap óta Kegyelmed?” „Még egy holdtölte és befejezem az Enciklopédiát.” – néz halak és merengve Cseri uram, olvassa az évszakokat. Most megnézhetem az arcát, ilyennek képzeltem-e, ilyen barázda-árkolású, gyertyafény-szemű, bordó bársonykabátos megfáradt embernek? „A Maros-part!” – emeli fel ujját, mint Holdat az éjszaka. (Alig jön ki valami a torkomon a rozsdás levegőben.) Csókoltatom Alettát! – végül szólok felé. „Átadom.” – válaszolja és halványkék köpenyét meg-

emelve a nyomda felé siet, de csak lassan, végül pedig lépked, lépked, topog csak, mint egykor a távoli kikötő van Dyck színű mólóján. Csaba az óráját nézi, tördeli a kezét: „Jenő késik – jelenti ki szentenciózusan – lehet, hogy Kocsárdon nem volt csatlakozás: Vásárhelyt sokat rostokolt a mozdony.” Miközben értésemre adja Jenő késésének az okát, botladozva egy pillanatra megáll velem szemben egy sárgás arcú, remegő kezű, elfehéredett szájú, szinte lebegő alak. Ki ő? „Ó!” „Ó?” „Ó?” Mint egy halinaarcú Hamlet. „Ő az Ismeretlen Évszak, a Kányafő felé sétál minden délután.” Nekem csak ez a délután marad, ez a próba-nyár, nézem, nézem, és a láthatatlan sötétségben, a villódzó kirakatok között egy perc múlva ismét találkozom vele, most már a város főterén suhan, negyvenkettes szétapotsott félcipőben, az Ismeretlen Évszak, s a kimondhatatlan neonfények pásztázta rulett-csendben, egy életfogytiglani pillanatra összekapcsolódik a tekintetünk. Játsszuk, ami nincs, de lehetne. Milyen nap van, és milyen év? Mintha téli álomból hirtelen riadva ledobná magáról a sáros pokrócot Kolozsvár, pedig azt hittem nyár van! Nyárnak hittem, ami nyár, tél, tavasz, ősz cilindereiből csak együtt húzható elő! „Húzd fel a zipzárad!” – szól rám Csaba. „Hideg lesz.” Fázom. Ki tudja, Jenő mennyit késik. Egymásba karolunk, és megyünk a hóvirágos kolozsvári járdán, nézve a rügyező fákat, a hulló faleveleket, a távoli havas hegyeket és izzadunk az óriási hőségben. Fázom. Kamaszos mosollyal figyelem Csaba arcát: kockacukrot viszek a Szent György lovának! Végigfutok a Farkas utcán, a Bolyai Egyetem és a líceum előtt, a templom elé, ahol Márton és György mesterek kapcsolják Szent György testére a pán-célokat. Állok, kinyújtott tenyeremben

néhány kockacukor, minden elmosódik, minden tökéletesen tiszta és éles. Csaba mellém ér, súgja: „lassan mehetnénk, jön a Sárkány: a monszun, és Jenőt se váraszuk soká mindenkor pályaudvarokon.”

A Kaszás bűdös pálinkát iszik, dúdolgatom Kalász László verssorát, miközben a Phoenix könyvüzletbe tartunk Csabával, bemutatni a *Hiányzó-e magadnak?* című új könyvét. Miután megtartjuk az előadásunkat, méltató kritikások, elfoglaljuk helyünket, és a Mester, Lászlóffy Csaba szólásra emelkedik. Legszemélyesebb könyvem – kezdi. Kint a mostani szekusok tudósítanak, már nem poloskával, hanem mobil mikrofonokkal az arcukra ragasztva: most ő beszél, a megfigyelt, adhatják tovább a hírt, digitalizált jelek számkódjaiként – Mert én voltam Madame de Steäl, Freud, Kosuth, Thomas Mann és Dürer. Bovaryné is én vagyok. Néma csend a könyvüzlet, könyvfolyosói, árkádjai, cintermei között. Az egyik pillanatban nyugodtan hátra dőlök a székemben, a másikban előre hajlok, a következőben mint a tört nád: éppen az asztal tart meg. Mosolygok, majd rám komorul az est, lámpavasakon lógó villanyégőivel. Jó így. Csaba felolvasson új könyvének néhány fejezetéből pár részletet. Az jár a fejében, hogy könyvei, versei, könyvtára, házának egész görög, máskor pedig gót és barokk hangulata, emlékei hogyan járulhattak az én öner-tésemhez. Mert hogy járultak, az biztos. Meg a fák, hogy miért? Miért tapadnak a Niagara-vízesés sziklatornácára, az őserdőkől dübörgő folyóval szemben. Aztán a kert, innen nagyon messze Babitsot idéző versében: „Sűrű esőben, fényben ha van / láttam a kerted Tivoliban.”

(Szabadság 2009. május 23.)

Meghívó

III. Örmény Kultúra Hete 2009. június 17–23.

Fővédnök: *Németh Szilárd* elnök

Fővárosi Közgyűlés Esélyegyenlőségi,

Foglalkoztatáspolitikai és Kisebbségi Bizottság

Június 17., szerda 17 óra: Megnyitó – a Világ Örményeinek Napján – a Marczibányi Téri Művelődési Központ M Galériáján (Budapest II. ker., Marczibányi tér 5/A)
Program: **Sajtótájékoztató, kulturális műsor és könyvbemutató**, valamint **Szabó László: ARMÉNIA II. Képek a történelmi Örményország területéről** c. fotókiállítás zárása.

Közreműködik: *dr. Issekutz Sarolta* elnök, *Flórián Antal* színművész

Örmény süteménykóstoló

Rendezi: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Támogató: Bp. Főv. II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Június 18., csütörtök 17 óra: **Fővárosi Örmény Klub**
(Budapest V. ker., Semmelweis u. 1–3., I. em. Bartók terem)

Program: **Torma Zsófia, a világ első régészője**

Előadó: *Szakácsné Friedrich Klára*

Torma Károly régész, akadémikus, egyetemi tanár, Aquincum romjainak feltárója, az aquincumi múzeum megalapítója

Előadó: *Bálintné Kovács Júlia*

Rendezi: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Június 19., péntek 10–19 óráig: **Örmény filmek bemutatója** (non stop)

(Helyszín: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum – Budapest V. ker., Szent István tér 15.)

Program: Husher/Emlékek – dokumentumfilm az Örmény Genocídiumról 41’
Tözsvozsik - örmény kisjátékfilm. (m. felirat, 1961, rendezte: Arman Manarjan) 20’
Pandzsuni, a jótevő – örmény játékfilm, (magyar felirat, 1993, rendezte: Arman Manarjan) 96’, valamint erdélyi örmény dokumentumfilmek:

Hájr Méhr (38’) – rendező: *Kali Kinga*

Az Erzsébetvárosi örmény búcsú Erdélyben (37’) – készítette: *ifj. Opra Vilmos*
II. Örmény Kultúra Hete Budapest 2008. április 17–25. dokumentumfilm (48’) – rendezte: *dr. Issekutz Sarolta*

Rendezi: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Bp. Főv. II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Ferencvárosi Örmény Önkormányzat

Június 20., szombat 15 óra: **Örmény katolikus közgyűjtemény megnyitója**

(Helyszín: Budapest XI. ker., Orlay u. 6.)

17 óra: **Világosító Szent Gergely búcsú és szentmise** az Örmény katolikus kápolnában (Bp. XI., Orlay u. 6.)

Agape

Rendezi: Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Június 21., vasárnap 19 óra: **Üvöltő kövek birodalma** – Örmény művészek gálája (Magyar Kultúra Alapítvány Színházterem – Bp. I. ker., Szentháromság tér 6.)

Rendezi: Budavári Örmény Önkormányzat

Támogatók: Józsefvárosi Örmény Önkormányzat, Fővárosi Örmény Önkormányzat, Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Június 22., hétfő 18 óra: **Ecsmiadzin kincsei – kiállítás** megnyitó (Budapest XII. ker. Művelődési Központ kupolaterme – Budapest XII. ker., Csörsz u. 18.)

Fővédnök: *Lovas Pál* alpolgármester

Közreműködik: *Takács Bence* előadóművész, *Renczés Dávid* (trombita),

Renczés Balázs (cselló), *Bakó Mária* (ének)

A kiállítási anyagot az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület bocsátotta rendelkezésre

A kiállítás június 28-ig tekinthető meg.

Rendezi: Budapest XII. kerületi Örmény Önkormányzat

Június 23., kedd 18 óra: **Zenés könyvbemutató és záró vacsora** a Marczibányi Téri Művelődési Központ belső kertjében (Budapest II. ker., Marczibányi tér 5.)

Bemutatott könyvek: **1.** *dr. Issekutz Sarolta: Örmény halottkultusz és temetkezés, Erzsébetváros és az örmény katolikus temető, CD melléklettel*

2. *II. Örmény Kultúra Hete Budapest 2008. április 17-25., dokumentum kötet, DVD melléklettel*

Közreműködik: *Puskás Eszter* énekművész, *Juhász Endre* (duduk és zurna), *Gyulai Csaba* (dob), *dr. Szuper Géza* (gitár), *Vikol Kálmán* (klarinét), *Baráth Emőke* (ének)

Erdélyi örmény vacsora – előzetes foglalással és befizetéssel

Könyvvásár

Rendezi: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Támogató: Bp. Főv. II.–, XII. kerületi, Ferencvárosi Örmény Önkormányzat, Fővárosi Örmény Önkormányzat

Szervező és rendező: *dr. Issekutz Sarolta*

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

(e-mail: magyar.ormeny@t-online.hu)

www.magyarormeny.hu

Fővárosi Örmény Önkormányzat

Valamennyi program ingyenes, kivéve a záró esti vacsora.

A program a honlapon megtekinthető.

IN MEMORIAM LÁSZLÓFFY ALADÁR (1937 – 2009)

Bálint Tibor

Ali csatái és békekötései

Vagy negyedszázaddal ezelőtt, életem egyik válságos szakaszában, menedékjogot kértem Alitól, és ő be is fogadott. Hogy miért épp hozzá fordultam, nem tudom. Később azonban olyasmire figyeltem fel, hogy például a kutya, vendégek érkezése esetén, mindig előbb a gyerekekhez szalad, s fölágaskodva neki nyújtja oda elsőként bizalma és hűsége jeleként a mancsát.

Ez a nagy gyerek a tarka közösségben Ali volt nekem, s maradt mindannyiunknak a mai napig. Szívébe, mint hatalmas urnába hullottak évtizedeken át a panaszlevelek, orvosi receptek, lakásigénylések, s fáradhatatlan szolgálatát csak az éjjel-nappal nyitva tartó gyógyszer-tárhoz tudnám hasonlítani.

Szétnyitható ágyamat, amelyet a hónom alatt hordtam, összecukható sorsként, végigfektettem a folyóiratok és könyvek ezreitől terhelt asztalok között, ahol éjjelenként egyetemes műveltségű s mégis eltévedt egerek szolongatták egymást, a romba dőlt könyvtár labirintusában. Hanyatt fekvé merengtem az életem, házigazdám költői sorait olvastam a téveteg fénynél, de a belső világosság mind erősödött bennem, a közös felismeréstől, hogy csupa nosztalgia minden élet, s hogy

*Az értelem néha még összerándul,
ha sarkát üvegcsereppel metszik el.
Mert értelmetlen kínokat megszokni
még tízezer éves lét sem nevel.*

Kíváncsian emeltem fel a fejem a papírszagú homályból arra a kérdésre is,

hogy ki tartja számon az állatok haragját és a virágok idegenkedését egymástól, s minél mélyebbre értem a szavak sűrűjébe, annál inkább elhittem neki azt a vallomást is, hogy a gondolata, mint kilehelt lélek, percenként átfut tízezer évet...

Ha megjött, mintha mindig nagyon-nagyon messziről érkezett volna, csillagközi utakról, hűvös fényekből, mert amint mondotta volt: *Aki ember, itt a végtelen fókuszában érzi magát jó helyen.* S mennie kellett, örökké úton lennie, mert hiszen elég volt pár személyes semmiség, s helyét már emberiségként sem találta; de hogyan is találhatta volna, amikor *Kinn zivatar készül és könyvek meg vízések hullanak a világban mindig, most is valahol.*

Örökké mintha nagyon messziről érkezett volna, mondom, a közügyek zűrzavaros távolából és kozmikus terekből, ahol még szintén lehettek bajok: esetleg az ég nem vált még el a vizektől a világ-mindenség valamely csücskében, és tovább tartott a káosz. Ez a kétféle élmény, a valóság és a végtelenbe táguló olykor téveteggé, már-már értelmetlenné tette a szavait és indulatait, amikor jóval később naponta fölszuszogott a Napsugár szerkesztőségének harmadik emeletére, Jákob meredek kőlétráján, s úgy nézett reánk, mint aki ezt gondolja:

*Akik látnak, nem hiszik, hogy egyedül
Valaki a messze áramába ül*

Máskor beszélni kezdett, heves mozdulatok közben, minden ismert vagy

közölt előzmény nélkül, világra szóló nagy érzékenységében, s olyasmit óhajtott, hogy most már legyen vége a játszmának, és mindenki terítse ki a lapjait; aztán leült az asztalához, és ferdevágású hatalmas szemével idegenül rámeredt kicsiny noteszlapjaira: nézte a sorokat, amelyek a szív működést vagy a földrengést mérő készülékek apró, egybefolyó hullámaihoz hasonlítottak, majd egy idő után rázkódni kezdett a nevetéstől:

Egy szót sem értek az egészből? – mondta. – Melyiketek próbálja meg kibogozni? ... Szüntelen közeledése a világmindenséghez már pusztán amiatt is meglepett, mert fiatal költőként gyakran csizmában járt, mintha Csokonai és Petőfi felé integetne vissza az időben, bár inkább népbiztosnak tűnt számomra, aki maga is belepirul biztatásainak és vállalásainak nagyszerűségébe, amellyel új korszakot üdvözölt.

Ebből a romantikus hitből indult el a végtelen fókusz felé, az egész emberiség sorsát föl vállaló feladat felé, a kétségek és a meghasonlások felé, az emberi és költői kiteljesedés felé. És mindannyiunk közül, akik közel állunk nemzedékéhez, leghamarabb ő jutott el a megértés és az örökös megbocsájtás bölcsességéhez, az írói hiúság szerény és természetes fegyelméhez, s ama ritka nagy költők közé tartozik, akik el tudták viselni tehetségük súlyát... Mostanában, amint ismét körüljártam a verseit, egyre inkább az volt az érzésem, hogy valójában nem tesz egyebet, mint azt, hogy nyugodt mozdulattal szüntelen és fáradhatatlanul a helyükre rakja, visszailleszti a szellem és az erkölcs kötőmbejeit, amelyeket a vásott emberiség száz-ezerszer is szét dobált és otthagytott Isten számába... Mondják, hogy ez a költészet

racionális. Sőt azt is, hogy szenttelen. Ezen elgondolkozom. Hiszen nemcsak a tudat finomulhat lélekké, hanem a lélek is tudattá válhat, s az igazi alkotóknál a kettő gyakran egybefonódik. Mert sugárzó lélek működik a fánadtan összekoccanó molekulákban is ...

Pozitivisták állítják, hogy minél nagyobb karéjt hasít ki egy alkotó elme az ISMERETLENből, a homályból, a sötétségből, annál nagyobb felületen érintkezik vele, az izzólámpához hasonlóan. Az ilyen költőben, a teljes megismerés vágya azonban nemcsak boldogságot ébreszt, de szorongást, sóvárgást, fájdalmat is. Főként, ha úgy benne él a valóságban, ahogy Lászlóffy Aladár hadifogságba került ólomkatonája vagy *A képzeletbeli ásatás* hús-vér alakjai: e kitűnő regény, amellyel a szerző saját kezűleg tette fel a koronát a fejére, megtisztelven magát ötvenedik születésnapján...

Hogy érzelem nélküli volna e költészet, melynek sajátos lüktetése nem foglalható rím- és ritmusképletekbe, csak az olyan állíthatja, aki a valóságban és a sorok között nem leste meg a költő fájdalmas melázásait, a gyarló test zsarolásainak fogvicsorgatva ellenszegülő akarat megnyilatkozását, a szeretetet és az irgalmasságot minden iránt, ami él, vajúdik, szenved. És azt se felejtjük el, hogy meghatódottságunk fokának semmi köze egy mű vagy pláne egy életmű értékéhez! S ha a végén az érzelmességhez jutottunk, hadd idézzük meg tanúnak magát a költőt:

*„A hang, amellyel az eső hull a holdra,
az itt a baj, ez ingerel már régen.
Valaki tudja, s ki is kezdte véle
világra szóló nagy érzékenységem.”*

(Megjelent 1987-ben, a Korunk 6. számában)

Lászlóffy Aladár**Versláb és kamatláb**

A kommunikációnak megvan az a jellege is (sőt ez a legkívánatosabb), hogy az ember közölheti az együttműködési szándékát is. És van egy kínai fala az emberi lények közötti szóértés megszüntetésének, mely inkább épül a szenzációra, mint a valóságos irritáltságra. Ez a virtus, a provokáció, a gyűlölet világa. A gyűlölet világa mindig felszínen zajlott. Az igazi emberi szövevény pedig a mélyben. A felszínen a Dzsingisz kánok vezették rohamra légióikat, és Waterlook kerültek egyik oldalon veszteséglistákra, másik oldalon a trófeák közé. Mert a felszínen ez az egyetlen könyvelési mód lehetséges. A mélyben a lényeg szövi a maga szövetségait és repülőszőnyegeit: arabok folytatják, amit hinduk kezdtek el kiszámolni, szefárdok és szaracénok továbbítják Európa utódainak Európát: mentik át, mentik ki saját hamvaiból Arisztotelészt az új Arisztotelészek számára. Amiből mindig mindenkinek csak nyeresége származhat. Kínában találják fel a nyomtatást és az iránytűt, és Amerikáig imbolyog el általa az önma-ga narcizmusába majdnem belefulladt Európa. Csak némi szerkezeti hibákon nem lehet segíteni. Például néha szomorúan kitetszik, hogy valami réges-régen nem euklideszi térben valakik mégis, még mindig és csakis egy euklideszi geometria törvényei szerint tudják el-

gondolni a dolgokat; a kivitelezés persze nem sikerül valami „tudományosan”. Mert Európa tele maradt trogloditákkal: selyemnyakkendő, diplomata-tatáskás lelki sans-culotte-tokkal, parvenü, de oltatlanul maradt hajtásaival saját gögös múltjának. Milyen szomorú, hogy valaha mentől mediterránabb volt valami, annál ne-

mesebb lehetett, most annál barbárabbnak bizonyul. Felfuvalkodottságában összetéveszti keleti lábát a kamatlábbal a Nyugat, és diliházból szabadult Verne-epigonok csapata észak a dél ellent játszik, vagy áлиндianoskodik nála civilizáltabb és érzékenyebb „vadak” ellen. Sajnos ez mind nem új keletű, az mind ezerszer elhangzott, a figyelmeztetések bőrbe kötött anyagából világegyetemi könyvtár állítható össze: borjúra gatyá, ökörtől egy font húst, falra hányt borsó és ördögre festett fal – záporoznak csak a leglényegesebb maximák és axiómák. Ki lesz a közönségük? Ugyanaz, aki a mai médiát falja, a hordószónokokat hallgatja? Ne tessék viccelni: aki a Káin-képezdékben szerzi a diplomáját, nem fog soha beiratkozni Ábel-tanfolyamokra. S egy szép napon, ha minden szülő úgy látja majd, hogy a gyerek érdeke, hogy bármi áron való túlélésre készítsék fel? Ha minden családja a Newtonok fejére kívánja pottyantani a maga hirosimai almáját, mint végmegoldást?

Ki hirdet eredményt az Endlősüngök olimpiáján? Igen: van a rabságnak s van a szabadságnak is egy-egy elviselhetetlen véglete: annyit veszíthetsz benne, vele, általa, hogy nem éri meg, már nem kell. Manapság (ne tessék megijedni: nem utoljára) egy huszonnegyedik óra közeleg, amikor vagy megváltozik az ember (szerkezete) – vagy a következő huszonnégy órában, huszonnégy évben, huszonnégy évszázadban folytatja ugyanazt. Ugyanezt. Egyesek kotkodácsoló jeremiáskodása, kettesek folklorista buzgalmú gyűjtő-leíró munkássága s hármások kaján optimizmusa közepette. Mert amint azt többek közt Comenius mester vagy háromszázötven esztendővel ezelőtt a fejükhöz vágta: az emberi nemet (csak) három baj kíséri – „elménk szokásos tévelygése, erőnk szertelen pazarlása s reményeink szüntelen meghíúsulása”. A többi csupa siker és élvezet. S némi kommunikáció.

(Megjelent: *Korunk Harmadik folyam, XX/5. 2009 május*)

Meghívó

A II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat szeretettel hívja

**2009. június 13-án,
szombat déli 12 órára**

a II. Kerület Napja keretében idén is megrendezésre kerülő

**Ízek utcája nemzetiségi
gasztronómiai kóstolóra.**

Keresse az **örmény** sátrat!

Helyszín: Millenáris Park

Mindenkit szeretettel várunk!

dr. Issekutz Sarolta elnök

Lászlóffy Aladár**Végtelenség**

Jön egy téli délután különös szögéből a fény. A polcon minden január önálló kötet, új regény.

Messze a Házsongárd aludt, már akkor bánatok felett, mikor még ki sem alakult e változat velem s veled,

s aludni fog majd akkor is kék hó alatt, ha ott vagyok s különös szögekből egy kis fényt vetnek téli csillagok.

Az ablakot ki nyitja ki, s ki csukja vissza a falat? Bennünket olvas valaki távoli lámpafény alatt.

Ezért lehet, hogy annyi báj és annyi sajdulás rokon: e belső gyöngyházfény, a táj a téli délutánokon.

A színhelyek mögött onson, a fák között süt át a nap. Még vége sincs s már olvasom: a sor rajtam is áthalad,

a betűk talpfáin a sor – s a szöveg engem is befed. Az idő kérdi valahol hogy engeded, nem engeded?

Valószínűtlen napszakok, különös januári fény. Amire bármit megszokok, már elsodorták, nem enyém.

Két tábla között valahol – a vonat! a csillagot!... Hogy én, vagy legalább a hold láthassuk már a címlapot.

IN MEMORIAM LÁSZLÓFFY ALADÁR (1937 – 2009)

Balázs Imre József

Üzenet a legbelső titkos lőtereokről

„Rád lőhetnek, mint cirkuszi céllövőben bármelyik kiállított pléhpofára – csattanva hanyatt esel s még rád se kattanhat koporsód öröknyugalmat őrző zára.”

1956 novemberében, Budapesten írta ezeket a verssorokat Lászlóffy Aladár. Tizenkilenc évesen számot vehetett azzal, hogy a következő pillanatban akár távozhat is az élők – a rohanó, mozgó, hasra vágódó budapesti célpontok – sorából. A kolozsvári Bolyai-egyetem diákjaként alig szabadult ki az ötvenes évek Romániájából egy rövid utazás erejéig, a forradalmi események kellős közepébe került.

Ezeket az emlékeket, tapasztalatokat az utazásról visszatérők Romániában csakis a „legbelső, titkos lőterekre” számúzhaték, és a hatóságok természetesen valla-tófényekkel világították be ezeket az első adandó alkalommal. Lászlóffy Aladár korán berendezkedhetett arra, hogy számára a legfontosabb dolgoknak belül a helye, saját, belső mércéje szerint kell megtanulnia élni, és a maga húzta határvonalak a legfontosabbak, azokat kívülről mások másképpen fogják úgyis megítélni.

Társaságban joviális, nyílt, szójátékok sziporkáit felszikkasztató irodalmárként ismerhette mindenki. A kilencvenes években, amikor Cs. Gyimesi Éva kezdeményezésére a BBTE Magyar Irodalomtudományi Tanszékén tanított meghívott előadóként, bölcsészdiákok is hallgathatták azt a hatalmas műveltséganyagot görgetni képes, szellemes és ugyanakkor információ gazdag beszédanyagot, amely korábban a Lászlóffy Aladár-kötetek olvasói számára lehetett inkább ismerős.

Ilyenformán tehette jóvá az akkori egyetem azokat az igazságtalanságokat, amelyek Lászlóffy Aladárt a beskatulyázhatatlan, jólfésültséget kerülő diák-irodalmár szerepében érték túlságosan szabad szellemű államvizsga-dolgozata és egyéb megnyilatkozásai miatt.

Miközben kifelé mindig is a nyelvi bő-ség képzetét keltette a Lászlóffy-élet és -életmű mindinkább mélyült befelé. Jel-legzetes gondolatalakzataiban, amelyeket legjobb verseiben, prózájában és esszéi-ben egyaránt fellelhetnek egykori és mai olvasói, az idő mélységeit kutatta, és azt kereste, ami egyetemes, időtlen.

A legváratlanabb helyeken bukkant analó-giákra, és megtalálta a módját, hogy szán-dékolt anakronizmusokkal, különböző képek egybeláttatásával hökkentse meg és zökkentse ki olvasóit bevált gondolatme-neteik közül. Aki olvasta Az alexandriai könyvtár égése című verset, nem szabadulhat többé a könyveket és embereket egy-beíró képtől: „Kiléptem polcom aajtájába, és a folyosó hangulatából rögtön láttam, hogy valami rendkívüli történt. A bölcsék, költők és tanítómesterek valamennyien ál-mukból felzavartan állnak a polcok szélén, a folyosók emeletei felett. – Ég a szálloda! – Tűz van! – Ég a könyvtár! – kiáltoztak összevissza a rohangálók.”

Betegségei, illetve az általa egyetemesnek talált értékek nyilvánosságbeli árfolya-mának megrendülése megviselték utolsó

éveiben: az idő mélyén folytatott kutatá-sai egyre inkább a keserűség élményével jártak együtt számára, miközben a jelent ideálisabb múlt időkkel próbálta szembe-síteni. De az, hogy ő egyre kevésbé érez-

te otthon magát napjaink világában, nem jelenti azt, hogy olvasói ne érezhetnék magukat otthon a Lászlóffy-versekben, amelyek ki-kiszólnak nekünk polcok ajtá-jából, ablakából.

IN MEMORIAM LÁSZLÓFFY ALADÁR (1937 – 2009)

Bogdán László

A könyv, a hó, a zene, a szél (Búcsú Lászlóffy Aladártól)

„Meglep az árnyék maradandósága, / meglep, hogy eltűnt emberek körül / ilyen nagyon és pontosan és forrón / megmarad az űr” – írta. Mint egyszer Bartók című versében, s most, amikor végleges áttűnése után megpróbálom magam elé képzelni, érzem a képzelt, végzetesen eltűnő arca, alakja, szemé-lyisége helyén ezt az űrt.

„Logikák járják előtte a táncot, / kék pil-lék, kékebb fellegek, / lesem és meg fo-gom szerezni őket, / mielőtt elmegyek.” A vers megírása után még majdnem négy évtizede volt „megszerezni”, remélhető-leg sikerült, iszonyú tudás halmozódott verseiben, esszéiben, glosszáiban, regé-nyeiben, elbeszéléseiben, bölcsesség és tapasztalat. Ami az Ő esetében hihetetlen hajlékonysággal és ambícióval párosult, „a világot bármikor újraköltöm” – írta még fiatalon, s hogy ez mennyire sike-rült, mindenki megtapasztalhatja, aki te-remtett világa útvesztőiben bolyong...

– „Mint tükre előtt a komédiás: / mutat-va, vagy csak meglepődve látod, / hogy kicserélik hajzatod, kabátod / s kint csak egy tincs, egy színfoltocska más, / s mi ismerős volt, máris látomás. / Erősen hinni kell, tudni magunk, / hogy játszani küldhessük látszatunk...”

– Úgy képzeljük, a Lászlóffy-verset író költőt –, aki versről versre teremti újjá

önmagát és a világot, ezért kötetei példá-san folytatják és kiegészítik, kiteljesítik egymást –, hogy csak üldögél a borges-i bábeli könyvtárban. Künn, az ablakon túl Bizánc vagy a bíborló trónon senyve-dő Dózsára látni, akinek fején lángol a tüzes vaskorona, mint a bábeli könyvtár fölött úszó telehold. A versek önmaguk-kal kötik meg a régen beígért szövetsé- get, de a különös történelmi tragédiák paradox módon nemhogy gyengítenék, de erősítik a szövetség erejét, még ak-kor is, ha leverően igaz Az elmozdult Termopülé című vers tanulsága: „A me-der kicsit fennebb volt, barátom, / más-hol esett, és itt máshol látom – / a hősök feje kilátszik az árból, / de rendszerint már testeiktől távol.”

– A bábeli könyvtár fölött, az ezüstö-sen szítaló holdfényben felragyognak, szikkázva érnek össze a felismerések, gömböt formálnak, és ebben a gömb-ben, akárcsak az emlékezetben vagy a képzeletben, megvan minden még és összetartozik, igen, itt lüktet az ezerar-cú, újraköltött világ, minden balsejtelem és rossz ómen dacára megkötetett és összetart a szövetség, költő és olvasója örök szövetsége. És él!

(Háromszék 2009. április 23., csütörtök: In Memoriam)

Szilágyi István

Aki üvegtáblákból akart katedrális építeni

„Amit ígértem, megtettem” – valami ef-féle szavakat írt le utoljára Lászlóffy Aladár. Búcsúzóul? Hogy aztán repülését a zuhanásban folytassa s fejezze be?

Egy hegyvonulat közvetlen közeléből nem látszanak a csúcsok, a magaslatok; ebben a pillanatban még így vagyunk vele is: nem tudjuk fölmérni, egyelőre fölfogni sem, az általa teremtett mű nagyságát, jelentőségét. A sokországos magyar irodalmi hazának aligha van olyan tája, zuga, ahol ne ismernék, ne tekintenek magukénak mindazok, akik számára a költészetnek s egyáltalán a magyar nyelven teremtett bármi kultúrkinccsnek becsülete van.

Ő volt az közülünk, akinek sikerült egybenytitnia az időt, ama történelmi örök végeérhetetlent – és azt a teret, ama végeset, melyet az ember magateremtette alkotásokkal benépesített.

Örökmozgó zabolázhatatlan szellem, kinek állandó belépője volt az emberiség valamiféle elpusztíthatatlan Alexandriai Könyvtárába, melynek csöndjében – mily ritka pillanat – az Olimposz s a Golgota közt fél úton olykor megpihent. S közben mindegyre már-már összecsaptak fölötte a könyvuniverzum hullámai. Hol arra szánta el magát, hogy majd rendet tesz Babel káoszában, hol meg üvegtáblákból akart katedrális építeni – miközben tudván tudta: „veszélyben a törekenység”. Hisz „madár torkában is golyószóró kelepel”.

... Világforradalom-tavaszkokat mártíroktöberek követnek; itt Weimar-barokk, amott Kalevala-fenyvesek. Az Akropoliszon a macska is Periklész; amott Batukán lova vágat, ám a paták zaját elnyomja az egércincogás. S a költő, akit „a béke tör kerékbe”, elszántan igyekszik versbe-teközolni minden megnevezhető létezőt.

Néhai Bálint Tibor barátunk egyszer azt mondta: ennek az Alinak akkora szíve van, mint egy meteorológiai léggömb. Igen, annak idején, az anti világban megszoktuk, ő az erős, ő az, aki megvéd bennünket, aki levesz vállunkról megannyi terhet, s csak annyit mond – és ez is verssor –: „a nehezen már megint túl vagyunk”. Ő volt hát a mi bajvívónk.

Az ám, de ki védi meg az erőseket? Mi sajnós tehetetlenek voltunk, elgyámoltalanodtunk akkor, amikor bántás, rágalom ellen kellett volna őt megvédenünk.

Mára esetleg azzal nyugtathatjuk meg, netán ámíthatjuk magunk, hogy hiszen Lászlóffy Aladár barátunk volt olyan vérbeli önpusztító – ebben is, mint a legnagyobbak –, hogy igazából ártani is „hatekonyabban” tudott saját magának, mint a mai és mindenkori kincstári jóakarát „külső munkatársai” neki. Mert ugyan biza mi volt az a piti lejárata-kíséret mindazokhoz a lélekölő, önemésztő aggodalmakhoz képest, melyeket Lászlóffy Aladár kultúraféltésben, Európa-féltésben, emberiségféltésben, magyarságféltésben élete során végigélt?

Odaátról a rosszakaróinak is visszaszól:

Nézem a temetőtetőről:
hogyan is néz, ki beleőrül –
nem azok szenvednek, kik nyelnek,
hanem kik izzón irigyelnek.

... Most, amint e sorok megírására készülvén egyik verseskötetét föllapoztam, döbbenet fedeztem föl, hogy igazából elbúcsúzni is az ő szavaival, verssoraival lehetne tőle – micsoda bizarr kísértés.

Adnál mindenkinek
ha jutna, magadból
bár egy szívverést

mondja tucatnyi évvel ezelőtt – de már azt is, hogy:

szívem helyén beteg madár van
szállok e pulzus-félhalálban
lűket a fülben az ígélet,
hogy magas kort nemigen érek

aztán a kérdés, mely évtizedeken át gyötörte:

Hol lehet itt még fészket rakni –
már rég nem is kérdezem
Regényeimben fogok lakni,
s más kipróbált színhelyeken ...

majd:

Kapaszkodom a szóba,
a nyelv mélyén valóba,
a nyelv alatti kőbe
temetett temetőbe
mert közben:

Mikor eljön a nap magánya,
akkor lemegy a pillanat
s egy környi hosszú délutánra
párperces haldoklás szakad
és aztán ironikus önvigaszt?

Igaza volt és van Aranyának,
hogy poéták elegenden vannak,
az számít csupán, ha már voltak,
költők, királyok csak holtak

s végezetül az ensors látnoka:

A csend, mi eljön, nem véletlen –
s nem nagyon kívánt diadal.
Ezt is szabad már eszméletlen,
mert virraszt helyettünk a dal.

(Elhangzott 2009. április 30-án
a Házsongárdi temetőben,
megjelent: Szabadság 2009. május 4.)

IN MEMORIAM LÁSZLÓFFY ALADÁR (1937 – 2009)

Antall István

Lászlóffy Aladár utolsó botlása

Költészetének lényege volt a játék, a szavak bohóccsörgőként való zörgetése éppúgy, mint a halálos kihívás, akár. Egy-egy poénért, szóeleményért, szófacsarásért, mint egy igazi hazardjátékos, aki nyerőre áll, mint egy igazi publicista, aki címet keres írásához, az életét is eladta volna. Nem véletlen hát, hogy nem váltak el munkásságában élesen a műfajok. Írhatott közéleti elemzést és értelmezést, irodalmi tanulmányt, szellem és kultúrtörténetet, elgondolkozhatott az irodalomelmélet kérdésein, szólhatott bravúros kötött formában, vagy fegyelmezett szabad versben, ugyanazt a személyes hangot használta, ugyanazt a frissesség és eredetiség lűktetett soraiban. Tordáról került Kolozsvárra már gimnazistának is, az egyetemi évek fenyegetettségét az

elviselhetetlenségig fokozta a magyarországi 1956-os forradalmat követő, s az erdélyi egyetemi ifjúságot alaposan megtépázó, hihetetlenül kemény megtorlás. A több éves börtönhöz elég volt egyetlen kézzel lemásolt vers, egyetlen közéleti ügyben készülő gondolatkíséret, egyetlen a hatalmat a lehető legenyhébben bíráló megszólalás. Az életbemaradás, a túlélés volt a tét, már a pályakezdés első pillanatában is. Az idősebb és a fiatalabb kortársak: Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Bálint Tibor vagy Székely János menekültek a munkába. Nem véletlen még az sem, hogy monográfiát ír a házsongárdi temetőről, átfogó tanulmánykíséretet Szabó Lőrincről, vagy hogy a Napsugár című gyermeklap szerkesztőségében húzza meg magát közel

egy évtizedre, sok kiválósággal együtt; hogy aztán a Kolozsvári Helikon maradjon neki az otthoni kikötő akkor is, ha már a Kortárs szerkesztőségi üléseire jár, a magyarországi periodikákban publikál, vagy éppen az irodalmi rendezvények ironikus, groteszk kommentátora, tudatosan vállalt mellékszereplője, egyszerre belül és kívül is minden szerveződésen, körön és klikken.

Élőszóban is költészete nyelvélt használta, tehát verseiben a köznapiság emelkedett lírává, a költői kísérletező kedv szervesen vált munkáinak lényegévé,

mert soha nem a formai kihívások, hanem a szellemi kalandok, a különleges helyzetek izgatták. Úgy tudta egyetlen váratlan szóval, váratlan költői helyzettel megbontani a szépen épülő ritmust, úgy tudta meghökkeníteni olvasóit akár terjedelmesebb prózai munkáiban, novellában, elbeszéléseiben is, mintha a líra évezredek szabályait billentené ki egyetlen mozdulattal a kerékvágásból. Úgy teremtetett váratlan helyzetet a költészetében, ahogy a halálában is megtalálta a végleges és a végzetes dramaturgiai pontot. Most azt mondaná, pont itt.

IN MEMORIAM LÁSZLÓFFY ALADÁR (1937 – 2009)

Pomogáts Béla

A búcsú fájdalmában

Hogy a végső búcsú milyen fájdalommal jár, azt az elmúlt hónapokban és esztendőkből mind megrendültebb szívvel élem át. Írók és barátok távoznak el, immár egymást követve az örökévalóságba. Annak a nemzedéknek a tragikus megfogyatkozását élem át, amelyhez magam is tartozom. Vannak ütések, amelyek végzetesen megsebzik a lelket: ilyen volt

Pomogáts Béla

most Lászlóffy Aladár barátunk halála is. Éppen tíz napja tértem haza Budapestre Kolozsvárról, derűs korányári vasárnap délután, aztán másnap reggel jelzett a telefon, Lászlóffy Gyöngyi keresett meg Aladár halálhírével. Azóta ennek a hírnek a rettenetében élek, minthogy nem csak az élő magyar költészet egyik nagyszerű egyéniségét veszítettem el, hanem sokévtizedes

barátomat is, akivel éppen negyven esztendeje ismerkedtem össze, első kolozsvári utam alkalmából.

Másnap Kányádi Sándort ünnepeltük a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum dísztermében, népes közönség körében, de szorongásos lélekkel, hiszen nem csak a szép születésnap ünnepi érzését éljük át, hanem az aznapi gyász szorongató feketeségét is. A köszöntésre felkért ünnepi szónokok, közöttük magam hallgatásba fojtottuk fájdalmunkat, amely aztán az ünnepélyes szavakra válaszoló Kányádi Sándorból tört elő. Nem először fordult elő a magyar irodalom történetében, hogy a közös ünnepen átüt a fájdalom sötétje, így volt ez az első világháború végén beköszöntő forradalmi mámor idején Ady Endre halálával

is. Mintha ünnepeinket venné vissza valami kegyetlen erő.

Azért mondom mindezt a gyászoló kolozsvári gyülekezet előtt, hogy érzékeltessem: Lászlóffy Aladár távozása Budapesten, Magyarországon milyen fájdalmat okozott. Szomorú dolog, hogy ma már, alig lévén közös örömeink, szinte csak fájdalmainkban egyesülünk mi: erdélyi és magyarországi magyarok.

Lászlóffy Aladár, mondtam az imént, nekem hosszú évtizedek óta a barátom volt. Nem csak úgy tekintettem rá, mint a magyar költészet (nem csak az erdélyi, hanem az egész magyar költészet) egyik legnagyobb alkotó egyéniségére, hanem mint a magam életének és munkájának megkerülhetetlen társára: nem csak versei, elbeszélő művei, tanulmányai és kisebb-nagyobb írásai (mostanában leginkább a kolozsvári Helikon első oldalán) jelentettek számomra élményt és tanulságot, hanem eleven szavai, mindig megújuló beszélgetéseink is vagy éppen vitáink, és élményt jelentett a mindig tapasztalt őszinte barátsága, nagyszerű és hiteles emberi személyisége, amely ebben a mi személyiségromboló, az emberi szuverenitást szüntelenül megalázó körünkben is szabad tudott maradni, meg tudta őrizni, ha kellett, áldozatok árán, az emberi és a költői méltóságot.

Most, a koporsó előtt, én nem költészetének eredetiségéről vagy éppen a szavak vadonában utat kereső szellemének játékoságáról és teremtő kedvéről szeretnék szólni – ez eddig is tudós könyvek dolga volt és ezután is tudós könyvek dolga lesz –, hanem elsősorban emberi lényéről, arról a személyes karakterről és karizmáról, amely a nyolcszáz esztendeje velünk élő magyar költészet

egyik legnagyobb értéke és (számunkra, magyarok számára) ajándéka. Ez a karakter és karizma, mondhatni, a nemzeti hagyományok, a lelki és erkölcsi „hungarikumok” közé tartozik. Átjárja a személyes felelősségvállalást nemzeti kultúránk és anyanyelvünk mellett, áthatja a közösségi hűséget, a történelmi tudatosságot, egy olyan „lelkiségét”, amelynek Lászlóffy Aladár egyik utolsó hiteles képviselője volt.

Távozása, amelyet hosszú esztendőök testi és lelki gyötrelmei készítettek elő, ezért nem csak az irodalom vesztesége és nem csak az én személyes veszteségem – a nemzetnek kell gyászolnia, ahogy Illyés Gyula, Jékely Zoltán, Márai Sándor, Sütő András (és még sokuk) halálakor. Mind kevesebben vagyunk, ezért halottainkat is úgy kell őriznünk és szeretnünk, mintha itt lennének közöttünk, és fognák a kezünket, irányítanak a tekintetünket, a lépteinket. Lászlóffy Aladár is itt van közöttünk, emlékével, írásaival, abban a szeretetben, amelyet iránta érzünk, és amely, ahogy az apostol mondja, „soha el nem fogy”. És ugyanakkor ott van fölöttünk, túl a felhőkön, az égbolton, a mindenségben: Isten trónusa előtt könyörög Erdély magyarságáért és szójátékaival nyűgözi le az angyalokat.

Végső búcsúm ezért, ha fájdalmas is, utat keres a megbékéléshez. Ezt a megbékélést kívánom Aladár barátainak, és kívánom mindenki előtt Lászlóffy Gyöngyinek, akit, ígérhetem, sohasem hagyunk magára. Búcsúzom most Tőled, Barátom, a magyar írók közösségének nevében is: nyugodjál békében, kísérjen és őrizzen meg szeretetünk.

(Elhangzott 2009. április 30-án a Házsongárdi temetőben, megjelent: Szabadság 2009. május 4.)

Szokolczay Lajos

Ali a mennybe megy

Utoljára halála előtt két és fél héttel találkoztunk, amikor április másodikán, csütörtökön, barátomat az Írószövetség választmányi üléséről hazakísértem. Akkor már hónapokig – riasztotta a hideg – nem jött ki Baross utcai lakásából. Minthogy derűt kínált a reggel, és kisütött a nap, délelőtt taxiba ült, és bement a Bajza utcai székházba.

Elég sokáig elhúzódott a tanácskozásunk, mondtam, bízzad magad rám, hazakísérlek. Battyogtunk, többször meg-megállva, a Városligeti fasorban a Lövölde térig. A halknál is halkabb volt a hangja. Mintha csak azért fogadott volna el útítársnak, hogy valakit beavathasson a titkába: barátkozik a halállal. Lemondó gesztussal, csaknem suttogva felém hajolt: „elkutyásodtunk, megesznek bennünket a farkasok”. Bár tudatában volt, hogy ereje elszállt, mégis készülődött haza Kolozsvárra – „csak kibírjam az utat” –, hogy hivatalos ügyeit elintézhesse.

Két megálló trolival a Körút, átszállás a hatosra, két megálló a Harminckettesek teréről busszal a Baross utcai lakás. Kora délután volt, sütött a nap, minden ragyogott. Ahogy Ali nehézkesen vette az akadályokat – gyöngének gyöngye volt, de a szatyrot nem adta volna ki a kezéből –, egyre jobban hatalmába kerítette, nem kis büntudattal, hanyagsággal: miért nem látogattam meg gyakrabban. Egy lépcsősor a liftig, s máris otthon vagyunk. Lehet pihenni. De én ebben a poroszkálásban, értékelvén barátom gyöngé testi voltát, csaknem a keresztút stációját láttam. Jó pár lépcső után a lift sem a második emeletre vitt, hanem az égbe. „Ali a mennybe megy, ott a helye”. Borzalom, hogy ez jutott az eszembe. Ahelyett,

hogy – legalább gondolatban – levettem volna válláról a terhet (a hosszú betegség tonnái nyomták), kijelöltem számára azt a napsütötte ösvényt, amelyre csak az angyalléptűek léphetnek.

Ali – angyal volt. Ahogyan ledobta magáról a korai avantgárd jegyeit – nem szükséges telefonon mindennap fölívni a világmindenséget –, fokozatosan angyalszárnyat növesztett. Héphaisztosz üllőjének a hangját fölvaltotta Dsida érzelmes halksága. A hajdani Forrás első nemzedékének nagy hatású alkotója – a költő, regény- és esszéíró, a gyermekek dalosa – lassan klasszicizálódott. (...)

Közép-európai csimpolyaszó, melyben az értékmezgye – erkölcs. (Ha menekülni kell is, ha maradni kell is.) S teremtett és képzeletbeli határait ilyen javak cövekelték. Szabadság, ethosz, közjó, szolgálat. Torda növesztette naggyá ezt a konok örmény-magyart, hogy élesített kardjával hozzátegyen valamit – barátunk hozzá is tett – 1848 és az 1956-os magyar forradalom dicsőségéhez. Történelmi ébersége – 1956 októberében épp Magyarországon volt – nem hagyta veszni a forradalmak igazságát. Mert, akárcsak Cs. Szabó, gyűjtő szellem volt, kolozsvári (padlás-szobája) és budapesti lakása könyv- és papír-Himalájának tetszett. Vonzódt az emlékekhez, a tárgyakhoz; éppúgy lehetett volna a numizmatika professzora, mint festőművész (nem amatőr módon festett és rajzolt) vagy hadvezér.

A család legendáriuma számára arra volt jó, hogy ajtóit nyitogatva belőle is építkezzék. Aki Bolyai íróasztala – szentséges darab – közelében írt és élt, az tudta, hogy az ész párhuzamosai (az ilyen görbék és az olyan görbék kivételével) nem-

csak a végtelenben találkoznak, hanem a baráti együttlétek, viták, dumapartik alkalmával is. Ismeretségünk negyvenkét éve alatt számtalanszor megtapasztalhattam – Kolozsvárt és Budapesten, Székesfehérváron és Bukarestben, Nagykanizsán és Bécsben – humorral teli észjárásának megannyi fordulóját. Szenzációs anekdotázó és mesélő volt. Szájában pezsgett a nyelv. (...)

Kis ceruzacsonkkal írt – ez volt az ő rakétája –, ficni-fecnikre. Gyöngyi, a hűséges feleség mentette át számítógépre szövegeit. De a tinta – mert a szimbólumban ember lakozik – fölöttébb érdekelt. Kis

remekével siratom Alit, a Tordán született (1937. máj. 18.) és Budapesten meghalt (2009. ápr. 19.) barátomat, hiszen ez a gyöngyszem nem keveset árul el kertjének gazdagságáról. „A nyár tintája éppen elfogyott, / tollam nem ír, a zöld üveg üres. / S már nyúlok érte, kissé messze, ott / a dombok polcán őszik a veres. // Bemártom s máris elmerenghetek, / még pár sor és megint ez is kifogy. / Ó, boldogok a téli-kék egék, / sok tele ég – sötétlen boldogok.” (Téli tinta).

(Elhangzott 2009. április 30-án a Házsongárdi temetőben, megjelent: Szabadság 2009. május 4.)

IN MEMORIAM LÁSZLÓFFY ALADÁR (1937 – 2009)

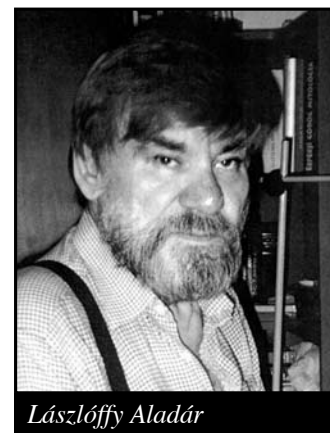
dr. Issekutz Sarolta

„Futamok a génmúzeumba tévedt örmény egérről”

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Nehéz szavakat találni Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség volt elnöke szavai után, aki Lászlóffy Aladára a pályatársra, a nagy magyar költőnkre, írónkra emlékezett és méltatta életművét, munkásságát.

Mi, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület – a hazai és erdélyi magyarörmények nevében – az *Embertől* szeretnénk elbúcsúzni, az örmény gyökerű magyar embertől, magyar-örmény közösségünk tagjától, az egyesület tiszteletbeli elnökétől. Ehhez mindenekelőtt Ali saját szavait vettem kölcsön, visszanyúlva a gyökerekhez.

Lászlóffy Aladár

„Örmény őseimnek véres kardja számomra rozsdás romantikától lemosva, ám örökre azért ragyog, mert a Vaskapuért és egyéb török elleni csatákért jó pár száz éve magyar nemességet szerzett a nevünknek. S lassan, megnyugtatóan teljes beolvadást, divatos szóval integrálódást hozott – mire *ma* bárki ne-

kem szegezhetné: most, utólag ettől a tudattól gazdagabbnak vagy egykor felszippantott kisebbségnek, megdicsőült vagy sértődött etnikai csodabogárnak érzem-e magam? A válaszom háttere még egyszerűbb, mint Petőfié („Ha nem születtem volna is magyarnak, e néphez állanék ezennel én”), mert helyettem húsz-huszonöt nemzedék végezte

Fülöp Ákos búcsúzik a ravatalnál

már el a lépcsőzetes lelkiismeret-vizsgálatot, s döntötte el rég eredményét...
...Magyarországnak Erdély kapuján keresztül érkezett folyamatos kvantumokban az örménysége, időben-térben, jelképesen és valóságosan iszonyúan hosszú vándorlás, vagy inkább bolyongás után. Mert Hungária nem célállomás volt, de a körülmények úgy alakultak, hogy az egyik legnagyobb kolóniává vált, s azt követően az örménység lett egyik legjobban hasonlító, beolvadó népcsoportja, testi-lelki utánpótlásvonalainak, vízgyűjtő medencéjének egyik leghálásabb, legérdemesebb, legérdekesebb forrása...

...szemlesütve állapítható meg, hogy érkezésük után nagyon hamar, a válságok közepette kifejezetten, mint „magyar érzelmű” lakosság részre lehetett számítani rájuk; például 48/49-ben és Trianont követően, mikorra az örmények már úgyszólván csak színárnyalatként, díszként, ország-ornamentumként mások is, mint magyarok.

Itt révbe érni, megérkezni érezte magát Ani feldúlása és a Musza-dag tragédiája között az örménység egy tekinté-

lyes nemzetrésze. Különböző óhaza, anyaország végig nagyon is létezett, van, megmaradt a kaukázusi sásfészekben. „Ha van valamink – mondogatják oda visszapillantva bármikor, büszkén, jogos göggel és a mártírok önérzetével, mint a történelem egyik igazán azértis-népe -, ha van valamink,

amivel méltán dicsekedhetünk, úgy az a régiségünk.”

És megérkezésüktől kezdődően..., a tizenhárom aradi vértanú közé kettőt áldoznak: Kiss Ernőt és Lázár Vilmost, a szabadságharcnak, majd a miatt történő emigrációnak Czecz Jánost adják, a magyar irodalomnak Csiky Gergelyt és Petelei Istvánt, a közéletnek, hosszúbékének és villámló világháborúnak megannyi jelentős embert. Csakúgy szállítják az energiát ezek az interkontinentális génvezetékek ma is, amikor már csak a tiszteletre méltó hagyomány tartja számon valaki családi eredetét.”

...egy múlt századi szerző kissé patetikus megfogalmazása szerint: a magyar örménység tündöklő vezércsillaga, tetteinek fő rugója páratlan hazaszeretete volt. Ugyanis „miként az Egyiptomból kivándorló zsidók legfőbb vezetője a folyvást előttük lebegő tündöklő lángoszlop volt, a lelkes hazai örménységnek is kezdettől fogva egy vezércsillaga, egy eszméje volt, mely keblét szüntelen hevítette, minden tettében vezette, és melyért a nevével nevezett hermelinként (Mus armenius) később

volt inkább meghalni, mint annak sügárgzó fényétől elfordulni”.

Ma ugyanazért hajlandó élni és alkotni – vallotta Lászlóffy Aladár.

És így élt és alkotott.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület közösségének tagjaként, *tiszteletbeli elnökeként* – valamennyi nagyrendezvényünkön vállalta, hogy értékes gondolatait megosztja az ünneplő, vagy éppen gyászoló közösséggel. Így volt ez akár március 15-e kapcsán, vagy az Örmény Genocídium megemlékezésein, az Aradi Vértanúkra emlékezve, a szeretet ünnepén Karácsonykor, akár csak egy egyszerű klubdélutánon. Bármikor szólhattunk, mindig örömmel tett eleget a felkérésnek, amire az Ő alaposságával készült fel.

Így született meg a Musza Dagh fotóival illusztrált 2005-ös falinaptár versciklusa is az Örmény Genocídium 90. évfordulója alkalmából, magyar, örmény és angol nyelven.

Utoljára 2008. április 24-én szolt hozánk az Örmény Genocídium 93. évfordulóján a zsúfolásig megtelt Uránia Filmszínházban, ahol a Musza Dagh negyven napja c. filmet vetítettük le a 2. Örmény Kultúra Hete rendezvénysorozat részeként. Ekkor sikerült még egy riport erejéig is megszólaltatni. Az erről készített dokumentumfilm nyilvános bemutatója éppen április 19-én este

volt, amely alkalommal néhány verse is elhangzott. Akkor, amikor talán már készülődött eltávozni közülünk.

Megérettük? Megérezte? Sohasem fogjuk már megtudni.

De az biztos, hogy mindig figyelemmel kísérte, ami velünk, kis és nagy közösségünkkel történik.

Kérünk Ali, továbbra is kísérd figyelemmel sorsunkat, segítsd nemzetünk, hazánk sorsának jobbrafordulását, kis magyarörmény közösségünk megmaradását. Mi pedig ígérjük, hogy gondolataidat lámpásként használva igyekezzünk a sötétségből a világosságra kijutni. Nyugodjál békében!

¹Lászlóffy Aladár: Futamok a génmúzeumba tévedt örmény egérről (Erdélyi Könyvegylet 7. kötete, Egy kisebbség kisebbségei

(Elhangzott 2009. április 25-én az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által rendezett búcsúünnepségen, amelyen közreműködött Faragó Laura énekművész és Flórián Antal színművész, a Budapesti Örmény Katolikus Kápolnában – Bp. XI. Orlay u. 6.)

A jobboldali első sorban balról: Lászlóffy Aladár özvegye Lászlóffy Gyöngyi, Triff Viktorné Lászlóffy Manna, Triff Viktor, Csoóri Sándor költő

„vannak vidékek legbelül” (Kányádi Sándor)

Kirkósa Gyula emlékére

Gyula egy nagyon drága nemes lélek és csupa szív ember volt és a Jóisten úgy intézte, hogy pont a szíve legyen az, ami végül egyetlen pillanat alatt elvágja az élet fonálát. Csodálatos halála volt, de küzdelmes élete.

Szamosújváron született 1946. január 4-én. Édesapja közgazdász, édesanyja tanítónő volt. Polgári nevelés-

ben részesült, amíg anyagilag lehetséges volt zongoraleckéket vett, németül tanult. Édesanyja, aki a háború miatt nem tudta folytatni budapesti tanulmányait a konzervatóriumban, sokat énekelt, verselt neki. Édesanyja emlékét soha nem múló szeretettel és tisztelettel őrizte. Négyen voltak testvérek, három húgával, Marival, Julikával és Dódyval, elválaszthatatlan szeretetben élt, a „Kirkósa klánon” belülre senki nem kerülhetett, ez egy véd és dac szövetség volt, ami minden nehézségen átsegítette és átsegítették egymást.

Gyerekként és fiatalkorában sokat sportolt, kézilabdázott. Szerette az irodalmat, verseket írt, magyar tanár szeretett volna lenni, de abban az időben, a hatvanas években, Romániában magyarként ez lehetetlen volt. Érettségi után a gépészmérnöki szakra felvételizett, de valahogy nem tetszett eléggé, főleg, hogy magyar iskolában végzett és nehéz volt a szaknyelvet románul megtanulni. Abbahagyta az egyetemet, de sikerült egy tervezőintézetnél elhelyezkednie. Hamarosan elviszik katonának, majd újra felvételizik, de most már építészmérnök szakra. Az egyetemet munka mellett végzi el. Tervezőmérnök

beosztást kap, közben meg-nősül, megszületik fia, Gyula. Orsolya már az egyetem befejezése után érkezik. Kisbánya havason 1979-ben vásárolt egy kis házat, amelyet kőről kőre a saját kezével épített újjá, heroikus munkával. Itt rokonokkal, barátokkal, családjával, gyerekeivel csodás időket élt meg. Szinte minden hétvégét ott töltöttek,

ami az akkori benzin hiányos időkben külön szervezkedést igényelt.

Az első jel, az infarktus utáni szív műtété 1987-ben volt, Bukarestben, ahol az akkori viszonyoknak köszönhetően még sárgaságot is kapott.

Kolozsváron ismert személyiség volt, sok barátja ismerőse, sporttársa, munkatársa szeretettel emlékezik rá. 25 évig dolgozott a vegyipari tervezőintézetnél. Több száz általa tervezett létesítmény valósult meg Erdély-szerte és Románia egész területén. Amikor már lehetett, önálló vállalkozásba kezdett, megalapította az Ecriture Nyomdát, és közben kitanulta a nyomdászat fortélyait. Számítalan Magyarországon és Erdélyben megjelent szépirodalmi művet nyomtattak ki, valamint éveken át a Nagyvilág c. folyóiratot. A nyomdának a magyarországi panamák és a második szív műtétet vetett véget, 1997-ben. 1998-ban elvált feleségétől, Magyarországra költözött, miután gyermekeit tiszteleggel felnevelte, munkát, diplomát adott a kezükbe. Lánya 25 elmúlt, fiának már két gyermeke volt akkor.

52 évesen teljesen új életet kezdeni egy másik országban nem könnyű feladat.

Kisebbségi létből eljönni az anyaországba, szembesülni azzal, hogy nemcsak 52 éves az ember, hanem az anyaország sem mutat nagy affinitást a befogadásra. Nehéz letelepedni, munkát kapni, pláne állampolgárságot. Megpróbált mindent, a bürokrácia útvesztőiben fennmaradni, és kívárni erővel és bizalommal a magyar állampolgárságot, hogy könnyebben tudjon elhelyezkedni. Soha nem adta alább, az önmaga elé állított mércét, szakmai tisztességét mindig megőrizte. Tervezett családi házakat, középületeket a magyarországi követelményeknek megfelelően. A Magyar Építész Kamara és Mérnöki Kamara is felvette tagjai közé, megszerezte a Felelős Műszaki Vezetői, Építési Műszaki Ellenőri jogosultságot, kitanulta építész-ként az ingatlanközvetítői szakmát, részt vett létesítmények kivitelezésében, végül elsajátította a biztosítási szakma fortélyait. Műszaki vezetője volt az első magyar borfalunak a Hősök terén, részt vett a Sconto Áruház és a győri sportszernak tervezésében, szakértőként működött a Gresham palota felújításánál. Vezetője volt Tállyán egy borüzem, Vasváron egy autószerelésre üzem építésének. Élete utolsó éjszakáján is egész éjjel lefekvés nélkül dolgozott egy családi ház tervein, hogy időben beadhassa engedélyeztetésre.

Súlyos szívbetegként érkezett Magyarországra, túl a második bypass műtéten, de nem akarta soha elfogadni betegségét, inkább még kétszer annyit dolgozott. Mindig mondogatta, értéket kell teremteni. Tíz boldog évet töltött társával nagy szeretetben. Házat akartak venni, kicsi műhellyel, kerttel, ahol otthon lehetett volna igazán. Mindenhez értett, mindent meg tudott csinálni, legyen az beépített szekrény, íróasztal, kis szerszámos kamra, víz/villanyszerelés, falazás, csemperakás, óra vagy vasaló megjavítása. Soha semmit

nem dobott el semmit, mert minden apró „megszerzett dolognak” örülni tudott és értékelte.

Melegszívű gondoskodó ember volt, mindig figyelt arra, hogy mindenkinek a jobbat adja, sokszor erején felül is. Folyamatosan gondoskodott gyerekeiről, mindenét nekik adta. Boldog volt, amikor lánya is megtalálta élete párját Hollandiában, úgy érezte révbe ért. Fiát, ahogy tudta segítette, munkát szerzett neki, amikor szüksége volt rá. Unokái imádták és tisztelték, mindig megfontolt gondolataival, tanácsaival is próbálta segíteni őket.

Magyarországon az „új családja” is befogadta, megszerette őszinte, nyílt, tiszta emberségét. Társának gyermekei barátként tisztelték és szerették kellemes lenyét, okos gondolatait és tudták, hogy mindig lehet számítani rá, akár ha autóval kell valamit szállítani, vagy villanyt szerelni, vagy falat húzni vagy „csak” egy jó beszélgetésre.

Egész életét átjárta a zene, és a csodás dallamok, amelyeket olyan emberek hoztak létre, akiket a Jóisten tehetséggel áldott meg. Imádtá és kívülről tudta az összes operát, benne lüktettek a dallamok. Elég volt néhány hang és már mondta is, hogy mi történik éppen abban az operában a szövegkönyv szerint, mit éreznek a szereplők, melyik ária következik, miről szól...

Nagy bánata volt, hogy legjobb barátja épp egy éve távozott el közülünk. Sose tudta feldolgozni a hiányát. Csak egymásra néztek, és tudták mit gondol a másik... Magyarországon is igyekezett örmény gyökereit megtalálni. Bekapcsolódott a maroknyi örmény közösség életébe, rendszeresen eljárta összejöveteleikre. Részt vett az örmény egyházközség életében is, tagja volt a gondnokságnak, az Orlay-i utcai templom körüli munkákban építész-ként sokat segített.

Szerette az életet, a nemes borokat, a szép zenéket, a hosszas embert építő/segítő beszélgetéseket, a közös éneklést, a jó embereket. Mondta is mindig, hogy a Jóisten szeret engem, hogy nem adott könnyű életet, de adott mellém nagyszerű embereket, akik körülvesznek engem. Szeretni tudó és szeretetre méltó ember volt. Nehezen viselte a közönyt, a szeretetlenséget, az erkölcsi tisztátalanságot.

Drága, nagyszerű ember volt, és nem maradt utána más, csak a mérhetetlen hiány.

Küzdelmes, de teljes élete volt, és a Jóisten kegyes volt hozzá, mert amikor magához szólította, nem szenvedett, arcán a feltámadás bizonyosságában bízó mosoly ragyogott. A Jóisten segítse! D. A.

„...vannak vidékek ahol csak úgy lehet
Megmaradnunk, ha kezemben a kezed
és a viseltes szónak is hamva van
ha félárnyékban s ha nem is boldogan
száríthat szél és süthet hevet a nap
míg aharmatból egy csöppnyi megmarad...”
(Kányádi Sándor)

Obama nem népirtásnak, hanem súlyos atrocitásnak nevezte az örmények kiirtását

Nem nevezte népirtásnak az amerikai elnök pénteken másfél millió ember halálát az Örmény Emlékezés Napján. Barack Obama közleményében csupán a 20. század egyik legsúlyosabb atrocitásának nevezte az első világháború idején az Oszmán Birodalomban történt tömegtragédiát. Obama ugyanakkor közölte, nem kell sajnálkoznia, amiért elnökválasztási kampányában a népirtás szót használta.

Az elnök pénteki megfogalmazása elemzők szerint az Egyesült Államok szövetségesének, Törökországnak a nyomását tükrözi, Törökország ugyanis megbékélési tárgyalásokat folytat Örményországgal. Az örmény népirtás - amit örmény holokausztként, örmény mészárlásként, nagy sorscsapásként is említenek az örmények - körülbelül másfél millió keresztyén örmény erőszakos kitelepítése és lemészárlása volt 1915 és 1917 között, a muzulmán vallású törökök alkotta Oszmán Birodalomban, az ifjútörök kormány uralma alatt. Az örmény genocídiumra széles körben tekintenek úgy, mint az egyik első modern, szisztematikus népirtásra. Sok nyugati forrás a halálazsák arányt említi ki, mint az örmények megsemmisítésére tett szisztematikus, szervezett akció legfőbb bizonyítékát. A tömeg-

tragédiát a mai napig huszonkét ország ismerte el hivatalosan népirtásnak. A Török Köztársaság történetében még egyetlen kormány sem volt, amely ne utasította volna vissza, hogy az eseményeket genocídiumként jellemezzék. A török hatóságok a török büntető törvénykönyv 301-es, „a törökség megsértését” tiltó cikkelye alapján rendszeresen perbe fogják azokat a török értelmiségieket, akik nyíltan beszélnek az atrocitásokról és néven nevezik azokat. Abdullah Gül török köztársasági elnök és több kormányhivatalnok azonban kijelentette, hogy gondolatai kifejtése miatt jelenleg senki nincs börtönben, és utaltak rá, hogy a 301-es cikkelyt esetleg hamarosan módosíthatják. A török kormány továbbra is tiltakozik az ellen, hogy más országok hivatalosan elismerik az örmény népirtást.

(Hírszerző internetes hírportál 04. 24.)

Örmény-magyar gyermekrovat

(28.rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amelyekből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény ősaink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, szüleitek és nagyszüleitek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

Meszrob Masdoc, Vramscsiabuh király és Sáhág katolikos (Kr. u. 400.)

Mánuel Mámigonián halála után Örményország két részre szakadt. Egyikben a perzsák, másikban a bizánciak uralkodtak. Vramscsiabuh király, egy bölcs és okos ember uralkodott a perzsák által elfoglalt országrészben. Az ő idejében történt, hogy az örmények elhatározták, hogy létrehozzák saját ábécéjüket, addig ugyanis a görög ábécét használták. A király nagyvonalúan támogatta Meszrob Masdocot, a mozgalom úttörőjét, hogy elmeheessen Edessába és elkészítse a 36 betűből álló örmény ábécét.

Amikor visszaérkezett Örményországba Vramscsiabuh király és Sáhág szent katolikos, a nemesek és vezérek kitörő örömmel fogadták, mert munkája egy nagy lelki és szellemi fellendülés kez-

detét jelentette. Azonnal iskolák nyíltak, lefordították örmény nyelvre a Bibliát és sok más könyvet, és rövid időn belül Örményország Kelet egyik felvilágosult országa lett. Ezt az időszakot az örmény irodalom aranykorának nevezik.

Miért nevezik az örmény irodalom aranykorának a Kr. u. V. századot? Ki alkotta meg az örmény ábécét?

Gyermekválaszok:

Március: Az örmény hadvezér a perzsák tiszteletét a hölgyek szabadon bocsátásával vívta ki.

Április: A perzsákat két áruló harcos visszafogadásával sikerült legyőzni.

Tanulsága: a bocsánat nemes dolog.

Molnár Zsófia, Marosvásárhely

Nemzetiségi Teaház a múzeumban

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum Nemzetiségi Teaház sorozatában május 13-án az örmények voltak a vendégek. Dr. Saly Noémi muzeológussal dr. Issekutz Sarolta beszélgetett kötetlen formában az örmény kultúráról, az örmény konyhaművészetről, melynek keretében bemutatásra került az Erdélyi örmény konyha, fűszerezve c. könyve is. Várady Mária az örmény irodalmat mutatta be, majd vetített képekkel az örmény templomokat és kolostorokat, az ecsmiadzini kincstár szépséges műkincseit láthattuk, halk duduk zene kíséretében. M

Meghívó

A Budapest II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat szeretettel hívja Önt, családját, barátait és ismerőseit *Szabó László*: Arménia II. – Képek a történelmi Örményország területéről c. fotókiállítás megnyitójára, 2009. június 4., (csütörtök) du. 17 órára, a Budapest II. Marczibányi Téri Művelődési Köz-

pont M Galériába. (Budapest II. Marczibányi tér 5.) A kiállítást megnyitja *dr. Issekutz Sarolta* elnök. Közreműködik: *Flórián Antal* színművész, *Puskás Eszter* énekművész és *Juhász Endre* zeneművész (duduk, zurna). A kiállítás június 17-ig tekinthető meg, hétfőtől–péntekig 9–19 óráig, hétvégen 14–18 óráig.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16-18 óráig)

fovarosiormeny@gmail.com

és a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),
dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 149–150. szám
2009. július–augusztus

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„Ki olyan, mint az Úr, a mi Istenünk? Keresztre feszítették érettünk, eltemették és feltámadt, hűséges lett a világhoz és felemelkedett dicsőséggel. Jöjjetek népek, az angyalokkal áldást énekeljünk Neki, mondván: Szent, szent, szent vagy Urunk, Istenünk.”

Több ünnep liturgiájában is előfordul ez a saragán. Az úgynevezett kerubénekek közé tartozik. Az elnevezés onnan ered, hogy az Isten trónja körül álló angyalok énekének az említése szerepel ezek szövegében. Az angyali ének bevezetője: Szent, Szent, szent... Itt is így van! A bevezető kérdés egy zoltárszövegre utal. Ám a következőkben látjuk, hogy Krisztusról van szó, ha név szerint nem is említi. A reá vonatkoztatottakból emeljük ki: „hűséges lett a világhoz”. Nekünk is hűségesnek kell lennünk, hogy megújuljon a világ.

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Szabó László: *ARMENIA II. Képek a történelmi Örményország területéről* c. kiállítást június 4-én nyitotta meg a Bp. Főv. II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat a Marcibányi Téri Művelődési Központban. A *dr. Issekutz Sarolta* elnök vezette műsorban *Flórián Antal* színművész középkori verset, majd prózát adott elő az örmény földről. *Puskás Eszter* énekművész és örmény népzene együttese (*Juhász Endre* duduk és zurna, *Gyulai Csaba* örmény dob) csodálatos örmény egyházi és népzeneket játszott. Eszter gyönyörűséges hangja megdobogtatta valamennyiünk szívét, különösen egyházi énekével, melynek csodálatos keretet adtak *Szabó László* tiszta, szinte már mennyeiien szép örmény templomai, kolostorai, várai, tájképei, örmény arcai. A késő délutáni napsütés még varázslatosabbá tette az egyébként is művészién megfogott, hihetetlen helyeken fotózott örmény emlékeket. Az erdélyi örmény ételkülönlegességek pedig még teljesebbé tették az élvezeteket, az együttlétet. I.S.

Szabó László

ARMENIA II.,

Képek a történelmi Örményország területéről

dr. Issekutz Sarolta megnyitja a kiállítást, háttérben *Szabó László* fotóművész.

Tisztelt Látogató!

Ez a kiállítás a korábbi örmény témájú kiállítások folytatása.

A képek válogatása közben először arra gondoltam, hogy az összes fontos helyszínről bemutatok fotókat, de rá kellett jönnöm, hogy ez hely hiányában lehetetlen.

Így most csak a legújabb képanyag látható és a korábban bemutatottak kimaradtak. Sajnos ez alkalommal nem láthatnak ké-

peket Ániból az ősi örmény fővárosból, Akhtamból, Urfából, Dijarbakirból, az Örmény Köztársaság és Karabah számos helyszínéről.

A fotók négy területet érintenek:

1. Kilikia, az utolsó örmény királyság várai, erődítményei.
2. A történelmi Nyugat-Örményország, a jelenlegi Kelet-Törökország. Elsősorban templomok és néhány tájkép.
3. Grúzia örmények lakta tartományából Dzsavakhból templomok, tájak, emberek. Valamint Tbiliszi örmény templomai.
4. Az Örmény Köztársaságban készült legújabb fotók.

Kilikiaiban a XI. században jött létre az Örmény Királyság, miután a szeldzsuk törökök megszállták Örményországot. Több százezer örmény menekült a Taurus-hegység és a Földközi-tenger közti, viszonylag védett területre, Kilikiába. Az 1375-ig fennálló államnak számos külső támadást kellett elszenvednie, ezért várakat építettek vagy a bizánciak által elhagyott erődítményeket fejlesztették tovább. Ezek-

Puskás Eszter énekművész

ről a várakról látható most egy összeállítás. Nyugat-Örményország a történelmi Örményországnak több mint a felét teszi ki. Örmény lakosság itt ma már nincsen, mivel ez volt az Örmény Genocídium fő területe. Az északi rész törökök, a középső és déli rész többnyire kurdok által lakott. Két utazást tettem ezen a vidéken, és a második útra, melynek fotóit most bemutatatom, azért került sor, mert időközben jó néhány örmény kolostor, templom helyét be tudtam azonosítani. Legtöbbje még részletes útikönyvekben sincs benne, ezért igazán fontosnak tartom, hogy sikerült lefényképeznem ezeket a pusztuló örmény emlékeket.

Grúzia Meszhétia-Dzsavahétia tartományának jelentős része a történelmi Örményország Gugark tartományához tartozott. Ma is jelentős számú örmény él itt,

főleg Dzsavahétia (örményül Dzsavakh) területén, ahol a lakosság döntő többsége örmény. Dzsavakh kezdetben Örményországhoz, később Grúziához tartozott, de hódoltatták törökök és perzsák is. A kiállított fotók Dzsavakhban és a meszhétiai Ahalcihében készültek.

Van még egy jelentős örmény központ Grúziában, mégpedig a főváros, Tbiliszi. A kőkorszakban megszűnt az önálló örmény állam, az addigi jelentős kulturális, gazdasági központok elpusztultak vagy visszafejlődtek, ezért sok örmény telepedett le az Örményországhoz közeli, viszonylag biztonságos Tbilisziiben. Voltak időszakok, amikor a lakosságnak csaknem a fele örmény volt. Az 1,2 milliós grúz fővárosban ma is 3–400 000 (nincsenek megbízható adatok) örmény él. A kiállításon láthatnak néhányat Tbiliszi örmény templomai közül.

A grúziai utazást természetesen összekapcsoltam egy örményországi látogatással, így módomban állt felkeresni korábban nem látott helyszíneket. Nemcsak templomokat, kolostorokat, de néhány tájképet, portrét is megtekinthetnek.

A Marcibányi Téri Művelődési Központ M Galériájában *Szabó László* fotókiállítás megnyitójának közönsége

Örmény kultúra hete 2009

Sajtótájékoztató

dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke ismertette, hogy idén anyagi okokból a megszokott áprilisi időpont helyett június 17-én kezdődik a III. Örmény Kultúra Hete. Reménykedtek ugyanis, hogy idén lesz időben anyagi támogatása a rendezvény-sorozatnak, de csalódtak, mert sem a fővárosi, sem a II. ker.-i önkormányzati támogatás nem érkezett meg. Így kölcsönből rendezték meg az Örmény Kultúra Hetét.

dr. Issekutz Sarolta

A III. Örmény Kultúra Hete nyitónapja végül is azért június 17-e, mert ez a nap 2001 óta a Világ Örményeinek Napja. (Az ENSZ és az UNESCO 2001-ben, az 1700 éves kereszténység évfordulója alkalmából nevezte ki). A zárónap június 23-a. Fővédnök: *Németh Szilárd* elnök, a Fővárosi Közgyűlés Esélyegyenlőségi,

Foglalkoztatáspolitikai és Kisebbségi Bizottság elnöke. Az elnökasszony ezúttal is megköszönte, hogy Németh Szilárd elvállalta a fővédnökséget. Rendezők: EÖGYKE, FÖÖ, Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat, II. ker. ÖKÖ, Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség, XII. ker. ÖKÖ. Fő támogatók: a Ferencvárosi ÖKÖ, EÖGYKE, FÖÖ, további támogatók a II. ker. ÖKÖ, XII. és XV. ker. ÖKÖ.

dr. Issekutz Sarolta elnök ismertette a III. Örmény Kultúra Hete programjait is. Irodalom és zene szövi át az egész hetet, hat film (dokumentum- és játékfilm), három kiállítás, két klub előadás, két könyv bemutató is lesz, valamint egy digitalizált szótár és egy XIX. századi nyelvtankönyv bemutatására is sor kerül. Megnyílik az Örmény katolikus közgyűjtemény Világosító Szent Gergely búcsú és szentmise

A III. Örmény Kultúra Hete megnyitása, egyúttal Szabó László fotókiállításának zárónapja

Örmény kultúra hete 2009

napján az örmény katolikus templomban, lesz örmény előadóművészek gálaestje, örmény népzene együttesek bemutatkozása, örmény gasztronómia – záró vacsora, végül könyvvásár zárja a kulturális seregszemlét. A gazdag programok közül a filmekből adtak ízelítőt, Flórián Antal színművész pedig örmény prózát és verset adott elő. A sajtótájékoztató után zárult Szabó László: Armenia II. Képek a történelmi Örményország területéről c. fotókiállítás, amely ezúttal is nagy sikert aratott.

A megnyitón a közel száz megjelent vendéget a rendezők finom örmény süteményekkel kínálták meg.

Digitalizált könyvek bemutatója:

Örmény–Magyar ABC könyvetske, Készített Erdélyben Szamosújvárt, és ugyan azon Város költségével ki nyomtatattott, az Örmény tanuló ifiak számára. 1834.

Tartalma (eredeti írásmóddal): Apró folyó, vagy kézi írás; apró nyomtatás betűk;

Nagy féle nyomtatás betűk; Magán hangzó betűk; Egy Syllababól álló betűk; Egy tagú szavak; Kéttagú szavak; Háromtagú szavak; Négytagú szavak; Rövid oktatások; Magyarázata az örmény betűknek; Olvasni való rövid mesék; végül a betűk számértékei szerepelnek.

Gyakorlati Örmény Nyelvtan egy új tanulmány alapján, mely szerint örmény nyelven olvasni, írni és beszélni a leg-rövidebb idő alatt alaposan megtanulhatni.

Írta: P. Verthanesz Jakutgján mechtarista és Vasady Gyula tanár, Kiadva: Velence 1876, nyomtatott a Mechtarista társulat betűivel.

Flórián Antal
színművész

Fővárosi Örmény Klub

2009. július 16. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Az örmény és erdélyi örmény népzene

Előadó: *Dr. Szuper Géza* (gitár)

Vikol Kálmán (klarinét) és *Baráth Emőke* (ének)

Rendezői:

Bp. Főv. XVI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat
Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Örmény kultúra hete 2009

Béres L. Attila

Megemlékeztünk a tudományos élet örmény nagyjairól

Bálintné Kovács Júlia, a háttérben dr. Issekutz Sarolta

A Fővárosi Örmény Klub június havi klubdelutánja jól illett a III. Örmény Kultúra Hete programjába. dr. Issekutz Sarolta, a klubest háziasszonya köszöntő szavai után Bálintné Kovács Júlia tartott előadást az örmény származású Torma Károly régész, akadémikus, Aquincum romjainak feltárója, az aquincumi múzeum megalapítója életéről, munkásságáról. A füzetek kolozsvári munkatársa számos általa felkutatott új életrajzi adattal, információval, érdekességgel szolgált

vetített képes előadásán, amelynek szerkesztett változatát a füzetekben közöljük. Torma Károlynak, a Román Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjának 2002-ben állított szobrot az Astra Kulturális Egyesület.

A klubműsor második részében Szakácsné Friedrich Klára emlékezett a száztíz éve született Torma Zsófiára, a világ első régésznoőjére. Az előadás közben Szabó Klára festményéről tekintett ránk a tudományos élet másik örmény nagysága, akiről néhány évvel ezelőtt a füzetek is megemlékezett. Torma József erdélyi földbirtokos és az erdélyi örmény nemesi családból származó Dániel Jozefa leányának méltatlanul elfeledett életéről, munkásságáról Szakácsné egy kis tabló-kiállítást is készített, amelyet az Erdélyi Örmény

Jobboldalt Szakács Gábor és Szakácsné Friedrich Klára, közepén Bálintné Kovács Júlia a díjjal és dr. Issekutz Sarolta

A klubdelután közönsége a Magyarok Háza Bartók termében

Gyökerek Kulturális Egyesületnek ajándékozott. Előadását szintén közreadjuk.

Szakács Gábor és felesége az általuk alapított Szkíta-Hun-Pártus-Avar-Magyar Nemzeti Örökség Díjat 2008-ban Torma Zsófiának ítélte. Szakácsné megragadta az alkalmat és felkérte Bálintné Kovács Júliát, hogy a Torma Zsófia oldalági le-

beszélj, olyan hangot fogsz hallani. Ha minden vízbe beleköpködsz, honnan fogsz inni.”

dr. Issekutz Sarolta *Erdélyi örmény konyha, fűszerezve* című könyvével köszönte meg Szakácsné Friedrich Klárának az előadást, amelyben egyébként az erdélyi örmény nyelvjárásban írott közmondások is olvashatók!

származottjának Dr. Torma Miklós özvegyének, Dr. Rácz Katalinnak juttassa el a díjat Marosvásárhelyen. Szakácsné végül néhány örmény közmondással is kedveskedett a hallgatóságának: „Amilyen hangon

Fővárosi Örmény Klub

2009. augusztus 20., Szent István ünnepén, 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Filmbemutatók

Husher/Emlékek (41') – dokumentumfilm

az örmény népirtásról (magyar felirat)

Tözsövzsik (20') – kisjátékfilm (magyar felirat)

Rendező: Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Örmény kultúra hete 2009

Bálintné Kovács Júlia

Torma Károly régész, akadémikus

Úgy érzem, rövid dolgozatomban nemcsak *Torma Károly*ról, e nagyszerű emberről és tudósról kell beszélnem, hanem családjának az erdélyi örményekkel való kapcsolatáról is, hiszen nem kis büszkeséggel tölthet és tölt is el bennünket az a tény, hogy a tudós testvérpár Édesanyja, *Dániel Mária-Jozefa* szamosújvári (erzsébetvárosi) *Dániel János* unokája és *Dániel István* valamint *Fráter Krisztina* lányaként örménymagyar volt.

Károlyról még nem tudom, de *Torma Zsófia* számon tartotta és ápolta örmény gyökereit, kapcsolatot tartott *Szongott Kristóffal*, és hozzá írott levelében közölte az örmény nép eredetével kapcsolatos elméletét. Ebből a levélből közölt részleteket *Szongott* az „*Armenia*” 1889-es évfolyamában „*Az örmény nép európai származása*” címen, és a közleményt ezekkel a szavakkal vezeti be: „*Nagyérdeklő adatokat kaptunk a hazai és külföldi tudományos irodalomban egyaránt fényes névvel bíró régészeink: Torma Zsófia úrnő szívességéből, az örmény faj eredetét és őskori történetét illetőleg.*”

Itt most ebből a közleményből csak egyetlen mondatot idézek: „*A thrák kultúrát felmutató, kizárólag dák leleteket magában foglaló gyűjteményem tehát közelebb érdeklí az örményeket, mint hazánk oláhait, a kik thrák, dák, géta, szláv s rómaiak egyvelegéből a Balkán-félszigeten keletkeztek – s ide Erdélybe, mint pásztor nép 1200-ban települtek*

blac, wlak (oláh) néven (albánul pásztor), a mely nevet jogosabban viselték a felvett „román” elnevezésüknél.”

Az örmény összetartozást, és a feltétlen jóindulatot vélem felfedezni *Roska Márton* a Füzetekben nemrég bemutatott kolozsvári régész törekvésében és munkájában is, miszerint ahogy tehetette (már 1941-ben!) közreadta a szintén örménymagyar, de sajnos életében nem kellően értékelte *Torma Zsófia* munkáját, aminek korszakalkotó értékéről teljes mértékben meg volt győződve.

A könyv előszavában így ír: „*A Torma Zsófia-féle őskori gyűjtemény közlése s ezáltal a tudományos világra részére való hozzáférhetővé tétele olyan kötelesség, amely elől már nem lehet kitérni. A közlésre kiválasztott anyag sok tekintetben*

hozzá fog járulni a szorosabb értelemben vett Közép-Európa neolitikumának tisztánlátásához, egyben új problémákat fog felvetni, amelyek megoldása a jövő kutatások feladata. Ezekhez a feladatokhoz talál bőséges anyagot minden szakember, akinek eddig csak szórványos adatok állottak rendelkezésére ebből a páratlanul gazdag és színes gyűjteményből.

Én csak kötelességemet teljesítettem azon a poszton, ahova sorsom közmunkára elhívott, s ahova a tudományos becsület a világváltozás után is elszakíthatatlanul odakötött. Ha valaki, úgy magam érzem a legjobban, hogy a *Torma-gyűjtemény* érdekében intenzívsabb hitelesítő ásatásokat kellett volna foganatosítani. (...) Ezek elvégzése azonban felülmúlta munkálkodási lehetőségeimet. (...) A magam korában a legszomorúbb tény is gátlólag hatott terveim megvalósításában: a munkatársak hiánya.

Kérem, vegyék szaktársaim ezt a monográfiát annak, aminek szántam: egy súlyos tudományos kötelesség lerovásának, amelynek révén a *Torma-gyűjtemény* gazdag anyagát részükre hozzáférhetővé teszem.” Végül *Roska Márton* köszönetet mond *Dr. László Gyula* barátjának, hogy nagy tudományos gyakorlatával a szerkesztés, *Dr. Novák József* munkatársának pedig, hogy a korrektúra nehéz munkájában segítő társául szegődtek.

A Torma családról általában

A csicsókeresztúri *Torma* családnak már századok óta meghatározó szerepe volt a valamikori belső Szolnok-Dobokai vármegyében, ahol a 16. század óta voltak birtokaik, így állandó lakhelyükön,

A Torma család címere

Csicsókeresztúron is. A Kolozsvári Állami Levéltárban a 729-es szám alatt, a családi gyűjtemények „Fond familial” részlegén található a *Torma* család levéltári anyaga 1529-től 1928-ig. Ez az anyag 6,24 folyómétert tesz ki.

Idézek a nemrég – 2008-ban 92 évesen – elhunyt történész, akadémikus, egyetemi tanár *Jakó Zsigmond* egy 1998-ban

kelt magánleveléből: „*Torma Miklósék levéltárát én hoztam be Entz Géza társaságában Csicsókeresztúrról Kolozsvárra. Jól ismertem anyját és apját, de hát ő akkor, amikor náluk vendégeskedtem, még kicsi fiú volt. Utolsó hírem, illetve kapcsolatomban Tormáékkal az volt, amikor megpróbáltam, sajnos, az akkor adott körülmények között sikertelenül, hogy Miklóst felvegyék a Bolyai Egyetem történelemtudományi karára. Ma is jól emlékszem miként separték félre az érveimet, mely szerint egy olyan család leszármazottját, amely, mely a régészprofesszor *Torma Károlyt* és *Torma Zsófiát* adta a magyar történettudománynak, nem felvenni a *Karra*, kész öngyilkosság”...Annak a csicsókeresztúri nemesi előnevet viselő földbirtokos *Torma* családnak a sarjáról van szó, akit családja 1949-es kitelepítése és vagyona teljes elkobzásának híre gimnazistaként ért Désen.*

Most a Szamosújvár melletti Ördögösfüzesen élő 80 éves *Lapohos András* nyugalmazott tanár visszaemlékezéséből idézek, amelyet kérésre írt le.

„1948. december 9-ét írt a kalendárium, amikor a felőri I–VII osztályos magyar tannyelvű iskolához kineveztek. (...) Mikor a kollegák a csicsókeresztúri *Torma* családról beszéltek a tisztelet és hála jelmezte véleményüket. Minden hónapban

egyszer vacsorára hívták meg a felőri I–VII osztályos iskola tanerőit és a református lelképásztort, ahol elbeszélgettek az iskolában végzett oktató-nevelő munkáról és a politikai eseményekről – mondták. 1948 decemberében már én is részt vettem a Torma család udvarházában a vacsorán. (...)

1949. március 9-én szintén meg voltunk hívva vacsorára. Keveset időztünk, a hangulat is valahogy más volt, nehezen indult a beszélgetés, utólag azt kell mondanom, mintha lett volna valami rossz előérzetünk, és valóban, azon az éjszakán kedves vendéglátóinkat, a Torma családot „kiemelték” és kényszerlakhelyre vitték”.

A család örményekkel való kapcsolatai már akár 1603-ban is elkezdődhettek, amikor Torma Kristóf a családfája szerint török követ volt, (később Bethlen Gábor asztalnoka) de ennek a családnak is több tagja szenvedett a tatárok rabságában,

ahol szintén alkalmuk lehetett az örményekkel való találkozásra... De ne feltételezzünk, hanem alapozunk a tényekre. Minket most elsősorban Torma Károly szülőfalujának lakói érdekelnek, éspedig Várkudue, amely település 1910-ig Kudu néven szerepel, románul Coldau Erdélyben, Beszterce-Naszód megyében van (és nem Biharban, ahogy több helyen is olvasható), Bethlentől 2 km-re nyugatra a Nagy-Szamos partján, ahol szomszédfaluja Csicsókeresztúr.

1553-ban Csicsóvár tartozéka volt.

1590-ben itt a szamosújvári várnak egy gyalogos puskása volt. Ekkor már Kudu Szamosújvárhoz tartozott.

Az itt élő Rác, a Torma és a Dániel családok között már a XVIII. század elejétől kezdve gyakori a házasság, és ez napjainkig is tartott. (A korábban említett Torma Miklósnak, aki 2005 decemberében hunyt el, a felesége dr. Rác Katalin,

aki ma is él, Marosvásárhelyen). Ugyanakkor a Szamosújvárhoz való tartozás és közelség okán az örménységgel való kapcsolatot is erős volt, és állandó. Példa erre Rác Péter (1707–1756), akinek felesége csicsókeresztúri Torma Ilona. Leszármazottjuk II. Rác Antal Kuduban lakott, ő alapította meg a család kudui ágát. Első feleségétől, erzsébetvárosi Dániel Jozefától 7 gyermeke született, az első 1789-ben. Galgói Rác Laura nevű unokájuk (sz.1866) békés-gyulai Placsintár Ödönhez ment feleségül. Második feleségétől Torma Klárától szintén 7 gyermeke született, közülük az egyik, galgói Rác Péter szamosújvári várparancsnok lett... És a példákat sorolhatnánk...

Itt, ebben a faluban született „hőstünk”, az anyai, tehát a Dániel birtokon 1829. október 13-án (és nem december 10-én, ahogy sok helyen szerepel). Csicsókeresztúri Torma Károly Torma József-nek, a megye egyik legkiválóbb birtokosának egyetlen fia, aki Aloiza (Lujza) és Júlia nevű nővérei után érkezett a családba, de nem születése helyén Kuduban, hanem az atyai birtokon, Csicsókeresztúron a római katolikus plébánián keresztelték meg. Gyermekkorának legelénkebb emlékei közé tartozott, hogy a nála három évvel kisebb húgával, Zsófiával egy napon egész

házukat tele rakták kövekkel, téglákkal, cserepekkel: „a közeli alsó-ilosvai római tábor egyes maradványaival, melyeket édesapja saját költségén ásatott ki”. Mint nagyon fiatal emberként eljegyezték magukat a történelmi tanulmányokkal, melyekben a legalaposabb útmutatást éppen édesapjuktól kapták, aki abban az időben írta meg éppen a fia számára azt a „Calendarium Diplomaticum”-ot, amelyet később a fiú kegyelete tett közzé.

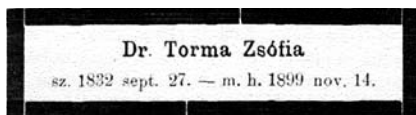
(Oklevelészeti naptár. *Calendarium diplomaticum*. A középkori, főleg hazai oklevelek meghatározására átdolgozta és összeállította Torma József. Szerző halála után kiadta Torma Károly Kolozsvár, 1879.)

Gondos családi nevelésben részesült. Besztercén a piaristák ottani algimnáziumában kezdte tanulmányait, onnan Kolozsvárra a líceumba került, és a jogot is elvégezte. Mint tizenhét éves ifjú 1848-ban édesapját először az erdélyi országgyűlésre, majd az unió kimondása után a pesti nemzetgyűlésre kísérte követi írnok minőségben. Az apa valami polgári hivatalra szánta, de sikerült édesanyját rábeszélnie, eszközölje ki számára az engedélyt, hogy a hadseregbe léphessen. Lehet, hogy ebben szerepe volt sógorának víz-szentgyörgyi és felpestesi Makray Lászlónak, a hivatásos katonatisztnak is, aki ugyan lemondott tiszti rangjáról 1844-ben, amikor feleségül vette Torma Lujzát, de 1848-ban ismét kardot kötött, és a dési nemzetőrséget szervezte. Csakhamar kapitány lett, és az 1848. november 14-i szamosújvári csata alkalmával Urbán hadainak visszaszorításában döntő szerepe volt. Torma Károly azzal, hogy hadba lépett, leghőbb vágyát elérte (– mondtotta róla *Gróf Kuun Géza dr.* a Hunyadvármegyei Történelmi és Régészeti Társaság 1898-i közgyűlésen tartott

Csicsó-keresztúri Torma Kristóf, török követ (1603)							
György (1612), Harinnai Farkas Zsuzsa				István † Kristóf (1612–55 ^b), Toldalagi Klára			
Ferenz † 1654		István † 1679), b.-szoln. főispán Szilvassy Judit		János (1661) Petki Anna		György Huszár Borbála	
Miklós b.-szoln. főispán Baranyai Kata		Kristóf † 1703) Nápolyi Mária		Sámuel † 1741. b.-szoln. főbíró Henter Klára		István, Fényi Erzsi Henter Sára	
Miklós b.-szoln. főbíró br. Száva Judit		László † 1733 főjegyző Maksai Kriszt. Geréb Anna		Ferenz † 1763 Baranyai Klára		János † 1770. b.-sz. főbíró Balázs Ferenz	
Éva, gr. Lázár Antalné		Dániel † 1757 hr. Dujardin Mari † 1771		József, százas Bethleni Anna		István fejérvári prépost	
György 1746		Antal † 1778.		László † 1784 Vay Klára		Gábor Geréb Erzsi	
Miklós † 1837 Makrai Druzi		Klára, galgói Rác Antalné. József † 1837. Jékey Zsigmondné		Mihály † 1808. Móssa Judit		Anna 1792 br. Henter Zsigmondné	
Ferenz gl. Rác Róza		Sámuel Védér Anna		Károli Tatrossy Sándorné		István, orsz. követ, 1848. főbíró, kézdizsentlé-Jeki Kozma Ilona, az Imre leánya	
Imre csik-zsögödi Mikó Berta		Lajos csik-tusnádi Betegh Eszter		Mór		Aloiza Makray Lászlóné	
Mária, férje dezséri báró Rudnyánszky József		István, Jolán		Miklós, alispán 1898.		József, kir. pénzt., író, orsz. képvis. † 1864. Dániel Jozsefa	
						Julia † 1852. Védér Zsigmondné	
						Károly † 1897 Makray Berta	
						Zsófia, dr. † 1899. György.	

emlékbeszédében, amelyből még fogok idézni) és csakhamar hadnagynak nevezték ki. A Bánffy-Hunyadon állomásozó csapatba osztották be, majd Bem alatt és csógora mellett mindvégig vitézül harcolt. „A világosi fegyverletételt nem hitte el, hanem temperamentumának tüzétől hevítve elszánta magát, hogy addig megy, míg magyar táborra nem talál. Szatmáron tudta meg, hogy a világosi kapituláció híre való,” de az ő honvédsége csak 1849. augusztus 26-án Zsibónál fejeződött be, ahol szintén sógorával, Makray Lászlóval együtt harcoltak. Kazinczy Lajos tábornok az akkor már alezredes Makrayt küldte tárgyalni az oroszokkal a fegyverletételről, de az oroszok kiadták őt az osztrákoknak, akik Aradra hurcolták és halálra ítélték. Hajnau azonban, aki ekkor már a minisztériummal összeveszett, megkegyelmezett neki is, és büntetését 16 évi fogházra változtatta.

Torma Károly sokáig bujdosott a Kereki pusztákon, Biharba szakadt rokonainál, végül sok hányadtatás után hazakerült szüleihez.

Ezeket a tényeket, valamint Torma Zsófia születésének valós dátumát ismerve megértjük, hogy Zsófia miért ment el Szászvárosra, nővérének segíteni a gyermeknevelésben, miközben annak férje börtönben raboskodott. Végül Makray nem ülte le a 16 évet, korábban szabadult.

Torma Károly az ötvenes éveket csicsókeresztúri birtokán töltötte, közjogi és archeológiai tanulmányokat folytatott. Édesapja betegeskedése miatt a gazdasági ügyek is reá hárultak, 1853-ban vette át kudi és csicsókeresztúri birtokait, és

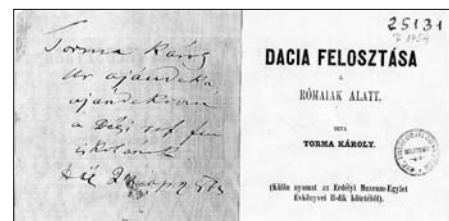
1855. január 25-én megnősült, a Makray családdal való kötelék erősödött, hiszen felesége víz-szentgyörgyi Makray Sándor leánya *Makray Berta*, kinek családja Alvincen és Szászvároson Apulummal hozta szorosabb viszonyba.

Házasságukból négy gyermek született, de csak ketten érték meg a felnőtt kort. Minden nemes, Erdélyben a magyar tudományos életet támogató, felvirágoztatni kívánó kezdeményezésnek feltétlen híve volt. Amikor 1857-ben *gróf Mikó Imre* – Erdély Széchenyije – felszólalt az Erdélyi Múzeum alapítása ügyében, Torma Károly volt egyike az elsőknél, aki 500 forintnyi alapítvánnyal beállott a Múzeum-egylet örökös igazgató tagjai közé. Mint ilyen különös pártfogója volt a múzeum régiség és éremtárának, amelyet mondhatni az ő gyűjtései alapoztak meg. A Múzeumegylet végül is 1859-ben alakult meg. Eredeti alapszabálya kimondta, hogy „az egyesület a múzeumi gyűjtésre, a gyűjtött tárgyak megőrzésére, az anyag feldolgozására és általában a tudományok magyar nyelven való művelésére alakult. Alapításakor a múzeum anyaga 15 439 könyvből, 1083 oklevélből, 128 arany, 2841 ezüst, 1738 bronzéremből, valamint 10 092 darab régészeti tárgyból, természeti ritkaságból, ásványból, kövületből, állatból és növényből állott.” Érzékelhetjük tehát, milyen számottevő volt a Torma testvérek adománya.

Az 1857-es év másmiért is jelentős Torma Károly életében. Ekkor látogatta ugyanis meg csicsókeresztúri birtokán Tormát Mommsen, a később Nobel-díjjal kitüntetett történész. E látogatás nagy hatással volt rá, hiszen Mommsen további rendszeres kutatásra buzdította. „Sok kutatni való van ezen a téren és kevés a kutató” – mondta. „Önnek kedve és tehetsége is van az epigraphiához: nagy

szolgálatot tehet a tudománynak”. Torma valóban becsülettel szolgálta a tudományt is, Mommsent is, rendelkezésére bocsátva Mommsennek később a dáciai feliratok jó részét, a feliratok nagy Corpus-a számára. Apja halála (1861) után Torma Károly igen tekintélyes szerepet játszott Belső-Szolnok megyében. Valószínűnek tartom, hogy az Erdélyi Múzeum Egylet létrehozása is szerepet játszott abban, hogy 1861-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta.

Ebben az időben, mint már mondtam, Mommsennek Dacia epigraphiája összeállításában ő volt a főmunkatársa. Szakfolyóiratokban (*Ephemeris Epigraphica*, Erdélyi Múzeum, Archeológiai Értesítő, Arch.-epigr. Mittheilungen aus Oesterreich sat.) jelentek meg értekezései. Cikkei s egyéb munkálatai: a Kolozsvári Közlönyben (1856. Adatok Erdély történetéhez, 1861., 70., 74., 75. Archeológiai levelek); az Erdélyi Múzeum Évkönyveiben (I. 1861. A rómaiak nyoma Erdély északi részeiben, II. 1862–63); a Magyar orvosok és természetvizsgálók Munkálataiban (1864. A szamosújvárosi római fürdőkről), stb., stb.

Tehtélye akkora volt, hogy a kormány megyéjének főispáni székébe ültette, ahol rövid idő múlva az egész megye közbizalmát és szeretetét elnyerte. Politikai meggyőződése rá bírta, hogy mondjon le a főispánságról, és képviselője legyen megyéjének. Csakhamar a képviselő-

házban is annyira magára vonta képviselőtársai és a kormány figyelmét, hogy a tisztelt ház alelnökévé választották. Deák Ferenc legbizalmasabb emberei közé tartozott. Fényesen megállotta a politikában is a helyét, de sajnos a politikai szereplés vagyoniilag egészen tönkre tette. Amikor 1877-ben a képviselőházból kilépett, Torma Károly végképpen elszegényedett ember volt. El kellett adnia csicsókeresztúri birtokát, és „testileg-lelkileg megtörve” – ahogy egy jó barátja írja – nővéréhez, Lujzához költözött, ahol két hónapig nagy betegen élet-halál közt feküdt.

A Makray család minden tagja, és a velük együtt lakó húga, Zsófia együttesen minden lehető megtettek a beteg ápolására, szórakoztatására, egészségének helyreállítására.

Törekvésük sikerrel is járt, mert „ekkor kezdődött életének második virágkorszaka, mely öt-hat évet, ernyedetlen, gyümölcsöző munka éveit foglalja magában, méltó párja az első korszaknak” – írja gr. Kuun Géza dr.

„Egy évig Kolozsvárt a „*Ferencz József*” egyetemen a magyar közjogot adta elő. (...) 1848-ban az országgyűlésben követi úrnokként dolgozott, később főispán is volt, majd 4 évi főispánság után képviselő, s mint ilyen a ház alelnöke lett. Az itt felsorolt hivatalok, atyja intelmei, s Deák Ferencz kitüntető bizalma megszerezték neki úgy az önkormányzat, mint a törvényhozás terén az elméleti tudás kiegészítéséül a kellő gyakorlatot.”

A következő évben, 1879-ben már Budapesten találjuk az archeológia tanszéken, mint Römer Flóris utódját. Mint budapesti egyetemi tanár Torma újból, sőt talán életében először egész idejét kedvenc tanulmányainak szentelhette.

1879-ben kezdődtek az aquincumi ásások, melyeknek kezdettől 1887-ig Torma

volt a vezetője. Riedl Frigyeszt idézem: „Ó-Buda északi határán a hol római vízvezetési pillérek romjait látja az ember meredezni (...) egyes leletek (...) arra vallottak, hogy ott római épületek vannak beletemelve. 1879-ben kezdték Torma vezetése alatt az úgynevezett Csigadombot kutatni, mely az aquincumi amphitheátrum óriás méreteit fedte. Az ásás megindulása-kor Torma azt hitte, hogy a Csigadomb alatt valamely vízvezetési építkezés vagy templom romjai vannak eltemetve, amint azonban a domb közepén, a katlanszerű mélyedésbe behatolt és ott földélszerű töredéket és porondozott agyagréteget, de épületet nem talált, az a sejtése támadt, hogy vagy római színházzal, vagy amphitheátrummal van dolga. Amint aztán Torma a Csigadomb oldalrészét még inkább kikezdte, látta, hogy sejtése helyes, tojásdad alakú hatalmas római épület, az aquincumi amphitheátrum substructiói voltak előtte. Az ásások tudományos eredményéről, melyek az egész világon feltűnést keltettek, Torma 1880-ban decemberben, midőn az amphitheátrum északi fele már egészen ki volt ásva, kimerítő jelentést adott be a Magyar Tudományos Akadémiának.”

Az 1880-dik év folyamán Torma Károlynak két nagyobb írása jelent meg, amelyekben korábbi kutatási eredményeit közölte. Ezek: „A limes Dacicus felső része” és „Repertórium Dacia régiség- és felírttani irodalmához”. Ugyanennek az évnek a decemberében adta be jelentését az aquincumi ásásokról, és az meg is jelent az akadémia történeti értekezései között (IX. 5.) Címe: „Az

Kuzsinszky Bálint. Elhunyt Budapesten, 1938-ban

aquincumi amphitheátrum északi fele”. E jelentéshez nyolc fametszet és tizenöt fénynyomatú tábla van csatolva – tudhatjuk meg Kuun Géza emlékbeszédéből.

Munkája elismerésekppen ebben az évben Torma Károlyt az Akadémia a rendes tagok sorába választja.

A következő években ez a megszállott tudós az egész területet szinte lépésről lépésre kutatta, és buzdításaival, tanításaival vidéki emberekből, tanítókból, tanárokból egy egész iskolát nevelt. Neveltjei között volt tanítványa, Kuzsinszky Bálint is, akiről később szölok.

1882-ben az amphitheátrum teljes kiásása után a római város kiásását vezette a Csigadomb közelében, a Papföldön. Itt aztán előtűntek a régi római utcák, melyeknek köveiben meglátszik, (úgy, mint Pompeiben) a kerékvágás nyoma: előtűntek a nagy közfürdők, a séta oszlopcsarnokok, előtűnt a római játékok és testedzések színhelye, a palaestra, a padozatfűtővel ellátott nagy lakóházak maradványai: egy rég elmúlt bámulatos kultúra alkotása és színhelye.

Torma Károly sokat dolgozott. Az Akadémiai tagságon kívül tagja volt a Történelmi Társulat választmányának, a bécsi régészeti bizottságnak, a római archeológiai intézetnek, és egyebeknek. Elfáradt a nagy munkában. 1887-ben nyugdíjba vonult, de gondoskodni kívánt arról, hogy jó kezekbe kerüljön Aquincum jövője. Egyik tanítványát, a nála 35 évvel fiatalabb Kuzsinszky Bálintot látta alkalmasnak arra, hogy a munkát folytassa.

Ezután nemcsak Budapestet, de Magyarországot is

elhagyta, Rómába ment, majd a Rómától 60 km-re Porto d’Anzióba telepedett le, és ott halt meg 1897. február 28-án éjjel, álmában. Temetésén Fraknoi püspök, aki Kollányi préposttal Anzióba sietett, mondtott magyar miatyánkot.

Utódja Kuzsinszky Bálint 1864. november 6-án született Szabadkán.

Lengyel származású kisiparos édesapját korán elveszítette. A Budapesti Tudományegyetem bölcsészkarán, klasszika-filológia szakon végzett (1888); a latin és görög filológia mellett archeológiát, numizmatikát és epigráfiát tanult, emellett jogi előadásokat is hallgatott.

Tanára volt többek között Ábel Jenő, Hampel József és Torma Károly. Egyetemista korában már publikált az Egyetemes Philológiai Közönyben, negyedéves korában megnyerte az Érem- és Régiség-tani Tanszék által kitűzött pályadíjat.

A legújabb Aquincumi ásások c. disszertációjával bölcsészdoktori (1888), majd pedagógiai vizsgájának letétele (1890) után középiskolai tanári oklevelet szerzett. Torma Károly és Hampel József ajánlására az Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiség-tárának gyakornoka (1887. január 20-tól)...

Torma Károly mellett dolgozott az aquincumi ásásokon, majd megbízást kapott az ásások vezetésére (1888. szeptember 13-ától); a feltáró munka mellett aktívan dolgozott az előkerült emlékek helyszíni bemutatásán, megőrzésén, kiállításán is. Tevékenysége eredményeként megnyílt az Aquincumi Múzeum (1894. május 10.), amelynek egészen nyugállományba vonulásáig igazgatója volt.

Utódjának megbecsülését látva, elszorulhat a szívünk, ha Torma Károly eddigi utóéletét vesszük számba.

A Magyar Tudományos Akadémián 1904. december 10-én Téglás Gábor tartott fő-

Kuzsinszky Bálint sírja a Kerepesi temetőben

lötte emlékbeszédet, a Hunyad vármegye Történelmi és Régészeti Társaságban gr. Kuun Géza dr. az 1898-as közgyűlésen, az Erdélyi Múzeum Egyletben ugyancsak 1898-ban Finály Henrik méltatta.

Dombormívű arcképét az aquincumi múzeum falába helyezett emléktáblán 1909-ben leplezték le.

A Szentendrei úttal párhuzamos utca Aquincum közelében Torma Károly nevet viseli.

Romániában egyre nagyobb megbecsülés övezi a Torma testvérpárt.

Károlynak 2002-ben szobrot emeltek Csicsókeresztúron, Zsófiának Szászváros, ahol 2005-ben emlékkonferenciát tartottak róla, felvetette a szoboravatás lehetőségét.

A csicsókeresztúri emléktáblán az szerepel, hogy Torma Károly a Román Akadémia Tiszteletbeli Tagja.

Ha nem teszünk semmit, csak idő kérdése, hogy mindketten román tudósokként vonuljanak be a köztudatba, akárcsak Gheorghe Doja, azaz Dózsa György...

Örmény kultúra hete 2009

Friedrich Klára

Torma Zsófia, egy asszony a magyar régészet szolgálatában

(1831, Csicsókeresztúr–1899, Szászváros)

Torma Zsófiának, a világ legelső régésznoájének életét, munkásságát nem időrendi sorrendben, hanem az alábbi tárgykörök szerint szeretném bemutatni:

1. Ahogy elkezdődött
2. Család és hazaszeretete
3. Tudományos munkásságának főbb állomásai
4. Nőrégész – régészno
5. Szakirodalmi tájékozottsága
6. Kutatói alaposága és módszere
7. Tudományos levelezése
8. Őstörténeti felfogása
9. Díszítések, mesterjegyek vagy írásjelek?
10. Elismerése, méltatói
11. Mellőzése
12. Meghamisítása
13. Összegzés
14. Feladataink
15. Új életrajzi adat
16. Újabb ismeretek Torma Zsófiáról
17. Szakirodalom

1. Ahogy elkezdődött

A régész-történész apa, *Torma József* gyermekei közül *Károly* és *Zsófia* szívesen játszottak az ásatásokból előkerült leletekkel, cserépdarabokkal, amelyek gyakran gyermekszobájuk padlóját is elborították. Zsófia 13 éves volt, ami-

kor *Rómer Flóris* bencés szerzetes (1815–1889) a magyar régészet és műemlékvédelem megalapítója meglátogatta Torma Józsefet Csicsókeresztúron, ekkor még az ő ásatásai iránt érdeklődve. Tíz évvel később azonban már azt a nevezetes földtani és őslénytani gyűjteményt csodálja meg Szászvárosban, amelyet Zsófia sokszor napokig tartó fárasztó utakon szedett össze, s amelyből

múzeumok, paleontológiai társaságok is kértek tőle anyagot.

2. Család és hazaszeretete

Édesapja nem „csak” régész, hanem *Belső-Szolnok vármegye* 1848-as követe, országgyűlési képviselő.

Nővérének férje *Makray László* az 1848/49-es szabadságharcban honvéd alvezéres *Bem József* seregében.

Bátyja, *Károly* 18 éves korában szintén csatlakozott *Bem* tábornokhoz és a zsigóri fegyverletételig vitézül harcolt.

Zsófia szülei halála után nővéréhez költözött Hunyad megyébe, akinek gyermekeit szeretettel, türelemmel taníttatta. Egyiküket örökbe is fogadta és az ő kisfiával is nagy kedvvel és vidámsággal foglalkozott.

Friedrich Klára

Felismerte hazájának rendkívüli fontosságát régészeti, néprajzi, őslénytani, kőzet és ásványtani szempontból s ezt a világ elé akarta tárni. Honleányi kötelességének érezte a pusztuló leletek gyűjtését, mentését, s ezért feláldozta magánéletét. „... az ifjúság röpke ábrándképei helyett komolyabb törekvések népesítik be akaratlanul is lelke világát, s minden iránt lobbanékony érdeklődéssel viseltetett a mit a hazai föld természeti ritkasága, vagy régiség alakjában eléje tárt.” – írja róla tanítványa és tisztelője *Téglás Gábor*, dévai geológus és régész.

Későbbi összehasonlításaiban hangsúlyozza a magyar jellegzetességeket, többek között a tulipánt, székelykaput, Attila turul – karuly madarát, a szászvárosi asszonyok által az ágyneműre hímmzett életfát... Külföldi előadásainak költségeit maga állja és célja a hazai tudomány jó hírnevének öregbítése.

3. Tudományos munkásságának főbb állomásai

1875-ben kezd ásatni Tordos őstelepen, amelyre *Vén András* ottani református tanító hívja fel figyelmét, s ahol addig csak két iskolaigazgató gyűjtött néhány leletet a Maros partjáról.

1876-ban részt vesz közel száz leletével a 9. Nemzetközi Ősrégészeti Kongresszuson, Budapesten.

1877-ben a Szebeni Honismertető Egylet tiszteletbeli tagjává választja.

1879-ben megjelenik első régészeti munkája, a „Hunyad vármegye Neolith (Kőkorszakbeli) telepei”.

1880-ban megjelenik a Nándori barlangcsoportozatban végzett ásatásának ismertetése.

1880-ban Berlinbe hívják a Német Antropológusok nagygyűlésére, ahol Schliemann trójai leleteiből is kiállítanak.

1882-ben Németország múzeumait tanulmányozza, Maina-Frankfurtban részt vesz a német antropológusok XIII. Nagygyűlésén, ugyanebben az évben Bécs, Budapest, Kolozsvár, Nagyenyed őskori gyűjteményeit is végiglátogatja.

1884-ben Torinóból megérkezik *Kossuth Lajos* első tisztelő levele.

1889-ben, a német antropológusok bécsi kongresszusa nagy kudarc számára, hiszen még tízen sem ültek a székeken, akik rendelkeztek volna megfelelő előismerettel, hogy néprajzi összehasonlításait megértsék.

1894-ben magyarországi érdeklődés hiányában Jénában németül jelenik meg az „*Ethnographische Analogien*”, azaz *Néprajzi összehasonlítások* című munkája, amelyről többnyire elismerő nyilatkozatok látnak napvilágot.

1899-ben, május 24-én, halála előtt fél évvel a Kolozsvári Egyetem tiszteletbeli bölcsészdoktorrá nevezi ki.

4. Nőrégész-régész nő

Ha azt halljuk, hogy a világ legelső nő régésze, régész nője, a tudós iránti tiszteleten túl, kíváncsiak vagyunk, hogy milyen volt ő? Torma Zsófia, okos, szép, nemesi származású, gazdag hölgy volt, akinek 25 férfi kérte meg a kezét, ő azonban nem egyetlen személynek, hanem a magyar tudománynak adta. Nem mintha magát embertársai fölé emelte volna, hiszen végtelenül szerény volt, mint ahogy azt az „*Ethnographische Analogien*” zárszava bizonyítja: „*Ha pedig valaki úgy gondolja, hogy tanulmányomat bírálát tárgyává teszi, csak arra kérem, ne tekintse a dolgozatot iskolázott szakember munkájának, hisz egy ilyennek a látóköre és a megfigyelőképessége az én ismereteimet túlszárnyalja. Minden dicsvágyat és feltűnéskeltést kerülve gyűjteményem jelentőségének fontos voltát egyedül abban látom, hogy leleteimet a Maros hullámai elől biztonságba helyeztem, miután más megfelelő gyűjtőre nem akadtak. Tettem ezt annak ellenére is, hogy az elfogultság és sokoldalú kellemetlenkedés sokak részéről ellenem megnyilvánult és még ma is folytatódik.*”

Említett tulajdonságai ellenére nem nőtársainak féltékenysége keserítette meg életét. Írásaiban említi a Szebeni Honismertető Egylet hölgytagjainak magasztaló dicséretét. *Heinrich Schliemann* második feleségével, a szintén régészkedő *Sophie*-val, *Johannes Ranke* német antropológus feleségével, *Annával* igen jó volt a kapcsolata. Gazdaságát, háztartását bizonyára gondosan vezette és irányította, hiszen fennmaradtak Anna Rankénak, a német antropológusfeleségnek levelei, amelyekben lelkesedve köszöni meg a Szászvárosból Münchenbe ládászámra

küldött, gondosan csomagolt, gyönyörű gyümölcsöket.

A 9. Nemzetközi Ősrégészeti Tanácskozásokon, 1876-ban egyetlen nő volt az előadók között. A vicclapok kezdetben gúnyolták a „bogarászó kisasszonyt”, „*mígnem apránként hozzászokott a közönség ahhoz, hogy benne a regények nevetséges <kék harisnyás> figurája helyett a valódi tanultságnak nálunk ugyan kivételes, de hála Istennek azért már itt is örvendetesen sokasodó mintaképet tisztelje és respektálja*”. (Téglás Gábor tanítvány, régész)

Kifejezetten asszonytársai számára írt cikket 1896-ban, A Szolnok-doboka megyei nők ezredévi emléklapjába, „*Hazánk népe ősmýthosának maradványai*” címmel.

Híres volt jótékonyágáról, ismét Téglás Gábort idézem: „... a közjóra irányuló szívemesség és könyörületesség, a régi magyar nemzeti udvarházak hölgyeinek napjainkban fájdalom már gyérülni kezdő erénye Torma Zsófiában a szó legnemesebb értelmében megszemélyesítőjét bírta. Az árvák, az üldözöttek, a segélyre szorultak készséges pártfogójaként mindenkinek szolgálatára állott, s Szászvárosban, hol annyi család áldhatja ritka szívjóságát, már ebbeli ténykedései is biztosíthatnák neve fennmaradását.”

Az ásató, terepen dolgozó régésznek egy kubikus erejével és egy sebészorvos finom kezével kell rendelkeznie. Torma Zsófia kezdetben állta versenyt a férfakkal. Az itthoni mellőzések, írásainak sorozatos visszautasítása, leleteinek lekicsinylése éppen azok részéről, akiket kezdetben legjobban tisztelt, (*Hampel József, Pulszky Ferenc, Hunfalvy Pál*) a lelkén keresztül törték meg erejét. 1881-ben odáig jut, hogy arra kéri *Haynald*

Lajos bíboros érseket (1816–1891), hogy szerezzék meg számára Rudolf trónörökös felesége, *Stefánia* belga királylány mellett a magyar társalkodónő tisztét. Bár bizonyosan ott is hazája érdemeire hívta volna fel a figyelmet, jó hogy e kiugrási kísérlete nem sikerült, hiszen ezen időszak után következtek legfontosabb felfedezései, többek között az, hogy nem a dákok, hanem egy 3000 évvel korábbi turáni népesség Trójához és Mezopotámiához (ahogy akkor nevezték, Babylonhoz) kapcsolható hagyatékát mentette meg a pusztulástól.

Több helyen olvastam, hogy Torma Zsófia az eredményeit „zseniális női intuíciónak” köszönheti, mintha ezzel el lehetne leplezni azt a tényt, hogy egyszerűen okosabb és szorgalmasabb volt szaktársainál, akiket pontosan harminc évvel előzött meg. Hiszen az ő 1875-ben kezdett tordosi ásatásait csak 1905-ben követte a hasonlóan újkőkori, de írásbeli anyagában szegényesebb Vincsa telep felfedezése Nándorfehérvár mellett.

A régész nő szorgalmának gyümölcsét, 10 387 darabból álló gyűjteményét az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára vásárolta meg. Mivel nagy vagyonát kutatásaira és jótékonyásra áldozta, így idősebb korában gyűjteményének már nem tudott új helyet biztosítani, ezért 1891-ben ötezer forintért és 800 forint életjáradékért megvált tőle. Darabszámra több lenne régészeti hagyatéka, de sokan kértek tőle anyagot és ő szívesen küldött, bármilyen fáradságosan jutott is hozzá.

Egy részlet Francis Haverfield oxfordi régész, történész leveléből: „*Alig merem kérdezni, de mint Ön is tudja, a régészek nagyon szemérmetlenek, hogy kölcsön adhatna-e nekem néhányat ezekből a kincsekből? Szeretném, ha gyűjteményem*

mellé még volna három bálványom, három csigolyám és az a különös négy oldalas tárgy...”

Zsófia küldött anyagot, gondosan csomagolva mindenkinek boldogan. Az oxfordi régész úr pedig soha nem hívta meg Oxfordba előadást tartani, mások kihagyták a szakirodalomból, az általa mélyen tisztelt és népszerűsített *Heinrich Schliemann* pedig sűrű teendőire hivatkozva elutasította, hogy előszót írjon könyvéhez (1882). Hogy azért történt-e ez, mert nő volt és az irányadó férfi tudósoknak kényelmetlen lett volna a hivatkozás, vagy azért, mert adakozó, segítőkész jellem volt, erről több mint 130 év távlatából nehéz bizonyosat mondani...

5. Szakirodalmi tájékozottsága

Mind a hazai, mind a külföldi szakirodalomban rendkívül tájékozott és naprakész volt, pedig akkoriban nem lehetett számítógépet bekapcsolni és rákattanni a keresőre.

Magyar, német, francia, angol, görög, latin szerzők műveivel támasztja alá megállapításait és összehasonlításait. Éppúgy ismeri *Strabont* és *Berosost*, mint *Lukácsy Kristóf* örmény források alapján írt „*A magyarok őselei*” című művét, *Huszka József* frissen megjelent tanulmányát a turáni díszítőművészetéről, vagy *Bánó Jenő* írását a mexikói indiánok és a magyarok hasonló szokásairól. Tanulmányozza a különböző népek mítoszait és szokásait, az öltözködéstől a táncig.

6. Kutatói alaposága és módszere

Kutatói alaposágára már szakirodalmi tájékozottságából is következtethetünk. Leleteit szaktudósoknak is elküldte tanulmányozásra, pl. a fémtárgyakat *Otto Helmnek* Danzigba, kémiai vizsgálatra,

vagy a megkövesedett levél lenyomatokat Dr. Kurtznak Berlinbe.

Ez az alaposág vezetett oda, hogy a világon először alkalmazta a társtudományok bevonását a régészeti munkába, antropológusok, őslénykutatók, vegyészek, nyelvészek, botanikusok, történészek, néprajzkutatók, geológusok, minerológusok (ásványtanászok), orientalisták (keletkutatók), művészettörténészek, numizmatikusok (éremtanászok) műveit használta fel, vagy leleteket küldött tanulmányozásra.

Ezzel kapcsolatot teremtett az egyes szakterületek között, lehetőség nyílt a műveltségek eredetének tisztázására. Ez a módszer vezetett oda, hogy megállapíthatta: a tordosi, a trójai, és a legkorábbi sumer műveltség közös forrásból táplálkozott. Az „*Ethnographische Analogien*” című művében vallási, csillagászati, embertani, írásbeli, nyelvészeti, díszítőművészeti, sőt még táncművészeti összehasonlításokat is találunk.

7. Tudományos levelezése

A komplex, sokoldalú és összehasonlító módszer mellett a szakértársakkal való levelezést is kutatói, tudományos szintre emelte. Ehhez legalább három nyelv ismerete és a régészet tudományához kapcsolódó nemzetközi szakszókincs ismeretére volt szükség. Levelezőtársa volt a már említetteken kívül *John Lubbock* (1834–1913) angol tudós, aki nemesi nevét lorddá avatásakor a Stonehengehez hasonló kőkör helyszínéről, Avebury-ről választotta és a *Prehistoric Times* című könyvében a Campagnai baltatokat, a magyarsághoz kapcsolható rovásírásos emléket is bemutatja. Továbbá *Archibald Sayce* (1845–1933) angol nyelvész, sumerologus; *Francis Lenormant* (1837–1883) francia régész

és sumerologus, aki a sumer és az ural-altaji nyelvek azonosságát állapította meg; *Heinrich Schliemann* (1822–1890), aki 1871-ben megtalálta Tróját (a törökországi Hisszarlik dombja alatt). És az, akinek levelei minden mellőzésért kárpótolták, a már 82 éves *Kossuth Lajos* (1802–1894), aki az ősrégészet iránt is érdeklődött.

8. Őstörténeti felfogása

Az alábbiak kivonatok, de nem szó szerinti idézetek a „*Hazánk népe ősmýthosának*” maradványai című írásából, 1896-ból. (Babylon= Mezopotámia, Sumer). Babilon ősi népe, ékiratos feliratai szerint a turáni fajhoz tartozó sumer-akkád nép volt, amelynek hitelvei, szertartásai, írásjegyei, szokásai még 6000 év múltán is visszatükröződnek árja népeink néprajzában, életében, szokásaiban. (Az „árja” kifejezést az általa turáni fennsíknak nevezett területől kiinduló szkíta-hun-avar-székely-magyar népességre használja.)

A sumer-akkádok szintén az altáji népcsaládhoz tartozó turáni faj voltak, innen olvadhatott a magyar nyelvbe több akkád féle elem. (Akkoriban még nem volt ismeretes, hogy az akkádok a sémi fajhoz tartoztak, s nem sajátjuk volt a nyelv és az írás, csupán átvették). A sumer-akkádok nyelvéről ezt írja: „*Annyi bizonyos, hogy közelebb állnak a kelet-indiai dravidákhoz, mint a törökökhöz, vagy az un. finnugorokhoz*”. Érdekesen egybeesik ez az Akadémia másik erdélyi üldözöttjének, *Szentkatolnai Bálint Gábornak* véleményével, aki a dravidát, a tamilok nyelvét, a magyar nyelv rokonának tartotta. Bár az irodalomban nem találtam nyomát, hogy e két lángeleme személyesen ismerte volna egymást, volt közös barátjuk: Hermann

Antal (1851–1926) irodalomtörténész, etnográfus. Torma Zsófia szerint a székelyek olyan magyar törzsek, akik Attila hunjainak visszamaradt részeként, még Árpád magyarjainak bejövetele előtt Erdély keleti határhegyein telepedtek meg, s még ma is ott laknak. A magyarok a honfoglaláskor a Duna-Tisza között már turáni eredetű, visszamaradt szkíta törzseket találtak, akik, mint rokon faj, beléjük olvadtak.

„*Babylon planétáinak számából keletkezett hetes számunk előkelősége szerepelt őseinknél is, pl. nemzetünk hét törzse, hét vezére... Magyarország ősi címerének hét oroszánja a hét vezér nemzetségét jelképezé...*”

„*Ha azonban a leletek azonossága oly sokféle csoportos formában jelentkezik, mint az én gyűjteményemben látható kulturális kapcsolatoknál, ahol is a babilóniai hatások olyan szembeszőköek, minden kétséget kizárólag felismerhető az a tény, hogy a leletek készítői, alkotói teljes mértékben azonos eszmék hatására cselekedtek és hogy ezeknek a művészeknek, vagy mesterembereknek egymáshoz tartozása, népeiknek faji azonossága, ezen az alapon tekintve nem okozhat kételyt.*”

Igen korai Kárpát-medencei jelenlétünkre utal az a megállapítása, hogy az utolsó jégkorszak végén élt ősszarvast, amelynek agancsából egy faragott darabot a nándori barlangban megtalált, az erdélyi lakosság ismerte, így a szarvas alakját korsóira, ruháira, szőnyegeire „minden kulturális befolyástól” mentesen, díszítésként használta.

9. Díszítések, mesterjegyek, vagy írásjelek?

Torma Zsófia határozottan kiállt amellett, hogy tordosi edénytörödékein, korongjain írásjelek, betűk találhatóak. A kül-

földi tudósok, Lubbock kivételével nem ismerték a magyarok ősi írását, a rovásírást, így nem tudták megerősíteni ebben. *Archibald Sayce* angol nyelvész, orientalista, sumerológus ugyan elismeri, hogy némely ázsiai betű rokonságba hozható a tordosi leleteken lévőekkel, de a rovás Zs és T betűt ismétlődésük miatt díszítésnek véli. A hazai tudósok, köztük bátyja, Torma Károly régész is, legfeljebb névjeleknek, mesterjegyeknek hajlandó elfogadni a feliratokat. Ugyanis *Hunfalvy Pál* ellentmondást nem tűrően jelentette ki, hogy a magyaroknak a kereszténységre térítés előtt saját írásuk nem volt, a hun-székely rovásírást pedig néhány XVII. századi tudós szerkesztette.

Így Zsófia egyedül maradt a véleményével, mely szerint nagyszámú újköri agyagkorongján az ősi magyar rovásírás és számrovás is található, többek között azonosította az NY, ZS, T, C betűket. *Forrai Sándor* a kb. 150 hozzáférhető rajzon, amely *Fehérné Walter Annának* köszönhető, azonosította még az A, B, C, D, F, G, J, P, SZ rovásjeleket. *Makkay János* régészprofesszor *A tartariai leletek* című nagyszerű könyvében közli az általa 1969-ben összeállított és Tordos jelcsoport–nak nevezett jelgyűjteményt.

Shan M. M. Winn amerikai kutató 1981-ben megjelent könyvében a Tordos-Vincsa műveltség jeleit gyűjtötte össze és több szempont szerint csoportosította. 320 tordosi tárgyról rajzolt le jeleket. Az előzőeken kívül itt megtaláltam még a CS, GY, I, vég K, köz K, M, O, Ö, R, S, U, Ü, V, Z betűket, valamint a BL, IB, ID, JD, ISZ összerovásokat (ligaturákat), továbbá a BABA és SAS szavakat ötletesen összeróva. Így az E, LY, N, TY, kivételével a ma székely-magyarnak nevezett rovásírás 28 betűje felismerhető a tordosi, illetve az M a nándori leleten,

ez szintén Zsófia gyűjtése. Bizonyosra vehető, hogy újabb, a rovásírásra összpontosító vizsgálatnál a hiányzó 4 betű is feltűnne a tárgyakon, amelyeken az 1, 2, 3, 4, 5, 10, 20, 50, 10 rovásszámjegyek is azonosíthatók.

Szakács Gábornak többször volt alkalma a napjainkban bosnyák területen lévő NAP piramis rovásbetűit tanulmányozni, így az egyező jelek alapján az a véleménye, hogy a Tordos-Vincsa műveltség sokkal délebbre terjeszkedett, mint azt eddig feltelezték.

10. Elismerése, méltatói

Elsősorban szűkebb hazája, Hunyad vármegye régészet, őstörténet iránt érdeklődő közönsége. *Rómer Flóris*, (1815–1889) a magyar régészet megalapítója. *Gróf Kuun Géza* (1837–1905) régész, keletkutató, akadémikus, a főrendiház tagja. Téglás Gábor geológus, régész, dévai tanár (1848–1916) Ők ketten voltak Zsófia munkatársai a Hunyad vármegye története első kötetének írásában. *Ipolyi Arnold* püspök, a Magyar Mythológia szerzője, azt nyilatkozta Zsófia Hunyad vármegye kőkorszaki telepei c. tanulmányáról (1879) „Az ősrégészetről talpraesettebb munkát még nem olvastam.” *Rudolf Virchow* (1821–1902) német antropológus, egyetemi tanár. *Kossuth Lajos*, Magyarország kormányzója (1802–1894) *Gyulai Pál* régész, író, a *Torma Zsófia levelesládájából* c. könyv szerkesztője (1972). Fehérné *Walter Anna*, aki az *Ethnographische analogien-t* lefordította, és 1973-ban *Jáki Gábor* hozzáértő kiegészítésével Buenos Airesben kiadta. *Érdy Miklós* orvos, régész, történész (1974). *Shan M.M. Winn*, aki a tordosi jelrendszert feldolgozta és 1981-ben Amerikában megjelent könyvében régésznőket megemléltette. *Mandics György* matematikus, aki ezt írta (1987): „Az európai neolitikum

felfedezésének története 1875 áprilisában kezdődött, amikor Vén András Tordosi tanító egy tarisznya cseréppel kopogtatott be Torma Zsófia kisasszonyhoz...” *Makkay János* régészprofesszor 1999-ben adta ki *Tanulmányok Torma Zsófia emlékezetére* c. könyvét. Bobula Ida és Marton Veronika sumerológusok. Tulok Magdolna 1999 novemberében a Havi Magyar Fórumban halálának 100. évfordulóján emlékeztetett rá. *Badiny Jós Ferenc* lovagiasan megvédi *Mahgar a magyar* c. kötetében, mert *Komoróczy Géza* a sumer-magyar rokonság hivatásos gúnyolója, Zsófiát elavultnak nevezte. Méltatói közé tartozik még *Kiss Irén* és *Tábori László*, a 2007 májusában a Magyarok Házában rendezett Torma Zsófia Emlék Konferencia szervezői. Jómagam *Szakács Gáborral* együtt az utóbbi években kb. 400 rovásírásról szóló előadásunkon hívtuk fel a figyelmet jelentőségére és nagyméretű, fénymásolt arcképét Forrai Sándoréval együtt el szoktuk helyezni az előadótérben.

11. Mellőzése

Torma Zsófia kitartott azon megállapításai mellett, amelyeket ő a leletek ásátása, gyűjtése, tanulmányozása, a társtudományok általa becsült kutatóinak véleménye alapján tett. Így több, a ranglétra csúcsán álló szaktekintéllyel került ellentétbe, s ezek egyike nem csak a régésznőnek, hanem az egész magyar őstörténet nemzetközi megítélésének máig ható kárt okozott. Amikor 1876-ban a budapesti ősrégészeti tanácskozásra leleteit felküldte, ő maga szándékozott időrendben, azaz azoknak a rétegeknek megfelelően elhelyezni, amelyekben találta. *Hampel József* régész, a Nemzeti Múzeum munkatársa, az *Archeológiai Értesítő* szerkesztője azonban két darabot, egy arcos urnát és egy bálványfej részletet kivett az újkőkori

gyűjteményből, mondván, hogy azok római koriak. A régésznő ragaszkodott ezek visszahelyezéséhez s a hozzáértő tudósok figyelmét éppen e két darab ragadta meg leginkább. Hampel ezután ott ártott neki, ahol tudott, közlési lehetőségektől elzárta, s még halála után is gúnyolódott *Téglás Gáboron* és *Hermann Antal*on, akik rajongó szavakkal emlékeztek Zsófiára a Hunyad-megyei Történelmi és Régészeti Társulat ülésén, a magyar tudományos Olympus Pallas Athenájának, az erdélyi régészet Jeanne D’Arc-jának nevezve a régésznőt. Kéziratban maradt, 2500 rajzzal gazdagított főművéről és egyéb tanulmányairól pedig határozottan kijelenti: „azok közzétételre nem alkalmasak!” A közzététel megakadályozásával Hampel azt érte el, hogy a 30 évvel később felfedezett Vincsa telep érdemtelenül előzte meg Tordost az újkőkori lelőhelyek fontossági sorrendjében, s a köztudatban nem terjedt el, hogy hazánk adta az első régésznőt a világnak.

Hunfalvy Pál is igen hamar felismerte Zsófia trójai és mezopotámiai összehasonlításainak, és korongokra, edényekre karcolt írásjeleinek veszélyét a finnugor elméletre nézve. A Néprajzi Társaság 2 évig hitegette tanulmányainak kiadásával, s az végül Németországban, németül jelent meg. *Szinnyei József* finnugrista nyelvész, aki Ferberről magyarosította nevét, az *Erdélyi Múzeum Egylet* szerkesztőjeként utasítja vissza írásait. A 2500 ábrával – ez Szinte Gábor dévai rajztanár munkája – díszített, Dácia a római foglalat előtt című főművével 8 évig kérvényez minisztériumhoz, Akadémiához, háromszor viszi fel Pestre Szászvárosból a kéziratait, hiába. *Paul Reinecke* német régész Zsófiánál vendégeskedik, gyűjteményét tanulmányozza, anyagot, magyarázatot kap tőle, majd az Archeológiai Értesítőben 1896-ban, 24

éves korában tanulmányt jelentet meg Tordosról, anélkül, hogy annak ásatóját, kutatóját, az idős tudós asszonyt megemlítené. Reinecke hazájában, valószínűleg hasonló módszerekkel hihetetlen karriert futott be és 86 évig élt.

Torma Zsófia anyagából, anélkül, hogy érdemeinek megfelelően említenék, szerzett tudományos hírnevet a német *Hubert Schmidt*, és az 1908-tól Vincsán ásató horvát *Miloje Vasics*. *Sir Gordon Childe* ausztrál származású régész kitűnően ismeri a Kárpát-medencei műveltségeket, ezt igazolja az 1929-ben Oxford-ban megjelent *The Danube in Prehistory* című, 480 oldalas műve. Tíz oldalon említi Tordost, Torma Zsófia nevét azonban nem találjuk, noha megállapításaiban nem jut tovább régésznőnké. *Roska Mártonra*, az Erdélyi Nemzeti Múzeum igazgatójára vonatkozik, aki 1910-ben ásatott Tordoson, majd 1927-ben könyvet jelentetett meg az újkőkorról. Ha időrendben haladunk, *Kalicz Nándor* 1980-ban megjelent *Agyag istenek* című, a magyarországi újkőkort és rézkort áttekintő könyve az, amelyből kiáltóan hiányzik Tordos és feltárója említése, noha Vincsáról szót ejt és Roska Márton könyve a Torma gyűjteményről, szerepel irodalmában. Még furcsább, hogy a *Trója és a Kárpát-medence* c. fejezetben nem találjuk Torma Zsófia nevét, pedig ezt a felismerést egyértelműen neki köszönhetjük, és ő szenvedte el miatta a támadásokat és a gúnykacajt.

Sir Colin Renfrew cambridgei régész professzor Vasicsra, Hubert Schmidtre és Childe „okos eszére” hivatkozik. A Tordos-Vincsa műveltség részletes tárgyalásánál *A civilizáció előtt* c. művében. (1999) Ő már Roska Mártonról sem tud, és arról sem, hogy 6–7 ezer éve még nem léteztek a trianoni határok, ugyanis makacsul romániai lelőhelynek nevezi Tatárlakát.

Marija Gimbutas litván régész nő életművének egyik forrása Torma Zsófia munkássága, annak ellenére, hogy könyveiben többnyire Vincsával foglalkozik. Pl. *The neolithic cultures of the Balkan peninsula* (1972) *Old Europe*, cca. 7000–3500 BC. (1973) *The Gods and Goddesses of old Europe 7000–3500 BC.* (1974) *Ideograms and symbolic designs on ritual objects of old Europe* (1976) *Old Europe in the fifth millenium BC.* (1982) Hiába keressük régész nőnk méltatását, csupán Roska Márton tárgyleírása szerepel szakirodalmában. A trianoni határokat Gimbutas szintén már az újkőkorbán is létezőnek tekintette. Torma Zsófia nyomdokain halad *Richard Rudgley* fiatal, 1961-ben született angol antropológus, vallástörténész, őskortörténész, aki Magyarországon is járt, *Vértés László, Mészáros Gyula, Makkai János* szerepel a *Kőkor elveszett civilizációi* c. könyve szakirodalmában, tehát felületesnek nem nevezhető. Zsófia munkásságáról is tud, hiszen a tatárlakai leletet tárgyaló fejezetet így kezdi: Prehistorikus időkől származó jelekkel ellátott agyagedény töredékeket 1870-ben fedeztek fel először Erdélyben, pontosan a Kolozsvár közelében lévő Tordánál. Igaz, hogy nem a közelében van, hanem kb. 150 kilométerre, de legalább nem Romániát írt. Azonban Torma Zsófia nevét nem olvashatjuk nála sem, ellenben *Marija Gimbutast* lépten-nyomon idézi és zseniális litván régész nőnek nevezi.

Nicolae Vlassa, a Kolozsvári Történelmi Múzeum román régésze a tatárlakai hamvasztásos sír feltárója, sem igyekezett Zsófia kéziratban maradt főművét kiadni, noha a múzeumban számára hozzáférhető volt. *Fehérné Walter Anna* 1961-ben levélben érdeklődött Vlássánál a kéziratról. Vlassa azt válaszolta, hogy az már foszladozóban van, ceruzaraj-

zai elhalványodtak, de a Kolozsvári egyetemnek szándékában áll az egészet egyben kiadni. Azóta sajnos Fehérné és Vlassa is elhunyt, és nem tudni, hol foszladozik, halványodik tovább az a kézirat, amellyel Zsófia nyolc évig kilincsel az akadémiánál, s amelyből néhány év, évtized múlva oly sokan pompás tudományos karriert építettek maguknak. Ugyancsak Fehérné Walter Annánál olvashatjuk, hogy Torma Zsófia jeltelen sírban nyugszik a szászvárosi temetőben. Ezzel kapcsolatban *Kiss Irén* és *Tábori László* megtudták és a Torma Zsófia konferencián a hallgatóság tudomására hozták, hogy a régész nő földi maradványait a család leszármazottai a csicsókeresztúri családi sírboltba szállították.

Érdekes *Marco Merlini* olasz kutató felvetése a www.prehistory.it/ftp/tartaria-tablets_honlapon. Írja, hogy néhány tudós véleménye szerint Vlassa, a Kolozsvári Történelmi Múzeum régészeként hozzájutva az alagsorban tárolt Torma Zsófia gyűjteményhez, ebből vette ki és ő maga helyezte a sírgödörbe a három tábláskát. E szerint a híres, rovásbetűs és sumer képírásos korongot régész nőnk találta volna meg.

Néhány gondolat a több külföldi szerző szakirodalmában is megtalálható műről, amelynek szerzője Roska Márton (1881–1961) ősrégész, néprajzkutató, az Erdélyi Nemzeti Múzeum igazgatója is volt. Művének címe: *A Torma Zsófia gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem és Régiségtárában*, megjelent Kolozsváron, 1941-ben. *Patay Pál* régész az *Archeologiai Értesítő* 1942-es évfolyamában az elismerés mellett kitér a mű néhány pontatlanságára és figyelmeztet arra, hogy Roska Márton nem tudja bizonyítani, hogy a Torma Zsófia által megtalált ősnép finnugor lett volna!

2006-ban a *Magyar Demokrata* hetilap megbízásából *Szakács Gáborral* Tordoson, Szászvárosban és Kolozsváron jártunk. Tordoson már az idősök sem beszélnek magyarul. A templom évek óta elhagyottnak tűnik. A Maroshoz csak a kompkikötőnél lehet lejutni, magánkertek zárják el a többi partszakaszt. Most kólás palackokat ringat a víz ott, ahol 140 éve Földünk egyik legjelentősebb ásatása folyt.

Szászvárosban sem találtunk senkit, aki magyarul beszélt volna, a református templom zárva volt, úgy tűnt régóta. Kolozsváron a Történelmi Múzeumban több lelet látható a Torma gyűjteményből, közöttük rovásírásos cserépfenekék is, az egyik a bosnyák Nap piramisban is kőbe vésett rovás „P” betű. A régész nő neve a tárlókon, leleteken nincs feltüntetve.

A Magyar Tudományos Akadémia soha nem bocsát meg azoknak, akik nem az általa kötelezővé tett finnugor elmélet posztványos tévútján járnak. Így régész nőnk említését, nevét nem találjuk az Akadémiai Kiadónál 1986-ban megjelent három kötetes, 2000 oldalas Erdély története c. munkában, noha terjedelmében jelentős régészeti anyagot tartalmaz.

12. Meghamisítása

Torma Zsófia jelentőségét egyesek elhallgatják, mások gondolatait céljaiknak megfelelően félremagyarázzák. Sajnálatosan kéziratban porladó főművének címe: *Dacia a római foglalás előtt*. Főként e mű címébe kapaszkodnak bele a dákoromán elmélet hívei, holott Torma Zsófia korában a történelmi források Erdélynek azt a területét, amelyet a Tisza, az Al-Duna és a Dnyeszter zár körül, Dákiának nevezték; Mezopotámiát Babilonnak; a sumerológusokat assziológusoknak; a sumer őslakosság nyelvét pedig sumer-

akkádnak, mivel akkoriban még nem vált nyilvánvalóvá, hogy az akkádok a sémitákhoz tartoznak. Visszatérve a dákokhoz, ők Kr. e. 10-ben harcba keveredtek a rómaiakkal. A váltakozó kimenetelű ütközetek Kr. u. 107-ben Traianus császár győzelmével, s a megmaradt dáknépeesség beolvadásával végződtek. Dácia fővárosa, Sarmizegetusa volt, amelynek nevéből Torma Zsófia azt a következtetést vonta le, hogy szarmaták, azaz szkíta népek alapították. Ahogy ő írja: Tordos... kulturrétegében a dákok erősített lakásainak nyomai még elő nem fordultak, a dákokat sem tekinthetjük ez okáért hazánk legrégebb teleplakóinak... mint hazánk legrégebb népiről, az agathyrsekről emlékezik meg Herodotus... (ők szintén szkíta népek voltak). A szkíták származása Hérodotosz szerint: Heraklész és Hüilaja, a Kígyóistennő gyermekei hárman voltak: Agathürszosz, Gelónosz és Szkúthész)

Oláh Miklós történetíró püspök Hungáriájában (1536) olvashatjuk, hogy az oláhok a rómaiak telepítései, tehát nem dákok, mert azokat a rómaiak elűzték és nem telepítették. A rómaiak a 2., 3., században telepítették az oláhokat, tehát Krisztus előtt nem élhettek itt. De van másik adatunk is, az ember nem is hinné, hogy *Hunfalvy Pálnak* is lehetett egy jó gondolata. Véleménye szerint ugyanis a románok csak a magyar államalapítás után, tehát a 10., 11. században vándoroltak be Erdélybe.

A Torma Zsófia levelesládájából c. könyvecske, *Gyulai Pál* kolozsvári régész szerkesztésében nagyszerű, hiánypótló alkotás. Mégis van néhány mondata, amelyeket meg kell kérdőjeleznünk, ezek talán a bukaresti kiadás miatt kerültek bele. Például: Torma Zsófia „a vallás mitológiai szimbólumok eredetének, jelentésének, továbbélésének kutatása közben fölfedezi, hogy az alap-

vető szimbólumok feltalálhatók Erdély lakosainak népművészetében, különösen a román népművészetben.” (30. old.) „A régészek közül elsőnek ismeri fel a román népművészetet, a népszokások és az Erdélyben egykor államot alapító dákok civilizációja között a leszármazási viszonyt.” (48. old.) Torma Zsófia ellenben ezt írja például az erdélyi legények fegyvertáncáról, a „kaluzsér” táncról: „A kaluzsér tánc nem vonatkoztatható az ún. római kontinuitásra, hanem a babiloni eredet bizonyítéka. Mivel a kalugyer szó románul szerzetest jelent, sokan tévesen azt hiszik, hogy ez a szerzetesek tánca.”

Torma Zsófia eszméinek meghamisításához tartozik a következő mondat is: „... igazságkeresésében eljut a kor leghaladóbb természettudományos tételeinek elfogadásáig, a darwini tanítás helyességének felismeréséig.” Az olyan kutató szellemnek, mint Ő, aki behatóan foglalkozott őslénytannal is, feltétlenül el kellett jutni a „teremtés vagy fejlődés „ kérdéshöz. De éppen okosságánál fogva nem elégedhetett meg e két felkínált lehetőséggel. Hozzáférhető eredeti írásaiban célzás szintjén sem olvasható, hogy darwinista vagy materialista lett volna. Ellentmond ennek Haynald Lajos bíborshoz fűződő jó kapcsolata, akit feltehetően lelki atyjának tekintett.

Románok iránti szeretetének túlhangsúlyozását annak köszönheti, hogy bátyjának, Torma Károlynak leánya Victor Babes román orvoshoz ment feleségül. Igen valószínű, hogy Babes szédítő karrierjét, amelynek csúcsa, hogy a világhírű német antropológus, Rudolf Virchow keze alatt dolgozhatott, Zsófiának köszönheti. Virchow ugyanis a régésznek levelezőtársa, tisztelője volt, élete utolsó évében meglátogatta

és együtt járták végig a tordosi Maros partot, az európai újkőkor felfedezésének első helyszínét.

13. Összegzés

Mi tehát tömören összefoglalva Torma Zsófia munkásságának jelentősége? Bolygónk eddig ismert legnagyobb hatású szellemi forradalma 8–9000 évvel ezelőtt játszódott le, kiindulópontja a Kárpát-medence volt. Ennek bizonyítékait elsőként Torma Zsófia tárta fel. Ezek a régészeti bizonyítékok és néprajzi összehasonlításai rámutatnak Trójával, az Égei műveltségekkel és Mezopotámiával való szoros kapcsolatra. Leleteinek jelentős részét alkotják azok a korongok és cseréptöredékek, amelyeknek írásjelei összekötik a Kárpát-medence átmeneti- és újkőkori, valamint jelenlegi magyar lakosságát. Ezeket az írásjeleket ma székel-magyar rovásírásnak nevezzük s ez a magyarság legalább 8–9000 éves Kárpát-medencei jelenlétének és folytonosságának bizonyítéka.

14. Feladataink

1. Torma Zsófia munkásságának minél szélesebb körben való megismertetése, az őstörténetünkről előadást tartó kutatók említésük meg jelentőségét.
2. Eddig még meg nem jelent nagy műve (amely 2500 rajzot tartalmaz) kiadásának szorgalmazása. Valószínűsíthető helye a Kolozsvári Történelmi Múzeum-Strada Daicovicu 2, (rég neve Bástyá u.)
3. Szobor állítása, ezt feltételeesen megbeszéltem Józsa Judit keramikus művésznővel.
4. Szakács Gáborral a Forrai Sándor Rovásíró Kör alapítóiként elhatároztuk, hogy minden évben posztumusz díjat adunk olyan személyiségeknek, akik sokat tettek a magyar hazáért, de éppen emiatt hiva-

talos állami kitüntetésben érdemeiknek megfelelően nem részesültek. 2008-ban ezt a Szkíta-Hun-Pártus-Avar-Magyar Örökség Díjat Torma Zsófiának íteltük, s jelképesen a 9. Kárpát-medencei Rovásírásversenyen adjuk át.

15. Új életrajzi adat

Abban a méltatlanul kevés lexikonban és szakirodalomban, amelyben Torma Zsófia szerepel, születési évének az 1840-et írják. Talán nem haragszik meg régészünk valamely távoli szép csillagon ennek módosításáért, mivel az újabb adat kilenc évvel idősebbnek fogja feltüntetni, azaz születési éve 1831. E módosítás alapja a nevelt fia, Makrai László által 1899. november 15-én kiadott *gyászjelentés*, amelynek szövege a következő:

Csicsó-keresztúri Dr. Torma Zsófia, több tudományos és jótékonyági egyesület tagja f. évi november hó 14-én d. u. fél négy órakor életének 68. évében, rövid szenvedés után szívszélhűdés következtében örökre elhunyt.

Munka és tudásvágy, szeretet és jótékonyosság voltak életének főbb jellemvonásai. Örökölt szenvedéllyel és lankadatlan kitartással gyűjtötte össze hírneves régészeti múzeumának tárgyait, s azokat életerejét emésztő fáradtságos munkával igyekezett az ősembertani tudomány szempontjából feldolgozni és értékesíteni. De igazán boldognak csak akkor érezte magát, ha szíve az emberszeretet és jöttéves oltárán áldozhatott.

A tudományos szenvedély izzó lángja és az áldást osztogató szív nemes tüze most már végképp kialudt s kihűlt tetemei pihenni fognak a helybeli róm. kath. temetőben, hová csütörtökön f. hó 16-án d. u. 3 órakor a háznál tartandó végtisztesség után ideiglenesen elhelyeztetnek. Lelkéért pedig az engesztelő szentmise áldo-

zatok pénteken, november hó 17-én d. e. 10 órakor a helybeli róm. kath., valamint a csicsó-keresztúri kegyúri templomban fognak az Egek urának bemutatni.

Örök áldás emlékezetére!

Szászváros, 1899. november hó 15-én.

E fontos életrajzi adatot hordozó gyászjelentést Kiss Irén művelődéstörténésznek és Tábori László keletkutatónak, a 2007. május 18-án megtartott Torma Zsófia emlékkonferencia szervezőinek köszönhetjük.

16. Újabb ismeretek Torma Zsófiáról

Fehérné Walter Anna 1973-ban ezekkel a szavakkal fejezte be előszavát az általa kiadott Torma Zsófia műben: *szándékunk a kis munka kiadásával mindössze annyit, hogy hódolni akarunk a sokat gúnyolt, lenézett, elmellőzött magyar régésznek, szászvárosi jeltelen sírjára hálánk babérkoszorúját elhelyezük és nevét a modern sumerológia nevesei, rangosai közé iktassuk.*

2007-ben Kiss Irén és Tábori László révén levelezési kapcsolatba kerültem Fülöp Júlia gyógyszerésznővel, a szászvárosi EMKE elnökével, akitől a következőket tudtam meg:

Zsófiát Szászvároson temették el, azonban később földi maradványait Csicsókeresztúron, szülőfalujában a családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Lehetséges, hogy a hetvenes években Fehérné Walter Annáék, már ezért nem találták sírját a szászvárosi temetőben.

Az életkorával kapcsolatban újabb bizonytalanság merült fel, mert a Kolozsvári Ferenc József Tudományos Akadémia által adott diploma születési idejét 1832 novemberében jelöli meg.

2006-os szászvárosi látogatásunk alkalmával a református templomot azért találtuk zárva, mert oda többször betörték, lopás is történt.

Az ősi Torma családnak élnek még le- származottai, akikkel Fülöp Júlia kapcsolatot tart.

2005-től évente Torma Zsófia emlék- ünnepséget tartanak Szászvárosban, az EMKE, a Református Egyházközség és a Néprajzi Múzeum szervezésében. A református templomban és gyülekezeti termében megemlékezések hangzanak el, kiállítást is rendez a helyi néprajzi múze- um vezetője. 2005-ben Szászváros román polgármestere is jelen volt és egy helyi művész javaslatát felkarolva köztéri Tor- ma Zsófia szobor felállítását ígerte. Sajnos ez még nem valósult meg.

A régészről szászvárosi házára, amely egykor múzeumként szolgált, az önkor- mányzat emléktáblát helyezett el 2004- ben. Sajnos ezt az épületet felújítató új tulajdonos levette és nem hajlandó visz- szatenni.

A szászvárosi EMKE egy kis füzetet is kiadott a régészről szóló írásokból vá- logatva. Az a megtiszteltetés ért, hogy e füzetbe, bár név nélkül, de több részlet is belekerült jelen tanulmány Díszítések, mesterjegyek vagy írásjelek, a Nórégész- régészről és a Kutatói alaposága és mód- szere című fejezeteiből.

17. SZAKIRODALOM

Torma Zsófia: A nándori barlang csoport- ozat (Kolozsvár, 1880, Különlenyomat)

Torma Zsófia: Hazánk népe ősmithosának maradványai (1896. In: Erdy M.: A sumir, ural-altáji-magyar rokonság története, New-York, 1974)

Torma Zsófia: A tordosi őstelep és hazánk népe ősmithosának maradványai (1897, In: előző mű)

Torma Zsófia: Sumer nyomok Erdélyben-Ethnographische Analogien, (Jéna, 1894, Fehérné, Walter Anna Kiadá- sa, Buenos Aires, 1973)

Badiny Jós Ferenc: Mah-gar a magyar (2003)

Childe, Gordon: The Danube in prehistory (Oxford, 1929)

Érdy Miklós: A sumir, ural-altáji-magyar rokonság története (New-York, 1974)

Fehérné Walter Anna: Az ékírástól a ro- vásírásig (Buenos –Aires, 1975)

Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig (Antológia Kiadó, 1994)

Gimbutas, Maria: The gods and goddesses of old Europe (Berkeley and Los-Ange- les, 1974)

Gyulai Pál: Torma Zsófia levelesládájából (Bukarest, 1972)

Kalicz Nándor: Agyagistenek (Corvi- na, 1980)

Makkai János: A tartariai leletek (Akadé- miai Kiadó, 1990)

Oláh Miklós: Hungária (1536, Magve- tő, 1985)

Patay Pál: Torma Zsófia gyűjteménye (Archeológiai Értesítő, M.T. A., 1942)

Renfrew, Colin: A civilizáció előtt (Osiris, 1995)

Roska Márton: A Torma Zsófia gyűjte- mény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem és Régiségtárában (Kolozsvár, 1941)

Rudgley, Richard: A kőkor elveszett civi- lizációi (Gold Book, évszám nélkül)

Téglás Gábor: Dr. Torma Zsófia emléke- zete (Déva, 1901)

Tulok Magdolna: Száz éve halt meg az első magyar régészről, Torma Zsófia (Havi Magyar Fórum, 1999 november)

Winn, Shan M.M.: Pre Writing in south-eastern Europe (Western Publishers, 1981)

Friedrich Klára: Torma Zsófia igazsága (Magyar Demokrata, 2001, 51-52., In: Friedrich Klára-Szakács Gábor: Kár- pát-medencei birtoklevelünk, a rovásírás (2003)

Örmény kultúra hete 2009

Örmény filmek bemutatója

június 19-én, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban

Program:

1. *Husher/Emlékek* – dokumentumfilm az Örmény Genocídiumról (41') – Fordítot- ta: Kali Kinga

2. *Tözsövzsik* – kisjátékfilm (20') – For- dította Dukai Ditta és Lusine Hakobyan Tözsövzsik: tudóbból és más belsősegből készült nemzeti étel. A film mondaniva- lója, amit az erdélyi örmények mindig is hangoztattak: „Ne fogadj el semmit sem ingyen, mert benyújtják érte a számlát.”

3. *Pandzsuni, a jótevő* – játékfilm (95')

4. *Hájr Méhr* (38') Miatyánk – Rendező: Kali Kinga

5. *Az Erzsébetvárosi örmény búcsú Er- délyben* – dokumentumfilm (37') – Ké- szítette: ifj. Opra Vilmos

6. *Örmény Gyökerek, A II. Örmény Kul- túra Hete 2008-as rendezvénysorozatról* – dokumentumfilm (48') – Rendező: dr. Issekutz Sarolta

Husher/Emlékek

(dokumentumfilm, 46')

A fiatal örmény származású rendező, Avedis Ohanian dokumentumfilmjében az 1915-ös törökországi örmény genocídium Olaszországban megtelepedett, maradék túlélőit szólaltatja meg az általuk megélt borzalmakról, a törökökkel kapcsolatos érzéseikről. Franciaországhoz és az Egye- sült Államokhoz képest ide kisszámú túl- élő érkezett, mégis fontos és erős diasz- pórát alkotnak – de mivel hosszú ideig hallgatás övezte a témát, mintha el kellett volna titkolniuk, mit is éltek át, sokan örökre elsüllyesztették rettenetes emlékei-

ket, belesüppedve valamiféle demenciába. Azonban azon idős szemtanúk, akiket mégis emlékezésre bírtak, megrendítő módon vedlenek vissza előttünk védte- len kisgyerekké, és szinte gyerekhangon mesélik el az általuk elszenvedett sérel- meket, az iszonyat útját – és egészítik ki vallomásaik által az egykori népi- rás emlékezetének fájdalmas tablóját. Megindí- tó, töredezett és értékes tanúvallomásukat nemcsak archív fotókkal illusztrálta a ren- dező (Armin Wegner német tiszt korabeli fényképeivel a pusztításról), de filmjében örmény és nem örmény származású hí- reségeket is megszólaltat. Történészeket, mint például a Boghos Levon Zekiyant, a velencei Ca' Foscari Egyetem Örmény Tanszékének vezetőjét, vagy dr. Aldo Fer- rari, az örmény történelem szakértőjét; il- letve a magyar közönség által már ismert író- nőt, Antonia Arslant, a magyarul is ol- vasható Pacsirtavár című regény szerzőjét – valamint egy szíriai lelki vezetőt is.

Azoknak, akik a Pacsirtavárát olvasták, különleges élményben lehet részük a film megtekintésekor: az egyik interjú- alanyt, Hripszimét már a regény lapja- iról ismerhetik – ő volt az a regénybeli fiatal Hripszimé, aki a kényszerű szám- űzetés útján szülte meg gyermekét, azt a csecsemőt, akit aztán a zaptijék, a török kísérelőkendőrök féktelen dühükben a szuronyukra tűztek. Egy regény hús-vér szereplőjét viszontlátni nem csupán a re- gény történéseit hitelesíti, de megerősíti az Genocídium jelenvalóságát is. Ugyan- akkor a filmkockák nyomán megtapasz-

talható, hogy ezekben a túlélőkben nem él semmiféle megtorlási vágy, pusztán szeretetben szeretnének élni.

A film 2008-ban elnyerte a New York-i Nemzetközi Független Dokumentumfilm Fesztivál legjobb politikai dokumentumfilmért járó díját a nemzetközi kategóriában.

Tözsövzsik

– egy film élete –

1961-ben *Arman Manarjan*, a fiatal filmrendező szakos hallgató Atrpet (1860-1937) egyik történetének filmre vitelét választotta szemináriumi dolgozatként. A húszperces rövidfilm forgatókönyvének megírására bátyját, a Goriszi Színház igazgatóját, *Jervand Manarjan* kérte fel, aki pár napon belül el is készült vele. S bár a főszerepeket neves színészegek alakították, a forgatás során senki sem gondolta, hogy olyan film készítésének lehetnek részesei, amely a későbbiekben nemcsak tananyag, hanem Örményország egyik legismertebb és legkedveltebb filmje lesz. A Tözsövzsik szó hallatán ugyanis kevés örmény akad, aki először ne a filmre gondolnak, s csak másodsorban a történet bonyodalmát okozó örmény ételre, a bárány vagy marha kisütött belsőségeiből (máj, tüdő, szív, gyomor) hagymával, borssal, paradicsompürével készített tözsövzsikre. A film olyannyira az örmény mentalitás részévé vált, hogy a szellemet, lelket nyomorgató helyzetbe került embert ekképpen intik barátai: Vigyázz, nehogy Tözsövzsik legyen belőle!

Népszerűsége minden bizonnyal a szív-bemarkoló történetből s az emberi karakterek művészi megjelenítéséből fakad. A kor olyan elismert színészióriásai követték hétről-hétre a fiatal rendező utasításait, mint *Hracsja Nerszisjan*, *Arman Kotikjan* és *Colak Amerikjan*. Hracsja Nerszisjan,

aki egész pályája során szegény embereket játszott, ez egyszer szeretett volna úr lenni, úrként a közönség színe elé lépni. Ám tisztelettel fejet hajtott a fiatal rendező határozott megérzése előtt, és elvállalta Nerszesz testvér felejtethetetlen szerepét. Ószintén vallotta be: maga sem gondolta volna, hogy annyi szerep után, épp a Tözsövzsik által fog naggyá válni. — Ez volt utolsó filmje. A forgatáson senki sem tudott súlyos betegségéről. Röviddel azután, örökre távozott.

A film az 1960-as évek fiatal nemzedékének első alkotásai között szerepel az örmény filmtörténetben. Az első nyugati örmény nyelvjárásban forgatott film, és elsőként szólt a nyugati örmények életéről, melyről sokáig nem lehetett beszélni Szovjet-Örményországban. A készítőik tudatos törekvése volt, hogy megváltoztassák a II. világháború után a környező országokból betelepülő örményekről kialakult elutasító közvéleményt. A nehéz körülmények között élő keleti örmények ugyanis nem nézheték jó szemmel a betelepülőök megérkezését, jóllehet azok a kormányzat hívására, szervezett lakosságcserek során jöttek. Ekkor terjedt el megnevezésükre a gúnyos konnotációjú akhpar („testvér”) kifejezés. A film készítőinek feltett szándéka volt, hogy visszaadják az akhpar szó becsületét; hogy bemutassák, a határon túlról érkezők ugyanolyan örmények: gazdagok vagy szegények, büszkék és szerények.

A film társadalmi jelentősége ezen a ponton kapcsolódik össze a személyes történetekkel. Mindhárom főszereplő színész törökországi örmény család sarja volt, mindhárman fiatalon átéltek a Genocídiumot; a rendező-forgatókönyvíró testvérpár pedig Iránból érkezett – a történet és a szándék hitelességet csakis a személyes sorsok súlya által nyerhetett.

Dukai Ditta

Örmény kultúra hete 2009

Régóta vártuk

Június 20-án du. 15 órakor nagy érdeklődés mellett nyílt meg az örmény katolikus közgyűjtemény a Budapesti Örmény Katolikus Plébánia emeletén. *Kopeczky Lajos* moderátor köszöntötte a megjelenteket, köztük a MEH Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya örmény referensét, *Kiss Szilviát*, aki néhány keresetlen szóval üdvözölte e jelentős eseményt. *Gál János* restaurátor a múzeum újrendezése szép feladatáról beszélt, melyet *Nagyné dr. Sebestény Krisztina* kiállítás rendezővel együtt végzett. De a munka még nem fejeződött be, a katalógus, a látogatók számára információs lapok elkészítése még hátra van.

Wertán Zsoltné az örmény katolikus egyházi szabályzatról adott ismertetőt, majd *dr. Issekutz Sarolta* a Lelkészség megalakulásától kezdve a Budapesti Örmény Katolikus Plébánia történetét és harcait elevenítette fel, mintegy lezárva a múltat, majd megnyitotta a kiállítást. A jól megvilágított, igen hangulatos, áttekinthetően berendezett kiállítótér hatásosan emeli ki az örmény gyűjtemény világi és egyházi muzeális értékeit, az örmény családok adományaként gyűjtött családi relikviákat, bemutatva a magyarörmény polgári otthonok hangulatát is.

A Világosító Szent Gergely védőszent tiszteletére tartott búcsús mise idén igen nagy látogatottságnak örvendett, melyet *Fülöp Ákos* atya *Dr. Szederkényi Károly* esperes plébánossal együtt koncelebrált. Az esperes plébános ezüstmisés áldást adott az örmény katolikus hívekre. A szép napot egy finom örmény szeretetvendégség, agape zárta, hosszan tartó beszélgetéssel. M

Saragán-gondolatok

„Angyalok és égi erők sokasága szállt le a mennyből az egyszülött királlyal, akik énekeltek és azt mondták: Ó az Isten Fia. Mindnyájan mondjuk: Örvendeztetek egek és vigadjon a világ alapja, mert az örökkévaló Isten megjelent a földön és az emberek között forgolódott, hogy üdvözítse lelkünket.”

Ez is kerubének, és szerepel a Nagyboldogasszony-napi liturgiában, bár eredetileg a karácsonyé. Ezt látjuk a bevezető szavakban, hisz a szöveg a betlehemi angyalokra utal. De az angyalok éneke nem köthető időhöz, az akkor is hangzik, s olyan okból is, ha valaki a mennybe jut. Ez igen érvényes Mária mennybemenetele alkalmából. Fia, Jézus vitte őt fel, aki tőle testesült meg. „Az emberek között forgolódott”: Jézus, mint megtestesült Fíúisten mindenütt jelen van, közöttünk is, csak fel kell fedeznünk Őt!

Dr. Sasvári László

dr. Issekutz Sarolta

Örmény katolikus közgyűjtemény megnyitása

A hazai történelmi örménység – kb. 15–20 ezer –, Erdélyből származik, magyar anyanyelvű. Ősei 1239-ben az „ezeregytoronyú” Ani székesfővárosból menekültek a mongol, tatár invázió elől, majd évszázadokon keresztül tovább menekülve 1672-ben Erdélyben találtak új hazát. Szabad királyi városokban – Szamosújvár, Erzsébetváros – működő önkormányzataik, zárt közösségeik (Gyergyószentmiklós, Csíkszépvíz), az ősi gyökerek, az ősi vallás és kultúra, a közösségi összetartozás jellemezte életüket. Trianon tragédiája ismét menekülésre kényszerítette többségüket, így áttelepültek Magyarországra, ahol már jelentős erdélyi örmény diaszpóra működött, jelentős társadalmi és politikai, gazdasági erőt képviselve. Több minisztert, miniszterelnököt, felelős politikai, gazdasági, kulturális és tudományos vezetőt adtak a magyar társadalomnak, valamint művészeket, tudósokat, bírákat, ügyvédek stb.

Az erdélyi örmény katolikus egyházközségektől elszakadt közösség 1922-ben megszervezi és létrehozza a „Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely” Örmény Katolikus Lelkészséget, mely kezdetben bérlakásokban működött. A Bp. IX. ker., Ráday u. 11–13., Andrassy út 52., Teleki Pál u. 8., majd a Semmelweis u. 9. II. emeletén 1974-ig működő plébánia és kápolna mindvégig összetartotta a közösséget úgy a hitélet, mint az örmény kultúra ápolása, a közösségi élet területén.

Kádár Dániel apátplébános elévülhetetlen érdeme, hogy adományok gyűjtésével (hazai és külföldi adománygyűjtő

körútjai során) sikerült megszerezni úgy a tulajdonjog megszerzéséhez, mint a kápolna építéséhez, az ingatlan teljes átalakításához szükséges pénzalapot.

A Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség 1957-ben megvásárolta a Budapest XI., Orly u. 6. szám alatti többlakásos ingatlan fele részét lakott állapotban, majd 1971-ben tulajdonközösség megszüntetése jogcímén megszerezte a másik felét is, a lakókat kártalanította, az ingatlan birtokba vette. Ezen jogi feladatokat dr. Issekutz János, a Lelkészség ügyvédje végezte, majd nyugdíjba vonulása után én vettem át a jogi ügyek intézését. Sikerült a lepusztult állagú felépítményt átalakítani, az egész ingatlant felújítani, a kápolnát felépíteni. 1975-ben az Esztergom–Budapesti Főegyházmegye megyéspüspöke felszentelte az új, önálló, az országban egyedüli örmény katolikus kápolnát, majd megnyitásra került a hosszú évtizedek óta, főleg a hívek és jogi személyek adományaiból összegyűlt örmény egyházi és világi műtárgy együttesből álló, a Lelkészség emeletén berendezett múzeum és könyvtár is. Ezen munkálatokban elévülhetetlen érdemeket szerzett a nemrég el-

hunyt Batári Ferenc főmuzeológus is, aki tanácsaival segítette a plébánost.

Kádár Dániel apátplébános 1988-ban bekövetkezett halálával pásztor nélkül maradt a nyáj. Ezt kihasználva egyes hangadók az egyháztanácsot sikeresen szétverték, s ezzel az egész közösséget is.

1994-ben megalakultak az örmény kisebbségi önkormányzatok. Akkori országos vezetője a Budapest-Esztergomi Főegyházmegye tudta és hozzájárulása nélkül kisebbségi önkormányzati célra is birtokba vette az Lelkészséget, majd 1996-ban választási csalással egyháztanácsot választott tettektársaival együtt, túlnyomó többségében nem örmény katolikusokból. 1998-ban pedig jogszabálysértéssel egy álegyházat hozott létre a Bp. XI. Orly u. 6. szám alatti Örmény Katolikus Lelkészség ingatlanába bejelentett székhellyel, melynek hitelvei máig ismeretlenek. Az álegyházat 10 év után, idén tavasszal sikerült székhelyének megváltoztatására bírni, a Dr. Erdő Péter bíboros, prímás felhatal-

Wertán Zsoltné

mazásával 2007-ben indított polgári per hatására.

1996-tól folyamatosan harcba álltunk, illetve álltam a bécsi Mechitarista rend, majd az itteni álegyház képviselőivel, akik az örmény katolikusok ingatlanát és egyházi ingóságait maguknak szerették volna megszerezni. Az álegyház birtokbavétele után bennünket, örmény katoliku-

sokat kirekesztettek saját ingatlanunkból, illetéktelenek birtokolták a plébániát és múzeumot, amelyhez sajnos az akkori plébános és kiegészítő plébános is segítséget nyújtott. 1999-ben kénytelen voltam az álegyház ellen büntető feljelentést tenni a Fővárosi Főügyészségen, amely eljárás évekig tartott, majd csendben megszűnt ismeretlen okból, bár közokirat hamisítás és más bűncselekmények miatt indult. 2001-ben az ecsmiadzini örmény apostoli egyház is megpróbálta az örmény katolikus ingatlanunkat birtokba venni, azonban sikerült az illetéktelen beköltözést is megszüntetni. A harcot személyemben én vállaltam megvívni, így napi kapcsolatban voltam az Esztergom-budapesti Érseki Hivatallal, a Fővárosi Főügyészséggel, az egyházakat felügyelő állami szervekkel.

Nem mulaszthatom el megköszönni dr. Csordás Eörs, dr. Paskai László bíboros irodaigazgatója segítségét az örmény katolikus egyházunk ügyének rendbetétele ügyében, Dr. Semjén Zsolt, a KDMP elnöke segítségét a hazai örmény katolikusok tulajdonát képező műtárgy együttes közgyűjteménnyé nyilvánítása ügyében, melyhez segítséget a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal főmunkatársa Turok Margit nyújtott, szintén napi kapcsolat formájában.

Gál János és Nagyné dr. Sebestény Krisztina

Fülöp Ákos atya és Dr. Szederkényi Károly esperes plébános a misén

A Budapesti Örmény Katolikus Lelkésztség megmaradt műtárgy együttesét – ugyanis több minden elveszett az illetéktelenek kezén, mint ahogy a leltár is – 2002-ben, az Orbán kormány utolsó napjaiban dr. Semjén Zsolt segítségével és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által sikerült védettség alá helyezettetni, majd közgyűjteménnyé nyilvánítása is megtörtént.

Valamennyi téren a személyes közreműködésemhez az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület biztosította az anyagi alapot. Így az általam felvállalt templom visszafoglalást követő teljes zárcserét az egész objektumban az EÖGYKE vállalta magára, mint ahogy a közgyűjteményi leltározás anyagi terheit is többszáz ezer Ft összegben. Azóta is jelentős összegekkel segítettük nemcsak a működést, rendezvényeket stb., de a múzeum megnyitását is.

Az egyedülálló műtárgy együttes színfolt a hazai örmény tárgyi kultúra palettáján, feleleli az örmény egyházi és világi művészet legkülönbözőbb ágait: festmények, ötvöstárgyak, kerámiák, szőnyegek, népművészeti ruhák, liturgikus öltözetek és kegytárgyak, kódexek és kéziratok szere-

pelnek benne. Kiemelkedő értékét képezi a gyűjteménynek a hazai örménység családi hagyatékai, kegytárgyai, okmányai. Az Örmény Katolikus Lelkésztség élére az EÖGYKE kérésére 2007. május 15-étől Fülöp Ákos, erdélyi örmény származású plébános került adminisztrátori kinevezéssel, aki kettős rítus szerinti felhatalmazás alapján végzi egyházi és közösségi szolgálatát, mint ahogy az EÖGYKE kérésére került kinevezésre korábban az egyházi Gondnokság három tagja, *Zakariás Antal* világi elnök, *Wertán Zsoltné* és *Kirkósa Gyula* is.

Az 1970-es évek építési anyagaiból létrehozott objektum állaga erősen amortizálódott. Ezért 2006-tól az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselőiből alakult kerületi és fővárosi örmény önkormányzatok segítségével jelentős felújítási, korszerűsítési munkálatok indultak, célul tűzve a múzeum felújítását és újrendezését is.

Ma a felújított kiállítótér és tematikusan újrendezett kiállítás megnyitására kerülhet sor, mindenki örömeire.

Meg kell említeni, hogy az EÖGYKE kérelmére megalakult s többségében képviselőiből álló egyházi Gondnokság elvülhetetlen érdeme, hogy sok szervezéssel, szellemi és fizikai munkával, időráfordítással eljutottunk ideig. Kiemelkedően sokat dolgozott az elmúlt évek alatt *Zakariás Antal* Dirán, a gondnokság világi vezetője, valamint *Wertán Zsoltné*, *Kinga Asszony* és családja, továbbá a nemrég elhunyt kedves barátunk, *Kirkósa Gyula*. Köszönet önfeláldozó munkájukért.

A kiállítótér tematikus újrendezése *Gál János* restaurátor és *Sebestény Krisztina* kiállítás rendező érdeme.

Meg kell említeni, hogy 2006–2008 közötti időszakban a Lelkésztség felújítása és karbantartás céljára 2 486 eFt, míg

a Múzeum felújítása és karbantartása céljára 5 288 eFt került felhasználásra, továbbá a Lelkésztség fenntartására és működésére 1 879 eFt. Az alábbi örmény önkormányzataink nyújtottak segítséget anyagi támogatásukkal a felújítási, karbantartási és működési kiadásokhoz. A 2006-os választások előtt ugyanis az EÖGYKE képviselőjelöltjei írásbeli kötelezettséget vállaltak arra, hogy a Budapesti Örmény Katolikus Lelkésztség működésének támogatására minden évben legalább 50 eFt-ot, illetve költségvetésük 5 %-át átutalják. Fő támogató a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat volt 5,1 millió Ft-ot is meghaladó támogatásával. Ezt követte sorrendben a FÖÖ, az EÖGYKE, XI. ker., ÖÖÖ EÖGYKE frakciója, a XIV., XIII., II. és XII. ker., a VIII. ker., majd a XV., végül az I. ker. 50 ezer Ft-tal. Ezen kívül a XI. ker. Önkormányzat és a NEKH nyújtott pályázati támogatást. Köszönjük valamennyi támogatónak adományát, illetve pályázataink támogatását.

Felhívom önkormányzataink és az egész közösség figyelmét arra, hogy még sok munka van hátra, pl. a múzeumi központi fűtés rendszere kicserélése, a tetőtéri könyvtár és levéltár kialakítása, stb. Szükség van minden fillérre, amit jószándékú támogatóink felajánlanak.

Hosszú és kemény küzdelem áll mögöttem, amelynek hiteles és teljes történetét, mint átélő és túlélő csupán én ismerek. Önzetlenül vállaltam fel a harcot, örmény

őseim és különösen édesapám emlékére, kötelességemnek érezve azt. A dokumentumok rendelkezésre állnak, melyeket a Plébánia kéziratára megszületésével hivatalosan át fogok adni megőrzésre.

Ezúttal köszönetet mondok dr. Paskai László bíboros úrnak és dr. Erdő Péter bíboros úrnak, akik megtiszteltek avval, hogy a hazai örmény katolikus egyház fennmaradása érdekében a megtisztulási folyamatot vezessem és bíztak bennem és a sikerben.

De engedjenek meg egy tanácsot, amelyet azok számára címzem, akik az örmény katolikus egyház ügyében szerepet vállaltak a jelenben és kívánnak vállalni a jövőben. A múltból okulni kell. Nem szabad megengedni semmilyen érdektelvezéssel, hogy a hazai örmény katolikusok hitélete, plébániája, múzeuma, egész vagyona ismét kiszolgáltatottá váljék. Az ördög nem alszik. Ezt sajnos tudomásul kell venni.

Ezennel az egyházi közgyűjteményt megnyitom.

(Elhangzott 2009. június 20-án, az örmény katolikus múzeum megnyitásakor)

Az Orlay utcai templomban a mise résztvevői

Örmény kultúra hete 2009

Örmény művészek gálája

Június 21-én vasárnap a Magyar Kultúra Alapítvány Székházának Corvin terme adott helyet az Üvöltő kövek birodalma című gálaműsornak. Az előadást a Budavári Örmény Önkormányzat elnöke, Várady Mária színművész rendezte és konferálta. A Himnusz után meleg szavakkal nyitotta meg az estet: „Menekülés idején az örmények legfőbb kin-

Várady Mária színművész

csüket, a Bibliát lapokra szedték, és szétosztották a közösség tagjai között. A vészkorszak elmúltával összegyűltek és újra összefűzték a Bibliát. Ha hiányzott a lapokból, tudták, a menekülő végleg elveszett. Örmény kultúránk kincseit rakjuk ma itt össze... Ezen az estén művészeink ízelítőt adnak abból a kultúrából, amelynek ihletője az örmény szellem, a történelem,

Ferenczy Csongor színművész

terepet fellépő művészeinknek, akik ünneppé teszik a mai estét...”

A műsorban Wass Albert verset mondott Ferenczy Csongor, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház, majd a budapesti Nemzeti Színház művésze. Örmény népzenei összeállítást hallottunk a szerelemtől, a vágyakozásról és a tánc örömeiről Juhász Endre (duduk),

Gyulai Csaba (örmény dob) és Puskás Eszter (ének) előadásában. A marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Egyetemen egy osztályba járt Csengőffy László, és Erdélyi Mária. Életútjuk a gálán ismét találkozott, Csengőffy László Jánosházi György: Örmények és Kányádi Sándor: Örmény sírkövek című versét szavalta, majd a művésznő Szalay Károly: Mály

Gerő humoros történeteit olvasta fel. Ezután Fogolyán Kristóf fuvola-művésztől Mozart D-dur fuvolaversenyének első tételét hallottuk.

dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke köszöntőjében hívta az érdeklődőket az utolsó

Kátainé Szilvay Ingrid zongora- és orgonaművész

Nelson Sahakjan operaénekes

két nap programjaira, és kitért arra is, hogy ha minden örmény gyökerű művész fellépne, akkor hajnalig is eltarzana a műsor.

A gálaest Chopin Cisz-moll fantázia és impronte, és Bartók Béla: Román népi táncok című darabjával folytatódott, Kátainé Szilvay Ingrid zongoraművész virtuóz előadással örvendeztette meg a hallgatóságot. Örmény nyelven énekelt Armen Tigranian: Anus

című operájának második felvonásából Saroy áriáját Nelson Sahakjan operaénekes, zongorán kísért Gajane Jaghastpanyan. Két Ady verset hallottunk a nagyváradi Szabó Anikótól, aki a Soproni Petőfi Színházban érett színésszé Mikó István direktorsága idején. Majd tangóharmonikáján saját szer-

zeményeit adta elő Yengibarian Dávid. Várady Mária színművész mesteri szaválata is lenyűgözte a közönséget. Befelezésül Hacsaturján Kardtánca és a Toccata hangzott el, művészi átéléssel zongorázott Gajane Jaghastpanyan.

A közönség vastapsal köszönte meg a

művészeknek a szép előadást, amely az örmény Himnusszal ért véget. Az est szeretetvendégséggel zárult. A programot támogatta a Budavári Örmény Önkormányzat, a XI.-, a XIII.-, a Zuglói-, a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat, a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület.

(BA)

A gálaműsor közönsége

Örmény kultúra hete 2009

Ecsmiadzin kincsei – kiállítás

Június 22-én nyitotta meg *dr. Issekutz Sarolta* a XII. ker. Művelődési Központ kupolatermében az Ecsmiadzin város építészeti remekeit és az Apostoli Örmény Egyház műkincsgyűjteményét bemutató kiállítást, amelynek kiállítási anyagát az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület bocsátotta rendelkezésre. A kiállítás megnyitóján közreműködött *Takács Bence* előadóművész, *Renczés Dávid* (trombita), *Renczés Balázs* (cselló) és *Bakó Mária* (ének). A kiállítás fővédnöke *Lovas Pál*, a kerület alpolgármestere volt. A kiállítást rendezte a XII. kerületi Örmény Önkormányzat.

A látogatók az örmény nép gazdag kulturális hagyatékából kaptak ízelítőt. Az ősi örmény építészeti emlékek a Kr. e. IX–VI. századig, az Urartu időszakig nyúlnak vissza. Az építészet remekeinek bemutatása mellett helyet kaptak a khacskarok, a fémművéség, a fafaragások, a szőnyegkészítés, a hímzések, nyomott textíliák, miniatúrák és a festészet egy-egy szép alkotásai is. A khacskarok: kő-keresztek, az emlékezés kövei. Csipkeszerű kőfaragványok, amelyeket teme-

Renczés Balázs csellóművész

tőkben síremlékként, templomok környezetében díszítő elemként, emlékkövekként is használtak. Egyedi és sajátos remekművei a középkori örmény nemzeti művészetnek – olvasható a kiállítási meghívó ismertetőjében.

–bé–

A megnyitó résztvevői

Örmény kultúra hete 2009

Hiánypótló- és dokumentumkönyv zenés könyvbemutatója örmény vacsorával

Június 23-án, kedden délután 6 órakor a Marczibányi Téri Művelődési Központ Kamaraterme és előcsarnoka adott otthont a III. Örmény Kultúra Hete záró programjának, a könyvbemutatóknak, a fellépő örmény népzene együtteseknek és örmény ízekkel készült záró vacsorára érkezett vendégeknek.

dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke köszöntő szavai után bemutatta az *Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 13. kötetét*, az *Örmény halottkultusz és temetkezés, Erzsébetváros és örmény katolikus temetője* című könyvet. A könyv szerzője elmondta, a múlt emlékeinek megmentése, rögzítése fontos feladat. Nem gondolta, mennyire nehéz témát választott, nemcsak azért, mert e témának nincs irodalma Magyarországon, de szerte a nagyvilágon sem. Még az Örmény Nemzeti Könyvtár igazgatója sem tudott segíteni. Hiánypótló mű született. Az etnográfus *Dukai Ditta* szerezte be az örményországi örmény halottkultuszra vonatkozó információkat tanulmányához. Míg *Issekutz Saroltának* az erdélyi örmény halottkultuszra vonatkozó információkat *Szongott Kristóf*, *Ávedik Lukács*, *Tarisnyás Márton*, *Gergely Katalin* írásai adták, amelyekben lehetett adatokat, vagy hivatkozásokat találni. Az ősök továbbmenekítették az örmény halottkultuszt, hozták magukkal az ősi szokásokat, amelyek visszaköszönnék az erdélyi temetkezési szokásokban. A mára „elörménytelenedett” Erzsébetvárosról szól a könyv második része, a szabad királyi város temetői monográfiája. Az örmények elhagyták Trianon

Dr. Puskás Attila és *dr. Issekutz Sarolta*

után Erzsébetvárost, áttelepültek az anyaországba. Hogy kik „tűntek el”, azt csak sejteni lehet, de a könyv rögzíti a jelent, a mai sírállományt, a temetettek listájával. A temető teljes sír anyagát a könyv végén egy DVD melléklet tartalmazza. A tanulmány egyúttal az ősökre is emlékezik. Az erzsébetvárosi alapítókra, a polgármesterekre, a tanítókra, a kereskedőkre, mindazokra, akik gazdaggá tették a várost, a templomot és az iskolát.

Az időközben magyarrá vált örmény kisebbség is folyamatosan küzd azért, hogy megmentse és megismertesse érdekes és izgalmas, sajátos kultúrájának,

Juhász Endre (duduk és zurna), Puskás Eszter énekművész, Gyulai Csaba (örmény dob),

hagyományának minél több szeletét, szellemi és tárgyi emlékeit saját maga, gyermekei, unokái, de az egész egyetemes kultúra számára is. dr. Issekutz Sarolta ezért küldi el 80 közgyűjteménynek is a könyveket, hogy legyen dokumentum az utókor számára. Az örmény halottkultuszról három sort adott ki az internet, és egy nevet. E-mailen elérte a Padovában élő professzort, aki elküldött egy anyagot, de az csak egy része

ta azokat, hogy el tudja olvasni az ősi feliratokat. Ismert és új családok neveit

Dr. Szuper Géza (gitár), Baráth Emőke (énekművész), Vikol Kálmán (klarinét)

az örmény halottkultusszal foglalkozó témának – mondta Dr. Puskás Attila, a könyv másik szerzője, aki az örmény halotti liturgiát dolgozta fel, amely a mai napig előfordul a Kárpát-medencében. Felszólalásában elmondta, hogy még most is a kezén érzi a borostyán illatát, amit le kellett tépni a sírokról ahhoz, hogy le tudja fényképezni a síremlékeket, és a töviseket, amelyek-től megszabadított

fedezték fel feleségével – aki ugyancsak hozzájárult a fotók és feliratok elkészítéséhez – az elhanyagolt, lepusztult sírok sokaságán. Szomorú, hogy ősünk emléke feledésbe merül ezeken a sírköveken, hogy nem fogják tudni kik, hol nyugszanak. Erkölcsi és etikai kötelessége minden örménynek, hogy ezt az ősi kultúrát megvédjék, megőrizzék. Így ők is örömmel vettek részt ebben a munkában.

dr. Issekutz Sarolta köszönetet mondott a könyv kiadásában résztvevőknek, valamint a támogatóknak, majd zenével folytatódott a könyvbemutató: Puskás Eszter énekművész vezette népzene együttes játszott, Juhász Endre dudukon és zurnán, Gyulai Csaba örmény dobon. Eszter elbűvölő hangján szálltak a lelket felemelő örmény egyházi- és népzene dalai.

A zenés percek után a II. Örmény Kultúra Hete Budapest, 2008. április 17–25., azaz a kilenc nap tizenkilenc programját tartalmazó könyvet mutatta be a szerkesztő: dr.

Issekutz Sarolta. Az esemény tizenegy fővárosi kerület örmény önkormányzatának, a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület példátlan összefogásával valósult meg. A rendezvénysorozat gazdag anyaga, – kiemelten a 335 éve Magyarhonban c. nemzetközi konferencia előadásai –, szerkesztett és

részben bővített változatban kerültek a dokumentumkötetbe. A könyv ugyancsak tartalmaz egy DVD mellékletet, a rendezvénysorozatról szóló Örmény gyökerek című 48 perces színes dokumentumfilmet is.

A vacsora előtt ismét zene szólt, magyar-örmény dalokat szólaltatott meg dr. Szuper Géza gitáron, Vikol Kálmán klarinéton, és gyönyörű hangján Baráth Emőke. A vacsora három féle ételből állt, Sergio Tabeira és csapata készítette dr. Issekutz Sarolta: Erdélyi örmény konyha, fűszerezve c. könyvének receptjei alapján. Angadzsabur levest (32. oldal), majorsághúst (pulykamell) szilvával, örmény rizskörettel (54. oldal), vegyes salátát (96. oldal) és túrós bélest (76. oldal), valamint félszáraz Balaton-felvidéki vörös és fehér bort szolgálták fel a pincérek, miközben a „fehér asztal mellett” újra egymásra találtak az erdélyi és az anyaországi örmény gyökerű barátok.

(Béres)

A vacsora dr. Issekutz Sarolta Erdélyi örmény konyha, fűszerezve című könyvének receptjei alapján készült

Dr. T. Veres Éva

Különleges örmény ételek

Erdélyi örmény konyha, fűszerezve, ez a címe a dr. Issekutz Sarolta által szerkesztett könyvnek, mely 2008-ban Budapesten látott napvilágot.

Mielőtt a könyv méltatására térnék, szólnom kell ennek a szomorú sorsú, a világban szétszóródott népről, az örményekről. Annál is inkább, mert feltételezéseink szerint az én őseim is Örményországból jöttek Erdélybe az ezerhét-század évek végén, és éltek Moldvában, Gyergyóban, Szamosújváron, Vácon, végül Nagyenyeden. Apai ágon dédanyám *Dajbukát Nagy Rózsa* volt, tiszta örmény, ismerte és beszélte az örmény nyelvet, és rendkívül finom örmény ételrecepteket hagyott ránk, ugyanakkor rafinált fűszerezési módozatokat is, amit mai napig használunk. De erre még később visszatérek.

Magyarországon manapság mintegy 15–20 ezret számláló örmény közösség él, jórészt a fővárosban, mindenik örmény-magyar Erdélyből származik, és valamennyi tagja az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek, mely 1997-ben jött létre, elnök asszonya dr. Issekutz Sarolta. Az egyesület azért küzd, hogy a magyar örmények továbbra is megőrizzék identitásukat, célja az örmény kultúra és hagyományok ápolása. Számos rangos kulturális rendezvényt mondhat magáénak. Az örmény közösség kisebbségnek számít, és önkormányzattal rendelkezik. Havi folyóirata van (a „Füzetek” B. K. J.), 1997-ben indította útjára az *Örmény Múzeum* könyvsorozatot. Ennek keretében számos kiadvány jelent meg eddig is, a 11. kötet az örmények étkezési szokásairól szól.

Ezúttal éppen ez utóbbiról írnék, mely egy rendkívüli szakácskönyv, nemcsak a hagyományos örmény konyha remekait népszerűsíti, hanem számos kultúrtörténeti adatot közöl e nagy kultúrájú nép, az örmények múltjáról, hagyományairól. A könyv első részében ilyen fejezetcímeket olvashatunk, mint: Erdélyi örményekről, Milyen is az erdélyi örmény a XVIII–XIX. században, Erdélyi örmény települések (Erzsébetváros, Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Csíkszépvíz).

Az erdélyi örmény konyha című fejezetből megtudjuk, hogy miből főznek az örmények, és rájövünk arra, hogy az örmény konyha alapanyagai azok az egészséges tápanyagok, amiről manapság anynyi szó esik. Vagyis sokfajta gabonaféle (tönkölybúza, köles, árpa, búza, rizs), változatos húsok (szarvasmarha, juh, kecske, disznó, pulyka, tyúk, liba, ruca), különböző hüvelyesek (zöld- és szárazpaszuly, lencse, csicséri borsó). Érdekesként hadd jegyezzük meg, hogy nem egymagukban főzik, hanem egymással társítva.

Az erdélyi örmények táplálkozásában jelentős szerepet játszanak a nyers zöldségek, gyümölcsök és a gomba. Ez a konyha nagyon hasonlít a biotáplálkozáshoz, vagyis azokat a zöldségeket és állatokat használja fel alapanyagul, amit a biológiai rendszerű gazdaságokban termelnek meg manapság. Talán ezért is nagyon népszerű Örményországban a biogazdálkodás, de Erdélyben is már komoly hagyományai vannak.

A továbbiakban azt részletezem, hogy a mi családunkban melyek voltak az évek során a táplálékok alapanyagai. Nagyon

sok gombát fogyasztottunk. Nagyapám, édesapám jól ismerte a gombákat, és erre zseni gyermekkorunktól közös kirándulásainkon minket, gyermekeket meg is tanított, de unokait és dédunokáit is beavatta a gombaszedés rejtelmeibe. Így szedtünk vargányát, csiperkét, róka- és kucsmagombát, különböző pereszkéket, óriás pófeteget, korall- és óriás őzláb-gombát, és így tovább sorolhatnánk a különböző erdei és mezei gombákat. A mi családunk ötven különböző gombát ismert és fogyasztott. Az én időszámításom negyven éve alatt édesapám aktív vadász volt, de vadászott a Veress nagyapám ötven éven át, édesapám pedig hatvanöt éven keresztül, így aztán mindegyre szerepelt a vad a családi asztalon. Az évek során megkóstoltam a vaddisznó, vadruca, az őz, a szarvas, a nyúl, a vadgalamb, gerle, szalonka különleges fogásait, de heti több alkalommal is került vadhús az asztalra. Családunk tartotta magát az örmény konyha gazdag fűszerhasználatához. Így a borson és a pirospaprikán kívül csombor, kapor, tárkony, bazsalikom, zsálya, borsmenta, lestyán, majorránna, fodormenta, sáfrányos szeklice, torma, édeskömény, konyhakömény, mustármag, vörshagyma, fokhagyma, sarjadékhagyma, metélőhagyma, petrezselyem, zeller, pasztinák, izzóp, rozmarin, citromfű, borókaagyó, koriandermag, gyakran került az ételekbe. A keleti fűszereket is használtuk módjával: a gyömbért, a sáfrányt, a babérlevelet, a fahéjat, a szegfűszeget, a szerecsendiót, a szerecsendió virágot, a szegfűborsot, a chilit a kurkumát is. Ezeknek az volt az érdekességük, hogy a XX. század elején teveháton hozták Ázsiából, és az enyedi zöldségpiacon árulták az arabok. Használtunk még kandírozott narancsot, mazsolát, reszelt citrom-, illetve grapef-

ruit-héjat. Igaz, ezeket, amióta tele vannak vegyszerekkel, én teljesen kiiktattam a háztartásomból, csak akkor alkalmazom, ha biominőséghez jutok. Viszont a különböző szárított gombák, illetve porok (vargánya, csiperke, pófeteget, róka-gomba, trombita-gomba) nagyon gyakran nyernek alkalmazást. Mézet minden nap fogyasztott és mai napig is fogyaszt a család, és a különleges örmény fűszert, a churutot is készítette örmény nagyanyám, én vásárolni szoktam, és azt használom.

Ami a zöldségeket illeti, a manapság különlegesnek minősíthetőket örmény nagyanyám idejében, de mai napig is sokat használtuk, és természetjük. Gondolok itt a bimbóskelre, kínai kelre, fekete gyökérre, spárgára, brokkolira, cukkínire, articsókára, hogy csak egy párat említsek.

Visszatérve dr. Issekutz Sarolta örmény szakácskönyvére, nagy nyereség ez nemcsak az örmények, de az egész erdélyi magyar közösség részére, hogy egy ilyen tetszetős és szépiállítású könyv megjelenhetett, mely az örmény történelmet, szokásokat, jellegzetes örmény ételeket népszerűsíti, és menti át az utókorra. Dicséret illeti érte a szerkesztőt és a kiadót egyaránt.

Az 1990-es évek elején a magyarországi *Biokultúra* lapban, a *Nagyanyám főztje* című sorozatban, több ízben is közreadtam örmény nagyanyám receptjeit, amit Sarolta elnök asszony átvett, ahogy a felhasznált irodalom fejezetben jelezte is. Megközelítőleg 20 ilyen ételreceptet számoltam meg. Ezekből nyújtunk ízelítőt az olvasónak az alábbiakban.

(Megjelent az *Erdélyi Gazda* 2009/3 számában, a *Zenge-zunga leves, a Nyúlgerinc vadasan és a Dáláuzi receptjével* együtt.)

Dr. Sasvári László

Örmény festő – görög kiállításon

A füzetek áprilisi számában olvashatunk gróf *Nákó Kálmán* és *Gyertyánffy Berta* romantikus házasságáról. Ugyancsak április hónap elején kiállítás nyílt a Budapesti Történeti Múzeumban a XVII–XIX. században Magyarországon élt görögökről, s a kiállítást terjedelmes katalógus ismerteti. Ebben olvasható Bellák Sándor tanulmánya: „*Görög festők a 19. századi Pest-Budán*”.

És szerepel itt két kép is, („Cigánylány” és „Spirka cigánylány” címeikkel, mindkettő a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona.) *Nákó Berta*, azaz *Gyertyánffy Berta* (1819–1882) alkotásai. A férje

után kapta a *Nákó* nevet és sorolták be a görög festők közé, jóllehet örmény származású volt. (A képek cigánytémáját a kor romantikus szemlélete ihlette, de munkássága ettől tágabb volt!) Az említett tanulmány jegyzeteiből megtudjuk, hogy *Nákó Berta* neve nem ismeretlen a régebbi időkben sem. Sőt rendeztek kiállítást a képeiből, melyről 1906-ban album is jelent meg Hamvay Ödön szerkesztésében: „*Gróf Nákó Sándor által a gróf Nákó Kálmánné festményeiből rendezett jótékony-célú kiállítás emlékalbuma. Bp. é. n.*” (1906). Érdemes volna a festőnővel újólag is foglalkozni.

Egyházi Hírlevél

Szép ünnepünk estéjén először is hálásan köszönöm mindenkinek, aki segített az ünnepet megszervezni. Köszönöm a sok munkát, amelyet a múzeum leltározásában, a helységek rendbetételében és az újrendezésben végeztek, illetve köszönöm a sok anyagi támogatást is.

Szeretettel hívunk mindenkit, tekintse meg a kiállítást! Nyáron a vasárnapi Szentmisékhez kötődően van lehetőség a gyűjtemény megtekintésére.

Vasárnapi Szentmiséink:

Július 5-én és 19-én, mivel táborba indulok vasárnap délután, a Szentmise elmarad. (A nyári időszakban a szokottnál is nehezebb helyettest találni.)

Július 12-én és 26-án magyar nyelvű liturgia lesz.

Augusztusban jelen állás szerint minden vasárnap lesz Szentmisénk.

Szeretettel hívom az örmény katolikus híveket is a Nagytétényi Templom búcsújára, augusztus 15-ére. Az ünnepi Szentmise 18.30-kor kezdődik. (1225 Nagytétényi út 286. 33-as autóbusz)

Kívánok mindenkinek áldott szép nyarat, szép élményeket, feltöltődést!

2009. 06. 20. Világosító szent Gergely ünnepén

Fülöp Ákos
adminisztrátor

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(2. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

I. kerület

Lázár Vilmos honvéd ezredes, aradi vértanú (Nagybecskerek, 1815 – Arad, 1849)

Örmény nemesi családban született.

Fiatalon katonai szolgálatba lépett: A császári és királyi hadseregben 1834-től 1844-ig szolgált, a 34. gyalogezred hadnagyaként szerelt le.

A katonaság kötelékéből kilépve, viszályon volt a polgári életbe. Zempléni birtokán gazdálkodott 1848-ig.

Polgári pályafutás után (főpénztáros az Első Magyar Központi Vasútnál) 1848-ban jelentkezik a 39. honvédszászlóaljnál, ahol főhadnagyi rangot kap. Miután kiváló képességű parancsnok, gyorsan emelkedik a ranglétrán. Először százados az 1. utászezredben, 1849 februárjától utászkari őrnagy. Áprilisban a Zemplénben állomásozó csapatok parancsnoka, június közepétől hadosztályparancsnok, július 16-tól alezredes, július végétől a 9. hadtest parancsnoka.

Legjelentősebb haditetteit a Felvidék védelmében hajtja végre, de részese az utolsó, vesztes temesvári ütközetnek is. Ezredessé Bem nevezi ki a csata után.

A 9. hadtest maradványai Lugosnál, augusztus 19-én teszik le a fegyvert, *Lázár* törzstiszt létére a tábornokokkal együtt áll a bíróság elé. Kötél általi halálra ítélik, de tekintettel arra, hogy a császári hadseregnek adta meg magát, és mivel csak a szabadságharc utolsó napjaiban lett ezredes, Haynau az ítéletet „kegyelemből” főbelövésre változtatta.

Földi maradványait – hosszas keresés után – 1913-ban találták meg az aradi vár sáncában. Végső nyughelyet ő is az emlékoszlop sírboltjában lelt.

Kivégzése előtti éjjel írta a feleségének: „Adj gyermekeink mindegyikének, ha kilép a világba, egy emléket tőlem – jelölül annak, hogy az, aki becsületesen és tisztán élte egész életét – nyugodtan képes meghalni, ha ártatlanul is, mint én.” Aradi fogságában írt emlékirata Matolai Etele: „Visszaemlékezéseim honvéd életemre” c. művének a függeléke.

Budapesten a IV. és XXI. kerületben neveztek el róla utcát.

Továbbmenve, az Úri utca elején találjuk a Lukács Miklós lakhelyét jelző emléktáblát.

Lukács Miklós karmester, operaigazgató 1905. 02.04.–1986.11.01.

Báró Lukács Miklós Gyulán született. Apja Dr. Lukács György politikus, vallás- és közoktatási miniszter, Békés vm. és Hódmezővásárhely szabad királyi város főispánja, országgyűlési képviselő volt (1865–1950 Farkasrét). A család 1912-ben kapott bárói címet.

Tanulmányait Lipcsében és Berlinben végezte. Tanárai közé tartozott többek között Arthur Schnabel és Paul Hindemith. Több német városban karmesterkedett, majd 1943-tól a budapesti Operaház karmestere. 1944-ben néhány hónapig az Operaház igazgatója. Tanított a Zeneakadémián, és zenekarvezető karnagya a MÁV Szimfonikus zenekarnak. 1966-tól nyugalomba vonulásáig, 1978-ig ismét az Operaház igazgató-

ja. Opera és hangverseny dirigensként rendszeresen lépett fel külföldön is. Széles repertoárjában megkülönböztetett szerepet kaptak Brahms, Beethoven, Bartók és Kodály szimfonikus művei. Emlékezetes Wagner (Nibelung – tetralógia), Verdi és Richard Strauss előadásokat vezényelt. Számos XX. Századi operát mutatott be: Petrovics Emil: Bűn és bűnhődés (1969), Alban Berg: Lulu (1973), Durkó Zsolt: Mózes (1977). Munkásságáért számos elismerésben részesült, 1956-ban Érdemes Művész címet, 1973-ban Kossuth-díjat, 1978-ban Kiváló Művész címet kapott, 1985-ben 80. születésnapja alkalmából a Magyar Népköztársaság Zászlórendje kitüntést vehette át. 1986-ban halt meg Budapesten, a Farkasréti temetőben nyugszik.

*

A Batthyány tér és a Lánchíd között a Duna partra nyílik a Szilágyi Dezső tér, melynek névadója szintén örmény gyökerű erdélyi magyar. Megjegyezzük, hogy a téren lévő szép református templom lelkészi hivatalában kötött házasságot Ady Endre Boncza Bertával.

Dr. Szilágyi Dezső politikus, igazságügyi miniszter, egyetemi tanár 1840-ben született Nagyváradon. Édesanyja az erdélyi örmény származású nemes Lukács Anna. Apja jogász volt, így ő is, követve a családi hagyományt, jogi pályára lépett. Tanulmányait Bécsben és Pesten végezte, majd, mint ügyvéd és újságíró tevékenykedett.

1867-ben az igazságügy-minisztérium titkára. 1870-71-ben Nagy Britanniában tanulmányozta a parlamenti és jogi intézményeket. 1872-ben miniszteri osztálytanácsos és 1874-ig tagja a ko-

difikáló bizottságnak. 1874-89 között a büntetőjog és a politika rendes tanára a pesti egyetemen.

Politikusi pályafutása 1871-ben kezdődött, amikor Gyulafehérvárt képviselői mandátumot szerzett. 1878-ig a Deák párt, majd a Szabadelvű Párt tagja. 1878 és 1886 között a Mérsékelt Ellenzék vezető politikusa. 1889-ben visszatért a kormánypártba, melynek 1898 végéig tagja maradt.

1889 és 1895 között igazságügyi miniszter a Tisza-, Szapáry-, és a Wekerle-kormányokban. 1895-ben megválasztották a képviselőház elnökének.

Tagja volt a főváros törvényhatósági bizottságának.

Jelentős közéleti szerepet vállalt egyházi téren is. 1876-tól a dunamelléki református egyházkerület világi főjegyzője. 1885-től a FELSŐ BARANYA egyházmegye gondnoka. 1898-tól a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka.

1897-től a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja.

Minisztersége idején, 1894-ben fogadták el a házassági jogról, a gyermekek válásáról és az állami anyakönyvezésről (polgári házasság) rendelkező törvényeket. Ez rendezte az állam és az egyház viszonyát és lehetővé tette a hiteles anyakönyvi adatszolgáltatást. Nevéhez fűződik a Bűnvádi perrendtartás, az esküdt-széki bíráskodás, az örökösödési eljárás a magánjogban, a közigazgatási bíróság, valamint a képviselő választások feletti kúriai bíráskodás bevezetése is.

Tevékeny élete 1901. 07. 31-én ért véget Budapesten.

Bronz mellszobra a Budapesti Ügyvédi Kamara (V. ker. Szalai u. 7.) székházában, a díszterem előtt látható.

Folytatjuk

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(6. rész)

Egy hét után az újonnan érkezett német családok számára misét szolgáltattak a helyi templomban, hogy megáldják őket, Elemér új lakosait. A misén részt vett Issekutz Mária is.

A Karlsbadból érkező levelekből az derült ki, hogy Ágoston állapota jelentősen javult. Európa több ismert személyiségevel ismerkedett meg, új tapasztalatokat szerzett a modern gazdálkodást illetően, néhány birtok meglátogatásával. Különösen annak örült, hogy látta az új gőzbábert is munka közben a közeli kikötő építésénél, amelyből egynek a megvásárlására szerződést is kötött.

1801 ősze kiváló termést hozott valamennyi gabonánál. Rendkívül jól termett a szőlőskert is. A kastély borpincéjében lévő nagy hordók megteltek borral. Karlszteni főpincérnek rengeteg munkája volt. A tiszai kikötő felé számtalan kocsi indult megrakva búzával és kukoricával. Reggeltől estig a falu népe talpon volt. Idő előtti hazaérkezésével Ágoston is kivette részét a munka szervezésében és elvégzésében is.

Időközben a kastélyban tartózkodott egy utazó festőművész Ausztriából, aki Kiss Gergely és Mária portréit festette meg. Sajnos a festő neve ismeretlen, de több festménye-portréja díszítette a kastély falait, többek között a Kiss családról is. Egy időben a Kiss családnál vendégeskedett Issekutz Mária három leánytestvére is, ugyanis Mária születésnapját ünnepelték. Férjeik nélkül, de a gyerekekkel érkeztek és nagy boldogsággal töltötték meg a kastélyt. Különösen a gyermekszobában volt nagy élet. A középpontban Ernő volt, mindenki körülötte forgolódott.

Az általános örömmámorban Ágoston a torontáli sakkverseny szervezésén szorgoskodott. Ezt a jelentős rendezvényt decemberre tervezték a kastélyban. Mint kiemelkedő sakkmester, Ágoston volt az alelnök, és emiatt az ő feladata volt verseny kifogástalan megszervezése. A korabeli híradásokból csak annyit lehetett megtudni, hogy 1801. december elején zajlott le a verseny.

Az első hópelyhek a tél közeledését jelezték. Mindenhol érződött a karácsony előtti ünnepi hangulat. Mária és Anna visszatértek Budapestről sok-sok ajándékkal. A fogadóteremben a fenyőfa alatt helyezték el a gyerekeknek és felnőtteknek szánt ajándékokat. Nem maradt ki a személyzet sem, mindenki kapott ajándékot.

Karácsony másnapján Anna, Vendling kíséretében meglátogatta Elemér német lakta területét és ajándékokat osztott szét. Ugyanezt tette a szerb karácsony alkalmával, a szerb lakta részen, január 6-án. Már 1802-t írtak, amikor egy váratlan esemény zavarta fel Elemér lakosait.

A falu pravoszláv vallású szerb lakosságát egy farkascorda támadta meg, amikor a Tisza felé indultak, hogy szerb szokás szerint tölgyfaágakat (badnjak) gyűjtsenek. Fejszéssel védekeztek a szánokban utazók, de nem minden szánnak sikerült elmenekülnie. Egy lófogatú szánnak nem sikerült elmenekülni a megvadult farkasok elől. A becskerekai vadászok hajlövadászatot rendeztek utánuk, azonban sikertelenül, ugyanis a farkasok átkeltek Bácskába a befagyott Tiszán.

Mindenek ellenére az élet folyt tovább. 1802. február közepén nagy iparosvásárt

szerveztek. A legnagyobb érdeklődést az eleméri iparosok munkái keltették, akik a legelismertebb iparosok közé tartoztak Torontól vármegyében. Különösen értékelték a szíjgyártó mesterek munkáit, amelyek külföldön is ismertek voltak, mint pl. a különböző nyergek. Az összes nyerget a császári udvar vette meg a lovas hadsereg részére. Nagy elismerésben részesültek az eleméri kovácsok és kocsikészítő mesterek is.

Valamennyi elismerő díjban részesült iparos részére Ágoston fogadást rendezett, melyen értékes ajándékokat adott át nekik. Hálálul a vendégek a kis Ernőnek egy kovácsoltvas hintalovat ajándékoztak. A hintaló, amelyet Ernő annyira szeretett, túlélté tulajdonosát, de később eltűnt a kastélyból. Érdemes azonban megemlíteni, hogy a hintalovat készítő Bretók kovács évekig patkolta Kiss Ernő lovait.

Március bő esővel kezdődött, de a várt magas talajvíz nem jelentkezett, mivel az erős szelek megszáritották a földet, így a tavaszi munkák időben elkezdődhettek. Elkezdődtek a kastély melletti halastó építésének munkálatai is, melyet Stajner mérnök vezetett, aki elismert haltenyésztő is volt. Ágoston Karlsbadban ismerte meg. A haltenyésztést kizárólag a nemeség számára végezték. Érdemes megemlíteni, hogy Stajner eleméri tartózkodása alatt megismerkedett Issekutz Mária egyik testvérével (szerk. megj.: Dorottya, vagy Veronika lehetett), akivel házasságot kötött, majd a fiatal pár elutazott Németországba.

A tó és a halastó azonban nem volt hosszú életű, benőtte a sás és a nád. Emlékezve Stajner mérnökre és feleségére, akik igen szerettek sétálni a tóparton, a nép a valamikori halastavat a „szerelmesek tavának” nevezte el.

1802. Húsvét napján ragyogó napstíves volt, így az ünneplők kivonultak a természetbe. Néhány nappal az ünnep előtt a szorgos kertészek és örök kitisztították a fő és mellék utakat a kastélyt körülölelő parkban, a szobanások pedig a kastély helységeit készítették fel a nagy ünnepre. Ugyanis Torontál vármegye főispánja és ismert vármegyei személyiségek jelentették be látogatásukat. A korabeli leírások szerint az egész Kiss család elutazott a nagybecskereki templomba a misére. Ezt követte az ünnepi ebéd, kb. 100 személy és családtagjai részére. A délutáni órákban az eleméri fiúkoros és szólisták koncertet adtak, amelynek fő szervezője Kiss Anna volt.

Húsvét másnapján Ittabéről látogatóba érkezett Kiss Miklós (Nikolaus), feleségével, Katalinnal. Egy napi tartózkodás után Temesvárra folytatták útjukat.

Miklós mindegyik látogatása valamilyen ittabei ügygel volt összefüggésben. Kelemetlen, kapkodó és nem taktikus természete miatt sűrűn rá volt utalva, hogy tanácsért forduljon Ágostonhoz. Így volt ez ez alkalommal is.

Elemértől eltérően az ittabei birtok nem hozta a várt eredményeket, évről-évre kevesebb volt a jövedelme. A birtok hanyatlását Ágoston Miklós nemtörődöm-ségével és életmódjával magyarázta. Felhánnya Miklósnak, hogy az egész évet külföldön tölti és válogatás nélkül rengeteg pénzt költ. Azonban mindezek a beszelgetések eredménytelenek maradtak. Időközben Elemér lakosságát újra nagy szerencsétlenség érte. 1802. május 22-én 16 óra 2 perckor erős földrengés rázza meg a falut. Két ház összedőlt, a megijedt lakosság elhagyta otthonát és az utcára menekült. A pánikhangulat még másnap is tartott.

A Kiss család is elhagyta a kastélyt és a kastélyparkba menekült. Ágoston kivételével, az egész család az éjszakát egy öreg hintóban töltötte. Másnap délután tértek csak vissza a kastélyba. Az összedőlt házak tulajdonosának és családjának Ágoston szállást biztosított a kastély területén, és egyben anyagi segítséget nyújtott, hogy a kárt helyreállítsák. 1802 nyarán és őszén a kastélyban sok

vendég fordult meg. Fogadták az Issekutz családot, az écskai Lázár családot és a temesvári vár főkapitányát feleségével és gyerekeivel.

Ágoston arról is ismert volt, hogy nagyon jó házigazda. Abban az időben az a szólás járta, hogy „ha jó szórakozásra vágyik, látogasson el az eleméri kastélyba”.

Folytatjuk

Czirják Árpád

Kaktusz és fenyő

(Tallózás az Erdélyi magyar breviáriumból)

Székelyföldön született Soó Rezső botanikus, tanulmányaiiban a különféle fenyőkről hosszasan értekezik, a kaktuszfajtákról viszont alig tesz említést. Anélkül, hogy a néhai tudós rendjébe belekaszálnánk, pótoljuk a mulasztást.

Dísznövényként kaktuszt nevelnek a lakásokban. A kaktusz hangulatot teremt a sziklakertekben is. Hálás növény, jól viseli a viszonylag száraz levegőt, és más növényvel ellentétben nem növi ki a szobát. Változatos formájával egész éven át színe az ablakban, igazi színpompáját azonban a virágzás idején mutatja fel. Az inkább összehúzó sündisznóra, semmint virágra emlékeztető növénytől az ember nem is várna látványos virágözönyt, ám a kaktusz képzeletet túlszárnyaló, sokszínű virággal kápráztat el. Az amerikai őslakóknak a kaktusz fontos növény volt, felhasználása ma is sokrétű. Ehető gyümölcse az indiánok fő tápláléka, törzsét kiváló takarmánnyként használják fel a száraz vidékeken. Az egyes kaktuszfajok pozsgás szárában található ivóvíz tisztaságú folyadék sivatagi utazók életét mentette meg. A peyote kaktusz kábítószer-tartalmának köszönhetően az aztékok vallási szer-

tartásának fontos kelléke volt. A papok e növénykivonatot kóstolgtatva kezdték a jövőmondást.

Méreteiben és értékében a kaktuszt messze túlnövi a fenyő, szülőföldünk jellegzetes fája. Nélküle Erdély elképzelhetetlen. Az elmúlt években több rendkívül heves szélvihar végeláthatatlan fenyőerdőket tarolt le. Májig ott hevernek a lezuhant, korhadásnak indult fenyőtörzsek. A korábban magasba törő, most szakadék mélyén, a penészes avaron elnyúló fenyők látványa lehangelő. Az az érzésünk támad, mintha a halál az élet fölött aratott győzelmét ünnepelné. Mi, erdélyiek odáig vagyunk a fenyőért és szinte semmibe sem vesszük a kaktuszt, legfeljebb virágzása idején vetünk rá futó pillantást. Vegyük csak szemügyre őket közelebbről!

A kaktusz a föld hátán mindenhol megkapaszkodik: Európától Ausztráliáig, Tűzföldtől a kanadai jégmezőig és a

leghetetlenebb környezeti viszonyokhoz is alkalmazkodik. A fenyő a mérsékelt égövet kedveli és bizonyos földrajzi magassághoz igazodik. Még elvétve sem látunk fenyőt a magas hegycsúcsokon, de az alföldön sem.

A kaktusz elviseli a mostoha körülményeket: a perzselő napfényt, a szárazságot, a nyirkos félhomályt. Ha hosszabb ideig megfelelkezünk róla, bámulatos szívósággal küzd fennmaradásáért, és többnyire életben is marad. A fenyőt, ha szobanövényként gondozzuk, ápoljuk, még beszélünk is hozzá, mint kisgyermekhez csak úgy jól érezze magát, mégis lekókad, elszárad.

Mi mindenképpen közelében szeretnénk lenni, ő pedig nem bírja környezetünket.

A kaktusz szúrós töviseket növeszt, némely fajta mérgező anyagot termel, ezzel védekezik. A kaktusz felkészül a veszélyekre: a legelő állatok harapására, rágcásalók mindennapos támadására. A fenyő gondtalanul él, nem készül fel a védekezésre, nem veszi körül magát tüskékkel és mérgező anyagot sem termel.

Magasra nő abban a hiszemben, hogy minden növénynél erősebb, neki semmi sem árthat. Olykor egy-egy sziklaormon megkapaszkodik, de az akrobata mutatványnak hamar véget vet a heves vihar. A fenyő nem is próbál védekezni. Ha gyökerét, kérgét, lombjait felsebzi, tehetetlenül megadja magát, elpusztul.

Szükségtelen folytatni az összehasonlítást, a kaktusz máris nagyra nőtt szemünkben, a fenyő pedig kisebbedett, törpefenyő lett, olyan, amelyet nagy ritkán itt-ott látni. És mégis, ha választani kellene a két növény közül, Erdélyben a fenyő

mellett döntenek. Az emberek nemigen látogatnak, ösztönösen a megszokotthoz ragaszkodnak.

A fenyő árnyékában élők nem a kaktusz szépségére és „erényeire” figyelnek. Miként tanulta meg a parányi kaktusz a túlélést? Milyen kár, hogy a fenyőből – és néha kedvelőiből is – hiányzik a védekezés ösztöne. Márpedig megkapaszkodás, alkalmazkodás, tűrés, önvédelem nélkül hogy maradhatnak életben?

Soó Rezső botanikus, egyetemi tanár, az MTA tagja 1903. augusztus 1-jén született Székelyudvarhelyen. Kolozsvári tanulmányok után a budapesti egyetemen szerzett tanári oklevelet és doktori diplomát. 1929-től a debreceni tudományegyetem növényzeti tanszékének vezetője. Intézetével megalapította és 11 éven át vezette az Európa-szerte híressé vált debreceni cönológiai (és ökológiai) iskolát, mely a magyarországi növényföldrajz és fejlődéstörténet vonatkozásában is úttörő. 1940–44-ben a kolozsvári egyetemen a növényrendszertani tanszék, a Botanikus Kert és az Erdélyi Nemzeti Múzeumi Növénytarát vezette. 1955-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem professzora és a Botanikus Kert igazgatója. Hét évtizedet átfogó munkássága során több mint 660 publikációt mutat fel, köztük 30 könyvet. Főbb munkái: Geobotanische Monographie von Kolozsvár (1927), A Tiszántúl flórája (1938), A Székelyföld flórájának előmunkálatai (1940), Közép-Erdély erdei növényközvetkezetei és azok jellemző fajai (1948), A magyar flóra és vegetáció rendszertani–növényföldrajzi kézikönyve (1964–1980). Budapesten hunyt el 1980. február 10-én.

KÖSZÖNTJÜK A 70 ÉVES LÁSZLÓFFY CSABA KÖLTŐT, ÍRÓT, DRÁMAÍRÓT

Lászlóffy Csaba

(1939. május 21. – Torda)

A József Attila-díjas költő, író, drámaíró, esszéista, műfordító. Kolozsváron él.

1960-ban diplomázott a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán. 1962–68 között az *Igazság*, 1969-től a *Dolgozó Nő*, 1990-től a *Családi Tükör* szerkesztője. 2005-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Harminc és valahány önálló verses, dráma- és prózakötet; angol nyelven dráma – az Egyesült Államokban és Angliában. Ezen kívül: a *Varga Domokossal* felvállalt négykötetes magyarságtörténet (1997–1999) és több kötet – három ízben az Európa Kiadó díjával jutalmazott – fordítás: kortárs román költészet. – (*Jebeleanu, Bazil Gruia, Ion Gheorghe, N. Prelipceanu, Aurel Rău, Aug. Doinaş* – *Lászlóffy Aladárral* közösen)

Lászlóffy Csaba oldala a Magyar Művészeti Akadémia honlapján:

<http://www.mmakademia.hu/database/membersform.php?ID=162>

Művei az interneten:

<http://mek.oszk.hu/kiallitas/erdelyi/laszlcsa.htm>

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/modern/laszlof2.hun>

„A legújabb erdélyi magyar irodalom egyik legszebben, vagy legalábbis szervezettebben, gazdagabban bontakozó pályája a Lászlóffy Csabáé. A költő, próza- és drámaíró 1939. május 21-én született Tordán, s a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakán végzett 1960-ban... Írói indulása a Forrás-nemzedékhez kötődik, hiszen kevéssel azután jelentkezett műveivel, hogy Szilágyi Domokos, Lászlóffy Ala-

dár, Páskándi Géza, Bálint Tibor és mások színre lépése megtörtént. Az elmúlt harminc évben több mint húsz kötete jelent meg, versek, novellák, kisregények, színművek. Műveire az erdélyi magyar sors tragikumát történelmi mélységekben és párhuzamokban érzékeltető veretesség, erkölcsi látásmód és a sokszínű (abszurd, groteszk) modernség egyaránt jellemző... Határozott történelmi tudatosság, etikai ítélőképesség, példázatos sorsvállalás és magatartásvizsgálat adja műveinek szilárd erkölcsi karakterét, gondolati és hangulati erőteljességét. (...) A bizarr és a groteszk elemek mindig a helyzet abszurditását, ellehetetlenülését, a megsemmisülés és a pusztulás rémséges fenyegetéseit érzékeltetik...”

(*Bertha Zoltán: Erkölcs és történelem, 1994*)

*

„...Munkabírását tekintve inkább egy középkori képiró szerzetesre emlékeztet, egy olyan polihisztorra, aki valamilyen elképesztő szorgalommal vagy élő, eleven, mindent rögzítő memóriával éli, őrzi meg a világot, és írja le önnön külön világát, önmagát. Szinte nincs olyan tudományág, amiben ne lenne járatos, s ne használná fel – talált tárgyként – verseiben, de szépprózai írásaiban is egy-egy diszciplína adathalmazából a legodailóbb, néha legeképesztőbb sort vagy idézetet. Egy helyütt ezt írja, kissé vitázva, önmagáról. „Hiszen már Babits felismerte a némán meghúzódó tiszta arc fölényét a világ hangoskodói fölött. Megpróbálok hát egyre inkább befele építkezni.” (...) Lászlóffy Csaba – s ez számomra most, összes műveit együtt látva derült ki igazán – tudatosan építi évtizedek óta önma-

gát, próbálja ki emberi és költői erejét új és új eszme és versvilágok felépítésére... egyre pörébb és csupaszabb, néhol szinte prózai versmondatokban, így idomulva a lét és a létezés groteszk abszurditásához, abszurd eszközökkel döbbenve rá miniket, olvasóit, ez ő. Pedig – s ezt későbbi könyvi is bizonyítják, pl. A megtörtént jövő vagy A legenda hamuja, a Ki fehérlik vigyázzállásban – a dalnak, a személyes lírai hangnak is avatott mestere, csak éppen: Nem a vers írja a költőt, hanem Ő, a költő írja a verset...”

(Bella István laudációja a Berzsényi-díj átvételekor, 1997)

*

„Nagyszerű író, ugyanakkor mintha nem méltányolnák eléggé, vagy azokat nem vesszük észre, akik őt észreveszik. Már első kötetiben egészen másként szólnak a versek, elhagyván a hagyományos lírai kifejezést. Monológjai túlhaladják a kimondás szokásos fegyelmét, s egy más dimenzióban, más szabadságban teremtenek fegyelmet, szerkezetet. Ahogy a magánbeszéd monotóniájára állítja a nyelvet, a logikai egymásból következőség nyomán araszol, fut, ugrik a talányok gátjain át a rejtélyek megfejtéséig. Akár a folyó, miként a teljes világ uszadékait hőmpolygeti – tele szellemi és természeti elragadtatással. Programjának lényege az emberi létezésnek a kultúra történelmében való végiggondolása. Nyelvi ereje a történet és az állapot, az érzelem és az értelem egyensúlyában valami nyelven túli, de lejes együtthatásban nyilvánul meg.

Mindig a teljességre törekszik, amelyben elfér a legmagasztosabb, az úgynevezett költő tárgy mellett akár az újsághír is, idegen, de mégis odavaló szövegrészek az emberi tevékenység bármelyik területéről, a közvetlen és a közvetett ta-

paszlatat. (...) Egyetemes épületet emel, mikor a töredék dicseleg.”

(Ágh István)

*

A Hiányzol-e magadnak? erdélyi terei analógiába hozhatók (pusztulás, kiszolgáltatottság, kiüresedés, poszthumusz-állapot: „a kincses város leszázalékolt”; „harmóniák helyett a provincia haramiái”; „Ázsia-illatú hóakadályok”; „Európai műút-tervek évszázados sírkövek felett.”) Bodor Ádám ködös, pesszimista, közönyt hordozó Erdély-fikciójával vagy Krasznahorkai László Sátántangójának helyszíneivel, persze csak bizonyos részletekben, bizonyos aspektusból és fenntartásokkal kezelve. A történelmi táj leírása hanyatlástörténet. Az idill csak a gyermekkorban és az ellentétező montázstechnika révén artikulálódik. Végeredményben marad, amit Kierkegaard és Heidegger is a lét alapvető jellemzőjének, alaptényének tekint: az Angist (szorongás, rettegés) és az Unheimlichkeit. Csak radikális nyitottság létezik, mert különben kanti értelemben vett antinómiákba ütközünk. Camus világa ez, Merleau-Ponty „ambiguité”-je, ami nem két, hanem sokértelművé válik inkább már, a létezés paradox logikáját, radikális tapasztalatát érzékeltetve. Ezt a nyitottságot, viszonylagosságot és körköröséget reprezentálja a szerkezet is.

Az egyes textusok és az egész könyv szerkesztettsége, attribútumai, sajátosságai által definiált nyelvi tere, nyelvi-poétikai megkomponáltsága kivételes hitelű „epikát” teremt. Az önanalízis, mások megértésére irányuló experimentációsorozatok, a múltinterpretáció kivitelezésének kötelessége és felelőssége, az apával való kontrasztív szembenézés, a kiküzdött pozíciók, értékrend újbóli felülvizsgálata, mint alapvető hermeneutikai

problémakörök az antikvitástól, a Lazarillo de Tormestől (az egyik első pikareszk- és aparegény) Utassy Józsefen, Ratkó Józsefen, Esterházy Péteren, Nadas Péteren át Kukorelly Endréig fog-

lalkoztatja az irodalmat. „Hol vagyok? / Műhelyemben, egynehányad magammal. / Minden bizonytalan. De ez nem.” (Petri György).

(Korpa Tamás)

Tibori Szabó Zoltán

Születésnap

– A „hetvenkedő” Lászlóffy Csabának

Az évek úgy teltek el, hogy észre sem vettem, mikor is röppent tova az a tizenöt év, amióta Lászlóffy Csaba a Szabadság irodalmi oldalát, a Tetőt szerkeszti. Háziköltőnk volt, mondhatnám, aki – az éppen aktuális Tetőn-szövegek mellett – menetrendszerűen nyomott egyet-egyet a saját verseiből is a kezembe, hogy olvassam csak el, nem muszáj most, bár jó lenne azonnal kritikát is mondanom róla, de majd, ha kedvem tartja.

Óh, nem, nem a Tetőn születésekor ismerkedtünk össze, akkoriban csak éppen a soron következő erdélyi nyomorunk hozott egymáshoz közelebb, a Családi Tükör elpazarolása, felszámolása. Jóval korábban ismerkedtünk meg, még azokban az időkben, amikor puritán, erkölcsi magvukra lecsupaszított szavakból épített verseit, vagy a groteszk és az abszurd közötti térbe helyezt, olykor történelmet újraírt, máskor éppen napirenden lévő gondjainkat-bajainak boncolgató drámáit kapuk alatt a fülembé súgta.

A Tetőn címét Lászlóffy Csaba ötlötte ki; egyszerre akart Kósra és Áprilyra utalni vele, örömmel ráhagytam. Tudtam a kapu alatti időkben, hogy semmilyen kompromisszumra nem képes, egyenes gerincű alkotó. Nem is szerették érte,

Valovits László:
Lászlóffy Csaba portréja
(szénrajz)

sem párt, sem hatalom, az ezeknél befutottak végképp nem. (Azt hiszem, a lelkük mélyén mindig irigyelték.) Szerkesztői integritásában sem csalódtam: a Tetőn hasábjai végig nyitva állottak azok előtt is, akikre az irodalom megmondói rá sem hederítettek, ezek a hasábok a kanonizálatlanok írásait nem a megcsontosodott kánon, hanem a szerkesztő belső becsületének és igazságérzetének skálájához kapcsolt értékrendje szerint prezentálták.

Most, amikor hetvenedik életévét betölti, amikor isten igazából „hetvenkedni” kezd, amikor szerkesztőségünk és olvasóink nevében megköszönöm az elvégzett munkát, azt kívánom, éljen sokáig, egészségben, lankadatlan alkotóerőben.

(Szabadság 2009. május 23.)

125 éve született Mály Gerő komikus, színművész

(1. rész)

Született: 1884. augusztus 1. Székudvarhely, Magyarország, ma: Odorheiu Secuiesc Román Köztársaság. Elhunyt: 1952. július eleje (?) New York, N. Y., USA

Életrajza: vidéki pályakezdés után a Vígszínházban, az Angolparkban, az Apolló Kabaréban játszik, 1921: a Városi Színházban, 1923, 1929; 1931–32: a Belvárosi Színházban, 1924, 1928–35: a Vígszínházban, 1927, 1930, 1932: a Magyar Színházban, 1936–37: a Pesti Színházban játszik, 1946-ban az USA-ba emigrál, ahol kezdetben néhány filmben alakít statisztaszerepet, 1949–1952: New York egyik magyar vendéglőjében dolgozik a konyhán.

Család

Erdélyi születésű – ahogy saját familiáját emlegetni szokta volt – a „híres-nemes nemzeti Mály-család” sarja. Talán kevesebben tudják róla, hogy egyébként örmény származású. Dajbukát Ilonával ketten alkotják a hazai örménység „képviselőit” a magyar színháztörténetben, annak az örménységnek, akiknek azért jelenléte koránt sem volt szokatlan az akkori Erdély területén. Édesapja – foglalkozására nézve: az aradi állomásfőnök – régi vágású úriember, aki a városában egyfajta tekintéllyel bíró potentát, és aki mélyen lenézi a „pojácákat”, mert a színészeket társadalmon kívüli sze-

mélyeknek tartja, ahogy akkoriban ez az általános felfogás uralkodik bizonyos társadalmi körökben. Fiát, Gercsit, aki itt Aradon elvégezvén a reáliskolát színész szeretne lenni, lebeszéli, sőt egész egyszerűen nem engedi erre a pályára. Apja a színeszt a suszterlegénnyel helyezi egy rangra, de azért a színészt valamivel még kevesebbre taksálja. Nem is tudja, és tudta elhinni sohasem, hogy egy

Mály gyerek! – Komolyan színész akar lenni, úgy képzelte, hogy ennek a pályaválasztásnak valamiféle színésznőcske iránt fellobbant lángolás az alapja. Nyilván volt is ennek a feltételezésnek némi alapja, ám amikor Gercsi évtizedek múlva visszatekint ezekre a régi időkre, az emlékezet jótékony köde ereszkedik a pontos részletekre, bár nem tagadja sohasem ifjúkori csínytevéseit. „Ha színésznőt szeretsz – mondogatja az öregúr ez időben - könnyebben eléred őt, ha mérmőknek mégy, nem pedig pojácának, színésznek...”

„Mégis színész lettem”

„Igen, színész lettem, mert, hogy tanárom szavaival éljek: eleven gyerek voltam. Már akkor szerettem gombostűvel szurkálni társaimat, nemcsak most. Sikertült is elérnem, hogy egyszer majdnem kicsaptak az iskolából. Ekkor úgy határoztam, tengerészkapitány leszek. No, persze ennek Jules Verne az oka. Utazni

akartam a világ körül” – mondja Mály Gerő egy múltját faggató cikkben, 1929-ben. Nemcsak hogy egy iskolába jár Rajnai Gáborral, a későbbi nagy és ismert színésszel, hanem egy osztályba is, sőt éveken keresztül padtársak. Legendákat meséltek kettejük iskolás történeteiről, amelyben Rajnai és Mály az osztály, sőt nemritkán az oskola mulattatóiként tűnnek fel ilyen-olyan okból kifolyólag. Afféle jóban-rosszban együtt lévő pajták. Aztán együtt lesznek színészek is. Később is számtalan alkalommal kerülnek közös darabban is egymás mellé, és lenyűgöző ilyenkor kettejük játéka, de kevesen tudják, hogy mindezek gyökerében ez a közös gyermek- és iskoláskori összetartozás húzódik. Egyébként kezdő színészként is számos alkalommal kerülnek egy társulatba. Vidéken többször közösen bérelnek „hónapos szobát”. Mindketten szegények, mindketten éhesek, pénztelenek és napról napra élnek, absztrakcióból (szalámi- és felvágott-vég, néhány filléres étel, jobbára kedvenc kutyák, macskák számára) ebédelve jóízűen. Egymáson segítve gomolyog soruk Erdélyből Budapest felé navigálva, mígnem a Vígszínház színpadán egy-egy lenyűgöző előadásban, a közönség is részesévé lehet ennek az örök színészbarátságának.

Tíz esztendőn át vándorszínész

„No de, utaztam is. Tíz évig hetenként faluról falura mint vándorszínész. A mindenit... csak színész lettem, de ebben az elhatározásomban otthon sohasem akartak megnyugodni. No... aztán eljött az idő, hogy nem volt miből kitagadniuk... Ezer szerencse...” Édesapját sohasem tudja rávenni, hogy megnézzé színpadon. „Nézd – mondogatja az öreg természetesen és bölcsen – hallom, jó színész

vagy. Hát elhiszem. De nem megyek el a színházba, mert hátha mégsem... Inkább hiszem.” Faluzó színészként is működik, és amikor pedig szűkében van a pénznek, időszakosan beáll kereskedősegédnek és libákkal kereskedik, az a Mály Gerő, aki majd hús esztendőn át első sarzsik között van a magyar színészet hadseregében. Egyébként jóval később, a kommun hónapjai idején ismét libakereskedéssel foglalkozik megélhetésből, mert a színházakat bezárják, a bankban lévő pénzeket zárolják, nem juthat fizetőeszközhöz, és hát élni meg kell valamiből. Mály Gerőben a vándorévek felerősítik az élni akarást, ha nem így, hát amúgy. No, de azért sohasem szomorkodik, pedig gyakran komédiázik olyan kis falvakban is, amiknek a neve még a megyei térképen sem szerepel. Sőt épp szülőfalujában községi jegyzősegédnek is beáll egyszer, „mert göröngyös úton vezet az ember élete, és sok mindent ki kell próbálni” – mondogatja. Mint községi jegyzősegéd egyik feladatául például a falu egyik házaspárjának kibékítését kapja. „A komédiászvermek ezen a pályán is hasznát láttam. Volt a falunkban egy hibbanteszű hetvenéves csordás. Minduntalan civakodott a feleségével, aki féltékeny volt. A felesége akkoriban már a hatvannyolcadik évét taposta. A jegyző rám bízta a házaspár kibékítését. Én aztán felvettem egy ott talált fehér gallért és kenetteljes hangon megeskettém őket arra, hogy békében fognak eztán élni. Így is történt.” Vidéki pályakezdés és vándorévek után, hogy miképpen kerül Budapestre, ezt a részt homály fedi, valószínű, bár adat ezt nem támasztja alá, hogy gyermekkori barátja, színházi kollégája, Rajnai Gábor valamilyen szinten szerepet játszhat a fővárosi jelenlétében.

Folytatjuk

Hollósy Kornélia szalonja*

(1. rész)

Az 1850-es évek Pest-jének egyik kedvelt társasösszejövetele helye volt a neves operaénekesnő, Hollósy Kornélia szalonja. Erről a szalonról a legtöbbit Vadnay Károlytól tudunk, aki ifjú íróként gyakran vendégeskedett itt. A 20. században két szerző – Barna János és Diósszilágyi Sámuel – is foglalkozott Hollósy Kornéliával, de a szalonra vonatkozóan mindketten Vadnay Károly írásaira hagyatkoztak. Magam is nagyban támaszkodtam Vadnay Károly visszaemlékezéseire, amelyek közléseit korabeli újságcikkek és naplórészletek tanúságaival egészítettem ki, amikor a szalon háziasszonyát és vendégeit, valamint az ottani társasélet sajátosságait kíséreltem meg bemutatni.

A magyar csalóány

Hollósy Kornélia nem a korban szokványos színésznői-énekesnői pályát futotta be. Már származásával is „kilógott” pályatársnői közül. Apja, *Korbuly Bogdán*, örmény eredetű, gazdag temesi földbirtokos volt, ötezer hold tulajdonosa. 1832-ben kapott nemességet, amely kiterjedt fiú- és leányági törvényes leszármazottaira is. A nemességgel együtt családnévüket Hollósyra változtatták. Kornélia édesanyja a szintén örmény származású *Csausz Mária Magdolna* volt. A házasságból 11 gyermek született, 5 fiú és 6

lány. Kornélia volt köztük a legfiatalabb, 1827. április 13-án látta meg a napvilágot. Legkisebb gyermeke születésének Korbuly Bogdán nem tudott maradéktalanul örülni, ugyanis felesége belehalt a szülésbe. A sokgyermekes özvegyember hamar újranősült, ismét egy örmény családból származó lányt vett el feleségül, *Lászlóffy Rebekát*.

Korbuly, azaz ekkor már Hollósy Bogdán nagy gondot fordított gyermekei taníttatására. Kornéliát vejéhez, Szabó Antal alispánhoz küldte Temesvárra, hogy a fiatal leány magasabb tanulmányokat végezhesen. Az itteni zárdában hamar kitudott Kornélia zenei tehetsége. Jól zongorázott és magánórákat is vett egy kiöregedett bécsi tenoristától. Ő hívta fel Hollósy Bogdán figyelmét a kislány tehetségére, és azt javasolta, hogy adja leányát művészi pályára. Az apa azonban hallani sem akart erről, hiszen a színpad ekkoriban nem az a hely volt, ahol nemes kisasszonyok kereshették volna boldogulásukat; a 19. század elején a színésznői „hivatást” sokan erkölcsellennek tartották. Kornélia azonban vágyódott a világot jelentő deszkákra, és amikor középiskolai tanulmányait befejezte, arra kérte apját, engedje külföldi tanulmányútra. Ennek érdekében kikérte anyai örökségét és hozományát, valamint lemondott minden további anyagi igényéről. Hollósy Bogdán végül bele-

*Kis Csilla hosszabb írásának rövidített, szerkesztett változatát Bálintné Kovács Júlia teszi közzé. Az eredeti tanulmány a Budapest negyed 2004/4 számában olvasható az interneten.

egyezett a külföldi utazásba, s a fiatal lány sógora egyik távoli nőrokonának társaságában útnak is indult.

Először Bécsbe, majd Milánóba utaztak, ahol Kornélia két évet töltött, és tanulmányait befejeztével vizsgát tett. A külföldi fellépések után 1846-ban hazatért Temesvárra. Ebben a városban lépett először magyar színpadra: Bellini *Alvajáró* című operájának jótékony célú előadásán mutatkozott be először a hazai közönségnek. A fiatal művésznő komoly sikert aratott, de Hollósy Bogdán még ekkor sem békélt meg azzal, hogy lánya a színpadi pályát választotta. Kornélia azonban minden lebeszélési kísérlet ellenére is kitartott elhatározása mellett, s mivel temesvári játékaról elismeréssel írtak a fővárosi lapok is, Pestre utazott.

Amikor Hollósy Kornélia Pestre érkezett, a Nemzeti Színház operai társulatának legkedveltebb – és legtehetségesebb – primadonnája Schodelné Klein Róza volt. (Ő volt az, aki miatt Déryné végül vidékre szerződött.) Petrisevich Horváth Lázár, a *Honderü* című lap főszerkesztője, aki jól ismerte *Csausz Márton* orvosprofesszort, Kornélia nagybátyját, azzal az ötlettel állt elő, hogy a fiatal művésznő mutakozzon be a pesti publikum előtt is. Gróf Ráday Gedeon, a Nemzeti Színház intendánsa kapva kapott az ajánlaton, ugyanis az operaénekesnők – Schodelné, De Caux Mimi, Csillag Róza – egyszerre jelentettek betegget. Ez azért is kínos volt az igazgatóság számára, mert Alboni

Marietta, a világhírű olasz alténekesnő éppen Pesten vendégszerepelt, s partnerek híján nem lehetett egész operákban felléptetni, csak áriákat énekelhetett. Hollósy Kornélia a nagy Alboni mellett debütált a Nemzeti Színházban 1846. július 23-án, Donizetti *Lindának* címszerepében.

Rendkívüli sikert aratott, és nemsokára Amina szerepét is elnekelhette Bellini *Alvajáró*

című operájában. Valószínűleg része volt a sikerben annak is, hogy egy gazdag földbirtokos leányának tapsolhatott a közönség. „Tetszett sokaknak az is – emlékezett vissza később *Vadnay Károly* –, hogy egy előkelő úri lány szánta magát a színpadi pályára. Tudták, hogy atyja, Hollósy Bogdán a termékeny Temes vármegyében ötezer hold tulajdonosa, s a megyének tekintélyes embere. A demokrácia friss szele akkor áramlotta át a rendi világot, s az ifjak a kor szellemét is üdvözlék abban, hogy egy nagybirtokos nemes úr finom leánya kiteszi magát tapsnak, kritikának.(...)”

Hollósy Kornélia szerződötetése a színházhoz azonban nem ment simán, s a küzdelmeket a korabeli sajtó is nyomon követte. Végül azután augusztus 26-án gróf *Ráday Gedeon* levélben tudatta *Frankenburg Adolffal*, az *Életképek* főszerkesztőjével: „Tudván, hogy mind az egész közönséget, mind magát a tekintetes urat is igen érdeklí, sietek tudatni, miszerint Hollósy Kornélia kisasszony tegnapelőttől fogva a Nemzeti Színház szerződött tagja.”

Folytatjuk

Bálintné Kovács Júlia

A Kosutányokról

(3., befejező rész)

Kosutány Géza Budapesten élt, királyi táblai bíró volt, róla annyit sikerült kiderítenem, hogy leányát *Kosutány Ilonát* vette feleségül a máramaroszi születésű, szintén örménymagyar *Ember Elek* gyógyszerész. *Kosutány Ignác* kötődött leginkább Erdélyhez. Akárcsak *Csiki Gergely*, ő is – többek között – egyházjoggal is foglalkozott. Mít mond a világháló?

Kosutány Ignác jogász

1851. július 6-án született Mátészalkán. Gimnáziumi tanulmányait Szatmáron végezte, és ott is érettségizett. Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetem jogtudományi karán kezdte el, és itt kapott diplomát jog- és államtudományból.

1875-ben a pécsi jogliceumhoz neveztek ki, ahol egyházjogot és jogtörténelmet, valamint a Porges-féle felső kereskedelmi iskolában jogi és közgazdasági ismereteket tanított.

1896-tól a pozsonyi jogakadémia tanára lett. A kolozsvári egyetemre 1900. február 16-án, mint nyilvános rendkívüli tanár került, és 1901. július 17-én nyilvános rendes tanárrá nevezték ki.

A kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem jogi karának két ízben, 1906-ban és 1913-ban dékánja volt, az 1912–1913-as tanévben pedig az egyetem rektorának választották meg. 1912. szeptember 12-én rektori székfoglaló előadást tartott az erdélyi római katolikus autonómiáról.

Az első világháború után Erdély román megszállásával a kolozsvári egyetem működése lehetlenné vált. A tanárok és hallgatók jórésze távozott Kolozsvárról. A menekült egyetem végül 1921-ben szegeden talált otthonra. Az egyetemi oktatás a városban 1921. október 10-én indult meg. ekkor került az egyházjogi tanszék élére Kosutány Ignác is, és folytatta Kolozsvárot megkezdett munkáját.

A tanszék vezetését 1927 augusztusáig, nyugalmába vonulásáig látta el, amikor is az egyetem bensőséges ünnepségen búcsúztatta el.

Nyugdíjas éveit Budapesten töltötte, ott érte utol a halál 89 éves korában, 1940. január 20-án.

Számos könyvet, egyházjogi tanulmányt írt. fő kutatási területe az alkotmányjog, jogtörténelem és egyházjog volt.

Művei az egyetemi könyvtárban. Sajnos sírját a Farkasréti temetőben felszámolták...

Dr. Kosutány István orvosról nem derítettem ki, hogy valamelyikük leszármazottja lenne. Az 1940. március 22-én megjelent névsorban, amely az örményeket vette számba – a névsor honlapunkon megtalálható – ott a neve, valamint a *Kosutány Béláé* is, aki abban az időben „főszámtanácsos” volt.

Vége

Örmény-magyar gyermekrovat

(29–30. rész.)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, szüleitek és nagyszüleitek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:

dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

Vártán Mamikonian és Ghevont Jeretsz (Kr. u. 451.)

Örményországot 428-tól a perzsák uralták egy marcipán vezetésével. Hasgherd, a perzsa király megpróbálta megszüntetni a kereszténységet, és helyette bevezetni a mazdeizmust, a perzsák vallását. Tervéhez egy örmény áru- lőt is kapott, Sunni Vasagot. De Vártán Mamikoniannak, az örmény főuraknak, katonáknak, hívő katonáknak szembe- szálltak Hashgerddel és szövetségeseivel. Összegyűltek, és egy levelet írtak a perzsák királyának, amelyben biz- tosították őt hűségükről, de kifejezték

ragaszkodásukat a vallásukhoz, akár a vérük árán is.

A perzsa király azonban ragaszkodott eredeti tervéhez, hogy a mazdeista vallásra téríti át az örményeket. Az örmények azonban keresztények akartak maradni. A végső ütközet Avarair falu mellett zajlott le, 451. június 2-án, kora hajnalban.

Mi volt a perzsák királyának az örményekkel, és mit válaszoltak az örmények a királynak?

Az avarairi ütközet

Az örmények mindössze 60 00 katonával tudtak kiállni 300 000 perzsa katoná- ra ellen, amelyek elefántokon, lovakon és tevéken ültek. Vártán Mamikonian seregét három szárnyra osztotta. A csa- ta döntő pillanatában azonban Sunni Vasag, serege élén, elárulva társait, az ellenség oldalára állt. Ezzel tehát meg- gyengült az egyik szárny. Vartan úgy küzdött, mint egy oroszlán, küzdött ember ellen, feldöntött lovat, elefántot... Este lett. Egy nyílvesző átdöfte mell- kasát és holtan összerogyott. Az örmény sereg megtorpant. Lassan éjszaka lett.

Az örmények összeszedték halottaikat, és megtalálták Vártán testét is, kezében a kardjával. Halott szemei az Ararát csúcsát keresték. Barátja, Ghevont pap, keresztel kezében állott mellette, és megáldotta a halott hős testét.

Az örmények éveken át küzdöttek val- lásuk megvédéséért, amíg a perzsák, jóllehet mindig számbeli fölényben vol- tak, elfogadták az örmények vallásuk- hoz való jogát.

Hogyan halt meg Vártán Mamikonián, az avarairi hős?

Nem maradt a feledés homályában

A régóta várt örmény katolikus gyűjtemény első látogatói (31–35. oldal)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(élfogadás: hétfőn 16–18 óráig)

fovarosiormeny@gmail.com

és a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 151. szám
2009. szeptember

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„Tiszteletreméltó, mindenem győztes kereszted előtt leborulva imádunk, és bűneink bocsánatáért esedezünk: mivel általa oldottad fel az emberi nem elítéltetését. Most is, isteni szent jeled által add meg a mennyei békességet az egész világnak.”

A szakrális örmény művészetnek a legjellegzetesebb alkotásai a csipkeszerű elemekkel díszített kőkeresztek. Nem feszületek ezek, hanem valami mást akarnak kifejezni: a kereszt jelképpé vált, komoly szimbolikát vett fel. Erre utal a saragán szövegében az „isteni szent jeled”. Mondhatnánk azt is: a mennyei béke kulcsa. Erre a békére már itt a földön szükségünk van. Sokszor hiányzik. A kereszt azonban Krisztus kezében győzelmet is jelent.

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Klubdélutánok kánikulában

Tizenhárom éve minden hónap harmadik csütörtökén délután öt órakor kezdődnek a Fővárosi Örmény Klub programjai a Magyarok Háza Bartók termében. A júliusi annyiban tért el, hogy 17 órától dr. Issekutz Sarolta volt az egyetlen műsorszám, amíg meg nem érkeztek a rendező XVI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat szereplői: Dr. Szuper Géza elnök (gítár), Baráth Emőke énekművész és Vikol Kálmán zenetanár (klarinét). Örmény és erdélyi örmény népzene című műsorukat türelemmel várták a 34 fokos hőség ellenére megjelentek. Amíg megérkeztek a művészek, a klub háziasszonya visszatekingett a június 17–23-a között zajlott III. Örmény Kultúra Hete rendezvényeire.

A júliusi műsor első részében három örmény anyaországi népdal feldolgozás hangzott el, egy örmény zeneszerző, zene-pedagógus gyűjtése, aki az örményeknél olyan szerepet töltött be, mint nálunk Kodály Zoltán. Az eredetileg zongorára írt dalok gítár kísérettel szólaltak meg, többek között egy kedves örmény altató dal is.

A műsor második részben az erdélyi örmény nép körében elterjedt dalok közül Szongott Kristóf négy kötetes monográfiájában található három dalt hallottunk. Az eredetileg erdélyi örmény nyelven szólt dalok magyarul maradtak fenn, de a Baráth Emőke gyönyörű hangján ismét örmény nyelven hangzottak el. Az erdélyi örmény népzene témája nem a mezőgazdaság, hiszen a menekült örmények elszakadtak a földműveléstől. A könnyen befogadható, szó-rakoztató, vidám dallamok a kereskedőkről, a városról (Szamosújvárról) a közigazgatásról, a polgárokról, a világ politikájáról szólnak.

Dr. Szuper Géza és együttese az erdélyi örmény népzenei hagyomány őrzésére vállalkozott, hogy minél többen

megismerjék és megszeressék az örmény kultúrát és az erdélyi örmény zenét. Repertoárjukat és a hangzást is szeretnék bővíteni, de nagyon nehéz a munka, mivel a könyvtárakban csak néhány örmény dal maradt fenn. Nem találtak örmény dalanyagot, ezért határainkon belül és túl gyűjtenek, és a saját gyűjtésű dalokat hangszerelik, azaz átírják az örmények által használt népi hangszerekből kifejlődött modern kori hangszerekre.

Augusztusban a Ferencvárosi Örmény Önkormányzat rendezésében a III. Örmény Kultúra hete keretében bemutatott filmek közül a Husher és a Tözsvözsik című örmény filmeket tekintettük meg.

Vikol Kálmán, Baráth Emőke és Dr. Szuper Géza

Néhány évvel ezelőtt ugyancsak augusztus 20-ára esett a klubdélután. Dr. Issekutz Sarolta, a klub háziasszonya köszöntötte azokat, akik a kánikulában a sok rendezvény közül az idén is a Fővárosi Örmény Klub műsorát választották. Úgy érezte, nem teheti meg, hogy ne legyen klub ezen a napon, hiszen biztos van, aki számít rá, aki egyedül van, aki kíváncsi, mi történt az elmúlt egy hónap alatt. Ezért az ünnepnapon sem maradt el a klubdélután.

A filmvetítés előtt dr. Issekutz Sarolta elmondta, hogy a Husher (Emlékek) című dokumentumfilm az örmény genocídiumról szól. Az idős szemtanúk megrendítően emlékeznek vissza a megélt borzalmakra, de megszólalnak örmény és nem örmény származású történészek is. A nemrégiben megjelent Pacsirtavár című könyv Olaszországban élő íróője, Antonia Arslan is nyilatkozik a családjáról. A film elérte célját, ébren tartja az emlékeket a XX. század első népiirtásáról, amelyben két és fél millió örmény hunyt el. A világon élő tízmillió örményből mindössze három millió él az Örmény Köztársaságban, a többi a világ minden táján szétszóródott. A klub háziasszonya kihangsúlyozta, hogy mindenhol, ahol örmények élnek, minden évben április 24-én megemlékeznek az elpusztított honfitársaikról, akkor is, ha a családjukat nem érintette. Így megemlékezik az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, a Kárpát-medencei magyar-örmény diaszpóra is, amely a 13. században menekült el az őshazából, és talált menedéket, új hazát.

A második film előtt többek között elhangzott az is, hogy aki látja a feliratos

filmet, az a cselekményre biztosan emlékszik majd, és a történet bonyodalmát okozó örmény ételre, a Tözsvözsikre (tüdő) is. A címet az 1990-es években májnak fordították. A filmet nyugati örmény nyelvjárásban hallhatjuk, amely nagyon sok török és arab szót tartalmaz, ezért nehéz volt a fordítása. A film címadó szava egy örmény nemzeti étel, amely nemcsak májból, hanem tüdőből és más belsőségekből készül, amelyet a reszelt májhoz hasonló módon, hagymával, borssal, paradicsompürével, zsírban sütve, kicsikre vágva és lassú tűzön készítenek el. Aki már korábban is látta a filmet, könnyebben felfedezi a történet igazi mondanivalóját, ami az örményekre nagyon jellemző. Azt, amit hoztak magukkal, és az évszázadok alatt a vérükbe ivódott, hogy „soha semmit ne fogadj el ingyen, mert benyújtják érte a számlát”. A Tözsvözsik aranyos története nemcsak ezért elgondolkoztató.

(A két filmismertető a füzetek július-augusztusi számának 29–30. oldalán olvasható.)

A kánikulai klubdélutánokat könyvvásár és szíves vendéglátás zárta.

Július–augusztusi lapzárta után érkezett

Tisztelt dr. Issekutz Sarolta Elnök Úrnő!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek – füzetek 150. számának megjelenése alkalmával kívánok a Szerkesztőség tagjainak jó egészséget és további sok sikeres működést mindazok javára, akik Önöket őszintén értékelik és becsülik!

Bukarest, 2009. június 25.

Gazdovits Miklós

Köszönjük a meleg sorokat és sajnáljuk, hogy a levél a korai – június 22. – lapzárta miatt már nem tudott megjelenni a 150. lapszámban.

Szerkesztőség

Örmény kultúra hete 2009

Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

Ecsmiadzin kincsei – fényképkiállítás

A III. Örmény Kultúra Hete rendezvénysorozat keretében, 2009. június 22-én a XII. kerületi Művelődési Központ Kupolatermében az EÖGYKE tulajdonát képező anyagból, a fenti címmel rendezett kiállítást a XII. kerületi Örmény Önkormányzat.

Az ünnepélyes megnyitót zenés irodalmi-történelmi esttel kötötték össze. Bevezetésképpen Renczés Balázs Haydn: C-dúr gordonkaver-senyének I. tételét adta elő.

„Hét év óta ez a hetedik kiállítás, amelyet a Hegyvidék Önkormányzat nagyvonalú támogatásával ebben a szép teremben rendezhettünk meg” – mondta elnöki bevezetőjében dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, és felkérte a kiállítás fővédnökét, Lovas Pál alpolgármestert, a rendezvény megnyitására.

Lovas Pál méltatta Világosító Szent Gergely térítői, egyházalapítói tevékenységét, az ecsmiadzini katedrális kincseit, majd az örmény és magyar nép sorsának, történelmének hasonlóságára emlékeztetett. Az ecsmiadzini katedrális az egész keresztény világ egyik legrégebb alapítású

Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

temploma. Többszöri átépítés után alakult ki a ma látható épületegyüttes, amely méltó helye azoknak a keresztény relikviáknak és tárgyaknak, amelyeket az Örmény Apostoli Szentegyház ajándékként kap a világ minden tájáról. A múzeum kiállítási tárgyai között mindig is igen értékes tárgyak szerepeltek: arannyal-gyönggyel hímzett papi öltözékek, a szertartáshoz szükséges mívés arany-ézüst-elefántcsont tárgyak, ókori érmék és kéziratok, miniatúrák stb.

„Ecsmiadzinban mélyen megérint az örmény múlt és lenyűgöz a jelen. Az itt látható kincsek hatalmas értéket képviselnek. Akik készítették, igényelték az értékeket, mert volt értékrendjük. A lélek, a jellem és a szellem harmóniája egységes egészet alkotott az örmény művészekben. Ezt a harmóniát sugározza magából minden

tárgy. A mai kor értékrendje felborult, de nem veszett el. A mi kötelességünk, hogy ne engedjük eltűnni és a feledés homályába veszni az igazi értékeket. A múltat nem szabad elfelejteni, mert nélküle üres a jelen és kétséges a jövő” – hangsúlyozta köszöntőjében a XII. kerületi elnökszöveg. Ezután Renczés Balázs Kodály: Lírikus románcát játszotta el csellón.

Az örmények és a magyarok országa igen távol esett egymástól. A világtörténelem változó folyamatai során mégis előfordult – a középkorban, a 13. században – hogy az örmény király és a magyar király személyesen találkozott, sőt házassági kapcsolatokról is szóttertek terveket. Ehhez kapcsolódik a középkori Magyarország területén létesült örmény települések közül az Esztergom melletti Villa Armenorum kialakulásának története.

Dr. Kelemen Tibor érdeklődését felkeltette ez a téma, és – mivel nem történész, így amatőr módon – készített egy kis történelmi áttekintést a világtörténelem egyik jelentős korszakáról, a kereszties háborúk koráról, amelyeknek melléktermékeként jött létre a Villa Armenorum település.

Az előadás szövegét Takács Bence előadóművész értő tolmácsolásában hallgathatta meg a közönség. Az előadás során a földrajzi elhelyezkedést és mozgásokat ábrázoló vetített képek is segítettek a könnyebb megértést és tájékozódást.

Az előadást a közönség tapssal honorálta. A bibliai tájakon való kalandozás után Renczés Dávid trombitán előadta Verdi: Nabucco c. operájából a „Szabadságkórus” trombita-átiratát.

Takács Bence ezután három örmény költeményt olvasott fel Zsigmond Be-

Bakó Mária

nedek fordításában. Szilva Kaputikjan „Szavam fiamhoz” című verse az anyanyelv fontosságáról, szeretetéről szól. „Anyanyelved el ne feledd!” – kéri fiától a költő.

„Az erdélyi örmények ősei 800 évvel ezelőtt menekültek el az óhazából és a sok száz éves vándorlás folyamán elfelejtették az anyanyelvüket. Magyarhon be-

fogadta őket és megajándékozta azzal a csodálatos magyar nyelvvel, amelyről nagy tudású, nyelvekkel és irodalommal foglalkozó – nem magyar – emberek állítják, hogy rendkívüli jelenséggel találkoztak nyelvünk tanulmányozása során. Nyelvvedesanyánk a legmagasabb rendű gondolkodás lehetőségét nyújtja nekünk. Eddig is általa maradtunk meg. Nekünk, magyaroknak a nyelvünk maradt a legfontosabb kincsünk, számunkra az anyanyelvünk élet és halál kérdése.

Ékesen bizonyítja ezt a magyarság legár- vább, legszomorúbb sorsú, idegenségben élő etnikai csoportja, a csángók élete. Tudjuk, milyen megpróbáltatásokat vállaltak és vállalnak azért, hogy magyarul tanulhassanak, beszélhessenek és imádkozhassanak” – mondta dr. Kelemenné, bevezetésképpen egy magyarörmény kislány, Bakó Mária szereplése elé, aki elénekelt a csángók szép imádságát, az Aranymiatyánkot.

A megrendítően szép éneket a közönség vastapssal köszönte meg. A műsort Renczés Dávid trombitajátéka fejezte be, aki Albinoni: g-moll szonátájának allegro-tételét adta elő.

Az estet állófogadás zárta. A közönség még sokáig gyönyörködött a látnivalókban, ezek és a baráti találkozások és beszélgetések tették emlékezetessé a kulturális eseményt.

Helyreigazítás

A füzetek július-augusztusi számának 38. oldalán az első mondat helyesen így hangzik: „Június 22-én nyitotta meg Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, a XII. kerület Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke a XII. ker. Művelődési Központ kupolatermében az Ecsmiadzin város remekeit és az Apostoli Örmény Egyház múlkincsgyűjteményét bemutató kiállítást, melynek kiállítási anyagát az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület bocsátotta rendelkezésre.”

A névelírást az érintettektől elnézést kérünk.

a szerk.

Polyák Imre

Örmények nyomában Európában

Zarándokút P. Fogolyán Miklós Lukács (1927) velencei mechitarista szerzetes, Gyergyószentmiklós volt plébánosa halálának 10. évfordulóján
2009. 08. 01. – 2009. 08. 09.

Vasárnap reggel négy órakora Népligetnél találkoztunk az Erdélyből érkező – dr. Puskás Attila által vezetett csoporttal.

„Bécsi szelet”

Megtekintettük a Szt. István (Stephansdom) székesegyházat, mely Ausztria legszebb gótikus építménye. A bécsiek „Steffl”-nek becézik. Itt van Ausztria legnagyobb harangja a „Pummerin”, amelyet török ágyúkból öntöttek. A háromhajós templom alaprajza latin kereszt. Magassága (136 m) miatt régen tűzjelzésre is használták. A Máriapócsi könnyező Mária kép a templomban található.

Schönbrunn (Szépkút): az osztrák barokk kastélyépítészet és barokk kertművészet kiemelkedő emléke. A volt császári kastélyt eredetileg nyári rezidenciának építették. Versailleset akarták utánozni. Láttuk: Ferenc József dolgozószobáját, hálóját, ahol 1916-ban meghalt. Erzsébet királyné (Sissy – Sziszi) lakosztályát. Ferenc József idejében több mint ezer ember lakott a kastélyban.

A Mechitarista Rend templomát (Mechitár út 4.), kolostorát, múzeumát és könyvtárát is megtekintettük. A szerzetesek Szt. Benedek regulái szerint élnek. Imádkozzál és dolgozzál („Ora et labora”). Saját nyomdájuk van. Jelenleg három szerzetes lakik itt. Egyesült a velencei mechitarista renddel, így összesen 27-en vannak. A szerzetesek némán étkeznek a refektóriumban, mi alatt egy társuk a Szentírásból örmény nyelven olvas fel.

A Mechitarista Rend temploma Bécsben
A Mechitarista Rendet Mechitar (Vigasztaló) da Petro örmény katolikus alapította 1701-ben. Saját rítusuk van, az istentiszteletnél az örmény nyelvet használják. Tevékenységük közé tartozik az örmény kultúra kutatása, őrzése, továbbadása, a diaszpóra lelki gondozása, az örmények egységbe vezetése.

A bécsi látogatás után a klagenfurti ifjúsági szálláson hajtottuk le fejünket.

Padova (Pádua)

Padovát „a szép Velence művelt testvér-é”-nek is nevezik. Kellemes, emberarcú. A városról főleg Szent Antal jut eszünkbe. A hét kupolás bizánci stílusú Basilica di S. Antonio (Szt. Antal) bazilika a vallásos zarándoklatoknak célpontja. Vonzóereje Szent Antal sírja és ereklyéi. A szentélyt Donatello domborművei díszítik, melyek Szent Antal csodáit ábrázolják.

A bazilika előtti téren látható Gattamelata bronz lovas-szobra szintén az ő műve.

A szép, tágas Prato della Valle-nak nevezett ovális parkot 82 szobor díszíti, köztük a híresebb padovai diákok: Báthori István, Szobieszki János, stb.

Itt volt egykor Európa egyik legkiválóbb jogi egyeteme. Első ismert magyar hallgatója Orbác pozsegai prépost volt. Ebben a városban született a római történetírás atyja: Titus Lívíusz. Itt halt meg Bakfark Bálint (1507–1576) a lantművész, zeneszerző. A pestis áldozata lett.

„Minden út Rómába vezet”

A mi zarándokutunk is eljutott idáig.

„Az örök város” az ókori római birodalomnak, a középkori egyházi államnak és az egyesített Olaszországnak fővárosa. A város egy 3000 éves múzeum. Eredetiben csodálhatjuk a történelmi, földrajzi könyvekben látott romokat, templomokat, szobrokat, festményeket, épületeket.

Vatikánváros: A pápa által vezetett legkisebb állam. Az ellipszis alakú Szt. Péter térről kitűnően látható a kereszténység legnagyobb temploma. A bazilika /Basilica di San Pietro) a szent ereklyék, csodálatos egyházi kincsek gazdag tárháza. Reneszánsz és a barokk stílus harmonikus egysége. Az előcsarnokából a templomtérbe öt kapu nyílik.

A bazilikában megcsodálhatuk: Szent Péter sírja, I. Leó pápa síremléke, Attila látomása Róma előtt (dombormű),

Bernini: „Szent Péter trónusa”, Michelangelo: Pieta.

Vatikáni palota és múzeum: A vatikáni városban mintegy 1400 terem, szoba, kápolna található.

Raffaello Stanzái (terme): A rövid életű művész II. Gyula pápa kérésére készítette a festményeket. A negyedik teremben lévő falfestményeket már tanítványai fejezték be. A második teremben látható az Athéni iskolának nevezett kép. Rajta az idősebbik felfelé mutató idealista Platon és a reálisabb, lefelé mutató Arisztotelész. A múzeum belépőkártyáján is ez található.

Raffaello tervezte a svájci gárda egyenruháját is. A nyolcszögletű udvarban (oktagon) az arkád fölkéiben helyezték el a Laokoon csoport, Apolló, ökölvívók, Hermész szobrokat.

Sixtusi kápolna: Itt találjuk Michelangelo freskóit. Többek között az Utolsó ítéletet, mely a Vatikán ékessége. A helység ünnepei egyházi rendezvények, konklávék, pápaválasztások színhelye. A kápolnát japánok restaurálták.

A múzeumból kijöve a bazilika oldalán látjuk Világosító Szent Gergely szobrát.

A zarándokok a bécsi Mechitarista kolostor refektóriumában

Zarándok csapatunk Rómában, a Szent Péter Bazilika előtt

Lateráni épületegyüttes: A területet és a palotákat Konstantinus császár az egyháznak ajándékozta.

A Lateráni bazilika: „Minden templomok anyja”. Itt tartották az egyetemes és több kisebb zsinatokat. A kisebb zsinatok közül az 1059-es szabályozta a pápaválasztást és határozatot hozott a pápi nőtlenségről. A bazilika öthajós. 1309-ig ez volt a pápák rezidenciája és itt történt a beiktatásuk is a XIX. sz-ig.

Magyar vonatkozású a II. Szilveszter pápa sírja felett a szent korona küldéséről készített dombormű.

Végigsétáltunk Róma legreneszánszabb utcáján (Via Giulia), ahol Szent Balázs tiszteletére felszentelt templom található. Szintén ebben az utcában székel a Római Magyar Akadémia is.

Róma egyetlen szigetén – Tiberisz sziget – templomot emeltek Szent Bertalan tiszteletére. Teste itt található, de a koponyája a frankfurti dómban. Szent Bertalan Örményországban hirdette az evangéliumot. Tiberisz szigetéhez közel található az a zsinagóga, ahol 1986-ban II. János Pál pápa és Elio Toaff főrabbi találkozott.

Kívülről láthattuk ezt épületet is.

A narancs színű – csoportunkat megkülönböztető zászlót követve – közben egy-két utitársunk lemaradásával fűszerezve a macskaköves utakon eljutottunk a *Spanyol lépcsőhöz*: Ez Róma legkedveltebb rokokó emlékműve. Egész évben nyüzsögnek az emberek, élvezve a dolce vita (édes élet) hangulatát és az utcazenészek gitárjátékát. Nevét a közelben

lévő spanyol követségről kapta. A lépcső alján közepén bárka alakú szökőkút található. A szeplőtelen fogantatás emlékére Mária szobrot állítottak. A közelében lévő épületben tanult Verselius (Oxendius Verzirescu).

Római Örmény Leonianum kollégium: Előtte hacska. Felirata: Olasz-örmény barátság emlékére.

Metró: olasz élőzene szolgáltatás után megtaláltuk a Colosseumot. Róma jelképe. Hivatalos neve: Amfiteátrum. A cirkusz háromemeletes volt. A nézők a társadalmi ranglétrának megfelelően helyezkedtek el. Az arénát vízzel lehetett elárasztani, így vízi ütközeteket is rendezhettek. Kocsiversenyeket, gladiátor játékokat, állatküzdelmeket, hajócsatákat tartottak benne. Az őskeresztények mártírhalálának színhelye is volt. 50 000 embert is be tudott fogadni.

Forum Romanum: A közélet fóruma. Ez volt az ókori város társadalmi életének központja. Itt találkoztak és cserélték ki áruikat a környező dombok lakói.

Angyalvár: Eredetileg Hadriánusz császár mauzóleuma, melyet a középkor

folymán erőddé alakítottak. Börtönként is használták. Itt raboskodott Giordano Bruno. A vatikáni palotával fedett folyosó kötötte össze és veszély idején a pápa ezen keresztül menekült ide.

Viktor Emánuel emlékmű: A múlt század hatalmas fehérmárvány építménye, Itália első királyának lovas szobrával. Navona-tér: Három barokk szökőkút díszíti.

Pietro in Vincoli templom. Itt őrzik Szent Péter bilincseit, valamint itt van Michelangelo Mózes szobra is.

Az elszállásolás a Tirén tengerhez közel (kb. 1 km) a Leonardo da Vinci repülőtér közelében lévő campingben volt. A tenger vizét is kipróbáltuk.

Egy nap Velencében

Veneto tartomány székhelye valaha független államként uralkodott a Földközi tenger nagy részén. Mostanában a tenger fenyegeti. Árvizek akkor jelentkeznek, amikor dagály idején a tenger felől fúj a szél. Szigetváros. A lagúnák világa.

Szent Márk tér: „Európa legszebb szalonja” – Napóleon szerint. Itt mutatták be megválasztásuk után a dogét. A téren álló bazilika akkor épült, amikor Szt. Márk ereklyéi Alexandriából ide kerültek. Szt. Márk Velence védőszentje, a bazilika

A Mechitarista kolostor Szent Lázár szigetén

keleti típusú. Belseje jáspissal, alabástrommal díszített Bibliai jeleneteket ábrázoló mozaik burkolatokkal díszített. A székesegyház bejáratánál örmény felirat található.

Dodge-palota: Velence államfőjének, a dogénak, a törvényhozó testületének, Nagytanácsnak, Tizek Tanácsának székhelye. A Sóhajok-hídja köti össze a börtönnel.

Rialto: Fehér márvány ívvel szeli át a Canal Grandét. Rajta arany ékszereket áruló üzletek vannak.

Szent Lázár sziget: A 20-as hajójáráttal lehet ide utazni. Korábban lepra-telep volt, ma örmény tulajdonban van, rajta a Mechitarista (örmény katolikus szerzetesrend) kolostor. Benne nyomda, könyvtár, múzeum, felbecsülhetetlen értékű kéziratgyűjtemény található. Byron itt tanult örményül, több könyvet lefordított és szerkesztette az örmény-magyar szótárt.

A kolostorban volt főapát a Gyergyó-szentmiklóson született Ákoncz-Kövér István (1739–1824).

P. Fogolyán Miklós Lukács mechitarista szerzetes a városban 63 örményekkel kapcsolatos emlékhelyet számolt össze.

Utunk végén az Orlay utcai örmény katolikus plébánián szeretet vendéglátásban részesültünk, majd megtekinthettük a múzeumot is. Elbúcsúztunk utastársainktól, akik folytatták az utat haza, Erdély különböző városaiba. Utazásunk során a programhoz illő filmeket néztünk. Pl. Spartacus, Szt. Rita.

Köszönjük az utat Dr. Puskás Attilának, aki az örök élet és dicsőség szimbólumát: babérkoszorút kapott a csoporttól.

*

(Lapzárta után érkezett *Szász Ávéd Rózsa* (Marosvásárhely) gazdag beszámolója a zarándokútról. Következő lapszámunkban közöljük. Szerk.)

Raduj Klára

Erdély-járás felsőfokon

(1. rész)

„Erdély-járás felsőfokon” – hirdette 2009. évi programját az Erdélyi Örmény Gyökerek füzet áprilisi száma. A felsőfok, mint jelző – a hét napos utazás élményével a hátunk mögött – egyáltalán nem túlzás, inkább szerény megközelítése annak, az élménynek, amivel megajándékozták az utazókat a szervezők. A krónikásnak nehéz dolga van, mert szavakkal nem lehet visszaadni a Rozsda szakadék izgalmas színeit, a székelyvassági legelők zöldjét, a csillagos ég varázsát, a levegő tiszta illatát, a hitükben élő hegyi emberek méltóságát.

De vegyük csak sorjába az eseményeket. Augusztus 22-én, szinte percnyi pontos-sággal gördültünk ki a Batthyány térről. Mindenki együtt, JÓ A CSAPAT, indított Gyuri bácsi kedves dicsérete. Irány Gyula – **Seprős – Menyháza – Köröstárkány. Első nap.**

160 évvel ezelőtt a világosi fegyverle-

Czárán Gyula szülőháza Seprősen

tétel után a tizenhárom aradi vértanú közül kilencet **Gyulán** fegyvereztek le, s adtak át az osztrák hatóságoknak az oroszok. A kilenc tábornok – Világost követően – 1849 augusztusában néhány napot gyulai polgárházakban, illetve a várban töltött. Knézich Károly, Török Ignác, Nagysándor József, Aulich Lajos, Leiningen-Westerburg Károly, Kiss Ernő

és Lázár Vilmos emléktábláját a polgárházak falán, Damjanich János és Lahner György márványtábláját a vár falán találjuk. Az örmény származású Kiss Ernő emléktáblája és a világosi fegyverletétel emlékműve, továbbá Apor Vilmos szobra előtti tisztelgéssel kezdtük utunk tartalmi részét. A kulináris élvezetek bemelegíté-

Czárán Gyula márvány síremléke Menyházán

Rozsda-szakadék

seként a Százéves cukrászda fagyalt kínálatát kóstoltgattuk.

Könnyedén átjutva a határon, a magyar örmény nemesi származású Czárán Gyulára emlékezve folytattuk utunkat. A seprősi szülőház megtekintése után Menyházán felkaptattunk a különlegesen szép fekvésű temetőbe, a Bihar hegység apostolának sírjához, ahol tiszteletünk jeléül koszorút helyezett el dr. Issekutz Sarolta elnökné.

„Csak az hal meg, akit elfelejtenek.” A sírfelirat üzenetét megszívlevélve igyekeztünk természetjáró Erdély-járásunkkal megismerni seprősi Czárán Gyula (1847–1906), az egyik első magyar turisztikai szakember, útépítő, barlangkutató, szakíró, „a magyar turizmus atyja” munkásságát. Édesapja Czárán Gergely, édesanyja Baracházai Capdebó Anna volt. Mérnök akart lenni, de édesapja kedvéért jogot tanult. Betegsége magakadályozta tanulmányai befejezésében. Édesapja halála után bérbe adta a birtokot. Tavasztól őszig a hegyeket járta, erdőn, barlangokban,

pásztorszállításokon hált. Minden idejét és pénzét a Bihar hegység feltárásának szentelte. Több ízben fordult meg a Mócvidéken, amelyet találóan „Mocopotámiának” nevezett el. Több nyelven beszélt, szerette a zenét. Hegyi útjaira magával vitte néma zongoráját. azon gyakorolt, hogy megőrizze ujjai rugalmasságát. A turistaútjaival, hídjaival és kilátóival feltárt Bihar-hegység fo-

kozatosan az érdeklődés középpontjába került. A régebben elérhetetlen, fában gazdag erdőségekbe a fakitermelésben érdekelt vállalkozók is könnyedén eljutottak. Az első és legnagyobb pusztítást 1905-ben, a Czárán által legkedvesebbnek mondott galbinai területen végezték, teljesen megváltoztatva a táj arculatát. Czárán a pusztítás látványától összetörve 1905. december 5-én érkezett Belényesre. Hazatérve Menyházára egy hónap múlva meghalt.

„Nyugodjál, drága barátom! Nemes életed nem pergett le hiába! Hegy, völgy, erdő, mező és patak századokig büszkén fogja hordani nevedet, a nép, mely e gyönyörű hegységet lakja, s kit te annyira szerettél, még unokáinak unokáiban is megtartja jószágod emlékét, a kialudt fáklyáét, az elejtett hegymászó botot pedig ezer és ezer kar ragadja meg ismét. Lobogtatni fogja a fáklyát, használni fogja a botot nyomdokaidon útmutatásod szerint mindaddig, míg a természet csodás szépségei lelkesítenek.” Ezek voltak dr.

Szádeczky Gyula búcsúztató szavai a temetésén.

Amikor Czárán Gyula barátainak túrát vezetett sohasem feledkezett meg a finom élelmekről, erdei „svédasztalokról”. Kései utóda, mindannyiunk Gyuri bácsija hasonlóképpen. Erről többször tesz majd említést a krónika.

Köröstárkány felé közelegve megtudtuk, hogy mi is a szárazkapu, Benedek Attilaék portáján aláálltunk, kívülről egyáltalán, belülről majdnem eláztunk. Jól esett a kemencében süített finom perecke és a folyékony szilva. Grízgaluska, rántott szelet, édesség koronázta meg a napot, és ezzel megkezdődött a „hízó túra”.

A második napon Székelyvarságra kellett eljutnunk, „szépecskén” buszoztunk. Bihar hágó, Rozsda szakadék, Aranyosvölgye, Farkaslaka, Székelyvarság.

Ezen a napon megbizonyosodtunk erdélyi paradoxonról: „kelet felé szépül, nyugat felé csúnyul”, és arról, hogy hosszú és néha rázós út vezet a PARADICSOMKERTBE.

No, de ne szaladjunk még az út végére, másszunk fel gondolatban újra a Rozsda szakadékhöz, a 100 méter mély árokyszerű képződményhez,

amely a környék vöröses színű talajáról kapta a nevét. A sziklás, meredek kaptatón igencsak kérdeztük: hol van a turistaút építő Czárán Gyula? De legyőzve gyengéseinket feljutottunk és a látvány kárpótolt. Ezt látni kell!

A Bihar hágón az út mentén heverő sziklákról megtudtuk, hogy

Kordéllyal a Madarasi Hargitára

azok nem mások, mint a hegyi mócok szekereinek fékkövei. Faáruikat szekérre teszik, mögé kötnek egy gumiabroncsot, rá egy jó nagy követ. Fafaragásaikat terményekre cserélik, a követ elhagyva szekereznek vissza a hegyek közé.

Ennek a napnak délutánjára esőt „rendelt ki a jó Isten”. Így azután esőkabátban, ernyővel a kezünkben tisztelegtünk Tamási Áron sírjánál Farkaslakán. Korolovszki Vivien meghatottan mondta el, hogy barátjának mondhatta Tamási Áront, elhelyezett egy szál virágot, és mindnyájunk szeme előtt megjelent Ábel.

A székelyvarsági „*nusikum*” (helyi pálinka), a kürtös kalácska feledtette a paradicsomkertbe vezető hosszú és rázós utat, sőt a zivatart is, ami érkezésünk tiszteletére érkezett. A kedves fogadtatás, a zöldségleves és a töltött káposzta jelezte, hogy itthon vagyunk.

A harmadik napon a „jó Isten kirendelte a jó időt, csak a kishitűeket ijesztette meg az esővel.” Székelyvarság, Ívó, kordés utazás, Madarasi menedékház, Madarasi-Hargita főcsúcsa, Ívó, Székelyvarság.

Ívó igazi székely hegyi falu, az elszórtan elhelyezkedő házak beleolvadnak a he-

A Madarasi Hargita tetején

gyek, fenyőerdők látványába. Innen traktor húzta kordén rázkódtunk a Madarasi Menedékházhoz 1700 méter magasra, (a magyar örmény származású Zárug Endre fejében született meg a menedékház ötlete, Koós Károly tervei alapján készült el 1940-ben), majd gyalog – két bottal a kezünkben a reggeli botozó tanfolyam tudományával – a székelyek szent hegyére, a Madarasi-Hargita 1801 m-es csúcsára. Megkapó látvány a csúcson a sok-sok kereszt, kopjafa és emlékoszlop. „Mert a haza nem eladó, ezüstpénzre sem váltható, mert a haza lelkünk része, határai belévésve ezer éve.”

Énekelt fohászaink és ki nem mondott reményeink meghallgatásában reménykedve ballagtunk vissza a menedékházhoz, ahol a traktoros kordék már vártak ránk. Süttött a nap, amikor „*lezúdultunk*” a kordékról Deák Zita ívói portáján, hogy elfogyasszuk a világ legjobb és legfrissebb pisztrángját musdó mártással.

Székelyvarságra visszaérkezve alkalmunk volt megismerkedni a Görgényi havasok és a Hargita vonulatainak találkozásánál 1000 méter magason fekvő szín magyar és szín katolikus székely településsel. Területe 77 km², lakóinak száma 1500. Négy iskolájában (ebből három

1–4. osztályos) 180 gyermek tanul, 80 gyermek jár óvodába. A szétszórtan álló varsági házak kisebb része völgyekben, nagyobb része fennsíkokon épült. Székelyvarság területén szinte több a forrás, mint a lakóház. Eredete a XIX. század végére tehető, amikor

Oroszhegy havasainak nyári szállásai (havasi lakások és pajták) állandósultak itt. A XX. század elejére tanyabokrokra fejlődtek, 1895-ben anyakönyvileg, majd 1907-ben közigazgatásilag is függetlenedtek. Először Varságtisztás a nevük, 1909-től Székelyvarság. Az eredeti tanyabokrok ma is léteznek: Küküllő, Bagzos, Nagyút, Súlyomkő, Központ, Forrásköze, Tisztás. Lakóinak fő foglalkozása a fakitermelés és megmunkálás, mezőgazdaság, kőfaragás, fonás-szövés és újabban a faluturizmus. Az erdőgazdálkodás közbirtok rendszerben történik, az állatállomány állami tulajdonban van, a kétféle tulajdon egymásmellettsége nem zökkenőmentes. János Gellért plébános vezetésével megnézhetjük a Szent Péter és Pál tiszteletére szentelt templomot, a téli kápolnát, ravatalozót, és a kora esti napsütésben Nyíró József regényalakjának Úz Bencének sírját.

„Őseidnek szent hitéhez, nemzetséged gyökeréhez, testvér, te ne légy hűtlen soha!” Olvasható a varsági templom kertbe vezető székelykapu oromzatán. És ezt élük meg mindennapjaikban a varsági emberek.

A késő délutáni pisztrángozás után nehezen csúszott a finom tárkonyos pityóka leves és a pörkölt vacsorára. *Folytatjuk*

2009 nyarán történt

Szentmise Szamosújváron a Világosító Szent Gergely búcsún

A júniusi III. Örmény Kultúra Hete programsorozatát követően június 27-én Szamosújváron találkoztak az erdélyi örmény katolikusok a *Világosító Szent Gergely búcsún*. Az ünnepi szentmisét Szakács Endre szamosújvári plébános, vikárius celebrálta, melyen részt vett dr. Jakubinyi György érsek, örmény apostoli

kormányzó és számos környező plébános is. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület is képviseltette magát. dr. Issekutz Sarolta elnök a szeretetvendégségen bemutatta új könyveit, megajándékozva az egyházi személyeket. Délután a kiállító teremben három örmény képzőművész munkáit ismerhettük meg, majd Flórián Antal színművész megható pódiumműsorát élvezhettük szamosújvári emlékeiről, gondolatairól.

Július 3–5. között az egyesület meghívottként vett részt a *III. Erdélyország az én hazám fesztiválon* Verőcén, a Csattogó-völgyben. Szombaton délelőtt az erdélyi egyesületek – így az EÖGYKE is –, és körök konferenciáján összegezték a szervezetek vezetői a múlt eredményeit, bemutatták a jelen életüket és jövőbeni elképzelésüket. Délután az EÖGYKE elnöke vetített képes előadást tartott az erdélyi örménységről, az örmény kultúráról, bemutatta új könyveit, majd az *Örmény gyökerek* c. dokumentumfilm vetítésére került sor.

Augusztus 1–8. *Záródokút Dr. Puskás Attila vezetésével*: Bécs, Padova, Róma és Velence útvonalon, a tíz évvel ezelőtt elhunyt P. Fogolyán Miklós Lukács mechtarista szerzetes emlékére, aki 1998-ban három napon keresztül kalauzolta az egyesület csoportját Velencében, az örmény emlékek nyomában.

A szamosújvári szentmise résztvevői

Csattogó-völgyi konferencia előadói

Augusztus 15. *Nagyboldogasszony napi búcsú Erzsébetvároson*. Dr. Jakubinyi György örmény apostoli kormányzó és számos pap részvételével megtartott ünnepi szentmisét ismét Szakács Endre vikárius celebrálta. A szeretetvendégség alatt az egyesület elnöke bemutatta az *Örmény halottkultusz és temetkezés, Erzsébetváros és örmény katolikus temetője* c. könyvét, majd könyveket adományozott a Polgármesteri Hivatalnak, a bucaresti örmény közösségnek.

Augusztus 16. *Medgyesen* tartott dr. Issekutz Sarolta előadást Babota Tibor

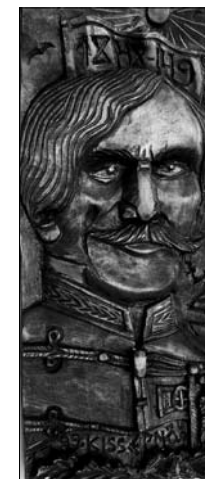
Nagyboldogasszony-napi ünnepi szentmise az erzsébetvárosi örmény katolikus nagytemplomban

medgyesi és erzsébetvárosi plébános meghívására az erdélyi örménységről, örmény gyökereiről, valamint bemutatta újonnan megjelent könyveit. A Plébánia közösségi termében szép számmal voltak kíváncsiak az előadásra, a könyvekre.

Augusztus 22–28-ig *Barangolás őseink földjén, Erdélyben* címmel 43 fő járta be Erdély csodálatos vidékeit, és kutatta gyökereit Székelyudvarhelyen, Székelykeresztúron, Erzsébetvároson. Találkoztunk örmény közösségünk már ismert és újonnan megismert tagjaival, templom és temetőjárás, kiállítás-megnyitó (Ecsmiadzin kincsei) alkalmával. Ez alkalomból Székelyudvarhelyen id. Szálassy Ferenc és a székelyudvarhelyi ARMENIA Kft. egy szép fafaragást (Észtelneki László János: Kiss Ernő aradi vértanú portréja), valamint egy csodálatos virágkosarat adományozott dr. Issekutz Saroltának eddigi munkája elismerése jeléül.

Dr. Issekutz Sarolta előadást tart a medgyesi katolikus plébánián

Kiss Ernő aradi vértanú portréja (fafaragás)

M

Szoboravatás Csíkszépvízen

Erdélyben egykor az örmények negyedik „városának” tartották Csíkszépvíz települést. Ma már ritkábban találunk lakói között örmény-gyökerűeket, akik a többiekkel együtt ünneplőbe öltöztek 2009. június 27-én, szombaton, hogy méltóak legyenek a nagy eseményéhez. Az ünnepség a szervezők jóvoltából felnőtt a helyi lakosok és a máshonnan is szép számban érkezettek igényéhez.

Szép beszédek, az ünnepélyhez méltó történelmi múlt felidézése, oda illő kultúr-műsor, az avatandó szobor szépsége és a megszervezett ünnepség méltóan ötvöződött egybe.

Mi is történt 2009. június 27-én, László napján, Csíkszentvizen?

Ezen a napon avatták Bocskay Vince hátaírókon túl is jól ismert szobrászművész Szent László teljes alakjánál jóval magasabb, 2,96 méteres, remekművű bronzból öntött térszobrát. Megjegyzendő, hogy a szobrászművész az örmény gyökérű Petelei István szavatai házában született.

A sajtót és a hírcsatornákat követők az előző beharangozások útján tudták, hogy mi lesz a Gyimesi havasoktól nyugatra, az Erdélyi medencét lezáró Gyimesek előtti medence közterén. A megmintázás értékének megtartásához nagyban hozzájárult a szintén szavatai képzőművész, Sánta Csaba szoboröntő mesteri hozzájárulása is. A Csíksomlyói kegytemplom közelében levő csíkszépvízi Szent László nevét viselő, kockakövel kirakott főtér zárandokhely lesz az erre járóknak mindörökre. Ezt a tereket a Szent László szobor központi figuraként, reméljük örökre „bearanyozza”.

Örmény magyar szemmel Csíkszépvízről tudni kell, hogy az Erdélybe Moldva felől érkező örmény betelepülők földrajzi fekvése szerint is az első örmény központ.

Az új közösség Apafi Mihály fejedelem engedélyével települt be az 1567-es pápai jegyzékben először említett Csíkszépvízre 1668-1669-ben.

A település ma is megőrzi mezővárosi jellegét. Már a XIX. században könyvtára, kaszinója, tüzletei és céhei voltak. Jellegét gyönyörű épületeinek és szépen kialakított főterének köszönheti. A falut ékesítő négy templom közt jelen van a dombon épült örmény Istenháza is, sajnos a történelem nagyon megcsappantotta híveit, de így is többen vannak, mint az ortodox templomot látogatók.

2009. június 27-től Csíkszépvíz központjának díszé tehát a Szent László szobor lett, amely a szavatai Bocskay Vince képzőművész remekműve.

Itt kezdődik Csíkszépvíz után, a Pogány Havasok (1352 m) lábaitól az igazi hegyi út a Gyimesek felé. Felső-, Közép- és Alsólok s a patakok nyilvántartása után a csángóföldön s az ezeréves magyar határnál, a Rákóczi várnál befejeződik szép Erdélyország. A turista mielőtt a Gyimesek felé igyekezne, álljon meg egy pillantásra a Csíksomlyói kegytemplomtól 15 km távolságra lévő Csíkszépvízi Szent László téren, hogy remekművű bronzszobrot láthasson. Kegevelettel és nemzeti érzelmekkel töltődik fel. Tiszta szívű és lelkét is megnyugtatója a látvány. Társíthatja érzelmét Bocskay Vince gondolataival és művészi tisztánlátásával.

Az egyperces tisztelgés, főhajtás bevezetőül szolgálhat ahhoz, hogy zárandokká váljon, és felkészüljön az általa barkácsolt, mezei virágokkal díszített, gyászszalag, fakereszt vagy kopjafa elhelyezéséhez, amit majd az ezeréves határnál hagy a sziklákön.

Fekete Árpád ny. történelemtanár, Szavata

Emléktábla került a Barcsay-házra Katonán

Régi törekvés végére került pont július 25-én délelőtt, amikor a Kolozsvártól mintegy 60 km-re lévő falucskában, Katonán az egykori jegyzői kúria falán elhelyezték a falu egyetlen nagy szülőtte, Barcsay Jenő művész-pedagógus emlékét idéző táblát. A megvalósítás a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság (KLMT) munkáját dicséri. A civil szervezet elnöke, Gaal György a tábla leleplezését követően lapunknak elmondta: évek óta tervezték már, hogy ilyen módon jelöljék meg az európai képzőművészek élvonalába tartozó Barcsay szülőházát, de csak a falu jelenlegi polgármesterével, Alexandru Botával tudtak sikeresen együttműködni ez ügyben, ugyanakkor pedig elnyerték a ház jelenlegi tulajdonosának és lakójának a beleegyezését is.

A mintegy 30 fős ünneplő gyülekezet részint Kolozsvárról, részint pedig Széknyerűszentmártonból érkezett, mivel az ottani református lelkipásztor, Orbán Tibor Katonába is beszolgál.

A lelkész magával hozta a helyi földműves énekkar maroknyi csoportját is, akik, immár átsétálva a helyi református templomba, szoltárfeldolgozásokkal és két szavalattal (Wass Albert: Üzenet haza,

Reményik Sándor: Eredj, ha tudsz) is megörvendeztették a közönséget. Az ünnepi hangulat annyira magával ragadta a résztvevőket, hogy a rövidke műsor végén spontán módon énekelték el együtt a 260. éneket, tanúságot téve arról, hogy az Úr csodásan működik. Ezt a gondolatot folytatta rövid beszédében Kötő József parlamenti képviselő, az EMKE tiszteletbeli elnöke is. Elmondta: egy hónappal ezelőtt Betlehemben járt, ahol Krisztus jászolánál gyújtott gyertyát. – Akkor jöttem rá, milyen mély igazságokat rejtenek az ilyen pillanatok: azt sugallják, hogy nincs veszve semmi, mindent újra lehet kezdeni, új világot lehet építeni, mindig kapunk még egy lehetőséget a teremtésre – összegezte Kötő József.

A kicsiny református templomban, amelyben a feltételezések szerint Barcsay Jenőt is megkeresztelték 1900-ban, a falon ott látható a művész portréja is. Remények szerint a kultuszt a továbbiakban is éltetni, táplálni fogják, ez alkalommal is két újabb portréval bővült a festőhöz kötődő tárgyak sora. Takács Gábor képzőművész, a KLMT titkára egy saját készítésű, Barcsayt ábrázoló grafikát valamint egy portrét ajándékozott a gyülekezetnek, a tervek szerint az egyiket a készülő emlékszóba szánta. Ennek kapcsán Orbán Tibor, a mintegy 40 lélekből álló gyülekezet lelkipásztorja elmondta: a jelenleg használaton kívüli és meglehetősen romos papi-lak egyik helyiségét szeretnék rendbe hozatni és berendezni erre a célra, az összegyűjtött tárgyakat pedig kiegészítenék a művész élete utolsó éveiben vásárolt szentendrei ház hagyatékával is.

S. B. Á

(Megjelent: Szabadság, 2009. július 26.)

Ferencz Zsolt

Tájház és közösségi központ Feketelakon

A program célja a mezősegi falvak kulturális rehabilitációja

Falunapokra gyűlt össze hétvégén a Kolozs megyei Gyeke községhez tartozó Feketelak apraja és nagyja. Az id. Kabai Ferenc szamosújvári nyugalmazott református lelkész által szombaton délelőtt tartott istentisztelet után Wass Albert tiszteletére megkoszorúzták az erdélyi író emlékére 2008 májusában felállított kopjafát. Vasárnap délben a szamosújvári Téka Alapítvány kezdeményezésére 2007-ben elindított Tóvidéki Közkincs Kerekasztal elnevezésű program első eredményeként megnyitották a feketelaki közösségi központot, amelyben kézműves műhely, számítógépes terem és mezősegi konyha létrehozását tervezik a közeljövőben. A közösségi központban található tájházban egyelőre a Faragó Mária hagyatékából származó munkák és a feketelakiak által felajánlott darabok tekinthetők meg. A falunapokon a nagysármási fúvószenekar, a helyi református kórus, Kilyén Ilka színművésznő, a melegföldvári és a feketelaki adatközlők, valamint a Kaláka Néptáncgyűttes szórakoztatta a résztvevőket.

A feketelaki napok kiváló lehetőséget biztosítanak arra, hogy a faluból elszármazott magyarok hazatérjenek és az itt élőkkel találkozzanak. Ez az ő hétvégéjük – mondta lapunknak Barticel Kiss Krisztián református lelképásztor. A helyi református egyház által szervezett falunapok programjában szombaton a nagysármási fúvószenekar, a helyi református kórus és Kilyén Ilka színmű-

vésző előadását tekinthették meg az érdeklődők, vasárnap pedig a melegföldvári és a feketelaki táncosok, illetve a szamosújvári Kaláka Néptáncgyűttes lépett fel.

Szombaton délben megkoszorúzták a Wass Albert tiszteletére 2008 májusában a templomkertben felállított kopjafát. A lelképásztoról megtudtuk: a már negyedik alkalommal megszervezett falunapoknak köszönhetően egyre inkább érződik, hogy a távolabbról

érkezők is érdeklődnek a mezősegi település iránt. Kiderült az is, hogy a helyi magyar lakosság - jelenleg mintegy 170-re tehető a számuk - szülőföldjén való megmaradása érdekében a közeljövőben munkahelyeket kívánnak teremteni a faluban, többek között, egy ipari létesítményt is létre szeretnének hozni.

– Az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) Közkincs programja keretében

kistérségi stratégiák kidolgozására pályázhatnak a magyarországi szervezetek – magyarázta kérdéseinkre Balázs Bécsi Attila, az 1993-ban alakult, a Mezőség szórvány-magyar közösségeinek közművelődési és oktatási életének fejlesztésén és koordinálásán fáradozó szamosújvári Téka Alapítvány vezetője. Hozzátette: bár a pályázatot eredetileg csak magyarországi települések számára hozta létre az OKM, 2007-ben három erdélyi szervezetnek (az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Maros megyei szervezete, a választói Kallós Zoltán Alapítvány és a szamosújvári Téka Alapítvány) is sikerült támogatást szereznie.

Balázs Bécsi Attila elmondta: 2007-ben hozták létre a Tóvidéki Közkincs Kerekasztal elnevezésű programot, amelynek első megvalósítása a tegnap délben megnyitott feketelaki tájház és közösségi központ. A kerekasztalt az OKM megbízásából, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus támogatásával (MMIKL) tizenöt mezősegi szórvány-magyar település részvételével alakították meg, a cél pedig a mezősegi falvak kulturális és közösségi rehabilitációjának támogatása, amit első sorban tájházak és közösségi központok létrehozásával kívánnak megvalósítani.

A tájház létrehozásának gondolata a tavalyi falunapok alkalmával a település dísz-

polgárává avatott Balázs Bécsi Attilától származik. – Egy évvel ezelőtt Balázs Bécsi Attila megígérte, hogy amennyiben minden jól megy, 2009 nyarára elkészül az épület. És lám, a szamosújvári Kaláka néptáncgyűttes és a helyi közösség tagjainak önkéntes munkája révén, ha egyelőre nem is sikerült minden elképzelést megvalósítani, de jó állapotban nyithatjuk meg a közösségi házat – magyarázta Barticel Kiss Krisztián református lelkész az istentiszteletről a közösségi házhoz vonuló gyülekezetnek. Beszámolt arról, hogy a tájházban állandó Wass Albert-tárlatot akar létrehozni, ugyanakkor terveik között szerepel számítógépes terem, kézműves műhely, borpince és mezősegi konyha beindítása is. – Szeretnénk, ha a falubeliek otthonukként tekintenének erre a helyre, fontos ugyanis, hogy megismerjék, és egyúttal büszkéek legyenek Feketelak értékeire, ugyanakkor a nagyvilág számára is meg szeretnénk mutatni mindazt, amivel rendelkezünk – fogalmazott a tiszteletes. Elmondása szerint a tájház körüli munkálatok sikeressége a feketelakiak által csak egyszerűen Sanyiként emlegetett Füstös Sándornak, a helyi református egyház gondnok-helyettesének köszönhető.

Miron Ioan, Gyeke község polgármestere örömet fejezte ki amiatt, hogy az ünnep-

Középen Kallós Zoltán néprajzkutató

A közösségi központ kapujában tartott ünnepség után a résztvevők a tájház bejáratához vonultak: miután Füstös Sándor leplezte a ház falán lévő emlékplakettet, megtekinthették a Faragó Mária hagyatékából származó alkotások mellett a feketelakiak által adományozott tárgyakat.

Balázs Bécsi Attilától megtudtuk: a Tóvi-

degre őt is meghívták, elismerő szavakkal illetve a tájházat, továbbá arra biztatta a jelenlévőket: bátran keressék fel hivatalát, amennyiben úgy érzik, segíteni tud nekik a további munkálatokban.

Kallós Zoltán néprajzkutató, akinek édesanyja feketelaki születésű volt, személyekre és történetekre emlékezett vissza, majd a helyi Füleki Renáta énekelt. Balázs Bécsi Attila a falu népszerűsítését és a helyi lakosok összetartását nevezte a közösségi központ legfontosabb célkitűzésének. A Kalá-

ka együttes, a helyi polgárok, a buzai és gyekői polgármesteri hivatal mellett köszönetet mondott a szamosújvári Incze családnak is, amiért beleegyeztek, hogy a Lengyel Ákosné Faragó Mária hagyatékából származó munkákat a kiállítás törzsanyagaként elhelyezzék a feketelaki tájházban.

déki Közkincs Kerekasztal elnevezésű program sikerét bizonyítja az is, hogy a 2010-es évre már a magyarpalatkai, buzai és melegföldvári közösség is jelezte igényét közösségi ház létrehozására. A feketelaki tájház és közösségi ház eddigi munkálatai 54 ezer lejbe kerültek, ebből 15 ezer lej a Sziulőföld Alapból érkező támogatás, a többi pedig a Téka saját hozzájárulása volt – magyarázta az alapítvány vezetője.

(Megjelent: Szabadság, 2009. 08. 16.)

Újabb örmény est a művészeti iskolában

Augusztus 25-én újabb örmény este került sor Udvarhelyen, a Palló Imre Zene- és Képzőművészeti Szakközépiskola pincegalériájában. Valószínűleg igényel némi magyarázatot, felvezetést egy ilyen jellegű esemény miértje, háttere, eszmeisége, hiszen nem sokan ismerik az itt élő örményeket, és általában az örmény nép történelmét.

Az örmény nép üldöztetései során szétszóródott az egész világban, s egy viszonylag jelentős hányaduk – több hullámban – Románia területén telepedett le, egyrészt Moldva, másrészt Erdély különböző városaiban. Környékünkön elsősorban Gyergyószentmiklóson és Csíkszépvízen, valamint Erzsébetvároson és Szamosújváron alakultak ki jelentős kolóniáik, amelyek mind kulturális, mind kereskedelmi szempontból felvirágoztatták e településeket, ugyanakkor Udvarhelyen és környékén is szép számban élnek örmény származású családok. Mára az örménység teljesen beolvadt a magyar – helyenként a román – lakosságba, de gyökereire büszke lévén, a lehetőségekhez mérten igyekszik ápolni és továbbadni hagyományait a fiatalabb generációknak. Az udvarhelyi rendezvény azért nem pusztán egy egyszerű találkozó, mert – a szokáshoz híven – kiállítás, valamint négy örmény vonatkozású könyv bemutatója is színesíti a programot.

Az Ecsmiadzin kincsei fotókiállítás anyagát a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület bocsátotta a szervezők rendelkezésére. (Ecsmiadzin nem más, mint az úgynevezett „örmény Vatikán”, az Ararát-völgy egyik legrégebb városa. Itt található az örmény apostoli egyház fejének, a katolikosznak a rezidenciája. Az ecsmiadzini katedrális az egész ke-

resztény világ egyik legrégebben alapított temploma. Többszöri átépítés után alakult ki a ma látható épületegyüttes, amely méltó tárháza azoknak a keresztény relikviáknak és tárgyaknak, amelyeket az Örmény Apostoli Szentegyház ajándékként kap a világ minden tájáról. A múzeum kiállítási tárgyai között igen értékes tárgyak szerepelnek.) A kiállítás anyaga az e tárgyakról készült fotókból állt össze.

A találkozón bemutatásra kerülő könyvek: A III. Örmény Kultúra Hete alkalmából kiadott Örmény-Magyar A,B,C Könyvszke (1834) – Gyakorlati Örmény Nyelvtan (1879) – DVD kiadvány; Dr. Issekutz Sarolta: Örmény halottkultusz és temetkezés, Erzsébetváros és örmény-katolikus temetője – CD-melléklettel; II. Örmény Kultúra Hete, 2008. április 17–25, dokumentumkötet DVD-melléklettel. A könyveket dr. Issekutz Sarolta mutatja majd be az érdeklődőknek – a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jóvoltából kerültek kiadásra. Antónia Arslan Pacsirtavár című, az 1915-ös törökországi örmény genocídiumról szóló megindítóan szép családregénye eddig világszerte tíz nyelven látott napvilágot, magyarul pedig Király Kinga Júlia remek fordításában jelent meg, a marosvásárhelyi Mentor Kiadó gondozásában.

A találkozón részt vesznek a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által szervezett erdélyi körúton résztvevő budapesti magyar-örmények is.

A rendezvény szervezői és támogatói a Palló Imre Alapítvány, a Magardici Bodurian Alapítvány, az Armenia Kft., valamint a Kabdebó nyomda.

B. Ágó

(Megjelent: Udvarhelyi Híradó, 2009. augusztus 21–23.)

Metz Katalin

Határon túli városok pesti utcanevekben

Borbély Bartis Júlia és Borbély Bartis Endre öt évig dolgozott a lexikonon

Kezembem vaskos könyv. Sötétzöld borítóján fehér nagybetűs cím: Budapest – utcaneveiben mesélő történelem. A tíz éve Marosvásárhelyről áttelepült, nyugdíjas jogász házaspár, Borbély Bartis Júlia és Borbély Bartis Endre öt évet szánt arra, hogy ezt az enciklopédikus munkát létrehozza.

Az ötlet abból a tapasztalatukból fakadt, hogy a fővárosiak egyszerűen nem ismerik a Trianon után elcsatolt területek településeinek neveit, amelyek akár utcanévtáblájukon is szerepelnek.

„A 2-es villamoson utaztam – kezdi elbeszélését Borbély Bartis Júlia –, s a Zsil utcai megállónál megszólalt egy iskolás gyerek, nézd, Zsír utca! Nem Zsír, hanem Zsil, javítottam ki. Tudod, van egy ország, Románia, abban egy tájegység, Erdély, ahol a Zsil folyó és a Zsil-völgyi szénbányák, a szénmedence található. Arról kapta nevét az utca és a megálló. Hasonlóképpen derült ki, hogy Tusnádról sosem hallottak a villamoson fecsegő lányok, amiként a Királyhágón áthaladó vonaton ülő lányok sem a csucsai várról. Ekkor döbrentünk rá, hogy a fővárosiak egy része azt sem tudja, hol van Kalotaszeg, Zombor, Újvidék és a többi, mivel évtizedekig tabu volt Trianon és az elcsatolt területek oktatása. Elhatároztuk hát, hogy megírjuk.” Amikor nekivágtak, nem hitték volna, hogy ilyen mérhetetlen kutatást, jegyzetelést, forrásfeldolgozást igényel a több mint hatszáz oldalas, majd egy kilogramm súlyú könyv előkészítése, megírása, kiadása. Mind önerőből. Alapként használták a Ráday Mihály bevezetőjével 1998-ban megjelent Budapest teljes utcanévtaxikonát, amelyben az elcsatolt területeken fekvő települések neve után ott szerepel mai hovatartozása (Ro-

mánia, Ukrajna stb.). Többnyire az Országos Széchényi, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban meg a Hadtörténeti Múzeum anyagában kutakodtak. Voltaképp a teljes Kárpát-medence magyar településtörténetét, földrajzát, művelődési, gazdasági, ipari vonatkozásait föltérképezték, és sommásan megírták. Hihetetlen munkát végeztek. Miután az ország kétharmadát az első világháború után a győztes nagyhatalmak a szomszédos országokhoz csatolták, Budapest városatyái az 1920-as években utcanevekben örökítették meg a valaha Magyarországhoz tartozó földrajzi területek, folyó, hegyek, városok nevét, hogy elevenen éljenek a köztudatban. Borbély Bartisék a szócikkekben a helységek (azaz utcanevek) történetét az ősidőktől, esetenként a honfoglalástól 1920-ig, azaz a történelmi Magyarország fennállásáig követik, és közlik legfontosabb adataikat. A fejezetekre osztott könyv legvaskosabb része az Erdély című, mintegy kétszáz oldalnyi terjedelemben. A továbbiakban a Felvidék, Kárpátalja, a Délvidék, Burgenland, Lengyelország követi, majd az elcsatolt területeken született, ott naggyá lett alkotók, művészek, közéleti személyiségek fejezete, akik Budapesten utcanévtaxikonokká lettek. Már csak azért is érdemes ezt a részt lapozgatni, hadd lássuk, nemzetünk milyen sok, közismert nagysága származik ezekről a területekről. Végül a képmellékletek, a címjegyzék, a bibliog-

ráfia fejezetét megelőzően, külön fejezetet szánunk a Kárpát-medence honfoglalás előtti népeinek, törzseinek. Beszédese példaként hadd álljon itt a Bálványos szócikk (utca a XVIII. kerület Szent Imre kertvárosában). A település furdójával (Bálványosfürdő) együtt, Erdély egykori Háromszék vármegyének kézdi járásában fekszik, 924 méter magasan, az 1900-as népszámláláson a Karatnavonalhoz tartozó kisközségben mindössze 14 lakó élt.

A fürdőn, a területén feltörő, ásványban gazdag vizeinek gyógyhatása miatt reumás betegségekben szenvedőket kezeltek, amiként kénese gázok telítette „büdösbarlangjában” is gyógykúráztak a rászorulók. 1024 méter magas sziklaormán vár állott, mondák fűződtek romjaihoz, a szerzők ezt is megosztják olvasóikkal. Szót ejtenek továbbá a tatárjárásról, amikor IV. Béla uralma alatt többször is megütözköztek a pogány hordákkal. A könyv alkotói még arra is kitérnek, hogy 1998-ban a bálványosi szabadegyetemről lett ismert a község neve, amelyet manapság már a közeli Tusnádon tartanak évente, Tusványos néven. A könyv kiadása erón

felüli anyagi áldozatot és energiát követelt, ahogyan e sorok írójának mesélték, a sírjukra szánt összeget fordították rá. Ismeretlenül nem támogatta őket egyetlen magyarországi alapítvány sem, a kanadai Orbán Balázs Társaság segítette őket egy kisebb összeggel, és a Közdok Kft. Digitális Nyomdájában adták ki a munkát.

(Megjelent: Magyar Hírlap – Kultúra 2009. augusztus II.)

A BUDAVÁRI ÖRMÉNY KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZAT
Szeretettel meghívja Önt, kedves Családját és Barátait

**VIDÁM
ÖRMÉNY EST**

Irodalmi, Zenei és Gasztronómiai csemege a Tabánban
2009. szeptember 26-án, szombaton 17 órakor.

Előadók:
Vároady Mária és Flórián Róbert
színművészek

Juhász Endre és Gyulai Csaba
örmény népi hangszereken játszik

Bevezetőt mond
Sediánszky János
a Budavári Önkormányzat alpolgármestere

Helyszín a **Tabáni Terasz** borpincéje
Budapest I. kerület, Apród utca 10.
Megközelíthető az 5-ös és a 86-os autóbussz Szarvas téri megállójától

Támogatók:
Budapesti Önkormányzat
Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
TABÁNI TERASZ
Borpince

Fogathajtó világbajnokok íratlan ősi örmény öröksége

Huszonegy nemzet hetven fogata indult Kecskeméten, a XIII. Kettesfogathajtó világbajnokságon. Nagyon sok lószerező ember ment el, több tízezer szurkolunk együtt a magyar sikerekért, de a várt aranyérmek ezúttal elmaradtak, a csapat ezüst, Lázár Zoltán bronzérmes szerzett. A lovassportok, ezen belül a fogathajtás Magyarországon évszázadok óta az egyik legnépszerűbb sportág. A magyar fogathajtók világszerte ismertek, kiemelkedő hajtó-kultúrával rendelkeznek. Évek óta a világ egyik legjobb hajtójának tartják a Lázár-testvéreket. A világbajnokság előtt a zánkai edzőtáborban beszélgettem a hétszeres kettesfogathajtó világbajnokkal, Lázár Vilmosmal és hat évvel fiatalabb, hat-szoros fogathajtó világbajnokkal, Lázár Zoltánnal. Az októberi füzetekben pedig édesanyjuk, Piroska, valamint nagynénjük, Lázár Edit mesél a családról.

Zánkán a verseny rendezéséért és a jó szereplésért is izgult Lázár Vilmos, a Magyar Lovas Szövetség elnöke:

– Amikor február 27-én megválasztottak elnöknek arról beszéltem, hogy milyen jövőt szeretnék a magyar lovassportnak, és milyen eszközökkel lehet elérni ezt a magasztos jövőt. Az egyik eszköz a nagy nemzetközi versenyek, a világbajnokság rendezése. Távlati célként azt tűztem ki magam elé, hogy lovas világlátékokat is rendezhessünk. Ebből a szempontból is nagyon fontos, hogy a kecskeméti világbajnokság nemzetközi viszonylatban is jó elismerést szerezzen. A hazai elvárás is nagy, hiszen ez már a negyedik világbajnokság, és az eddigi világbajnokságok is mind sikeresek voltak. 1971-ben, az első Európa-bajnokság Magyarországon került megrendezésre a vadászati világlátékon, ekkor lett elvetve a mag itthon és külföldön is. Óriási élményt jelentett az 1984-es szilvásváradai világbajnokság, ahol még csak nézőként

Lázár Vilmos és a lipicaiak

vettem részt. Úgy gondolom, hogy a közönség elvárja tőlünk, hogy legalább ilyen színvonalon, ilyen minőségben rendezzük meg a versenyeket és bízom benne, hogy ezt tudjuk is teljesíteni. Azt hiszem, nagyon magasan van a léc, az elődeink és mi magunk is nagyon magasra tettük a

lécet. Az előző három hazai világbajnokságon a megnyerhető hat aranyéremből mind a hatot a magyar csapat és a magyar versenyző nyerte, akkor szerénytelenség lenne mást mondani, mint azt, hogy igen, világbajnokok szeretnénk lenni. Egyéni-ben és csapatban is el szeretnénk nyerni a világbajnoki címet. A kilencfős csapat a világ legerősebb bajnokságából nőtt ki. A motiváltság is adott, mindenki a saját családja pénzét áldozta azért, hogy ebbe a harcba beszálljon, a világbajnokságon induljon. Biztos, hogy azzal nem lesz baj, hogy bárki ne akarna nyerni. Azt nem tudjuk felmérni, hogy az ellenfelek mire képesek, hiszen nagyon kevés erőpróba volt, ahol meg tudunk mérkőzni velük. Ez a csapat Finta Gábor vezetésével maximum felkészült a világbajnokságra, mindent megtesz annak érdekében, hogy az elvárásoknak megfeleljen. És mint rendező, és mint versenyző csak annyit szeretnék mondani: nagyon bízom a sikerben.

– *Hogyan készültek a világbajnokságra?*

– Azóta vagyunk nagy izgalomban, mióta kiderült, Magyarország rendezheti ezt a világbajnokságot, jelesül, Kecskemét. Életemben felmerült már, hogy mikor hagyom abba a versenyzést. Mindig mondják,

hogy a csúcson kell abbahagyni, de soha se tudja az ember, mikor van a csúcson, csak utána, ha már nincs ott, akkor tudja, akkor ott voltam. Ez egy olyan vesztélyes vállalkozás, mert itt sikert is el lehet érni és nagyon-nagyt is bukni. Ezt át kellett gondolni. De úgy voltunk vele, vállaljuk ezt az erőpróbát, ezt a kockázatot. És hogy az esély dupla legyen, Zolit megkértem, hogy a négyesfogatok közül erre az esztendőre üljön vissza a kettesek közé és ő is erősítse ezt a csapatunkat. Mióta Zoli átment a négyesbe, a kettesfogatoknak megszűnt a győzelmi sorozata, azóta ezüstérmeket, különböző színű érmekeket nyertünk csapatban, de aranyérmeket nem.

Lázár Vilmos

Hétszeres kettesfogathajtó világbajnok.

Sportpályafutásának legfontosabb eredményei:

Háromszoros egyéni világbajnok: 1999. Kecskemét, 2001. Riesenbeck (GER), 2007. Warka (POL)

Négyszeres csapat világbajnok: 1989. Balatonfenyves, 1999. Kecskemét, 2001. Riesenbeck (GER), 2003. Jardy (FRA)

Egyéni vb-ezüstérmes: 1993. Gladstone (USA), vb-bronzérmes: 2005. Wals-Salzburg (AUT)

Háromszoros csapat vb-ezüstérmes: 2005. Wals-Salzburg (AUT), 2007. Warka (POL), 2009. Kecskemét

Tizenkét világbajnoki érem birtokosa.

Tízszeres Magyar Bajnok: 1989, 1993, 1994, 1998, 2001, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008.

Kilencszeres Magyar Derby-győztes: 1989, 1991, 1993, 1995, 1996, 1997, 1999, 2001, 2003.

Nilván, más céllom nem lehet, csak ez. Így áll össze az együttes, hatalmas előkészületekkel. Nagyon nagy munkával. De mindenki úgy érzi, hogy ez egy összemzeti magyar ügy. Az eredményeket is várják, tudják, a lelünkben van, hogy a fogathajtás magyar sport, nagyon szeretik az emberek. Ez a világbajnokság a lelkesedésre és az összefogásra alapul. – *Mikor ült először lovon?*

– Ugyanúgy, mint nagyon sok magyar embernek, benne van a génjeinkben a lovak szeretete. Itt a Kárpát-medencében még működnek

ezek, nagyon-nagyon mély gyökerei vannak. Bennem is volt egy genetikai adottság, amire az édesapánk, akiben szintén megvolt ez, még ráerősített. Tízéves lehettem, Zoli négyéves, amikor vett nekünk egy póni lovat. Ez meghatározta az egész életünket. Megtanultam lovon túlni, utána jártunk különböző helyekre lovagolni. Majd tanyát vettünk Kecskemét mellett, ahová hétvégeken és az iskolai szünetekben lejártunk. Egyébként ez 1979-ben volt, a 78-as kecskeméti világbajnokság után.

– *A ló szeretetből még nem következik egyenesen, hogy a fogathajtást választotta. Mi döntött?*

– A lovas sportok közül azért a fogathajtás mellett döntöttünk, mert a magja ott, a kecskeméti homokon lett elvetve – rendszeren. Azután minden gazda kettes vagy négyes fogatot akart hajtani, és ebbe a milióbe csöppentünk be. Innentől jártunk versenyekre. Példakép lett rögtön Bárdos György és Juhász László négyesfogathajtó világbajnokok, és mi is olyanok szerettünk volna lenni.

– *Példaképeket emlegetett. Október 6-án az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hőseire és az aradi vértanúkra emlékezünk, köztük a nagybecskereki Lázár Vilmosra. Mennyire kötődik a család az örmény származású Lázár Vilmoshoz?*

– A kötődés nemcsak az örmény ághoz van meg, hanem a magyar történelemhez is. Örmény arisztokrataként Lázár Vilmos magyar vértanúként Magyarorszáért áldozta az életét. Így nem is annyira az örmény múlt, hanem a magyar történelemhez való kötődés talán még szorosabb. Ez a családunk fő ága. De biztos ezer féle más vér is csörgedezik az ereinkben. Aki ismeri a nyilatkozatainkat, életvitelünket, filozófiánkat, azt tudja, hogy nekünk ez nagyon fontos dolog az életünkben.

– *Járt Nagybecskereken?*

– Emléktáblát is avattunk a nagybecskereki székesegyház oldalán, többször koszorúztuk Eleméren is. A családdal is többször voltunk kint.

Lázár Zoltánt tíz éve Tápiószentmártonban, a sportújságírók kettesfogathajtó baj-

Lázár Zoltán

Hatszoros fogathajtó világbajnok. Négy kettesfogathajtó világbajnoki címe mellé egyedül neki sikerült két világbajnoki aranyérmet szerezni a négyesek között is. (2004. Kecskemét, egyéni és csapat)

Sportpályafutásának legfontosabb eredményei:

Egyéni kettesfogathajtó világbajnok: 1997. Riesenbeck (GER)

Háromszoros kettesfogathajtó csapat-világbajnok: 1999. Kecskemét, 2001 Riesenbeck (GER), 2003. Jardy (FRA)

Kettesfogathajtó egyéni vb-ezüstérmes: 1999. Kecskemét, csapat vb-ezüstérmes 2009. Kecskemét

Kettesfogathajtó egyéni bronzérmes: 2009. Kecskemét

Négyesfogathajtó egyéni- és csapat világbajnok: 2004. Kecskemét

Négyesfogathajtó csapat vb-bronzérmes: 2008. Beeds (NED)

Kiemelkedő nemzetközi sikerei közé tartozik a világ legnagyobb lovasversenyén, Aachenben (GER 2004) kivívott csapatgyőzelem és az egyéni negyedik helye.

Tíz világbajnoki érem birtokosa.

Háromszoros négyes- (2004, 2007, 2008), és kétszeres kettesfogathajtó (1996, 1999) Magyar Bajnok.

Kétszer nyert négyesfogathajtó Magyar Hajtó-derbyt (2006, 2008).

Lázár Zoltán

nokságán ismertem meg Vilmossal együtt. Zoltán volt a segédhajtóm, azon az amatőr versenyen szerettem bele a fogathajtásba. Régi ismerősként beszélgettünk a lovakról, a versenyekről, a családról.

– *Senki nem születik világbajnoknak. Hogyan indult el sportpályafutása?*

– Pesti srác vagyok, ezért is nagyon érdekes, hogy lovas lettem. Ezt az egészet édesapám ló szeretetének, állatszeretetének köszönhetjük, aki szintén Pesten, pontosan Kőbányán nőtt föl. Igazán nem volt nagy kapcsolata az állatokkal, de mindig volt egy belső érzélem, ami időnként előjött, amikor a vidéki rokonait meglátogatta. A ló volt számára a legnagyobb élmény. Gondolt egyet, hogyha ő olyan anyagi szintre jut, hogy megengedheti magának, hogy vesz egy lovat, akkor azt megteszi. Amikor odáig eljutott, nem saját magának vásárolt lovat, hanem nekünk vett egy póni lovat. Én talán négyéves lehettem. Innen indult el a mi lovas pályafutásunk. Innentől kezdve (majdnem) egyenes út vezetett a világbajnoki címekig. Egy lóból több ló lett. A pónit Kecskeméten tartottuk egy darabig. Úgy hívták, hogy Muki. Lehet, hogy két-három évesen már fölraktak lóra, mert apukám mindig ment

a lovas rendezvényekre. Nézegette a lovakat Parádon, Szilvásváradon. Az az isteni szerencse, hogy a papánk olyan sportot talált ki nekünk, amint az utólag kiderült érzékünk van. Bennünk van, génjeinkben az állatszeretet. Mellette a szorgalom. Ezért tudtunk sikeresek lenni.

– *A lovak érzik, mennyire szereti őket?*

– Alapvetően a ló növényevő, menekülő állat. Nagyon nehéz a bizalmába férkőzni. Sokan abba a hibába esnek, hogy meg akarják őket „erőszakolni”. Pedig nem, hanem egy picit túl kell járni az eszükön. Így lehet a bizalmukba kerülni. Ez az egész titka. Hogy hogyan lehet ezt, ez az, amit nem lehet leírni, ez belülről jön, és erre mondják azt, hogy képesség, érzék.

– *Melyik lófajtát szereti?*

– Pályafutásom nagy részét lipicaiak mellett töltöttem. Idén volt egy próbálkozásom a holland lovakkal, kitűnőek és nagyon jól mentem velük, egy versenyt megnyertem velük, egy másikon második lettem, mégis a vb előtt a lipicaiak mellett döntöttem. Egyrészt nagyobb a bizalmam irányukban, másrészt már négy éve a lipicai lovakkal dolgozom. Ez a négy év nagyon sokat számít, míg a másikkal csak egy éve dolgoztunk együtt. De mint mondtam: a bizalom, a bizalom, a bizalom.

– *Úgy tudom, nemcsak az iskolai tananyagban hallott Lázár Vilmosról, az aradi vértanúról.*

– Így van. Nem véletlen, hogy édesapámnak is Lázár Vilmos a neve, és a testvéremnek is. Mert nálunk egy íratlan örmény szabály a családon belül, hogy minden elsőszülött fiúgyermeknek Vilmosnak kell lenni. A testvérem kisfia is Vilmos, tehát megy tovább generációkon át. Én Zoltán lettem, és az én kisfiam is Zoltán. Lehet, hogy én egy Zoltán ágat indítok el.

(Béres)

Folytatjuk

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(7. rész)

Szeptember végén a falu közelében lóversenyt rendeztek. A kikindai, nagybecskereki és eleméri lovasok mellett részt a katonaság is. A jutalmakat a győzteseknek Anna adta át. A verseny fő győztesét, Naubaurer huszárt, arany sarkantyúval jutalmazták. A polgárok lovas versenyében a győztesnek ezüst pohár jutott. A versenyt követő estre bált szerveztek, amelyen részt vettek Kikinda, Becskerek és Temesvár előkelőségei.

A báli jókedvet egy szomorú eset rongtotta el. Éjfél körül Ágoston hirtelen rosszul lett és felesége kíséretében elhagyta a termet. A vendégek hamarosan távoztak.

Bota doktor gyors beavatkozásának köszönhetően Ágoston jobban lett, de pár napig ágyban kellett maradnia. A becskereki orvosok komoly szívbetegséget állapítottak meg. Váratlan betegsége megbolygatta a kastély nyugalmát. Az orvosok tanácsára októberben Bécsbe utazott gyógykezelésre, egész november végéig ott maradt.

Ilyen helyzetben az év végén a kastély csendes volt. A kisgyermek, Gergely és Mária nagymamájukkal Temesvárra utaztak, ahol családi körben várták a karácsonyi ünnepeket és az újévet. A legkisebb, Ernő a kastélyban maradt édesanyjával, Annával és Mária nagymama leánytestvérével.

December szeles volt, de száraz. A karácsonyi és újévi misére Ágoston és Anna lófogatós kétkerekű kocsiban ment el. Szokatlan volt az előző évekhez képest, ugyanis mindig lófogatós szánon tették meg az utat.

A gyerekek távolléte miatt elmaradt a falusi gyermekek megszokott fogadása. Ernő vendégei kortársai voltak, Ágoston legfi-

atalabb húgának gyermekei. Így múlt el szerényen, családi körben az 1802-es év.

Az 1803-as év kezdete nem volt a legkedvezőbb. A tavasz esős volt sok viharral. Március végén a villám belecsapott a Nepomuki Szent János templom tornyába, egy nappal később pedig elhalálozott egy német kisfiú. Ezek után a váratlan események után megjelent a talajvíz is, mely ellepte a határt.

Május végére jobbra fordult az idő. Eltűntek a földalatti vizek és a természet napról-napra kivirágzott.

Ágoston megrendült egészségi állapota nem engedte, hogy a gazdasággal foglalkozzon. Nem tudta a határt sem járnai, mint korábban, csak lófogaton, onnan adta parancsait is.

A levélben, amit felesége Anna irt egy rokonának 1803. május 23-án, ez állt: „Minden nap többet aggódom Ágoston egészsége miatt. Tegnap rosszul lett a kocsijában és Nafolc kénytelen volt megszakítani a birtok látogatását, ahol a munkálatok folytak. Gyorsan lefogyott és nagyon ideges”.

Július hónapban Ágoston újból rosszul lett. Ágyhoz volt köve és többet nem kelt fel az ágyból. Anna hűségesen ápolta beteg férjét, nem hagyta el sem nappal, sem éjszaka. A leghíresebb orvosok gyógyítása eredményeként sem javult állapota.

Éjjel, 1803. július 24-ről 25-re virradóra Ágoston csendesen eltávozott az élők sorából.

Egyik levélében, Ágoston halála után, Anna ezt írta: „Éjfél előtt odahívott halkán és megfogta a kezemet. Megkért, hogy oltsam el a lámpát, és hosszú ideig az ablakon keresztül a csillagos eget nézte. Én is azt

néztem. Egyszer csak észrevettem, hogy keze elkezdett remegni. Csak egy sóhajt hallottam...”

Ágoston halálhíre mélyen megrendítette Torontál vármegye polgárait. Egész nap érkeztek az emberek a kastélyba, hogy részvétüket fejezzék ki az elhunyt özvegyének, Annának. Elsőként a német lakta terület képviselői érkeztek, valamivel később a szerbek képviselői is.

Másnap Ágoston holttestét gyorshintóval Temesvárra szállították, ahol a Kiss családi sírboltban temették el. A végső búcsún részt vett Anna, édesanyja Mária, leánytestvére, Kiss Miklós családjával együtt, számos barátja, ismerőse és Torontál, valamint más vármegyeik előkelőségei.

Ágoston halála új helyzetet teremtett Eleméren.

A 40 000 lánccsal rendelkező földbirtok gondozását – mely a monarchia déli részének legnagyobb birtoka volt – felesége vette át. Erős és befolyásos személy nélkül, amilyen Ágoston volt, aki egyben Torontál vármegye alispánja és királyi tanácsos is volt, Annától első benyomásra nem várták el, hogy helyt álljon, mint Ágoston. Köszönet Ágoston anyjának, Issekutz Máriának, aki a gyerekekre vigyázott, így Anna át tudta venni az egész birtok és kastély irányítását, amit sikeresen vezetett.

Az új helyzetre tekintettel a nagybirtok elosztását, a Kiss családban az öröklést is meg kellett határozni.

Egy 1905-ben megjelent újságban, az „Armenia” 9-ik számában ezt írta a Kiss család egyik tagja: „Mint ügyes kereskedő, Kiss Gergely, a XVIII. század közepén bérbe vett jelentős mennyiségű földet, amelyet örökségbe hagyott Izsák fiának azzal a meghagyással, hogy 15 éven belül az államkincstárnak fizesse ki a szerződésben kikötött összeget”.

Időközben, 1793-ban megtörtént a birtok elosztása az eleméri és ittabei részre, úgy hogy Ágoston, Kiss Izsák fia (Kiss Gergely unokája) megkapta egyik részét, a másikat pedig a kiskorú Antal (Kiss Miklós fia) kapta, akinek nevében az ittabei birtok irányítását édesanyja, Issekutz Katalin végezte, aki később férjhez ment Lukács Miklóshoz. Kiss Gergely végrendelete szerint Ágoston, mint Izsák fia a birtok kétharmadát örökölte, ami az egész eleméri és a fél ittabei vagyont jelentette. Ágoston három leánytestvére és Antal testvére kimaradtak az örökségből. A sors kezének köszönhetően a birtokokat az asszonyok irányították.

Kiss Izsák halála után az adóság nem lett időre törlesztve az államkincstár felé, de köszönet Anna második férjének, Löven Ernőnek, aki báró és magas rangú tiszt volt, Ferenc császár 1807-ben a részletfizetést meghosszabbította az adóság kifizetéséig. Mindezek ellenére a bécsi udvar 10%-kal felemelte az adóság összegét, mely szerint az eleméri kastély-birtok 188 728 forintot, az ittabei pedig 590 000 forintot ért, így Kiss Ágoston családja előörökölte a 40 000 lánccsal kiegészítő birtokot.

1803 nyarat Anna Budapesten és Bécsben töltötte, ahol szerződéseket kötött a gabona szállításáról. Az aratás gondját Vendlingre bízta. Szeptemberben és egész ősszel Anna az asszonyok számára szervezett tanfolyamokkal töltötte. Felkérte Bota háziasszonyt is, hogy tanítsa az asszonyokat a helyes táplálkozásra és oktassa őket a fertőző betegségek megelőzésére. Többek között szabás-varrás tanfolyamot is szervezett számukra, erre a becskereki tiszteletes nővéreket kérte fel. Meg kell említeni, hogy a kastély tulajdonosnője nagy bizalmat élvezett a falu női lakossága körében. Sűrűn látogatták Annát főleg a fiatalabbak és tanácsokat, segítséget kértek tőle.

Anna odaadó munkája nem maradt elismerés nélkül. 1803. december elején az eleméri kastélyban nagy rendezvényt szerveztek, amelyet a „Dél-magyarországi magyar önkéntes nők szervezete”-nek neveztek el. Az összejövetelen Annát választották a szervezet elnökének.

Közeledtek az ünnepek. Karácsony és az Új év napja megünneplésének összes költségeit, valamint az eleméri és itabai gyerekek megajándékozásának költségeit is Anna fedezte.

Egy levélben, amit Anna egy önkéntes szervezetnek írt, ez állt: „Ágoston korai eltávozása gúzsba kötötte bennem az ünnepeket jelentő örömet és boldogságot. Magányosnak érzem magam és képtelen vagyok megosztani az örömet és boldogságot a gyerekekkel.”

Az 1804-es év erős fagyokat és sok havat hozott. Az őslakosok emlékezései alapján a hó magassága elérte a három métert. Január 16-án a reggeli órákban a lakosság a nagy hótakaró miatt nem tudott kijönni házaikból. Az utakat az istállókhöz és egyes helységekhöz vastag hótakaró borította, és többen a faluban fagyhalált is szenvedtek. A földbirtokosság parancsára megszervezték a Tisza melletti erdőben a favágást. Minden családnak megengedték, hogy néhány öl fát kivágjanak azzal, hogy egy részét a kastély részére beszolgáltatják.

Mint az önkéntes nőszervezet elnöke, Anna meleg holmik és lábbelik gyűjtését is megszervezte Torontál vármegye szegény sorsú gyerekei részére. Különös gondot fordított az iskola működésére és a tanítók helyzetére is. Januárban Eleméren megszervezte a tanulók szánokkal történő utazását az iskoláig és vissza. Az utazást a földbirtokosok szolgálai végezték.

A téli fagy egészen március közepéig nem engedett fel.

1804 májusában az eleméri kastélyban tartózkodott Viland Kristóf-Martin, híres németországi író és költő, aki Schiller és Gothe barátja volt, s aki a torontáli költők egyesületének meghívására érkezett. „Oberon” nevű poémájából olvasott idézeteket a jelenlevő dél-magyarországi előkelőségeknek. Eleméren tartózkodása alatt sokat foglalkozott az itteni németek életkörülményeivel, szorgosan feljegyezte szokásaikat és beszédmódjukat.

A Torontál megyei írók-költők aktivitásának és az eleméri kastély, mint a kulturális élet központjának hírének köszönhetően ellátogatott ide a vallási témájú verseiről híres költő, Fridrich-Gotlib Klopstok is. Mint a többiek, a 80 éves költő, Gotlib is a kastély nagytermében mutatta be költészetét, és beszélt arról, hogy mi inspirálta a vallási költészetre.

A gyerekek nevelése Mária nagymamára volt bízva. Gergellyel és Máriaival minden nap Kremer német szakos professzor, Faragó magyar szakos professzor, Szalkai Bernát lelkész és Vagner természettudományi professzor foglalkozott, míg a kis Ernő csak a hittanórán vett részt.

Mivel a tanulás nem iskolai rendszerben folyt, nem voltak osztályzatok, hanem decemberben, az „iskolaév” befejeztével „nyilvános” órát tartottak, ahol a gyerekek a szülők jelenlétében mutatták be tanulásuk eredményét valamennyi tantárgyból.

A későbbi években, amikor Szalkai lett az első pap Eleméren, a híveknek sokat beszélt Kiss Ernő nagy érdeklődéséről a hittan iránt, melyek szerint már hat éves korában a Biblia egyes szakaszait fejből tudta. Különösen a vasárnapokat szerette, mikor Szalkaival a becskereki templomban az orgonazenét hallgatta. Mindezek mellett a lovakat szerette a legjobban. Szabadidejében órákig tartózkodott az istál-

lóban Vendellel, aki a kastély fő csikósa volt. Nem félt a lovaktól, a nemes állatok pedig figyelmesek voltak a kis Ernő iránt. Az öreg csikós, aki részt vett az osztrák trónért folyó harcokban, sokat mesélt neki háborúról (1740–1748.), a lovakról és az emberekhez való hűségükről.

A kis Ernőt sűrűn büntették amiatt, hogy sokat és hosszú ideig tartózkodott az istállóban, de egy nem várt kellemetlen esemény felborította a falu nyugalalmát. A kis gazdával hosszan beszélgetett Vendel az esti órákban, majd becsukta az istállót, amelyben észrevétlenül a kis Ernő bent maradt. Órák múltak, a kastélyban pánik keletkezett. Minden falusi ember talpon volt. Átkutatták az egész környéket, eredménytelenül. A gyerekek nyoma veszett. A legborzasztóbb éjszakát élte át mindenki a kastélyban. A legrosszabbra gondoltak, mivel Vendel azt állította, hogy vele volt a kis Ernő, de zárás előtt kiment és ezt követően eltűnt. Kivirradt. Az istállónyitáshoz az öreg csikós meglepődve látta, hogy az „eltűnt” Ernő nyugodtan aludt az Árpád nevű ló mellett. Vendel haláláig nem tudta elfelejteni az esetet, sem megbocsátani magának felelőtlenségét.

A másik esemény az állítólagos szellemek megjelenése volt a kastélyban. A mese onnan indult, hogy a takarítónők azt állították, hogy az éjszaka folyamán a könyvtárban furcsa dolgok történnek. Szobájukból, ami a könyvtár mellett volt, éjszaka lépéseket hallottak. Reggel, mikor kinyitották a könyvtárat, rendetlenséget találtak a polcokon és az íróasztal fiókjai között. Idővel ez a jelenség is magyarázatot kapott. Azt hitték, hogy az éjszaka folyamán a megboldogult Kiss Gergely járka, keresve testamentumát. Évek folyamán szájról-szájra járt a hír, hogy halála előtt Gergely hamis testamentumot hagyott, miszerint félremagyarázták végrendeletét.

Mindezek a mondák-mesék a könyvtárlátogatásról Kiss Gergely személyében egészen a huszadik század elejéig tartottak.

Az új 1805-ös év sorsdöntő volt a Kiss család életében.

Május első hetében Elemért meglátogatta Duka Péter, Bánát híres főhadnagya (parancsnoka). A látogatás a határvidék megtekintése után történt. A tisztek között a főhadnagyt kísérte Löwen Ernő hadnagy és báró is, akinek magas rangú katonai kitüntetései voltak. A kastély látogatása alkalmából a főhadnagy és Anna között szorosabb kapcsolat jött létre, amely a látogatás után folytatódott levelezéssel és Anna sűrűbb látogatásaival a bécsi udvarban. E találkozások mindkettőjük számára igen jelentősek voltak. A birtok irányításához erős férfikéz kellett, Löwen bárót pedig vonzotta a kastély gazdagsága, amely esküvő esetén Annával biztosítaná nyugalmas életét nyugdíjazása után. Emellett, köszönve magas rangjának a bécsi udvarban, Löwen bárónak lehetősége volt a kastély tartozásának rendezésére a kincstár felé.

Anna ismeretsége a báróval rossz visszhangra kelt a vármegyében. Annak jegyében, hogy a báró hűsége a bécsi udvarhoz és a politikához nem felelt meg a magyarságnak, először csak kritikák kísérték, ami később nagy ellenállássá fejlődött.

A házasság elkerülése végett, a vármegye jelentős személyei Issekutz Mária befolyására számítottak, úgyszintén Ágoston leánytestvérei is, akik kimaradtak Kiss Izsák hagyatékából. Mindez arra utalt, hogy meg akarták akadályozni a bécsi udvar nemeseinek Dél-Magyarországra való betelepülését.

Folytatjuk

Budai Merza Pál

A brassói örmények a legrégebbi időktől napjainkig

Feljegyezték a város krónikájában, hogy még a XIV. század éveiben az erdélyi százsz céhek társadalmába befogadtak két-három örmény kereskedő családot. A korábbi években is volt örmény jelenlét. Nagyobb bevándorlás azután történt, hogy Apafy Mihály, Erdély uralkodója 1672-ben engedélyezte a Moldvából menekülő több mint 3000 család letelepedését. Az idők folyamán ezekből a kereskedő értelmiségi családokból többen kerültek Brassóba.

Ilyen volt Verzereskul Oxendius örmény hittérítő püspök, aki 1697–98 között városunkban tevékenykedett. Volt időszak, mikor még Illés András római katolikus püspököt is helyettesítette, annak üldözése idején.

Miután államilag, hivatalosan is megtörtént az örmények honosítása (1837-ben), tömegesen érkeztek örmény családok a Cenk alatti városba.

Az 1848-48-es szabadságharc és forradalom idején már itt lakott a Hosszú utca elején Czetz János honvédtábornok családja. A családtagok közül többen az itteni Római Katolikus Gimnáziumba jártak iskolába. Czetz János kitűnő eredménnyel elvégezte a Bécsújhelyi Katonai Akadémiát 1941-ben. Ezredével Brassóban állomásozott. Feladata volt a Kárpát-kanyar szorosainak védelme és megerősítése, főként a csempészek visszaszorítása. Még az akkori katonai korház parancsnokságát is rábízták egy rövid időre. Ekkor kezdte írni a magyar hadnyelvtant, a magyar vezényleti nyelv bevezetését szorgalmazva, amit majd Pesten fejezett be. A szabadságharc

idején az erdélyi hadjáratban 1849 tavaszán Bem apó mellett harcolt, mint vezérkari főnök. Nagyszében bevétele után Brassó környékén több csatát nyer fiatal honvédjeivel. 1849 március 19-én a Brassóba bevonuló honvédek élén édesanyja és más itt lakó családja várja.

A brassói magyar színházi eseményekben is részt vettek magyar-örmények 1817 óta az idelátogató kolozsvári társulatokkal, Hollósy Kornéliától Senkálscy Endréig. Feljegyezték, hogy 1925-ben Katona József Bánk Bánja színre kerül, Vákár Vilmos jutalomjátékaként. A II. Világháború után létrejött erdélyi magyar színházak előadásain bemutatkoztak: Ferenczy István és Csongor, Biluska Annamária, Csergőffy László, László Károly, Mardirosz Agnes és még sokan mások.

A legnagyobb örmény jelenlét Brassóban az I. világháború előtti béke és gyarapodás időszakában volt lehetséges. Fancsali János kutatómunkája alapján, a levéltárakban több, mint 100 család neve fellelhető. Egyik gazdag bizonyíték a Belvárosi Plébánia Templom örmény vitraljai. Ma is kibetűzhető az Armenia Gentis, 19 adakozó nevével, az Úrnak 1894-es esztendejében. Ezek között van Verzár Antal kereskedő neve, aki nagyapja volt Halász Gyula – művésznevével Brassai – világhírű fotóművésznek. A brassói Római Katolikus Gimnázium végzősei névsorában ekkor találjuk a legtöbb örmény családnevet: Dobribán, Dajbukát, Merza, Kapdebó, Simay, Száva, Urmánczy, Verzár, Zakariás.

Sokan nem tudják, hogy a gyergyói és csíkszeredai jéghokizó Ciriák, Ziriakus,

Brassóban teniszezővé válik, aki ma ION Tiriac névvel világhírű sportoló és üzletember.

A tehető családok száma megcsappant az impériumváltókor. A diktatúrák nem kedveztek, sőt gazdag családokat kifosztottak és az utcára tettek az államosítások során.

Napjainkban, az úgynevezett rendszerváltás után nem sikerült létrehozni együttműködő örmény közösséget, ámbar vannak érdeklődők a kultúra és történelem iránt.

S. Gregorius Illuminator
Arménide Gentis Patronus
Adományozók

Lázár Gerő
Buslig József
Zakariás János
Papp Árpád

Simai Gerő
Izay Antal
Temesvári Zakariás
Werzár Sándor
Werzár Mór
Száva Gerő
László Gerő
Harmath Lajos

Id. Lázár Gergely
Szentpéteri János
Werzár Antal
Werzár László
Temesvári Miklós
Tutsek Károly
Simay Jenő
1894

Szálasy Ferenc (Székelyudvarhely)

Sóvidéken élő örményszármazású magyar katonaköteles ifjak munkaszolgálaton

(1. rész)

Habár félreérthetetlenül magyarnak érzem magam, mi bizonyíthatná hűbben az örmény gyökerek iránti nosztalgiát, mint az, hogy 1993-ban megalapítva kereskedelmi Kft-et, többek közt a Szongott Kristóf iránti tiszteletből is, az „ARMENIA” nevet adtam neki, melyet azóta is visel. Serdülő gyerekkoromban kezembe került Nagytiszteletű Szongott Kristóf Magyar-Örmény havi szemléjének Szálasy Márton nagyapámtól (1862–1919) ránk maradt néhány példánya az 1903–1906 évekből, ámultam és bámultam, hogy van valaki, aki követi és élteti örmény múltunkat és hagyományunkat.

Az újrainduló Arménia időszaki szemlének egy tucat előfizetője volt. Az Erdélyi Örmény Gyökerek havonta megjelenő kiadványt rendszeresen kapjuk. A helyi tévé magyar adásának lapszemléjében Bálint Ferenc tanár úr rendszeresen ismerteti. Volt többször könyvbemutató, fotókiállítás, részt vettünk konferenciákon és búcsújárásokon.

Van mit továbbadni az ifjú nemzedéknek, mert mindez hozzátartozik városunk sokszínű történelméhez.

Különös emlékként maradt meg 1904–1906-ban kiadott ARMENIA füzetek borító lapján Czetz János magyar tábornok 1902. december 28-án Buenos Airesből Szongott Kristófhhoz írt leveléből való idézet.

„Legyen meggyőződve, hogy míg maradékaim élnek, Önnek irántam tanúsított szívességét, mint örökséget fogják tartani s az ARMENIA füzeteit, mint családi szentséget fogják tisztelni.”

Én is ezt tettem és teszem életem végéig, tudván, hogy Szongott Kristóf az armenisztika nagy úttörője volt, életművét áthatotta az örmény nép szeretete és a ma-

gyar haza, – az ide gyökerezett örmények második otthona – iránti ragaszkodás.

A munkaszolgálatos katonák helyzetével kapcsolatosan nem beszélhetünk etnikai diszkriminációról, ez általános jellegű volt a jómódú (kulákoknak nevezett) és politikailag nem megbízható szülők gyerekeivel szemben. Sajnos ebbe a kategóriába, anyagi helyzetük miatt, az örményszármazású magyar szülők gyerekei majdnem 100 %-ban beleestek, míg a hasonló helyzetben lévő ifjaknál ez 8–10 % volt.

Számtalan leírásból tudjuk, hogy a tizenhetedik–tizennyolcadik században Moldován keresztül Erdélyben letelepedett örmény családok (iparosok, kereskedők) mind jómódú emberek voltak, a szegényebbek nem bírták volna fizetni a vándorlás óriási költségeit.

Sóvidékén a második világháború után nyolc–tíz örményszármazású magyar család élt, ezek közül három Szenkovits család Szovátán, két Szenkovits és egy Szálasy család Korondon.

Lévén kereskedők, kivétel nélkül mindannyiuk kizsákmányolóknak, „KULÁK”-nak lettek bélyegezve.

Ezekben az években, az osztályharc dühöngő korszakában, három Szenkovits családnak (egy Szovátán, kettő Korondon) és a korondi Szálasy családnak voltak katonaköteles gyermekei. Éspedig: – Szenkovits Antalnak három, Szenkovits Jánosnak és Szenkovits Lajosnak egy – egy, Szálasy Ferencnek kettő, ezek közül Szenkovits

Lajos gyerekének, Jenőnek volt szerencséje és rendes katonaságot viselt.

Amint az előbbiekből is kiténik, a Korondon született katonaköteles örményszármazású magyar fiatal emberek mindegyike munkatáborokban katonáskodott. Egy ifjú orosz fogságban két évig, öt fiatal pedig munkaszolgálaton az országban 3–3 évig.

Dolgoztunk építőtelepeken, a Duna–Fekete-tenger csatornánál, bányákban, mezőgazdaságban, vasúti és fafeldolgozó munkatelepeken. Ha valamelyik kollégám panaszkodott, megkérdeztem, tudod-e mi van felírva a gyergyószentmiklósi örmény temető kapujára? „NE SIRJ”. A megaláztatásokról, melyek többé-kevésbé mindannyiunkat értek, úgy a munkatelepeken, mint otthonainkban, rengeteget lehetne írni, jelentek is meg ilyen tárgyú munkák

Egy ilyen eset történt testvérbátyámmal, Szálasy Jánossal, aki a Duna–Fekete-tenger csatornánál dolgozott három évet. 1952 tavaszán néhány napi szabadságot kapott. Vonattal érkezett Parajdra az éjszakai órákban, gyalog folytatta az utat haza, Korondra. Éjjel két óra körül megérkezett a szülői házhoz, bekopogott az ablakon: „Anyukám, Anyukám!” – mire egy felbőszült milicistafej (rendőr) jelent meg az ablakban, összeszidta a „bűdös kulákfiókat” és elküldte melegebb éghajlatra.

Folytatjuk

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(3. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit,

Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

II. kerület

Ady Endre emléktábla, dombormúval
Lövőház u. 13. szám alatt.

ADY ENDRE: A magyar Pimodán 2.

„Anyai ágon nagy sorig kálvinista pap és tanító az ősem, de Gáboriánoknak hívják

őket, s ez gyanús: ezek nem ezeréves magyarok, ezeket nagyobb nyugtalan-ság hozta el erre, mint az ősmagyar lovasokat. Van is egy tradíció a különös, kenetes foglalkozásokat űző s éppen nem kenetes famíliában, hogy mielőtt Kálvin hite eljött volna Magyarországra, a Gáboriánok örmények és pápisták voltak.

A Gáboriánok nyugtalan emberek voltak valamennyien...”

(Örmények Magyar írók az örmény városokról, az örmény emberekről Noran Kiadó Kft. 2008)

Ady Endre költő, író (Érmindszent, 1877 – Budapest, 1919)

A magyar líra huszadik századi forradalmi megújulásának elindítója, vezéralakja, a század és az egész magyar irodalom egyik legnagyobb költője. Az Ady-család a Szilágyság egyik legrégebbi családjából, a terjedelmes Gut-Keled nemzetségből való. Anyai ágon a költő őseit Gáboriánoknak hívták, akik erdélyi örmények és pápisták voltak.

Ady jogi tanulmányokat folytat, közben különböző debreceni lapok külső és belső munkatársa, versei, tárcái, kritikái jelennek meg a debreceni újságokban. 1899-ben szakít a jogi pályával és újságíró, író lesz. Igen nagy hatással van rá a nagyváradi radikális polgárság műveltsége és szelleme. Nagyváradon ismerkedik meg a szabadkőművességgel, amelynek nemcsak híve, haladó szerepének, jelentőségének felismerője, hanem később bírálója is.

1904-ben Franciaországba megy, a Budapesti Hírlapnak és a Budapesti Naplónak hazaküldött tudósításaiban a fény városáról, a modern világ vonzásáról és lehetőségeiről, a műveltség

világcentrumáról ír. Számára Párizs az 1789-es francia forradalom és a modern költészet szülőföldje.

Hazatérése után a magyar irodalom központi alakjaként, az 1908-ban megalakuló Nyugat főmunkatársa és némiképp eszmei irányítója is lesz.

1909-ben a kolozsvári idegklinikán kezelik. 1915-ben házasságot köt Boncza Bertával (Csinszkával) az I. ker. Szilágyi Dezső téri református egyházközség lelkészével. A háború utolsó éveiben a Pesti Napló munkatársaként publikál. Súlyosbodó betegsége és a világesemények egyaránt gyötrik.

1917-ben Budapestre költözik. Utolsó verseit halálos betegnek írja. A Vörösmarty Akadémia alakuló ülésén elnökké választják, de ő már csak dadogva tud szólni a döbbenet ünneplőkhöz. 1918. december elején tüdőgyulladás támadja meg és a leromlott, beteg szervezete néhány hét múlva felmondja a szolgálatot. A nemzet halottjaként temetik a Magyar Nemzeti Múzeum előcsarnokából.

Ady költői forradalma két táborra osztotta az irodalmat, választóvizet jelentett a magyar irodalmi életben. Lírája a legtisztább régi magyar nyelvből táplálkozik, nyelvertertő és formaalkotó képzelete igen sokkal gazdagította költészetünket, köznyelvünket.

Budapesten szobra a VI. ker. Liszt Ferenc téren található, Ady Endre emléktábla és múzeum – Veress Pálné u. 4-6. (vas. 10-12-ig nyitva) alatt, valamint a **II., III., IV., XV., XVII., XVIII., XIX., XX., XXI. és XXII. kerületben neveztek el róla utat és utcát.**

Folytatjuk

125 éve született Mály Gerő komikus, színművész

(2. rész)

Mály Gerő a Vígszínházban

„Alig néhány esztendeje – írja 1928 nyarán a Délbáb című színházi hetilap –, hogy Mály Gerőt, a magyar színjátszásnak ezt a nagy-szerű értékét színházaink felfedezték.” „Gercsi bácsi” addig vidéki színtársulatoknál kallódott, majd Pestre jött, kabarédarabokat játszott jól, rosszul, kedvvel, kedvetlenül. Már csak alig lengett benne az ambíció, a becsvágy elhalványítója: az idő egyre jobban elmúlt felette, amikor végre budapesti nagyszínpadhoz engedték. Egy halk szavú Csehov-darabban játszott egy öreg, bús parasztot. Szem nem maradt szárazon, alakítása örökre feledhetetlen maradt... és szerződtek a Vígszínházhoz. Itt egyik nagy siker a másikat követte. Csak a gázsija ment felfelé csigalépcsőkben. ...a Vígszínház műsortervezete most már esztendőök óta számolt ezzel a nagy tehetségű művésszel, és évek óta alig akad olyan darab a Vígszínházban, amelyikben Mály Gerőnek ne jutna kisebb vagy nagyobb szerep. Mály Gerő ugyanúgy érezte, hogy hálával tartozik a Vígszínháznak, főleg pedig Jób Dánielnek azért, hogy tehetségét felfedezték és a napfénynél vakítóbb rivalda világosságába állították.

Mály Gerő, a színész

„Mály Gerő színésznek is, embernek is a legkülönösebbek egyike – mondja róla Vígszínházi kollégája, Fenyő Emil, majd így folytatja Mály Gerő leírását. – Ritka

emberpéldány. Íme: kerek, szinte nyak nélküli fej, két csodálkozó, szúrós szem, jól tömött törzs, ez utóbbi két kurta lábön pihen. Mindent, amit csinál, halálosan komolyan vesz. Soha egy mosoly, egy arczredülés nem árulja el, hogy éppen a legbada-rabb szövegeket mondja. Sőt, minél nagyobb képtelenségeket mond, annál savanyúbb képet vág hozzá. Mintha gyomorhajós lenne, s közben a legválogatottabb ételekre gondolna. Ez a ket-

tősség komikumának lényege. Ettől lesz ő falrengető komikus.”

Gercsi a színész és a magánember

„... én, tudják, mindig boldog ember voltam és az vagyok ma is. Nagy öröm az, embereket mulattni. Csak az tudja, aki már csinálta. Aztán mindig kitalálok valamit, ami szórakoztat. Mostanában például odahaza szőnyegetek szövök. Hát ez nagyszerű szer az idegesség ellen. No, persze amilyen ideges én vagyok... attól még mozdonyvezető is lehetnék.” Gercsi – ahogy szinte gyerekkorától fogva hívja mindenki – szeret kártyázni, sőt egyenesen imád. Ennél jobban a társaságot szereti csak igazán, afféle társaság lelke. Kedves szóval tart mindenkit, és jó házigazda módjára a társaság perifériájára szorultakkal is foglalkozik, bevonja őket a társalgásba, ébren tartja figyelmüket is. Valóságos művésze az emberek összetartásának, miközben az italtól – legyen az bor, sör, égetett szesz, pezsgő, – aránylag távol tartja magát. A társaság egyik legnagyobb összetartó ereje

azonban, amikor főz. Gyönyörűségét leli a főzésben. Még vándorszínészi éveiből tapasztalhatta, hogy mit tesz egyes emberekkel az alkohol. Ez olyan erős és mély benyomást tesz rá, hogy élete során, még a legnagyobb válságok idején sem nyúl a feszültség feloldásául szolgáló alkohol bármilyen formájához sem. Szeret utazni. Olaszországban például többször is jár. Gyakran nyilatkozza, hogy „oda úgy megy, mintha hazamenne az ember”. Szeretne gazdálkodni, pár hold földet tervez is mindig, majd egyszer vásárolni, hogy öreg napjaiban ott elégedélhessen. Ez persze rózsaszínű vágyalom marad, mert soha sem vesz földet.

Mály Gerő és a siker

– Nagy boldogság a nyílt színi taps?

– Nem.

– Hát a felvonásvégi?

– Nem.

– Hát a nagy kacagás, ami csak úgy ringatja a nézőteret?

– Nem.

– Hát akkor mi az öröm?

– Negyvenkét esztendő vagyok. (1926-ban mondja – a szerk.) Ezt a negyvenkét esztendőt azért volt érdemes megélnem, hogy a Vígszínház szűk folyosóján Varsányi Irén megálljon előttem és gratuláljon a sikeremhez. Ez az öröm és ez a boldogság!

Mály Gerő színpadi szerepeiben

1931 februárjában a Bethlen téri Színpadon adja Hufnágel Lojzi bácsit, a föld egyik legnagyobb papucsférjét Korcsmáros Nándor A ketrec című vígjátékában. Igazi főszerep, ahol virtuóz módon alakít, és a többi szereplőhöz képest „száraz és mégis sokszínű humora vezetett” – ahogy a kritika mondja. 1932 októberében a Vígszínház másorra tűzi Indig

Ottó Ember a híd alatt című vígjátékát. A könnyed félreértéseken alapuló vidámság egyik kedves figurája a Mály Gerő alakította „a betörő” alakja. A történet végig feszés tempójú, ugyanakkor elsősorban Mály Gerő lekenyerező tehetségére épít. A darab cselekménye egy életcél nélkül maradó, frissen diplomázott orvostanhallgató, Viski András körül forog. A gazdasági válság sújtotta országban az állástalan diplomások már egyesületbe tömörülnek a nagy nyomor és kilátástalanság okán, amikor Viski megkapja azt a diplomát, ami semmiféle élelemre nem váltható lassan már át. Az állástalanság, a lehetőségek kétségbeesítő korlátai miatt egy dunai híd alá vonul, hogy ott véget vessen fiatal életének. Ekkor lép színre az egészséges életfilozófiával megáldott csavargó, Mály Gerő, aki az életmentés fejében - egy aprócska szívességképpen - a megjelölt budai villába történő betörésre sarkallja az életcél nélkül lebegő fiatal embert, akinek persze, ha minden mind-egy, akkor: „tessen már ezt a szívességet még megtenni...”. Persze a szakképzetlen betörőt elkápráztatják az orvosi könyvek és műszerek, s azután, amikor maga a tulajdonos (Góth Sándor) főorvos rajtakapja az alkalmi tolvajjelöltet, beszélgetésbe elegyedik vele. Summa summarum, az időközben előkerülő családtagok számára már mint az újdonsült titkárát mutatja be a végzett és állástalan orvostanhallgató. Az orvosprofesszor leánya (Muráti Lili) és az ifjonti betörő közt kialakuló szerelem megnehezíti ugyan a helyzetet, ám a meseszöveg tekintetében egy kedves szívalat szabadít a nézőkre. Összességében a darab siker, Mály Gerő – még ha nincs is állandóan a színen, de jelenléte meghatározó erejű, főszereppé előlépett karakterszerep.

Folytatjuk

Hollósy Kornélia szalonja*

(2. rész)

Egy ideig dúlt még a primadonnaháború Schoedelné és Hollósy Kornélia rajongói között, de az előbbi végleges visszavonulása után Kornélia szinte vetélytárs nélkül maradt a színpadon, ami nemcsak dicsőséget, de nagyon sok munkát is jelentett számára, hiszen hetente kétszer-háromszor fellépett, általában új darabokban vagy felújításokban.

1850 tavaszán részben politikai, részben művészeti okokból távozott a Nemzeti Színházból, és európai körútra indult. (A politikai okok:

Kornélia fivére, József, aki a hannoveri huszároknál szolgált, ezredével átállt a magyar honvédekhez, majd hamarosan századosi rangot szerzett; vőlegénye, Lonovics József és annak nagybátyja, Lonovics József egri érsek is kompromittálódtak a szabadságharc alatt. Az utóbbi ráadásul fogságban szenvedett, ezért valószínű, hogy Kornéliának „felsőbb utasításra” mennie kellett, és az sem lehet véletlen, hogy az előadókörút első állomása Bécs volt, ahol a császár előtt lépett fel.) Bécs után Varsó következett, ahol többször megtekintette az előadásokat az orosz cári család és Paszkievics tábornok is. (Említésre méltó, hogy önálló hangversenyein Hollósy Kornélia mindig énekelt magyar dalokat.) A var-

Hollósy Kornélia,
Barabás Miklós kőrajza, 1846

sói sikerek után azonban nem folytatta a külföldi szerepléseket, bár a lapok már holland és olasz szerződésekéről írtak, hanem hazatért Pestre.

A Nemzeti Színház szeretne volna szerződtetni, de ő csak vendégszerepléseket vállalt, mivel esküvőjére készült. A házasságkötésre 1852. április 21-én került sor Aradon. Ezután az ifjú pár Egerbe költözött a férj édesapjához, majd annak halála után, 1853 májusában Bécsbe men-

tek az internálásból hazatért Lonovics József érsekhez. Ekkor már megszületett első fiuk, Gyula.

Amikor Haynaut visszahívta a bécsi udvar, az új kormányzó, Albrecht főherceg lecserélte a Nemzeti Színház vezetését is. Az új intendáns, Festetics Leó gróf tervbe vette, hogy Hollósy Kornéliát visszaszerződteti a színházhoz. Ám sorozatos próbálkozásai kudarcba fulladtak, részben azért, mert Kornélia nem akarta magára hagyni a beteges Lonovics érseket, ráadásul ismét gyermeket várt. A pesti színpadra végül 1855-ben tért vissza, de ekkor már nem Festetics, hanem ismét Ráday Gedeon ült az intendánsi székben.

A Lonovics-Hollósy házaspár először az Egyetem téri Wenckheim-házban la-

kott, majd átköltöztek a mai Astoria szálló helyén álló Zrínyi-házba. Ezen a két helyszínen „működött” Hollósy Kornélia szalonja.

A szalon

Hollósy Kornélia és Lonovics József külön-külön is nagy ismeretségi és baráti körrel rendelkezett, amelynek tagjait szívesen látták vendégül lakásukban. Mivel mindketten nagybirtokos nemesi családból származtak, jó kapcsolataik voltak

az előkelő társasággal. A család néhány tagjának 48-as „múltja” politikai barátságokat szőtt köréjük, Kornélia nagybátyja, Csasz Márton révén pedig az értelmiségi elit tagjai is gyakran látogattak el hozzájuk. És ott voltak még a feleség kollégái és rajongói is.

Mi volt hát e szalon titka, hogy ennyi különböző társadalmi eredetű és foglalkozású embert vonzott? „E művésznővel és e nővel mindenki, akár fényes név, akár kitűnő elme, akár társadalmi állás tüntetné ki, óhajtott megismerkedni – írta később Vadnay Károly. – Sokszor ajtaja nyitját gazdag főúr adta át szegény frónak, előkelő asszony derék polgári nőnek, politikai nevezetesség egy névtelen tisztelőnek. Mindenkit egyaránt a hódolat vitte oda, s a rokonszenv tartotta ott. Bármily távol állottak is egymástól a külvilágban, a művésznő szalonjában egy láthatatlan szál összekapcsolta őket. A nagyrú és mágnás hölgy nem találhatta rangján alóli lépésnek, ha meglátogatja e nőt, kit előkelő és nemes ízlés díszített,

Lonovics-Hollósy Kornélia,
Barabás Miklós kőrajza, 1856

párosulva az asszonyi jószág egyszerűségével; a szegény vendéget pedig nem riasztá vissza sohasem fönnhőz, sem széleség, sem széleség. Jogcímet nyerhetett e szalonban mindenki, ha művelt volt és nemesen élt. A háziasszony szívesen látott mindenkit, aki méltó volt rá. A család »intimusai« mindig azt az ugyanegy találták ott, amit nem lehet megenni, mert csak ritka helyen lehet fölhalálni. A tisztelet, a

hódolat komolysága párosult e légkörben a derült, feszelen vidámság sugárival. Magyar szívesség és úrias műveltség nyomtak vonzó bélyeget e szalonra, mely nem vált sem egyoldalúvá, sem exclusív, sem feszessé. Nem égette a tömjént senki sem tüntetően; a könnyű társalgásnak nemcsak szárnya, hanem tartalma is volt; ha komoly dologról volt szó, az sohasem tette nehézkesé a beszédet, s ha szőnyegre kerültek a nap hírei, pletykái, azok sohasem váltak közönséges mende-mondázássá. A háziasszony vidám kedélye fűszert adott minden tárgyhöz, s a vendégek mély rokonszenv mindig megszabta az ízlés korlátait.”

Hozzá kell tenni, hogy Hollósy Kornélia azért is tudta működtetni ezt a különleges szalont, mert mind társadalmi presztízse, mind az anyagi háttere megvolt hozzá. A színésznő általában sem ekkor, sem a későbbi években nem tartottak fenn klasszikus értelemben vett szalonokat.

Folytatjuk

*Kis Csilla hosszabb írásának rövidített, szerkesztett változatát Bálintné Kovács Júlia teszi közzé. Az eredeti tanulmány a Budapest negyed 2004/4 számában olvasható az interneten.

Bakó Botond

Apai életnyomokon haladva

Dr. Tóthfalussy Veress Éva 70 éves

Veress Évát több mint félévszázaddal ezelőtt ismertem meg a kolozsvári sétateri stadionban. Gyakran megcsodáltam, amint kitartóan gyakorol a magasság meghódításáért. Ez a képessége megmaradt később is, amikor a szellemi munka csúcsait akarta meghódítani. Egyetemi éveink alatt ő is benne élt abban a Bolyai-szellemiségben, amely aztán végigkísérte életútjainkat. Később Nagyenyeden, Horváth Zoltán vendégszerető házában megismertem édesapját, Veress Istvánt is, a kollégium vendiákját.

Évával sokáig nem találkoztunk, majd 1990 után feléledt a gyermekkori barátság. Nemrég a Sétater szomszédságában lévő házukban egy „ökoebéd” elfogyasztása közben a hetedik X küszöbén mesélt az életéről. Nem akármilyen érzés augusztus 20-án születni.

Gyermekéveit édesapja révén – aki tanára, majd igazgatója volt a Bethlen-kollégium téli mezőgazdasági iskolájának – főleg Csombordon és Nagyenyeden töltötte. Az egész családot megragadta az Áprilyt is megihlető gyönyörű természeti környezet. Édesapjával sokat kirándult. A nagyszülők révén a kertészkedésbe is belekóstolt, és edződött a természet-

tel való közvetlen kapcsolatban. Első tanítója Fülöp István, a csombordi iskola későbbi igazgatója, aki kiemelten foglalkozott az okos, érdeklődő kislánnyal. Kisgyerekkori életének meghatározó egyénisége volt Nagy Endre, a Bethlen Gábor Kollégium téli gaz-

dasági iskolájának első igazgatója.

Iskola a kincses városban

Amikor Veress Istvánt meghívták a Kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolára, a zöldségtermesztő tanszék magyar részlegére, Éva tízéves volt, és a negyedik osztályt már a kincses városban végezte el. A 3-as számú középiskolába járt, ahol egy atlétikai versenyen kiválasztották: ekkor került Boldis László és Tóth Erzsébet atlétikai iskolájába, ahol megismerkedett későbbi első férjével, Krézsek Vilmosmal.

Az apai modell a pályaválasztásban és a fokozatosan megjelenő hivatásu-

datban is tettenérhető. A Bolyai Egyetem természetrajz-kémia szakát választotta, és évfolyamelsőként végzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetem biológia–földrajz szakán. Első munkahelye Harasztoson volt, ahol fiatal tanárként megtalálta az utat nemcsak tanítványai, hanem a falu ifjúsága felé is. 1961–1969 között laboránsként dolgozott a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Fizika karán, ahol megszülettek az első találmányai, pl. az ultrahang intenzitásának méréséről, illetve a terápiás generátorokkal kapcsolatban. 1995-től a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Biológia–Geológia Karának docense. Kutatóként és oktatóként eddig 49 évet töltött az egyetemen, ma már óraadó tanárként oktat. Első tudománynépszerűsítő cikke a Korunkban jelent meg az ultrahangok biológiai hasznosításáról. Nemzetközi konferenciák, nyári intenzív tanfolyamok, ösztöndíjas kutatások ismert és sikeres résztvevője. Az ultrahangok tanulmányozásával több tudomány határértékeit érinti, és ezzel kapcsolatban jelentek meg tudományos értékű könyvei is. Tudományos publikációinak száma meghaladja a százat.

Külföldi elismerések

Hobbija közel áll hivatásához: szívesen foglalkozik az ökokertészettel. A Budapesten kiadott Biokultúra folyóiratban sorozatot jelentetett meg, Nagyanyám főztje címmel. Biokertjében ma is szívesen foglalatokodik.

Dr. T. Veress Évának az anyaországban több elismerésben volt része, mint itthon. 2007. szeptember 4-én Budapesten átvette a Sárközy Péter emlékérmét a

kolozsvári Bioklub megszervezésében betöltött szerepéért. Elismertségéről tanúskodnak a vendégprofesszori meghívások is: többek között a budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetemre, valamint a Debreceni Agrártudományi Egyetemre hívták ökoszisztémát oktatni. Több egyesületnek és szerkesztőségnek tagja, többek között a Bioterra, a Kertbarátok lapja és az Erdélyi Gazda szerkesztőségében, valamint az EME, a Romániai Magyar Sajtótársaság, a Kolozsvári Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia köztestületében is tevékenykedik.

„Amely nemzet nem gondoskodik fiaiáról, az nem méltó a jövődre.”

Ravasz László

Igazi önmagát a tudományos munkában és a magas szintű tanári tevékenységben találta meg. Elsőnek népszerűsítette Romániában a környezetkímélő gazdálkodást. Mindvégig a szerény, hivalkodás nélküli magatartás jellemezte. Második férjével, Tóthfalussy Béla rádiószerkesztővel annak súlyos betegségéig munkatársak voltak. Egyetlen lánya, Krézsek Márta szintén a Veress nagyapa nyomdokain indult el.

Édesapjától a természetszeretet, a kemény, igényes munkavégzést, az alaposítást, a pontosságot örökölte. Éva továbblépett a tudományban, nem elégedett meg a középszerűséggel, tudatosan törekedett az eredetire, a szebbre, a jobbra. Tudománynépszerűsítő munkájával jelentősen hozzájárult az egészséges életmód terjesztéséhez. Igazi erdélyi létezés az övé, külföldi tanulmányutakkal és itthon, munkában eltöltött tartalmas, alkotó élettellel. Kívánunk neki boldog születésnapot, hosszú, boldog éveket.

(Megjelent: Szabadság, 2009. 08. 22.)

Vállamra az évek összegyűltek és ránehezedtek

Sylvester Lajos beszélgetése a 101 éves Khell Júliannával

(1. rész)

Lapunk, a Háromszék és más újságok révén gyorsan híre kelt, hogy Khell Juci néni 101 évesen útra kelt és az európai parlamenti választások napjára Marosvásárhelyről haza hozatta magát Bereckbe. A szállítást fia, Khell Ödön bonyolította le, és jött a mamával az ugyancsak Júlia névre hallgató lánya, akitől azt is megtudom, hogy édesanyja keresztnéve tulajdonképpen Hankó Róza

Juci néni Ödön fiával

Julianna, de az utóbbit soha nem használta. Amikor vagy húsz évvel ezelőtt útlevelet készíttetett és a három nevén szólították előbb fel sem fogta, hogy ez ő lenne, annyira elfelejtette a Róza nevet. Khell Róza – ki lehet ez? – kérdezte magától, amíg rá nem jött, hogy róla van szó. A szülőfaluba való visszatérést az indokolta, hogy a helyhatósági választások idején Marosvásárhelyen mozgó urnát kértek a tömbház lakásba, de az erre hivatottak feléje se mentek, Juci néni kerek 100 esztendeje sem hatotta meg őket. Az ifjabbik Jucitól, aki maga is nyugdíjas egészségügyi nővér Marosvásárhelyen a mama családja, a berecki Hankó nevének után érdeklődöm. A családfakutatók ugyanis a legtöbbször a család vezetéknévét tovább vivő férfiak ága-bogait kapcsolják a fa törzséhez, holott az anyai ág

megrájolása legalább annyira fontos, mint az apai.

Khell Júlia: – Van egy tanítónő Bereckben, akinek a férje után Hankó a neve. Ő is Julianna. Négyen voltak testvére. Ezek közül hárman kinn maradtak Magyarországon a háborús menekülés után. Az unokahúga, Hankó Ildikó a manapság sokat emlegetett Demokrata havi munkatársa Budapesten. Édesanyám bátyjának két gyereke volt. A fia '56-ban disszidált Németországba. Ott nősült, felesége német. Három gyerekük született, mindhárom a Hankó nevet viseli. Sajnos nem tudnak magyarul. Időközben meghalt az édesapjuk, és nem volt a családban, akivel magyarul beszélhettek volna. Ezek is szétszóródtak a nagyvilágban. Az egyik Hongkongban él, a másik Dél-Afrikában.

A lány Németországban maradt. A mama másik unokahúga a háború után szintén Magyarországon maradt. A már említett Ildikó Kiszeli István östörténész felesége. Ildikó és a férje évenként látogatnak Erdélybe. Címerükben a Lemhényi Hankó név szerepel.

Erre mondom, hogy Kovásznán ilyen, Hankó nevű völgy, borvízforrás is van, fürdő is volt. Annyira szép ez a völgy, hogy a Kárpátok géniuszának is megtetszett, s ott építettek számára nyaralót, természetesen a helikopterek számára is alkalmas leszálló pályával.

Hankó Vilmos kémikus Parajdon született (1854. március 2.) 1894-től a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Budapesten halt meg (1923. november 21.) Lexikonadatok szerint a kolozsvári tudományegyetemen szerzett tanári oklevelet, tanított a dévai reáliskolában, 1879-ben külföldi tanulmányútra indul, 1882-től a budapesti II. kerületben a főreáliskola tanára. Főként ásványvízelemzéssel foglalkozott. Több könyve jelent meg. Főműve Chemia az ásványtan és földtan elemeivel, továbbá szerzőként jegyzi a Hazai kénes fürdők, A magyar birodalom ásványvizei és fürdőhelyei, a Régi magyar tudósok és feltalálók című műveket. („Hálából” a

A berecki Khell család lakóháza

Magyarok a természettudomány és a technika történetében c. kétkötetes munkából Budapest, 1992 kimaradt.)

Őt esztendővel megalakulása után, 1896-ban az Erdélyi Kárpát Egyesület kiadta Hankó Vilmos Székelyföld című könyvét, amely a korabeli magyar könyvnyomtatás egyik remeke volt. A 350 oldalas mű előszava a következőket írja: „...Az első ilyen iránytű lépést a Székelyföld megismertetésére az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület tette, midőn elhatározta, hogy a Millenium emlékére «Székelyföld» cím alatt díszmunkát ad ki, melyben a Székelyföldet bemutatja szóban és képekben a magyar közönségnek. A munka megírásával Hankó Vilmos doktort, az egyesület választmányi tagját, a Székelyföld alapos ismerőjét bízta meg, ki a legjobb lehetőségét s teljes munkacerejét vetette latba, hogy munkáját élvezetes olvasókönyvvé, minden művelt magyar embernek, öregnek és fiatalnak élvezetes olvasmányává tegye...”. A könyv képeit Goró Lajos, Huszka József és Tull Ödön rajzolták. A könyvet a Magyar Akadémiai Kiadó 1993-ban hasonmás kiadásban újra megjelentette. Úgyszintén Hankó Vilmos a szerzője az „Erdélyrészi fürdők és ásványvizek” című könyvnek is. Kovásznát „Európa leggazdagabb széndioxid feltöréseinek színhelyeként jelöli meg.

Neve a Révai Nagy Lexikonában terjedelmes szócikk elején szerepel.

Az ilyen „rokont” – még ha csak névrokon is nem szabad „lehagyni” a családfáról, mert valahol rendszerint a családfaágak azonos törzshöz kapcsolódhatnak, különösen a ritkább családnevek esetében. A már említett kötet egyetlen Hankó nevű tudóst, Hankó Bélát említi (Poprád, 1896), aki főként hidrobiológiával foglalkozott, s aki Torontóban halt meg 1959-ben.

Folytatjuk

Szomorújelentés

Mély fájdalommal, de Isten szent akaratában megnyugodva a gyászoló család tudatja, hogy

Dr. Mikes Lászlóné szül. Daniel Irén

2009. június 30. napján, életének 84. évében elhunyt.

Felejthetetlen halottunk hamvait 2009. július 17. napján 15,30 órakor a budapesti Nagy Szent Teréz Plébániatemplom altemplomának urnatemetőjében a római katolikus vallás gyászszertartása szerint helyeztük örök nyugalomra. *Szegediné Mikes Borbála*

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Dr. Mikes Lászlóné született Daniel Irén

Pozitív életelveihez következetesen ragaszkodó, nagyon mélyérzésű, kifejezetten ragyogó szellemi képességű, segítőkész személyiséget ismerhetett meg benne a környezete.

Már hivatás választása is tükrözte komoly lényét: szívvel lélekkel a pedagógusi és az édesanyai hivatásra készült és termett. Nagyon szerette a kisebb-nagyobb gyerekeket egyaránt.

Pedagógusi munkája két intézményhez kötötte: munkássága elején a budapesti Deák téri Evangélikus gimnázium, később általános iskolában tanított felsősöket, később már nyugdíjas pedagógusként a szintén budapesti VI. kerületi Erkel Ferenc általános iskolában alsós diákokat tanított és nevelt nagy hozzáértéssel.

Mind a hivatásában, mind a magánéletében megkövetelte saját magától és másoktól is a lelki és a fizikai helytállást (egyenes derékkal vállalni mindig a terheket) az élet minden területén. „Bármit hoz az élet, a problémát fel kell vállalni, erőnk és szívünk szerint minden telhető meg kell tenni az ügy érdekében. A többi viszont már nem rajtunk múlik!”

Igen fontos elv volt számára, hogy élete során mindig mindenki a maximálisat hozza ki saját magából. Az élet adta talentumokat feltétlen lényegesnek tartotta kihasználni. Ő maga (Aranydiplomás pedagógus) is három diplomát szerzett: elvégezte az óvónő képzőt, a tanító képzőt, végül

az egyetemen a földrajz – történelem szakos tanári diplomát is megszerezte.

Pedagógusi munkájában is mindig hangsúlyozta a szülők és a tanárok tiszteletének fontosságát, ennek érdekében normákat és törvényeket állított fel, amelyeknek megtartását egyetlen percre sem engedte feledni tanítványai előtt. A követelés, a szigor, a dicséret, a következetesség nála tökéletes egyensúlyban volt.

Feltétlenül hitt az igazságosságban. Aki többet tesz a többiekénél, az élettől többet is kell hogy kapjon. Az élet, illetve az emberek adta igazságtalanságoktól nagyon szenvedett.

Mindig nagyon fontosnak tartotta, saját részéről is, ha tévedett, elnézést kell érte kérni. A kicsi gyerekekben is tisztelte az embert. Soha sem alázta meg tanítványait.

A humor(érzék), mint az élet nehéz perceit is megkönnyítő isteni adományt,

mindig igyekezett felhasználni a nehéz helyzetekben. Bár életén átvonult a történelem, a II. világháború, és szeretteinek, családtagjainak (édesanyja, férje) elvesztése megkeserítette az életét, mindig mindenkit igyekezett jó kedvre deríteni. Környezete hálás volt érte.

Kollégái is szerették, tisztelték és becsülték emberi magatartásáért. Tanultak tőle. Rendkívül széles érdeklődési körű, nagyon művelt ember volt. Fő érdeklődési területe felölelte a biológiától, orvostudománytól kezdve a földrajzon (mint szintetizáló tudományon át) az irodalomig mind a humán, mind a reál területeket. Kimondottan közel álltak hozzá a versek (Babits, Weöres Sándor, Kosztolányi stb.) A természet igen fontos volt számára: ez többek között a növények gondozásában és az állatok (elsősorban a kutyák) sze-

retetében is megnyilvánult. Élete végéig fontosnak tartotta az otthoni szép és rendezett környezet, mint életteremtés fenntartását. Ennek része volt többek között kedvenc virágainak a gondozása is.

Igen nagyra értékelte a baráti kapcsolatokat, élete végéig ápolta őket.

Mint édesanyja el is várta és támogatta is a legőszintébb kapcsolatot a lányával. Mindig segítőkész tanácsaival sokat lendített az élet nehéz helyzeteiben. Komoly elvárásainak sajnos sokszor igen nehéz volt, nem is mindig sikerült megfelelni. A halálával jelentkező úrt hosszú ideig senki és semmi sem fogja tudni betölteni lánya életében. Sajnos a nagyon vágyott unoka nem adatott meg neki.

Gyászolják: lánya Borbála, rokonai, barátai, kollégái, osztálytársai, tanítványai, szomszédai, ismerősei.

Egyházi Hírlevél

Szeptember mindig az év kezdés ideje, hiszen mindannyiunk számára az iskolaév keretbe foglalja tevékenységünket.

Persze érdemes kicsit visszatekintnünk az elmúlt időszakra.

Áprilisban, a genocídium ünnepe kapcsán egy kérdőívvel kerestem meg az örmény katolikus közösséget. Itt az újságban és sok más fórumon. Számomra nagy csalódás, hogy összesen két válasz érkezett. Éppen ezért továbbra is nagy kérdés számomra, hogy hogyan menjen tovább az örmény katolikus közösség. Mire van igény, mire van szükség? Az elmúlt időszak tapasztalata, hogy csak a három jeles ünnepen (genocídium, Világosító szent Gergely ünnepe, Fogolykiváltó Boldogasszony ünnepe) telik meg kápolnánk. És bár biztosan nekem is nagyobb erőfeszítéseket kellene tennem, egyelőre nem látom a kitörési pontokat, hogy hol és hogyan szólíthatók meg az örmény katolikus hívek.

Leginkább az szembeötlő jel, amint azt a Világosító szent Gergely ünnepén is mondtam a Szentmisében, hogy az ünnepi misén közel én voltam a legfiatalabb, ami 50 felé közeledve nem nagy dicsőség.

Továbbra is hívom és várom a testvéreket minden vasárnap az Orlay utcába 16.30-ra a szentmisére. A szentmise nyelve egyik héten örmény, a másik héten magyar. Szeptemberben 6-án és 20-án örmény nyelvű, 13-án és 27-én magyar nyelvű lesz a liturgia. Szeretettel hívom a testvéreket *Fogolykiváltó Boldogasszony* ünneplésére, amely templomunk védőszentje, *szeptember 27-én 16.30-ra.*

Fülöp Ákos, lelkész

„Az ember nem akkor éri el az imádság teljességét, amikor leginkább önmagát fejezi ki, hanem amikor hagyja, hogy Isten a legteljesebben jelen legyen benne...”
(II. János Pál Breviáriuma, X/4.)

Szentignáci lelkigyakorlatok – a mindennapok lelkigyakorlata

A hétköznapi gondjai sokszor ellepnek minket, életünk olykor célját, értelmét veszti. Kapcsolataink elakadnak, terméketlenné, üressé válnak. Sokszor nem is tudjuk, milyen sebeket hordozunk magunkban, de érezzük, hiányzik az öröm, a lendület, az erő. Néha szavaink sincsenek a belső élményeink megfogalmazásához. Egymáshoz tartozásra, elfogadásra, a dolgok megértésére vágyunk.

A szentignáci szemlélődő ima, könyvek, beszélgetés, magunkra és társainkra figyelés sokat segíthetnek. Minderre lehetőség van Beöthy Tamás atya vezetésével a jezsuiták Mária utcai Rendházában. A „Mindennapok lelkigyakorlata” különböző, hosszabb rövidebb programjain visszatálunk igazi valónkhoz, a szeretett, szép, isteni teremtményhez. Együtt keressük, hogyan tudjuk jobban megismerni és szeretni önmagunkat, embertársainkat, hogyan lehetünk élető, boldogabb kapcsolatban Istennel, házastársunkkal, barátainkkal, munkatársainkkal, önmagunkkal.

A programok alapja a teljes Szentírás. Napi fél/egy órás otthoni egyéni munka heti egyszeri megbeszéléssel Szt. Ignác lelkigyakorlatai és módszerei alapján, különös figyelemmel a szemlélődés tanulására és gyakorlására. A Szentírás jeleneteibe való beleéléssel, egymással való beszélgetéseinkben tapasztaljuk meg az Atya, Jézus és a Szentlélek irántunk való szeretetét, ismerjük fel Isten ránk vonatkozó tervét, gyógyul a bennünk megsebzett gyermek.

Ha szeretnél igazán boldog lenni, boldogító kapcsolatban élni Istennel, önmagaddal, másokkal gyere a Mindennapok lelkigyakorlata különböző programjaira!

Helyszín: 1085 Budapest, Mária u. 25., Jezsuita Rendház

Kisérők: P. BEÖTHY Tamás jezsuita atya és világi munkatársai

Jelentkezés személyesen: 2009. szeptember 29. és október 6. du. 16–19 óra között a Mária utcai Rendházban, vagy telefonon: Csorba Vera: 06-30-496-0197; Velencei Katalin 06-20-426-2716

Kezds: 2009. október 13.

Felhívás

2010 második felében az EÖGYKE szeretné megjelentetni a 2000-ben kiadott *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvét javított, bővített kiadásban. Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a hiányzó, vagy téves adatokat mielőbb megküldeni szíveskedjenek akár Gudenus János József (e-mail: gudenusjj@gmail.com; postacím: 1211 Budapest, Kiss János alt. u. 61. fsz. 1., telefon: Ady Endre Múzeum 10–17 óráig 337-8563; mobil: 06-20-515-9725), akár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (postacím: 1251 Budapest Pf. 70.) címére.

Szerkesztőség

Örmény-magyar gyermekrovat

(31. rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, szüleitek és nagyszüleitek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:

dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Romania

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

Váhán Mámigonián (Kr. e. 480–510.)

Vártán unokaöccse, Váhán Mámigonián, egy lángoló szívű fiatalember volt. Kemény kézzel vette kézbe az ország kormányzását, és hosszú éveken keresztül küzdött a perzsák ellen. Kevés harcosa volt, de hegytől hegyig vándorolt és megtámadta a perzsa erődítményeket. Katonái sokkal több ellenséget megöltek, mint az avarayri ütközet alatt. A perzsák végül is kénytelenek voltak elfogadni az örmények békefeltételeit: Örményország keresztény ország marad, és nem fogadja el a perzsák tűzímádó vallását. Ugyanakkor kérték, hogy minden embert legyen egyenlő a törvény előtt, és mindenkinek legyenek azonos jogai. A békekötés után Váhán győzte-

sen vonult be a fővárosban, Tvinbe.

Ez volt az első ilyen békekötés a keleti országokban.

Milyen feltételekhez kötötték az örmények a perzsákkal való békekötést?

Molnár Zsófia (Marosvásárhely) válasza a júniusi kérdésre:

Az örmény irodalom aranykora Kr. u. V. sz., mivel ekkor a Perzsa részen elkészül az ABC, Bibliát és más könyveket fordítanak.

Az örmény ABC-nek, ami 36 jeltől áll – Meszrop Masdoc volt a megalkotója.

Köszönetnyilvánítás

Hálásan köszöni az Egyesület Ambrus József tagtársunk 100 EURO adományát, melyet az egyesület működésének költségeihez ajánlott fel.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Örmény népviseletben szerepelt a szamosújvári kórus az erzsébetvárosi Nagyboldogasszony-napi búcsún

Fővárosi Örmény Klub

2009. szeptember 17. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Mi így készülünk '56 ünnepére

Filmvetítés

„Népek Krisztusa, Magyarország” 1956

I–IV.

Jelenczki István filmje

I. rész: *Megszállás és diktatúra* (59 perc)

II. rész: „*Mint az első szerelem...*” (84 perc)

Ének: *Lovász Irén*; Narrátor: *Blaskó Péter*

Vezető operatőr: *Kőrösi András* (MOT); Operatőrök: *Farkas Tibor*,

Bándi Molnár László, Jelenczki István, Lovasi Zoltán, Szender Gábor

Gyártó: Angelus Bt. 2004–2007

A III–IV. rész vetítésére október 15-én 17 órakor kerül sor

a Fővárosi Örmény Klubban, amelyen vendégünk lesz *Jelenczki István* is.

Rendezi:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(felfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

és a Budapest Főváros II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 152. szám
2009. október

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtatn és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„Mindenható vagy, Seregek Ura, aki az örökkévalóság királya vagy, aki az eget egében trónolsz, és fényt támasztasz teremtményeidben. Aki alázattal leszálltál a földre, Néked ajánljuk fel ezt az áldozatot. És a Te szent nevedet dicsőítjük, Urunk, aki szenteid megkoronázója vagy. Mert ők a mi közbejáróink, mindenható Urunk, a Te királyságodban.”

Ez is kerubéne (Világosító Szent Gergely ünnepére, de a szentet nem említi). Az ég és a föld kapcsolatáról esik benne szó. A keleties ízű fokozás mondja az Úrról: „az eget egében trónolsz”. De ez nem jelenti, hogy ne lenne kapcsolata a földdel. Ebben szerepük van a szenteknek is, kiket Isten emelt az égbe, hogy közbejáróink legyenek. Az örmény egyház tiszteli a szenteket!

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Az emlékezet lángját tápláljuk

A Fővárosi Örmény Klub szeptemberi klubdélutánján az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat olyan filmet mutatott be, amely a mozikban nem látható. A „*Népek Krisztusa, Magyarország*” 1956 című film rendezője, *Jelenczki István* a film vetítése előtt egy villámlátogatás idejéig megtisztelte a rendezvényünket, és a klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* arról is beszámolhatott, hogy a filmrendező elfogadta meghívásunkat egy közönségtalálkozóra, amelyre az október 15-ei klubdélutánon, a harmadik és negyedik rész vetítését követően kerül sor.

A klubest első részében tájékoztatásokat és meghívásokat kaptunk a szeptemberi és októberi rendezvényekre, amelyeket a füzetekben is közreadunk. Október 6-ára, az aradi vértanúkra és az 1948/49-es forradalomra és szabadságharcra az idei, 160. évforduló emlékünnepeken emlékezünk, október 2-án, pénteken 17 órától a Fővárosi Önkormányzat dísztermében.

A klub háziasszonya fontosnak tartja azt is, hogy az ifjabb generációk is megismerjék 1956 hiteles történetét. Mi a filmvetítéssel készülünk '56 ünnepére. A filmben az október 23-i forradalomnak és sza-

badságharcnak résztvevői emlékeznek, – köztük Pongrátz Gergely és Ödön is –, történészek közreműködnek, nyilatkoznak. „A filmből így többet megtudhatunk, mint a családtól, vagy amit a személyes tapasztalatok megmentettek. Mindezt átadhatjuk gyermekeinknek, unokáinknak, barátainknak, hogy mindenki megismerje az 1956-os forradalom és szabadságharc hiteles történetét. Az emlékezet lángját mi mindig fogjuk táplálni.” – mondta dr. Issekutz Sarolta. A film rövid ismertetőjét a harmadik oldalon adjuk közre.

Béres L. Attila

A Magyarok Háza Bartók termének közönsége a klubdélutánon

„Népek Krisztusa, Magyarország” 1956

„Ez a magyar erdő, ez a mi Hazánk, ezt járjuk, az avarban néha megállunk, novemberi őszre gondolunk, és azt mondjuk, hogy megérte, csodálatos volt, tőlünk tanult valamit, ha tanult a világ.”

Végyvári Vazul

A film Magyarország utolsó hatvannégy évének történelmi folyamatában mutatja be az 1956-os forradalom és szabadságharc előzményeit, eseményeit, leveretését és példátlan megtorlását, valamint a magyar sorsra és életútra gyakorolt, máig tartó hatását.

A főtáruló forradalom története párhuzamosan jelenik meg a személyesen átélt és megélt csodával és tragédiával, valamint a történészek, szakkutatók által dokumentált, írott történelemmel. A forradalomban

részt vevő és a megtorlást elszenvető hősök vallanak élményeikről, mint Fekete Pál, Molnár V. József, Oláh Vilmos, Pákh Tibor, Pongrácz Gergely, Pongrácz Ödön, Végyvári Vazul, Wittner Mária.

A megszólaló szakértők mindegyike kiváló kutatója és elemzője a XX. századi magyar történelem sorsfordulóinak: Földesi Margit, Horváth Miklós, Kahler Frigyes, M. Kiss Sándor, Szakály Sándor, Zétényi Zsolt, Zinner Tibor.

A film eredeti kép és hangarchívumok segítségével, a személyesen átélt történelmi élményekkel, az írott és kutatótt történelmi tényekkel mutatja föl azt a csodát, amely a Nemzet egységében öltött testet 1956 októberében, a forradalom és szabadságharc napjaiban.

Fővárosi Örmény Klub

2009. október 15. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Mi így készülünk '56 ünnepére

Filmvetítés

„Népek Krisztusa, Magyarország” 1956

I–IV.

Jelenczki István filmje

III. rész: A kádári ellenforradalom (85 perc)

IV. rész: Elárult forradalom (63 perc)

Ének: Lovász Irén; Narrátor: Blaskó Péter

Vezető operatőr: Kőrösi András (MOT); Operatőrök: Farkas Tibor, Bándi Molnár László, Jelenczki István, Lovasi Zoltán, Szender Gábor

Gyártó: Angelus Bt. 2004–2007

A film vetítését követően közönségtalálkozó a film készítőjével, Jelenczki Istvánnal

Rendezi:

Budapest Főváros II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Támogató:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Raduj Klára

Erdély-járás felsőfokon

(2. rész.)

Székelyvarság – Székelyudvarhely – Székelykeresztúr – Kissolymos – Székelyudvarhely – Székelyvarság a negyedik napon.

A Székelyudvarhelyig tartó 30 km-es buszozás közben Gyuri bácsi okosított minket. Hallottunk az 1895-ben Zetelakán született Boros Fortunat erdélyi ferences tartományfőnök, történész íróról, aki a romániai kommunista rezsim vértanúja. Márton Áron püspökhöz hasonlóan dacolt a kommunista rendszer elhatalmasodó egyházgyűlöletével. 1951. augusztus 20-án Szent István ünnepén, a romániai rendházakból összeszedték a szerzeteseket. Fortunát atyát a készülő Duna-csatornához internálták egy munkatáborba, ahol embertelen körülmények között dolgoztatták. 19 hónap után tüdőgyulladást kapott, a magatehetetlen beteget, mint gyengélkedőt agyonverték 1953-ban.

Hallottunk az erdélyi, magyar alapítású (XVI. század), judaizáló vallási közösségről, a szombatosságról és Péchy Simonról. A szombatosok a holocaust áldozatai lettek, a koncentrációs táborokból visszatérők kivándoroltak, szétszórtak Erdélyben, Romániában. A közösségre végső csapást mér Ceaușescu, aki leromboltatta lakhelyüket, víztározót alakított ki (Bözödújfalú).

Székelyudvarhelyi városnézés után Székelykeresztúron felkerestük a Gyárfás kúriát és kertjében Petőfi körtefáját. A kúriát a XVII. században a Wesselényi család építtette, majd a Bethlen és a Kemény családoknak volt az udvarháza, a hozzátartozó birtokkal együtt. Ezt vették meg Gyárfásék. Ide érkezett meg Bem tábornok kíséretében a fehér egyházi csatában hősi halált halt Zeyk Domokos társaságában Petőfi Sándor, aki 1849. július 30-ról 31-re virradó éjszakán a ház akkori gazdájának, Varga Zsigmondnak a vendége volt.

A kúria udvar hátulsó részén áll a körtefa is, melyről azt tartják, hogy Petőfi Sándort ő látta verset írni utoljára. Erről szól Kányádi Sándor költő verse is, a fát körülölelő faragott, díszített kerítésre épített márványtáblán: „Haldoklik az öreg tanú / Petőfi vén körtefája / Azt beszélik ő látta volt / Verset írni utoljára.”

Székelyudvarhelyi városháza

A kulináris élvezetek ezen a napon sem maradtak el, meglepetések hada várt minket Kissolymoson, Gyuri bácsi portáján. Az unitárius templom megtekintése után – ahol a polgármester volt kalauzunk – bezúdulván Gyuri bácsi kertjébe egyik ámulatból a másikba estünk. Először is Gyuri bácsi világ-

Gyárfás kúria – Petőfi Sándor itt töltötte utolsó éjszakáját

híres piros mellényét sujtásos székely mellényre, ingre cserélte. Azután szíveslátás pálinkával, kemencében sült túrós lepénnyel. A terített asztalokon házi kenyér, sajt, alma a borkóstoló korszolyája gyanánt. Őt féle kiváló bort ismerhettünk meg útitársunk *Módos Péter* szakszerű vezetésével: 2008-as évjáratú kelementelki küvét, 2007-es évjáratú prédikátor küvét, dicsőszentmártoni souvignon blancot, 2007-es fűszeres traminit, 2005-ös évjáratú Arad környéki kadarkát, és kékfrankost. A versenyt

a kadarka nyerte igen emelkedett hangulatban.

A napot a székelyudvarhelyi örményekkel való találkozás koronázta. Kiállítás megnyitóra mentünk a Palló Imre művészeti iskolába, az eseményről a helyi sajtó is bő terjedelemben adott hírt. A kiállítás anyaga az ecsmiadzini építészetet, a fémművességet, a fafaragásokat, a szőnyegszövés remekeit, a hímzéseket, a nyomott textilanyagokat, a miniatúrákat, valamint a festészetet mutatta be művészi fotókkal. A Jerevántól félórányira

Szíveslátás Kissolymoson, mellényben Dr. Szarka György vendéglátó

található Ecsmiadzin városban, az örmény keresztények Rómájában van az örmény apostoli egyház fejének, a katolikosznak a rezidenciája és itt található a Világosító Szent Gergely által tervezett, 301–303 között felépült székesegyház. Évszázadok óta itt gyűjtik az egyházi közösségek, örmény művészek adományait. A művészi fotókat dr. Issekutz Sarolta

Kiállítás megnyitó Székelykeresztúron: dr. Issekutz Sarolta, Bodurján János és Szálasy Ferenc

elnökszöveget gyűjtötte és bocsátotta rendelkezésre.

A helyi lap a következőképpen számolt be az eseményről: „Szálasy Feri bácsi kezdeményezésére és bőkezű támogatásának köszönhetően, tegnap, augusztus 25-én délután 5 órai kezdettel Örmény Estet tartottak Székelyudvarhelyen. Az Ecsmiadzin kincsei fotókiállítás megnyitásával kezdődött a rendezvény, amelyet Bodurján János, a Palló Imre Művészeti Szakiskola igazgatója néhány bevezető szava után, dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke nyitotta meg a Palló Imre Művészeti Iskola Kosuth L. utcai pincegalériájában. A megnyitó után egy rövid zenei csomó következett, majd a dr. Issekutz Sa-

rolta a kulturális egyesület égisze alatt működő Erdélyi Örmény Múzeum Kiadó eredményeiről beszélt, és négy új könyvet mutatott be. 15 könyv 12 év alatt. Jelentős ez az eredmény, ha a körülményeket is figyelembe vesszük. Az a húszezernyi erdélyi magyar örmény, a nyelvi hovatartozását megcáfolva, a Trianoni békediktátum utáni szétszórásban is megtartotta kultúráját. Ilyen körülmények között, dicséretre méltó, hogy egyáltalán közösségről, beszélhetünk. Az pedig, hogy ilyen színvonalas kulturális eseményekkel gazdagítják az erdélyi, székelyföldi palettát, egyenesen csodaszámra vehető. A szétszórást követő egymás közti hidak és a felénk indított kezdeményezések azok, amelyeket mi, székelyek példaképpen helyezhetünk magunk elé. Az eseményt hirdető plakát alján ez olvasható: „Szeretettel várunk minden örmény származású és szimpatizáns érdeklődőt.” *(Szeretettel várjuk egymást! Szerző: Jánosi András, megjelent: Erdély ma 2009. 08. 26.)*

A kiállítás megnyitót és könyvbemutatót baráti vacsora követe, ami alkalmat

Szíveslátás a Nagyg forrásánál – jobbról Fifán Csaba iskolaigazgató

adott az örmény kapcsolatok elmélyítésére. **Az ötödik nap a természetjárásé volt: Tálásbérce – Tálásdombi kilátó – Csorgó patak – Csorgó vízesés – Jézus forrása – Nagyg forrása.**

A jó Isten csodálatos időt „rendelt ki” a 12 km-es gyönyörűséges túra naphoz. Erről nem lehet beszélni, ezt át kell élni, látni kell a zöld legelőket, a kristálytisza forrásokat,

patakokat, be kell lélegezni a friss hegyi levegőt. Itt az ember elveszíti saját alkotásaiból táplálkozó önhittségét, és lelkét felemeli a teremtett világ csodája.

A kulináris élvezetek itt sem maradtak el, ha valaki igazi élvezetet keres, akkor a Nagyg völgyében házi kenyérre, ordára, juhsajtra, lila hagymára igyon forrásvizet.

Pihenésképpen az Édenkertben *Dénes Imre* bemutatta a zsindegy pattintást és a csebrecke készítményt. A dedikált csebreckék gazdára találtak a mester nagy

Jóllakottan a Nagyg forrásánál

örömeire és büszkeségére. A túra egész ideje alatt gyakoroltuk a botozást, kapunk dicséretet is, és biztatást a tökéletesítésre, aminek jó alkalmát a jövő évi Erdély-járás.

Érkezésünkkor *Tifán Csaba* portáján már gyönyörű gúlában állt a zenés búcsúest kelléke, a máglya. Vacsora után érkezett a Tarnai együttes, hogy zenével és vidám mesés történetekkel tegyék vidámmá a búcsút Székelyvárságtól.

Folytatjuk

Felhívás

2010. második felében az EÖGYKE szeretné megjelentetni a 2000-ben kiadott *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvét javított, bővített kiadásban. Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a hiányzó, vagy téves adatok javítását mielőbb, legkésőbb 2010. március 31-ig megküldeni szíveskedjenek akár Gudenus János József (e-mail: gudenusjj@gmail.com; postacím: 1211 Budapest, Kiss János altbgy. u. 61. fszt. 1.; telefon: Ady Endre Emlékmúzeum, szerdától–vasárnapig, 10–17 óráig 337-8563; mobil: 06-20-515-9725 / este), akár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (postacím: 1251 Budapest Pf. 70., e-mail: magyar.ormeny@t-online.hu) címére.

Szerkesztőség

Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)

„... ahol az álmok összeérnek ...”

Zarándokút P. Fogolyán Miklós Omech. velencei szerzetes,
volt gyergyószentmiklósi plébános halálának 10-ik évfordulóján.
(1. rész)

Augusztus első hetében nyugat fele indulva, Európa útjait járó örmény elődeink nyomába szegődtünk. P. Fogolyán Miklós Lukács mechtarista atyára emlékezünk, aki ezelőtt 10 évvel hagyott itt végleg bennünket. A sokszínűség jegyében verbuválódó csoport Erdélyből: Sepsiszentgyörgy-Csíkszépvíz-Csíkszereda-Gyergyószentmiklós-Szászrégen-Marosvásárhely-Torda- Nagyvárad és budapesti örmény-magyarokból állt. A résztvevők korban 10-80 életév közöttiek, képzettségüket tekintve jogász, orvos, üzletember, vállalkozó, mérnök, tanár, diák, akiket a megismerés reménye és lehetősége szoros egységbe kovácsolt.

1. nap

Utunk első állomása Bécs volt, ahol rendeltetészerűen a Stephansdomhoz igyekeztünk, hiszen ez Ausztria történetének, sorsának jelképe. Először megismerkedtünk történetével, és azután tekintettünk meg a csodálatos templomot. Építéséről annyit tudunk, hogy az alapkövetétel 1137-ben volt, a legenda szerint babenbergi II. Henrik Jasomirgott álmában egy mindennél hatalmasabb templomot látott, ennek hatására rendelte el a templom építését. A régi templom alapjaira újabbat emeltek, bővítették, átépítették, a székesegyház kibírt két török ostromot, a francia háborúkat, a II. világháború utolsó napjaiban csaknem fele elpusztult, mégsem vált háborus emlékké, újraépítése Ausztria feltámadásának jelképe lett. 1952-ben nyitották meg újra a székesegyházat, a

régi roncsaiból újrantótt Pummerint az Északi toronyba helyezték 1957-ben.

A *Bécsújhelyi oltár* négyszárnyú, emeletes szárnyasoltár 1447-ből, a *Szenvedő Krisztus szobra* a Borbála kápolna falán, a *középhajó főoltára*, a *szentély üvegablakai*, a *Frauenaltar Mária napfényben kegyképpel*, a *Cseléd Madonna képe*, a *hajnali misére járó cseléd lányok imahelyén*, a *Máriapócsi Könnyező Mária kegykép*, vagy a homokkötőmből ké-

Karlskirche-Borromei Szent Károly templom

A bécsi mechitarista kolostor refektóriumában Vahan Hovakimian szerzetes és Dr. Puskás Attila

szült, lábazatból virágként kiemelkedő szószék, oldalán a négy egyházatya Szt Ambrus-Jeromos-Gergely-Ágoston és az un. „fenstergucher” a szószék ismeretlen alkotójának ábrázolásával, a lépcsőkorlát állatfigurái - mindezek szemrevételezése maradandó élményt jelentett. Örmény őseink talán a templom bejárata mellett látható mérőszabvánnyal ellenőrizték, hogy bécsi kereskedő becsületesen mérte a posztót...

Ezután Bécs legszebb barokk templomához siettünk. A *Karlskirche-Borromei Szt Károly templom* VI. Károly császár 1713-ban a pestis járvány leküzdésének emlékére emelteti J.B.Fischer von Erlach által, akinek ez a második, egyben legjelentősebb munkája. Innen sétára indultunk a császárvárosban: *Staatsoper, Rathaus, Parlament, Burg Theater Színház, Alte Hofburg, Neue Hofburg – Régi és Új császári palota* épületei – tereparkok-utcák ölelésében a Habsburg ház erejét, nagyságát, fényét idézik.

A Hofburg mögött, a Mechitaristengasse 4 szám alatt találtunk rá a bécsi mechitaristák rendházára.

A templomot nyitva találtuk, ahol – habár nem voltunk bejelentkezve – a Szent Áldozatot befejező Hovaghimian atya kalauzolt bennünket a rendház ebédlőjében és a templomban. Mindössze három szerzetes lakja jelenleg a rendházat, mesélte az atya, aki pontosan ismeri erdélyi örmény történelmünket, és rögtön említést tett az egyetlen erdélyi mechitarista szerzetesről, P. Szekula Ágostonról, aki jelenleg

a Los Angeles-i örmény iskola igazgatója. Megtudtuk, hogy a rendet Peter Manug, rendi nevén Mechitar, vagy magyar fordításban Vigasztaló 1701-ben alapította Konstantinápolya, de hamarosan el kellett hagyni az Oszmán Birodalom területét. A Peloponeszoszi félszigeten telepedtek le, ahol XI. Kelemen pápa megerősítette a rendet, és elkötelezték magukat Szt. Benedek regulája mellett. Emiatt is bencéseinek nevezik őket, ill. az örmény kultúra és tudományosság terjesztése miatt Kelet jezsuitáinak is becézgetik a rend tagjait, akiknek Libanonban, Velencében, Istanbulban, Amerikában vannak tagjai. Bécsbe 1810-be költözött a rendtagok egy része, ahol nyomdájuk, múzeumuk van, és itt készítik egy 1680-ban írt recept alapján a híres „Mechitarine” gyógynövénylikőrt, amit sajnos nem sikerült megköstölni, mert vasárnap lévén az üzlet zárva volt.

A nap fénypontja a *Schönbrunn- Nyári rezidencia* meglátogatása. A palota, a *Belvedere, Gloriette, Neptun kút*: a régmúlt idők szép jelképei, ahol az uralkodó családi élete és a császári politika ténye-

zói összefonódtak. Amint Bécs a császári udvart, a Habsburg dinasztiát jelenti, úgy Schönbrunn Mária Terézia alakját idézi, azt az uralkodót, aki méltányolva az otthonából elüldözött, szétkergetett örmény nép tagjainak élni akarását, még ha nem is érdek nélkül, de segítséget nyújtott nekik, lehetővé téve megélhetésüket Erdélyben: vásáros kiváltságleveleket adományozott, szabad kereskedést biztosított, az örmények háláját címek-rangok adományozásával viszonozta.

A park színpompás virágainak illata, a fák lombjainak susogása, a szökőkutak csobogása kísért tovább Klagenfurtig, szállóhelyünkre.

2. nap

Másnap Róma felé utazva az Alpok volt utitársunk, rövid pihenőt tartva ismerkedtünk Padova városával. Idegenvezetőnk már a buszban ráhangolt a találkozásra, levetítve Szent Antal életét, aki ebben a városban élt, és itt van eltemetve. Igencsak régi alapítású település, a rómaiak korában Itália legnagyobb városa volt.

Hírnevét a azonban a Lizabonból származó Szt Antalnak köszönheti, de híres volt az 1222-ben alapított, középkori egyeteme is, – kiemelten a jogi kar –, aminek falai közt több kiváló elme pallérozta tudását.

A városban természetesen a *Basilica di S. Antoniot* tekintettük meg: Szt Antal tiszteletére emelt templom román-gótikus stílusban épült 1232–1307 között. A főoltár domborművei Szt. Antal csodáit áb-

rázolják, valamint az előtte lévő nagy bronzfeszület Donatello alkotásai. Szt. Antal Ferences rendi szerzetesként került Padovába, ahol igencsak népszerű volt, 1231-ben halt meg, a bazilika kápolnájában temették el.

A bazilika előtt ékeskedik *Gattamelata*, a híres condottiere lovasszobra. A szobrot Velence állíttatta hadvezérének Erasmo de Narni-nak, akit katonái neveztek el *Gattamelata*-Tarkamacskának, a szobor alkotója szintén Donatello. A *Prato della Vale-Szoborpark* mellett, ahol a Padovában tanuló 82 híresség, és köztük az itt tanuló Báthory István szobra látható a parkban. Padova örmény vonatkozásban is fontos város, hiszen a két híres indiai lovag, Murat és Raphael itt is nyitott egy gimnáziumot az örmény ifjúság nevelésére, amit később Párizsba költöztettek. A nagylelkű örmények nevét Erdélyben is ismerjük, hiszen az erzsébetvárosi örmény iskolát még ma is Raphael gimnáziumként emlegetik.

Estére érkezünk a Róma közelében lévő, Tirrén-tengerparti szállásunkra. Az uta-

Szent Antal Bazilika

zás, a látvány, a nyári hőségtől elcsigázottan tértünk nyugovóra.

3. nap

Az új nap, új meglepetésekkel, újabb élményekkel kecsegtetett, következett az „örök város”: Róma az ókori Római Birodalom, a középkori Egyházi állam és 1871-től az egyéges Olaszország fővárosa. A Római Birodalom a népvándorlás korában felbomlott, a császárság utolsó két évszázadában

A zarándokok a Szent Péter Bazilikában

Róma püspöke a kereszténység körében tekintélyes politikai-gazdasági hatalommá vált, a középkorban tényleges világi hatalommal bírt. Ennek a kettős világi+egyházi hatalomnak eredménye Róma kulturális és művészeti központtá válása. A pápák 1860-tól világi hatalmukat elveszítették, visszavonultak a Vatikán félnegyzetkilométernyi területére, létrehozva a világ legkissebb önálló államát, aminek önállóságát az Olasz királyság a lateráni szerződésben, 1929-ben elismerte. A Tiberis jobb partján az un. *Ager Vaticanus* területén fekszik és mindössze IV Leó pápa által épített, fallal övezett város(rész), a hozzá csatlakozó Szent Péter bazilika, a bazilika előtti Szent Péter tér és még néhány épületrészre korlátozódik.

Utunk a *Piazza di San Pietrorra*, a *Szent Péter térre* vezetett: itt áll a kereszténység legnagyobb temploma, a Vatikáni bazilika. A teret maga a templom és a kupola, Michelangelo alkotása, valamint a két félköralakú oszlopsor, a Colonnade, Bernini munkája uralja – az egyház és

annak két kitárt karját jelképezve, amint egyetemes öleléssel fogja át az egész emberiséget. Bernini tervezte elipszis alakú tér egyedi műalkotás elrendezésében, díszítésében. Lenyűgöző a térburkolat Napóra rajzolata, a valamikori Nero cirkuszából származó obeliszk, a két szökőkút, az a márványlap, ami jelzi az elipszis un. gyűjtőpontját, ahonnan a négyes oszlopsor egymás takarásában áll, egysorosnak látszik.

A *Szt. Péter bazilika* helyén a római korban Néro cirkusza állt és ebben az időben feszítették keresztre magát Szent Péter apostolt, testét a közelben temették el. Kétszázötven év múlva, 324-ben Constantinus bazilikát emeltetett sírja fölé. A pápák 72 évig tartó Avignoni tartózkodása idején a bazilika elhanyagoltta, romossá vált. II. Gyula pápa Bramantera újra kezdte az építkezést 1500 körül, a kupola építése az idős Michelangelo munkája, amit végül tanítványai fejeztek be. A templomot végül is VIII. Orbán pápa szentelte fel 1625-ben.

Folytatjuk

Kali Kinga

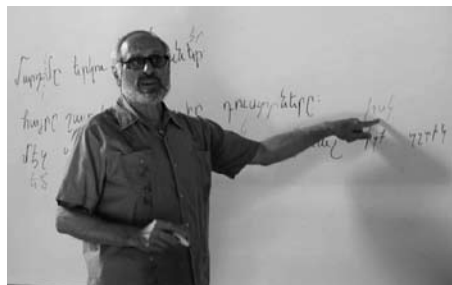
Szőlőszentelés Szent Lázár szigetén

*Részletek egy velencei naplóból**(1. rész)*

Augusztus 15-ike idén szombatra esik, így Nagyboldogasszonyt két napig is lehet ünnepelni. A velenceiek az első napon most is, akárcsak általában, Torcello-szigetén celebrálják a Szűz Mária Mennybemenetelének szentelt nagymisét. Torcello a Lagúna egyik legtávolabbi szigete – szinte egy óra út a vaporettoval, 9–10 kilométer Velencétől, – s egyben a legrégebb óta folyamatosan lakott. A történészek szerint fénykorában 12 plébániatemplommal és 16 kolostorral rendelkezett, a számos palotáról nem is beszélve (még egy római korból származó palota alapjait is megtalálták itt, 2 méterrel a tengerszint alatt,

amiből arra következtetni, a sziget a Kr. u. 1. században is lakott volt) – azonban mára már mindezek az épületek elpusztultak, feledésbe merültek, ma csupán egy négy épületből álló épületegyüttes áll itt látnivalóként. Az egyik ezek közül a 11. századi, velencei-bizánci stílusban épült Santa Maria Assunta katedrális (amelynek neve annyit jelent: Szűz Mária Mennybemenetele), ahol az ünnepi koncerttel egybekötött misét tartják. A katedrális-bazilika Velence egyik legrégebbi szakrális emléképilete: jelenlegi formájában 1008-ban szentelték fel, de a korabeli feljegyzéseknek megfelelően a templomot 639-ben alapította Izsák

Velence közelről

Baron Raffi az örmény helyesírást magyarázza

ravennai exarcha (egyházi helytartó). A templom a korabeli stílusnak megfelelően kívülről nem hivalkodó, ám a bizánci-ravennai mesterek által készített mozaikjai lenyűgözőek, és a Szent Márk Bazilika mozaikjaival vetekednek. Bár csapatunk későn érkezik meg (mint mindig, amikor csoportosan megyünk valahova), alig pár perc múlva zárják a kapukat, és elkezdődik az ünneplés a RAI televíziós csatorna kamerái előtt, még van időm megállapítani, többnyire csak magam számára, milyen lágynak tűnnek a tisztító tűzlángjai a 12. századból származó Utolsó Ítélet mozaikon, a templom főhajójának nyugati falán. Egészen olyan, mintha a purgatóriumba jutottak vöröskés, magas fűben hemperegnének, lágy mozdulatokkal, törékenyen és szinte buján, táncolva mintegy – arcukon inkább csodálkozásal, mintsem a riadalom vagy a kínszenvedés nyomaival. Ha nem riogatnának fentről dühödő szárnyas angyalok dárdáikkal, lentről pedig a vigyorgó koponyák jó arasznyi férgektől átjárt szemüregükkel, mintegy tanulságra intve, bizony inkább illene a jelenet egy ezeregyéjszaka-típusú mese illusztrációjába, mintsem az utolsó ítéletet dörgő képi intelmebe. A mozaik készítői, halandók maguk is, akarva-akaratlanul igyekeztek tompítani az isteni ígéret haragját, fut át az agyamon, és elmosolyodik ezen.

Kis diákcsoportunkat az idén is *Raffi Setian* professzor vezeti el a torcellói Nagyboldogasszony misére – itt a kurzuson mindenki Baron Raffinak szólítja őt, ami egyszerűen annyit tesz örményül, Raffi Úr: a baron terminus középkorban szivárgott be az örmény köznyelvbe, más hasonló francia méltóságnevekkel együtt, amikor az örmény uralkodóházba francia hercegek, királyok is beházasodtak; később az úr megjelöléseként kezdték el használni. Átala volt szerencsém el-sajátítani az örmény betűvetés alapjait ugyanitt, Velencében, még 2004-ben, a Padus-Araxes nyári egyetem intenzív örmény kurzusain – valószínűleg nem is tudja (honnan is tudhatná?), mennyire sokat jelent ez nekem, és azt sem, mennyire szeretem az ő gyönyörű-kalligrafikus örmény kézírását. Az idén ő történelmet tanít a mi csoportunknak, a középhaladónak – és a mise után, a koncert szünetében hátravisz bennünket a templom apszisába, hogy megmutassa a 11. századi örmény falfeliratokat, amelyek arról árulkodnak, az örmények még jóval a mechitaristák velencei betelepítése előtt jelen voltak a Lagúnában. Nagy lendülettel, átszellemülten magyaráz, csak úgy csillog babérlevél-színű szeme: vérbeli történelemtanár, nem csupán nagy tudású, de a történelmet izgalmas kalanddá tevő pedagógus – ráadásul kiérződik gesztusaiból az örmény nemzeti büszkeség, az, mennyire fontos számára, hogy népének nyomát itt is fellelheti.

A koncert második részében már nincsen ülőhelyünk – szünetben kinyitották a templomajtókat, a kezdéskor kint rekedtek pedig beözönlöttek, nagy örömmel – de úgy tűnik, egyikünk sem bánja, hogy a földön ülünk: hátunkat a hús oszlopoknak vetve élvezzük a lenyűgöző barokk muzsikát, ami főleg Vivaldi-művekből áll,

Az örmény kolostor kerengője

hiszen Velencében Vivaldi-év van (egyéb-ként nekem valamiért úgy tűnik, mindig az van, mégsem válik unalmassá sohasem). Ámulva engedem át magam a zene monumentális erejének, olykor bele-belealszom nagy megnyugvással, felébredtemben eleinte kicsit el is resteltem magam emiatt, de aztán elégedetten észlelem, hogy ezzel majdnem mindenki így van a csoportunkból, sőt, más turistákat is bóbiskolni látok – mindenkinek mintha feloldozás lenne ez

a kis templomi koncert, lazítás abból az állandó feszült figyelemből, amivel Velence együtt jár. Mert Ve-

lencében rém hosszúak a nappalok, hetek óta alig négy-öt órát alszunk éjszakánként, mégsem jut idő mindenre, rengeteg a befogadandó információ: az energiánk megoszlik a délelőtti nagyon intenzív örménynyelv-tanulás, délutáni házfeladatírás és az esti szakelőadások között (amelyek olykor éjszakába nyúló kreatív és izgalmas vitákat generálnak), meg persze a helyi campók nyüzsgő éjszakai életében való olykor szinte kötelező részvétel között – sebjaj, majd télen otthon kipihenjük

(A velencei Ca' Foscari Egyetem nyári örmény intenzív nyelvkurzusáról az érdeklődők itt olvashatnak bővebben az interneten: www.padus-araxes.com)

magunkat! És akkor a látnivalók tömkelegét, amelyeket lopva beszorítunk egy-egy napba, még meg sem említettük (ráadásul a Velencei Képzőművészeti Biennálé is most zajlik érdekes kiállításokkal, történesekkel): elég-e vajon egy élet ideje arra, hogy Velencét valamennyire is megismerje az ember? Nem egyszer jártam

át meg át majd' minden zegzugát, mégis újra és újra találok újabb rácsodálkoznivalót, kiáltok újabb lelkes heurékát. Velence még azok számára is apránként és titokzatosan adagolja bájjait, akik évek óta vagy akár öröktől fogva, születésüktől itt élnek és itt álmodnak: akik naponta itt ébrednek, viselik türelemmel a turistákat beengedő kiskapu szüntelen csikorgását*, itt térnek nyugovóra az éjszakai élet zajával ablakuk-kertjük alatt – akik vaporettóval járnak

iskolába, templomba, munkába; s szemete-süket nem kocsi, hanem tankhajó hordja el reggelente, és a La

Giudecca szigetén kocognak, mint mi, budapestiek a Margitszigeten: mert valahol nekik is kell... Az idén kitűzők egy később kissé abszurdnak tűnő célt magamban, én márpedig végig fogom jární Velence összes calléját és sikátorát, sottomoportegióját, campóját és fundamentáját – addig térek vissza ide újra meg újra, ha rajtam múlik, amíg ezt meg nem valósítom: beveszem Velencét, megtanulom kívülről minden megtanulható részletét.

Folytatjuk

* Mary McCarthy zseniális könyvéből, a Velence közelről című makroesszéből kölcsönvett kifejezés. (Velence közelről, ford. Dezsényi Katalin, Európa Könyvkiadó – Mérleg sorozat; 1986, Budapest)

125 éve született Mály Gerő komikus, színművész

(3. rész)

Mály Gerő nevezetes szerepeiben

Szerepeiben markáns, erős egyéniségű komikus. Játéka vonzó, magával ragadó és kellően charmós. Eszközeiben néha rikítóak – ahogy Magyar Bálint, egykori „főnöke” visszaemlékezik játékára. Például Deval „Tovaris”-ában felrója a kritika, hogy „nem bölcsész népbiztost, hanem parvenü hajcsárt fabrikált a szerepből”. Molnár „Delilá”-jában éppúgy, mint a korábban játszott „Noszty fiú esete Tóth Marival”-ban is a mellékszerepből főszerepet varázsol domináns színpadi alakításával, és ezt sokan a színházból sérelmesnek vélik. Pedig Mály Gerő éppen egyik legnagyobb érdeme, hogy kezében a legparányibb feladat is óriásivá nő. Igazi atmoszféra-teremtő, nagystílu, és egyben azóta pótolhatatlan epizodista. A híressé váló csapos szerepe a „Delilá”-ban, és Bubenyyik-alakítása a „Noszty”-ban megmutatja azonban igazi színészi képességeit, mind a közönségnek, mind a szakembereknek. Színháza, a Vígszínház valahogy mégis ódzkodik tőle. Kerüli a nagyobb szerepek rá osztását, és alternatív javaslattal élve rendszeresen, az akkor még tehetséges kezdőként nyilvántartott Bihary Józsefet ajánlja inkább a szerzőknek, rendezőknek. Ám sokan ragaszkodnak a biztos siker reményében Mály Gerő személyéhez. Hírlik, hogy talán a magánéleti gondjai gyűrűznek be a kelleténél erősebben a színpalak

és a kulisszák mögé, ez okozza a vele szembeni felettesi ellenszenvet. „... a különélő feleségével való tartásdíj-problémái, a letiltások előli bujkálásai a színház gazdasági hivatalának olyan törvényellenes segítségét igényelnék, amit nem lehet vállalni, ezért aztán a színház váltig Bihary Józsefet ajánlhatja...” – beszél erről Magyar Bálint a Vígszínház történetét feldolgozó könyvében. Talán ennek a felfogásnak köszönhető, talán más dolog is közrejátszik – ma már ez nehezen kideríthető – de tény, hogy főszerepet – néhány rövid kabaréjelenetet leszámítva – sohasem játszik.

Bubenyyik

Mály Gerő élete talán legnagyobb színpadi sikerét aratja Bubenyyikként, „A Nosztyfiú esete Tóth Marival” című darabban. Mint Kopereczky báró inasa, bizalmasa, minden hájjal megkent tótumfaktumaként felvidéki tájszólással, tótos akcentussal beszél, és az egyébként koromfekete, drót keménységű haját ehhez a szerephez levágatja, és koponyáját teljesen kopaszra borotváltatja. Ahányszor csak megjelenik a színen jellegzetes szedett-vedett ruházatában, és egy szelídített, Berci nevű kos társaságában, hatalmas derűtlenség, és nyílt színi taps kíséri minden szavát. Góth Sándor alakítja egyébként gazdáját, Kopereczky bárót, és közös jeleneteik a darab mindenkori csúcsteljesítményei közé számítanak.

Ugyancsak kimagaslik a Rajnai Gábor játszott Noszty Feri és Mály közös színpadi játéka, estéről estére. Az előadás színháztörténeti értékű, afféle mérföldkő. A házi főpróbán ráadásul még egy kedves közjáték teszi emlékezetessé az előadást. Alig kezdődik el a második felvonás, amikor előadás közben egy úr föláll az egyik páholyban, majd megindul a vasajtó felé. Az úr szemmel láthatóan idegen a színház cakkos labirintusában, folyvást elakad. „Mály urat keresem” – a színház egyik alkalmazottja azonnal odavezeti, megmutatja Mály urat. Az úr hozzálép, valamit mondani szeretne, de látszik, toroka összeszorul, és szó nem jön ki az ajkán. Kitérja két karját és meleg öleléssel borul a Bubenyyket alakító Mály Gerő nyakába. Pillanatokig állnak így, míg végre az idegen úr erőt vesz magán, és erősen fojtott hangon azt mondja: Köszönöm uram, köszönjük mindnyájan, és különösen Önnek...! Mály Gerő meghatódottan néz az idegen úrra. „– Szabadna esedeznem, kit tisztelhetek az úrban?” – Én ifjú Mikszáth Kálmán vagyok, Miskolc város főispánja...” (Tolnai Világlapja, 1926. október 13. / Mály Gerő)

A publikum úgy lelkesedik, ahogy Bubenyyk – Mály Gerő akarja

„Nehéz, imbolygó járása van, mint egy bölénynek, és Bubenyyk gumilabdaszerepében mégis szökcent, röppent a színpadon. Ez a nagy, darabos legény, ez a lunguj Bubenyyk, a nyolcvanas évek édes mikszáthi „Landstreicher”-e, kedves, kormos pofájával, barna kockás pantallójával, rongyokba és madzagokba öltözött. Ahogy szombaton este lehajtotta a szerep kedvéért kopaszra nyírott fejét, a feléje zúduló tapsorkán ereje alatt komisz, kemény, örmény koponyájában bizonyára nem arra gondolt, amire mindenki a néző-

téren: hogy íme, a kutyagolások keserves évei leteltek, az út nem vezet tovább, s ő nyugodtan ülhet a Pannónia utcai híres kis fapadra sütkérezni, a szeptemberi nap, s a szeptemberi dicsőségek kései verőfényében. A szombat esti premierest nézőtérén számára csupa idegenült. Gógös, kiábrándult szépségek, fanyar, fölényes urak, legádázabb pesti premierpublikum. És ez a publikum, úgy lelkesedett, pirult, sírt, vagy hahotázott, ahogy Bubenyyk – Mály Gerő akarta” – írja Egyed Zoltán.

Ars poeticája

Mály Gerő humorát és egyéniségét pompásan jellemzi az a kis párbeszéd, rövid riport, amelyet Egyed Zoltánnal folytat ekkoriban:

„– Na, Bubenyyk, mit szólsz a tegnapi nagy sikerhez?

– Nem tudok izgatott lenni tőle.

– No?

– Nem. A premieren is a jelenésem előtt a Dózsa Pistát csiklandoztam. Tudtam róla, hogy nagyon csiklandós. Perczel, az ügyelő rám is szólt, hogy az Isten áldja meg, Mály úr, mindenki a szerepével foglalkozik, ne léhaskodjék már, próbálják el inkább magukban az egészet! A csiklandozást a többiek miatt abba hagytam, de próbálni azt nem próbáltam. Azt már nem. Jön ott már minden magától, nem kell azt próbálni. Mint ahogy jött is nekem mindég, csak többnyire rövid ideig tartott. Mert én az életben is Bubenyyk vagyok, hiába is akarnak belőlem jampecet csinálni és hiába akarják, hogy vadozatúj ruhában járjak, az úgy is peccétes lesz. És aztán minden emberben, még a legkomikusabban is van valami vágy, hogy a többi embert megnevettesse. Nekem mindig nagy örömet szerzett, ha az embereket meg tudtam nevetetni.”

Folytatjuk

Hollósy Kornélia szalonja*

(3., befejező rész)

A Hollósy-szalont látogatók egy részének nevét Vadnay is említi, de komoly segítséget jelent a vizsgáolásban a Hollósy Kornélia 30. születésnapjára készített emlékalbum is, amelyben a művésznő barátai, hódolói fejezték ki tiszteletüket. Az emlékalbum ötlete is a szalon látogatóinak fejéből pattant ki; a munkálatokat Sárosy Gyula, Dobsa Lajos és Vadnay Károly irányította. Amikor átadták a művésznőnek a zöld bársonykötésű, ezüsttel díszített albumot, csak ennyit tudott mondani: „Ami örömet most érzek, azt én szóban nem tudom, csak énekelve tudnám tán igazán kifejezni, beleöntve egész szívemet.” A meghatottság érthető, hiszen Hollósy Kornélia volt az első magyar színésznő, aki emlékalbumot kapott, Dérynének is „csak” emlékfüzetei, emléklapjai voltak. Blaha Lujza lesz majd a következő, aki ilyesmivel büszkélkedhet. *(Érdekesség, hogy a „nemzet csalogánya” titlust, amelyet Blaha Lujzához kapcsol a nemzeti emlékezet, először Hollósy Kornélia kapta meg tiszteletűtől. A korabeli sajtóban időnként „magyar csalogányként” is szerepelt.)*

Nézzük, kik voltak e szalon vendégei! Az arisztokrácia köréből gyakran megfordult Lonovicséknál a svájci száműzetésből hazatért gróf Batthyány Lajosné, akinek kisebbik lányát, Ilonát Erkel Ferenc –

szintén a szalon gyakori vendége – tanította zongorázni, a háziasszony pedig énekelni. Gróf Károlyi György is sokszor vendégeskedett itt, aki az Egyetem téren szomszédnak számított, mivel a Wenckheim-ház a Károlyi palota mellett állt. Ő volt az, aki Hollósy Kornélia tanácsára gyűjtést indított a Nemzeti Színház felújítását szolgáló pénzalapra. Orczy Tekla bárónő, a kiváló rajzoló is a szalon tagjának számított, mint ahogy gróf Szapáry Antal, a Nemzeti Lovarda megteremtője és testvére, Gyula, a későbbi

miniszterelnök is. A művészetpártoló főurak közt ott volt gróf Almásy György, Hollósy Kornélia legnagyobb rajongója: Pesten – ahogy akkoriban mondták – a művésznő egy-egy jutalomjátéka után egy hétig nem lehetett virágot kapni, mert „Almásy Gyuri mind lekaszáltatta.” Gróf Ráday Gedeon és gróf Festetics Leó is gyakori vendégnek számítottak, és bizonyos szempontból összekötő kapcsot is jelentettek az arisztokrácia és a színészvilág között. E körbe sorolhatjuk még az orosz származású Apraxin Júlia grófnőt, Batthyány Artúr feleségét is, aki szintén a Wenckheim-házban lakott, és később, botrányos válása után a színi pályára lépett. A társasághoz tartozott báró Eötvös József és báró Podmaniczky Frigyes is, akinek nővérevel, Júliával, és annak férjé-

*Kis Csilla hosszabb írásának rövidített, szerkesztett változatát Bálintné Kovács Júlia teszi közzé. Az eredeti tanulmány a Budapest negyed 2004/4 számában olvasható az interneten.

ket kedvelte, amelyekben maga is aktív szerepet vállalt. Előszeretettel parodizálta pályatársait, sőt többször tartott „ballett-bemutatót” is. A legnagyobb sikert azokkal a kettősökkel aratta, amelyben ő maga énekelte a férfi szerepeket is.

Hollósy Kornéliának nem voltak hivatalos fogadónapjai, lakása mindig nyitva állt a vendégek előtt, és azokon a napokon, amikor nem lépett fel a színházban, mindig nagy társaság gyűlt össze a Zrínyi-ház második emeletén. A fellépések napjain pedig gyakorta megesett, hogy a színházi kollégák még az előadás után felmentek Kornéliával együtt a lakásba, ahol ő – fáradságot nem ismervé – salátát készített az éhes művészeknek. „Általában soha senki nem vehette észre, hogy - ha későn is - alkalmatlan időben van ott. Nem feszélyezte a vendégeket a pazarlás látványa sem. Háziúr és asszony szívesen adták, ami tőlük telt, de semmi fölösleges fényt nem úztek.”

A visszaemlékezők általában két kedves epizódot emelnek ki a szalon történetéből, az emlékalbumon kívül. Ezek egyike a korabeli sajtóban is szerepel, a másik azonban nem - talán mert politikai jellegű. Az előbbi a háziasszony ama kívánságának teljesítése volt, hogy szeretne cigányzenét hallgatni. „Nagyon szeretem a szép zenét – mondta Sárosy Gyulának –, s midőn az Ilkában Sárköziék rágyújtanak a bokázó nótára (...) mindig irigylem magukat, hogy annyit mulathatnak jó cigányzene mellett.” Sárosy Gyula összefogott hát Tomori Anasztázzal, és összeszedték Pest leghíresebb cigánybandáit, Patikáros Ferkó, Sárközi Józsi és Kecskeméti Józsi zenekarait, sőt Debrecenből

felhozatták Boka Károlyt és bandáját, hogy Hollósy Kornéliának és a szalon tagjainak legyen kikkel mulatniuk.

„Emlékezetesé vált sokunknak az az este, 1857. február 11-ike, a vén Lubyház földszintjén (Sárosy Gyula lakásában), midőn három népzenekear kelt valóságos hangversenyre Hollósy Kornélia előtt. Mindegyik azon volt, hogy túltegyen a másikon. Nagy estélyt csaptunk, s a lakomaasztal közepét a Vörösmarty mellszobrával ékítettük, a Vén cigány költőjével, aki keserű kedvvel énekelte hattýudalában:

»Húzd, ki tudja meddig húzhatod!« (...) Ritkán volt szünet. Mikor Jókai észrevette, hogy valaki az asztal végén toasthoz kezd fészkelődni, megelőzte a veszedelmet felszólalván: Azt megmondom, hogy ezúttal toast ne legyen!”

A politikai színezetű eset az 1860-as évek elején zajlott. Benedek táborszer-nagy kormányzása idején gyakoriak voltak a tüntetések, zavargások. Egy ilyen alkalommal a tüntető ifjúság a Nemzeti Múzeumnál a *Szózat*-ot énekelte, Deákot éltette, Schmerlinget pedig szidalmazta. A tüntetés feloszlására érkező katonákat kövekkel dobálták meg, utána az üldözők elől megpróbálták elmenekülni a környék kávéházaiba, kapualjaiba. Hollósy Kornélia és néhány vendége a Zrínyi-ház erkélyéről nézte az eseményeket. Ekkor az egyik cseléd jelentette a háziasszonynak, hogy három menekülő fiatalember van az előszobában. „Rögtön be kell bocsátani és elbújtatni őket, ahová lehet” – hangzott az utasítás, ő pedig előbb megszidta, azután megdicsérte az ifjakat, és másnap reggelig magánál tartotta őket.

A változatos szalonélet egészen 1862 nyaráig folyt, ekkor azonban Hollósy Kornélia búcsúra szánta el magát a színpadtól. Úgy gondolta, sikerei csúcán, dicsőségesen fejezi be pályafutását. A „búcsú” nem volt szokványos, ugyanis a búcsúfellépések tavasztól nyárig folytak, a közönség nehezen akart megválni a magyar csalógánytól. A július 29-i „végső” búcsúestéről sokáig beszéltek még, és az egyik újságíró szerint: „Ezen az estén véget ért egy dicsőségben, áldásokban gazdag közpálya. Ezen az estén ért véget az a derült szalonélet is, mely oly sokaknak képezte örömét, s már-már szükségét.”

Hollósy Kornélia további sorsa

A pesti színpadról való távozás még nem jelentett teljes visszavonulást: 1862 őszétől 1864 nyaráig vidéki körútra indult Hollósy Kornélia. Debrecen, Kolozsvár, Szamosújvár, Marosvásárhely, Kassa, Léva, Miskolc, Szatmár és Nagyvárad után hazatért a fővárosba, de innen mindjárt továbbköltözött férje dombegyházi birtokára, és itt élt egészen 1890-ben bekövetkezett haláláig.

A költözés előtt drága színpadi ruháit a szegényebb kolléganőknek ajándékozta, csak néhány kiegészítőt tartott meg magának. A hímezett jelmezeket egyházi ruhává alakíttatta át, és szegényebb plébániákhoz juttatta el.

A dombegyházi birtokon is élénk társasélet folyt, bár a vendégsereg nem volt olyan tarka, mint a fővárosban. Kornéliát a vidék egyik legjobb gazdaasszonyának tartották, aki szívesen

foglalkozott a környékbeli gyerekekkel, idősekkel és elesettekkel is. Színjátszó csoportot szervezett, dalesteket tartott, a gyerekeknek magyar nótát tanított, de ő maga nem lépett fel többet. Egyetlen kivételt tett csupán, amikor a Pest-budai Hangászegylet – amelynek alapítója volt – negyedszázados fennállását ünnepelte, s nagy hangversenyt tartottak Liszt Fe-

renc közreműködésével: itt mutatták be először *Szent Erzsébet* című oratóriumát. Ezen a jeles eseményen Hollósy Kornélia is szívesen fellépett.

Lonovics József 1879-ben Csanád vármegye főispánja lett, s Kornélia ebben a szerepkörben

is remekül megállta a helyét, nem érezte nyugnek a sok reprezentációs feladatot.

1889 őszén az egész Európán végigsöprő influenzajárvány betört Csanád megyébe, és utolérte a Lonovics családot is. Először a család fő, majd az unoka esett ágyának. S míg a gondos nagymama a kis Nellit ápolta, maga is elkapta a kórt. Mivel évek óta vesebántalmakban szenvedett, szenvedete nem birkózott meg a súlyos betegséggel. 1890. február 10-én hunyt el. Szász Károly református püspök, a szalon egykori vendége így búcsúzott tőle:

*„Egyszer aztán elnémul, elhallgat,
Mindörökre vége fénynek, dalnak.*

*Harmatos lomb, sűrű bokor árnya
Sírva borul a holt csalógányra.*

*Kis bokornak sóhajtó, kesergő
Panaszától megzendül az erdő,
Mély zúgását hegy-völgy továbbadja
Kis csalógányt egy ország siratja.”*

Vége

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(8. rész)

Sikertelennek mutatkozott minden kezdeményezés, amely Anna házasságát kívánta megakadályozni. Anna végérvényesen döntötte, s 1805. december 12-én a bécsi udvarban házasságot kötött Bogdanovics-Kiss Anna, a nagy birtok tulajdonosa, és báró Löwen Ernő, a császári hadsereg hadnagya. Az esküvőn a báró rokonsága, a Bogdanovics család tagjai, a Kiss családból pedig Ágoston legidősebb nővére vett részt.

Az esküvő után Anna férje nélkül tért vissza az eleméri birtokra. Férje Bécsben maradt január végéig, amikor nyugdíjazták és ezt követően utazott Elemérré.

Torontál vármegye előkelőségei nem fogadták nagy elragadtatással, de a kastély személyzete viszont szívesen fogadta az új gazdát. Első napjait Löwen a kastély személyzetének megismerésével töltötte. Mindenkiel kezét fogott és röviden elbeszélgetett velük. Külön figyelmet szentelt Vendelnek, akivel hosszú beszélgetést folytatott.

Anna minden erejét felhasználta, hogy a gyermekek minél közelebb kerüljenek a báróhoz. Tekintettel arra, hogy Wolf Krisztina nevelőnő távolabbi rokona volt Löwen bárónak, ezt a kérdést is sikerült megoldani. A közvetlen és víg kedélyű Löwennek könnyen sikerült a gyermekekkel megszeretgetni magát. Különösen a kis Ernőt szerette meg, akivel sok időt töltött. Barátságuk annyira őszinte volt, hogy a báró egy kis pónilovat ajándékozott a gyermeknek.

A báró estéit a zongora mellett töltötte. Állandóan mellette ült Mária is, aki nagy figyelemmel kísérte virtuóz játé-

kát. Éveken keresztül rendszeres résztvevői voltak az eleméri zenei esteknek. Anna is sűrűn csatlakozott a zenéléshez, akinek már több hangversenye is volt. A betegeskedő Gergellyel Löwen gyakran kilovagolt, így téve eleget az orvos utasításának, hogy Gergely minél több időt töltsön a friss, szabad levegőn.

Azonban váratlanul Anna egészségi állapotja megromlott. A nagy láz ágyhoz szegezte. Sürgősen összehívták a bécsi udvar és a pesti orvosok legjobbait egy konzíliumra. Minden beavatkozás ellenére Anna egészsége nem javult, majd 1806. május 15. és 16. közötti éjjelen az ügyeletes nővér értesítette Löwent, hogy Anna csendesen eltávozott az élők sorából.

Szalkay Bernárd szerzetes feljegyzéseiből, aki Elemér katolikus papja volt, megtudhattuk, hogy az egész falu nagy gyászban volt. Anna holtteste a kastély nagytermében került felravatalozásra, majd később – a temetés előtt – a családi kápolnában, a kastély földszintjén, ahova eltemették.

A temetésen részt vett a vármegye összes előkelősége, vezetése és a papság. Bogdanovics Anna a híres Bogdanovics család tagja volt, amely Magyarországra telepedett, és itt érdemeivel nemesi jogot szerzett, valamint nagy vagyont.

1806. kezdetére jellemző volt az enyhe tél. A falu idősebb lakosai rossz termést jósoltak. A jóslás igaz lett. A tavaszi fagyok tönkretették a gyümölcsöst, a sáskajárás pedig az egész vetést. A második sáskajárás során a kerti vetemények is kipusztultak s a szőlőskertek is tönkrementek a különböző betegségektől.

És mindezek mellett a károk mellett még további izgalmak történtek. A szerb felkelők törökök feletti győzelmének híre elterjedt a Bánátban a románság és magyarság között. 1806. év folyamán a bécsi udvarba is eljutottak a hírek a bánáti határról, hogy a szerbek ki akarják irtani a német lakosságot, forradalmi tanácsot alakítottak a németek elleni harcban. Különböző szónokok buzdították a lakosságot a felkelésre, amelynek kitörése után Szerbia segítséget nyújt Bánátnak.

Az ilyen hírek hallatára Elemér szerb lakossága elhatározta, hogy fellázadnak. A kezdeményezők arra számítottak, hogy Erdélytől egész Szlavóniáig támogatják őket a szerbek és románok. Számítottak a határőrökre és tisztjeik támogatására is.

Ilyen körülmények között fogadta Löwen az eleméri németek képviselőit és meghallgatta félelmüket és aggodásaikat. Löwen biztosította őket, hogy mindent megtesz a lakosság védelmére, megelőzve a lehetséges összetűzéseket is.

Mint ahogy ismeretes, a bánáti szerb felkelés naivan kezdődött, mivel Szerbia nem volt megfelelő jótállás a szerbek felkelésében, és ez meg is nyugtatta az eleméri német lakosságot. De Löwen betartotta szavát és Elemérre minden esetre egy elit hadsereget telepített be.

1806. március 11-én lakhelyén elhunyt Vendling is, a kastély és a Kiss család legmegbízhatóbb embere. Nagy szerepe volt a kastély és a birtok gazdálkodásában, amely nagy jövedelmet biztosított a családnak. Hűséges volt a családhoz, a kastélyhoz mindvégig és találékonyságára Löwen is bőven támaszkodhatott. Vendling nem volt nő, nem voltak utódai. A becskerei temetőben temették el, utolsó útjára Elemér lakossága kísérte. Május elején a környék nemesei számá-

ra jelentős esemény történt. 5-én, egy szombati napon, Löwen vezetésével 19 lovas távlovaglásra indult. Először került megrendezésre a program, amelynek résztvevői főleg a vármegye jelentős személyei, földbirtokosai voltak, köztük katonai személyek is. A cél Orsova volt. A bátor lovasokat a kastély előkelő hölgyei kísérték ki, köztük Löwen leánytestvére is, aki Becskerekig kísérték őket lóháton. A lovaglási maraton sikeresen végződött Orsován, ahol pár napot tartózkodtak, majd visszatértek Elemérre. Löwen részére nagy fogadtatást rendeztek. A kastély előtt összegyűjtött Elemér lakossága és az ünnepi gratulációknak és felszólalásoknak vége nem volt. Az esti órákban fogadást rendeztek a vármegye előkelőségei részére, amelyet éjfélkor tűzijáték követett.

1806 nyarán különféle rendezvényeket tartottak. Löwen ideköltözése óta a kastély addigi nyugodt élete megváltozott. Egy ismert – a Kiss családhoz közeli – krónikás tollából ismerjük meg a változásokat.

A kastélyban 1806 július második felében megtartották a torontáli biliárdtornát. A torna pár napig tartott, a győztes Löwen lett. Szeptemberben a kastély területén megnyílt a teniszpálya is. Az első labdát Löwen leánytestvére ütötte át a hálón, ami „elragadtatta a jelenlévőket”. Szeptemberben és októberben az eddig ismeretlen sport kedvelőinél a játszótér került a figyelem központjába. A legjelentősebb események közé tartozott az is, hogy novemberben a Tiszán lehorgonyozott egy vitorlás hajó is, Elemértől nem messze. A kapitány és 7 tiszt mellett 40 tagú legénység képezte a hajó személyzetét. Az elkövetkező napon Löwen a gyerekekkel együtt meglátogatta a vitorlást, ahol a személyzetet meghívta kas-

telya meglátogatására. A legénység egy részét a becskerekai kaszárnyában helyezték el. Tiszteletükre még addig nem látott fogadást és bált rendeztek a becskerekai előkelőségek részvételével. Tartózkodásuk negyedik napján közösen ünnepelték meg Löwen báró születésnapját. Ez alkalommal a legénység megajándékozta a bárót a vitorlás kicsinyített másával. Pontosan délben, Anna tiszteletére a vitorlásról sortűzet adtak le.

A fregatt búcsúzása felejthetetlen volt. A Tisza parton összegyülemlett Elemér és Becskerek lakossága. A vendégektől katonai személyek, a főispán és a megye előkelőségei vettek búcsút katonazene kíséretében. Külön hálát mondott az ősz Richter kapitány Löwen bárónak, a legénység pedig lelkenézve búcsúzott a Tisza parton összegyűltektől.

1806 december első napjai reggeli fagyokat hozott. Az enyhe ősz lehetővé tette, hogy a termést időben betakarítsák. Szalkay Bernárd pap jegyzeteiből ismerjük meg, hogy a termés bő és minőségi volt. Nagyon jól termett a gyümölcs, különösen a szilva, és így a kamrák megteltek.

Elkezdődött a vadászat ideje is. December 6-án nagy volt a nyüzsgés a kastélyban. Az egész dél-magyarországi vadász társadalom jelen volt. Löwen bebizonyította, hogy jó házigazda és szervező, a legjobb feltételeket biztosította a vadászathoz. A Tisza menti erdőben fakunyhót állíttatott fel, ahol a vadászok tartózkodtak és itt helyezték el a trófeákat is. Több mint 100 betanított hajtóvadász volt jelen Elemérről és Aradácról.

A vadászok a kora reggeli órákban hagyták el a kastélyt. A menet elején egy rókának álcázott szolga volt maskarában, hogy biztosítsa a sikeres vadászatot. Őt követték a vadászebek vezetői. A vadászebek ugyanis nélkülözhetetlenek voltak, ugatásukkal megtörték a reggeli csendet, kísérték a vadászokat. A sor végén néhány nőszemély is volt, végén kocsit szállított a vadászathoz szükséges kellékeket.

Kisebb szünetekkel a vadászat alkonyatig tartott, majd kürtszóra a vadászok visszatértek a kastélyba. 12 vaddisznót, 9 őzet, 16 fácánt és 15 rókát lőttek le. A legeredményesebb vadász Lázár Ágoston écskai földbirtokos volt.

Folytatjuk

Rekordok könyvébe illő fabicikli

Lapunk régi ismerőse és pártolója, a kolozvári Czirják Sándor ezermester három éve készítette el, csaknem teljesen fából, használható kerékpárját. Azóta a nem mindennapi bringával összesen 442 kilométert kerekezett – ezt a rászerelt kilométeróra is tanúsítja. Ebből viszont 122-t már teljes egészében fabiciklinek nevezhető járgánnyal tett meg, mert az elmúlt télen tölgyfából (és bambuszékekből) az a faggyúval bekent dupla hajtólánc is napvilágot látott, ami-

nek feladatát eddig ékszín látta el. „Szülőapja” ugyancsak büszke a járgányra, és szabadalmaztatni akarja. De más is tervez: már megtette az első lépéseket, hogy féltett találmánya bekerüljön a Rekordok Könyvébe. A kétkerekű kincs kényes az esőre és a rázós útra (bár eddig csupán Szászfenésen maradt el egyszer az egyik lánc porban elnyúló kígyóként), mégis derekasán helyt áll. És hamarosan kiderül, széles e világon akad-e vetélytársa.

160 éve történt

Dr. Száva Tibor-Sándor

Csíkszenmihályi Bodor Ferenc, az 1848/49-es honvéd százados

Szilárd történelmi tény, hogy 1848 őszén az ágyúöntés értelmi szerzője és szervezője Gábor Áron volt, de a korabeli dokumentumokból az is kiderült, hogy ennek gyakorlati kivitelezése Zakariás Antal és Bodor Ferenc nélkül nem valósulhatott volna meg. Ezt a figyelmet érdemlő megjegyzést erősíti meg egy elismervény is, amelyet Gábor Áron 1849. jún. 7-én írt Zakariás Antalnak:

„500, azaz Ötszáz forint vörösrézről, amely anyagot a Csík Sz.: Domokosi Rézgyárból Salétrom természetes üstök kikészítésükre az ottani gyár tulajdonosa Tisztelt Zachariás Antal Úrtól, mint Álladalmi részletet hogy hiánytalan ki vettem légyen elismerem”.

Tehát Gábor Áron már 1848 nyarán megpróbált ugyan ágyút önteni Kézdivásárhelyen, de sikertelenül. Az élet nem engedte meg neki, hogy magasabb műszaki ismereteket szerezhessen (ti. asztalos mester volt, de katonaként tüzérségi képzést szerzett), és ennek hiányában az első ágyúk öntésének gyakorlati kivitelezését Bodor Ferencről tanulta.

Ki is volt Bodor Ferenc, és hogy került ő kapcsolatba az ágyúöntéssel? Bodor Ferenc 1804-ben Csíkszentmihályon született, édesapja Bodor Mihály volt, aki 1795-ban feleségül vette a csíkszépvízi származású Száva Domokos tímár-kereskedő lányát, Száva Ágnest (szül. 1775). Még azt is meg kell említenem, mert helyénvaló, hogy Bodor Ferenc

anyai nagyanyja gyergyói Urmánczi lány volt. Ennek a családi kapcsolatnak köszönhetően Bodor Ferencnek lehetősége volt olyan iskolát végeznie, mely az akkori korszakhoz képest magas szintű bányatechnikai (és haditechnikai) képzést biztosított számára. Ez nem volt más, mint az 1770-ben Selmechbányán alakult Bányászati – Kohászati és Erdészeti Akadémia, ahonnan úgymond bányatisztek kerültek ki.

Az akkori gyakorlatnak megfelelően ebben az iskolában az ércek olvasztása mellett más, de ide kapcsolódó szaktantárgyat is tanítottak, amelyek különböző fémipari anyagok előállítására szolgáltattak ismereteket, de mindezek mellett még komoly hadmérnöki ismeretekkel is ellátta a hallgatókat. Annyi bizonyos, hogy Bodor mindezek mellett szakembere lett a lőporgyártásnak és az ércolvasztásnak olyan szinten, amely tudásnak abban az időben kevesen voltak birtokában.

Bodor 1832-ben nősült, neje Miller Teréz lett, és itt meg kell jegyezni, hogy később anyósa teljes vagyona is ráment a madarasi lőporgyár fenntartására, mert – az ígéretések dacára – a gyárat Bodor csak a saját pénzén tudta működtetni. Emiatt a forradalom után Bodor anyagilag teljesen tönkremenve lett a császári börtön foglya. Mint fiatal bányatiszt a Zakariás Antal tulajdonában levő balánbányai rézbányánál már korán bányanagy (mérnök) lett, majd Gál

Sándor ezredes felkérésére 1849 márciusában megalapította, és utána a forradalom bukásáig vezette a csíkmadarasi lóporgyárat. Történelmi tény, hogy Bodor Ferencet 1848 végén Zakariás Antal Bodvajra (Magyarhermány) küldte, hiszen ez is az ő tulajdona volt, és ott öntötték az első három hatfontos ágyút, ahol – a kézdíváshelyi mesterekkel együtt – Gábor Áron is jelen volt.

Bodor ugyan később nem vett részt a kézdíváshelyi ágyúgyártásban, de nem lehet elvitatni tőle azt a fontos megvalósítást, mellyel a fúrás nélküli ágyúgyártása (ő tudatában volt annak, hogy az ágyúcsövek fúrásához nincs megfelelő felszerelés egész Székelyföldön) az ő irányítása és haditechnikai ismerete révén valósult meg. Lehet, hogy ezt a fontos technikai feltételt a történészek jelentéktelennek tartják, de ebben az esetben ez döntő bizonyíték arra, hogy ágyúk öntésére a székelyföldi harangöntők tudása nem volt elégséges. Ez több szakmai ismeretet és gyakorlati hozzáértést is követelt. Ezért ezt a tényt nem szabad fölcserélni semmilyen legendával vagy szubjektív állításokkal. Bodor öntési módszerét gyorsan átvették a székelyföldi mesterek, és így kezdődött el a székelyföldi ágyúgyártás. Az önzetlen Bodor a hiányzó technikai tudást adta és betanította a későbbi öntőmestereket, de jómagya visszatért a forradalom időszakában annyira szükséges a még nagyobb fontossággal bíró lóporgyártáshoz.

Bodor Ferenc szerepét az első ágyúk öntésénél Gál Sándor, 1861-ben Nápolyban megjelent, olasz nyelvű életrajza is megemlíti, igazolja. Az elmúlt évtizedekben igen vitatott téma volt az, hogy Bodor Ferenc – az általa írt jegyzőkönyvben – később betoldásokat eszközölt, annak bizonyítására, hogy az ágyúk öntésénél

nem nélkülözhetők szakmai, gyakorlati ismereteit. Bodor Ferenc jegyzőkönyvét legelőször 1925-ben adták közre a „Századok”-ban.

Az ide kapcsolódó személyes véleményem a következő: Dr. Alapy Gyula (1872–1936) Komárom megyei főlevéltáros, képviselő, helytörténész és korának tekintélyes tudósa volt. Alapy nem engedhette meg magának egy olyan hiteltelen dokumentum közzétételét, amellyel beárnyékolta volna a „Századok” és személye hírnevét. Itt a kérdés tehát az, hogy milyen bizonyítékok vannak annak bizonyítására, hogy a jegyzőkönyvben későbbi betoldásokkal hamisított, és ezzel kétségbe vonják a jegyzőkönyv hitelességét? Ilyen állításokat egy történésznek meg kell gondolnia, mert ha kétsőre is, de a legendaépítő történelmet el kell felejtenünk. Már bizonyított, hogy a jegyzőkönyv eredetiségét nem lehet megkérdőjelezni!

Nézzünk csak tárgyilagosan a dolgok mélyére, hiszen ennek a komáromi tudósnak milyen érdeke fűződött volna ahhoz, hogy beárnyékolja Gábor Áron szerepét, és helyette egy ismeretlen Bodor Ferencet emeljen pódiumra. Szerintem erről szó sincs, hiszen Bodor Ferenc elismerésével Gábor Áron nagysága semmivel se lenne kisebb, sőt a munkatársai révén még nagyobb megbecsülés övezné személyét.

A másik logikus következtetéssel ugyan csak ellentmondunk annak, hogy Bodor meghamisította volna jegyzőkönyvét, hiszen elsősorban szembe kellett volna néznie nagyon sok olyan munkatársával, akik mind jelen voltak ezeken az eseményeken. Másodsorban, ha már valótlán betoldásokkal hamisít valaki, akkor azt még élteben úgy rendezzi, hogy erről – saját érdemei elismerése céljából – nyilvános közzététel jelenjen meg. De vajon a

kiegyezés előtt ilyen ambíciói lehettek-e egy volt forradalmár századosnak? Nem gondolnám, hogy a teljes vagyonszétválás és börtönévek után ezt valaki az akkori merev politikai struktúrában erőltetni merete volna. Hogyan is merülhetett fel történéseinkben ez az elvtelen gyanúsítás Bodor ellen, akik méltatlan módon hallgatták el kiváló érdemeit és ön-feláldozó munkáját, félretéve ezzel minden emberi logikát és tárgyilagos gondolkodást.

Bodort (szerény ember volt) nem foglalkoztatta egyáltalán az a gondolat, hogy elismerjék áldozatos munkásságát, de amikor már a hadügyminisztériumban dolgozott, akkor talán némi elismerést szerezhetett volna, ám az ilyen irányú törekvés és becsvágy akkor is távol állt tőle. Bodor Ferenc csak a kiegyezés után került Budapestre, ahol, mint hivatalnok, a hadügyminisztériumban dolgozott. 1874. nov. 12-én halt meg, és nov. 14-én temették el róm. kat. szertartás szerint a Krisztina városi közsírkertben. Tíz gyermeke közül akkor még nyolc életben volt.

(Mellékelem az Országos Széchenyi Könyvtárból előkerült eredeti gyászjelentés fénymásolatát).

Könyvészet:

Vasárnapi Újság, 21. évf. 1874. 47. sz. november 22. 752. o. „Halálhírek”:

„Bodor Ferencz, volt honvéd kapitány, ki a szabadságharc alatt Csíkszékben az első lőpormalmot állította föl, e napokban elhunyt, s magán adakozásokból temették el a fővárosban, hol mint napdíjnok kereste élelmét a honvédelmi minisztériumban. Nyomorral küzdő család maradt utána.”

A Századok repertórium 1867–1975. Szerk. Pamlényi Ervin. (Bp., 1987. Akadémiai Kiadó. Bodor Ferenc: 4479. sz. tétel, 227.o.)

Alapy Gyula: A székely lőporgyártás és ágyúöntés 1849-ben. (Századok, 1925 (4–6 sz.) 218–224. o.)

Dr. Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I. Bp., 2008. Heraldika Kiadó. 192. o. = „Bodor Ferenc: Szül. 1804. Magyar, rk. A csíkszentdomokosi rézbánya igazgatója. 1832. Neje Miller Teréz, családos. 1849 tavaszán és nyarán a csíkmadarasi lőpormalom vezetője, e beosztásában végül címzetes honvéd százados. A kiegyezés után hivatalnok a magyar hadügyminisztériumban.”

Egyed Ákos: Erdély 1848–1849. I–II. Csíkszereda, 1998–1999. II. kötet. 183–184. és 332. o. Vofkori László: Székelyföld útikönyve II. Csíkszék, Háromszék. (Bp., 1998. Cartographia Kft. 48–51. o. /Csíkmadaras/)

Dr. Száva Tibor Sándor: A bodvaji vas-hámor. (Kossuth Kalendárium 1849–1999. Bp. 1999.) Pál-Antal Sándor: Csíkmadaras egy felcsíki falu hét évszázada. (Marosvásárhely, 1996. Mentor Kiadó).

Nagy Sándor: Háromszék önvédelmi harca 1848–49-ben (Kolozsvár, 1896.)

Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének 80. évfordulójára, Kolozsvár 1957. (p. 357–359.) Komán János: „Bodor Ferenc, Gábor Áron testi-lelki jó barátja” (Hargita Kalendárium, 1998. 27–30).

Rozsos Tamás László

Az 1848/49-es szabadságharc magyarörmény hősei

A közkatonák és a közülük kikerülő tizedesek, őrmesterek a csaták „névtelen” hősei, akik a haza védelmében a zászló alá álltak és a nyomorért csak új nyomort kaptak. Évtizedekkel a dicső csaták után csak annyi nyugdíjat kaptak a hálás hazától, ami a megélhetéshez kevés, az éhenhaláshoz pedig sok volt. Október 6-án van a 13 aradi vértanú kivégzésének 160. évfordulója, és köztudott, hogy közülük kettő magyarörmény családból származott. Bona Gábor ezredes úr által írt „Az 1848–49-es szabadságharc örmény hősei” c. munkája tartalmaz ugyan 80 nevet és adataikat, azonban ezek tiszték, főtiszték, tábornokok. A tisztí rendfokozatot el nem ért személyekről – ezek közül körülbelül 200 fő magyarörmény volt – már jóval kevesebb adat maradt fenn. Itt lehetne idézni Petőfi Sándor verséből : „Tiszteljétek a közkatonákat! (...) Nincsen lap a történet könyvében, Ahol nevök följegyezve lenne. Ki is gyözné mind fölírni, akik Tömegestül el-elvérezének.”

A történelem mindig is érdekelt, feleségem, Macskásy Orgován Ildikó magyarörmény származása miatt pedig fontosnak tartottam ezt a 12 nevet és adataikat tartalmazó listát – 600 oldalas kéziratomból – közzétenni. Az itt felsorolt személyekről rengeteg, különböző forrásból sikerült adatokat összegyűjtenem, a rokoniszálak (feleség, meny, vő, stb). alapján is felfedezhető magyarörmény származásuk.

Bárány Lukács őrmester

Szül.: 1824. okt. 8.
Apja: B. Emmánuel
(*1798.k.–†1882.)
Megment: 1895.
ápr. 11. Dés
(Szolnok-Doboka vm.)

– 1869-ben Szamosújvár város főbírája. 1882-ben dési kir. törvényszéki bír. 1890-ben ügyvéd Dés-en, a Belső-Szolnok vm.-i honvédegylet tagja. 1893. július-tól a honvédegylet pénztárnoka, de a következő évben lemondott betegsége miatt. Szamosújváron temették el. Nejei: 1.) Antal Jozefa (1833.k.–†1869. Szamosújvár =1853, 2.) Novák Sarolta = 1876., Gy.:

B. Mária (férje: Bányai Gyula), Anna (f: ónodi Veress Jenő kir. járásbíró), B. Róza (f: széplaki br. Horváth Sámuel), B. Teréz, B. Manó huszártisztjelölt (+1887), B. Josefina, B. Ilona, B. Gerő.

szamosújvárnémeti Dániel László őrmester

Szül.: 1831. k. r. kat.
(sz.: D. Lázár földbirt. †1886 és Gyertyánffy Róza †1877)

Megment: 1914. nov. 16. Arad (Arad vm.).
1886-ban Arad vm. főpénztárnoka.
1890-ben az Arad vm.-i honvédegylet tagja.

Neje: –, Gy: –, Testvérei: D. Kálmán (Arad város közgyámja), D. Lajos (kir. tsz. jegyző), D. Béla (f: Gyertyánffy Mária).

nemes Issekutz Antal őrmester

Szül.: 1827. k. Déva

meghalt: 1903. december 04. Déva (Hunyad vm.)

A szabadságharc után kereskedő Kolozsváron majd Hátszegen. Jogász. 1890-ben polgármester Déván, a Hunyad vm.-i honvédegylet tagja. Neje: Aszlányi Mária, Gy: I. Mária (*1858. k. Dicsőszentmárton – †1928. 11. 06. Bp., temették Déván!/: f: kővári és drágavilmai Csonka József), I. Antal (1928-ban ny. honv. ezredes, †1935. 03. 20. Bp., f: ?..)

István(f)y Sándor őrmester

Szül.: 1828. k. meghalt: 1912. dec. 10. Déva (Hunyad vm.)

Segített az 1848. okt. 25-én felkoncolt 19 tagú Brády család temetésében. Részt vett az aradi, lugosi, vízaknai, abrudbányai és több más csatában. Hosszú ideig Gyulafehérváron várfogságot szenvedett. 1890-ben kir. járásbírói írok Déván, a Hunyad vm.-i honvédegylet tagja.

szamosújvári Jakab(f)i Gergely (Gerő) őrmester

Szül.: 1828. k. r. kat. meghalt: 1892. dec. 11. Marosvásárhely (Maros-Torda vm.)

20 éven át takarékpénztári hivatalnok. 1848–49-ben a 12. honv. zlj.-ban szolgált. Neje: Dájbukát Anna (†1879. ápr. 04. M. V. hely), = 1865.k., Gy: J. Anna (f: Papp László), J. Gizella.

dr. Mály István (?honvéd?)

Szül.: 1830. Szamosújvár (Szolnok-Doboka vm.) r. kat.

meghalt: 1916. dec. 08. Kolozsvár (Kolozs vm.).

Besztercén és Kolozsváron járt gimnázumba. 1848-ban a pesti egyetemi tanulmányait félbehagyta és belépett az egyetemi légióba. Megismerkedett a

Pillvax kávéházbeli írok és művészek társaságával. 1850-ben újra beiratkozott az orvosi karra, Bécsben is tanult. 1856. febr. 10-én avatták orvos doktorrá, és márc. 1-jén kezdte meg orvosi működését Kolozsváron. Később a város tiszteletbeli tisztii főorvosa, a kolozsvári függetlenségi párt elnöke, a szamosújvári „Örmény Múzeum-Egyesület” tagja.

Mály István (tizedes)

Szül.: 1834. dec.

27. Csáköi puszt (Békés vm.)

Apja: Mály Tódor (1785.01.01. Szamosújvár),

anyja: Zachariás Magdolna, meghalt: 1900. jún.

30. Temesvár (Temes vm.)

1848-ban három bátyja is a honvédhad-sereg soraiban küzdött. Hazafias példájuk annyira hatással volt rá, hogy 1849-ben, amikor Bem tábornok bevonult Lugosra, szülei akarata ellenére (15 éves korában!) honvédnek állt. A 36-ik honvédzászlóaljban csakhamar tizedes lett. Az aradi vár átadásakor orosz fogságba került, azonban sikerült megszöknie és egy rokonánál talált menedéket. Még abban az évben folytatta iskoláit, s mivel kevesen tudták, hogy honvéd volt, a sorozást elkerülte. 1857-ben tette le az állam- és a jogtudományi államvizsgákat. 1859. Temesváron törvényszéki segédbíró. 1861. Temes vármegye tisztii alügyésze. 1869. Megyei főügyész. 1873. A fehértemplomi kir. törvényszék elnöke. 1875. Törvényszéki elnök Brassó városában. 1879. Saját kérelmére a temesvári kir. törvényszékhez lett áthelyezve. 1890-ben törvzs. elnök Temesváron. 1898-ban ny. kuriai bíró.

Mály József (örmester ?)

Szül.: 1830. k. Apja: Mály Tódor (1785. 01. 01. Szamosújvár), anyja: Kovács Zsuzsanna, meghalt: 1868
Két bátyja tiszt 1848–49-ben (M. Ferenc hdgy., M. János hadbíró).

Merza Kristóf (? honvéd)

Szül.: 1818. k. örm. kath. meghalt: 1904. aug. 15. Borszékfürdő (Csík vm.)
Nagybirtokos és kereskedő Gyergyószentmiklóson. Vármegye törvényhatósági bizottsági tag. Gy. Szt. Miklóson temették, felesége és gyermekei gyászolták.

Persian Gerő alvadász (=tizedes)

Szül.: 1831. k. r. kat. meghalt: 1917. január 8. Kolozsvár (Kolozs vm.)
25 éven át bányakincstári orvos majd 21 évig körorvos. Az Orsz. Történelmi Ereklye Múzeum igazgatósági tagja, az 1848–49-es honvédegyelet alelnöke. Neje: Eck Berta (†1892. dec. 12. Szászfenes), = 1861. k., Gy.: P. György (†1916), P. Ilona (f: Illing Sándor), dr. P. Viktor /1917-ben a fronton harcol/ †1953 (f: Joanescu

Constancia †1950), P. Kálmán hdgy., hősi halált halt 1914-ben (f: Schultz Mária).

Száva Antal örmester

Szül.: 1830.k. meghalt: 1897. máj. 01. Gyergyószentmiklós (Csík vm.), testvére: Sz. Gerő.

Birtokos. 1890-ben kereskedő Gy.Szt. miklóson, a csíkszéki honvédegyelet tagja. Neje: Verzár Mária, Gy: Sz.Péter

Voith F. Jakab örmester

Szül.: 1831. k. r. kat. szülei: V. Jakab (†1885) birtokos és Papp Mária (†1903) meghalt: 1908. jan. 18. Magyarláros (Szolnok-Doboka vm.)

1890-ben m. kir. postamester Magyarláposon, a Belső-Szolnok vm.-i honvédegyelet tagja 1848-ban nemzetőr is volt. Az arany koronás érdemkereszt tulajdonosa. Neje: Voith Katalin (+1899. június 26.) = 1860. k., Gy.: V. Anna (f: ótordai Gyulay Árpád pü.-i tanácsos), V. Irma (f: Gajzágó Vilmos főszolgabíró) Unokái: Gy.Tibor, Gy.Ilonka (f: dr. Molnár Károly), G.Irma, G.Vilmos, G.Alice.

Vörös Márton visszaemlékezése Kiss Ernő holttestének elszállításáról

JEGYZŐKÖNYV

Felvétellett Bocsár községházán 1896. évi februárius hó 27-én

Jelen voltak az alulírottak

Tárgy:

Vörös Márton helybeli, kilencvenhat éves, római katolikus lakos önként megjelent hivatalos ügyben a községházán, mely alkalmat alulírott jegyzőkönyvvezető felhasználta, s kérésére nevezett a következőképpen felelt.

Jegyzőkönyvvezető először felolvasta neki Varga Ottó az aradi vértanúk egyikének eltemetéséről szóló azon sorait, melyek szerint Kovács Mihály, Kiss Ernő huszárja, Petrikora,* Kiss Ernő mostohatestvérevel kiásta nevezett vértanú holttestét, és az aradi temetőbe eltemették. Erre nézve azt jegyzi meg alulírott, hogy az állítás nem helyes, mert nem Petrikora ásta ki Kováccsal Kiss Ernő holttestét, hanem a dolog így áll:

Petrikora, Kiss Ernő mostohatestvére rendelete szerint Kovács Mihály, Kiss Ernő huszárja, és én, alulírott, néhai Hertelendy Miksa komornyikja éjjel fél tizenkét óraker megjelentünk a sánc árkában, és kivittük (nem kiástuk, mert elásva nem volt) a felejtetetlen emlékü Kiss Ernő holttestét, azt onnan továbbcipelve, míg az öröktől tovább tartani nem kellett, taligára helyeztük, egyikünk a testet tartotta, másikunk a kétkerekű taligát húzta, és így lassan haladtunk a hídon keresztül Arad város egy hátsó félreeső utcájába, egy bérelt szobába. Ott a testet megmostuk, én a fejet, mely széjjel volt ronsolva, összeállítottam s összekötöttem (itt megjegyzem, hogy a fej két lövést kapott, egy lövés a testbe ment). Ezután fölöltöztettük a testet tiszta fehér alsóruhába (és nem feketébe, mivel felsőruha más nem volt, mibe öltöztettük volna), és egy lepedőbe csavarva egy mázolatlan koporsóba helyeztük. Most ismét a taligára téve kivittük a temetőbe, hol a temetőcsősznek átadtuk, hogy gondoskodjék ezen halotról. A többről én már nem tudok, mert néhány nap múlva gazdámat, Hertelendy Miksát a Neugebauba* kellett kísérem.

Megjegyzem még, hogy Kovács Mihály, ki nekem a holttest eltakarításában segédkezett, még most is él, és Nagyszentmiklóson lakik, és élvezi Bobor eleméri nagybirtokos kegyét.

Jelen jegyzőkönyv felolvastatott, helybenhagyatott és aláíratott.

Kmft.

iff. Dörner István
jegyzőkönyvvezető

Csik János
tanú

Vörös Márton

Grosz József
tanú

VISSZAEMLEKEZÉS

A Maxi Hertelendy Aradon volt elzárva; én is fogoly voltam, de szabadon jártam, és megengedték, hogy Maxi Hertelendy mellett szolgálatot teljesítsek.

Tudtuk, hogy a vezérek be vannak zárva, de hogy mi lesz velük, azt nem is sejtettük. Mikor azután megtudtuk, hogy kivégzik őket, rettenetes elkeseredés fogott el, és beszélgettünk is arról magunk között, hogy ki kellene a vezéreket szabadítani, de ez csak abbamaradt.

A kivégzés napján – akkor már a városba is kijártam – én is a népség közé gyűltem, s ott voltam, mikor Kiss Ernesztet főbe lőtték.

A délelőtt folyamán már kerestetett a Dániel László bátyjának felesége: Verzár Anna asszony, ennek a fia volt a Pali ifiúr, aki képviselő volt. Elmentem hozzája, ott volt akkor a szegény Kiss Ernő huszárja, a Gyuri* is (a másik nevére már nem emlékszem). Siratta az urát.

Mindnyájan csak arról a borzasztóságról beszélgettünk. Elmondtam, hogy ott voltam a kivégzésnél.

Vendégek voltak a Verzár Annánál. Az urak közül Patrubány is megérkezett, Gyertyáni Dániel pedig azt kérdezte, jól láttam-e, hogy hol volt Kiss Erneszt. Együtt voltak akkor ezek az örmények mind. Azt hiszem, Kiss Erneszt is rokonságba volt velük. A Karátsonyi Emánuelné is ott volt, ez járt ki a cselédek közé, mert a Verzár Anna, aki nagyon szerette a Kiss Ernesztet, belebe-tegedett.

Már jó késő délután volt, mikor a Verzár Annához hívtak, s az arra kért, hogy a Kiss Erneszt huszárjával, a Gyurival, aki nagyszentmiklósi fiú volt, lopjuk el a holttestet. Ekkor a szobában voltak Bohusné meg egypár a Vásárhelyiek közül.

Mi azután a Gyurival sötét éjszaka kimentünk a vesztőhelyre egy kétkere-

kü taligával. Ekkor már nem volt ott a hulla, de a vársáncban puha homokba volt beásva, alig két ásonyomra. Nem volt nehéz felásni. Felismertük. Gyuri, a huszár, hangosan kezdett sírni, de elhallgattattam. Ekkor fel tettük a taligára, s futva, nagy kerülővel, hajnal felé értünk be vele a városba, és egyenesen a Gyuri huszár lakására vittük – amely a Tököly-templommal volt szembe. Itt várt a Gyuri huszár felesége.

Ezután, hogy a holttestet a házba bevittük, megmostam a testet. A feje teljesen szét volt lőve, ezt összeraktam, össze-

kötöttem, azután koporsóba tettük, s már csaknem világos volt, mikor megint ugyancsak azon a taligán kivittük a temetőbe – s ott a halotti házba tettük le –, és megkértük a temetőcsősz, hogy vigyázzon rá, mert eljön ezért egy úr, aki majd jól megfizeti a szívességét.

Így loptuk mi el azon a borzasztó sötét éjszakán a Kiss Erneszt holttestemét. Nagyon szomorú dolog volt az, uram.

(Az aradi vértanúk I., Válogatta, szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta *Katona Tamás* – Európa Könyvkiadó Budapest 1983)

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(4. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

III. kerület

Czetz János honvéd tábornok (Gidófalva, 1822 – Buenos Aires, 1904)

Emléktáblája a Czetz János utca és Mátyás király u. sarkán. A bronz plakett Jengibarján Mamikon szobrászművész alkotása, 1998-ban került elhelyezésre. Jómódú erdélyi örmény – székely szülők gyermeke. A bécsújhelyi akadémia elvégzése után, húszéves korában hadnagy lett. 1848-ban a magyar kormánynak ajánlotta fel szolgálatait. Előbb a hadügyminisztériumban szolgált, aztán Erdélyben vezérkari főnök lett. Szervező képességével általános feltűnést keltett, ezért rábízták az erdélyi hadsereg szervezését. Több csatában Bem mellett harcolt. A szebeni csatát (1849. március 11.) jóformán az ő hősiessége döntötte el. Az ütközet után Bem tábornoknak nevezte ki. Vitéztségét különösen kimutatta a Piski csatánál.

A világosi fegyverletétel után, 1849 végén álnév alatt Hamburgba menekült,

ahol 1850-ben kiadta emlékiratait. Ezután Párizsba, majd Sevillába ment és megkezdte az első magyar légió szervezését. A váratlanul megkötött villafrancai béke után családjával együtt elhagyta Európát és 1861-ben Buenos-Airesbe vitorlázott át, ahol 1869-ben Sarmiento elnök rábízza a köztársaság déli határainak a védelmét, majd a katonai akadémia szervezésével bízták meg, amelynek igazgatójává őt nevezték ki.

Ő alapította a Buenos-Aires-i katonai földrajzi intézetet.

Irodalommal is foglalkozott. Spanyol nyelvből fordításokat, majd egyes visszaemlékezéseket írogatott a szamosújvári Arménia magyar-örmény folyóiratnak, magyar nyelven. Emlékiratainak német-spanyol átdolgozását (amelyet Argentínában mondott tollba) kéziratban a kolozsvári „1848-49-es Ereklje Múzeum” őrzi.

Folytatjuk

Fogathajtó világbajnokok íratlan ősi örmény öröksége

(2. rész)

A pónitól a hintóig

A Lázár testvérek a hazai és a világ fogathajtó-sportjának aranykönyvébe beírták nevüket, hiszen ketten összesen huszonkét világbajnoki érmet szereztek, ebből tizenhárom aranyat, együtt tizenötszörös Magyar Bajnokok. (A *Lázár Vilmos* és *Zoltánnal* készült interjú a szeptemberi számunkban.) A sikerek hátterében ott volt édesapjuk **Lázár Vilmos (1942–2006), és édesanyjuk, **Piroska** is.**

Piroskát arról kérdeztem, hogy gyermekei, Vilmos és Zoltán hol találkoztak először lóval?

– Esztergomban élnek rokonok, a férjem náluk szerette meg a lovakat. Nagyon várta a nyarat, mert ő hajthatta a lovakat, amikor dolgozni mentek a földekre. Mindig mondta, ha megengedheti magának, akkor neki is lesznek lovai. A nyolcvanas években egyik napról a másikra letette a cigarettát: „Ne legyen lovam, ha az életben még egyszer rágyújtok!” Sok alföldi lovas barátunk volt Kecskeméten, a fiúk még kicsik voltak, de nagyon érdekelte őket is a ló. Béreltünk egy tanyát Hetényegyházán. Az első lovunk egy póni volt. Gyermekko-

romban mindig féltettek az állatoktól, ezért gyermekeimet is félttem nagyon, de akkor fölkaptam a Zolit, rátettem a póni hátára. A póni rügött egyet, én nagyon megijedtem, de Zoli nem ijedt meg. Attól kezdve minden hétvégén lovagoltak, kislovon, nagy lovon, még nagyobb lovon. Elkezdtek hajtani, mind a két gyereknek nagy kedve lett hozzá, különösen, amikor hintóval mentünk a faluban. Jó lovasok voltak, Zoli sokáig versenyzett is. Vili hajtó lett, Zolinak ki kellett várni hat évet a korkülönbség miatt, hogy fogathajtó versenyző lehessen. A férjem, amíg élt, a háttérből tudatosan építgette, segítette, egyengette útjukat a sportban és az életben egyaránt.

A Lázár-családfáról

Fliegl Attiláné Lázár Edit – Lázár Vilmos (1942–2006) testvére – nyugdíjas történelem tanár szerint a Lázár-családfa legrégebbi fellelhető hivatalos adata a pacséri anyakönyvből, 1859-ből való. A dédapa, Lázár Ferenc és felesége házasságlevelében szerepelnek a szülők, Lázár István és Faragó Erzsébet. Feltételezhető, hogy Lázár István testvére volt a nagybecskereki Lázár Vilmos, az aradi vértanú, akinek nem voltak gyermekei, bár saját gyermekeként nevelt két fiút és egy kislányt.

– Délvidékről, Bácskából, közelebbről Pacsérről származik a család. A családfán a születési év, hely, a házasságkötés ideje, minden lényeges adat szerepel. Az én nagyapám, Lázár Vilmos elmondta, hogy oldalági leszármazottai vagyunk Lázár Vilmos aradi vértanúnak. Hétéves voltam, amikor meghalt nagyapa, de édesapám mondta, hogy az 1867-es kiegyezés után a család kapott valamennyi kártérítést Pacséron. Úgy mondta, hogy mi pacséri Lázárok vagyunk, nagyapa pedig az első a Vilmosok sorában. A nagyapám és a

rokonság többi része is pénzügyőr volt, ezért nem akarta, sőt megtiltotta, hogy a fia és a családja abból építkezzen lelkileg és erkölcsileg, hogy kinek a rokonai. A levéltárakban nem kutathattunk, a két világháború között nem foglalkoztunk vele, csak később kerültek hozzánk a papírok.

Vili volt Nagybecskereken koszorúzni, és ott kapott egy születési anyakönyvi kivonatlap másolatot is. A latin nyelvű anyakönyvezésből az derült ki, hogy Lázár Istvánnak a testvére Lázár Vilmos, Lázár Vilmosnak az apját Lázár Pálnak, Paulusnak keresztelték. – b. a. –

1. *Lázár István*

feleség Faragó Erzsébet

1.1. *Lázár Ferenc* (sz. Pacsér 1836.IX.19.) ref. ház: Pacsér 1859.XII.28.

feleség Bézi Julianna (Bácskossuthfalva 1842.VIII.7. ref.)

1.1.1. *Lázár Árpád*

1.1.2. *Lázár Vilmos* (szül: Pacsér 1876.XI.13. megh. 1950.X.30.) ház: Bácskula 1909.III.16.

feleség Heck Berta (szül: Bácskula 1888.VII. 1. megh: 1940.II.13.)

1.1.2.1. *Lázár Vilmos* (szül: Bácskula 1910. IV. 3. ref. megh: Bp. 1971.IX.19.) ház: 1941.VII.31.

feleség Tingyela Julianna (szül: Bp. 1946. kat.)

1.1.2.1.1. *Lázár Vilmos* (szül: Bp. 1942.VII.8. megh.:Bp. 2006.V.31.) ref. ház: Bp. 1965.VII.31. kat.

feleség Cservenka Piroska (szül Bp. 1946) kat.

1.1.2.1.1.1. *Lázár Vilmos* (szül: Bp.1967. III.26. kat.) ház: 2001.IX.

feleség Pataki Timea

1.1.2.1.1.1.1. *Lázár Zsófia* kat. Bp. 2002.VII.8.

1.1.2.1.1.1.2. *Lázár Vilmos* kat. Bp. 2003. XII.20.

1.1.2.1.1.2. *Lázár Zoltán* (szül: Bp. 1973.IV.24. kat.) ház: 1973.IV.

feleség Boros Anikó

1.1.2.1.1.2.1. *Lázár Zoltán* (szül: Bp.1998. VIII.17.

1.1.2.1.2. *Lázár Edit* (szül: Bp. 1943.XII.9. kat.) ház: Bp. 1968.

férj: Fliegl Attila (szül: Bp.1942.VII. 28. megh: 1994.VIII.23.)

1.1.2.1.2.1. Fliegl Attila (szül: Bp. 1969.XII. 10.) ház: Bp. 1996.XI.30.

feleség Vári Tünde (szül. 1971.II.6.)

1.1.2.1.2.1.1. Fliegl Attila (szül Bp. 1997.IV.17.)

1.1.2.1.2.1.2. Fliegl Beáta (szül: Bp. 1998.XI. 9.)

1.1.2.1.2.1.3. Fliegl Márk (szül: Bp. 2001.IV.30.)

1.1.2.1.2.2. Fliegl Balázs (szül: Bp. 1973.III.26.) ház: Bp. 1998.XI.12.

feleség Holcsek Bernadett (szül: 1970.VII.12.)

1.1.2.1.2.2.1. Fliegl Dalma (szül: Bp. 2000.V.16.)

1.1.2.1.2.2.2. Fliegl Hanna (szül: Bp. 2006.VI.19.)

1.1.2.2. *Lázár László* (szül: 1911. ref. Megh: Bp. 1981.IV.20.)

feleség Tóth Mária

(A *Lázár-családfa Fliegl Attiláné Lázár Edit kutatásai alapján készült*)

Vállamra az évek összegyűltek és ránehezedtek

Sylvester Lajos beszélgetése a 101 éves Khell Júliannával

(2. rész)

Itt az öregség

Juci néni, éppen amikor lánya utána indulna, hogy a berecki Khell porta polgári házának ebédlőjébe átvezesse, egymaga lép be az antik bútorokkal berendezett helységbe. Botra támaszkodva érkezik, és helyet foglal az asztal mellett. Ismerjük egymást, már négy-öt évvel ezelőtt, mikor fiát, Ödit kerestem, aki éppen nem tartózkodott otthon, friss észjárásával, kitűnő emlékezetével jelent meg, és számomra imponáló volt, hogy majdnem száz évesen lapunk rendszeres és értő, írásainkat elemző olvasója. Hagyom, hogy tetszése, kedve szerint indítsa beszélgetésünket, amelynek első témája – mi lenne más? – az öregség. Csupán abban egyezünk meg, hogy mint mindenki, én is Juci néninek szólíthassam.

Juci néni: – Vállamra az évek észrevétlenül összegyűltek s ránehezedtek. Itt az öregség, s elmúlt az élet. Közben sok minden összehalmozódott. Mire emlékszem s mire nem. Elmondhatom, hogy vagy hatszor nehéz operáción mentem keresztül. És még volt vagy hat. Ezek kisebbek voltak, nem is számítanak.

Nagy a család. Ödi összeállította a családfát.

Arra a kérdésre, hogy életének jelentősebb mozzanatait írásban megörökítette-e? – készségesen válaszol:

– Egy hosszabb írásom is van. A menekülést írtam meg. Az a legfőbb hiba nálam, hogy nem vezettem tovább ezt az emlékirást. Jó lett volna, ha amire én emlékszem az megmarad a gyermekimnek. De most már késő. Pedig én nem voltam híve soha sem a be-

szédnek. Az írás könnyebben ment. Még a mai napig is úgy vagyok, hogy mikor tollat veszek a kezembe, s amikor levelet írok, akkor úgy ömlik belőlem a mondanivaló s az írni való. Ilyenkor mondják a gyermekeim, hogy a jó öregünknél ismét készül valami. Ha az embernek írni valója van, azt ki kell írnia magából.

– Ödi mesélt nekem a háborús évekről...

– Igen, hát akkor ő már 13 éves volt. El kell mondjam vele kapcsolatban, hogy az egész menekülés alatt, dacára annak, hogy kiskorú gyermek, ő volt a támaszom. Éltre való volt. Nem volt mit együnk, de ő mindig talált valamilyen megoldást.

Folytonos menekülésben

Az Ojtoz völgye a hadak útján című könyvembe egy Khell Ödönnel készített mélyinterjút is beépítettem. Kíváncsi vagyok, hogy a menekülés párhuzamos emlékei miként jelentkeznek nála és édesanyjánál, Juci néni, és fia mit emel ki a háború után anyai évtizeddel ebből az emlékhalmazból?

– *Miért kellett menekülnötök?* – kérdezem Ödit.

– Jöttek az oroszok. A helyi hatóságok felszólították, a lakosságot, hogy hagyja el a községet. Szüleim ismerték az állomásfőnököt Bereckben, aki rokonunk volt. Kaptak egy vagonot. Társultunk másokkal, s együtt menekültünk. Édesapám a székely határőröknél volt katona, itt, a Kishavasban.

– *A katonaságtól hogy szabadult?*

– Vitték tovább a hadsereggel, majd Székesszék várnál átcsoportosították. Meg-

sebesült, s a bécsi kórházba vitték. Akkor éppen Bicske városában voltunk, a Bécsi úton. Kapott 48 órás eltávozást, hogy a családját meglátogassa. Ez a karácsony előtti nap volt. Olyan peches volt, hogy minket akkor vagoníroztak be, hogy folytassuk az utunkat Tirolba. Közben két front, az angol és az orosz front közé kerültünk. Pilsen és Prága között jutottunk orosz kéz alá. Érdekes az, hogy karácsony éjszakáját egy tatabányai pincében töltöttük. Édesapám is Tatabányán volt azon az éjszakán, de egymásról nem tudtunk. Mi a vasútállomás pincéjében voltunk, s ő valahol benn a városban. Tábori lapon tudtuk meg, hogy megsebesült.

– *Mit vittetek magatokkal menekülés közben?*

– A legszükségesebb dolgokat. Ruhanevét, ágyneműt. Élelmet keveset. Ahol letelepedtünk kaptunk támogatást a magyar államtól. A zsold egy bizonyos részét kifizették a frontharcosok hozzátartozóinak, s ebből tengettük az életünket. A vagonba szalmát tettünk, s a szalma tetején aludtunk. Csehszlovákiában Traho Uiezd volt az utolsó állomás, ahova Tirol helyett eljutottunk. Hol az orosz, hol az amerikai repülő bombázták a mozgó vonatokat a két front között.

Betereltek egy iskolába, mint a juhokat. Ott értek be az oroszok. Egy pár nap múlva sorba állítottak és behajtottak gyalog Prágába.

– *Az oroszok hogy bántak veletek?*

– Különösebben nem foglalkoztak velünk. Esténként a nőket összeszedték, s vitték krumplit pucolni. Volt, amelyik visszajött, s volt, aki eltűnt valahova. Lemorzsolódott. Prága felé mentünk gyalog vagy húsz kilométert. Minden cuccunk a vagonban maradt. Úgy néztünk ki, mint az ukrán menekültek, amikor jöttek Ojtoz felől át Bereckbe. Egy biciklit egy kenyé-

rét eladtak a menekülők, a párnát egy pár tojásért, egy darabka szalonnáért. Húgom nem volt egészen egy éves. Decemberben született, s mi augusztusban elmene-kültünk.

Útban hazafelé

– Prágában a magyar követségen menedékjogot kaptunk. Az egyik Benes-dekrétum alapján. Igazoltattak. A kapus szobában. Egy másik ajtón kiengedtek az udvarra. Ott állt a teherautó, s arra felraktak. Kiszállítottak a Masaryk pályaudvarra. Bevagoníroztak. Mind a két ajtó mellett volt egy-egy katona. Vittek Magyarországra felé. Menekültkonyhán tengődöttünk két hetet. A román követségen kaptunk papírokat.

– *Mindezt édesanyád intézte?*

– Édesanyám és én. És édesanyám húga, a nagynéném. Rá egy évre vergődöttünk haza, 1945. augusztusában.

– *Kapcsolatba kerültek-e a csehországi lakossággal?*

– Természetesen. Prágában a játszótéren bevegyültünk az ottani gyerekek közé. Nagyon ellenségesek voltak. Amint meghallották, hogy magyarul beszélünk, ki-néztek maguk közül.

– *Vonattal jöttetek hazáig?*

– Igen, vonattal. Megteltünk tetűvel, bolhával, poloskával. Azon versenyeztünk, hogy ki fog több tetűt az ingében. A hazautazás Budapestről Bereckig majdnem két hétig tartott. Az ettük, amit egy-egy állomáson vásárolni tudtunk. Marhava-gonban jöttünk. Mikor kaptunk egy-egy mozdonyt, az hozott tovább.

– *A legkisebb testvéred, aki néhány hónap volt, amikor elmenekültetek, hogyan bírta a megpróbáltatásokat?*

– Bélhuratot kapott, s minden egyéb betegséget. Éppen hogy életben maradt.

– Nagynéném zöldkeresztes védőnő, vé-

gig velünk volt, s az egészségügyi ellátást ő végezte.

– *Itthon hogyan találtátok a lakást?*

– Ki volt úrítve. Az üzletet kirabolták. Az ablakokat betörték. Apám előtűnt három hónappal jött haza az orosz fogságból. Egy szobát, úgy-ahogy berendezett. Nagyanyámék is hamarabb hazakerültek. Mi is náluk telepedtünk meg. A sok éhezés után jól jött az, hogy nagyanyámék-nál sok majorság volt. Mindegyre ettük a tyúkhúslevest. Emiatt kaptunk egy csomó gyomorsikamlást, amíg megszoktuk újra a rendes kosztot. Itthon menekülési segílyt sem kaptunk. Hiába adtam be az iratcsomót a törvényszékre. Ha Magyarországról Magyarországra menekültél, akkor nem jár a segíly. Észak-Erdély akkor Magyarország volt. Azzal dobták vissza Szentgyörgyön, hogy nem jár nekünk ilyen. Brassóban fellebbeztem. Ott megsemmisítették a szentgyörgyi bíróság határozatát. De azok Bukarestbe fellebbeztek, s nekik lett igazuk.

– *A lakást kik írtették ki? A helyiek?*

– Azok. Valami bútor megahagytak. Volt, amit azért vittek el – például a zongorát – hogy megőrizzék. Ezeket megmenekítették, és mikor hazaérteztünk visszaadták.

Beszélgetésünket Juci nénivel folytatjuk:

– *Úgy emlékszem Juci néniéknek 1916-ban, ahogy a régiék mondják „az első román betöréskor” is el kellett menekülniük. Ez miként esett meg, hogyan történt?*

– Igen, 1916-ban menekültünk el, és '17 tavaszán jöttünk vissza. Vonattal vittek. Édesapám állomásfőnök volt Gyergyóvaslábon. Kapott vagon, s így el tudtunk menekülni. Édesapám nem tudott velünk jönni, mert neki nem volt szabad elhagyni a munkahelyét. Így nagymama maradt velünk. Hárman voltunk testvé-

rek. És akkor született egy kicsi babája édesanyámnak. Háromnapos gyermekágyas volt, amikor elindultunk. Beteg lett már a vonaton. Negyven fokos láza volt. Amikor Budapestre érteztünk, akkor a mentőorvosok végig vizsgáltak, hogy van-e valakinek segílyre szüksége. Amikor látták, hogy édesanyám milyen súlyos beteg, akkor mondták, hogy ebben az állapotban nem lehet tovább menni. Meghal a vonaton. Tulajdonképpen minket nem Budapestre, hanem a Dunántúlra irányítottak. Édesanyámat bevittük a Bethesda kórházba. Ez, azt hiszem, még most is működik. Ott mindent megpróbáltak, hogy megmentsek, de csak meghalt három hónap múlva. És a kicsi baba is, egy hét múlva a szintén meghalt. Ott vannak eltemetve Budapesten, a Farkasréti temetőben.

Édesanyámat Bethlen Margit író nő is ápolta. A menekülteket nagyon felkarolta. Édesanyámat megsajnálta. Négy kicsi gyermekkel, mindössze harminc éves volt. Menteni kell mindenképpen. Mindent elkövettek, hogy megmentsek, de nem sikerült. Ha akkor lett volna antibiotikum, akkor életben marad. Nem gyermekágyi lázban halt meg. Kapott egy középfülgyulladás. Ez felment az agyára. Agyhártyagyulladásban halt meg.

– *Akkor a két világháborúban vonatoztak bőven...*

– Az első menekülés egy hétig tartott. Ez alatt megérteztünk Budapestre. A második menekülés idején volt úgy is, hogy egy hónapig voltunk vagonlakók. Ez borzasztó volt. Azt az időszakot írtam meg, amíg menekülésben voltunk. Pontosan egy évig. Innen elmentünk augusztus végén, és '45 augusztusában érteztünk vissza. Ez alatt az idő alatt borzasztóan megváltoztak az életkörülmények. Mindenki csodálkozott, hogy én nem búsu-

lok. Menekülés előtt a jólét tetőfokán voltunk. Mindenünk megvolt, amit csak el lehet képzelni. Két cseléd...saját teniszpálya, bejárónő...És amíg odavoltunk teljesen kirabolták az üzletet. Vegyeskereskedés volt, most ABC-s üzletnek lehetne mondani. Az égvilágan minden volt benne. Ezen kívül volt egy raktárunk is a faluban. Azt is kirabolták. Készpénz nem volt, mert ami befolyt, az forgótőkének kellett. Egy kereskedő nem holt tőkébe, hanem forgótőkébe rakja a pénzt. Ez a forgótőke is elment a háború alatt. És maradtunk koldusszegények. A szó szoros értelmében egy szál ruhában jöttünk haza. Abban, ami rajtunk volt. Amíg az egy szál kombinát megmostam, meztelenre vettem fel a ruhámat. Jutka akkor volt egyéves és nyolc hónapos. Nem volt ruhája. Nem volt amivel kicseréljem. Hosszú ujjú volt a ruhám. Levágtam a két ujját, s ebből varrtam egy ruhácskát, hogy neki is legyen. Ez jellemző volt az akkori szegénységre. Ez már '45-ben történt.

– *Hogyan fogadták, amikor hazajöttek Berekbe?*

– Nagy-nagy szeretettel. Amíg menekülésben voltunk nem tudtunk hírt adni magunkról. Azt hitték, hogy lebombáztak valahol, s elpusztultunk. A hazajövetelünk olyan szenzáció volt, hogy a szomszédok, és még a szomszéd falusiak is segítettek rajtunk. Élelemmel. Nyitva volt az ablak, s valaki azon betett egy koszorú hagymát. A másik egy néhány almát, egyéb gyümölcsöt. Ha mentem, hogy vegyek egy liter tejet, adtak, de a pénzt nem fogadták el. Ennek az volt az előzménye, hogy az akkori kereskedelem nem olyan volt, mint a mostani. Nem volt pénzhajhászás. Nem tették azt célponttá, hogy két-három hónap alatt egy kereskedő gazdag legyen. Majdnem száz éves volt akkor már a cég. A kereskedelem jó-

részt az örmények kezében volt. Apósom készpénzt gyűjtött, s nem birtokot. Azt betette a kézdivásárhelyi nagytakarékba. Főrészesvényes volt.

Azzal vigasztaltam magamat a háború alatt, hogy sok a részvényünk. Volt egy kicsi börönd, s abban, ha jól emlékszem volt vagy háromszáz darab bankrészvény. A börönd tele volt. Azzal tisztában voltam, hogy itthon már nem találunk meg semmit, de hát az akkora érték volt, hogy azzal az életet újra lehet kezdeni. És az ott maradt Prágában, ahol menekültként le voltunk telepedve. A csehek nem engedték, hogy elhozzuk. Az mind elveszett. Mikor azt kérdezték tőlem, hogy nem búsulok és nem panaszkodom, hogy a gazdaságból ilyen helyzetbe jutottunk? Én pedig soha egy könnyet nem ejtettem a szegénység miatt. Nem sirattam, hogy elvesztett a vagyon, s boldog voltam, hogy isteni csoda történt, egytől-egyig megvagyunk, s a gyermekeink is, ha betegek is néha szegénykék, gyengék, de életben hazakerültünk s a család együtt van.

– *A menekülés évében, amit széthordtak, abból mi került vissza,*

– A bútorok legtöbb része a szomszédokhoz került. Voltak nagyobb darabok, azokat nem tudták megmozdítani. Mikor a menekülésből hazakerültünk, akkor sokan visszaadták azt, ami hozzuk került. Érdekes története volt a zongorának. Orbán Árpinak, akit maga is ismer, megyei tanácselnök is volt, szóval neki az édesapja, Lajos bácsi katona volt. Áрпи az édesanyjával volt otthon. Az ő házuk nem az útmentén, hanem bennebb, eldugott helyen volt. Az oroszok amit megfoghattak, azt elvitték. A bútordarabokat is. A zongorát Áрпи s az édesanyja elvitték hozzuk. És betették a csűrbe. Szénával letakarták és megmentették.

Folytatjuk

Az erdélyi katolikus rítusokról tartottak előadást Marosvásárhelyen

Az örmény katolikusok a magyar római katolikusokhoz hasonlóan a magyar nemzeti célkitűzéseket támogatták – derült ki egy marosvásárhelyi előadáson.

Tamási Zsolt történész

A különböző erdélyi katolikus rítusok autonómiájáról esett szó azon a találkozón, amelyet a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Kulturális Egyesület szervezett szerdán a helyi Deus Providebit Házban a Gyulafehérvári Római Katolikus Főegyházmegye ezeréves fennállásának alkalmából. A rendezvényen Tamási Zsolt történész Erdélyi katolikus rítusok autonómiája 1848-ban. Örmények kényszerpályán címmel tartott előadást.

A több mint egyórás, rendkívül jól dokumentált előadás során Tamási abból indult ki, hogy az 1848–49-es szabadságharc és forradalom ideje alatt a katolicizmus három rítusban volt jelen Erdélyben, hiszen a római katolikus mellett megtaláljuk a román görög katolikus és az örmény egyházat. A történész megállapította: annak idején a katolikus örmény–magyarok és a római katolikus magyarok a forradalom támogatói lettek, míg a görög katolikus románság az ellenforradalom szolgálatába sodródott.

Ebben igen fontos szerepe volt mind Bécsnek, mind a Vatikánnak.

Erdélyben a római katolikus klérus már a forradalom kezdetén a magyar nemzeti érzelmeknek adott teret és hangot, állapította meg a történész. Antidinasztikus propagandát fejtett ki, viszont amikor elkezdődtek az őszi ellenforradalmi események, a szabadságharc szolgálatába állt. Ez a magatartás az örmény katolikus klérust is ugyanúgy jellemezte, viszont a görög katolikus egyház álláspontja egészen másként alakult, annak ellenére, hogy mindkét rítus Bécs támogatásával, nagyjából egy időben jött létre.

Tamási rámutatott, hogy az erdélyi örmények ősei Moldvában még nem voltak annyira összetartók. Mivel Erdélybe jövetelükkor ismerték a román nyelvet, kezdetben idegenekként kezelték őket és

ez gátolta előrehaladásukat, szabad fejlődésüket. Az örmény városok alapításának a lehetősége a vallási unió feltétele volt abban a formában, ahogy azt IV. Jenő pápa Exsultate Deo enciklikája biztosította: az örmény népesség katolikussá válása által. Nehézséget jelentett kezdetben, hogy az erdélyi katolikus papok nem beszéltek örményül, az örmény lakosság viszont nem tudott latinul. Ezért olyan térítőkre volt szükség, akik

Lászlóffy Csaba

A legenda hamuja

már végiggondolni sem kell még egy ingerült szélroham csak a szem káprázik csillagokat a kéz még kinyúlna a pernye után de levetkőzött a hús

a hit
a szonttalanig
a hontalanig

hiábavaló hősködés
turkálni benne
hisztéria
hallucináció

és mégis

Tamási Zsolt

románul és örményül is beszéltek. A katolizálási folyamatban oroszlánrésze volt Oxendius Verziurescunak (Verzár Oxendius), aki 30 ezer örményt katolizált annak fejében, hogy anyagi és más természetű előnyöket ígért nekik, beleértve a városalapítási jogot is. Oxendius volt az erdélyi örmény püspökség első és utolsó püspöke. A történelmi és val-

lástörténeti fordulatok eredményeképpen néhány évig, 1697–1712 között az erdélyi római katolikus egyházat is ő vezette.

Az adott kort számtalan más szempontból is elemezve Tamási Zsolt megállapította: az 1848–49-es események idején a görög katolikus románságnak a nemzeti öntudata megerősödött, sikerült megfogalmazniuk és támogatást szerezniük ahhoz, hogy egyházuk önállósodjon, és létrejöjjön a görög katolikus érsekség. Ezzel szemben az örménység a korábbi asszimilációs törekvések és az erdélyi püspökök rájuk irányuló joghatóság-kiterjesztésének eredményeként – a kulturális autonómiát leszámítva – a teljes integrálódás mellett döntött, s a későbbiekben sem tagadta meg 1848 örökségét.

Máthé Éva

(Megjelent: *Eklézsia* 2009. szept. 4.)

Örmény nyomok Székelykeresztúron

Az idej erdélyi barangolásunk egyik állomása Székelykeresztúr volt, ahol látogatást tettünk a Gyárfás kúria múzeumában.

A XIX. századi térkép tanúsága szerint a Fő téren volt a ma is látható Lázár féle vendéglő. A római katolikus plébániától kezdődően takaros örmény kereskedő házak sorakoztak egymás mellett.

A korabeli visszaemlékezések szerint Lengyel József székelykeresztúri sebész – magyarörmény láttá utoljára Petőfi Sándort, mielőtt elesett Segesváron a csatatéren.

A tárlatvezető a Székelykeresztúron élt örmény családok közül az alábbiakat sorolta fel: Papp, Ajvász, Szenkovits,

Novák, Kabdebo, Patrubán és Lázár, valamennyien kereskedők voltak.

A székelyudvarhelyi örmény találkozón találkozhattunk székelykeresztúri örménnyel is: az Ajvász – Papp – Szenkovics – Elekes család tagjával. Megindult úgy Székelyudvarhelyen, mint Székelykeresztúron is a magyarörmény közösség szerveződése, mely a Bodurján családnak, és id. Szálasy Ferenc úrnak köszönhető. A közös örmény gyökerek felkeltik az összetartozás igényét a múlt értékeinek közös megélésére, a kultúra ápolására, csak kell egy kis biztatás hozzá. Most úgy látszik sikerült. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület segít ebben.

I. S.

Szálasy Ferenc (Székelyudvarhely)

Sóvidéken élő örményszármazású magyar katonaköteles ifjak munkaszolgálaton

(2., befejező rész.)

A nagy kiáltozásra valahonnan előkerült a falu szolgálatos baktere, és ő mesélte el lelkileg összeomlott bátyámnak: az édesanyja ezelőtt három nappal ki kellett költözzön a házból, mivel arra szüksége volt a milicistáknak. Reggel kilenc órakor felszólította a párttitkár és a milicista parancsnok, hogy estére ürítsse ki a házat, minden bútort, ami ott marad, a milícia elkoboz. Híre futott a faluban, déli harangszókor megjelent a házunk előtt hét lovas szekér és tíznél több Tószegi (utca) jótevőnk, sötétedés előtt a ház üresen maradt a milicisták legnagyobb haragjára, mivel nem volt mit elkobozzanak.

Elképzелhető egy holtfáradt fiatalember lelkiállapota, aki egy kis pihenésre, otthonra vágyva, az anyai ölelés helyett nyomdafestéket nem tűrő gorombasággal lett megalázva egy senkiházi által.

1953. december 2-án, öt nappal a 20-ik születésnapom előtt, 400 regruta társammal (mind kulák gyerekek) bevagoníroztak Marosvásárhelyen. Rövid utazás után megérkezünk Monor község határába, Beszterce megye. A szerelvény nyílt pályán állt meg, akkor láttuk jövődöbéli kaszárnyánkat. Szántóföldre épített öt db kollektív istállóra emlékeztető épület csoport „Mautner WC”-vel és bokáig érő sártengerrel.

Egy egyemeletes, faágyakkal bútorozott barakkba 100–120 „lapáthuszár” lett elhelyezve. Az építők azelőtt való nap fejezheték be a munkát, mivel a falakból felhőszerűen ömlött a pára, a téglából

épített melegítő kályhából pedig az agyag illatú gőz.

Képzелjük el, egész éjjel annyi mosdatlan ember büze és lábszaga, a falakból és kályhából kicsapódott párával, gőzzel keveredve micsoda egészséges, dús, szocialista levegőt biztosított huszoneves szervezetünknek. Nem véletlenül neveztem magunkat mosdatlanoknak, sajnos ennek bizonyítéka a vízhiány volt. Sehol a közelben nem volt kút, vagy folyó, az étel készítéséhez szükséges vizet is autó szállította naponta tartályban, amiből mosakodásra fél liter sem jutott fejenként. Jól emlékszem, megérkezésünk után a tizennegyedik nap kaptunk egy nagyobb tartálytisztálkodásra szánt vizet, 3–4 m³-t. Én kb. 220 nálamnál élelmesebb bajtársam után tudtam megmosakodni derékig, ami akkor felért egy szovátai habzó gyógyfürdővel.

Tekintettel arra, hogy a vasutak karbantartásával foglalkoztunk, fegyverünk a lapát, csákány meg talicska volt. 1954. december 14-e körül szürkületben érkezett egy szerelvény kb. 30 vagon homokkal. Este hét órakor mentünk ki a vasúti pályára leüresíteni a vagonokat. A dermesztő 15 fokos hidegben felmásztunk a vagonokra és kezdtük lapáttal, csákánnyal vágni a homokot, amely azonban úgy össze volt fagyva, mint egy kötömb. Ahogy csákányoltunk a sötétben a homok úgy szikrázott, mint a csillagszóró, szerszámunk úgy ugrott vissza mintha tömör gumiba vágtuk volna. Rövid tárgyalás után parancsnokunk

és a vonat vezetője aláírtak egy átadási – átvételi bizonylatot a homokról, a szerelvény, ahogy jött szép lassan úgy távozott.

Mivel Monorban mind csak magyarjú katonák voltunk és összetartóak, 1954. január elsején áthelyeztek Ican-ba, Suceava megye, szintén a vasutak karbantartásához, ahol csak bucovinai fiuk voltak.

Röviddel letelepedésünk után többek között érkezett három maros-menti és egy régen-környéki magyar regruta. A maros-mentiek jehovisták, hívők voltak, a régeni pedig szombatista, mind mélyen vallásos meggyőződésűek. A három jehovista nem akarta felvenni a munkaszolgálatos katonaruhát, mert a blúzon parulé volt, a sapkán pedig csillag. A szombatista felöltözött, de szombaton semmiképpen sem dolgozott.

A Gh.GH.DEJ sztálini politikája meg a szekuritáté környéklen diktatúrája vigyázott arra, hogy a munkaszolgálatos katonák közül senki se haljon meg, nem lőttek le senkit, nem vertek egészen holtra, de a durvaság meg a pszichológiai terror nem ismert határt. Történt 1954 januárjában, hogy a három jehovista fiatalembert, akik megtagadták az „egyenruhába” öltözést, több napon át, lábuknál megkötözve negyedórákat, félórát eresztették le egy kútba. Több napi kínzás és másfajta embertelen kísérletek után, vezetőink rájöttek, hogy ezeket az embereket nem lehet megtörni. Kompromisszumos megoldás született, a sapkáról lekerült a csillag, a blúzról a parulé. A szombatis-

ta kollegánk esetében, mivel a szombati napon a fentiekhez hasonló meggyőző munka után sem volt hajlandó dolgozni, magas rangú tiszt karunk azt a humánus megoldást választotta, hogy minden szombat reggel, mikor mi kiszedtük eszközeinket a szerszamos ládából, a barátunkat abba zárták, ameddig mi a munkából visszatértünk, és szerszamainkat helyükre kellett tegyük. Fiatal és vallásos kollegánk hiába volt ládába zárva minden szombaton, vasárnap a normáját el kellett végezze.

Szálasy József – Jóska bácsi –, jó modorú, humoros kereskedő volt Korondon, majd a bécsi-döntés után Marosvásárhelyt a Lázár Vilmos utca sarkán nyitott üzletet. Törte a fejét, mit csináljon, hogy az üzlet fellendüljön.

Román nyelvtudásunk általában gyenge volt, egyesek semmit sem értettek. Történt, hogy egy udvarhelyi iskolatársammal együtt voltunk egy barakkban. Egyik nap Árpi barátom panaszkodik: – Te Feri, nem értem, ezek a románok olyan pofátlanok, mindenik egyszerre két szivarat kér. „Mái Arcadiu d-o tigará”. Erre ő kivett kettő cigarettát,

és oda adta, aki kérte. Mondtam: – Te Árpi, ha nem érettségiztél volna, nem csodálkoznék, mert Viorel hadarva azt akarta mondani: Mái Arcadiu dám mie o tigará. Erre Árpi: – A fene egye meg, hogy nem tudtam neked hamarabb szólni, mennyi szivarom megmaradt volna. 1955 tavaszán Vama községben, Suceava megye, fafeldolgozó üzemben dolgoztunk. Történt, hogy az egyik román barátommal a faluba mentünk vásárolni. Belépve az üzletbe barátom két tubus fogkrémet kért. Az elárúsító hölgy barátságosan felelte, sajnos nem tud kiszolgálni, mivel a szezoncikkék még nem érkeztek meg. Ezzel kapcsolatosan jut eszembe, hogy április hónapban ol-

vastam az egyik központi napilapban: egy angol kutató csoport felmérése szerint Romániában évente átlag két tubus fogkrémet használ el egy lakos. Még az is kiderült a felmérésből, vannak családok, ahol ennek minden tagja ugyan azal az egy fogkefével mossa fogát, néha. A fentiekből szomorú, de kitűnik, hogy nálunk Romániában ötven év elteltével sem érkezett meg a „szezon”, valamint az említett „szencikkek” kora. Az út, melyen haladunk, azonban biztató.

1955-ben Lucocesti községben, Suceava mellett dolgoztunk egy új alagút építésénél, kb. 350-400-an, rettenetes munkakörülmények közt. Azt a tényt, hogy politikailag megbízhatatlanoknak voltunk minősítve, semmi sem bizonyítja hűbben, mint az, hogy még parancsnokunknak sem volt fegyvere, kivételt képezett a politikai tiszt, aki rendelkezett pisztollyal. Az őrséget a bejáratnál lévő bakterházban csináltuk, fegyverünk egy jómarkolatú bot volt. A bakterház oldalán egy nagyobb vasdarab lógott, mellette egy kalapács, szükség esetén ezzel lehetett kommunikálni. Volt egy kürtöse a tábornak, kicsit kolontos moldovai fiú. Egy alkalommal kürtösünknek rémálmai lehettek, kiugorva az ágyból kétségbeesetten fújta a riadót, mire mindannyian kirohantunk az udvarra, futottunk össze-vissza, mint az anyátlan csirkék, ameddig megtudtuk az igazat, meg azt, hogy parancsnokunk a Szőkénél van, „házi őrizetben”.

Befejezésül megtoldanám még eggyel-kettővel az örményekről szóló anekdoták tömegét. Szenkovits János barátom, lévén Korondon sikeres szövetkezeti elnök, 1971-ben megépíttette a község első modern vendéglátó egységét, az Árcsó motelt. Ennek a falu nagyon örvendett, remélte, hogy ez volt az első

lépés a korondi volt Árcsó fürdő visszaállításához, amely 1892–1921-ig az örményszármazású Gáspár Gyula és felesége, Szongott Veronika tulajdonában volt, és élte fénykorát. Örökösök, Gáspár, Károly és Sándor a háború utáni nehéz gazdasági viszonyok ellenére többséget adva a jólétnek és a szórakozásnak, a fürdő a bank tulajdonába jutott. Ez pedig nyereségvágyból mindent kegyetlenül letarolt. Visszatérve mondani valómhoz, János barátomban is élt az örmény bohémság élvezete. A motelen tartott sok „protokollum” után, egy alkalommal nagyon későn érkezett haza kicsi, de jóhangulatú társasággal. Kopogtatott az ajtón: „Júlia eressz be!” „Nem eresztelek!” – megismételte: „Júlia légy szíves eressz be!”, „Nem eresztelek”, energikusan: „Júlia azonnal eressz be, mer ezt a házat az én apám építette!”, a válasz nem késett: „Az istállót is a Te apád építette”.

Szálasy József, – Jóska bácsi – jó modorú, humoros kereskedő volt Korondon, majd a bécsi-döntés után Marosvásárhelyt a Lázár Vilmos utca sarkán nyitott üzletet. Törte a fejét, mit csináljon, hogy az üzlet fellendüljön. Gondolatait tett követte, két úriember egy hónapon át járta Vásárhelytől Udvarhelyig. Régenig és Dicsőszentmártonig az üzleteket és Szálasy József-féle sütőport és vaníliacukor port keresett, persze eredménytelenül. A hónap eltelté után Jóska bácsi elegánsan egy taxival megjelent a környék üzleteiben és rendkívüli udvarias-sággal ajánlotta az ő gyára által készített vaníliacukor és sütőporokat. Az inasok, segítők mindenütt mondták, főnök úr tessék vásárolni, mert hetek óta mindenki ezeket keresi. Az üzlet bejött, a porok kimentek, a szavatolási időből.

Vége

Sylvester Lajos

Ablak a lélek világra

Fejér Ákos mikóújfalusi emléktáblájának avatására

Volt egy ember – illetve van egy ember, mert szelleme számunkra példakép és ma is itt él közöttünk –, aki megnyitotta előttünk Európa kapuit, amint ezt az igeként életútjának be nem fejezett posztumusz kiadású könyve elé címül választották.

Fejér Ákos életének sum-máján töprengve nem nehéz eljutnunk és megállapodnunk annál a gondolatnál, hogy ott, ahol egyszer lélegzetet vehetett hozzálatott legnagyobb művének megalkotásához: közösséget teremtett. Olyan fiatalokból, felnőttekből, amilyenek éppen voltak. Abroncsként fogta össze a gyermekeket, a síheder korúakat és az idős embereket is, mint kádár a hordó dongáit, hogy azok többé szét ne eshessenek.

Ha szülőföldjére, Gyimesbükkbe látogatott, akkor ott, ha Lisznyópatakon tanított, akkor ezen a piciny településen, ha Mikóújfaluban kellett pedagógusként tanyát vernie, akkor itt, és ha Sepsiszentgyörgyre szólította hivatása, akkor ott formált közösséget. De ha bicikliseivel Európa és Kis-Ázsia úttalan útjain pedáloztak, akkor azzal a csapattal alkotott közösséget, de közösséggé formálódtak itthon a szülők, rokonok a falubéliek, akik aggodalommal és büszkeséggel követték gyerekeik hatalmas fizikai energiákat igénylő útjait, s közösségekké álltak össze azok is, akikkel a Rekordok Könyvébe kívánczó útjainkon kapcsolatba kerültek a csapattal.

Fejér Ákos emléktáblája előtt

És történt mindez azokban az időkben, amikor a kommunista diktatúra sokfalú ketrecébe zárva kerestük azt a részt, hogy Isten szabad egéből egy darabkát láthassunk. Ákos igényessége, leleményessége, kitartása, csodálatra méltó akarata, mint gátfutó, úgy hagyta maga mögött ezeket az akadályokat.

Bárhol is volt, bármit is épített, mert örökösen építő, alkotó ember volt, libalegelőből alagcsővezetett sportpályát, hozzá lelátót és a pályához vezető utakat, öltözőket, bármit minden a közösségépítésbe torkollott. Akkor is, ha Úz völgyében hatalmas kondérban öreg harcosoknak és unokáiknak, ismerőseiknek készített ptyókatokányt. Nem-

csak a főztje, maga is ízes ember volt, rejtőzködő, bújkáló humora, frappáns szófűzése, és csak futólag jegyzem meg, hogy azt az arcát, amely a tollforogató embert felmutathatta volna, s ami a Megnyitottam előtettek Európa kapuit című visszaemlékezéseiből élénk villan, alig ismerjük, de annyira igen, hogy fogalmat alkothassunk, hogy ez a sámánok fanatizmusával megáldott, messianisztikus férfiú mire vihette

Közösséget teremtett könyveivel is

volna, ha emlékiratait összehozza, mert az, amint Csapnál átlépi a Nagy Szovjetunió határát, vagy amint Felvidéken egy vidéki boltban a disznóhúskonzervek szerzéséhez egy egész kondát alakítva eljártsszák, nyelvismert hiányában négykézláb mászkálva rőfögnek, az az írásos helyzetteremtés remeke.

Itt és most Mikóújfaluban azért járom annyiszor körbe Fejér Ákos közösségteremtő képességeit, mert, úgy vélem, ez most számunkra a legnagyobb hiánycikk. E nélkül pedig szétesik, darabjaira hull az életünk. Nincs sportpálya, emlékjel sincs a falu végén, vagy az iskola falán. És nincs, nem lesz autonómia, semmi nem lesz Székelyföld se, ha nem vagyunk képesek Fejér Ákos

módjára a semmiből is valami mást, világot teremteni, ha kemény, sokszor ember feletti munkával nem küzdünk meg érte.

Figyeljük meg, hogy a mi Ünnepelet Emberünk holtában is közösségformáló személyiség. Képes összehozni bennünket emlékkő, emléktábla avatásra, kopjafaállításra, mert ott ahol Ákos eljárt ilyen emlékjelek is születnek, környezetismereti túrákon, tantárgyversenyeken találkozunk vele.

Fejér Ákos a legsötétebb években nyitott ablakot Európára, de a lélek világára, a hit mezeire is. Élete nagy élménye volt, amikor siheder legényként Erdély nagy püspöke, Márton Áron mellett teljesített lovas őrzővédő szolgálatot. Szabadságuk, életük, életpályájuk kockáztatása árán is. Gyimesbükk szerelmese, a csíkszépvízi, erdélyi magyarörmények ama ágához tartozó, amely Erdélynek, a magyarságnak annyi önfeláldozó hőst küldött. A családhoz, rokonokhoz, barátokhoz, az egész közösséghez hű férfiakat és asszonyokat, akik ezt az adományt ez alkalommal eme kőtáblába vésve örökítik és köszönik meg.

Fejér Ákos kőkemény lelkialkatú, nagy teherbírású férfiú, határozott, karizmatikus egyéniség volt. Ez a kép maródott és ivódott belénk, akiknek megadatott, hogy túléljük ennek a képnek a megtestesítőjét. Ezért illő dolog, hogy itt, Mikóújfaluban kőbe faragott képe is maradjon, az iskola és az egész község népének sziklakemény jelleme a Fejér Ákos-i örökség részét képezze.

Isten áldja és éltesse emlékét, de igyekezzünk őrizni, példaképpé emelni mi is!

Szomorújelentés

Megtört szívvel tudatjuk, hogy a szeretett férj, rokon, jó barát és szomszéd

Lázár Alfréd

ny. jogász az Örmény Katolikus Egyházközség gondnoka

2009. szeptember 2-án, életének 77., házasságának 52-ik évében, nemes lelkét viszszaadta Teremtőjének. Drága halottunkat 2009. szeptember 4-én du. 15 órakor helyezük örök nyugalomra, a római katolikus egyház szertartása szerint az örmény katolikus temető kápolnájából a családi sírboltba.

Lelked a Mindenhatóé

Tested az anyaföldé

Emléked Mindnyájunké

Szívükbe zárják *felesége Gitta és szerettei.*

Emberségét, jóságát, szeretetét hagyta nekünk örökségül.

Virrasztás csütörtökön 18.30-tól az örmény katolikus templomban.

(Részvétnyilváníást a temető kápolnájában 12 órakor fogadunk.)

Gyászoló szerettei

Gyergyószentmiklós, 2009. szeptember 3.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Ifj. Gabányi János:

Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója

(4. rész)

A név után levő szám a monográfiában megjelent oldalszámot jelöli, független attól, hogy szövegben vagy képaláírásként jelenik meg az illető családnév síremléke a kötetben.

151. Gabányi János 27	158. Özv. Dr. Gajzágó	166. Dr. Gopcsa Jakab 71
152. Gábrus Zakhar 36	Lászlóné sz. Lázár	167. Dr. Gopcsa Jakabné
153. Gajzágó 50	Karolina 52	sz. Osztián Ilona 71
154. Gajzágó Emánuel 69	159. Gajzágó Mária 52	168. Gopcsa Joáchim 72
155. Gajzágó	160. Apanagyfalusi Dr.	169. Gopcsa Joáchimné
Emmánuelné sz. Bá-	Gajzágó Sándor 54	sz. Donogán Mária 72
rány Mária 69	161. Gajzágó Sándor 52	170. Dr. Gopcsa László 66
156. Apanagyfalusi	162. Gajzágó Veronika 52	171. Gopcsa Péter 66
Gajzágó László 54	163. Gálffi Róza 83	172. Gorove Mária 92
157. Dr. Gajzágó László	164. Gecző Katalin 30	173. Govrik Anna 68
52	165. Gogomán Domokos 59	174. Govrik Gergely 68

175. ifj. Govrik Gergely 68
 176. Govrik Gergelyné
 sz. Korbuly Anna 68
 177. Govrik Tivadar 68
 178. Govrik Tivadarné sz.
 Verzár Anna 68
 179. Görög Rebeka 83
 180. Gránátir Alujza 41
 181. Haraga Mária 77
 182. Harípp Donovák 49
 183. Harmath B. Lujza 83
 184. Hertz Anna 53
 185. Ifj. Hertz Kristóf 42
 186. Hermann János 65
 187. Hermann Jánosné sz.
 Hollosey Rozália 65
 188. Hevul Jánosné sz.
 Simai Mária 42
 189. Hollosi Rozália 65
 190. Hoprich Irén 83
 191. Heinrichs, Ion 28
 192. Izmail Mária 55
 193. Jakab Zsuzsa 60
 194. Jakabb Istvánné sz.
 Gorove Mária 92
 195. Jakabbfy Emánuelné
 sz. Novák Margit 35
 196. Jakabfi Zsuzsána 60
 197. Jimán Petru 41
 198. Kádár József 40
 199. Kádár Pál 40
 200. Kádár Zoltán 40
 201. Id. Kapatán László 79
 202. Kapatán Anna 79
 203. Kapatán Kristóf 79
 204. Kapatán Kristófné
 sz. Kassay Rozália 79
 205. Kapatán László 79
 206. Id. Kapatán Lászlóné
 sz. Flora Anna 79
 207. Kapatán Mária 79
 208. Dr. Kapatán Márton 79
 209. Kappingyán Hanka 77
 210. Karácsonyi Gyula 77
 211. Karácsonyi Gyuláné
 sz. Kappingyán
 Hanka 77
 212. Karátsonyi Terka 77
 213. Kassay Rozália 79
 214. Kasza Geróné sz.
 Nyegruz Anna 77
 215. Kehes Joachim 38
 216. Kepri Anna 68
 217. Kepri Rebi 78
 218. Kerpit József 55
 219. Kerpit Kristóf 55
 220. Kiának András 41
 221. ifj. Kiának András 41
 222. Kiának Bözsike 41

(Megjelent Magyarörmény
 Kulturális Lapok
 VI. évf. 1. sz. 2004. 03.)
 Folytatjuk

Közlemény

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (1015 Budapest, Donáti u. 7/A, adószáma: 18085590-1-41, elnök: dr. Issekutz Sarolta) 2008. évben a személyi jövedelemadó 1 %-ából az APEH-től 617 024 Ft-ot kapott a felajánlóknak köszönhetően, amelyet ezúton is hálásan megköszönünk.

A kapott összeget a 2008. év folyamán az egyesület az alábbiakra használta fel:

Internet költségeire	133 326 Ft
Telefonköltsége	200 413 Ft
Postaköltsége	30 920 Ft
Egyéb működési költségekre (irodaszer, tisztítószer stb.)	100 383 Ft
Könyvek beszerzésére	67 725 Ft
Eleméri (Szerbia) római kat. templom (Kiss Ernő aradi vértanú nyughelye) restaurálásához küldött adományból	84 257 Ft
Összesen:	617 024 Ft

Budapest, 2009. szeptember 15.

dr. Issekutz Sarolta
 elnök

Örmény-magyar gyermekrovat

(32. rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, szüleitek és nagyszüleitek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:

Dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

II. Vártán Mámikonián (Kr. u. 565.)

Váhán Mámikonián uralkodása után országunkban néhány esztendeig béke honolt. A perzsáknak volt Tvinben egy parancsnokságuk, ahol az örményektől begyűjtötték az adót. Ebben az időben II. Vártán Mámikonián volt a kormányzó. Khosrov perzsa király azonban egy mindenre elszánt, kegyetlen embert nevezett ki kormányzónak Örményor-

szágba, akit Suren Sureniannak hívtak. A pogány perzsa kormányzó az örmények egyik templomát gabonarakttárrá változtatta és megkorbácsoltatta a templom papját és az ott állomásozó örmény katonákat.

Amikor ezt Vártán és népe meghallották, bosszúból 10 000 perzsát mészároltak le, köztük Suren Sureniant is.

Khosrov egy kegyes, jó király volt, de amikor meghallotta, hogy mi történt a parancsnokával, háborúba indult az örmények ellen. A perzsák elefántokon érkeztek, és Gághámák fennsíkján megütköztek az örmény sereggel. A perzsa főlény ellenére a hős Vártánnak kis seregével sikerült visszaverni a pogány támadást, és országának határain túlra üldözni a perzsákat.

A Lázár-család 2005-ben (Cikkiünk a 32–33. oldalon)

Mi volt az oka annak, hogy az örmények lemészárolták a perzsa parancsnokság katonáit?

Meghívó

A 160 évvel ezelőtt, 1849. október 6-án kivégzett Aradi Vértanúkra,
a szabadságharc valamennyi hőisére, köztük a magyarórmény hősökre

emlékezünk

2009. október 2-án, pénteken délután 17 órakor a Városháza dísztermében
(Budapest V., Városház u. 9–11. I. emelet).

Szeretettel hívunk és várunk minden kedves Vendéget. Emlékezzünk együtt!
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
Fővárosi Örmény Önkormányzat – rendezők
dr. Issekutz Sarolta elnök

Program

Az estet megnyitja *dr. Issekutz Sarolta* elnök

Emlékbeszédet tart: *Dr. Kedves Gyula* hadtörténész

A szabadságharc muzsikája – a Kecskés Együttes ünnepi hangversenye

Művészeti vezető: *L. Kecskés András*

Közreműködik: *Dr. Szabó András* előadóművész

Koszorúzás az Aradi Vértanúk kopjafájánál (helyszínen)

Kiállítás az 1848-49-es szabadságharc és az Aradi Vértanúk emlékére.

Könyvvásár

A rendezvényt támogatja:

Budapest Főv. II. kerületi-, Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarórmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(felfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Budapest Főváros XIII. és XV. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 153. szám
2009. november

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„Mi, papok és hívők, kérünk Téged irgalmas Urunk, a hitben elhunytakkal együtt fogadj be minket, ugyanazt remélőket a mennyei Jeruzsálem városába, ahol az igazak összegyűlnek, hogy mindig velük dicsőítsük a Szentháromság három személyét. A mennyei Jeruzsálemben, az angyalok lakóhelyén, ahol Hénoch és Illés élnek megöregedve, galamb alakban az édeni kertben méltóképpen megdicsőülve: irgalmas Urunk, irgalmazz elhunytjaink lelkének.”

Duha László fafaragása

Szimbolikus képekkel van tele a halotti szertartás eme saragánja. A mennyei Jeruzsálem kétszer is szerepel. Az ószövetségi Hénoch és Illés a bibliai történeteik szerint testestül ragadtattak a mennybe, a feltámadás előképei. Megöregedtek, de ez úgy értendő: az idő elmúlt. A galamb alak a Szentlélekre utal s egyben a megújulást is jelenti. Könyörögésünk arra irányul, mi is velük legyünk.

Dr. Sasvári László

*Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu*

Béres L. Attila

Vallomások a forradalom négyrészes filmjéről

A Magyarok Házában egy didergős, a közelgő telet beharangozó délutánon, az egy héttel azelőtti nyár melegét már alig őrző hűvös Bartók teremben emlékezett a magyar forradalomra a Fővárosi Örmény Klub közönsége. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta*, a rendező Budapest Főváros II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke köszöntötte a Mi így készülünk '56 ünnepére című műsorra érkezettek, ismertette a következő hetek programjait, majd azokat is felkészítette *Jelenczki István*: „*Népek Krisztusa, Magyarország*” 1956 filmjére (a film moziban nem látható), akik nem látták a szeptemberi klub-délutánon vetített első és második részt. A folytatás, a III. rész, *A kádári ellenforradalom*, valamint a IV. rész, *az Elárult forradalom* a szeptemberben látott részeknél is nagyobb sikert aratott. A tapsból jutott a film készítőjének is, aki a vetítés után készséggel válaszolt a klub háziasszonyának kérdéseire.

Jelenczki István néhány eseményt elevenített fel, amely „hazugságtenger közepén”, a filmkészítés előtt arra vezette, hogy a dicső forradalom és szabadságharc történetét megismerje. A hetvenes években találkozott először Nyugat-Európából behozott 56-os irodalommal. Döbbenet olvasta a forradalom eseményeit, amelyeket másként tanítottak az iskolában. Évekig

Jelenczki István

ott motoszkált benne, hogy az igaz történetet tovább kell adnia. A rendszerváltás után elérhetővé váltak a tanulmánykötetek, de a mai napig maradtak sötét foltok a forradalom és szabadságharc történetében. Számos dokumentumhoz a KGB, a CIA, vagy a közel-keleti állam titkosszolgálatának levéltáraiban a filmekben megszólaló kiváló történészek sem juthattak, juthatnak hozzá. A film az 1956-os forradalom és szabadságharc eddig feltárt hiteles története.

Jelenczki István tizennyolc éves kora óta (képző)művészettel foglalkozik. Elmondta, hogy a filmkészítés teljes embert kívánt, napi tizennyolc-húsz órát dolgozik. Megkapta a lehetőséget az élettől és megpróbálja betölteni határait, és a művészetek különböző területein igyekszik megmenteni, megtartani és továbbadni azt a tudást, amellyel minden magyar

ember kell, hogy rendelkezzen. A film elkészítéséhez a „lökést” a kiskunmajsai 56-os múzeum megnyitása szolgáltatta. *Jelenczki István* hangsúlyozta, botrány és gyalázat, hogy ez az egyetlen múzeum, amely az 1956-os magyar forradalomnak és szabadságharcnak emléket állított. Közadakozásból. Egyetlenegy kormány sem támogatta, támogatja. Az összevetés, a tapasztalat indította el a film létrehozására, hogy mindazt

a hazugságot, és mindazt az igazságot megpróbálja a maga színeivel, eszközeivel megfogalmazni és átadni, amit a kor elhallgatott. A sors képtelensége, hogy Pongrátz Gergely – mielőtt a pályázatra kapott pénzt *Jelenczki István*nak átadhatta volna –, „elköltözött” bajtársai közé.

Megtudtuk azt is, hogy a forradalom idején *Jelenczki István* még kisgyermek volt, később apja egyetlen történetet mondott el neki 56-ról.

– A Dohány utcában laktunk, és a Híradó mozinál megállt egy szovjet tank – emlékezett a film készítője. – Hajnalban gyerekek, asszonyok és idősek álltak sorba kenyérért. A szovjet tank a kenyérért sorban állók közé lőtt. Most már én is tudom, hogy miért nem me-

sélt mást apám, akkor gyerekként nem tudtam. A film forgatása közben – 2006-ban – is volt két felkért szereplő, akik egy nappal a felvétel előtt közölték: „Zsigereinkben érezzük a Rákosi rendszert.” Nagyon sajnáltam őket, hogy visszaléptek, de megértettem és elfogadtam döntésüket.

Terveiről is beszélt *Jelenczki István*: megtudtuk, hogy az elrabolt nemzeti vagyonról készült filmjét az Angelus Bt. hamarosan bemutatja az Uránia filmszínházban a *Háború a nemzet ellen* címmel.

A beszélgetés végén a klub háziasszonya erdélyi örmény ajándékkal köszönte meg *Jelenczki István*nak a beszélgetést, majd a közönség dedikáltathatta a rendezővel a filmalkotásait.

Fővárosi Örmény Klub

2009. november 19. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor

Köszöntőt mond: *Harmath Kálmán*,
Újbuda Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke

Közreműködik: *Fogolyán Kristóf*
zeneszerző, fuvolaművész

Honolulu: „Messze az óhazától – máshol is élnek még örmények”

Filmvetítés: A Polynesia Kulturális Központ bemutatkozó előadása
(DVD, 45 perc)

A műsort követő vendéglátás ételkülönlegességeit *Enikő* (Dr. Keszy-Harmath Péterné) készíti.

Rendezői: Budapest XI. ker., Újbuda Örmény Kisebbségi Önkormányzat
Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Raduj Klára

Erdély-járás felsőfokon

(3., befejező rész)

A hatodik nap: Székelyvarság – Segesvár – Erzsébetváros – Tordaszent-lászló

A búcsú nem volt könnyű, hanem könnyes, de be kellett kapcsolni az „*integetőgépet*”. Érzéseinket, élményünket minden további szó helyett elmondja Wass Albert: *Szent a falu* című verse:

*Két emberfajta él, az egyik / önmaga elől elmenekszik,
a másikhoz nem ér a lárma, / mert elrejtőzik önmagába.
Az egyik élete malom: / mindent felőrlő izgalom.
Rohan, s az élet fut vele, / pénzcsőrgető kacér zene
kíséri éjjelét, nappalát, / s agyába őrlő vad dalát.
Izzítja egyre a kohót, / és épít felhőkarcolat,
és épít büszke tornyokat, / és szédít messze ormokat /
(telefon, autó, lift, vonat).
S az élet mégis elrohan: / mit ér a szikratávíró,
mit ér a tőzsde, rádió, / a gép-órjások mind mit érnek?
Az érctraverzek égisz érnek, / a reklámfények égisz érnek,
a villanydrótok égisz érnek, / az Istenig föl mégsem érnek
a gyertyák mégis tövig égnek.
A másik élete: falu. / Nádfedelű. Meszelt falú.
A két szeme két tiszta ablak: / reggeltől-estig nyitva vannak.
Vagy felnéznek a fényes égre, / vagy mindkettő a rétre
néz le,
s körös-körül oly halk a béke / mint messzi csermelyek
zenéje.
S bárhogy forogjon a világ: / a réten mindig lesz virág.
És harsoghat a dáridó, / s épülhet sok száz emelet:
itt él tovább a szeretet / és Isten jár a kert alatt.
A falu mindig megmarad, / a falu mindig egy marad: /
a falu mindig szent marad!*

Útközben újra sok információval gazdagodtunk. Megtudtuk, hogy Székelyudvarhelyen van eltemetve Csanády György, a Székely Himnusz szövegének szerzője. (Zenéjét Mihalik Kálmán szerezte.)

Hallhattunk a fehéregyházi csatáról, ahol Bem tábornok 4000 fős serege megütközött az oroszok 18 000 fős seregével. Az első lövések nyomán halálos találat érte Szkarjatyint, Lüdersz 5. hadtestének tábori főnökét. Egymás után rohamoztak a honvédek, de a sokszoros túlerő elleni küzdelem felmorzsolta

erejüket és menekülésre kényszerítette őket. Felbomlott a csatarend, mindenki menekült, közöttük volt Petőfi Sándor is, aki feltehetőleg az Ispánkútnál esett el. Talán kozákok ölték meg civil ruhájáért.

Segesvár Történelmi központja 1999. óta a világörökség része, a Segesd patak Nagy-Küküllőbe ömlésénél fekszik. A mai várost a XII. században alapították a II. Géza király által betelepített szászok. Szász Szék központja lett. Összesen 14 bástya volt, az Óratorony kivételével minden bástyát egy-egy céh védte és tartotta karban. 9 bástya ma is áll. Meredek

utcácskái igen hangulatosak lennének, de mi totális útfelújításba csöppentünk. Az Óratorony mellett áll az evangélikus Kolostortemplom, amelyet domonkos szerzetesek alapítottak a XIII. században, innen maradt fenn az elnevezése

Segesvár

is. A templombelső XVI–XVII. századi csodálatos török, anatóliai imaszőnyegek díszítik. A XV. században az épületet gótikus stílusban építették újra. A tetőzetet megemelték, így a kápolnából létrehozva egy háromhajós csar-

noktemplomot. Az 1676-os tűzeset után újraépítették a tetőzetet, a templombelső barokk stílusban rendezték be. 1680-ban készült el a Johann West által készített és Jeremias Stranovius által festett oltár és a templom orgonája. A szentélytől balra található emléktáblán a munkatáborba hurcolt és megölt szász és magyar férfiak neve olvasható. Érdekesség, hogy a templom padjainak nincs támlája, azért, hogy a hölgyek ne gyűrjék össze a ruhájukat.

A templomhoz közeli házban született Vlad Zsigmond 1431-ben II. Vlad-ot Havasalföld fejedelmévé tette és egyúttal a Sárkányrend lovagjává is avatta, így „Dracul” mellékneve a rendszere-

Édenkertben a csapat

sen viselt jelvényre utalhatott. Hunyadi János Magyarország kormányzója röviddel halála előtt Havasalföld vajdai székébe segítette Vlad Dracul fiát, a későbbi III. Vladot. Ez az ember vált ismertté kegyetlenkedései miatt, mint „Karóbahúzó Vlad”, vagy mint „Drakula gróf”. Tíz évig volt Budán, Mátyás király fogságában, 1476-ban kiszabadult, visszakerült havasalföldi trónjára, de három hónap múlva a saját alattvalói megölték.

Természetesen megemlékeztünk Apor Vilmos püspökről, Segesvár szülöttéről is.

Az örmény gyökerek és hagyományok előtti tisztelgés egyik fontos állomása, **Erzsébetváros** következett. Mariskánéni várt minket a Szent Erzsébet templom kulcsával, ahol dr. Issekutz Sarolta röviden felidézte az örmények történetét. 1672-ben 3000 örmény család települt Erdélybe. Apafi Mihály megengedte, hogy elsősorban saját birtokára

Tifán Csaba és a helyi népművészek

Ebesfalvára és a havasok alján lévő településekre költözzenek és kereskedjenek. 1733-ban III. Károly Ebesfalvát Erzsébetváros néven örmény várossá emelte, és megadta a szabad kereskedés jogát az egész birodalom területén. 1786-ban szabad király város címet kapott. 1791-ben az Erzsébetváros és a Szamosújvár örménységének képviselői a kolozsvári

országgyűléshez folyamodtak és kérték az erdélyi örmények honfiúsítását. Az 1843-ban alapított örmény katolikus gimnáziumban már magyar tannyelven indult meg az oktatás. Az örmény nyelv iskolai tantárgyként és a liturgia nyelveként élt tovább.

A Szent Erzsébet tiszteletére szentelt monumentális templomot 1766-ban kezdték építeni, és

Zenés fogadás Tordaszentlászlón

1790-ben szentelték fel. 1927-ben részben ledőlt baloldali tornyának befedésére uniós pályázati pénzből az elmúlt évben került sor. A templom páratlanul értékes örmény bibliográfiája feldolgozásának befejezése még várat magára.

Az emlékezést a temető meglátogatásával folytattuk, ahol rokonok, ismerősök nevei idézték a gazdag múltat.

Torda mellett elhaladva emlékeztünk a vallásszabadság 1568-as kimondására, és Kolozsvár felé vettük utunkat, ahol a fellegréből gazdagodtunk **Kolozsvár** látképével és rövidesen megérkeztünk **Tordaszentlászlóra**.

Erdélyi barangolásunk minden napjának megvolt a „leg” története. Az első napnak a LEGNAGYOBB turista Czárán Gyula, a második napnak a LEGROZSDÁSABB szakadék, a harmadiknak a LEGFINOMABB pisztráng, a negyediknek a LEGÖRMÉNYEBB kiállítás, az ötödiknek a LEGGYÖNYÖRŰBB hegyi kirándulás, a hatodiknak a LEGVIDÁMABB mulatós vacsora a Tamás étteremben. Deák Albert csuda tehetséges fiatal virtuóz hegedűs volt a primás. A harmonikás és a bőgős hozzá méltóan húzta az ének alá valót. Hát még a vacsora!

Hetedik nap: Tordaszentlászló – Körösfő – Nagyvárad – Budapest.

Az erdélyi barangolás olyan út, ahol nem kalapoznak útközben, hanem a végén az utasok kapnak pénzt, méghozzá Szent László pénzét. Gyuri bácsi megajándékozott minket Szent László aranyával és annak történetével:

Nagyvárad Kiss Stúdió előadásán Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos

Mindig a kunok futottak László elől, egyszer azonban a kunok vezérének ördögös gondolata támadt, szórni kezdett tarsolyából aranyat, ezüstöt, és intett a vitézeinek is, hogy csak hányják el azok is, ami pénzüik van. Jól számított, mert a magyarok félbehagyták az üldözést, s mohón szedték föl a pénzt. Hiába intette László a magyar vitézeket: „Hagyjátok, ráérték erre később is!” Azok nem hallgattak László szavára, csak a pénzre

gondoltak Csak ez kellett a kunoknak, rácsaptak a pénzszedő magyarokra. László Istentől kért segítséget, aki meg is hallgatta a szent életű király imádságát, és az aranyak, ezüstök kővé változtak. Megértették a vitézek Isten intését, és újra űzőbe fogták a kunokat.

Tordaszentlászló, Szászfenes, Magyarkapus, Kiskapus határában sokat találhatunk ezekből a kópénzekből. Kiskapus környékén több méter vastag rétegre lelhetünk. A nép Szent

A szobor Nagyváradon

László pénzének nevezi a Nummulites perforatus nevű egysejtűek maradványát, mely valamikor a harmadkori tenger lakója volt.

Egy anglikán lelkész írta be a **körösfői** templom vendéglönyvébe, hogy a világ legszebb temploma. Mi csak igazat tudunk adni ahányszor csak alkalmunk van megtekinteni.

Néhány képzőművészeti szépség és unokáknak való kedvesség megvásárlása után Nagyvárad felé vettük utunkat.

Nagyváradon, Szent László városában a Kiss Stúdió Mátvás királyról szóló előadása várt minket, történelmi események megjelenítésével, mindennapjainkat is foglalkoztató igazságokkal. Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos elhivatottsága előtt méltó a főhajítás. Időnként futotta, hogy örvendezzünk Nagyvárad szépségén, a szecsessziós épületek gazdag díszítésén és megkoszorúzzuk Czárán Gyula mell-

szobrát, tisztelegjünk Szacsuvay Imre – a függetlenségi nyilatkozat megfogalmazója és egyik aláírója – szobra előtt, és imádkozva énekeljünk hazánkért a Szent László templomban.

Utunk zárógondolatoként meghallgatuk *Wass Albert: Ébredj magyar!* című versét, és álljon a krónika végén is.

*Nemzetemet dúlta már tatár, / harácsolta török,
uralkodott fölötte osztrák, lopta oláh, rabolta cseh.
Minden szomszédja irigyelte mégis, / mert keserű sorsa
istenfélő nemzetté kovácsolta.
Becsület, tisztesség, emberszeretet / példaképe volt egy
céda / Európa közepén!*

*Mivé lett most? / Koldussá vált felszabadult honában, /
züllött idegen eszmék napszámosa!
Megtagadva dicső őseit, / idegen rongyokba öltözve
árulja magát minden utcasarkon / dollárért, frankért,
márkáért,
amit idegen gazdái odalöknek neki!
Hát magyar földön már nem maradt magyar / ki ráncba
szedné
ezt az ősi portán tobzódó / sok-száz idegent?
Ébredj magyar! / Termőfölded másoknak terem!
Gonosz irányba sodor / ez a megveszekedett új történelem!*

Köszönjük az Erdély-jarást, valóban felsőfokon.

Vége

Felhívás

2010. második felében az EÖGYKE szeretné megjelentetni a 2000-ben kiadott *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvét javított, bővített kiadásban. Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a hiányzó, vagy téves adatok javítását mielőbb, legkésőbb 2010. március 31-ig megküldeni szíveskedjenek akár Gudenus János József (e-mail: gudenusjj@gmail.com; postacím: 1211 Budapest, Kiss János altbgy. u. 61. fszt. 1.; telefon: Ady Endre Emlékmúzeum, szerdától–vasárnapig, 10–17 óráig 337-8563; mobil: 06-20-515-9725 / este), akár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (postacím: 1251 Budapest Pf. 70., e-mail: magyar.ormeny@t-online.hu) címére.

Szerkesztőség

Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)

„... ahol az álmok összeérnek ...”

Zarándokút P. Fogolyán Miklós Omech. velencei szerzetes,
volt gyergyószentmiklósi plébános halálának 10-ik évfordulóján

(2. rész)

A bazilikába, az öt hajónak megfelelően öt kapun (balról-jobbra: Halál, Bronz, Szent, Jó és Rossz elnevezésű kapukon) lehet bejutni. A Szent kaput 25 évenként egyetlen alkalommal a Szent év idejére nyitják ki. A Michelangelo által készített kupola alatti főoltár Szt. Péter sírja felett áll. A főoltár felett Bernini bronzból öntött, négy csavartoszlopos baldachinját láthatjuk. Michelangelo *Pieta* (Könyörület c.) fehér márvány szobra, *Szt. Péter bronz szobra*, Bernini, VI. Sándor számára készített síremléke, a keresztelőkápolnában egy szarkofágfedélből készített *keresztelőkád*, a *Szt. Leó és Attila találkozását megjelenítő márványoltár* nyugozik le a látogatót. Az altemplomban a Grotte Vecchiben II. János Pál pápa 1980. okt. 8-án „ma-

gyar kápolnát” avatott, annak emlékére, hogy Szt. István királyunk az első Szt. Péter bazilika mellé egy kápolnát építtetett a magyar zarándokok részére, amit a második bazilika építésénél a sekrestyébe beépítettek.

A bazilika megtekintése után a **Vatikáni Múzeumba** siettünk, ahol elsőként a **Pinacoteca Vaticana –Vatikáni képtár** anyagával ismerkedtünk. Az I. Terem – bizánci gyűjteményétől a XV. Terem Képmások fele haladva a festészet különböző korszakaiban megalkotott, kiemelkedő festőegyéniségek munkáiban gyönyörködtünk, megcsodálva *Leonardo da Vinci Szt. Jeromos* c., fatáblára festett alkotását, *Tiziano Madonna glóriával*, *Veronese Szt. Ilona*, *Caravaggio Levétel a keresztről*, *Raffaello Krisztus*

Vatikánban a nyolcszögletű udvar

színeváltozása, Mária elszenderülése c. festményét. Az egyiptomi, etruszk részlegeken keresztül eljutottunk a „nyolcszögletű udvar” görög-római szoborgyűjteményéhez, ahol a „belvederei Apolló” IV. sz. készült bronzszobor, a Kr. e. I. sz. és Kr. u. I. sz. között készült „Laokoón” fehér márvány szoborcsoport, a „belvederei Torso” vagy a „Hermész” szobor ejtett ámulatba.

A térképek galériája, majd a középkori textiliák, faliszőnyegek gyűjteménye következett, majd **Raffaello**

Stanzái – Termei: II. Gyula pápa néhány terem kifestésével bízta meg a fiatal festőt.

Az első stanza a Constantinus terem: *Constantinus legendás életét* ábrázolja. A második teremben *Disputa az oltári-szentségről* és az *Athéni iskola* látható (a tudásnak két forrása van, a hit misztériuma és az értelem igazsága, a kettő között nem lehet ellentmondás, mert mindkettőnek közös alapja van, az Isten). Az ablakok felett a *Parnasszus*, a *Három fő Erény* alakjai, *Teologia-Filozófia-Költészet* és *Igazság* köralakú freskói. Következő a Heliodorus terem: *Heliodorus bűnhődése*, a *Bolsenai csoda*, *Szt. Péter kiszabadulása a börtönből*, *Leo pápa Attilával való találkozása*, az utolsó terem *Városnegyed égése*-nek nevezik, Citta Leonina égését mutatja be. Nagyon is igaz, hogy a stanzák Raffaello mesterművei, az olasz művészet legkiemelkedőbb alkotásai.

A Vatikáni Múzeum utolsó állomása a **Sixtusi kápolna**, amit IV. Sixtus pápa kívánására épült 1473-ban. A pápa kápolnája volt, de itt tartották a pápaválasztási gyűléseket, a konklávékat.

Az oldalfalak freskóit Pinturicchio, Perugino, Botticelli, Rosselli készítették az *Ószövetség* és az *Újszövetség* jelenetei-nek ábrázolásával. A boltozat kifestését II. Gyula pápa Michelangelóra bízta (1508–1512). A két oldalsó freskósor végében, az oltár falán megeleve-

Világosító Szent Gergely szobra

nedik az „*Utolsó ítélet*”. A Krisztust körülvevők arcán némi zaklatott várakozás tükröződik, Jézus középen áll, jobbját felemelve az ítélet pillanatában ábrázolja őt a festő, arcán szigorúság, kérlelhetetlenség, az örök bíró arca ez. Mellette a Madonna, mint Krisztus és az emberiség közti örök kapcsolat jelképe. A Messiás jobbán vannak a kiválasztottak, balra az elkárhozottak. A magasban, felhőkön az angyalok fújják trombitáikon az utolsó ítélet eljöttét. A jók a mennybe szállnak, a rosszak zuhannak a mélység felé, ahol Charon várja őket bárkájával és Minotaurus, a pokolbéli bíró, hogy levigye az elkárhozottakat az alvilágba. Krisztus lábánál Szt. Lőrinc és Szt. Bertalan – ez utóbbi kezében kést és egy lenyújtott bőrt tart, arcán az alkotóművész vonásait ismerhetjük fel, aki talán így adott hangot véleményének, úgy érezte őt, magát a feladat elvégzésével „megnyúzta” a megrendelő pápa.

A Sixtusi kápolnából ki-fele tartva, egyszeriben **Világosító Szt. Gergely** – örmények apostola – **szobra** előtt álltunk, megkapó a szembesülés, kis büszkeséggel vegyes megindultság töltötte be szívünket, az örmény nép kereszténységének 1700 éves évfordulója alkalmából pápai áldással 2001-ben állítottat fel az apostol szobra.

Az egyediséggel való szembesülés hatása megrendítő, felszakadózó félmondatok hangzottak el, mit fogok a látottak-hallottakból megjegyezni?

Anghyalvár

Támolyogtunk a reánk zúduló ismeretanyag súlya alatt, valamiféle álom-éberléttől vezetve érkezünk az **Anghyalvár** alá. Ez volt Hadrianus síremléke. Tetején óriási bronz szoborcsoport Hadriant ábrázolta négylovas harcsizkerén. A legenda szerint 590-ben Nagy Szt. Gergely ünnepélyes körmenetet tartott, Szűz Máriához fohászkodtak kérve Őt, szabadítaná meg a várost a pusztító pestistől. Az égen feltűnő angyal a mauzóleumra szállt, kardját visszadugta hüvelyébe, a megadott kegyelem jeléül. Hadrianus szobra helyére 1753-ban Werschaffelt bronz Arkangyalának szobrát helyezték.

Róma legszebb reneszánsz utcáján, a Via Giulián haladva érkezőnk a **Szt. Balázs templomhoz**, ami szerencsénkre nyitva volt. Szt. Balázs püspököt a világ a torokbaj gyógyításáról ismeri, és csak kevesen tudnak örmény származásáról. Megtudtuk, hogy ezen a helyen, a templom mellett a Rómába zarándokló örmények számára tartottak fenn ispotályt, olyan formában, mint ahogy István királyunk tette a magyarok számára.

A Tiberis partján haladva láttuk a babiloni stílusban, 1904-ben épült Zsinagógát és a mögötte elhelyezkedő Gettót, azt a

városnegyedet, ahol évszázadokon át elszigetelve éltek a zsidók. Ma is zsidó negyedként tartják számon. Lassan megérkeztünk az Isola Tiberiana szigetre, amit Róma legrégebbi hídja a Kr. e. 62-ben épített Ponte Fabricio, a sziget másik oldalán a Ponte Cestio köt össze a várossal. A szigeten

Esculapius – a görög orvostudomány atyja – temploma romjain emelkedik a **Szt. Bertalan templom**. A templomban őrzik az apostol ereklyéit. Tádé apostoltársával térítette az örmény népet már az első században, és munkájuk két évszázaddal később beérett – Világosító Szt. Gergely megkeresztelte a teljes örmény népet. A látottak hatása alatt érkezünk szálláshelyünkre, ahol a feszített víztükrű fürdőmedencében kiúsztuk magunkból a fáradságot, egy-két pohár bor mellett a lassan induló barátkozó-ismerkedés „a hídverés” – beszélgetés ember és ember között – egyszeriben megnyitotta a lélekkapukat, éjjél utánra barátokként térünk nyugovóra. A szokványos reggeli köszöngetések más hangszínt, más értelmet kaptak, már nem csupán kiránduló utastársak voltunk, egyfajta cinkosság kötött egymáshoz, elvégre egy kis jóindulatú csúsztatással felfedeztük, hogy valamennyien rokonok is vagyunk. Ez az egymás fele fordulás, egymásfigyelés lengte be és tette széppé, felejthetlenné a következő napokat.

4. nap

Az új napot a Piazza S. Giovanni in Laterano téren kezdtük, melynek köze-

A Lateráni Szent János bazilika

pén egyiptomi obeliszk áll, a városban fellelhető 13 obeliszk közül ez a legmagasabb, a Kr. e. 15. sz. való.

A Basilica di San Giovanni in Laterano – Lateráni Szt. János bazilika Róma katedrális. Constantinus alapította a „Meváltó Bazilikája” néven, hirdette, hogy a kereszténység három évszázados kegyetlen üldöztetés után a császárság hivatalos vallása lett. A legenda szerint ebben a pillanatban a Megváltó alakja mosolyogva és áldást osztva jelent meg az apszisban a nép előtt. Ez a mozaik tárgya, melyet néhány évvel később készítettek, ma is Róma legértékesebb, legjobban tisztelt mozaikja. A jelenlegi bazilika a 17. sz-ból való, öthajós építmény, rekonstrukcióját Borromini irányította. Kivételesen szép a 14. sz-i mennyezete és a cosmata-stílusú márványmozaik padlózata.

A kereszthajó közepén van a pápai oltár, felette négyoszlopos baldachin látható, az oltárra helyezett aranyból készült tabernákulum (14. sz.), Szt. Péter és Szt. Pál koponya-ereklyéjét őrzi.

A középhajó tartóoszlopai közötti fülkékben az apostolok szobrai állnak. Megtekintettük a „magyar emlékművet”, az „izzadó követ”, a Szent Korona

küldésének emlékére 1909-ben készített domborművet.

A **Scala Sancta – Szent Lépcső** mellett haladtunk tovább, amin a hagyomány szerint Jézust Pilatus elé vitték a **San Pietro in Vincoli-bazilika** felé. Itt Szt. Péter apostol bilincseit őrzik, de leginkább Michelangelo „Mózes” szobrának hatása nyugtázta le mindenkit. Eredetileg II. Gyula pápa saját síremlékének készítését rendelte meg a művésztől, de időközben saját dicsősége megőrzésére a Szt. Péter bazilikát méltóbb helynek véelve, megváltoztatta elképzelését. A ma látható szobrot végül unokaöccse, III. Pál állíttatta fel. Az ülő alakos Mózes úgy jelenik meg, mint Izrael népének harcosa, hajthatatlan törvényhozó, aki Istennel szokott beszélni, bibliai méltóságot árasztó arca tükrözi az Isteni tekintet ragyogását, aki mélyreható haragos tekintettel megrója a bálványimádókat, hatalmas és méltóságteljes.

Folytatjuk

A Lateráni Szent János bazilika belseje

Kali Kinga

Szőlőszentelés Szent Lázár szigetén

Részletek egy velencei naplóból

(2., befejező rész)

Szűz Mária Mennybevétele után Torcellón ismét „bezárnak” egy évre: senki sem jár ki a szellemiszigetre, sem velencei, sem turista, csak a mocsár bűzölög körös-körül, és az alig pár tucat torcellói lakos várja türelmesen az újabb Mennybemenetelt, hogy történjen valami a háza táján – a kopár múzeum-sziget láttán ki hinné, hogy nem is olyan régen, 1949-ben még Ernst Hemingway is lakott itt hat hónapot? Szent Lázár-szigetén, a Szurb Ghazar templomban, az örmény mechtarista kolostorban másnap van a Nagyboldogasszony-mise – vasárnap reggel együtt megy ki az osztály ide, az örmény Paradicsomba, ahogyan Kosztolányi nevezte volt híres írásában San Lazzarót. Együtt indulunk lakóhelyünkről, a Giudeccáról, a diák-campusból, a reggel is rettentően súlyos és nedves augusztusban a Lagunán, és aznap különösen nehéz korán kelni, a szobában már hét óra körül is 31 fokot mutat a hőmérő, légkondicionáló mellett – tejfehér bőrű német szobatársam nincs a klímához szokva, igaz, én sem, de pihegésben ő magasan leköröz engem, érthető módon. Velence szűk utcáin és terein ma még nagyobb a

nyüzsgés, mint máskor, mivel ünnep van, mindenki lázasan készülődik, özönlik ki az utcára, szerte a városban miséket és ünnepi ingyen koncerteket tartanak, és a Scuola San Rocco képtára is ingyen látogatható, ma kivételesen – Szűz Mária Mennybevétele a legnagyobb Mária-ünnep a katolikus naptárban, ezt kellőképpen meg kell ülni. Ahogy vaporetót váltunk a Riva degli Schiavonin, azon elmélkedek, hogy lehet-e a velencei nyüzsgésnek nonplusultrája? Már eddig is úgy tűnt, a fő turistaútvonalak telítve vannak állandóan, mint a hangyák beszerzési útvonalai az eső előtti órákban – ha az ember nem ismer menekülő-útvonalat, sokszor órákon keresztül toporog a turisták fullasztó tömegében, húszcentis távokat haladva. Vagy negyvenötön vagyunk összesen, csak mi diákok, mind a Padus-Araxes nyári egyetem örmény intenzív kurzusának hallgatói, meg a minket oktató tanárok teljes létszámban. Várjuk a Szent Lázár-szigetere menendő vaporetót, türelmesen. Olyan ez, időről időre, mint egy zarándoklat – először 2004-ben vettem részt ezen a nyelvtanfolyamon, de az idén valahogy úgy érzem, összeszokottabb, aktívabb a

Jókedvű örmény szerzetesek tánca szőlőszentelés ünnepén

csapat, jobb kedvvel folyik a munka is, mint az ezelőtti évben. És jobban is haladunk, a tanárok ezt állítják legalábbis, nekünk nem nagyon van még rálátásunk – hosszú munka terméke lesz az még, gondolom, hogy a haladást megfelelőképpen észlelhessem. A kurzust huszonegy éve, 1986-tól minden augusztusban megtartják, 21 napon keresztül a lehető legintenzívebb oktatásban részesítenek minden jelentkezőt – és a világ minden részéről jönnek ide hallgatók, az Egyesült Államoktól Indiáig, Argentínától Bulgáriáig, Hollandiától Svájcig, Franciaországtól Romániáig, Örményországtól Törökorszáig. Ugyanis nem csupán azok számára folyik itt oktatás, akik most ismerkednek az örmény nyelv rejtelmeivel, hanem azok számára is, akiknek anyanyelvük az örmény: a nyelvórák mellett örmény irodalomról, művészetről, zenéről, filmről hallgathatnak érdekes előadásokat a kurzusra jelentkezők, sőt, az idén fakultatív jelleggel örmény néptánc-oktatást is beiktattak hetente kétszer, délutánonként. Az örmény nyári egyetem igazgatója a neves történész, *Fr. Boghos Levon Zekiyán* professzor, aki a velencei Ca' Foscari Egyetem Örmény Tanszékének vezetője is egyben, és akit itt a nyelvтанfolyamon mindenki mechtarista szerzetesnéven szólít, *Hájr Levonként*, azaz Levon Atyaként ismer. Ma ő vezeti a csoportot Szent Lázár-szigetére – a múlt vasárnap megint más szerepben láthattuk őt: meglepetésünkre ő celebrálta a misét is a Szent Márk térhez közeli örmény templomocskában, amelynek neve Szurb Khacs, s mely a Sottoportegio degli Armeni mellett van; és melyet nagyon nehéz megtalálni szakavatott vezető nélkül, bár azt tartják, ha az ember megtalálja a *khacskart* az egyik velencei ház oldalába befalazva, onnan

A Szurb Ghazar templom bejáratánál a szerző, Kali Kinga

csak a jelet (meg a szívét) kell követnie már, és egyenes út vezet az örmény kápolnához.

Vasárnap reggel, augusztus 16-án, ahogy ott porogunk a 20-as vaporetóra várván, egyre többen gyűlnek be a kis, vízen libegő várócsarnokba, egyre füledtebb a levegő. Két hete sincs annak, hogy ugyanitt összefutottunk a magyar-örményekkel, nagyon megörültem kétszeres hazámfiainak, hiszen nem csak rég nem látott erdélyi, de magyarországi örmény ismerőseimmel egyaránt találkozhattam: talán éppen e sorok olvasójával is ott örülhettünk egymásnak az idegenben, a mechtarista kolostor felé utazván. Már akkor is féltő volt, hogy olyan sokan gyűltünk össze arra az egyetlen kicsi vaporetóra, hogy nem is fogunk felférni, és már akkor is lemaradtak néhányan a csoportunkból, és csak egy óra múltán érkeztek meg a kolostorszigetre. Nos, ezen a reggelen legalább háromszor annyi a jelentkező, örmények a világ minden tájáról – mennek a szőlőszentelésre, a Szent Lázár templomába. Örmény arcok, ismerős vonások köszönnek vissza mindenfelől, szinte a családtagjaim vonásait látom viszont, erős érzés ezt felismerni, rádöbben a gének erejére: tényleg olyanok

vagyunk, mint egy nagycsalád. Nem csak örményül beszélnek, de angolul, franciául szólnak egymáshoz, sőt portugálul is – az idén, úgy látszik, sok diaszpóra-örmény zarándokolt el ide erre a jelentős ünnepre. Amíg a vaporetót várjuk, együtt fényképezkedünk örmény ismeretlenekkel, pontosabban újdonsült ismerősökkel, a találkozás örömétől indítva, címeteket cserélünk, és ígéreteket teszünk – majd fényképeket fogunk küldeni egymásnak, leveleket, netán meg is látogatjuk egymást, ha egymás országában járunk alkalomadtán. Transznacionális közösségeket hozunk létre imígyen, döbbenek rá, és beindul az antropológusi megfigyelőmunka. De nem sokat bibelődhetek a résztvevő megfigyelés módszerével elemezgetve a füledt, imbolygó állomás-kalitkában, mert máris beérkezik a vaporetó – és onnan felfüggesztődik a nagy barátság egy időre, ugyanis mindenki azon van, hogy ő még éppen feljusson a vízi járműre: nekem is szinte csak csellel sikerül, úgy, hogy kvázi vőlegényemmé nevezem ki a szép, magas magyarországi örmény fiút a csoportunkból, Márton, és rápirítok angolul nagy hangon, ej-

Az öreg szerzetes, aki Fogolyán Miklós Lukács osztálytársa volt

(A szerző felvételei)

nye, szívem, hát elmennél nélkülem? A vaporetón fél lábon állva hallgatom Hájr Levon kiselőadását a szőlőszentelés ünnepéről: a jó pedagógus részletességével magyarázza, az örmény liturgiába beágyazódott szokás tulajdonképpen pogány-kori reminiscencia. Ez az az örmény ünnep, amelyhez a világban szétszóródott örménység a leghívebben ragaszkodik, a Genocídiumról való megemlékezés mellett: Örményországban és a diaszpóra örményeinél egyaránt élénk tradíció a szőlő megszentelése, avagy *kharororhnek*, a Mennybemene-tel ünnepéhez legközelebb eső vasárnapon. Az egyházba bekerült szokás arra az ősi pogány rítusra vezethető vissza, amelynek keretében szőlőéréskor a főpap népe kíséretében kiment a szőlőkertbe, és megáldotta azt, áldása által megvédve a rontó bajoktól, jégesőtől, pusztító férgektől, biztosítván ezzel a szőlő termékenységét, a következő évi jó termést, és a szőlőszemek zamatát.

A Szurb Ghazar templomban impozáns a Mennybevétel-nagymise, az örmény templomi énekek megindítanak nőt, férfit egyaránt, mindenki szipog, törölgeti a szemét szaporán, csak a gyerekek, a jövő örmény nemzedéke – örmény szülői remények szerint, feltehetőleg – rohangál zajosan fel-alá, a templomból ki, templomba be – de ez itt senkit sem zavar, mert ez az életerőről, a jókedvről szól: az örmény nép túléléséről. A templomba is alig fértünk be, tömve a pad-sorok, ezért nehezen követhető, mit csinálnak éppen az oltárnál, fényképezni nem nagyon lehet a félhomályban – de az tisztán kivehető, ahogyan a szertartás végén a pap felmutatja és megáldja a szőlőfürtöket, ezt követően egy egész szakajtányi szőlőt is megáld, amit később szétosztanak majd a hívők között.

A mise záró szavaiban ő Istent kéri arra, hogy áldja meg a szőlőt, védje meg a rontó bajoktól, jégesőtől, pusztító férgektől, biztosítván ezzel a következő évi jó termést és a szőlőszemek zamatát (ezzel az áldással biztosítva mintegy a templom jövő évi miseborát is). Isten áldását kéri mindazokra, akik e termést fogyasztják, majd megáldja a hívők közösségét, a mennyek-

nek országát kérvén nekik az Uristentől. A szentáldozás után, s miután gyertyát gyújtottunk azoknak,

akik már nem lehetnek velünk ezen az ünnepen, szétosztják a megszentelt szőlőt, komótosan, rituális mozdulatokkal – senki sem gyúródik, mégis jut mindenkinek; és úgy is esszük, mint szentséget, ugyanolyan szertartásosan. Mise után kezdetét veszi a bőséges agapé: rosztbif a menü, azaz marhasült ango-

losan, mediterrán krumpplisalátával, rizibizivel, meg egy olyan zöldségsalátával, amelyről nyilvánvalóan leritt, hogy férfikezek aprították – és én annyira bájosnak találok, hogy szerzetesek főztjét esszük! Remek vörösborot iszunk mindehhez, talán misebor, és desszert is van, csokoládétorta, amiből már restellek is venni. Különben is, most már sietni

kell, még egyet elnekelünk a jókedvű mechtarista szerzetesekkel, azt a dalt, amely az örmények egyesülés-táncát kíséri, amellyel egyszer, néhány éve kör-

betáncolták az örményországi Aragac hegyét, a *miasznutjan sucsbart* – mert újra hajóra szállunk néhány társammal, ugyanis Baron Raffi tud egy nagyszerű barokk koncertet ma Velence igen szabad ege alatt, amit semmiképpen sem szalaszthatunk el!

(A velencei Ca' Foscari Egyetem nyári örmény intenzív nyelvkurzusáról az érdeklődők itt olvashatnak bővebben az interneten: www.padus-araxes.com)

Koszorúzás

Október 23-án délelőtt az 1956-os forradalomra és hőseire emlékeztünk a Széna téri kopjafáknál. Dr. Issekutz Sarolta elnök, Bacsó Zoltán és Zakariás Antal Dirán képviselők helyezték el koszorúinkat az emlékműnél a II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület nevében.

125 éve született Mály Gerő komikus, színművész

(4., befejező rész)

Mály Gerő, a filmszínész

Kabos Gyula mellett őt tartják az 1945 előtti filmgyártás másik nagy komikus egyéniségének, és számos filmben szereznek együtt és külön-külön is örömteli percek a mindenkori nézőknek. Kabos kissé ijedt, megszeppent, félénk, de ravaszkodó figuráival szemben Mály kishivatalnok- és szolgálakjaiból a tapasztalt, bölcs ember fanyar, évődő humora szólal meg. Talán népszerűségének egyik záloga is ez az ironizáló humor, „... árad a valóság levegője, a mély és páratlanul meleg emberi humor” – írja a korabeli filmkritika egyik alakításáról is, amely azonban a konkrét szerepén túl is jól jellemzi alakításait. Az 1931-ben forgatott „A kék bálvány”-tól az utoljára vele forgatott „Sári bíró”-ig (1943) összesen több mint 50 hangosfilmet készített.

Többen vádolják modorossággal, bár modorosságra csábító testalkatától, és az elvárt külsődleges ábrázolásoktól jobbra mentesíteni tudja magát, sőt elmondható, hogy nagy gondot fordít a lélek- és jellemábrázolásra. Készül rá, annak ellenére is, hogy még a forgatásokon is közömbös arccal várakozik jeleneteire. Idegességét egyedül a közvetlen környezetére háruló „storizás”, a „Légy jó mindhalálig”-ban

történetmesélés jelzi, habár inkább ezt is a kollégák feszültségének oldására használja – mint mondja, többször is. Ám rutinos partnereitől tudni lehet, hogy amikor sok történet kerül elő, akkor azért Gercsi nem olyan nyugodt...

Filmszerepeiben

Színészi mozgásteret ugyanakkor eléggé behatárolt, főszerepet sohasem játszik filmekben sem, ahol igazi képességeit demonstrálni tudná. Jobbára ravasz inasokat, furfangos szolgálakat, elszegényedett, agyafúrt vidéki rokonokat játszatnak vele, amely alakításokat így is – a korlátozott lehetőségek közepete is – az árnyalt játékkultúra jellemmez. Szerencsés esetben egy-egy ráosztott figurával tökéletesen azonosulni tud, ilyenkor valósággal szárnyal, és a leg-

Dévényi Laci, Puskás Tibor és Mály Gerő

enyhébb kifejezés is – a lexikonok sablonos meghatározásával élve – az, hogy „emlékezetes alakítást nyújt”. Ilyen nevezetes szerepe egyébként a „Légy jó mindhalálig” István pedellusa, vagy „Az új földesúr”-ban, a „Fekete gyémántok”-ban nyújtott alakításai, de felejthetetlen a „Három csengő” inasaként éppúgy, mint a „Süt a nap” parasztgazdjaként, vagy mint kereske-

dó a „Pista tekintetes úr”-ban. „A hölgy egy kissé bogaras” című filmvígjátékban, amelyet egyébként Vajda László művészeti irányításával Ráthonyi Ákos rendez, Krompacher, a vezérigazgató furfangos mindenesének szerepében csillogtatja ragyogó képességeit. A „Katyi” című filmben a Bilicsi Tivadar alakította befutott pesti színész inasát formálja. A film egyik kedves jelene, amikor egy intim pillanatban hallgatózón kapják az inas Mály Gerőt, az ajtó mögött. „– Na de, János! Maga hallgatózott! – Hát persze!” – mondja a világ természetesebb hangján, sőt majdhogynem sértődötten, mintha ezt mondaná: kikérem magamnak... ez magától értetődik... és hogy lehet egyáltalában illet tőlem kérdezni? Egyébként fergeteges humorú alakításában soha sincs túlzás vagy rájátszás. Majdhogynem eszköztelenül, vagy inkább a legegyszerűbb eszközökkel alkotja, építi fel szerepeit. Az „Anyámasszony katonája” című filmben afféle zupás kiképző őrmestert alakít lehengerlően. Zömök alkata, lepető beszédmodora, érces hangja egyenesen predesztinálja erre a szerepre. A forgatási szünetekben is őrmester-hangnemben beszél a kollégáival, olyannyira, hogy még a lovak is megregulázódnak szavára – és mindenki nagy derűltségére. Ő is, mint Kabos Gyula, számtalan dialógust maga kreál a filmben, és sokszor eldönthetetlen a forgatás végére, hogy tulajdonképpen ez már benne volt eredendően is a forgatókönyvben, vagy Gercsi szájából hitelesen hangzó mondatot, ő találja ki oda. Ilyen jelen esetben is egy hiteles őrmesteri mondat a filmben, amikor a Mály kihallgatáson rárvall az újoncra: „Hogy merészelt legénységi fenékkal tisztí nyeregbe szállni?”

Mály Gerő tengernyi filmje közül számos „elveszett”

Tudni kell, hogy a második világháború során találatot kapott mindkét filmraktár, amelynek következtében a magyar filmek ún. nullkópiáinak jó része megsemmisült. Ennek a nemzeti kincsnek az elpusztulása okán számos Mály Gerő által is játszott film „elveszett”, később is csak innen-onnan kerültek elő filmkópiák, gyakran nem teljes filmek. A nagyközönség tehát alakításainak csak egy részével ismerkedhetett meg a háború után, amely közül akad olyan is, amelyet 1990 előtt kommersz kategóriába sorolnak, és amiatt nem kerülhet soha a mai nézők elé. Vagyis Mály Gerő filmszerepeinek töredéke ismert csak ma, miközben színpadi szerepeinek lenyomata kritikák és szemtanúk leírásából reprodukálható. Mint afféle régész, aki kőzetbe rekedt lenyomatból próbálja kisilabizálni, milyen élőlény is lehetett az a trilobita. Ilyen élőlény ma nincs, de még csak hasonló sem, és csak bambul az ember ennek a nem túl nagy tengeri állat fejének tükörlenymatára és képtelen felfogni, mit érezhetett az őstengerben tavasz idején, az első derűs napsugár rávetülésekor ez a hideg közötté dermedt élőlény-lenyomat, amikor még élt. Pont ilyen íráslenyomatok mozaikjából rekonstruáljuk Mály Gerő életpályáját. Már több mint ötven esztendeje elment, és lassan olyasvalakikkel sem találkozhatunk, akik őt életében egyáltalában láthatták még.

Mály Gerő Amerikában

Ez a rendkívüli, egyéni temperamentumú magyar komikus a második világháború alatt átélte borzalmak láttán – félelmében – az első alkalommal itthagya Európát, és kimegy Amerikába. 1946 tavaszán az első magyar állampolgárok egyike, aki

amerikai beutazó vízumot kér és kap. Úgy gondolja talán, hogy odaát mindent újra, előlről kezdhet – írja Bános Tibor Mály Gerőről. Amerika azonban rövid idő alatt felfalja, csaknem a szó legszorosabb értelmében. Sohasem tanul meg angolul, gyakran hangoztatott jelszava: „Ha az amerikaiak beszélni akarnak velem, tanuljanak meg magyarul!” Ezt ott nem veszik tréfára, és nem vették jó néven tőle... átlépnek a fafejű elveken egy szemvillanás alatt, és ennek következtében egyre inkább elszigetelődik. Míg végül New York egyik magyar vendéglőse megszánja a neves magyar színészt, és alkalmazza a vendéglőjében. Mosogat, felmos, és burgonyát hámoz. Kezdetben egy olasz pizzásnál gyűr tészát, de egy olasz munkaerő megjelenésével ő hátrányba kerül, majd az utcára.

Végjáték

Barátoktól egyre inkább elszakad, az ott-honi dolgokról lassan mit sem tud. A New York-i magyarok szánakozással látják nagyszerű színészünk rohamos elszigetelődését a környezetétől. Hazajönni már ugyanakkor nem tud, mert az 1948-as datálású hidegháború során - ideiglenesen ugyan, de Magyarországra elzárja a határait az amerikaiaktól, így a kialakult, ugyanakkor ki nem mondott moratórium okán hazatérésről szó sem lehet. Tehát Amerika végül is nem fogadja el az öntörvényű művészt,

ugyanakkor hazájába se térhet vissza. Különös hazátlansága mélyen elkéséríti. Megélhetésért küzd napról napra. Aztán egy rövidhír: az 1952. július 12-én, New Yorkban megjelenő magyar nyelvű hetilapban ugyanis „Az Ember” ezt jelenti:

„Mály Gerő, a ragyogó tehetségű magyar színész, New York-i lakásán 60 éves korában hirtelen elhunyt.” Egy hét múlva, ugyan ez a lap megvonja élete gyors mérlegét is:

„A tragikus gyorsasággal eltávozott Mály Gerőnek mintegy 1300 dollár megtakarított pénze maradt az egyik New York-i bankban – sovány hagyaték ez egy sikerekben gazdag művészi pálya után” – írja a lap kommentátora nekrológiaként. Tragikus és szomorú vég ez. Múló porainak hazahozatala szóba sem került soha. Mondják, hogy méltó temetését a New York-i magyarok önzetlen támogatása teszi lehetővé. Utca, intézmény, szobor nem viseli nevét. A XX. század első felének egyik kitűnő komikusát lassan elfeledi nem csak a színháztörténet, hanem a nézők is meg-megfeledkeznek róla. Egyedül a sok-sok régi magyar filmben játszott ezernyi karakterszerep kapcsán marad meg alakja - talán a magyar színház és filmtörténet lapjain.

Kitüntetései: –

Írta és az összeállítását készítette:

Takács István

Nyelvi lektor: *Dévényi Ildikó*

Forrás:

Magyar Színházművészeti Lexikon – Akadémiai Kiadó, Bp., 1994., Bános Tibor: Mosolyország – Minerva, Bp., 1988., Színészmúzeum / Mály Gerő – Magyar Színházi Intézet, Bp., 1981., Magyar Bálint: A Vígszínház története – Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1979., Új filmlexikon II. kötet – Akadémiai Kiadó, Bp., 1973., Hont-Staud: Színházi kislexikon – Gondolat Kiadó, Bp., 1969., Molnár István: Emlékezés Mály Gerőre – Filmvilág 1964. augusztus 1., Bárdi Ödön: Thália mosolya – Gondolat Könyvkiadó, Bp., 1960., Németh Antal: Színészeti lexikon – Győző Andor kiadása, Bp., 1930., Anonym: Mály Gerő a Magyar Színházhoz szerződött – Délibáb 1928. június 9., Kellér Andor: Mály Gerő – Délibáb 1928. április 14., Porzsolt Kálmán: Blaha Lujza-emlékalbum – Bp., 1926., Mály Gerő: Öröm – Tolnai Világlapja 1926. október 27., Mály Gerő – Tolnai Világlapja 1926. október 13.

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(9. rész)

Közeledtek az ünnepek. Több év után a Kiss-Löwen család a kastélyban várta a Karácsonyt és az Új évet. Egyetlen vendég Löwen Vilhelmina, a báró leánytestvére volt, aki Bécsből utazott Elemérré. Vele jött Naphole is, aki az eleméri kastély kérésére elvállalta a kastély főmegbízotti rangját. A báró rokona volt, és jól ismerte a nemesi uradalmak irányítását. Az 1807. év második felének jelentős eseményei között meg kell említeni a nagybecskereki tűzvészt. A tűz augusztus 30-án keletkezett és a szél segítségével az egész városra átterjedt. A szerencsétlen lakosság Eleméren talált menedéket a német családoknál. A városi vezetés és családjaik, a város előkelősége a kastélyban került elhelyezésre. Később a Torontál vármegyei levéltárat is átmenekítették a kastélyba. Löwen fáradságot nem ismerve irányította a levéltár és az emberek elhelyezését. A nemesség kocsikkal és emberek százával segédkeztek a mentésben. Odaadó munkájukért a vármegye nemessége és lakossága különös elismerésben részesült a bécsi udvartól. Meg kell említeni, hogy a tűzvész után pár évig Nagybecskereknek nem volt szervezett tűzoltó egyesülete. Ilyen körülmények között jelentős szerepe volt az eleméri német tűzoltó egyesület tagjainak, akik nagymértékben hozzájárultak a lakosság mentéséhez, különös figyelmet szentelve az öregekre és gyerekekre. Ezenkívül a vármegye irattárának a mentése is az ő munkájuknak köszönhető.

1808 jelentős eseményei közé tartozik a kastély váratlan látogatója, Henri Stajn báró, jelentős államfő (1757–1831)

megérkezése is. Személyéről érdemes pár szót említeni. 1804-től Stajn báró kereskedelmi miniszter volt (ő vezette be a papírpénzt). Ezek mellett a reformok bevezetése és a feudális rendszer beszüntetésén dolgozott, valamint a városi önkormányzás és a sorkatonai szolgálat bevezetésén.

Stajn haladó szellemisége és patriotizmusa Napóleon császár gyűlöletét váltotta ki és így 1806-ban kénytelen volt lemondani posztjáról. Átment Ausztriába Löwen egy távolabbi rokonához, onnan Oroszországba utazott, majd 1813-ban visszatért Németországba.

Személyi biztonsága miatt Löwen rokonai Stajnt Elemérré küldték, ahol álnéven tartózkodott. Oroszországba Elemérről indult útnak. Látogatása nagy hatással volt Löwenre, aki egyébként konzervatív felfogású volt, különösen a földbirtokosság és a német lakosság közötti viszonyt illetően, mivel a németek vitték a fő terhet a földbirtokok felvirágzásában, amelyet Löwen elismert.

Az 1808-as év folyamán több újdonság bevezetésére került sor az eleméri birtokon. A kastélyra villámhárítót szereltek, amely az első volt Torontál vármegyében; megkezdték a szóda gyártását; a kastélyba pedig bevezették a gázvilágítást, kőszénből nyert gázzal. Ezek bevezetésével az eleméri kastély a legjobban fejlődő és felszerelt kastély lett a vármegyében.

Egy ismeretlen krónikás jegyzeteiből még egy jelentős esemény volt figyelemre méltó. Szeptember végén a kastély területén nagy kutyakiállítás ren-

deztek. Több mint 100 fajta kutya vonult fel, az ország déli részéről. Az első díjat egy Votán nevezetű agár vitte el, akinek a tulajdonosa egy écskai nemes volt. A jutalom egy arany nyaklánc volt a kutya nyakában.

Az 1808-as év végén Stajn báró távozott el a kastélyból Temesvárra, akit Löwen és Vilhelmina kísért ki. Ez volt az utolsó találkozásuk.

Az újévet és a karácsonyi ünnepeket a gyerekek egyedül várták, ugyanis Löwen sürgősen Bécsbe kellett utazzon egy katonai tanácskozássra. Időközben a kastélyt meglátogatták a Bogdanovits család tagjai, akik ajándékokkal lepték meg a gyerekeket.

1809 esős tavasza és a nyár kezdete jelentős eseménye a kis Ernő 10-dik születésnapjának megünneplése. Felnőtt korában Ernő sűrűn beszélt arról, hogy 1809. június 14-e határozta meg a további életútját. Így ír erről később Rozália leánya:

„Mint kilenc éves gyereknek, apukámnak sikerült gyermektársaira átvinni akaratát. Ezek a szolgálcsaládok gyermekei voltak, akik úgy viselkedtek, mint katonák a kis Ernő „katonaságában”. Énekszóval nyergelték a pónilovat, kardoztak, sátrat emeltek és őriséget álltak. Minden Löwen utasításai alapján történt, aki tapasztalt katona volt.”

A születésnap ajándék a legnagyobb titokban készült. Franz szabó katonaruhát varrt Ernő számára, ami jelentősen emelte a kastély gyermekei körében igen kedvelt katonai játékok színvonalát. E napon a kis Ernő „hadserege”, Ernővel az élen Löwen előtt vonult fel a katonai felvonulások rendje-módja szerint, amit Löwen tiszteletére rendeztek.

A gyermekkori kis katonák közül sokan harcoltak az 1848-as forradalomban Kiss Ernő oldalán, támogatták vezérüket, egy páran el is estek a harcokban. Bizonyítékok hiányában e kis „katonai egység”-ről az eleméri pap írásából szerezhetünk tudomást, aki 1812-ben egy katonai személy temetését leírva ezt írta: „A gyászos menet és a sok koszorú mellett kiténtek a kastélyi kis ’nemes huszárok’ szép egyenruhájukban”.

1810-ben a kastély életében a központi esemény a délmagyarországi nagybirtokosok találkozója volt. Az ilyen találkozók egyébként rendszeresek voltak, amelyen beszámoltak a jelentős eseményekről és az állam kül- és belpolitikájáról. Löwen, mint házigazda egy részletes beszámolót tartott az eseményt megelőző bécsi látogatásáról, tájékoztatta hallgatóságát az elkövetkező eseményekről, ami a hazai és nemzetközi külpolitikát illeti.

Löwen katonaszakmai tudását – a katonai és nemzetközi sikerek után – bemutatta Erfurtban is I. Sándor orosz cárnak az 1808-ban tartott találkozón. E történelmi találkozón több uralkodó, diplomata és katonai vezető is részt vett, melyen a rajnai szövetség kormányzójának alázata is megnyilatkozott szövetségével szemben.

Eközben Anglia nem fogadta el a tűzszünetet, támogatást biztosított a spanyol felkelőknek, melyet Napóleon seregei elfojtottak, majd Napóleon bevonult Madridba. Ausztria nem fogadta el a fejleményeket, ami ismeretes volt az eleméri összefövetelen is, és hadat üzent Napóleonnak. Sereget küldtek Bajorországba és Olaszországba, de a háború kudarcot vallott. Napóleon újra elfoglalta Bécset, és a békekötés után

Ausztria elvesztette területének java részét.

A hadi kudarc után Ausztria nem hajtotta végre a tervezett reformokat (privilegiumok a papság és nemesség számára, a feudalizmus beszüntetése és néhány reform az adminisztráció terén). Azaz a Habsburg monarchia megőrizte korábbi felépítését, berendezését.

A jelenlévő nemesség a fejlemények ismeretében, leginkább helyzetük stabilitása céljából levelet intézett a bécsi udvarhoz, melyben anyagi támogatást és szükség esetén csapatok küldésére tesz ajánlatot a meglévő rendszer megvédése céljából.

A díszbéd után a jelenlévő nemesség a Torontál vármegyei lóversenyt nézte végig, majd jó hangulatban elhagyták Elemért.

Szalkai Bernárd szerzetes írásában ezt írja: „1810. július 17-én befejeződött a magas rangú személyek látogatása, amit Isten kegyelmének köszönhetünk. Minden jóérzésű személy jó és kellemes utat kíván nekik”.

Időközben a kastély élete a megszokott menetrendben folyt. Löwent az állami ügyek nagyon lefoglalták, a kastély gondjairól Napholc gondoskodott. Szigorúsága és energikus természete ellenére Napholc tekintélyét beosztottjai elismerték. Szigorú volt, amikor a legkisebb kötelezettségmulasztást tapasztalta, de adakozó és belátó volt az emberek bajival-gondjaival szemben. A nagybirtok minden zugába eljutott, átlátta és közben tartotta a birtokkal kapcsolatos valamennyi feladatot. Mint példás katolikus és erkölcsös ember, sokat foglalkozott a családok megerősítése terén, az árvákkal és az elvált személyekkel külön foglal-

kozott. Arról is híres volt, hogy amíg a hivatalát ellátja, beleegyezése nélkül nem lehetett házasságot bontani.

Megboldogult Anna gyerekeit határtalanul szerette, minden kívánságukat teljesítette. Az idősebb gyermek, Gergely betöltötte 15., Mária 13., Ernő pedig 11. életévét.

Stajner József bécsi zenepedagógus hatására Gergely széles körű zenei nevelésben részesült és már 12 éves korában koncerteken vett részt Temesváron, Budapesten, Bécsben és

Pozsonyban is. Kortársai elmondása szerint értékes hegedűjét nagyapjától, Kiss Izsáktól örökölte, de gyenge egészségéért sokat aggódtak szülei.

Testvére Mária nagyon szentibilis volt. Mindig félrehúzódo és szerény volt, reagált minden gorombaságra. Kitűnő hangja volt és gyakran vett részt bátyja hangversenyein. Emellett elismert személy volt a gyerekek és a személyzet számára is. 13-ik évében szép leánnyá fejlődött és nagyon hasonlított Ágostonra, az édesapjára.

A kis Ernő sokban eltért testvéreitől. Amellett, hogy muzikális volt (zongorán játszott), kerülte a fellépéseket, amelyeken rendszeresen jelen voltak Anna és Leven is. Sokat olvasott és órákig hallgatta a jelenlévő vendégek meséit a háborúkról és csatákról. Napóleont hősnak képzelte mint a mesékben, amelyről sokat olvasott és mesélt Laura dadája. Nem tudta megérteni, hogy az öreg és szimpatikus Klausten, nyugalmazott bécsi hadnagy, Napoleon nevét hallva miért izgatta fel magát. De Ernő a korzikai hadvezér, Napoleon vonzotta, és sokat álmodozott róla.

Folytatjuk

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(5. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

V. kerület

Örmény Kőkereszt – Khacskar

Március 15. tér Dunapart

Az emlékművet 2000-ben az Országos Örmény Önkormányzat állította fel. A Haghpati kolostorban 1220-ban felállított, sztélébe foglalt kőkereszt másolata, mészkő. Az elhelyezés terveit Vadász György készítette.

A Khacskar – Kőkereszt, az emlékezés kövének is nevezik. Síremlékként, nevezetes ünnep emlékköveként is ismerjük, de állították fogadalom emlékére is.

Ady Endre emléktábla és múzeum – Veress Pálné u. 4-6. (hétfő és kedd kivételével naponta 10–17 óráig nyitva)

Dr. Bányai Elemér – Zuboly újságíró, író (Szamosújvár, 1875 aug. 21. – Oblasce-Uzsoki hágó, 1915. április 2.)

Emléktáblája az V. ker. Károlyi Mihály u. 9. Centrál Kávéház emeletén található Ady verssoraival, síremléke a Ke-repesi úti temetőben, valamint a róla elnevezett utca a XVI. kerületben.

Értelmiségi szülők gyermeke. A Kolozsvári Egyetem bölcsészeti szakán szerzett magyar-francia szakos tanári oklevelet és bölcsészdoktorátust. Már tanulmányai közben is foglalkozott újságírással, *Zuboly* álnéven főként a Vasárnapi Újságban, a Pesti Naplóban és a Magyar Nemzetben jelentek meg cikkei. Írásaiban az aktuális eseménye-

ken kívül a magyar történelem nagyjával, jelentős eseményeivel, kiemelkedő alakjaival foglalkozik.

Megalapítja a Szamosújvári Közlöny hetilapot, kiadja örmény anekdotagyűjteményét. 1904-ben Pestre költözik. Újságíró, aki a történelem, irodalom, sajtótörténet kiemelkedő alakjairól, főváros nevezetességeiről ír. „Budapest köveiről” szóló írásaival elnyeri az olvasókon kívül a századelő szakmai megbecsülését, sőt a legjelesebbek barátságát is. Ady, Krúdy jó barátja. Ady neki írta a „Négy-öt magyar öszszehajol” című versét, és halálakor így jellemezte őt: „Valóban, az én jóságos verekedő embereim közül való volt, ki nagy-nagy válságaim idején egy-egy kötet versemmel hadonászott utcákon és kávéházakban.”

Annak a radikális polgárságnak volt a képviselője, amely a század elején türelmetlenül sürgette az új Magyarországot, félelem és megalkuvás nélkül ostromozta a konzervativizmust és a reakciót.

Az első világháborúban főhadnagyként a kárpáti harcokban esett el.

Fontosabb önálló művei:

Lisznyai Kálmán (Kolozsvár, 1900), Örmény anekdoták (Szamosújvár, 1903),

A Pesti Hírlap harminc éve (1908), A Pesti Napló 1848-1908 (1908).

Folytatjuk

Segíts magadon, s az Isten is megsegít!

Vidám örmény est a Tabánban

A mindennapjainkon érezhető gazdasági válság idején mi mégis vidámkodunk.

Igaz, hogy Petelei István jóslata az internacionalista kommunizmusról kesernyés mosolyt csalt az arcunkra. Igaz, hogy Ady Endre leg-hűségesebb barátjára, dr. Bányai Elemérről emlékezve elszorult a szívünk, amikor az első világháború hűsdaráló gépezetének feláldozott kiváló szelleméről beszélünk.

Igaz, hogy ezernyi emberi gyarlóságunk hallatán csak a Mindenható megbocsátásában bizakodhatunk.

Mégis, az örmény nemzetre oly jellemző élni akarás, az egyszerű és művelt életmód gróf Teleki Sándor visszaem-

*Sediánszky János
alpolgármester*

lékezéseiből, Kassai Vidor leírásaiból és az örmény nagylelkűség Csiky Gergely példája által mindmind vonzóan jelentek meg számunkra. Molnár Ferenc Uzorásának és Szentpéterynek, a színésznek furfangja nagy-nagy bölcsességről tanúskodik. Bizonyára ezért találtunk új hazára Erdélyben, Magyarországon, mert egyformán gondolkodunk és éreznünk magyarul és örményül.

Istennek hála, újra együtt lehetünk. Külön öröm számunkra, hogy *Sediánszky János* alpolgármester úr nyitotta meg ünnepünket, és nagyszerű ajándékkal lepett meg bennünket: Benedek Elek A hétéves gyermek című meséjét adta át,

A vidám hallgatóság

*Várady Mária
színművész*

amelynek egyik főszereplője örmény. Örülünk is az ajándéknak, mert sok gyerek volt a széksorokban; ideje, hogy rájuk is gondoljunk egy előadással.

Dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyö-

kerek Kulturális Egyesület elnök-asszonya újra kerületünkben velünk volt, és *Balogh Réka* képviselőasszony – nívós szórólapunk tervezője! – kislányával, Sárával vett részt ezen a szép estén. Megtisztelő számunkra, hogy örmény kisebbségünk kerületi elnökei, képviselői, tagjai, szimpatizánsai érdeklődésüket részvételükkel fejezték ki.

Flórián Antal kiváló színművészünk ezúttal is oroszlánrészt vállalt az előadásban. Szamosújvár, a szülőváros minden háza, kapuja, utcája így sok-sok év után is benne él. Ha megszólal, csakis igazat mond őseiről, szomszédjairól, barátairól. Ez a vallomások előadásmód tesz kivételessé minden alkalmat, ha Őt hallgathatjuk.

Az előadást örömmel szerkesztettem, mert dúskálunk a jobbnál jobb írásokban, mindig fáj valamiért a szívünk, amit nem mondhatunk el.

Jó volt hallgatni a duduk lágy, andalító hangját *Juhász Endre* előadásában; – és vígan meneteltünk vagy táncoltunk *Gyulai Csaba* örmény dobpergésére. Műsorunk összehangolása *Szőke István* ren-

dező önzetlen munkája nyomán jött létre. Kihagyhatatlan a sok finomság, amely a Tabán Terasz Étterem varázskonyháján készült, örmény receptek szerint. Mesebeli „terülj-terülj asztalkám”-hoz hasonlított a változatos és ínycsiklandó fogások sora Virág Benedek egykori házának udvarán, a templomtorony árnyékában. Büszkeség tölt el mindannyiunkat, ha kerületünkben évente egy napon megízlelhetjük azt a boldog békeidőt, ahogyan őseink élhettek, egyaránt táplálkozva szellemiakkal és gasztronómiai csemegékkel.

*Flórián Antal
színművész*

Várady Mária
a Budavári Örmény Kisebbségi
Önkormányzat elnöke

A Tabán Terasz Étteremben fellépő művészek

Terézvárosi búcsú

Wertán Zsoltné elnök köszöntője, jobbról Kopoczky Lajos

Mint minden év októberében, 2009. október 16-án is megtartottuk Avilai Nagy Szent Teréz ünnepét. Az ünnep kulturális részeként a Terézvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat a VI. kerületi önkormányzat érdeklődőkkel megtelt dísztermében ünnepelt.

Wertánné Kinga elnök beköszöntője után Fogolyán Kristóf fuvolaművész saját szerzeményének szívet melengető dallamaival vezette be a műsort. Az előadás Dr. Kelemen Tibor történelmi kutatómunkája eredménye. Kopoczky Lajos, az MTV főmunkatársa volt a moderátor. Megtudtuk, hogy a kereszt-

tes háborúk idején milyen személyes kapcsolat volt a Magyar Királyság és a Kilikiai Örmény Királyság között, mivel II. András (Endre) királyunk egyik fiának a kilikiaiak ajánlottak királyi menyasszonyt. A megbeszélés értelmében házasságszerző örmény udvari előkelőségek érkeztek Esztergomba és a Duna partján a részükre átadott épületet a

Wertán Zsoltné megköszöni Dr. Kelemen Tibor előadását

Villa Armenát és a hozzá tartozó területet, Terra Armenát használták. II. András is kereszties hadakkal indult a Szentföld visszafoglalására (5. Keresztes hadjárat), mely vállalkozás a többihez hasonlóan szintén sikertelen lett, sőt a velencei hajósok hatalmas összeget kértek a hadak Akkóba szállításáért, és hogy az ottani csatározások ideje alatt a pénz elfogyott és a visszaút már bizony gyalogszerrel történt. Az áhított frigy sem jött létre, de arról már nincsenek adatok, hogy meddig tartózkodtak még a Villa Armenában a házasságszerzők. Mindenképpen nagy fontosságú tény, hogy történelmünk folyamán a Magyar- és a Földközi tenger északkeleti sarkát szegélyező Kilikiai Örmény Királyság között a XIII. században ilyen kapcsolat volt. Ez nekünk, XXI. századi magyarörmény utódoknak nem közömbös. Látványossá vált az előadás a színes vetített, a szerző által készített térképekkel.

Raskó Lórántné Betegh Tünde elnökhelyettes az Erdélyben gyűjtött egyházi és népi öltözeteket és a mindennapok használati és díszítő művészeti tárgyait mutatta be. A gyűjtemény Bálint Zoltán, a „vándorszékely” kitaró tárgyszeretetét, gyűjtését dicséri. Boldogan szemléltük a gazdag kiállítás különleges tárgyait. Fogolyán Kristóf „Napsugár” koncertjét vastaps köszönte meg. Hosszan tartó beszélgetés vette kezdetét az agapéval.

Wertán Zsolt

Vállamra az évek összegyűltek és ránehezedtek

Sylvester Lajos beszélgetése a 101 éves Khell Júliannával

(3. rész)

Zongoraleckék a csűrben

A témánál maradva beszélgetésünket Orbán Árpád, volt megyei tanácselnökkel folytatjuk:

Orbán Árpád: – Anyám észrevette, hogy nekem „jó a fülem”. Apám katona volt a Bereck fölött a Kishavasban. Onnan kiverték őket az oroszok. Mi anyámmal elmenekültünk Lemhénybe. Mehettünk volna Martonosba is az apám szüleihez, ott élt az egyik bátyja is. El is indulunk, de a német katonák megállítottak, s más irányt mutattak. Így kötöttünk ki Lemhényben. Apám ezt megtudta, s visszavonulás közben egy fél órára beütötte hozzánk magát, s úgy elment, hogy az orosz fogságból négy esztendő múlva került haza. Szóval a fiatal koromat anyám intézte, mert ő volt itthon. Anyám jó viszonyban volt Bereckben a Khell Laci feleségével. Juci néni átjött hozzánk, s azt mondta: Etuska, mindenki menekül. Mi is. Szeretném megmenteni a pianínómat. Nagyszerűen zongorázott. Ma is él, most töltötte be a 100. életévét. – Engedjétek meg, hogy tegyük be a csűrbe – mondta –, s dobjunk reá valami takarmányt, hogy ne kapják meg az oroszok. Mindenki tudta, hogy az oroszok garázdálkodni fognak. Így került hozzánk a pianínó. Egyik sarokba betették, s egy csomó szalmát reádobtak. Én kölyökként bemásztam a pianínóhoz. Elöl le volt csukva, de hátul szabad volt, s a kalapácsokhoz hozza fértem. A billentyűket nem láttam. Hátulról megkoppintottam a kalapácsot, s az egy hangot kiadott. Megtanultam, hogy melyik milyen hang, s zongoráztam, anélkül, hogy a

billentyűkhöz hozzáértem volna. Anyám vagy kétszer is elkergetett, hogy jönnék az oroszok, s meghallják. De én csak bebújtam a zongora mellé és hátulról pietyegtetem. Az oroszok elmentek, s Juci néni hazajött a menekülésből, s kérdezte: Etuska, megmenekült-e a pianínó? Szedjük le róla a szalmát – mondta anyám –, de nem tudom, hogy a fiam nem rontotta-e el, mert hátul állandóan bújt be, s valamit mesterkedett véle. Leszedtük a szalmát, Juci néni nagyon boldog volt, s kérdezte: te mit csináltál a pianínóval? Elmagyaráztam. S kipityegtetem azokat a slágereket, amelyeket akkor a faluban énekeltek. Ezek elhűltek, hogy én mit tudok. Juci néni azt mondta: Etuska, megmentetted a pianínómat. A gyereknek jó füle van. Képezni kell. Én megtanítom zongorázni. Így kezdtem zongoraórákra járni Khell Laci bácsiékhoz. Csak az volt a baj, hogy ő gyakorlatokat tanított, s azokat untam. Ahogy Juci néni a lábát kitétte a házból, én kezdtem zongorázni az akkori énekeket. Juci néni hallotta, hogy mit csinálok, de hagyta, hogy zongorázzam a magamét. A fülbemászó melódiákat szerettem. Szóval én mind nyekeregtem, hogy zeneiskolába akarok menni. Anyám el is vitt Marosvásárhelyre. Ott volt zeneiskola. Érdeklődött, hogy vennének engem oda fel. Ötödikes elemista voltam. Valami tesztet is végeztek velem. Így kerültem Marosvásárhelyre. Volt egy Gántai József nevezetű nagyon híres magyartanárra. Anyámnak osztálytársa volt Szovátnán. Olyan okos ember lett, hogy az egyetemen is tanított. Meghallotta, hogy ez a Gántai az aligazgatója

a faipari műszaki líceumnak. A szimpátia megvolt az asztalossággal kapcsolatosan, és elvitt engem abba az iskolába. Örvendeztek egymásnak, hogy annyi idő óta találkoztak. Anyám elmondta, hogy van egy fiam, s én a legszívesebben ide íratnám be. Írjuk be a faipariba!

Így végeztem el a faipari szakközépiskolát Marosvásárhelyen. Nyolc éves volt a faipari. Jött a tanügyi reform, s akkor megszűntették ezeket az iskolákat, s bennünket szétdobáltak. Hazajöttem Bereckbe, s a hetediket ott végeztem el. Ezután újra felvitt anyám Marosvásárhelyre. Akkor én már ismertem a dolgot. Egyik húga ott lakott, s én azoknál szálltam meg.

Zongoraórák Bereckben

Még mindig a témánál időzve Juci néni folytatja:

Juci néni: – Orbán Árpai volt az első tanítványom. Őt tanítottam zongorázni. Az édesanyja kedves, jó barátnőm volt. Mivel iskolát nem tudtam végezni, varmi és zongorázni tudtam, zongoraórákat adtam. Árpai volt az első tanítványom, Tibád Sanyi a második, s utánuk jöttek a többiek. Annyi jelentkező volt, hogy nem is tudtam mindenkit elfogadni. Nagyon sok gyermeket felkészítettem felvételi vizsgára. Abban az időben a tanítóképzőbe kizáró jellegű volt a zene. Árpai kivételesen szeretett játszani a zongorán. A zongora miatt s a szegénység miatt az egész életem megváltozott. Azelőtt az utazás, a szórakozás, az öltözködés volt – fiatal voltam -, s a szegénység, a megpróbáltatások miatt a háború végén s azután, ami ezt követte, másképpen néztem a világot. Amikor a szegénységet megtapasztaltam, próbáltam a falu társadalmának az életébe jobban bekapcsolódni. Az iskolai ünnepekre a gyerekeket én készítettem

elő. A zenei számokat mi biztosítottuk. Nőegylet is működött. Ennek a munkájába is bekapcsolódtam. Délutánonként asszonyokul összegyűltünk, egymást megtanítottuk kézimunkázni, előadásokat is rendeztünk. Összeírtuk a szegény gyermekeket, akik nyaralásra voltak utalva. Elküldtük őket két hétre nyaralni. A zongorával sokat foglalkoztam, s anynyira fejlesztettem magamat, hogy már klasszikusokat is játszottam. Nagyon sokat szerepeltem. Brassóban is. Liszt II. Rapszódiját is játszottam. Ehhez felkészültség kellett. Tudást igényelt. Brahms magyar táncai is vonzottak. Bachot szerettem. S egészen az öregségemig a sok-sok nehéz munka után élvezetem volt, hogy legalább egy fél óráig a zongora mellé leüljek, s akkor lelki feltöltődésért zongorázom.

A zongora, s az olvasás volt mindenem. – *Zongorázni hol tanult meg Juci néni?* – Brassóban. Az apácáknál. Ferencrendi apácák voltak. Gyönyörű leánynevelő intézetük volt. Ott kaptam a jó alapozást. Később volt amire építeni. Ha konzervatóriumba nem is juthattam be – ez volt az álmom s vágyam – de nem voltak olyan körülmények, hogy ez sikerülhessen. Kicsit rapszodikus vagyok.

Szénavásár háromszáz ökör számára és egy koncepció per

– És akkor jött a háború után a többi csapás. Mivelhogy kereskedők voltunk, osztályellenségnek, osztályidegennek minősítettek. Ez már '46-ban történt. Ekkor az uramat belevonták egy koncepció perbe. Valamit kellett keresni, ami miatt elítéljék, hogy kivonhassák a társadalomból. Hét évi börtönt kapott... És ezt a hét évet az utolsó napig letöltötte. Erdélynek minden börtönét végig lakta. Egyik börtönből a másikba vitték.

– *Milyen indokot találtak ki a koncepció perhez?*

– Annyi alapja volt a dolognak – erre már lehet, hogy maga is emlékszik – be kellett szolgáltatni a terményt. Mindenképp.

– *Cséplőgépiünk volt, apám kulák...*

– Nohát akkor benne van a témában. A gazdáknak egy bizonyos mennyiségű szénát is be kellett szolgáltatni az állami raktárba. Az uram az IFET-nek – akkor Danubianak hívták ezt a fafeldolgozó vállalatot – s egy Varga nevű, vagy kézdivásárhelyi, vagy csernátoni volt a megbízott, aki bemérte ezt a beszolgáltatott szénát. Hozza vitték leadni a gazdaemberek. Persze a bemérésnél Varga csalt. Kevesebbet írt, mint amennyit a valóságban beszolgáltattott. S ebből neki keletkezett egy plusz mennyiség. Felesleg. Ezzel párhuzamosan az uram már állásban volt az IFET-nél. Állást kapott. Mivel kereskedő volt, s értett a dolgokhoz, a beszerzői posztot ő kapta meg. Az IFET akkor nagyon sok igavonó ökröt tartott. Ezekkel szállították le a fát – akkor még nem volt Ojtoz és Bereck között a sodrony megépítve – s ökrökkel vonatták át Bereckbe. Háromszáz ökör volt. Ezeket élelmezni kellett. A föld alól is elő kellett teremteni az állatoknak az enivalót. Az uram volt a felelős ezért. Ez a Varga, aki ezt a plusz szénát magának megszerezte, felajánlotta, hogy haszon nélkül, hivatalos áron a fölösleget vegye meg az uram az állatok részére. Hankó Pista volt az igazgató. Jelentették, hogy a gazdáknak már nincs eladó szénájuk, és máshol nem kapnak takarmányt. Mind beszolgáltatták. De ezt ami Vargánál pluszban van, be lehet szerezni.

– *Onnan vegyél, ahonnan akarsz – mondta Hankó –, ehhez nekem semmi*

közöm. Ha egyetlen állat is elpusztul azért te leszel a felelős.

– Így az uram megvette ezt a szénát. Amikor ez kipattant, Vargát letartóztatták. És kibogozták a szálakat, hogy hová tette a takarmányt? Mi lett a szénával. Hiába bizonyította az uram, hogy ő megvette ugyan hivatalos áron azt a szénát, s úgy számolta el a cégnek, egy bani haszna nem származott belőle. Erre az volt a válasz, hogy illegálisan lopott szénát vásárolt. A vád az volt, hogy bűnrészesség – *complicite*. Az uram közrejátszott Vargával és elősegítette ezt a panamát. Ezért kapott hét évet.

Egészségileg mennyire viselte meg a börtön?

Nagyon megviselte. A fogolytársainak támogatniuk kellett, mert járnai sem tudott. Le volt gyengülve. Amúgy is törékeny, gyenge alkatú volt. A mai napig is azt mondom, hogy nagyon-nagyon valóságos volt, s ez mentette meg. Az örményekre jellemző is a vallásosság. Anynyira bízott az Istenben, s azt is tudta, hogy a család hűséges hozzá. Kitartunk mellette, s mindent elkövettünk, hogy szabaduljon. Ügyvédet fogadtunk. Így került az uram börtönbe. S a hét évet le kellett töltenie. De hazakerült, s azután még tizenhárom évig élt.

– *Volt-e arra lehetőség, hogy a börtönben a férjét meglátogassa, kapcsolatot tartson vele?*

– Voltak olyan kedvezmények, hogy három havonként lehetett látogatóba menni. Minden hónapban megengedték csomagot küldeni, s ez soha-soha nem maradt el. Szegény Ödi volt ezeknek az utazásoknak a megszervezője. Amikor hidegebb volt, s nehezebb volt utazni, akkor ő ment. Egyszer Tibor is ment, a kisebbik fiam.

Folytatjuk

160 éve történt – emlékműsor

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc Aradi Vértanúi tiszteletére a 160. évforduló alkalmából október 2-án tartotta hagyományos ünnepi rendezvényét a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Budapesten, a Városháza dísztermében.

A díszteremben a vértanúkra és a forradalom örmény résztvevőire emlékező kiállítás fogadta a látogatókat. Az emlékműsor a magyar és örmény himnusz felhangzása után *dr. Issekutz Sarolta* elnök megnyitó szavaival vette kezdetét, majd *Dr. Kedves Gyula* hadtörténész ünnepi megemlékezésével folytatódott.

A szabadságharc muzsikája címmel a *Kecskés Együttes* ünnepi hangversenye fergeteges sikert aratott, hiszen jól ismert verbunkosok, indulók, ver-

dr. Issekutz Sarolta megnyitja az emlékműsort

sek hangzottak fel, nemzeti örökségünk irodalmi, zenei kincsei. Köszönet érte *L. Kecskés András* művészeti vezetőnek és együttese tagjainak, valamint *Dr. Szabó András* előadóművésznek. Az együttes tagjai: *Urbanetz Víg Margit* (hegedű), *Lévai Zsuzsanna* (brácsa), *Lévai Péter* (furulya, zúgósíp, tárogatósíp), *Lévai Gábor* (fanfántrombita, nagybögő),

Molnár Péter (duduk, tilinkó, furulyák, tárogatósíp), *Kecskés Péter* (tekerőlant, hárfa, gitár, ének), *K. Kobza Vajk* (örmény lant), *Pálmai Árpád* (ének), *Tí-*

A Kecskés Együttes

Dr. Kedves Gyula hadtörténész

A közönség a Városháza dísztermében

már Sára (ének), *Csergő Herczeg László* (48-as dob, tekerőlant), *L. Kecskés András* (gitár, koboz, ének).

Az elnök záróbeszéde után az ünnepi műsor a Szózat és Székely Himnusz

elénekzésével zárult, majd a Bazilika hangjai zúgása kíséretében megkoszorúztuk Kiss Ernő és Lázár Vilmos aradi vértanú emlékére felszentelt kopjafát az EÖGYKE és a FŐÖK nevében. Az aradi vértanúk jelenlévő hozzátartozói közül Schweidel József tábornok leszármazottai koszorúztak még, majd az emlékezők hosszú sorban helyezték el fehér rózsájukat a kopjafa lábánál.

Az estet erdélyi örmény fogadás zárta, mindenki megalé-
désére.

Köszönet a rendezvény támogatóinak: Budapest Főváros II. kerületi-, Ferencvárosi- és XI. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzatnak

M

A kopjafánál koszorúz Szenttamássy Katalin, dr. Issekutz Sarolta és Heim Pál

Dr. Kedves Gyula

Gondolatok az „Aradi Golgotáról”

Mindmáig az egyik legtöbbet emlegetett megállapítás az aradi vértanúinkról, hogy többségük, idegen nemzetisége dacára, vállalta a magyar szabadságharc szolgálatát egészen mártírhalála színhegyéig. Alátámasztásul Ernst Ritter Poelt von Poeltenberg szavait szokták idézni, amikor az végigtekintve az aradi várudvaron leendő vértanú társain megállapította: „szép deputáció megy az úristen elé a magyarok ügyét képviselni”. Ebben a gondolatban azonban sokkal több van, mint a nemzetiségi tarkaságra való utalás. Hogy pontosan mit is gondolt bele ez az ízig-veéig osztrák nemes kimondott szavaiba, azon hosszan elmélkedhetnénk, talán vitatkozhatnánk is. Egy azonban bizonyos, abban a szomorú menetben ő akkor már Poeltenberg Ernő magyar honvéd tábornok volt, s ezen a néven magasztosult aradi vértanúvá, s vonult be mindörökre a nemzeti emlékezetbe, foglalta el helyét a lelkünkben számon tartott nemzeti panteonban. És ez nem hatásvadászó szimbólum, komoly mondanivalóval telített megállapítás. Nem annyira a mondásáért emeltem ki éppen Poeltenberget elsőnek az aradi vértanúk közül, hanem annak bizonyítására, hogy egy kicsit félreértjük, illetve túldimenzionáljuk az aradi vértanúk esetében a nemzetiségi tarkaságot.

Ehhez vissza kell tekintenünk majd ezer évvel korábbra, amikor az államalapító királyunk, Szent István megfogalmazta fiához intézett intelmeiben, politikai végakaratóban a más népeket befogadó ország erejéről vallott meggyőződését. Bár fia ezt nem hajthatta végre, a magyar király országa befoga-

dóvá vált, s a kialakuló magyar nemzet befogadó nemzeté.

A XIX. század első felében is, amikor a korszak leghaladóbb, legkorszerűbb politikai áramlatát magáévá tévő reformpolitika megfogalmazta a maga politikai nemzet tételét. Ezt azonban nem minden velünk élő nemzet (helyesebben vezetőik) értette, illetve félre értette, vagy sanda politikai céljai szolgálatában félre akarta érteni. A nemzetiségi ellentétek 1848-49 magyar forradalmának és szabadságharcának az egyik legsúlyosabb problémájává váltak. Hiba volt ez, a magyar politikai vezetés részéről kétségtelenül súlyos hiba volt a nemzetiségi problémák elkezeltése, de nem erről szólt az egész világot ámulatba ejtő forradalom, hanem a jogkiterjesztésről, a demokratizálódásról, a polgári állam megteremtéséről, tehát általános emberi értékekről. Világosan megfogalmazta ezt hadügyminiszterként egy másik aradi vértanú, Aulich Lajos egy napiparancsában: „harcunk nem a nemzetiség, hanem a közszabadság harca a bitor zsarnokság ellen”. Egy olyan, frissen kialakult problémával szembesült a forradalom vezetése, amelynek kezelésére nem volt minta, s megoldására talán máig nem rendelkezünk szerte a világban megbízható recepttel. S csendesen csak annyit kérdezek (a válasza nem is várva, hiszen tudjuk jól a szomorú választ), hogy megoldódtak-e az elmúlt 160 év során azok a nemzetiségi problémák, amit 1848-49 forradalma és szabadságharca nem tudott megfelelően kezelni? Pedig a próbálkozások biztatóak voltak, és meggyőződésem,

hogy külső beavatkozás nélkül a mind-egyik fél számára elfogadható kompromisszumos megoldás is létrejött volna. Mert való igaz, hogy a szerbek és horvátok szembefordultak 1848-49 Magyarországgal (nemcsak a magyarok szabadságharcával, de akarva-akaratlanul magával a forradalommal, végső soron saját maguk forradalmával is), mégis léteztek olyanok, akik közös feladatnak vélték a polgári állam megteremtését, az új alkotmány védelmében halálig készek voltak küzdeni. Ezért áll az aradi bitófákhoz a szerb Damjanich János és a horvát Knezić Károly. Valóban idegenek ezek a katonák? Mindketten világosan megfogalmazzák még a szabadságharc kitörése előtt, a császári-királyi hadsereg századosaiként miként is vélekednek erről. Knezić Galícia nyomorúságában szembesülve – az uralkodóház politikájának kilátástalanságával – lett elkötelezett híve a polgári átalakulásnak, az új társadalmi rend megteremtésének. Egri magyar felesége révén – bár ragaszkodik továbbra is neve horvátos írásához – megbecsült emberré válik a magyar Egerben is, ő pedig – tisztelve a befogadó nemzetet és megismerkedve annak kultúrájával, szokásaival – „magyarrá” válik. Hasonló módon gondolkodott Damjanich is, s bár neki a felesége is szerb gyökerű Arad megyei birtokos nemesi sarj, mégis bátran megválaszolja 1849 áprilisában hadosztályparancsnokának, Julius Haynau báró, altábornagynak a magyarságát gúnyosan firtató kérdését. Haynau a magyar kormányt szidalmazó kifakadásait erélyesen visszautasító századosán meghökkenve azt kérdezte, hogy mióta olyan nagy magyar – szerb határőrcsaládból származása ellenére – Damjanich. „Azóta, mióta megérttem,

hogy az ember annak az országnak az érdekében köteles szolgálni, amelynek a kenyerét eszi” – hangzott a válasz. És a többi „idegen” vértanúról is hasonló mondható el, valamennyien Magyarországi, a soknemzetiségű Magyar Királyság fiai, hű állampolgárai voltak. A zombori sváb Schweidel József, a felvidéki német polgárcsaládból származó Láhner György és a pozsonyi németek közé tartozó Aulich Lajos. Mert a magyarországi németiség (különösen a Délvidéken) többnyire támogatta a szabadságharcot. Mint ahogyan többségében támogatta azt a szlovákság is, még mártírt is adva – a szabadságharc levetését követően – Jeszenák János báró személyében. És feltűnő módon – bár a közvélekedéssel ellentétesen –, míg az erdélyi románság döntő része szembefordult a szabadságharcra, sorra pusztítva el erdélyi magyar falvakat, addig a magyarországi románok jelentős része még honvédként, a szabadságharc katonájaként is helytállt. Ebben a sorban pedig kiemelendő a hazai örménység, amely azon nemzetiségek közé tartozott, amely egy emberként támogatta a szabadságharcot.

Miért is tette volna másként, hiszen a polgári átalakulás a létérdekük volt. Ennek a felismerése vezette őket a nemzeti zászlók alá. Ez azért nem magyarázhatja meg azt a tényt, hogy számarányukhoz képest a legnagyobb mértékben vették ki részüket a harcból, s nem túlzás a megállapítás, hogy ebben a tekintetben magyarabbak voltak a magyarnál. Ehhez az áldozatvállaláshoz kellett az a tudatosság is, ahogyan az örmények a befogadó nemzet iránti tiszteletből igyekeztek megtalálni helyüket annak kulturális, társadalmi és gazdasági közegeiben egyaránt.

A két örmény gyökerű aradi vértanú élete ezt példázza. Kiss Ernő – a XVIII. századi hadiszállításon meggazdagodott kereskedőcsalád sarja – sikerrel igyekezett magyar nemessé válni, nem sajnálva ennek érdekében az anyagi áldozatokat sem. Ezt azonban okosan, a köz érdekét is számon tartva tette, a reformernemesség, s nem pedig a hivalkodó, csak a saját megjelenését előtérbe helyező nemesi gőg gondolkodása szerint. Így korszerűsítette roppant birtokai gazdaságát komoly beruházásokkal, létesített iskolát, támogatott egyházat, kórházat, alapítványokat. És akkor, amikor huszárezredessé kinevezve saját költségén látott el új, pompás díszegyenruhával és felszereléssel egy századnyi válogatott huszárt ezredéből, olyan országmázst valósított meg, amelyre felkapnák a fejüket modern világunk PR-apostolai is (ha érdekelné őket egyáltalán). Mert amíg a bánsági Újpécscről az ezredtulajdonos Hannover királya székvárosáig végig vonultak ezek a magyar huszárok, minden útba eső német városban a magyar hadkultúrát emlegették, elismeréssel. De példaértékű Kiss Ernőnél az az önmeztagsággal párosult szolgálatkészség is, ahogyan saját személyét mindig alárendeli a közérdeknek, amely csak az igaz hazafiság, a lélek nagyságának az ismertetője. Nem született hadvezérnek, s képes volt ezt be is látni, s átadni a csapatok vezényletét az arra rátermettebbnek, ahogyan ezt tette 1849 januárjában Damjanich tábornoknak. Nem lett sértett, pedig nyilván bántotta önérdetét a dolog, de hűen szolgálta a haza ügyét mindvégig, ha kellett íróasztal mellett, ha kellett haditanácsban, ha kellett csapatokat szemlélve. Zokszó nélkül fogadott minden, esetenként rangon alulinak is minősítet-

hető feladatot a honvédsereg rangidőse, elsőnek kinevezett altábornagya.

Lázár Vilmos egy másik véglet, az aradi vértanúk között a legalacsonyabb rangú, ezredesi előléptetését is csak az utolsó napokban kapta. Rendfokozatánál azonban sokkal nagyobbat teljesített. Ahogyan Kiss Ernő az első pillanatban szolgálatba lépett, az első jelentős győzelmet aratta a szabadságharcban 1848. szeptember 2-án Perlasznál, úgy Lázár Vilmos az utolsó percig harcolt. Katonái csaptak össze először a Kárpátok hágóin áradatként beözönlő orosz főerőkkel 1849 júniusában, és ettől kezdve minden összecsapásban ez a fiatal alezredes, illetve az ő csapatai (legyen dandár – hadosztály, vagy végzetül hadtestparancsnoki beosztásban is) a magyar haderő legszilárdabb pontja. Pedig irgalmatlanul nehéz körülmények között tevékenykedik, a győzelemre itt nincs már jótányi esély sem, s mégis mindvégig szolgál. A parancsnoki felelősség, a katonáival szemben felelősséget érző vezető eleven példája lesz, ahogyan nem hagyja el az összeomlás után sem csapatait, pedig szabad az út emigrálása előtt. De ő nem hagyja el a fegyverüket letenni kényszerülő katonáit, pedig pontosan érzi fenyegetettségét.

Most mégsem ezekre az emberekre, az ő példájukra szeretném felhívni a figyelmüket. Mert a magyar 48-at sújtó megtorlásnak száznál is több mártírunk esett áldozatul, ezért ne csak az aradi tizenháromra emlékezzünk! Annál is inkább, mert méltatlanul feledtük el őket, s azért is, mert ez a képzeletbeli mártírkoszorú bizonyítja, szimbolizálja azt a széles körű, az egész nemzetet átfogó összefogást, ami a valós magyarázata a 48-as nemzedék sikereinek a katonai vereség ellenére is.

A Hadtörténeti Múzeumban „Bitófán, várfoogságban és fegyver alatt” címmel egy megtorlást bemutató időszak kiállítását készítettünk el október 6-ra. Szerkesztettünk egy térképet is, amelyen a megtorlás különféle formáival, illetve azok helyszíneivel szembesülhet a látogató. Ezen a térképen egymásba érnek az akasztófák (a kivégzések helyszíneit jelölő piktogramok) Bécstől Aradig. Ezért gondolom, hogy a kevésbé ismert mártírokról is szót kell egy-egy megemlékezésen ejteni. És itt, az örmény gyökerekkel rendelkezők körében mi sem természetesebb, hogy ezen a téren is egy örmény-magyart keressünk meg, mert 1848–49 Magyarországon az örmények nem csak a harcban, de a mártírok sorában is jóval származásuk fölött jelentették meg hazafiságukat. Novák Tivadar, szamosújvári főbíró 38 éves fia azonban nem csak örmény gyökerei miatt érdemes figyelmünkre. Személye szimbolizálja a nemzeté forrás folyamatát, az összefogást, az egy cél érdekében való együttes közremunkálást, amely mindig a közösség sikerének a záloga. Mindenki tegye a dolgát, ott ahol tudja, azt, amit tud, de azt becsülettel, legjobb tudása szerint. Novák Tivadar ezt tette, s bár igazából nem tett semmi rendkívülit, a megtorlás eszelen indulatának mégis áldozatul esett. Korábban a császári-királyi hadsereg tisztjeként szolgált, tehetséges, jóra való huszárhadnagy volt a későbbi szabadságharcos hadügyminiszter, Mászáros Lázár ezredében. 1846-ban azonban egy lovasbalesetből kifolyólag rokkantként nyugalmazták. Különösebben nem lelkesedett a forradalomért, egy rövid 1848-as nyári adminisztratív jellegű szolgálattól eltekintve nem vett részt sem a hadseregszervezés, sem a had-

erő működtetésének nagy munkájában. Amikor a legváltóságosabb helyzet bekövetkezett 1849 januárjában, a császári katonaság által megszállt Pesten lépett a cselekvés útjára. Nem akarta megváltozni a világot, nem hős akart lenni, csupán tette a dolgát, segítette a nemzetét azzal a kevéssel, amire képes volt.

A császári-királyi hadsereg olasz katonáival beszélgetve arra hívta fel figyelmüket, hogy a magyar és az olasz nem egymás ellensége, továbbá arra, hogy a magyar honvédseregben nem csak számos olasz harcol, de egész olaszokból álló alakulatok is szolgálnak, s így megvan a veszélye annak, hogy előbb-utóbb nemzetársaikkal kerülnek szembe a harcmezőn. Feljelentették érte, s a hadbírótság, mint volt tisztet lázítás kísérletéért halálra ítélte, amelyet 1849. március 14-én, egy nappal a pesti forradalom évfordulója előtt végre is hajtották. Novák Tivadar csak egyszerű hazafi volt, mégis életével kellett fizetni azért, mert szíve sugallatát követte. De a szabadságharc csak úgy tudott kibontakozni, csak úgy tudta erejét megmutatni jogai védelmében, ha százezer számra ott álltak a hősök és a vezetők mögött az egyszerű hazafiak, akik „csak” tették a dolgukat, akkor is, ha az életveszélyes volt.

Ezért kell most emlékeznünk Novák Tivadarra is, aki csupán egy kicsiny ágacska abban a mártírkoszorúban, amelyet az aradi vértanúk fémjeleznek. És emlékeznünk kötelesség, jeles elődeink cselekedeteit példaként felmutatni pedig büszkeség örménynek, magyaroknak egyaránt.

(A 2009. október 2-án, a Városháza dísztermében elhangzott előadás szerkesztett változata.)

Gyulai gyökerek ereje

Szeptember 26-án bensőséges megemlékezésre került sor Gyulán, a római katolikus temetőben, ahol Kiss János philadelphiai lakos – közösségi tagunk – ősei, Kiss Antal és Gorove Katalin házastársak síremlékének újraszertelése került sor, a síremlékek felújítását követően. Ez alkalomból megkoszorúzták Kiss János felmenői háza falán felállított Kiss Ernő emléktáblát is az aradi vértanúkra emlékezve, ugyanis ebben a

házban tartották fogolyként Kiss Ernő altábornagyot a világosi fegyverletelt követően.

Az emléknapot Kiss János rendezte, aki házastársával együtt Gyulára érkezett az USA-ból és egy közös ebéden fogadta a nagyszámú rokonságot.

A család az Aradi Vértanúk emlékműnél is koszorúzott (elöl középen Kiss János)

Kiss Antal és Gorove Katalin sírjánál jobbról Kiss János

Kiss Ernő emléktábla Debrecenben

Bár Debrecenben régen van Kiss Ernőről elnevezett utca, emléktábláját október 6-án katonai tiszteletadás mellett avatták fel, amelyről a helyi tévé is tudósított. A tábla Honvéd temető mellett, szép környezetben állít emléket az erdélyi örmény Kiss Ernő aradi vértanúnak. Debrecenben több aradi vértanúról is van utca elnevezve, de emléktáblát eddig csak Kiss Ernő altábornagy kapott.

Ezzel szeretném kiegészíteni az örmény emlékhelyek leltárát és örömmel küldöm az emlékhelyről készített felvételeimet.(...)

Dr. Bába Blanka

Koszorúzáson szövődött a barátság

Vetélkedve emlékeztek

Mi lett a 13 aradi vértanú holttestével? Ez csak egy volt azon kérdések közül, amelyekre a Hartyán NOK iskola végzőseinek válaszolniuk kellett október hatodikán, az örmény önkormányzat által szervezett vetélkedőn.

Vetélkedőt rendezett a szabadságharcról a kerületi örmény önkormányzat a Hartyán NOK iskolájában. A négy nyolcadikos csapat tagjainak ki kellett találniuk, hogy három tanár közül melyik mond igazat az 1848/49-es szabadságharcról, csatáiról, hőseiről, vértanúiról és az örmény származású résztvevőiről: Kiss Ernőről és Lázár Vilmosról.

– Akkor kezdődött az együttműködés az önkormányzattal, amikor iskolánk először megkoszorúzta Kiss Ernő örmény-magyar aradi vértanú emléktábláját október 6-án. Azóta ezen a napon és március 15-én már együtt koszorúztunk – árulta el *Gulyás Gabriella* szabadidős programszervező, aki *Szőcs Tamás*

igazgatóval és *Nuridsány Zoltánnal*, a XV. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnökhelyettesével közösen vezette a vetélkedőt.

Nagyon hálásak vagyunk azért a szép műsorért, amit a gyerekek az aradi vértanúk tiszteletére adnak, cserébe megvendégeljük őket és játékos vetélkedőt szervezünk nekik. A győztes csapatot a szabadságharcról szóló könyvekkel jutalmazzuk – árulta el lapunknak *Nuridsány Zoltánné*. – Az önkormányzat megalakulása óta folytatja kulturális tevékenységét, hisz célunk, hogy megismertessük a kerület lakóival a sok ezer éves ősi örmény kultúrát. Beszámolókat tartottunk erdélyi örmény kolóniákról, örmény gyökerű vendégművészeket hívtunk a kerületi művelődési házakba. Évente tartunk magyar-örmény találkozókat Csíkszépvízen.

TT

(Megjelent a *Helyi Téma XV. Kerületi kiadványában 2009. október 14.*)

Mesenap

Az *Ünnepi könyvhét a Ráday utcában* (június 5–7.) keretében június 7-én, vasárnap 14–15 óra között *Örmény mesék, nemcsak örményeknek* c. rendezvényre került sor, amelyen *Borbély Bartis Júlia* mesélt a gyermekeknek, felnőtteknek. (Képünk bal oldalán)

Sorsukat méltósággal vállalták » Kiss Ernő sírjánál emlékezett Vajdaság magyarsága a Magyar Szabadságharcra és az Aradi Vértanúk kivégzésének 160. évfordulójára « Megemlékezések Vajdaság-szerte

Eleméren, a Szent Ágoston-templomban, Kiss Ernő honvéd vezérőrnagy sírjánál emlékezett tegnap a vajdasági magyarság a magyar szabadságharcra és az aradi vértanúk kivégzésének a 160. évfordulójára

*dr. Issekutz Sarolta
az EÖGYKE elnöke*

Huzsvár László nyugalmazott megyéspüspök és a papi segédlet

A megemlékezés kegyeletadó szentmisével kezdődött, amelyet msgr. Huzsvár László nyugalmazott megyéspüspök celebrált, a bánági papság közreműködésével. Kihangsúlyozta: mi nem a nemzet vereségein, bukásain kesergünk, hanem elődeinknek a nehéz történelmi pillanatokban tanúsított tisztességét, becsületét, erkölcsiségét méltatjuk, amelyekért érdemes élni és meghalni.

Kiss Nándor református lelkész szerint tévedés volna az aradi vértanúkat po-

litikai vértanúknak nevezni, hiszen az ő életüket Isten igazgatta, más útjuk nem is volt, minthogy vállalják sorsukat, vagyis visszaadják életüket, akitől kapták. Dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kultúregyesület elnökszónya ismertette a három évszázaddal ezelőtt Magyarországra települt örmények történelmét. A forradalom iránti elkötelezettségüket mi sem bizonyítja jobban, minthogy a 12 ezer örmény 1200 honvédet, hetven főtisztot adott a szabadságharcnak.

A megemlékező, ünneplő közönség

A hálaadó szentmisén, az egybegyűlt hívek mellett jelen voltak nemzeti egyházaink képviselői, anyaországi vendégek, a tartományi kormány, a Magyar Nemzeti Tanács, a vajdasági magyar politikai pártok, civil szervezetek, a magyar többségű valamint a nagybecskereki önkormányzat képviselői. Idén is itt voltak a szenttamási, kishegyesi és a bácsfeketehegyi iskolák diákjai. Az ünnepi műsorban fellépett az Emmanuel

Kiss Ernő sírjánál

Aradi Vértanúk emlékünnepe a Vajdaságban

(2009. október 5–6.)

Október 5-én este 19 órakor a nagybecskereki Nepomuki Szent János székesegyházban kezdődött a magyar szabadságharc és az aradi 13 kivégzésének 160. évfordulója tiszteletére rendezett ünnepségsorozat. Lázár Vilmos aradi vértanúra, a város szülőtéren emlékeztek – akit a templomban kereszteltek meg –, a koszorúzási ünnepségen, ahol

dr. Issekutz Sarolta, az EÖGYKE elnöke is elhelyezte az erdélyi örmények koszorúját az emléktáblánál. Az ünnepi hangversenyen az Emmanuel énekkar, a hagyományoknak megfelelően, ünnepi műsorával tette ismét emlékeztetessé az estet.

Október 6-án 11 órakor az eleméri Szent Ágoston tiszteletére felszentelt, s Kiss

kamarakórus és Körösi István színművész. Hétfőn este a nagybecskereki Nepomuki Szent János székesegyházban elhelyezték a kegyelet virágait a nagybecskereki születésű másik aradi vértanú Lázár Vilmos emléktáblájára.

*K. I., csin, Erer, L. J.
(Magyar Szó Közéleti napilap, Újvidék, 2009. október 7.)*

Ernő vértanú által építtetett – az adományok segítségével kívülről nagyrészt felújított – templomban gyűlt össze a vajdasági, erdélyi, magyarországi emlékezők sokasága, ahol ünnepi gyászmisével és kulturális műsorral emlékeztek az Aradi Golgotán kivégzett 13 vértanúra, köztük a magyarörmény Lázár Vilmos ezredesre és Kiss Ernő altábornagyra. Az Emmanuel énekkar ünnepi műsora után dr. Issekutz Sarolta elnök beszélt az erdélyi örményekről, a Kiss, Issekutz és Lázár család vajdasági letelepedéséről, a környék felvirágoztatásáról.

A megemlékezés a templom bejárata melletti külső falon elhelyezett emléktáblánál folytatódott, ahol először *Varga Imre*, a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövete mondott ünnepi beszédet, majd a vajdasági magyar szervezetek

Az eleméri templom új kapuja

képviselői. Az emléktábla megkoszorúzása után 20 szervezet helyezte el koszorúját az oltár alatti kriptában Kiss Ernő aradi vértanú síremlékénél. Dr. Issekutz Sarolta az erdélyi örmények és az Issekutz család nevében helyezte el koszorúját Kiss Ernő márvány síremléke előtt.

Az ünnepség után az emlékezők szemügyre vették a templom tatarozási munkálatainak pillanatnyi állását: a külső vakolat körben megújult a lábazat kivételével, mely csak a bejárati oldalon készült el. Az ablakokat beüvegezték, a sérült ablakkereteket helyreállították. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által gyűjtött 350 ezer Ft adományból a templom bejárati kapuját sikerült elkészíttetni az eredetihez hasonló stílusban, új anyagból, kovacsoltvas zsanérokkal.

A munka folytatásához további adományokra van szükség. Igen fontos a templom belső terének restaurálása, a súlyos repedések és beázások nyomainak megszüntetése, a freskók és a templomi festmények mielőbbi restaurálása, végül a kriptá felújítása.

I. S.

Lázár Vilmos szobra a Budai Várban, a Hadtörténelmi Múzeum és Intézet kertjében

Margittai Gábor (Nagybecskerek)

Kátrányföld

Százhatvan éve vésődött Arad a nemzeti emlékezetbe
Tizennégy évet „élt” a becskerekeli Kiss Ernő-szobor

(1. rész)

A bánáti szerbek szerint az ő világuk különbözik a bácskaiakétól: soknemzetiségű hagyományaik miatt néhány lépéssel talán közelebb vannak Európához. Náluk például magyart sem vernek a magyarságért, mint Szabadkán vagy Temerinben. Bejártuk a távoli Nagybecskereket és környékét, hogy az aradi vértanúk ereklyéinek állapotán mérjük le, valóban más világ-e a bánáti.

„Így loptuk mi el azon a borzasztó sötét éjszakán a Kiss Erneszt holttetemét. Nagyön szomorú dolog volt az, uram.”

(Vörös Márton komornyik visszaemlékezése, 1896)

Szerb vagyok, de vajdasági meg bánáti is, és siralmasnak tartom, ha a személyiség csupán egydimenziós – magyarazza felhevülten Bozsidar Vorgics, a nagybecskerekeli Nemzeti Múzeum igazgatója, miközben egyik cigarettáról a másikra gyűjt. A mennyezetre emeli tekintetét, nagyot sóhajt, majd szerényen hártja a könnyeit törölgető tolmács hálakitörését. A kérdéseinket fordító Bálint Aranka máskülönben a becskerekeli levéltár vezető kutatója és a helyi magyar kulturális élet motorja. Miközben az igazgató beszél, meghatottan suttogja, hogy minden szava így igaz, és hogy Bozsidar, aki a semmiből teremtette meg a múzeumot, megszenvedett a nézeteiért.

– Anyám, aki egy szót sem értett az önök nyelvén, mindig sírt, ha magyar zenét hallott; s én is mindig libabőrös leszek,

Kiss Ernő délvidéki emlékművének darabja a nagybecskerekeli múzeumban. Hol a helye?

ha valaki magyarul szól – folytatja a direktor, aztán mélyet szippant a cigarettájából, bent tartja a füstöt, jelentőségteljesen elmosolyodik, majd a füsttel együtt kiböki –: ugyanis ez a létem része.

Amikor telefonon hívjuk még a bácskai Zentáról, első szóra készséggel állnak rendelkezésünkre Bálint Arankával: ha kívánjuk, találkozhatunk akár ma, késő délután is a múzeumban, mondja Vorgics úr, hogy lefényképezhesük mindazt, ami a legmagasabb rangú aradi vértanú, Kiss Ernő szobrából megmaradt. Segítőképz és előzékeny, s azt sem nehezményezi, hogy a bánáti síkságon kalandozva órákat késünk, és hogy találkozásunk előtt még rövid te-repszemlét tartunk Torontál vármegye hajdani központjában. Autónkat leparkoljuk a Magyar Királyi Törvényház tiszteletet parancsoló tömbjénél, átsétálunk a Béga túlsópartjára a Ferencz József hídon, s a pénzügyi palota előtt elha-

ladva a Lechner Ödön-féle vármegyeháza irányába tartunk. magyar határtól két-háromórányi autóútra, Belgrádtól jó ötven kilométerre északra fekvő Nagybecskerek belvárosa – ha tenyerünkkel óvatosan behatároljuk látószögünket – szintiszta Monarchia. Persze amolyan kopottas változatban. A vármegyeháza és a templom derékszögében, a régi Ferencz József téren mediterrán hangulatú, napernyős vendéglők, amelyek Péter király méltóságteljes lovas szobra őriz – azon a helyen, mely még sosem hozott szerencsét köztéri szobroknak. Ide torkollik a volt Hunyadi utca is, száz éve kiskereskedők, szatocsboltok sugárútja, a poros akácfák előtt húzott el a becskerei városi vasút apró gőzmozdonyával és elegáns kocsijaival – hogy az impériumváltáskor valami „célszerűbb” feladatot is kapjon.

Bozsidar Vorgics büszkén kalauzol kiállítóteremről kiállítóteremre, hódoltságkori vedutákon, katonai felmérések térképein mutatva meg, hogyan született meg a Béga mocsarában emelt vár körül a város, amelyet hol törökök, hol labancok uraltak, amelynek templomtornyából hol műezzin hívott imára, hol ágyúnak való harang, amely az 1848–49-es szabadságharcban hol a lázadó, magyar anyakönyveket pusztító rácoknak, hol a rácokat aprító Kiss Ernő seregének adott táborát. Majd a kiegyezés után örült iramban fejlődött gyáraival, vasútjával, telefonvonalával és villanyvilágításával. Ám déli városainknak is megvan a maguk keresztje, mert az elcsatolás sem változtatott ezen a hol-hol libikókán: Nagybecskereket hol Petrovgradnak hívták a király tiszteletére (a két háború között), hol Zrenjaninnak egy Zsarko Zrenjanin nevű partizánvezér emlékeztére (a második világháború után). Kö-

vetkezésékképp Kiss Ernő szobrát Péter királyé, Péter királyét Zsarko vezéré, Zsarko vezérét megint Pétert királyé váltotta a város főterén. Két dolog azonban bizonyossá vált mára Torontál vármegyé egykori székhelyén: Kiss Ernő bronzalakjának és Nagybecskerek hangalakjának többé nincs helye ebben a körforgásban.

„...én jó gazdát azután annyira megsajnálta, és oly hosszat kaptam, hogy még agyonlövetés utáni éjjelén Kiss Ernő tábornagy jó gazdát az Aradi várból kiloptam, és az Aradi temetőben eltemettem, ott a temetőben 6 hétig hagytam, Aradról elvittem Kátrányföldre a hol 16 esztendeig feküdt; onnan átszállítottam az ő templomi kriptájában Eleméren a hol most is nyugszik” – írja 1890 októberében Kossuth Lajosnak Kiss Ernő vén huszárja, Kovács Mihály, aki négy évtizeddel korábban egy másik torontáli úr komornyikjával, Vörös Mártonnal „szóktette meg” a nemes halottat a vesztőhelyről. Hat évvel később mondja jegyzőkönyvébe a kilencvenhat esztendő lakáj az akció részleteit: a kivégzés éjszakáján visszalopakodtak Kovácsal a várakba, kiemelték a puha talajból az éppen csak elhantolt csupaszholttestet, kétkerekű taligára tették, s az egyik tolt, a másik tartotta Kiss Ernő porhüvelyét. Így imbolyogtak végig a városon bérelt lakásukig, mint valami gaztevők a lopott holmival. Még az éjleple alatt megmosták, felöltöztették a halottat, szétroncsolt fejét összekötötték, a testet lepedőbe csavarva mázolatlan koporsóba tették, majd rábízták az aradi temetőcsőszre, aki B. B. monogrammal megjelölt sírba temette.

*Folytatjuk
(Magyar Nemzet, Hétfégi Magazin 2009. október 3.)*

Lukács Dénes emlékezete

Mint arról már hétfőn röviden beszámoltunk, a vasárnap délelőtti szentmisét – október 6-a közeledtére való tekintettel – az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc hőseinek, a magyar nemzet mártírjainak emlékére ajánlotta Fodor József általános püspöki helynök a váradi római katolikus székesegyházban. A szertartást követően a hívek a felszámolt váradolási temető Markovitskápolnához vonultak, ahol ünnepélyes keretek között leleplezték a szabadságharc nagyváradi hőseinek, Lukács Dénes tüzérezredesnek a mellszobrát, Berek Lajos magyarországi szobrászművész munkáját.

A szoboravatót a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség és a Magyar Királyi Gábor Áron Honvéd Tüzérségi Hadapródiskola Bajtársi Köre szervezte, megemlékező beszédet a budapesti Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Karának dékánja, Felházi Sándor ezredes mondott, kidomborítva 1848 jelentőségét, a fegyveres szabadságharc dicső momentumait és nehézségeit, a katonai helytállást, különös tekintettel a honvéd hadiparra és tüzérségre. Szólt az aradi tizenhárom 160 évvel ezelőtti mártírúmról, de azokról is, akiket nem Aradon, hanem másutt ért utol az önkényuralmi megtorló gépezet. (Nagy kár, hogy a szónok maga is beleesett abba a hibába, ami sajnos már-már jellemzően vissza-visszaköszön történelmi megemlékezéseinken: a megírt szöveget olvasó orátorok helytelenül ejtik a tizenhárom aradi vértanú egyikének–másikának

nevét.) Nagy Katalin elszavalta Petőfi *Négy nap dörgött az ágyú* című költeményét.

A szobrot Felházi Sándor és Horváth Gyula ny. alezredes leplezte le, utóbbi a társszervező bajtársi kör képviselőjeként.

Fodor József vikárius ezután a koszorúk elhelyezésére szólította a tisztelgőket: szervezetek képviselőit, választott tisztségviselőket és magán-személyeket.

A Zrínyi-akadémia nevében a dékán, illetve a vikárius névrokona, Fodor József alezre-

des és Für Gáspár alezredes koszorúzott, a Nagyváradi Magyar Királyi Gábor Áron Honvéd Tüzérségi Hadapródiskola Bajtársi Köre nevében a már említett Horváth Gyula, valamint Balássy Béla vitéztek. Őket Lakatos Péter parlamenti képviselő, Földes Béla RMDSZ alelnök, Lengyel György és Kavinszki András (Magyar Polgári Párt), gróf Csáky Ferenc (Nobilitas Egyesület), Dukrét Géza és Kupán Árpád (Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaság), Fodor József általános helynök (Nagyváradi Róm. Kat. Püspökség) követte a tisztelgők sorában. A szoboravató a magyar és székely himnuszok eléneklésével kezdődött, és a *Szózat* intonálásával ért véget.

Ki volt Lukács Dénes?

Lukács Dénes 1816-ban született Nagyváradon, örmény származású családban. 1830-ban hadapródként lépett az 5. (Bervaldo) tüzérezredbe. 1830 és 1833 között elvégezte az ezred tüzérségi iskoláját, majd a bombászkarban szolgált.

Tanult a bécsi tüzériskolában is és iskolájába később tanárként is visszakérült. Ő oktatta tüzérségi ismeretekre az ifjú Ferenc Józsefet is. A honvédsereg hadianyag-ellátásában páratlan érdemeket szerzett, az ezredessé előléptetett csekély számú tüzértisztek egyike volt Lukács Dénes.

Ami Gábor Áron a rézágyúnak, az volt Lukács Dénes az ágyúba valónak, vagyis a tüzérségi lőszergyártásnak. A lőszergyártás fontosságát Kossuth így hangsúlyozta Lukácshoz intézett szavaiban: „Lőszer a hadviseléshez az, ami levegő az élethez. Azért mondom önnek, hogy az ön vállain fordul meg a háza sorsa. Lőszert, uram lőszert! Háromszoros tölténykészletet minden ágyúhoz! Ezt teremtsen ön rögtön, azonnal! Ha arannyal mérik is. Adjon jutalmat, büntessen, nyúljon minden eszközhöz, de lőszert teremtsen minde nélkül, sietve, rögtön, azonnal! Minden ettől függ!”

A tüzérségi lőszergyártás mellett az önálló fegyver, lőszer és lőporgyártást is ő irányította, ő vezette a tüzérségi osztályt, amely az első lépés volt a nemzetőrségi tüzérség kialakításához. Írt egy tüzérségi kézikönyvet is, ennek alapján oktatták a honvéd tüzértiszteket. Batthyány Lajos kormányának megalakulása után az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz vezényelték, majd a Haditanács tüzérségi osztályának főnökévé nevezték ki. 1848 novemberében osztályával átkerült a hadügyminisztérium állományába. A főváros feladása után 1849 januárjától alezredesi rangban Debreczenben, majd Nagyváradon szolgált. A honvédség ütegeinek nagy részét az ő felügyelete alatt szervezték meg. Jelentős érdemeket szerzett abban, hogy a tüzérség

a honvéd hadsereg legegyszerűsebb teljesítményt nyújtó fegyverneme volt. 1849 májusában ezredessé léptették elő és kinevezték a Honvéd Tüzér Főparancsnokság vezetőjévé.

A szabadságharc leverése után elfogták, és az aradi haditörvényszék előbb golyó általi halálra, majd tizenhat év várfogságra ítélte. Temesváron, Aradon, majd Komáromban töltötte büntetését. Komáromi fogsága idején földgömböket készített, melyeket iskolai használatra a könyvkereskedések is árusítottak. 1856 áprilisában kegyelemmel szabadult. 1860-tól haláláig Nádudvaron árva-gyámként dolgozott.

A szabadságharcban betöltött érdemei mellett egy másik területen is jeleskedett, fogsága idején is ezzel töltötte idejét, ez pedig a térképészet: 1840-ben Lukács Dénes készítette Magyarországon az első földgömböt. Ő elsősorban a glóbuszok technikai kivitelezésének felügyeletét végezte. A földgömbök előállításának költségét Batthyány Kázmér állta. A tervek szerint 200 példányt állítottak elő, amelyeket a kijelölt iskoláknak, valamint néhány híres személyiségnek (Bolyainak, Széchenyinek, Vörösmartynak stb.) ajándékoztak. Az egykorú hírlapi közlemények és feljegyzések alapján 170 db, Lukács Dénes felügyelete alatt készített földgömb szétosztása követhető nyomon. Ebből mára csupán mintegy tucatnyi közgyűjteményben őrzött darab maradt fenn.

Lukács Dénes 1868. április 1-jén hunyt el Nádudvaron. Temetéséről a korabeli pesti hetilap, a *Vasárnapi Újság* ekképp számolt be: „(Lukács Dénes temetése.) Nádudvarról írják, hogy ápr. 3-kán ott nagy néptömeg kíséretében ment végbe Lukács Dénes honvéd tüzér-
ez-

redes temetése. A debreczeni honvéd-egylet több tagja jelent meg a gyászos szertartásra, a nádudvari nép szintén nagy számmal volt jelen. A sírnál p. ladányi esperes, Csathó József mondott megható beszédet, kiemelve: hogy a férfit, kit annyian kesergünk, mind polgári, mind családi, mind hazafi tekintetben példány kép volt. Majd a debreczeni honvédegylet részéről Konti József tol-

mácsolta az egyleti tagok fájdmát, és veszteségérzetét.”

A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2008. január 12-én a *Magyar Közlöny* 5. számában megjelent közleményében Lukács Dénes nádudvari sírhelyét 16/2007. számú határozatával „A” kategóriában a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.

(*Reggeli Újság/História* 2009. október 7.)

Fogolykiváltó Boldogasszony napi búcsú az Orlay utcában

Szeptember 27-én sokan vettek részt örmény katolikus templomunk Fogolykiváltó Boldogasszony napi búcsúján. A felemelő szentmisét követően hagyományosan agapéval vendégelte meg a Plébánia az örmény katolikus híveket és hozzátartozóikat. Köszönet Fülöp Ákos atyának és a rendezvény támogatóinak.

Duha László fajaragása

Köszöntjük a 95 éves Senkálzsky Endre színművészt!

Életútján nem várták oázisok

A Báthory István cserkészcsapat nevében köszöntjük *Senkálzsky Endrét*, akinek színészi pályája, intézményépítő munkája egyet jelent a kolozsvári Magyar Színház újabb kori történetével. Feledhetetlen alakításai mély nyomot hagytak bennünk. Ő az, aki mindig tudta, hogy a másik ember megismerésének kulcsa tulajdon érzelmi rezdüléseinkben található. Ettől voltak alakításai hitelesek.

Színészi és emberi tartása példamutató számunkra. Határozatos közreműködése nélkül a 90-es évek elején a Báthory-cserkészcsapat sem születhetett volna meg. Mindig elvszerű, határozott állásfoglalása arra int minden cserkészt, hogy mindenkoriban a jóra való restség, napjainkban a legveszedelmesebb az udvarias,

sunyi és megfontolt közepszerűség, a hümmögő, sem ide, sem oda nem tartozás, a gyáva és lusta önzés. Senkálzsky Endrét életútján nem várták kész oázisok a sivatagban, sokszor egymagának kellett vizet fakasztania a sziklából. Példája a cserkészeket arra tanítja, hogy legyenek önmagukat önmagukkal mérő autonóm emberek, akik elmondhatják mindig: „az én vezérem bensőmből vezérel”, akik tudják, hogy mindaz, amit a világ akarhat tőled csak alku és félmegoldás. Csak az szá-

mít, amire te szerződöttél önmagaddal és jellemeddel. Ebben a szerződésben ne legyen soha alku, ahogy Senkálzsky Endre pályáján sincs. Boldog születésnapot kíván a kolozsvári Báthory István cserkészcsapat!

*Senkálzsky Endre, érdemes művész,
a Kolozsvári Állami Magyar Színház Örökös tagja*

Születés helye és ideje: Kolozsvár, 1914. október 2.

Díjak, kitüntetések:

- 1957 – RNK érdemes művész kitüntetése
- 1995 – Kemény János-díj (EMKE)
- 1998 – Életműdíj, Kisvárdai, Magyarország
- 1999 – Szentgyörgyi István-díj, Budapest
- 1999 – Bánffy Miklós vándordíj, Kolozsvári Állami Magyar Színház
- 1999 – A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (polgári tagozat)
- 2003 – A Budapesti Játékszíni Társaság Életműdíja
- 2004 – UNITER – életműdíj
- 2004 – A Román Kulturális és Vallásügyi Minisztérium Kulturális Érdemrendje
- 2004 – Bánffy Miklós vándordíj, Kolozsvári Állami Magyar Színház

Köszöntés a társulat részéről

Kedves Bandi bácsi!

Mérhetetlen sok szeretettel köszöntünk téged 95-ik születésnapod alkalmából. Szinte hihetetlen, hogy nekünk adatott a megtiszteltetés, és a szerencse, – mert szerencséseknak mondhatjuk magunkat mind, akik kollégáid, pályatársaid vagyunk, – hogy téged, Európa egyik legidősebb aktív színészét köszönhetjük ma este. Köszönjük neked, hogy velünk voltál ennyi éven át, hogy tanulhattunk tőled, hogy veled lehetünk. Te megtanítottál minket, mindannyiunkat, akik itt vagyunk, és azokat is, akik nem lehetnek ma itt, hinni a mesékben, hinni a színházban, hinni egy láthatatlanul is létező világban. Köszönjük. Egy kis versikét is fabrikáltunk, fogadd szeretettel.

Kötő József

Tisztelt Tanító Mesterünk, kedves Bandi Bátyám!

Bár furcsának tűnhet, hogy túl hetvenedik évemen, még mindig a tanuló mestere iránti elfogultságával fordulok Feléd, holott több mint négy évtizede munkatársi, sőt – ha megengeded – baráti kapcsolat is összefűz bennünket. Ez az elfogultság, 95. születésnapodon hadd mondjam, meghatottság, levethető érzés, hisz nemcsak nekem adta meg a sors, hogy gyönyörű mesterségünk savát-borsát Tőled tanulhattam, hanem mondhatnám úgy is, a 20. század második fele és a 21. század első évtizedében mindenki, aki Thália szolgálatába szegődött, „*emberségből példát, vitézségből formát*” a Te nyomdokodban haladva sajátíthatott el. Tudom, nem szereted, ha valakit egy

Születésnapra

Nézd: itt vagyunk veled.
Neked szól ez a vers.
Ölelésünk átkarol
csak szólnod kell, ha kell.

Mily keveset éltünk még együtt,
de mégis mily sokat.
Nem bírná el súlyát,
talán csak ezer tehervonat.

Te mégis bírtad. Húztad.
S hogy mi erre a felelet?
Azért lehetsz ilyen erős,
mert Veled van a szeretet.

Adj nekünk még belőle s
adj nekünk sok szépet.
Legyél itt köztünk még kérlek:
legalább ezer évet!

szerepkörbe skatulyáznak. Pályád bizonyítja, hogy milyen mély igazság ez, hisz számtalan alakításod szemlélteti: a színész csodálatos műfaji metamorfózisokra képes. A tanítómester szerepkör azonban rendeltetészerűen rád forrott: édesapádék üzlete és lakása Kolozsvárott, melyben Te is fogantattál és megláttad a napvilágot, abban a Rhédey-palotában volt, ahol Kótsi Patkó János Békőszöntő beszédében útjára indította az erdélyi hivatásos színjátszást 1792-ben.

A hely szelleme meghatározta pályádat, s az alapítók művészi hitvallása formálta sorsodat. Ha erdélyi magyar társadalmunk versenyképes tud lenni a világban, abban a Te munkád is benne van, hisz

teljesítményre csak az képes, aki anyanyelvén szívja magába a kultúrát és a tudást és igaz erkölcsöktől vezéreltetve cselekszik. Márpedig minden színházi és emberi cselekedeted erre irányult.

Drága Bandi Bátyánk, Isten éltesen egészségben és erőben, hogy sokáig

közöttünk legyen Tanító mesterünk, aki előtt le kell sűtnünk szemünket, ha nem igaz művészetet művelünk és nem hiteles üzenetet közvetítünk.

(*Mindhárom írás a Szabadság napilap október 6-i számában jelent meg, az oldalt szerkesztette Köllő Katalin*)

Emléktábla avatás Brassai szülőházán

Brassóban született ifj. Halász Gyula 1899. szeptember 9-én, aki Párizsban vette fel a Brassai művésznevet.

Édesapja id. Halász Gyula francia szakos tanár és hosszú élete végéig ismert publicista. Édesanyja Verzár Matild örmény értelmiségű kereskedő családból származik. Elsőszülött fiuk művészeti hajlamait korán felismerik és a brassói iskolaévek után képzőművészeti tanulmányokat folytat Budapest és Berlinben. Művészi ambíciója 1924-ben Párizsba viszi, ahol megélhetést keresve a korabeli újságoknak dolgozik. Pályatársa, André Kertész javaslatára kezdi fotóművészi tevékenységét.

„Az éjszakai Párizs” albuma megjelenése után világhíressé vált.

Beszélgetések Picassóval – című könyve 1968-ban jelenik meg Budapesten. Henry Miller író, Brassai barátja mondja róla – amikor találkozol vele, rájössz, hogy nem közönséges szemekkel van megáldva. Jellegzetes örmény szemei – akárcsak Adynak – ősrégi örmény

gyökerekhez kapaszkodva sugároznak.

Szülővárosában a létező BRASSAI társaság kezdeményezésére, Szente László városi tanácsos és Bálint Ferenc tanár – TV mindenek – felkérésére az emléktáblát Bodó Levente szobrász készítette. Az öt (5) nyelvű szöveget (román – magyar – német – angol – francia) Lendvai Éva költőnő szerkesztette. A felszentelést Dr. Nagy György Attila róm. kath. plébános celebrálta.

Ünnepi beszédek hangzottak el a városi vezetőség és magyar, román, francia küldöttek részéről. A Szépművészeti Múzeumban – Bartha Árpád igazgató és sok más neves személyiség szervezésében fotókiállítás nyílt Brassai kollekciókból. A kisteremben Borsody Roland család-rokoni gyűjteményéből van kiállítva. A városháza egykori dísztermében tudományos-művészeti szimpoziумot tartottak nemzetközi neves előadókkal. Méltóképpen megemlékeztek a világhírű művészember-fotográfus születésének 110., halálának 25. évfordulóján Brassó városában.

Budai Merza Pál

Örmény kincsek Erdélyben, Marosvásárhelyen

Első alkalommal rendezték meg október 16-18 között Marosvásárhelyen az erdélyi örmény kultúra napjait a 2008-ban bejegyzett Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület (MÖMKE) szervezésében. Kiállításokkal, előadásokkal, könyvbemutatóval mutatták be a szervezők a több, mint háromszáz évre visszatekintő erdélyi örménység múltbéli és jelen kincseit.

A rendezvénysorozat első napján az örmény származású Jakobovits Miklós, Nagyváradon élő Munkácsy-díjas festőművész, a Barabás Miklós céh elnöke a Bernády házban mutatta be az erdélyi örmény-katolikus plébániák képtárának restaurálási munkálatait. A művész keze alatt több gyergyószentmiklósi, szamos-újvári kép újult meg, és került harminc év után disznópajták tetejéről, kályhák mögül, raktárak mélyéből végre őket megillető helyre.

A rendezvény második napján, a Deus Providebit ház és az Egyházművészeti Múzeum több esemény színhelye volt. Dr. Tamási Zsolt történész mutatta be az erzsébetvárosi temető digitális feldolgozása nyomán készült *Örmény halottkultusz és temetkezés. Erzsébetváros és örmény katolikus temetője* c. könyvet, amely a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület gondozásában jelent meg. A több

szerző által írt könyv a legkisebb erdélyi örmény hagyományos közösség (kb. 15 fő), valamint az örményországi és erdélyi örménység temetkezési szokásait, hiedelmvilágát taglalja néprajzi, történelmi és teológiai szempontból. A temető térképét és a névkeresővel elkészített DVD megőrökíti az erzsébetvárosi örmény temető

mai képét: az örmény sírkövek még őrzik ugyan a feliratot, de a hanyagság, a természet erői, a gazdasági érdek a sírkövek rohamos pusztulásához, sőt eltávolításához vezet. A kulturális feledés ellen tekinthető ez a könyv történelmi és néprajzi dokumentumnak.

Az Egyházművészeti Múzeum (Deus Providebit ház) a legnagyobb erdélyi örmény közösség, a gyergyószentmiklósi örmény plébánia évszázados könyvanyagát őrzi több, mint egy hónapon keresztül. Történelmi eseménynek tekinthető ez a kiállítás, ahol a 17-18 századból származó, Velencében, az „örmény Vatikánban”, Ecsmiadzinban, Bécsben nyomtatott örmény, lengyel, magyar, kétnyelvű Bibliák, mise-, és

prédikációs könyvek, miseruhák hagyták el első alkalommal Gyergyószentmiklóst, és kerültek a vásárhelyi nagyközönség elé, Székely Szilárd kiállítás-rendező, tanár felvezetésében. Az időszaki kiállítás december 1-ig látogatható.

Székely Szilárd János

Jakobovits Miklós

Dr. Nagy Attila és Duha László amatőr fafaragó

A rendezvénysorozat záróakkordja a Bolyai-téri Unitárius Egyházközség tanácstermében tárlatnyitó volt, ahol Kilyén Ilka marosvásárhelyi színművésznő közreműködésével Nagy Attila költő nyitotta meg a vásárhelyi, örmény származású Duha László amatőr képzőművész faragászati kiállítását. Duha László valódi erdélyi magyar-örmény munkátár élénk: örmény motívumok és magyar szimbólumok kerültek egymás mellé, kifejezve ezzel is az erdélyi örmény-magyar lét kettős forrását. A kiállítás egy hétig látogatható.

Az Örmény kincsek Erdélyben rendezvény a múlt és a jelen örménységét mutatja be. A sokszor csak kereskedéséről híres népnek egy másik arcát ismerjük meg. Most már könnyebben megérthetjük, hogy miért vált e messziről jött nemzet az erdélyi polgári társadalom megszületésének kulcsfigurájává.

Dr. Puskás Attila

„...Látható itt egy 1575-ben kiadott prédikációs könyv, amelyet Lengyelországból hoztak az Ararát alatti ősi Ani városból elüldözött örmények. Egy másik, lengyel és örmény nyelven 1603-ban kiadott katekizmus valamint egy prédikációs könyv képezi a kiállítás legértékesebb tárgyait. De megcsodálhatjuk ugyanitt Pázmány Péter katekizmusát (1637), egy latin-örmény szótárt, az 1666-ban Jerevánban és egy 1733-ban Velencében kiadott örmény nyelvű bibliát, a jellegzetes örmény illusztrációkkal, melyek egyedülállóak a nyomtatott szentírások körében. Több papi öltözék, egyházi jellegű tárgy teszi színesebbé, szemléletesebbé a kiállítást.”

Bakó Zoltán

(Részlet „A cél – értékmérés” című cikkből, amely megjelent az Aktuális, Aktuális rovat – Vásárhelyi Hírlap 3. évf. 203. számában, 2009. október 19.)

Egyházi hírlevél

Meghívó

Az Örmény Katolikus Lelkészség szeretettel hívja és várja híveit, családtagokat és barátokat, minden jószándékú embert

2009. november 29-én 16 órára

Budapest XI., Orly u. 6. szám alá, a Plébánia falára elhelyezett

Szabadsághőseink emléktábla

felavatási ünnepségére, amellyel szabadságharcaink neves és névtelen hőseinek kíván emléket állítani.

Emlékbeszédet mond *dr. Issekutz Sarolta*, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke

Az emlékhelyet beszenteli *Fülöp Ákos* adminisztrátor

Közreműködik a *Héttorony zenekar*

Kali Kinga

Lélek-étel

Többszörösen is ideje van annak, hogy az **Örmény halottkultusz és temetkezés** című könyvről szó essék. Anál is inkább, mert valamiféle furcsa szinkronicitás jóvoltából, néhány nappal ezelőtt a párizsi örmény templomban mise után részt vehettem egy rekviemen: ez volt az első közeli élményem az örmény halottkultusz mai megnyilvánulásával kapcsolatban, így megtudhattam, mit jelent a *hokidzsás*, azaz *lélek-étel* (nyugati örmény nyelvjárás),

a halott emlékezetének felajánlott étkezés, mely nem egészen egyenlő a magyar kultúrkörben ismeretes torral. Az egybegyűlteknak gyertyát osztottak, az oltártól jövő tüzet kézről-kézre adták; a misén résztvevők később mindannyian különleges agapéban részesülnek: kis csomagot kapnak, édesített főtt gabonatorrettel, mazsolával, aprított aszalt gyümölcszel elkeverve, amelyet az eltávozott emlékezetére vesznek magukhoz, a templomozás és a megemlékező tor után, ki-ki otthonában. Így emlékeznek a holtakra a nyugati örmény diaszpórában.

De mindez csupán véletlen apropója annak, hogy a *dr. Issekutz Sarolta* által szerkesztett könyvről (mely műfajilag, első részét tekintve, tanulmánykötet, második része ugyanakkor inkább város- és temetőmonográfia) éppen most esik szó, amely az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület *Erdélyi Örmény Múzeum* sorozatában látott napvilágot idén nyáron. Hiszen közeledik Mindenszentek napja, amikor azokra emlékezünk, akik már nem lehetnek velünk: ezt a könyvet böngészni az örmény őseinkre való emlékezés fel-emelő formája.

A sorozat eddig megjelent kötetéhez hasonlatosan ez a munka is albumszerű formátumban látott napvilágot, és ennek megfelelően nagy képanyagot hordoz örmény templomokról

A párizsi örmény templom oltára

(Kali Kinga felvétele)

és temetőkről (és nem csak) – „lapszéljegyzetként” grafikai motívumokat alkalmaz az örmény díszítőművészetből, nem is keveset, ezáltal a téma leplezetlen komorságáról kisé elvonva, és árnyalatnyit az örmény művészet szépségei felé terelve a figyelmet. Sőt, rögtön a belső borítón, indításként egy régi erzsébetvárosi térképet is közzétesz: azaz lokalizál. A kötet, amelyet az olvasó már remélhetőleg a kezében tart (de ha még nem, akkor ajánlatos mihamarabb megtennie), abszolút névum: az örmény halottkultusz

nem dolgozták fel kellőképpen korunk társadalomtudományában, és előző századokból is igen kevés írásos anyag marad fenn a témával kapcsolatosan. A forrásmunkák közül a 19. század nagy armenológusainak nevét kell megemlítenünk itt, a *Szongott Kristóf*-ét, valamint az *Ávédik Lukács*-ét, akik az erdélyi örménység halállal és temetkezéssel kapcsolatos szokásairól készítettek aprólékos feljegyzéseket, így örökítették át őseink tudásából valamennyicskét. E könyv egyetlen kimerítő előzménye egy hasonló témájú monográfia, *Balázs-Bécsi Attila* munkája, amely *A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája* címen látott napvilágot 2002-ben, a Budapest Főváros XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat jóvoltából.

Különösen ilyen széles spektrummal, ennyire körüljártan nem esett még szó az örmény halottkultuszról és temetkezéséről: habár a tanulmánykötetnek, alcíméhez híven, *Erzsébetváros és örmény katolikus temetője* a centrális témája, a

szerkesztő munkáját dicséri, hogy igen távolról közelít rá e téma részleteire, mintegy koncentrikus szerkezetben, de gondol a „körön kívüliekre” is, akiknek nemcsak, hogy nincsen örmény halottjuk, de talán az örménységről sem sokat tudnak. Ezért az előszó szerepét betöltő *Szerkesztői gondolatokat* követően, a kötet szerkesztője, *dr. Issekutz Sarolta* bevezető tanulmánya következik, *Örmények* címen, melyben röviden összefoglalja az örmény nép történelmi stációit, illetve felvázolja Erdélybe való betelepülésük körülményeit, miértjét: a magyarországi örmény diaszpóra történetét, kezdetektől napjainkig, a második diaszpóra réteg, a Genocídium után érkezettek, sőt egészen a harmadik örmény diaszpóra-réteg, a gazdaságinak nevezhető diaszpóra-csoport betelepüléséig, amelyet a kelet-európai régióban végbement, '89 utáni változások indítottak el. A könyv, bár már az alcímben lokalizálja fő témáját, felkészítve az olvasót arra, mit is várhat, meglepetéseket is tartogat éppen ezért: a téma megköze-

lítésének ívébe éppen úgy beletartozik a néprajzi tanulmány az örmény halottkultuszról, mint az teológiai-egyház történeti esszé: így érkezünk el a kötet második részében Erzsébetváros tömörített monográfiájáig.

A tanulmányok sora *Dukai Ditta* néprajzi tanulmányával folytatódik, „Az angyal megérkezett, s engem hív.” *Lélekképzet és halottbúcsúztatás a XIX. századi örmény közösségekben* címen: a fiatal néprajzkutató a kis-ázsiai örmény szórványközösségekben végzett, 19. század végi, 20. század eleji gyűjtések alapján tárja az olvasó elé az említett örmény közösségek halálképét, lélekképzetét, a temetés körüli szokásrendszert, és az ebből a tudásból kibontható világléteket. E rövid könyvismertető nem ad teret arra, hogy a tanulmányok egyenként és érdemük szerint méltattassanak, azonban *Dukai Ditta* körültekintően pontos írásában nagyon megfogott egy mondat, amiről feltétlenül említést kell tennem itt: „A siratókban és halotti búcsúztató énekekben a halott a közösség tagjaként jelenik meg: a siratás során elmondott jellemrajza és cselekedeteinek sora megerősíti egykori helyét a közösségben, és biztosítja emlékének továbbélését.” (Ti. Szaszun tartomány hagyományai szerint.) Nem csupán arról van itt szó, hogy a halál emberileg, egyénileg nehezen feldolgozható veszteség: talán megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy egy viszonylag kisszámú népcsoport közösségileg sem akarja elfogadni a számbeli veszteséget, hatalmasnak akarja tudni magát azzal, hogy legendák szintjén élteti tovább elhalt tagjait is, perpetuálva imígyen a lélekszámot, meghosszabbítva saját közösségi létét: egszóval a történelmét.

A sorban következő tanulmány, *dr. Issekutz Sarolta* által, már egészen ráközelít a kijelölt témára, és még közelebb hozza azt, amit a cím és a könyvborító egyszéiben ígér, és amit az olvasó, legyen magyar, avagy magyar-örmény, jó esetben kíváncsi vár: az írás címe *Örmény halottkultusz és temetkezés Bukovinában és Erdélyben* – főként *Szongott Kristóf* (inkább szamosújvári példakkal alátámasztott), *Tarisnyás Márton* és *Gergely Katalin* (gyergyószentmiklósi örmény közösségekben megfigyelt szokásokkal illusztrált) munkái alapján szintetizálja az erdélyi örménység halálképét és temetkezéssel kapcsolatos szokásvilágát. A szerző kiemeli a céhek fontosságát a temetés körüli szokásokban, a Legényegylet, a vörös köpenyegesek szerepkörét a temetési szertartásban, sőt számot ad az örökösödési jogról, a halállal kapcsolatos jogszokásokról is – ugyanakkor rávilágít arra is, hogy a székelyföldi örmény közösségek halottkultusza különbözött az erzsébetvárosiakétól például, mivel hiába voltak zárt közösségek, a székelyek halálképzetéből, szokásaiból mégiscsak átvettek motívumokat. A halotti tor körüli szokások leírásában érdekességképpen egy receptet is közöl, a lelkes laska (*hoku erusztá*), azaz a elhalt lelkéért egykor a tor népének meg a szegényeknek szétosztott laska receptjét, Szongott Kristóf után – talán ez által is ösztönösen törekedve az olvasmányosságra a témában, amelyről írni és olvasni egyaránt nehéz.

Dr. Puskás Attila teológiai-egyház történeti tanulmánya *Az örmény halotti szertartás és teológia gyökerei* címen igen részletes munka a halotti megemlékezések, szertartások teológiai háttéréről és mondanivalójáról, azokat *Giuseppe*

Munarini pádovai történész professzor munkái alapján összegezve, és a megfelelő következtetéseket levonva; valamint a halotti szokások, emléknapok, temetési szertartás elemzéséről – a kötet valamennyi írása közül ez az egyetlen írás, amely a szakrális, és nem a profán, az emberi felől közelít a halál-témára. Azonban érzékeny pont számomra, és ez az írással kapcsolatos egyetlen kivétel, amit azonban nem tudok elhallgatni: hogy ha a tanulmány írója a költőre hivatkozik, és szó szerint idézi a munkáját, akkor miért nem írja ki legalább a jegyzetbe, hogy *Kányádi Sándorról* van szó, és az *Örmény sírkövek* című verséről? Lehetséges, hogy ezt a verset minden magyar-örmény betéve tudja (remélhetőleg!), de talán akad olvasó, az a bizonyos „körön kívüli”, aki számára még csak távolról sem ismerős, és az idézett sor alapján szívesen olvasná – a szerzői jogokról nem is téve itt említést!

Dr. Issekutz Sarolta Erzsébetváros című kismonográfiája a könyv második részének bevezető írása: még ha ez a második rész jelöletlen is marad, érezhető, hogy a kötetnek ez a része immár más entitás, a felvezetés már megtörtént, az olvasó elérkezett a fókuszpontra. Ettől az írástól kezdve Erzsébetvárosról és az ottani örmények temetkezési szokásairól, az erzsébetvárosi örmény temetőről esik szó, minden részletre kiterjedően – úgymint egykori örmény családok összeírása, sőt, utcák szerinti eloszlása (!), a város önkormányzati szervezete, bírái és polgármesterei, örmény katolikus főtemploma és örmény katolikus temetője; és szép számmal akadnak képileg és szövegük szerint bemásolt eredeti dokumentumok is, amelyekkel feltehetőleg az egykori örmény családok

ma élő tagjai siettek az örménységéről való tudás kiegészítésére. *Polyák Mariann*, a sorban következő tanulmány szerzőjének kismonográfiája *Ávedik Lukácsról, Ávedik Lukács (1847–1909), Erzsébetváros történetírója* címen csak még tovább árnyalja az Erzsébetváros-képet, külön kis fejezetet szentelve az író mindegyik művének – és előkészítve a következő nagy tematikus blokkot, az Erzsébetváros temetőjének parcellatérképpel és a sírok parcellák és sorok szerinti listájával, valamint a temetettek listájával ellátott, majd-hogynem matematikailag aprólékos leírását. Ez utóbbi két listát végigbongészva rádöbbenhetünk arra, mennyire megváltozott Erzsébetváros etnikai összetétele az utóbbi évszázadokban. Ez a kötetnek a legpragmatikusabb része, ha azt az örmény leszármazottak szemszögéből tekintjük – e leírás és a könyvhöz tartozó DVD segítségével könnyűszerrel kikereshető, hol nyugszanak az egykor talán Erzsébetvárosban élt örmény rokonok. A kötet eme utolsó része színes fényképekkel illusztrált: a műemlék-jellegű örmény katolikus sírokat örökíti meg, külön leírva azok feliratát, amely talán elmosódott már a „megmohosodott márványon”, hogy Kányádi Sándor szavaival éljünk ismét – a DVD-mellékletben viszont valamennyi sír fotója, a temetettek neve és a sírfeliratok is megtalálhatók, kereshető módon, származásra és felekezetre való tekintet nélkül.

Halálról, temetkezésről szóló könyvet nem könnyed olvasmányként olvas az ember: de ez a könyv maga is lélekétel, amelynek olvasásával újra és újra megemlékezünk eltávozott örmény ősöinkről, ezáltal továbbélve őket. És örmény történelmünket.

Emlékképek, egy életpálya állomásai...

Találkozó Novák Ferenc koreográfussal

Marosvásárhelyi Református Vártemplom gótikus termében szeptember 9-én megleghangú, családias együttlét keretében ismerkedhettünk a Kossuth díjas rendező-koreográfus, hírneves művész Novák Ferencsel – aki Puskás Attila Barna, a Folk Center Alapítvány társelnöke meghívásának eleget téve vállalta a találkozót a MÖMKE tagokkal és más érdeklődőkkel. Puskás Attila Barna MÖMKE tag, a hallgatóság érdeklődését tükröző kérdések felvezetője tiszteletteljes arányérzékkel irányította és pergővé tette a beszélgetést.

Novák Ferenc örmény-szekely család gyermekeként született Erdélyben. Gyermekkora meghatározó állomásai Nagyenyed – Beszterce – Szamosújvár – Fogaras, ahol a kultúrát a családi könyvtár megléte jelentette, és a közösség: szülők – nagyszülők – rokonok, akik „keményen vitatkozó, makacs következetességgel dolgozó emberek voltak”, alakították és formálták ifjúkorát. Eredeti humorral, nagy beleérzéssel emlékezik-adomázik az itthon töltött évekről, a „boldog békeidők” esemé-

Novák Ferenc előadás közben

nyeiről. A háború végén elhagyja Erdélyt, tanulmányai Budapesten megszakadnak, edénygyári munkás lesz, ahol kultúracsoporthoz tartozik, és amikor visszakérül az egyetemre – Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz-szak – már saját táncgyűjtése van. Élete főműve az 1954-től működő „Bihari” amatőr népi együttes, ahol a 60-as évek végére az ő irányításával megszületik a világszinten elfogadott ún. „magyar iskola”.

1964-75 között a Honvéd tánckar vezetője, 1977–1983 között az amszterdami Nemzetközi Folklór Táncszínház koreográfus rendezője, 1983-tól pedig a Honvéd Művészegyüttes művészeti vezetője.

Részben irodalmi alapú táncszínházi produkciókat, másrészt folklórműsorokat állít színpadra. Ő koreografálta többek közt a *Passió*, *Magyar Elektra*, *A helység kalapácsa*, *Csíksomlyói passió*, *István a király* c. darabokat. Munkáiban jelentős szerephez jutott a Kárpát medence néptánca, előszeretettel gyűjtötte és használta a többnemzetiségű erdélyi Mezőség tánceleit.

Novák Ferenc és Puskás Attila Barna

Hittel vallja, hogy a népi tánc eredeti anyagának tökéletes ismeretében, a 20. századi kihívásoknak eleget téve, saját élmények, gondolatok felhasználásával kell a táncírást újratemetni, és gyakorlatba ültetni.

Emlékezete szerint, gyűjtőmunkái során sohasem találkozott örmény folklórral. Génjeiben őrzi azonban az örménységet, de úgy véli, hogy a történelem és a közösség formálja igazán az embert.

Novák Ferenc érdemes művész marosvásárhelyi jelenlétének apropója az volt,

hogy a Maros Művészegyüttes magyar tagozata és a Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata közös produkcióban, vezetése alatt vitte színre Kőműves Kelemen és magas Déva várának történetét. A ballada mondanivalója ma is aktuális, csak áldozatok árán valósulhatnak meg maradandó művek – így összegez a kitűnő ember, a nagyszerű rendező-koreográfus, Novák Ferenc.

Szász Ávéd Rózsa

(Marosvásárhely 2009. szeptember 16.)

Rozsos Tamás László

Ősök nyomában Erdélyben

Az ompolygyepűi emlékmű felavatása (110 éve történt)

2009 augusztusában feleségemmel és szüleivel Erdélybe mentünk és a családjuk múltjához szorosan kapcsolódó helyeket jártuk végig. Eljutottunk a Trianon előtti Alsó-Fehér vm.-i Ompolygyepű (Preszaka, románul Presaca Ampoiului) községben található 9 és ½ méter magas nagyszabású emlékoszlophoz, amely a térképeken is mint magyar kulturális történelmi emlékhelyként van jelölve. Hogy miért is érdemes itt megemlékezni róla, annak egyszerű oka van, a magyar-örmény családból származó *erzsébetvárosi* Lukács Béla (1847–1901) emeltette az obeliszket az 1848-ban a románok által ott meggyilkolt szüleinek és öt testvérének – valamint a lemészárolt 700 zalatnai polgár – emlékére (ezek között volt Salánszky Lajos ref. lelkész és Szántó József tanító is). A tömérdék halott három napig hevert temetetlenül, majd csak utána hányták őket hevenyészve ásott gödrökbe. Lukács Béla csak román dajkájának segítségével maradt életben, mi-

110 év után Lukács Béla déd- és ükunokája az emlékmű előtt: Orgovánne nagysötétági-Macskásy Judit és feleségem Macskásy Orgován Ildikó

vel az sajátjának vallotta a másfél éves gyermeket. A környék sokat köszönhetett neki, közlekedési minisztersége alatt épült meg a Zalatnai-Gyulafehérvár közötti vasútvonal és az úthálózat fejlesztéséért is sokat tett. Az emlékmű felállítására már 1896-ban elkezdték gyűjteni a pénzt hazafias felajánlásokból, de végül is gyakorlatilag Lukács Béla költségén készült el. Az emlékoszlop ünnepélyes leleplezésére 1899. augusztus 11-én fél 10-kor került sor, amelyen közel 600-an vettek részt, legtöbben Gyulafehérvárról és Zalatnáról. Jelen volt Lukács Béla családjával, rokonságával, a bányatársulatok tisztviselői és munkásai, a bányanagy és a bányahivatal tisztviselői kara.

Gyulafehérvárról különvonat vitte az érdeklődőket a megemlékezésre Novák Ferenc polgármester és Sárdy Miklós, tanácsos vezetésével. Ők külön csoportképet is csináltak, amely emlékül maradt mindenkinek a nevezetes alkalomról (a képen láthatók még: Issekutz Anna, Jakabfi Anna, Cserba Károlyné, Wágner Sándorné, Szentgyörgyi Mór /†1906/ gyógyszerész neje: Szarka Camilla /†1944.Bp./ és gyermekei: Camilla és Gizella, Bálint Ferencné, Nánássy Lászlóné, Sárdyné

Az emlékmű 1899-ben (Lukács Béla hagyatékából)

Az emlékmű 1910 körül

lajdonos lett Zalatnán, ahol a Lukács család több tagjai is élt, de ők nem menekültek el a településről s így életben maradtak (köztük Lukács László későbbi pénzügyminiszter, miniszterelnök szülei is).

Hennel Júlia, stb.). A beszentelést Csiky János zalatnai r.kat. főesperes végezte, de jelen voltak és beszédeket is mondtak: Blezsán zalatnai lelkész, Ferenczi István zalatnai ref. lelkész, Besea Emanuel zalatnai gör. keleti pap és Mikhail Mikola /presacai/ gör. kat. pap is. Az emlékoszlopot tervezte Knop Vendel (1873–1941) ipar-szakiskolai tanár és a Zalatnai Kőfaragó Szakiskola tanítványai készítették el (az iskolának alapítása is Lukács Béla érdeme volt!).

Az emlékoszlop felirata a következő: 1848. október 24. Atyja: Lukács Simon, anyja: Gál Teréz, testvérei: István, Ferencz, Simon, Péter és Eleonóra valamint az itt nyugvó 700 zalatnai lakos emlékére kegyelettel emeltette Lukács Béla (a feliratokat 1919-ben levették az emlékműről). Az emlékoszlop felső részén egy kereszt és alatta PAX felirat látható.

Lukács Simon 1791-ben született Erzsébetvárosban és később bányatu-

Munkácsy Mihály ifjúkori rajza

Dániel Dezső aradi mérnök szívességéből Munkácsy Mihálynak egy eredeti rajzát reprodukáljuk, amelyet Munkácsy 1862-ben Aradon készített ceruzával. A hitelesítő aláírás 1885-ből való.

Munkácsy akkor egy házban lakott Dániel Antal családjával s a kép mostani tulajdonosának nagynénjével akit ez a rajz ábrázol. Tőle kapta

Munkácsy Mihály ifjúkori rajza

Midőn Munkácsy 1885-ben a kiállítás alkalmával néhány napot Budapesten töltött, a tulajdonos ezt a rajzot bemutatta neki, Munkácsy rögtön emlékezett rá, nagyon megörült

neki és aláírta. Dániel Dezsőt Munkácsyhoz kísérte egyik rokona. Dániel Gyula, akkor postatakarékpénztári számtanácsos, akinek szintén volt két képe ebből az időből. Az egyik Dániel Gyulát, nővérét és öccsét ábrázolta, a másik legkisebb nővérét egy csinos pesztonka ülésen. Munkácsy s a véletlenül jelenvolt Haynald bíboros és Trefort miniszter rögtön felismerték Dániel Gyulát a képen, a mű-

vész pedig nagy örömmel nézegette s ezt a kettőt is szignálta. Ez az utóbbi két kép Dániel Gyulának valamelyik örököséhez kerülhetett.

Felhívás

Kedves erdélyi örmények!

A józsefvárosi örmények kérnek benneteket, jelentkeztek arra a jó kis programra, melyet jövőre, 2010 augusztus, vagy szeptember elején, egy *szombati* napon tervezünk! Az időpont tőletek függ! Kérünk visszajelzést mikor, melyik napra tegyék a kirándulást! Vonattal utaznánk Esztergomba, ahol kisvasútra szállnánk, majd elsétálnánk a Bazilikába, megnéznénk Mindszenty bíboros sírját és a keresztny múzeumot. Délután hajóval térnénk vissza Budapestre. A választott időpontot a füzetek januári és februári számában megjelöljük.

Zakariás Enikő
elnök

Józsefvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat
Tel: 06-20-9910105

Fax: 06-1-3171-404 kultúrával, beszélgetéssel, sé-tával.

DE HA NEM JELZITEK VISSZA A NAPOT, ÉS HOGY HÁNYAN JÖTTÖK, AKKOR NEM TUDJUK MEGSZERVEZNI!

Kérjük visszajelzéseketek!

Örmény kincsek Erdélyben

A kiállítás (Cikkünk a 49. oldalon)

dr. Tamási Zsolt

Örmény-magyar gyermekrovat

(33. rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, szüleitek és nagyszüleitek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:

Dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

Az eszes Váhán (Kr. u. 604.)

Ebben az időben a bizánciak és a perzsák sokat háborúztak egymással. Az örmények nehéz napokat éltek át, ugyanis ezek az idegen háborúk Örményország területén zajlottak. A király ekkor Muszcsseg Mámikonián volt, és a perzsák azt kérték tőle hogy üzenjen hadat Bizáncnak. De a király öreg volt, és úgy tett, mintha nem értené a perzsák kívánságát. Ekkor a perzsák 30 000 harcos élén Mihrán generálist küldték ellene.

Muszcsseg rokona, Váhán Mámikonián ekkor Mihrán ellen vonult. Harci taktikája miatt a katonák úgy hívták, hogy „Váhán, a ravasz róka”. Elrejtőzött a falvakban, és a keresésére indult és szétszóródó perzsa csapatot könnyűszerrel szétverte, és megölte vezérüket, Mihránt.

Dr. Puskás Attila, az Örmény kincsek Erdélyben című kiállítás megnyitóján, Marosvásárhelyen (Cikkünk a 49. oldalon.)

Miért hívták ravasz rókának Váhán Mámikoniánt?

Válasz:

Július – augusztus

A gazdasági-politikai segítség után a perzsák érkezettnek látták az örmények szellemi meghódítását. Vartan Mamikonian vezetésével az örmények kifejezték hűségüket, de ragaszkodásukat is ősi vallásukhoz. Háborújuk végső csatája Avarair falunál volt 451. VI. 2-án. Az ötszörös túlerővel és számos harci eszközzel rendelkező perzsák végül győztek és Vartan hősi halált halt. Halott szemei az Ararát csúcsát keresték, a pap megáldotta kihűlt testét.

Szeptember – október

Kitartó portyázás után az örmények békét kötnek a perzsákkal, A feltételek a vallás megtartása és a jogegyenlőség voltak. Váhán vezér dicsőségesen vonul be a fővárosba, Tvinbe. Egy idő után, egy kegyetlen, vallást gyalázó kormányzó miatt az örmények lemeszároltak tízezer katonát. A türelmes perzsa király háborút indít, de az örmények II. Vártán vezetésével visszaverik a támadást.

Molnár Zsófia, Marosvásárhely

Zeneagapé

Az Örmény Katolikus Lelkészség minden hónap utolsó vasárnapján, a fél 5 órákor kezdődő szentmise után, **fél 6-kor** zenés szeretetvendégséget kíván tartani. A *Zeneagapé* célja a magyarországi örmény katolikus hívek és az örmény identitásúak rendszeres összejövetele **Budapest XI. kerületi Orlay utca 6. szám alatti plébánián**. A műsor keretében kulturális program, elsősorban a magyarországi örmény diaszpóra művész tagjainak zenei előadása hangzik el. Minden alkalommal más zenészt, illetve énekművészt kérünk fel rövid (kb. fél órás) ingyenes ajándék-koncert adására, általuk választott, a helyszínhez illő zenei anyaggal.

2009. december 27. 17,30 órákor a szentmise után Karácsonyi Koncert CD-ről
(összeállítja Szongoth Gábor)

2010. I. negyedévre tervezett program:

Tigran Zenekar – Dr. Szuper Géza (gitár) és együttese – *Baráth Emőke* ének és *Vikol Kálmán* klarinét-koncertje

Kátainé Szilvay Ingrid ének- és zeneművész előadása

Szent Család Plébánia Gyermek színjátzó köre Szent László legendája c. előadása

A 20-30 perces koncertet szerény agapé követi, gyümölcskenyérrel és üdítővel. Szeretettel várunk mindenkit.

Szongoth Gábor szervező

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(felfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Budapest Főváros Zuglói Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 154. szám
2009. december

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtattn és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Saragán-gondolatok

„Angyali seregekkel töltötted be, Isten, a Te szent egyházadat. Arkangyalok milliói állnak Előtted, és az angyalok százmilliói szolgálnak Néked, Uram. Az emberektől is úgy tetszett Neked, hogy elfogadd a titokzatos hangon mondott áldást: Szent, szent, szent az erősségek Ura.”

A Biblia híradása szerint az angyalok állandóan dicsőítik Istent. S ha erről van szó: a betlehemi történet jut leginkább az eszünkbe, az angyalok éneke, de az Istendicséret nem köthető időhöz. Mindig hangzania kell, melyhez mi emberek is csatlakozhatunk. Ezt fejezi ki ez a kerubének is (mely a vasárnapoké). Az angyalok számát nem ismerjük, de sokan vannak a mi segítségünkre.

Dr. Sasvári László

Duha László fajaragása

**Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu**

Béres L. Attila

Film- és ételkülönlegességek ínycseknek

(Honolulu)

Novemberben, egy nagyon kellemes őszi délutánon dallamos fuvolajáték halaltszott ki a Magyarok Háza Bartók terméből. *Fogolyán Kristóf* zeneszerző, fuvolaművész szólaltatta meg hangszerét, a Fővárosi Örmény Klub műsorára érkezőket köszöntötte így a rendező XI. kerület Újbuda Örmény Kisebbségi Önkormányzat nevében. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* megnyitotta a programot, majd a rendezők nevében *Harmath Kálmán* elnök örömmel tette szavá, hogy csaknem teljesen megtelt a terem, ami nem kis dolog a mai világban.

Harmath Kálmán bevezetésképpen megemlítette, hogy az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület rendezvényén minden esztendőben az év tizenegyedik klubdélutánját, a tizenegyedik hónapban, a XI. kerület tartja. Majd megismertük a „Messze az óhazától – máshol is élnek örmények” program előzményét. *Harmath*

Harmath Kálmán

Kálmán lánya férjhez ment egy fiatal rákkutatóhoz, aki öt évvel ezelőtt a honolulu egyetemen kapott állást. A lánya is dolgozni kezdett az egyetemen, főnökasszonyáról pedig kiderült, hogy örmény, és hogy Honolulu-ban és a szigetvilágban összesen harmincnyolc örmény él. *Harmath Kálmán*, amikor ősszel félmillió forintos retúrjeggyel meglátogatta a lányát, igyekezett megfelelni az elvárásoknak, és örmény nyelven összeállította önéletrajzát, betanulta, és örményül üdvözölte a lányát főnökét. Ám ő még köszönését sem fogadta, mert kiderült, hogy egy árva szót nem tud örményül, pedig a nagy-

mamája örmény volt, aki 1915-ben Törökországból emigrált az Egyesült Államokba. A Honolulu-ban és a szigetvilágban élő örmények nagyon kedvesen fogadták, meghívták az örmény öszszejevételükre, ahol kiderült örmény nyelv- és kultúrkapcsolatuk nincsen.

Harmath Kálmán az ott élő örményektől DVD

lemezeket kapott azzal, hogy feltétlen mutassa be a magyarországi örményeknek, hogy megtudják, ők milyen országban élnek. A klubdélutánon a filmek közül egy idegenforgalmi látványosságot láttunk, amelyben a polinéz szigetvilág őslakói bemutatják, hogyan várják a vendégeket. A Samoáról, a Hawaii-szigetek ősi kultúr szokásairól szóló filmet nem kellett angolból-magyarra fordítani. Ízelítőt nyerhettünk abból, hogy milyen az a világ, amelyet tőlünk nagyon kevesen tudnak meglátogatni. A Nagy Korallzátony csodálatosan szép tengeralatti fölvételeire már nem jutott idő, de ígéretet kaptunk, ha van rá ér-

deklődő, a többi filmet is levetítik. A hol és mikor?-t a füzetek hírül adja.

A filmvetítés előtt és után *Fogolyán Kristóf* ismét fuvolázott: a klubdélutánra írt saját szerzeményét is előadta, amelyhez a két hatalmas kultúrájú nép, – az örmény és a magyar –, népdalai adták az ihletet. *Harmath Kálmán* megjegyezte, zenei kultúránkat mutatja, hogy nemrég rögzítették a kétszázévezredik magyar népdalt a Magyar Tudományos Akadémia zenetárában. Ez azért is említésre méltó, mert például a németeknek összesen hatezer népdaluk van. Érdekességként azt is megemlítette, hogy nyáron Jerevánban egy örmény szertartású mise után a pap azt mondta, hogy ő ismert egy magyar-örményt, *Fogolyán Miklóst*, aki Velencében, a Szent Lázár-szigeten volt tanára. Az a találkozás is mutatta, kicsi a világ, örmény, magyar-örmény mindenütt van, még Örményországban is...

A klub háziasszonyának november végi és decemberi programismertetőjét követően megkóstoltuk a XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat ajándékaként *Enikő*, *Dr. Keszy-Harmath Péterné* finomságait. *Enikőtől* megkérdeztem a

Fogolyán Kristóf fuvolaművész

finom falatok nevét. A jamez savanyúkáposztás változatának, a zelleres-paradicsom csatninak, a juhtúrós-kaprosdiós töltött gombának, a borssal-sajttal fűszerezett csirkemellnek, a tűzdelt marhalábszárnak, a csípős-gyümölcsös sertéstekernek, a törpeharcsa-tálnak, a hal fasírozottnak, a micsnek, a mustáros csirkének, a krémből és olajosan készített padlizsán salátának, a herisszának, és persze az édességeknek, így a gatának, a legősibb örmény édességnek, a narancsos fügegolyónak és az Ararát-szabnak már csak a romjai maradtak, mire a végére ért a felsorolásnak.

A novemberi klubdélután közönsége

Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)

„... ahol az álmok összeérnek ...”

Zarándokút P. Fogolyán Miklós Omech. velencei szerzetes,
volt gyergyószentmiklósi plébános halálának 10-ik évfordulóján
(3. rész)

4. nap

Lassan a *Quirinale* térre érkezünk, melyet a Dioscurok szökőkútja díszít. A palotát 1574-ben kezdték építeni, a pápák nyári lakhelyéül szolgált, és nevét arról a dombról kapta, amelyiken fekszik. Itt van jelenleg a köztársasági elnök palotája.

Belvárosi sétánk a látványos *Trevi kút*-hoz vezet, ami a 17. sz. készült és valójában egy nagy palota homlokzata. A köztársasági szoborcsoport Neptun isten diadalmenétét ábrázolja. Neptun kagylószekekrét tengeri lovak húzzák és egy - egy triton vezeti őket, alattuk a vízzel telt medence a tengert szimbolizálja. Mi is bedobtuk a kútba, jobb kezünkkel a bal vállunk fölött azt az aprópénzt, ami reméljük, hogy Rómába való visszatérésünk záloga. A látogatók ostromától zsúfolt, Római viszonylatokban meglehetősen kis tér színpadias hatású, a csörgedező vízsugarak üdítően hatnak, felfrissülést nyújtanak.

A Piazza Collegio Romanon az *Örmény Leonianum Kollégium és Örmény templomhoz* értünk, amit a 19. sz. végén alapított XIII. Leó pápa a keleti örmény katolikus papság nevelésére. Azóta kb. 500 világi papot neveltek itt, és jelenleg is Szíriából, Libanomból tanulnak itt örmény fiatalok, akik majd otthon teljesítenek szolgálatot. Sajnos a nyári szünet miatt a kollégiumot zárva találtuk, de megláthattuk a templom elé újonnan felállított *Katchkart*, örmény kőkeresztet, ami az örmény-olasz barátságának jele Rómában.

Spanyol lépcső

A *Pantheonhoz* siettünk, aminek felírata arra utal, hogy Agrippa építette Kr. e. 27-ben a Julia család védő istenei tiszteletére. Úgy maradhatott meg eredeti állapotában, hogy 609-ben IV. Bonifác a pogány templomot „megkeresztelte”, azaz kereszténnyé alakította. A katakombákból áthozott mártírok holttestét temette ide, a templomot felajánlotta a Mártírok Szűz Máriajának, de itt nyugszik a híres festő Raffaello, és az első olasz királyok is. A 9 m átmérőjű kupola központi nyílásán jut be a fény, élénk tárva az eget, mintha az ég leszálna a templom belsejébe. Az épület egyszerűsége, szabályossága, az építéséhez felhasznált nemes anyagok finomsága magasztos jelleget ad.

Izzó napsütéssel vár és fogad a Domitianus antik, 30 ezer fő befogadására alkalmas stadionjának helyére épített *Piazza Navona*. A téren három szökőkút található, közepén, a S. Agnese in Agone temploma előtt helyezkedik el Bernini re-

Colosseum

mekműve, a *Fontana dei Fiumi – Folyók kútja*. „Egy Aesopus mese alapján márványból kifaragva” a négy nagy folyót (Duna, Ganges, Nilus, Rio de la Plata) szimbolizáló szoboralakok díszítik. Belvárosi sátánk utolsó állomása a *Piazza di Spagna*, a teret uraló monumentális lépcső

szakaszán áll a *Trinita dei Monti – Hegyi Szentháromság templom*. Belsejében látható Danielle de Volterra híres freskója: *Levétel a Keresztről*. Kupolával záródó két tornyos homlokzata előtt áll az 1789-ben talált obeliszk és a lépcsősor felső terasza, ahonnan megkapóan szép látványt nyújt a Szt. Péter bazilika kupolája. A lépcső alján a Barcaccia-Barkácska, hajó formájú szökőkút látványával búcsúzunk a várostól. A lépcső mellett látható a *Propaganda fide* kongregáció egykori épülete, ahol egykor első és utolsó erdélyi püspökünk, Oxendius Verziurescu római tanulmányait folytatta.

Késő délután a Tírrén tenger hullámaival küszködve búcsúztatjuk a Napot, szorult helyzetű társunk segítségére sietve megéljük a „kenyérszaporítás” csodáját, hajnalba hajló jóízű beszélgetéssel lazítottunk ismét. A reggeli álmoságot hamarosan egyfajta cinkos készülődés váltotta fel, szó nélkül tette mindenki a dolgát.

5. nap

Időutazás következik az ókori Rómába. A Forum Romanum végén, az Esquilinus-Palatinus-Celius dombok között emelkedik a római civilizáció egyetemes értékű alkotása, a *Colosseum*, a hatalmas amphiteatrum, melynek maradványai híven tükrözik egykori fényét, nagyságát. Építését Vespasianus kezdte, Kr. u. 72-ben, zsidó hadifoglyok dolgoztatásával. Flavius Amphiteatruma elnevezés hamarosan megváltozott, részben méretei miatt, részben a közeli Néro szobor, a Colossus indukálta a változtatást. Róma története szorosan összefonódott a Colosseuméval: „ameddig a Colosseum áll, Róma is áll, ameddig Róma áll, a világ is áll...” Méretei, befogadóképessége, korát meghaladó technikai felszereltsége ma is ámulatbaejtő. Az aréna látványos kocsivereny, véres küzdelemmé váló gladiátorjáték, állatküzdelem, hajócsata helyszínékként szolgált, ugyanakkor nagy színelőadások megtartását is lehetővé tette, végezetül az őskeresztények mártírhalálának színtere lett.

A *Forum Romanum – ősi Róma Főtere*: maga a Forum a Capitolium és a Palatinus lábánál elterülő mocsaras völgy, templom-bazilika-emlékmű-szónoki emelvény által övezett terület,

Forum Romanum

ahol a „város” társadalmi élete folyt, itt cserélték ki árúikat a környező települések lakói, itt tartottak népgyűlést és a Senatus üléseit, a bírók választását, vallási ceremóniákat és ez volt az igazságszolgáltatás központja is. 283-ban tűzvész pusztította, jóllehet Diocletianus elrendelte az újjáépítését, a rombolás azonban tovább folytatódott, nemegyszer építőanyagként hordták el köveit, végezetül lelelőknek használták.

Az 1700-as években a fokozódó érdeklődés következtében indított ásatások, azok eredményessége, a máig tartó régészeti feltárások egy letűnt kor felbecsülhetetlen emlékeit tárják az érdeklődők elé.

A Via Sacra – Szent út mindkét oldalán felsorakozó épületmaradványok: a *Curia* – Senatus, a tanácskozó helye, *Aemilius bazilikája* – amit közügyek intézése és igazságszolgáltatás céljára használtak, *Antonius Pius és Faustina temploma*, *Maxentius bazilikája* – bírósági tárgyalások, ami üzleti és politikai tanácskozások helyeként szolgált, *Pochas oszlop* amit 608-ban Pochas kelet-római császár tiszteletére emeltek, *Vesta szűzek temploma* – háza, ahol a szent tűz égett, és más köztársaság korabeli épületmaradványok tanúskodnak a császárok korára. Arra emlékeztetnek, hogy miként volt a művészet, a történelem, a vallás az emberiség nagyszerű pillanataiban.

Róma isteneinek szent helye, a győztes tábornokok diadalmi menetének végcélja, ma a város polgármesterének székháza a *Capitolium*, ezredévek óta a római élet központja. Az épülethez Michelangelo tervezte lépcsősor vezet, amit 1536-ban V. Károly diadalmas bevonulására építettek.

A Michelangelo által tervezett téren láhattuk *Marcus Aurelius bronz*

lovasszobrának mását, az egyetlen szobor, ami megmaradt az antik Rómából, mivel azt hitték, hogy Constantint, az első keresztény császárt ábrázolja. A szobor aranyozott volt, a néphit szerint, amikor a ló ismét aranyzint ölt, bekövetkezik a világvége.

Ugyancsak Michelangelo tervezte a tér két oldalpalotáját a *Museo Capitolino – Kapitólumi Múzeum és a Palazzo del Conservatorit*: midkettőben felmérhetően sok, értékes műkincs látható.

A Forum Romanumon a kor szelleméhez igazodva közzétettük a Senatus döntését:

„A mindenről gondoskodó és mindenkire odafigylő kirándulásszervező és kiváló idegenvezetőnk Dr. Puskás Attilát császárrá kiálltjuk ki Urunk 2009-ik esztendejében, augusztus hónap 6-ik napján, megkoronázza a mai nap reggelén frissen font babérborszorúval. Esdekelve kérjük, hogy példaképül Nérót vagy Caligulat ne válasza, ragaszkodó népének az elkövetkező napokban se legyen kegyetlen sanyargatója.”

Így búcsúztunk Rómától, bízva abban, hogy ha „minden út Rómába vezet”, akkor valamikor még visszatérünk.

Folytatjuk

Dr. Puskás Attila a babérborszorúval és Kalamár György színművész

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(10. rész)

1812 kora tavasza mintha nem jelezte volna a háborút Európában. A természet még egyszer megmutatta kegyetlen törvényeit, figyelmeztetve az embereket, hogy a megnőtt bajokat cseréljék fel örömmel és szeretettel.

A háború vihara Európa felett tovább vitte a szerencsétlenséget és a halált. A kibontakozás szele jelezte, hogy valami történni fog, ami be is következett.

1812-ben Oroszország megtámadásával kezdődött el Napóleon birodalmának vége. A tilziti szövetségesek nem tudták elkerülni az összetűzéseket egymás között, Napóleon korlátlan hatalmi vágya határtalan volt. A szárazföldi blokádnak káros volt az orosz érdekeknek. Napóleon úgy értékelte, hogy az orosz uralkodó nem tartja meg a megbeszélte dolgokat. Másik oldalról I. Alekszander (Sándor) elégedetlen volt szövetségeseivel, és ferde szemmel nézett Varsó erősödésére.

A nagy hadsereg élén, számítva az osztrák-magyar hadakra, Napóleon megkezdte a bevonulást Oroszországba. A végzetes háború a 600 000 főt számoló hadsereg részére kudarcra végződött, kénytelenek voltak úttalan utakon visszavonulni a behavazott Oroszországból. Napóleon kudarc híre gyorsan terjedt Európa szerte. Emlékezve a gyermekkori gondolataira, Kiss Ernő a következőket említi: „Sosem felejtem el azt a napot. Az előljáróink parancsára korán keltünk és hintóval indultunk szülőföldünk Beckserekre. A város közelében már hallottuk a templomi harangokat, amelyek a polgárságot az ünnepi misére

invitálta. A jelenlevők ünnepi öltözkében voltak, a katonai személyek pedig ünnepi díszruhában”.

1813. július 28-án az esti órákban az eleméri kastélyban megtartották az egyik legnagyobb és legjelentősebb bált. A házigazda Löwen volt, aki ez alkalommal vehette át a franciák ellen Vegannál 1809-ben lezajlott ütközetben tanúsított hős magatartásáért a kitüntetését. A bálon részt vett a délvidék vezetése, magas rangú katonatisztek és nagybirtokosok is. Sok hölgy is jelen volt szép báli ruhákban, katonai adjutánsok és a vezető családok gyermekei is.

A sok díszes hintóra felfigyelt egész Elemér. Évekig mesélték, hogy egy ismert földbirtokos hintójának díszes lószerszáma színaranyból volt. Sokáig az a mondás járta, hogy: „kiöltözött, mintha lószerszámmal volna feldíszítve”. A sok ló és a kocsisok a helybeli istállóknak és házakban voltak elhelyezve. A vendégek részére, akik a Tisza túloldaláról jöttek, a katonaság pontonhidat állított fel, ami ez idő tájt csodaszámba ment.

A bálról részletes írások nem maradtak fenn, de egy bálon résztvevő vendég leveléből megtudhatjuk, hogy a bál másnapján lovas bemutatót és versenyt rendeztek a kastély környékén, amelyet a becskerekai és kikindai kaszárnya huszárai mutattak be. 10 nagy akadály volt a speciális lovas pályán, amelyek mögött vizes árkok is voltak. Egy huszár és lova lábtörést szenvedett ugyan, de a bemutató igen nagy sikert aratott, a nagyszámú közönség lelkes tapsa és ujjongása kísérte. A

legjobb versenyzőnek járó, arannyal díszített ezüst serleget Mária adta át. E versenyző később – bizonyos értelemben – meghatározó szerepet játszott Kiss Ernő életében.

A nemesekről szóló régi híradásokból meg kell említeni Kiss Gergely egészségi állapotának rohamos romlását. Mindezek ellenére a legidősebb Kiss Ágoston a karácsonyi ünnepeket és az 1814. újévet Temesváron várta be, hűgával együtt.

Időközben Európát beborítja a háború fellege. 1814. január elseje éjszakáján a porosz hadsereg egy része Bliher vezetése alatt átkelt a Rajnán és francia területre terelte a háborút. Franciaország kimerült volt és nem is tanúsított nagy ellenállást. Mindezek mellett nőtt a bizonytalanság Napóleonnal szemben, és hadnagyai egy része áttért az ellenség oldalára. Napoleon lemondott a trónról és Elba szigetére vonult.

A bekövetkezett események után a szövetségesek Bécsben megtartották kongresszusukat. A cél a politikai kérdések rendezése volt. A kongresszusra meghívott volt Löwen is, aki március közepéig tartózkodott ott, miután Napoleon visszatért Franciaországba és folytatta a háborút.

Elemérre érve Löwen a tavasz kezdete várta. A rendkívüli meleg napok lehetővé tették a tavaszi munkálatok megkezdését. Másnap már kedvenc lovát, Alfrédot nyergelve körüljárta a birtokot. Elbeszélgetett az emberekkel és megdicsérte munkájukat.

Egy héttel később (1815. március 28-án) meghalt Kiss Gergely, Ágoston legidősebb fia. Ittabén temették el. Temetésen részt vettek a vármegye jelentős személyiségei és Temesvár örmény származású küldöttsége is. A

halottól az alispán búcsúzott el, majd örmény szertartás szerint temették el az elhunytat.

Kiss Ágoston végrendelete szerint a legidősebb fia halála után az ittabei birtok egy része a fiatalabbik fiút, Ernőt illeti.

Sorsdöntő volt Kiss Ernő életére 1815. szeptember 15-e. A bécsi kongresszus éve volt, a koalíció természetes széteséséhez vezetett, amely Napóleont eltávolította a politikai életből. A kongresszus egyik feladata az volt, hogy megajándékozta azokat, akik legtöbbet tettek Napoleon megbuktatásáért. Ausztria az 1809-ben elvesztett területei mellett megkapta Galíciát, Tirolt, Salzburgot, Lombardiát Veneciával együtt és Dalmáciát.

Az említett nemzetközi helyzetben eljött az az idő, hogy Kiss Ernő eltávozzon Wienerneustadtba, a Katonai Akadémiára. Nevelőapja, Löwen báró, aki részt vett a bécsi kongresszuson, megbeszélte és elintézte, hogy Ernőt felvegyék erre az elismert akadémiára. Így Kiss Ernő tanulmányai egybeestek Ausztria területi növekedésével, erősödésével. 1815. szeptember 15-én négylovas hintó várta a főbejárat előtt Ernőt, aki nevelőapjával, Löwennel indult el a hosszú útra Bécs felé. Az útról nincsenek feljegyzések, de Bobor Rozália (Kiss Ernő leánya) feljegyzéseiben említ egy levelet, amit Ernő írt Mária hűgának, amiben a többiek között ez állt: „Drága Máriám! Tegnap, egy nagyon hosszú út után szerencsésen megérkeztünk célunkhoz. Az első éjszakát a többi kadettekkel egy szobában töltöttem. Jól vagyok és nincs okotok aggodalomra. Ölel és csókol testvéred Ernő”.

Ernő távozása után az élet a kastélyban a szokásos módon folytatódott. 1816. január 3-án a kastély és Elemér szélesebb körében nagy vadászatot rendeztek Dél-

Magyarország arisztokráciájának részére. Kora reggel a vadászkaraván elindult a Tisza felé. Az iskolázott hajtóvadászok és a kutyák után lovagoltak Löwen báró és a 19 éves Mária. A menetben a báró mögött feltűnt egy jó kiállítású és nagytermetű ember, Pejacsevity báró, aki szerb származású volt és az akkori előkelőségek közé tartozott. (Pejacsevity József báró eredetileg szlavóniai volt. 1781-ben vette meg a tordai birtokot és betelepítette szegedi magyarokkal. A birtokot később előörökölték Pejacsevity Zsigmond, Márk és József.) A sors úgy hozta, hogy jelenléte sorsdöntő legyen.

A család szűkebb köréből származó mesék szerint a Máriának szentelt figyelmessége a vadászat alkalmával szimpátiává alakult, majd később levelezéshez vezetett, amit végülis az eljegyzés és az esküvő koronázta meg, amelyet 1816-ban tartottak meg Pesten. A végrendelet értelmében 50 000 forint illette, mint hozomány és 20 000 forint, amit Ernő tett hozzá. (A Kiss birtok felosztása után 1795-ben Kiss Gergely végrendelete után a birtok 2/3 része Kiss Ágostont illette, illetve az egész eleméri és az ittabei birtok fele. A család leánytagjai nem voltak a végrendeletben feltüntetve.)

Pestről visszatérve Löwen értesítést kapott, hogy Elemérre érkezett Duka Péter főhadnagy, akit 1805-ben neveztek ki Bánát katonai vezetőjének. Látogatása célja az volt, hogy előkészítse I. Ferenc látogatását a délvidéki határvonalon.

A főhadnagy 1816. szeptember 17-én érkezett Elemérre, ahonnan Löwen báró kíséretében indult el a határ megtekintésére. A garnizoni díszszemle után, megismerve a határvonal helyzetét és problémáit, Löwennel visszatértek az eleméri kastélyba. A főhadnagy tájékoztatta a házigazdát, hogy a császár 1817 tavaszán meglátogatja a délvidéki határvonalat.

1816. szeptember közepén az eleméri kastély vendége volt Lázár Ágoston, az écskai kastély tulajdonosa, aki a Kiss család hajóinak kibérlését tervezte, hogy a megtermett gabonát Európába tudja szállítani a megrendelőinek. Tárgyaltak az écskai dereglyék megjavításáról és a rendkívüli gabonatermésről is. A szomszédok megkötötték az üzletet és a Tiszán megkezdődött a gabona szállítása Északra, Európa felé. Ellenszolgáltatásként a Kiss család az écskai vadászterület őszi vadászati jogát kapta meg. A megbeszéléseken Löwen mellett részt vett Napholc is.

Folytatjuk

Felhívás

2010. második felében az EÖGYKE szeretné megjelentetni a 2000-ben kiadott *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvét javított, bővített kiadásban. Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a hiányzó, vagy téves adatok javítását mielőbb, legkésőbb 2010. március 31-ig megküldeni szíveskedjenek akár Gudenus János József (e-mail: gudenusjj@gmail.com; postacím: 1211 Budapest, Kiss János altbgy. u. 61. fszt. 1.; telefon: Ady Endre Emlékmúzeum, szerdától–vasárnapig, 10–17 óráig 337-8563; mobil: 06-20-515-9725 / este), akár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (postacím: 1251 Budapest Pf. 70., e-mail: magyar.ormeny@t-online.hu) címére.

Szerkesztőség

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(6. rész.)

VI. kerület

Ady Endre portrészobor a Liszt Ferenc téren (bronz, 1960, Csorba Géza műve)
Emléktábla a Liget szanatórium falán (2000), Benczúr u. 45. és a 47. szám alatt (1989)

Visky János zeneszerző emléktábla a Ze-neakadémia I. emeletén a folyósón.

Lázár Vilmos aradi vértanú emléktáblája a MÁV Andrassy út 73., vagy 75. szám alatti székház földszinti lépcsőház hátsó falán volt látható.

A tábla szövege:

„Lázár Vilmos ezredes, aradi vértanú, az Első Magyar Középponti Vasút főpénztárnokának emlékére.

A 13 aradi vértanú halálának 150. évfordulóján állíttatta a MÁV Rt. és a Keresztény Vasutasok Egyesülete. 1999. október 6.”

*

VIII. kerület

Corvin köz: Pongrátz Gergely emléktábla

1956-ban nagy harcok dúltak itt. Sok bátor pesti lány és fiú úgy gondolta, hogy helytállásával elkergetik az oroszokat és velük együtt a kommunistákat. Sokan harcoltak itt, és főparancsnokuk a magyarörmény **Pongrátz Gergely** volt, akinek fiútestvérei is itt harcoltak.

Pongrátz Gergely Szamosújvárt – az örmények alapította erdélyi városban – született 1932-ben, a város polgármestere fiaként. Huszonnégy éves korában már pesti forradalmár volt. A forradalom leverése után, 1957-ben elhagyta az országot, különben kivégezték volna, mint sok harcostársát.

Először Bécsben, aztán Genovában, később New Yorkban telepedett le. 1990-ig vagongyárban dolgozott. Közben

1957-ben, Chicagóban megválasztják a Magyar Szabadságharcosok Szövetsége alelnökének, ahol az elnök Király Béla volt. 1982-ben Chicagóban kiadta a *Corvin köz 1956* c. könyvet, melyet 1982-ben Magyarországon is kiadtak. A nagy sikerre való tekintettel 1992-ben második kiadást ért meg a könyv.

1990-ben látogatott haza először Magyarországra, akkor, amikor mások is úgy gondolták, új élet kezdődik az országban. 1991-ben már Budapesten élt.

Elnöknek választották a Magyarok Világszövetségében, tiszteletbeli elnöknek az 56-osok Szövetségében. 1997-ben a tüntetés a magyar földért során rendőri atrocitás következtében megsérült.

Megalapította a Pesti Srácok Alapítványt, és tevőlegesen részt vett 2004-ben a Jobbik Magyarországért alapításában is.

Később – mert Budapesten nem engedték – leköltözött Maris-pusztára – Kiskunmajsa mellé, és megalapította az *1956 múzeumot*. Itt nyári táborokat szervezett a fiatalság számára. Ezt a szép hagyományt testvére Ödön is folytatja a mai napig. Kiskunmajsán halt meg 2005. május 18-án. A Szent István Bazilikában ravatalozták fel, majd május 28-án lelki üdvéért búcsúztató szentmisét mutattak be. Ezt követően gyászmenet kísérté koporsóját a Corvin közbe, ahol a déli harangszó után bajtársi búcsúbeszéd hangzott el. Földi maradványait május 29-én, du. 15 órakor helyezték végső nyugalomra Kiskunmajsán, az általa épített '56-os Kápolnában a szülővárosából származó anyafölddel együtt.

A Józsefvárosi Örmény Önkormányzat rendszeresen koszorúzza emléktábláját a Corvin-közben, október 23-án.

Margittai Gábor (Nagybecskerek)

Kátrányföld

*Százhatvan éve véssődött Arad a nemzeti emlékezetbe
Tizennégy évet „élt” a becskerei Kiss Ernő-szobor*

(2., befejező rész.)

Kiss Ernő innen került Katalinfalvára (Kátrányföldre), majd 1872 októberében végső nyughelyére, a Nagybecskerek közelében fekvő Elemér templomába, amelyet még maga Kiss építtetett a szabadságharc előtt.

Haynau ugyanis nem elégedett meg a törvénytelen kivégzésekkel – a halottakon is bosszút akart állni. „A középkor rút hagyománya, hogy a vesztőhelyen ott marad a hóhér s árulja a halottakat. [...] Hiteles adatok szerint Vécsey holttestéért 50 arany, Damjanichéért és Láhneréért 600 forint, Leiningenéért 13 arany, Dessewffyéért 500 forint járt ki a bakónak” – írja Gracza György Az 1848–49-iki magyar szabadságharcz története című munkájában. Dessewffy testét a felbérelt sírásók egyszerűen kettévágták, hogy beleférjen a ládába, amelyben felvidéki birtokára, Margonyára szállították, ahol ma is nyugszik. Leiningen-Westerburg Károlyét molnárcsónakon vitték át a Maroson, s a még általa kijelölt négy tölgy között temették el, később a borosjenői családi kriptába helyezték át. Damjanich és Láhner napokig utaztatott, oszlásban lévő testét a pusztán hantolták el közös sírban, a hozzátartozók kérésére úgy, hogy „egyetlen megbízható emberen kívül ne tudja senki sem”. Aulich, Knezic, Nagysándor József, Török és Poeltenberg maradványai 1932-33-ban, az aradi nagy árvízket követően kerültek elő bitófájuk szilánkjaival egyetemben – s feltehetően már soha nem lesz meg

a tizenhárom honvédtiszt előtt kivégzett Ormai Norbert, majd az utánuk agyonlőtt Kazinczy Lajos és felakasztott Ludwig Hauk teteme.

Tehát csak Kiss Ernőnek és Dessewffynek jutott osztályrészül a személyes, családi végtisztesség – a többiek ma is az aradi emlékoszlop alatti kriptában nyugszanak, ahová 1974-ben gyűjtötték össze őket. A tizenhármak 1918-ig kincsként rejtgetett ereklyéinek, relikviáinak, évekig tartó kalapozásokból emelt szobrainak talán még mostohább sors jutott. Sem a szerbek, sem a románok, sem a szlovákok nem felejtnek.

– Feltehetően jó szándékú tévedésről, nem történelemhamisításról van szó – csóválja a fejét Bozsidar Vorgics igazgató, amikor azt firtatjuk az egyik török kori kiállítóteremben, miért hívják Nagybecskereket Zrenjaninnak a XVI–XVII. századi állapotokat rögzítő térképeken, amelyeken az etnikai diagramok minden forrásmegjelölés nélkül jeleznek abszolút szerb többséget a színmagyar városokban is. De az tagadhatatlan, hogy már ekkor szerbek adták Zrenjanin lakosságának többségét, és ez nem is változott a történelem folyamán – oldja fel a képtelenséget Vorgics úr, akinek a demográfia a szakterülete.

Ami manapság változik Becskereken, a szerbség összetétele. Jóllehet az 1910-es népszámlálás szerint a 26 006 lakosból még 9148 magyar, 8934 szerb, 6811 német, 456 szlovák és 339 román nemzetiségű

gű; 1991-ben 81 316 lakosból már 52 094 a szerb, 14 312 a magyar, 8531 a „jugó”; 2002-ben pedig 79 545 lakosból 56 560 a szerb, 11 605 a magyar és 1948 a jugó. A németek a második világháború után szinte nyomtalanul eltűntek, helyükre Bozsidar Vorgics szerint többek között montenegróiak települtek; végül a kilencvenes évek balkáni háborúi ötezer déli szerb menekültet „adtak” Nagybecskereknek, akik természetesen nehezen illeszkednek be az óslakosok közé.

– Nálunk nincs magyarellenesség – nyomatékosítja Vorgics úr, akinek felmenői között vannak bajai polgárok is, és aki komoly erőfeszítéseket tesz, hogy közös tárlatokat szervezzen magyarországi intézményekkel. – Ebben a Bánát élesen eltér Bácskától: a mi vidékünk sokkal európaiabb, talán éppen az együttélésnek köszönhetően. Ha mondjuk egy szerb meg egy magyar fiatal összeverekedik egy szép lányon, az nem etnikai, hanem emberi konfliktus.

Hogy eme összhangnak tanúbizonyságát adja, a direktor úr megmutatja a múzeum multikulturális büszkeségét, a nemzetiségi szobákat. Kísérőnk, Bálint Aranka levéltáros azt mondja, ezek megteremtése óriási fegyvertény volt. A multikulturalizmus mindenestre teljes mértékben biztosított a „magyar szobában”, amelynek falát német nyelvű házi áldások, inkább a németiséghez köthető viseletek és ódon fotográfia ékesítik – sőt, mint Bozsidar Vorgics diszkréten megsúgja, maga felügyelte a szobafestést, hogy három nemzeti szí-

nünk megjelenjen a díszítésben. Talán mi vagyunk szintévesztők, vagy nagyon rejtjeles a színszimbolika, de nem jutunk a trikolór nyomára. Helyénvalóbb néprajzilag a néhány százalékos becskerei románság és szlovákság szobája, – de hát ez már Kárpát-medencei matematika. . . Az pedig Kárpát-medencei szobrászat, gondos kezek utómunkálata, ami az emeleti lépcsőfordulóban fogadja mindazokat, akik egy Aradon agyonlőtt honvéd altábornagy délvidéki emlékművét kívánják fölkeresni. Kiss Ernő becskerei bronzszobrának ma már nincs nagy helyigénye.

„Eleinte bizonyos körökben hoztam szóba eszmémet, mind hősöm iránt jéghideg kebelre találtam, sőt oly mosollyal is találkoztam, mely félreérthetetlenül mindkettőnk kicsinységét hirdette” – panaszolja Hegedűs János, Kiss Ernő emlékének ébresztgetője 1903 nyarán a Torontál című lap hasábjain. A cikk felrzza

Nagybecskerek hölgytársadalmát: Dellimanics Lajosné Sladovich Mária, a vármegyei főispán felesége összekürtöli a tekintélyes becskerei asszonyokat, szoborbizottságot alakítanak, majd megkezdik az országos pénzgyűjtést, hogy a bánáti föld szülöttjének, a közeli Perlasz orosz-lánjának, Nagybecskerek védőjének, az eleméri halottnak végre méltó emléket állítson a város – tudjuk meg Németh Ferenc kitűnő tanulmányából („Mely szobor hirdesse időtlen időig”. Családi Kör, 1996. április 4.).

Kiss Anna 1778 kelengyész (?) ládája

Az első lelkes adakozó egy Mouschung Hermina nevű környékbeli tanítónő, míg a magyar mágnások finánciális mérték-tartásról tanúskodnak: az ország arisztokráciája 1000, azaz egyezer koronát képes összeadni nagy keservesen, évek alatt összegyűlt 38 500-ból Kiss Ernő kedvéért. A királyi honvédség tisztikarának egy része felháborodottan utasítja vissza a gyűjtőíveket („ezt még el is gondolni”), másik része névtelenséget kér adományaiért cserébe. Végül a város az ifjú Radnai Bélára bízta a köztéri alkotást, amelynek elemei Monarchia-szerte készülnek: a kőelemek Budapesten, a Szondy utcai kőfaragó ipartelepen, a kovácsoltvas kerítés Bécsben (becskerei származású kovács műhelyében) s a kőművesmunkák természetesen Nagybecskereken. A Ferencz József téren, a vármegyeháza és a katolikus templom derékszögében, lepel alatt rejtőzik hetekig Kiss altábornagy ötméteres bronzalakja, míg szerveződik a méltó avatónapség 1906 tavaszán. Mert egy nap nem elegendő a becskerekieknek, hogy a feledésből feltámasztott szabadságharcos katonát éltesse. A szoborleplezés előestéjén gyertyák százai gyúlnak, amint a templom tornyában felharsannak a Portschneller zenekar kürtjei, és a tömeg magyar nő-ták ütemére özőnli el a főteret; majd a polgárok színházba vonulnak az aradi vértanúkat méltató díszelőadásra, innen a kaszinóba vezet útjuk, ahol fesztelen „ismerkedő estélyt” rendeznek. Másnap kora reggel megtelik a szobor előtti tér, a rendre nemzetiszín karszalagos rendőrök felügyelnek, államtitkárok, képviselői delegációk érkeznek Pestről különvontal, amelyeket lovas bandérium és lampionos menet fogad. A meghatott beszédekét követően lehull a lepel az altábornagy bronzáról.

„Radnai úgy állítja elének Kiss Ernőt, mint a perlaszi győzöt. A perlaszi csata az első győzelmes csata a magyar szabadságharcban. A vezér lejtős dombon áll, háta megett a nyert csatát jelző tört ágyú és sáncz kosarak [...]; képzeletünkben látjuk jeles alvezéreit, amint jelentést tesznek neki a győzelemről és erősítik, hogy az ágyúk, melyek a gyilkos kartácsot szórták dicső honvédeire, a császáriak seregéből valók [...], de mégis mintha [...] abba a zűrzavarba akarna jól látó szemmel betekinteni, amely akkor az egész országban uralkodott...” – méltatja Hegedűs János a műalkotást. Majd meghatottan hozzáfűzi: „Feltekintve e szép szoborra kívánom, hogy álljon időtlen időig, védje, óvja e város lakossága, s aki csak feltekint reá, ihlesse meg azt is az az ember-, faj- és hazaszeretet, mely a hőst, kit ábrázol, Kiss Ernőt, hevítette.” Az időtlen idők Nagybecskereken tizen-négy esztendő jelentett.

– Elődeim, az 1996 előtti igazgatók is nagyon fegyelmezettek voltak, de féltek a politikai jelentéstartalmaktól, a Kiss Ernő-szobor újrafelállításának következményeitől – ismeri el Bozsidar Vorgics a múzeum emeleti lépcsőfordulójában. – Én azonban történelmi kontextusában kezelem ezt az ügyet, és nem hinném, hogy ma negatív jelentései lennének a szobornak. Ápolni kell a hagyományokat, a máséit is! Szerintem minden további nélkül fel lehetne állítani a műemléket.

Kérdésünkre Bozsidar úr azt mondja, örömmel lenne egy új szoborbizottság tagja, hiszen a Péter király szobrát állító bizottságnak is tagja volt: – Ez az igazi lo-kálpatriotizmus, hiszen ez is, az is a város múltjának szerves része – sóhajtja elérzékenyülten. De van egy föltétele: az aktus ne kötődjön a politikához. Ugyanakkor

szerinte a magyar kulturális intézményeknek kellene húzniuk az ígát a Kiss Ernő-ügyben. Nagyon lassan, felelősségteljesen kell dolgozni, hogy a többség ne érezze provokációnak, irredentizmusnak az emlékmű helyreállítását. – A Kiss családnak akkora szellemi hatása volt városunkra, hogy nagy tiszteletet kell éreztünk iránta – hangsúlyozza Bozsidar Vorgics. – Nem, nem tartok a szobor esetleges megtámadásától, rombolásától. Csak ha valamelyik párt kisajátítja. Ha pusztán kulturális jelentősége van, akkor nem lesz baj. Hiszen Szerbia kis lépésekkel halad Európa felé. Fontos a megfelelő pillanatot kiválasztani, máskülönben errefelé akár egy Nepomuki János-szobor is támadások tárgya lehet – hiszen nem szerbet ábrázol.

Óvatosság ide vagy oda: az aradiak mindig is ezer szállal fognak a Délvidékhez kapcsolódni. Eleméren nyugszik Kiss Ernő, Nagybecskereken született Lázár Vilmos ezredes, akiről már csak a kereszteltek anyakönyve tanúskodik – amint Tietze Jenő plébános szomorú összefoglalójában olvasható. Schweidel József altábornagy Zomborban született, gróf LeiningenWesterburg Károlyt Törökbecséhez fűzték rokoni szálak, Damjanich János altábornagy a Temes megyei Strazán látta meg a napvilágot szerb katonacsaládban. Ide kötődnek, még ha ennek egyre kevesebb nyoma van is.

Ezért addig is, míg a délvidéki vértanú szobra régi fényében pompázhat, Vorgics úr szeretné, hogy az állandó kiállítás része legyen. Már ami megmaradt belőle. Álldogálunk a lépcsőfordulóban egy szekrény előtt, kissé tanácstalanul, mert nem igazán látjuk, hogyan lehetne a bronzalakot újra felállítani. Kiss Ernő kar és láb nélküli törzse ma fiókokból áll, amelyeken paprika, gumiarábikum, illetve cukor felirat olvasható.

A fej a szekrény tetején nyugszik. Ha politikailag korrektebben akarunk fogalmazni: hál' istennek nyaktól felfelé megvan az ötméteres alkotás.

Az örmény származású férfiú, akinek koponyáját a fülén át közvetlen közelről leadott lövés roncsolta szét az aradi sáncban, mert a négyfős kivégzőosztag sortüze csupán a vállát törte el, és aki utolsó levelében is Ausztria iránti hűségét bizonygatta („Ezért, gyermekeim – apátok ártatlanul hal meg – és az a tudat, hogy uralkodójának mindig a legjobb alattvalója volt, erősíteni fogja őt ezen az utolsó úton”), aki bátran halt meg, és akinek meztelen holttestét kétkerekű taligában gurították végig az éjszakai Aradon hű szolgálói – nos, ez a férfiú már életében is becskerekai polgárok emlékezetébe. „Már ifjúkorában tökéletes gavallér volt, elegáns magatartással és ruházattal és kitűnő, páratlan bajtárs” – emlékezik meg róla a Torontál című lap. Amikor kinevezték a II. (Hannover) huszárezred parancsnokának, saját vagyonából szerelte fel a huszárokat, zsoldjukat is ő fizette. Az osztrák hadsereg tisztjeinek háromszázezer forintot kölcsönzött nyugta nélkül, ugyanennyit nyugtával – és ebben az összegben nem szerepel az a nyolcvanezer forint, amelyet a temesvári parancsnoknak, bizonyos Haynaunak adott, ugyancsak papírok nélkül. (Meglehet, e szívesség viszonzása volt, hogy golyót kapott kötél helyett.) Ha Temesvárott vagy Nagybecskereken parádézott, alaposan kített magáért: „Kiss Ernő világos pej arabs mént lovagolt. [...] Csótárja, egész szerszáma az aranytól, ezüsttől csak úgy ragyog, nyeregtartóján a magyar címer tündököl. A parancsnok domború melle feszíti a világoskék dolmányt, telve aranyujtással, nyakában a pápai Krisztus-rend aranyláncon vörös

zománcozott keresztjével, melyről a belefoglalt gyémánszemek messze tündökölnék. Öltözetét festőibbé teszi a hófehér köpenye” – írják a szemtanúk.

A piperkóc gavallérból, aki a szabadságharcban – a perlaszi győzelmet leszámítva – komolyabb katonai sikereket nem ért el, de nagy károkat sem okozott, felismerhetetlenségig szétroncsolt test maradt, amely csak négy temetéssel kaphatta meg a végtisztességet. Emlékezetéből pedig egyetlen szép, méltóságteljes bronzfej – a többi testrészt elkallódott 1920 után, azon a szép napon, amikor a régi Hunyadi utcai kisvasutat megállították a régi Ferenc József téren, találékony emberek összeko-

tótték Kiss Ernő emlékművével, majd jól megrakták az apró gőzmozdony kazánját, hogy gond nélkül rántsa le a földre Radnai Béla alkotását.

A bronzfej ma a nagybecskerekai múzeum lépcsőfordulójában, szatócsszekrény tetején várja a jobb időket. Az eleméri családi kastélyt 1936-ban lebontották, Kiss nyughelye folyamatosan felújításra szorul. Az európaibb Nagybecskereken pedig lehajtott fővel járnak a magyarok, főleg amikor gyerekeik torkának kést szegeznek az iskolai vécében.

De hát ez is a létük része.

(*Magyar Nemzet, Hétfégi Magazin, 2009. október 3.*)

Fővárosi Örmény Klub

2009. december 17. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Csontváry terem

Szent Karácsony ünnepén

Ünnepi műsor

I. rész

Fogolyán Kristóf fuvolaművész előadása

dr. Issekutz Sarolta elnök köszöntője és beszámoló

az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2009. évi működéséről

Szongott Kristóf díjátadás

Díjazott **Balázs-Bécsi Attila**, a TÉKA Művelődési Alapítvány (Szamosújvár) elnöke

Petrás Mária kerámiaművész, népdalénekes és **Döbrentei Kornél** költő bemutatják Zsoltáros ultimátum c. könyvüket

II. rész

Gerjeni Betlehemes (1880) – **Dr. Kilián István** gyűjtése

Előadja a **Szent Család Plébánia gyermek színjátszó köre**

Rendezte és betanította: **dr. Kilián Istvánné** – Ének: **Egyháziné Marthy Katalin**

Jelmez: **Wertán Kinga**

Ajándékozás és szíveslátás – Könyv-, lemez- és kerámia vásár

Rendezi: **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**
és a **Fővárosi Örmény Önkormányzat**

Támogató: **Budapest Főváros IX., XI.- és XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Kiss János (Philadelphia)**

Rozsos Tamás László

Ősök nyomában Erdélyben II.

Erzsébetvárosi Lukács Béla szobrának felavatása Zalatnán

(105 éve történt)

Feleségem üknagyapja, a magyarörmény származású – Budapesten tragikus körülmények között 1901. január 7-én elhalálozott – Lukács Béla volt kereskedelemügyi miniszter, kormánybiztos, országgyűlési képviselő, stb. emlékének megörökítése végett már 1901. február elején a zalatnai kaszinókör dr. Szontagh Adolf bánya főorvos elnöklete alatt tartott közgyűlésen egyhangúlag s nagy lelkesedéssel elhatározta, hogy megírta élettörténetét és elkészíteti mellszobrát.

A kaszinókör és a szülőváros anyagi erejének hiánya miatt országos gyűjtés indítását határozták el, amelyre az engedélyt a m. kir. Belügyminiszter 13545/VII–1901. számon meg is adta, s így összesen 8131 Korona 77 fillért sikerült összegyűjteni.

A szobor megalkotására pályázatot hirdettek, amelyre 15 pályázat érkezett. Ezeknek elbírálására egy műbíráló bizottságot hoztak létre (de a rokonság által is megbíráltatott!), s ezeknek egyhangú véleményével az ekkor már egészalakosra

Lukács Béla szobra Zalatnán 1908 körül (nagysötétági-Hoffman Gézáné, Lukács Paula hagyatékából)

tervezett szobor elkészítésére Gárdos (Gross) Aladár (1878–1944) fiatal művész kapott megbízást.

A szobor talapzatának elkészítését – az ompolygyepűi (preszákai) emlékmű révén jól ismert – Knop Vendel szakiskolai tanár és a zalatnai kőfaragó szakiskola tanítványai végezték el. A szobor avatásáról a kaszinókör meghívókat készíttetett és küldött szét. 1904. július 25-én érkezett meg a szobor a városba, s a felavatására – augusztus 14-re – ünnepi díszbe öltözött Zalatna. Az ünnepély kezdetét 11 órakor három ágyúlövés jelezte és a Himnusz eléneklésével vette kezdetét a kaszinó előtti téren.

Megjelent néhai Lukács Béla három gyermeke: Simon, Paula és Morzsika (Salome), valamint gyám-szüloik: Zabulik László kolozsvári főügyész és neje, Todorffy Lilla, továbbá a nagyszámú és előkelő – magyarörmény – rokonság is (özv. Lukács Jánosné, szül: Kelemen Sarolta (zalatnai postamester özvegye), Lukács

Mihály, Todorffy Lukács polgármester (Szamosújvár), Keresztes István, Jakabffy János, Mály Sándor p. ü. min. osztálytanácsos (1858–1929) és neje: Lukács Sarolta (1866–†1944), stb.). Képviseltették magukat a minisztériumok, a kereskedelmi részvénytársaságok, de jelen volt dr. Werner Gyula (1862–†1926), a kerület országgyűlési képviselője, Alsó-Fehér vm. részéről pedig br. Bánffy Kázmér vm.-i főjegyző. Gyulafehérvár szab. kir. várost Novák Ferenc (1846–†1919) polgármester s 12 tagú küldöttség képviselte. Több beszéd hangzott el, majd felolvasásra kerültek az előkelőségek által küldött táviratok

és levelek (ezek között volt gr. Tisza István miniszterelnök levele is).

A tucatnyi koszorú elhelyezése után a Szózat eléneklése következett, s 13 órakor a kaszinó épületében 140 fő részére ebédet tartottak, melyen részt vettek a vármegye előkelőségei és a küldöttségek is.

A szoborról 2009. augusztusában nem sikerült fényképet készíteni, ez „köszönhető” sajnós annak, hogy 1940 végén Romániában a Vasgárda ideje alatt korábban soha nem látott vandalizmus valósult meg, s ekkor az ledöntésre és beolvasztásra került.

Zeneagapé az Örmény Katolikus Lelkészségen

(Budapest XI., Orlay u. 6.) minden hónap utolsó vasárnapján a fél 5 órakor kezdődő szentmise után, fél 6 órakor

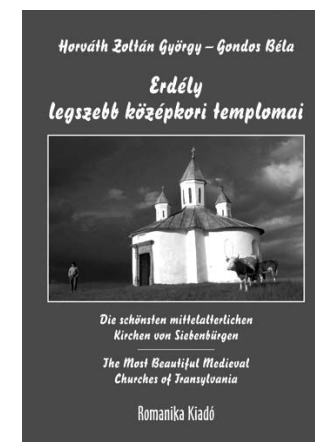
2009. december 27-én 17,30 órakor a szentmise után Karácsonyi Koncert CD-ről, melyet Szongoth Gábor állított össze. A koncertet szerény agapé követi gyümölcskenyérrel és üdítővel. Találkozzunk!

Szongoth Gábor szervező

Könyvajánló

A Szt. István alapította Erdélyi püspökség idén, 2009-ben ünnepli ezeréves fennállását. Egy évezred alatt a magyarok és a szászok a történelmi Erdélyben ezernyi pompás műemléket alkottak. Kötetünkben a legszebb, legkülönlegesebb félszáz középkori templomot, azok építészeti és képzőművészeti értékeit mutatjuk be soha nem látott részletességgel, mintegy 700 (!) fotóból álló képanyaggal. A könyvben a romanika idején emelt Szt. Anna-kápolna mellett Gyergyószentmiklós több más temploma is megtalálható, így a Csobot-hegyi örmény kápolna és a város örmény katolikus temploma is. A Romanika Kiadó által megjelentetett 376 (!) oldalas könyv a karácsonyi klubesten a Magyarok Házában jelentős kedvezménnyel lesz megvásárolható.

Horváth Zoltán György – Gondos Béla

Szamosújvár a Budapesti Biennálén

Szamosújvár is bemutatkozott a BIENNÁLÉ – Külhoni Magyarok Kulturális Fesztiválján, október 25-én a budapesti Fészek Művészklubban, a Történelmi kisvárosok sorozatban. A 35 tagú csoport lelkesen vágott neki a nagy útnak, azzal a reménnyel, hogy hiteles és méltó képet festhet városunkról a budapesti közönségnek. Mindenki számára megtisztelő volt, hogy ebből a különleges alkalomból tagja lehet a képviselőnek. Örömmel fogadtuk a meghívást, hiszen valamennyien úgy éltük meg, hogy az anyaország érdeklődik felőlünk, kíváncsi ránk, vendégségbe hív magához, mert szeretné tudni, hogyan élünk, hogyan küzdöttünk meg a nehézségekkel, hogyan őriztük és ápoljuk értékeinket. Ennek a lelkesületnek köszönhetően állhatott össze az a tartalmas, változatos, csaknem két órán át tartó műsor, amellyel megajándékoztuk magyarországi testvéreinket, akik színültig töltötték a Fészek Klub Színháztermét. A bemu-

tatkozás *Török Bálint* alpolgármesterünk beszédével kezdődött, aki a vendéglátók üdvözlése mellett röviden bemutatta városunk történetét és jelenlegi helyzetét. Ezt követően

Nagy Melinda XI-es diáklány mondta el Kányádi Sándor Örmény sírkövek című versét, majd az Örmény Kórus adott elő vallásos énekeket. A kórus egyébként többször is fellépett a bemutatkozás során, örmény népdalokkal és világi dalokkal fűszerezve műsorunkat, amelynek első részében az örmény gyökereket és szellemiséget akartuk kiemelni. A bevezető lírai rész után *Balázs-Bécsi Attila*, a Téka Alapítvány elnöke, történelemtanár rövid előadást tartott Szamosújvár építészettörténeti emlékeiről. Az örmény származású *Molnár (Kovrig) Annamária* pedig a szamosújvári örmény székesegyházban található Rubens festmény történetét mesélte el úgy, ahogyan azt szüleitől, nagyszüleitől hallotta. A Budapesten élő, széki-szamosújvári származású *Juhos Kiss János* Szamosújvárról szóló saját költeményeinek előadása jelentette a műsor két része köz-

Török Bálint
alpolgármester

A Téka táncegyüttes és az Örmény Katolikus Egyházi Kórus

ti átmenetet: a következő részben a 20. században vidékről bevándorolt lakosság új, sajátos, népies szellemiségét próbáltuk megeleveníteni. A Téka Alapítvány keretében működő Kaláka Néptáncegyüttes és a Harmadik Zenekar előadása következett: ők a környékbéli falvak, Szék, Bonchida, Válaszút és Feketelak táncaiból, népdalaiból nyújtottak ízelítőt. Bemutattuk tehát városunk változó, átalakuló értékeit, amelyeket a régmúltból átörökítve, jelen életünk ke-

Balázs-Bécsi Attila,
a Téka Alapítvány
elnöke

egy nemzetnek, egyazon vegyes kultúrának a gyermekei lettünk.

Végül a kóstoló és a kiállítás megtekintése következett. A szamosújvári finom falatokkal, valamint a *Feketelaki Tibor* és *Debreczeni Botond* városunkról készült fotóival még közelebb hoztuk Szamosújvárt a budapesti közönséghez. Tapasztalataink és a visszajelzések azt bizonyítják, hogy munkánk nem volt hiábavaló.

Eredményes bemutatkozásunkat azonban nem csak a lelkes szamosújvári csapatnak köszönhetjük, hanem azoknak is, akik megteremtették ezt a különleges alkalmat: a magyarországi Miniszterelnöki Hivatalnak, a Biennálé fő támogatójának, valamint a budapesti Égtájak Irodának és programigazgatójának, *Goldschmied Józsefnek*, aki figyelmével és barátságával tüntet ki és állandóan támogat bennünket. (Szabadság, 2009. október 31.)

Nagy Annamária

Meghívó

Advent a Hegyvidéken

November 29-től december 23-ig a Hegyvidéki Önkormányzat az idén hetedik alkalommal rendezi meg a Polgármesteri Hivatal (Budapest XII., Böszörményi út 23–25.) melletti kis téren és a környező utcákban a fenti címmel meghirdetett kulturális eseményt és kézműves vásárt.

A XII. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat **december 13-án (vasárnap) 16 órától a Törpe utcában** felállított nagyszínpadon mutatja be programját. *Csikszentgyörgyi-Ficzus Margit* elnök adventi köszöntője után a *Tigrán zenekar* örmény és erdélyi örmény karácsonyi zenei összeállítással ajándékozza meg a közönséget, *Szuper Géza* gitáron, *Vikol Kálmán* fúvós hangszereken játszik, *Baráth Emőke* énekel.

Erre az eseményre mindenkit szeretettel hív és vár

Csikszentgyörgyi-Ficzus Margit XII. ker. örmény elnök

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(1. rész)

Nagy örömmel vettem kézbe **Ferenczi Sándor** könyvét, *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtárát*, amelyre atyai barátom, a Medgyesen élő Harai Pál tiszteletbeli kanonok hívta fel a figyelmemet.

A könyv 2009-ben jelent meg a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadó ja és a Verbum Keresztény Kulturális Egyesület közös kiadványaként.

Nemcsak a könyv gondozói között akadtam örmény gyökerű ismerősökre (lektor Marton József, az egyik felelős szerkesztő Bodó Márta, korrektúra Szenkovics Enikő), de amint beleolvastam, a papok között is számos olyan adatra bukkantam, amely bizonyossá tette azt, amit eddig csak sejtettem, hogy tudniillik az örménymagyarok közül sokkal többen választották a papi hivatást, állottak az egyház szolgálatában, mint ahányukat eddigi ismereteink alapján számon tartottunk.

És az említett 478 oldalas könyv csak a papokról szól, a szerzetesekről nem!

Jakubinyi György előszavából: „A címben főegyházmegyei papságról van szó. Az egyházjog szerint kétféle papság létezik: az egyházmegyei (régén világinak nevezték) és a szerzetes-papság. Jelen kötet a címe szerint csak az egyházmegyei papok névtárát hozza. A főegyházmegyeinkben egykor és most működő szerzetes-papok (elsősorban ferencesek, jezsuiták, piaristák stb.) már nem fértek a

keretbe, mert egy hasonlóan terjedelmes kötetet tenne ki a névtárak. Ennek az összeállítására a jövő feladata marad.

A cím azt is meghatározza, hogy csak az erdélyi (1932-től gyulafehérvári) egyházmegye (1991-től főegyházmegye) egyházmegyei papjainak adatait közli.

Köszönjük a szerzőnek, hogy többrétű elfoglaltsága mellett felvállalta milleniumunk és papságunk tiszteletére ennek a terjedelmes műnek a megalkotását. A kötet célja éppen ez volt: emlékezzünk paptestvéreinkre, „akik előttünk jártak”, és ismerjük meg jobban egymást is, akik az Úr Jézus hívását az ő kegyelméből az erdélyi papságban követjük ebben a szenvedéssel és reménnyel teli korunkban, amelyet sohasem hagy el a gondviselő Isten.

Gyulafehérvár, 2009. január 11-én
Urunk megkeresztelkedése ünnepén.”

Ebben a most induló sorozatban a szóban forgó könyv II. részéből fogok idézni, amelyben az egyházmegyei papjait 1556-tól sorolja fel a szerző.

Előre bocsátom, hogy szubjektív lesznek a személyek kiválasztásában. Ha a név, vagy a születési hely azt sugallja, hogy örmény gyökerű lehet az illető, közölni fogom az adatait, hátha a család valamelyik késői leszármazottja felfedezi benne rokonát.

Ha valamilyen más kiadványban is talállok az illetőkre, vagy más örmény papokra vonatkozó feljegyzést, azzal kiegészítem az ismertetést, de nem szá-

mozom meg őket, hanem dőlt betűkkel jelölöm ezeket a részeket.

Előre elnézést kérek az esetleges tévedésekért, de gondoljuk csak meg, hányan azért maradnak ki ebből a „számbavételből”, csak azért, mert anyai ágon örmény gyökerűek, tehát nevük nem árulhatja el „hovatartozásukat”.

Összességükben tehát biztosan többen vannak, mint ahányat én ezzel a számmal kezdődően felsorolok.

Szándékom alátámasztására **Garda Dezső** kitűnő munkájából a **Gyergyói Örmények Könyvé**-ből idézek:

„A gyergyószentmiklósi örménységet lelkileg és tudatilag az örmény katolikus egyház fogta össze. A közösség számára nem volt mindegy papjainak kiléte, hogy ezek miként szolgálják a közösséget? Ilyen körülmények között a plébános választásoknál a gyergyószentmiklósi örménység mindig a legjobb papokat szerette volna Gyergyószentmiklóstra vonzani. Az örmény közösség tehát mind erkölcsileg, mind anyagilag gondoskodott papjairól”. Az ebben a városban működő papokról a kiegészítések mind Garda Dezsőtől veszem át.

Meggyőződésem, hogy akit ez a közösség elfogadott papjának, és akinek a neve is sugallja örménységét, azoknak kellett lenniük örmény gyökereiknek is!

1. Ágoston Károly, szül. Kolozsvár, 1819. okt. 25. A gimnáziumot, a filozófiát és a jogot Kolozsváron, teol. tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve 1843. aug. 1. Szolgálati helyei: 1845: Szilágysomlyón gimnáziumi tanár. 1850: Kolozsváron káplán, 1865: haláláig Gyergyószentmiklóson plébános és 1868: alesperes, 1881: főesperes. Meghalt 1882. jan. 9. (Beke szerint Baróton született.)

Az említett könyvben még azt is olvashatjuk, hogy Merza Antal plébánossága idején az 1873. évi nagy kolerajárvány alkalmával, mely június és július hónapokban Tekerőpatakon dühöngött, és augusztusban, szeptemberben eljutott Gyergyószentmiklóstra, szemtanuk szerint a plébános Ágoston Károllyal és ministránsaival megindult a különböző utcákban, és végigcsengetve hívta fel a közfigyelmet a betegek ellátására.

Merza halála (1788) után mintegy három hónapon át Ágoston Károly helyettesített, szolgált az örmény katolikus templomban.

2. Alexa Ferenc, örmény szertartású. Szül. Szamosújvár, 1890. okt. 27. A gimnáziumot Szamosújváron, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron (1910–1911) és Rómában (1912–1914) végezte. Pappá szentelve Bécsben, 1914. jún. 4. Szolgálati helyei: 1914 Szamosújváron hittanár, 1917: Erzsébetvárosban, 1935: Szamosújváron plébános. Meghalt Szamosújváron 1957. márc. 8. Kisebbségi örmény vonatkozású liturgiai (Örmény SZENTMISE, Kolozsvár, 1919), irodalmi és történeti munkákon kívül miniatűr könyv formában kinyomtatta az **1000 szóból álló Magyar-örmény Szótárt** (Wien-Erzsébetváros, 1922.)

Szongottnál még szerepel Alexa Nerszesz is, így (Der-Nerszesz Álekszáján. Ker. I. köt. 11. 1722. nov. 13. 1. tétel), Alexa Tódor, akiről Ferenczi könyve Pap Tódor néven emlékezik majd, valamint Ámirá pap (Der Ámirá) 1732-ben. (Ker. I. köt. 21. lap 78. tétel).

Gyergyószentmiklóson 1839–1840 között ideiglenesen tevékenykedő papok irányították az örmény egyházközséget. Ilyen volt többek között

P. Amberboy Mózes. A hitközség a velencei mechtarista atyát kívánta plébánosnak, akinek időszakos rövid helyettesítésével az egyházi gyülekezet nagyon meg volt elégedve. De Kovács Miklós erdélyi püspök nem engedélyezte kinevezését, mivel, mint írta „szertartás plébános nem lehet”. Ekkor a Mercantile Forum tagjai arra kérték a püspököt, hogy „tekintve, miszerint az örménység egy része Moldvába(n), más része Magyarországon és más helyeken kereskedik, a következő télíg, míg a közösség hazajön, s mialatt megismerkednek a helyiek idegen világi örmény pappal, hagyja meg Amberboyt adminisztrátornak”. A Mercantile Forum kérésére Kovács Miklós püspök beleegyezett abba, hogy a velencei mechtarista atya 1840 novemberéig plébánosként tevékenykedhessen Gyergyószentmiklóson. Sőt, Szomál Zukiusz velencei érsek is egy teljes évet engedélyezett P. Amberboy Mózesnek gyergyószentmiklósi tartózkodására.

3. Anda Géza, szül. Szépvíz, 1883. jan. 1. A gimnáziumot Csíksomlyón, teol. tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve: Gyulafehérvár, 1905. jún. 27. Szolgálati helyei: 1905: Kézdiszentkereszt, 1906: Tusnádon, 1907: Ditróban, 1908: Piskitelepen káplán, 1909: Gyimesfelsőlokon, 1912: Tusnádon, 1946: Székelyszentkirályon plébános. Meghalt 1962. jún. 16.

4. Antalfi Mihály, örmény szertartású. Kolozsváron (1770–1772) a SJGA-n (Jezsuita Gimnázium és Akadémia) tanult. Szolgálati helye: 1782 Szépvízen plébános 1790: Szamosújváron káplán. Meghalt 1811. febr. 1. Szamosújvár Monográfiájában Szongott

a következőket írja, mikor a város örmény kath. papjait felsorolja: 1775 Antonás Mihály (Der-Minász Antonásián Ker. II. köt. 471. lap, 1775. okt. 25.) Mivel az Antonás család egyik ága nevét Antalfi-ra és a másik Deákra magyarosította, ennek a papnak magyar neve: Antalfi Mihály. Maga a pap 1792. máj. 11-én (Ker. I. köt. 733. lap 92. tétel alatt) latinul így írta nevét: „Michael Antalfi”. Így is: Geron Mihály (Der-Minász Geroni. Ker. II. köt. 467. lap okt. 30.) Meghalt: (Hal. II. köt. 465. lap 22. tétel). Antalfi (Antonás) Mihály = Geron Mihály

5. Ávéd István, szül. Gyergyószentmiklós, 1837. jan. 2. A gimnáziumot Székelyudvarhelyen, teol. tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve: 1860. júl. 15. Szolgálati helyei: Marosvásárhelyen tanár és káplán, 1861: Csíkszentgyörgyön és Gyergyószentmiklóson, 1862: Baróton káplán, 1864: Szentivánlaborfalván, majd Sársfalván, 1876: Tekerőpatakon plébános. Meghalt 1888. máj. 29.

6. Ávéd Jákó, szül. Gyergyószentmiklós, 1843. okt. 24. A gimnáziumot Csíksomlyón és Gyulafehérváron végezte. 1862: Pesten bölcsészettanul. 1867: Kolozsváron tanári oklevelet szerez. Szolgált: 1869: Gyulafehérváron, 1870: Csíksomlyón, 1872: Gyulafehérváron a tanonciskola és kisdédóvó igazgatója, 1889: az árvízjelző állomás vezetője és gimnáziumi igazgató. Meghalt: Gyulafehérvár, 1922. jan. 19. Munkái: **Karcolatok Gyulafehérvár város jelenéről.** Gyulafehérvár, 1880.

7. Ávédik Lukács, örmény szertartású. Szül. Erzsébetváros, 1847. okt. 18. A gimnáziumot Erzsébetvárosban,

Székelyudvarhelyen, teol. tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve: Bécs, 1871. aug. 19. Szolgált: Erzsébetvároson gimnáziumi tanár, 1878-1909: örmény szertartású lelképásztor, 1893: főesperes. Meghalt: Erzsébetváros, 1909. ápr. 5. Munkái: Több tudományos művet írt. Megírja Erzsébetváros monográfiáját: **Szabad királyi Erzsébetváros Monográfiája.** Szamosújvár, 1896. Zeneműveket is komponált. Kiadja az örmény szentmise magyar fordítását: **Az örmény kath. SZENT MISE. A római szent-szék által elfogadott eredeti szöveg szerint magyarra fordította Ávédik Lukács.** Erzsébetváros, 1905.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület alakulása évében, 1997-ben indította el **Erdélyi Örmény Múzeum** sorozatát, hogy könyvekbe zártan nyújtsa át az érdeklődőknek, az utóknak az örmény, magyarörmény történelem, kultúra egy-egy szeletét. Így jelent meg kilencedik kötetként Ávédik Lukács főesperes, erzsébetvárosi plébános monográfiájának hasonló kiadása 2004-ben. Az idén emlékeztünk Erzsébetváros és az erdélyi örmények, örménymagyarok e kiváló alakjára, halálának 100. évfordulóján.

Ez a jubileumi alkalom lehetőséget teremtett egy emlékérem kiadására, hogy ezzel fejezzék ki a közösség háláját azok iránt, akik szívügyüknek tekintik Erzsé-

betváros sorsát. Így született meg az **Örmény Szív** emlékérem, mert a „hűség” Ávédik Lukács végakarataiban úgy rendelkezett, hogy halála után vegyék ki szívét, és az ott nyugodjék hívei között, azok közelében, akiket egy életen keresztül szolgált. Végrendeletét tiszteletben tartva halála és felboncolása után a szívét kiemelték, a templomban őrzik, ahol ma is látható, megmaradt épen az urnában, amelyben elhelyezték.

Úgy érzem, megérdemli, hogy a Füzetek minden olvasója fejet hajtson emléke előtt, elolvasván a monográfiához írott előszavát, amelyet éppen 49. születése napján jegyzett.

Ávédik Lukács

„Előszó

Az ezredéves hazánk rendkívüli örömeiben Erzsébetváros közönsége nemcsak osztozni, de annak nagyszerű eseményét legalább porszemnyi hozzájárulásával halhatatlanná

tenni kívánta azon tiszteletreméltó határozata által, melynél-fogva képen és írásban látni óhajtja ez áldott helynek múltját és a jelenét a jövő biztosítására és emlékezetére.

Képviselőtestületünknek május havában hozott, fennkölt Kis-Küküllő vármegye törvényhatósági bizottsága ugyanazon hóban végérvényes jóváhagyásával el látván, engem bízott meg kitüntető, de vajmi nehéz és gyorsan végzendő feladattal. Május havának eme virágcsokrárt ki nem fogadta volna el szívesen? Mihelyt a bevégzett tényről értesül-

tem, adatok gyűjtése után kutattam; az anyagalmazból és érdekes tárgyai közül kiszemeltem a rendelkezésemre álló okmányok közül a legérdekesebbet, mert hisz ily rövid idő alatt mindent egybegyűjteni és földolgozni a lehetetlenség-gel határos, kiválasztottam az előttem becses és kedves momentumokat, hogy városom szép múltjában mindenki gyönyörködhessenek.

Megvallom, tollamat városom iránt táplált fogyhatatlan szeretet, de egyszerűsággal az igazság is vezérelte. Hisz ki volna képes – bármily vasszorgalommal fölvértezve, ha hiányzik benne a mély lelkesedés – rövid idő alatt sokat tenni? Bizonyára csak az, ki szülőföldje töviséi és göröngyei közt is édesen elandalog, kit a természetszerű vonzalom lebűvölve tart a múlt képei előtt, a ki tisztelettel ápolja a jelent, hogy áldást nyerjen a jövőnek.

Kristály forrásból, tiszta lelki örömmel kezdtem munkámhoz, s érzem, hogy hálás feladatot teljesítettem, mert szép múltja van a régi Ebesfalva és a mostani Erzsébetvárosnak. A mi szép és nemes volt benne, feltüntettem egyszerűen, hogy az előket őseik arany példájának követésére lelkesítsék, hogy a jelenkor a múlt idők ismeretéből szerezzen tanulságot, hogy megbecsülje az utókor a dicső elődök fáradhatatlan munkásságát és a közügyért lelkesülő, egyetértő szellemét.

Keresztény és lelkész vagyok, tapasztalataim és hitem egyaránt előttem lebegtetik gyarlóságomat, azért fölfakad lelkemből a hála a kegyelmek ura trónjához, mert ő felvilágosító erejét nem csökkenté meg nehéz munkám alatt; az elismerés koszorúját nyújtom szeretett városomnak, kinek múltja oly gazdag főlemelő emlékekben, hogy szégyenpír sohasem kell, hogy átfussa arcunkat.

Lelkemnek gyönyöre, üdvöz légy Erzsébetváros!

Gyermeki álmaim tündér vára, rajongó szeretetem kincse, melyben mindent egybegyűjtve találtam, a mi boldogít, nemes

érzelmeire hangol, magasztos eszmékre lelkesít.

Ne gúnyolja senki e forró vonzalmat, mert akkor a tűz hevét is elátkozni kellene, melyet a jótevő nap nyári napokon vagy fagyos télen földünkre áraszt.

Fogadd szeretett városom kedves közönsége ezen emlékművet tőlem oly szeretettel és tisztelettel, mint a mily emelkedett szellemmel írtam és adom neked azon őszinte kívánataim kíséretében, derengje át városunk egét a jólét nimbusza, lakói élvezzék a meglepődés jelenét, hogy bizalmuk a nemes tettekben fokozódjanak és téged, városom, mindig önérettel dicsőíthessenek.

Kelt Erzsébetvárosban, 1896. évi október hó 18. napján.”

Szerkesztői megjegyzés: Polyák Mariann: Ávedik Lukács (1847–1919.), Erzsébetváros történetírója c. tanulmánya teljes terjedelmében az Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében címmel a Művelődéstörténeti Műhely Felekezet és identitás (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2006) c. kötetében jelent meg. Ennek rövidített, szerkesztett változata megjelent dr. Issekutz Sarolta: Örmény halottkultusz és temetkezés, Erzsébetváros és örmény katolikus temetője c. könyvben (Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Budapest 2009).

Folytatjuk

Kincset őrző tiszta forrásból merítve

Beszélgetés Kovács Bálint armenológussal

Kovács Bálint nyugat-dunántúli származású fiatalembert az erdélyi örmények elhivatott kutatójaként ismerik egyre szélesebb körben. Minden erdélyi örmény katolikus templom/plébánia könyv- és levéltárát jól ismeri, Rómától Örményországig sokfelé kutatott már e közösség története után. Doktori tézisének lezárása előtt újra hosszabb körutat tett Erdélyben, ekkor kértük őt mikrofon elé.

– Milyen út vezette önt az erdélyi örményekhez? Meséljen magáról és e közösséggel való találkozásáról!

– A Pázmány Péter Katolikus Egyetem történelem–hittanár szakán diplomáztam 2005 nyarán, s az év őszétől már doktoranduszként folytathattam tanulmányaimat az egyetem Történettudományi Doktori Iskolájában.

Az egyetemi évek alatt több országban is voltam ösztöndíjas, így Németországban a mainzi Johannes Gutenberg Egyetemen, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, aztán egy állami ösztöndíjnak köszönhetően még egyetemistaként három hónapot töltöttem római levéltárakban és könyvtárakban, így a Vatikáni Levéltárban, a Propaganda Fide Kongregáció missziós levéltárában és a Vatikáni Apostoli Könyvtárban.

Amikor egyetemi oktatómat, azóta „mesteremet”, Őze Sándort 2002-ben tájékoztattam arról, hogy a félév során nem fogok órákra járni, mivel Kolozsvárra készülök tanulni, ő azt a külön feladatot adta számomra, hogy a Budapestet megrendező Örményország Kincsei – Titkok az Ararátról című kiállításához gyűjtsék anyagot az erzsébet-

Kovács Bálint

városi örményekről, mert az jól illene a kiállítás koncepciójába. Korábban soha nem hallottam arról, hogy a többnemzetiségű Erdélyben örmények is éltek/élnek, de izgalmasnak találtam a feladatot.

Kolozsvárról autóstoppal utaztam a Segesvár melletti, egyre jellegtelenebbé váló kisvárosba. A helyi katolikus plébános örömmel fogadott, a levéltári és könyvtári anyagot firtató kérdésemre viszont kiderült, hogy az erzsébetvárosi örményeknek saját „papájuk” van, az akkor már közel 70 éves Maris néni, és tőle függ, hogy sikerül-e betekintnem a templom sekrestyéje feletti igen értékes, ám gondozatlan gyűjteménybe. Maris néni értékelte hosszú utazásomat, s úgy döntött, hogy megnézhetem a könyvtárat. Úgy éreztem magam, mint aki kincset talál. Elzárt helyen, por és pókhálók között közel kétezer 16–19. századi kötet várt és több folyóméternyi magyar, örmény és latin nyelvű kézirat.

Gyakorlatilag ez a pillanat döntötte el, hogy ezt a hagyatéket (illetve az erdélyi örménység múltját) fogom kutatni, s nemcsak pár hónapig, hanem évekre, sőt – nagyon bízom benne – évtizedekig is. Ilyen irányú tevékenységem által – azon túl, hogy a történész és armenológus

hivatást gyakorolom – egy, a magyarsághoz integrálódott kaukázusi kultúra értékeinek megmentéséhez is hozzájárulhatnak.

– Hogyan mutatná be ezt a több mint háromszáz éves közösséget?

– Az örmények jelenléte a Kárpát-medencében a középkortól ismert, tömeges bevándorlásukra azonban csak a 17. század második felében került sor. Ekkor Gyergyószentmiklóson, Ebesfalván (amiből később a fent említett Erzsébetváros lett), Szamosújváron, Csík-szépvízen, Besztercén, Szamosújváron, Görgényszentimrén telepedtek le. A 17. század végén Oxendio Virziresco vezetésével az addigi gregoriánus-örmény hitet valló népcsoport katolizált a galíciai Lembergben. Ettől kezdve a pápa fennhatóságát elismerő örmény szertartású római katolikusokként vannak jelen a Kárpát-medencében. Erdélyben négy örmény szertartású katolikus plébánia, ezáltal négy jelentősebb örmény kolónia alakult ki (Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyószentmiklós, Csík-szépvíz), ahol az örmények saját bíraskodási fórummal, az Örmény Kompániával, később a Mercantile Forummal rendelkeztek. Sajátos autonómia volt ez már a 17–18. században, amely talán ma is példaértékű az önrendelkezésért folytatott kisebbségek küzdelmeiben. Kereskedő és iparos tevékenységet folytattak, a távolsági kereskedésben sikerült monopolizálniuk a szarvasmarha-kereskedelmet, ezáltal az erdélyi örmények lettek a bécsi húspiac beszállítói, de Konstantinápolyban is ismert lett a gyergyói faáru.

– Az évek során sokszor járt Erdélyben, jól ismeri a jelenlegi közösségeket és a levéltári, könyvtári anyagokat – beszéljen ezekről!

– A Kárpát-medencei örménység nem csak történelem, hanem ma is létező valóság. Így nem csak a történész és a filológus, de a néprajzkutató, a kultúrantropológus és a szociológus is talál bemutatásra, elemzésre érdemes összefüggéseket.

A 17. századi betelepülést követően a többségi társadalomba való integrálódással az erdélyi örmények a magyarsághoz asszimilálódtak, azonban a 19. század végén egy Szamosújvárról kiinduló kulturális reneszánszsal, az armenizmussal örökségüket próbálták megmenteni az örmény városokról írott monográfiákkal, folyóiratokkal.

A felsorolt négy erdélyi örmény kolónia ma is igyekszik megőrizni önazonosságát, évente egy alkalommal mindegyik helyen – többnyire a templom védőszentjének búcsúünnepén – találkoztat szerveznek, amelyen az örmény szertartású liturgiát követően a távolról érkezett elszármazottak és a másik településen élő örmények is megjelennek.

Az erdélyi örményekkel kapcsolatos tudományos kutatás a kettős identitást rajzolja meg, vagyis, hogy megtartották örmény öntudatukat, ugyanakkor magyarnak vallják magukat. Az örmények 19. század végi megfogalmazása szerint „magyarabbak ők a magyarnál”. Véleményem szerint ez a kettős identitás a 21. század elején már két és félszeres, háromszoros identitássá válik. Egy elhibázott kisebbségpolitikának köszönhetően ugyanis Magyarországon vita van arról, hogy ki az örmény valójában, aki örményül beszél csak és az utóbbi pár évtizedben Örményországból vagy Kis-Ázsiából települt a Kárpát-medencébe, vagy az is örmény, akinek őse pár száz éve telepedett le Erdélyben, s már nem használja az örmény nyelvet. Így az-

tán különböző etnikai tudatú csoportok alakultak ki, a problémákat pedig sikeresen exportálták Erdélybe is, majd bekapcsolódtak a regáti, illetve bukaresti örmények is, akik pedig a románsághoz állnak inkább közel. Az örmények így manapság nem tekinthetők homogén népcsoportnak, ugyanakkor véleményem szerint nagyon jól tükrözik mind Közép-Európa alakulását, mind az örmény történelem utóbbi száz évét.

Érdekes összehasonlítani ezt a helyzetet például az egykori galíciai örmények helyzetével, ahol szinte ugyanez a folyamat játszódott le, ők azonban a lengyel társadalomhoz integrálódtak, majd a második világháború után Lengyelországba költöztek. Jelenleg az ősi örmény katolikus lelkész (Ivovi) székesegyházban örmény apostoli szertartással mondják a liturgiát, mivel a városba a rendszerváltás után jelentős számú örmény közösség érkezett Örményországból. Tehát a galíciai szállásterület elhagyásával oda ismét örmények költöztek, a tradicionális katolikus rítus azonban ezáltal megszűnt.

Jerevánban meséltem az erdélyi örményekről. A mindennapi embernek is van Örményországban arról tudomása, hogy élnek örmények Transzylvániában, azaz Erdélyben. Az iskolákban ugyanis tanítják, hogy örmények nemcsak az anyaországban, de a diaszpórában is élnek, és ebbe az erdélyi örmények is ugyanúgy beletartoznak, mint a New Yorkban élők.

– Milyen eredményei vannak kutatás munkájának?

– Ha valaki tudományos kutatásra adja a fejét, a legfontosabb eredményévé a doktori disszertációja válik. Bízom benne, hogy most ősszel sor kerülhet ennek megvédésre. Próbálok teoretikus alapokra helyezni értekezésemet,

és azt vizsgálni, hogy létezett-e egy interregionális hálózat, kapcsolatrendszer a kultúrtörténet síkján, amely a különböző örmény diaszpórákat összekapcsolta, és ha létezett, hogy működött, kik, mik voltak az összekapcsoló elemek, és részt vettek-e ebben (s ha igen, miként) a közép-európai, erdélyi örmények. Ezzel gyakorlatilag azt is meg lehet állapítani, hogy a kora újkori örmény misztsziók, diaszpórák úgy működtek-e, mint ma a „globális” világ. Talán ez elsőre furcsán hangzik, azonban az elméleti és általános diaszpóra kutatásnak ma jelentős irodalma és kutatási háttere van a világon. Véleményem szerint ebbe a perspektívába kell beleilleszteni az erdélyi örmények történetét is.

Tézisem megírását megelőzően három konferenciát szerveztünk a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, a legutóbbin hét országból jöttek előadók, és a jereváni Örmény Tudományos Akadémia is bekapcsolódott. Itt a perspektívák természetesen már nagyobbak voltak, és Közép-Európa esetében vizsgáltuk az örmények történelmét és kultúráját.

Áprilisban Los Angelesben tartottam előadást egy nemzetközi armenológiai konferencián, majd meghívtak az armenológusokat tömörítő *Society for Armenian Studies* társaságba, ennek azóta egyedüli magyar tagja vagyok.

– Meséljen érdekesebb felfedezéseiről!
– Legérdekesebb „felfedezésem” talán az erzsébetvárosi hagyatékkal való találkozásom alkalmával történt. „Kincsek őrzője – a tiszta forrás” – nagyjából ez a gondolat jut eszembe erről a gyűjteményről. A nyár folyamán Szamosújváron találtam meg a világ első nyomtatott örmény nyelvű Bibliáját. 1666–1668-ban nyomtatták Amszterdamban. Érdekesnek tartottam azt is, amikor a Vatikáni

Könyvtár örmény kézirat-katalógusát lapozgattam, és a „possessorok”, vagyis a könyvek egykori tulajdonosainak bejegyzései alapján tíz erdélyi örmény kéziratra leltem. Ezek a kéziratok Erzsébetvárosból kerültek a szentszéki gyűjteménybe, feltételezhetően a 19. század végén. A kéziratok elsősorban liturgikus kéziratok, misekönyvek (örményül: pataragamotojc', xorhrdatetr), egyházi kalendáriumok (tomacojc'), örmény rituálék (maštoc'). Ezzel kapcsolatban lett világossá, hogy a katolikus uniót követően az örmény művelődésben egyfajta visszaesés figyelhető meg, még ha nekünk, katolikusoknak ezt nehéz is kimondanunk. A krími és kelet-európai örmény kéziratmásoló műhelyekben (scriptoriumokban) a középkor folyamán az örmény kultúra és művelődés színe-java volt jelen a teológiától, irodalomtól kezdve az orvostudomá-

nyokig. Ez az érték a 17–18. században mindössze egyfajta katolikus jámborsági és teológiai irodalomban, liturgikus kéziratokban nyilvánult meg.

– *Milyen jövőbeni tervei vannak a kutatás terén?*

– Jelenleg a Lipcsei Egyetem Kelet-Közép-Európa Intézetében (GWZO) dolgozom tudományos munkatársként. A disszertációm megvédését követően – az Országos Széchényi Könyvtárral együttműködve – szeretném az erzsébetvárosi, majd a szamosújvári és gyergyószentmiklósi örmény könyvtárak katalógusait megjelentetni, hiszen ezáltal válnak nemzetközileg ismertté, ugyanakkor védetté is. A korábban említett utolsó konferencia tanulmánykötetén is dolgozom, bízom benne, hogy 2010 folyamán megjelenik.

Ozsváth Judit

Tallózás a karácsonyi üdvözlések közül

„Ebben az évben megszokottá vált számunkra, hogy hónapról hónapra kezükbe vehettük a Füzeteket. Megismerhettünk örmény életutakat, olvashattunk közösségi élménybeszámolókat, láthattuk azokat, akiket eddig talán csak hallomásból ismertünk. A Füzetek közösségteremtő erejét mindannyian érezzük határok fölött és generációk között.

Most, az év végi számadás idején köszönetünket fejezzük ki a szerkesztőknek, cikíróknak, támogatóknak, hogy rendszeresen olvashattuk a lapot.

A szeretet ünnepén érezzük talán a legjobban mi, hiú emberek, hogy a legnagyobb öröm az, amikor valami szépet nyújthatunk embertársainknak. A Marosvásárhelyi Örmény Magyar Kulturális Egyesület nevében kívánom elsősorban a lap szerkesztőinek, de minden kedves olvasónak, ennek az igaz elégtételnek a megtapasztalását. Reméljük, hogy az Újév legalább ennyi örömet és élményt hoz életünkbe!

Mindenkinek áldott Karácsonyt és boldog Új Évet kívánunk – Snorhavor Nor tarijév Szurp Dzanunt.

Dr. Puskás Attila, MÖMKE”

Az örmény elnök Magyarország primásánál

Háromnapos látogatáson hazánkban járt az örmény köztársasági elnök, Szerzs Szarkiszján. Kíséretével együtt november 10-én látogatást tett a budavári primási palotában Erdő Péter bíborosnál, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnökénél.

A találkozó végén az örmény elnök egy keresztény motívumokat ábrázoló műalkotást ajándékozott a főpásztornak, aki pedig „primási borokból” álló válogatást adott vendégének.

A Solyom László köztársasági elnök meghívására érkező örmény államfőt katonai tiszteletadással fogadták a Sándor-palotában, ahol a két elnök a tárgyalás után nemzetközi dokumentumokat írt alá. Az örmény vendég találkozott az Országgyűlés elnökével, Katona Bélával, valamint tárgyalásokat folytatott Bajnai Gordon miniszterelnökkel is.

A kiállítás megnyitóját követő fogadáson közepén balról Szerzs Szarkiszján örmény köztársasági elnök, jobbról Solyom László, közepén Zsigmond Benedek tolmács

A küldöttség megkoszorúzta a Magyar Hősök Emlékművét a Hősök terén, valamint az Örmény Népirtás Emlékművét a Petőfi téren. Az örmény elnök és kísérete magyar és örmény üzletemberekkel találkozott a Parlamentben, valamint a Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban Solyom László és Szerzs Szarkiszján közösen nyitotta meg a magyar és örmény hadtörténelmi kiállítást.

(Újember 2009. nov. 22.) b.l.

Köszöntjük a 80 éves Gross Arnold grafikusművészt

Gross Arnold születésnapja alkalmából november 24-én nyílt meg *Természet – rajz* c. kiállítása a Magyar Természettudományi Múzeum Kupolacsarnokában (VIII. Ludovika tér 2–6.), mely 2010. január 18. napjáig látogatható.

A kétszeres Munkácsy-díjas, Kossuth-díjas, számos grafikai biennálé díjazottja, és egyéb társadalmi elismerésekben részesült művész Torda városa díszpolgári címmel tüntetett ki, Budapest Főváros Közgyűlése pedig Pro Urbe díjat adományozott részére munkássága elismerésül.

Sok szeretettel kívánunk a művésznek még hosszú alkotói életet mindenki örömére.

dr. Issekutz Sarolta

Böjte Csaba

Ha a megváltást EU-s projektből finanszírozták volna...

Az egyszerű életéről, a mindennapos, csendes názáreti létről szeretnék beszélni. Ha a megváltást EU-s projektből finanszírozták volna, milyen komplikált lett volna! Mikor elterjedt a mennyországban a hír, hogy Jézus Krisztus, a második isteni személy a földre jön, gondolom, az angyalok elkezdtek nyüzsögni, hogy vajon hogyan lesz, mint lesz. Döbbenetes, hogy Isten kisbabaként egy istállóban születik meg. Gyakorlatilag semmilyen forrásfelhasználás nélkül, zöldmezős beruházás, önköltség nélkül. Megszületett az Isten közénk. Szerettem csodálni ezt az isteni egyszerűséget.

Tudjuk, hogy menekülniük kellett Egyiptomba. Nincs a megtestesülés évekre előre pontosan megírt forgatókönyve évekre a Szűzanyának és Szent Józsefnek átadva. Isten csak úgy spontán odaszól, hogy menekülni kell Egyiptomba: nincs hiszti, nincs kiakadás. A Szent Család útra kel, mert ez az, amit éppen tenni kell.

A szülőföld iránti szeretetet is meg lehet tanulni a Szent Családtól, mert Egyiptomban a Szűzanya gondolkozhatott volna úgy is, hogy Alexandriában vannak a legjobb iskolák, a Megváltónak mégiscsak jó lenne, ha jó képzést kapna. Józsefnek amúgy is sikerült már egy kis egzisztenciát teremtenie, egyre több a megrendelés, ezért nem lenne jó visszamenni a poros sárfészekbe, Názáretbe. Jól ellesznek a nagyvárosban.

Milyen szép, hogy a Szent Család hazamegy! Mi fogadhatta őket otthon? A szent hagyomány szerint talán 5-6 évig voltak Egyiptomban menekülteként. Gon-

dolom, hogy a vesszőből, sárból épített kis kunyhójukat elmosta az eső, valószínűleg csak azt a domboldalt találták meg, ahol a kis kunyhójuk, házuk állt. Két kezük munkájával újraépítik a családi fészket, és elkezdődik az élet. Szerettem magam elé képzelni, kiszínezni ennek a názáreti életnek egy-egy mozzanatát, egy-egy jelenetét. Szerettem elképzelni, hogy a Világmindenség Ura odaáll az édesanyja elé, és azt mondja: „Anyu, kiengedsz a fiúkkal egyet focizni?” Amikor először elgondolkoztam ezen, egészen mellbevert, hogy a Világmindenség Ura eljött azért, hogy „ipiapacs, ki vagy útve!” játékot játsszon, hogy kergetőzzön az emberek fiaival. És így van. Mielőtt Jézus egyetlen csodát tett volna, egyetlen nagy beszédet tartott volna, játszott az emberek fiaival. Olyan jó elképzelni, hogy szalad a kis Jézus elől, utána a többi gyerek: „Meg vagy fogva, kis Jézus, bújjunk el, most te vagy a hunyó!” Ez mind olyan szép! Szerettem magam elé képzelni, hogy a Szűzanya a mindennapi munkáját befejezve kihajol a kisablakon, és szól Jézusnak, hogy menjen és szóljon az atyjának, hogy jöjjön vacsorázni. Jézus odafut, és segít az apukájának elrakodni a szerszámokat. Leülnek a názáreti kis házban. Milyen egyszerű lehetett!

Úgy vélik, hogy a keresztesek megtalálták a Szent Család házat, melynek maradványait elhozták Olaszországba, Lorettóba. Úgy tartják, hogy a názáreti Szent Család háza egy kis barlang és előtte egy szobácska volt. Nem tudjuk pontosan, de úgy gondolom, hogy biztos

van benne valamennyi igazság, hisz szél fúvatlan nem indul, és egyházilag dokumentált tény, így valószínű, hogy a názáreti házból vannak ott elemek.

De nem ez a lényeg, hanem az, hogy lélekben mi is próbáljunk odaülni a Szent Család mellé az asztalkához. Egy durva

faragott asztal, mely Szent József keze munkáját dicséri.

Az asztalon néhány agyagtányér, párolog benne a lencsefőzelék, megfogják egymás kezét, hálát adnak a Mindenhatónak a mindennapiért. Nekiülnek szerényen elkölteni a vacsorát. Milyen egyszerű! Ott nincs se mobiltelefon, se tévé, se légkondicionáló. Én mégis úgy gondolom, hogy ezek az emberek végtelenül boldogok voltak ott. Jó volt nekik együtt lenni. Azt is szerettem magam elé képzelni, hogy kiültek a kispadra a ház elé, fölöttük ragyogtak a csillagok. A kis Jézus odabújt Máriaához, és József elkezd egy csodálatos szép ószövetségi zsoltárt, énekelnek. Jó lehetett nekik ott. Egyszerű és szép.

Szerettem elképzelni, hogy Jézus egy kicsit nőtt, és az apukájával együtt dolgozik, fűrészelnek. A fűrész egyik végét fogja az Isten, a másikat az ember. Talán bölcsőt készítenek vagy asztalt, vagy talán koporsót, nem tudom... Olyan jó látni azt, hogy Isten együtt dolgozik az emberrel! Egy család. Ha belegondolunk, Jézus Krisztus a hagyomány szerint

harminc évig ezt a názáreti csendes életet élte. Abban az időben 28-29 év volt az átlagéletkor. Nagyon fiatalon haltak meg az emberek. Tehát Jézus egy egész emberöltőt egyszerű emberként élt le. Nem csinált semmi rendkívülit. A szentírás szerint az emberek azt mondják: „Nemde ez Mária

és József fia, hát nem itt éltek közöttünk a rokonaikkal?” Tehát ha Jézus valami rendkívüli dolgot tett volna mint kisgyerek vagy fiatal, akkor egész biztosan mondták volna, hogy „Ez már gyerekkorában is annyi furcsaságot beszélt, nem is csoda, hogy most ide jutott.” De azt mondják, hogy Jézus olyan volt, mint mi, mint a többiek, élte a hétköznapi életet, és most hirtelen elkezd csodákat tenni. Csodálkoznak rajta. Harminc év názáreti csendes élet. Ez alatt a harminc év alatt a mi hétköznapi, egyszerű életünket Jézus Krisztus megszentelte.

Olyan érdekes, hogy a gonosz lélek felviszi Jézust egy templom tetejére és mondja: „Dobd le magad, az angyalok úgyis a tenyerükön hordoznak, te leszel a nagy sztár, mindenki hanyatt esik, hogy milyen ügyes vagy, hogy ilyen sereget senki nem tud csinálni!” Jézus azt mondja: „Távozz tőlem, sátán!” Tehát a feltűnő, a fényes, a csillogó dolgot, a „tűzijátékokat” ke-

Paudits Zoltán

Karácsonyi ima

A Fényfia eljön
szép Pannóniába,
szeretetét hozza
Nagy-Magyarországra.

Táltosok jóslata
mutatja a jelet,
kisdéd jászolához
csillagösvény vezet.

Megváltónk, Jézusunk
színed előtt állunk,
töröld el bűneink,
mentsd meg az országunk!

Mi vétünk, mi vétünk,
mi igen nagy vétünk,
bocsásd meg, s tedd eggyé
árva magyar népünk!

Fény Atya, Fény Fia,
Fény Szüze, szent Hármas,
szívünknek a remény,
lelkünknek a támasz.

Megváltónk, Jézusunk
trónod előtt állunk,
töröld el bűneink,
emeld fel országunk!

Mi vétünk, mi vétünk,
mi nagyon nagy vétünk,
bocsásd meg, s tedd naggyá
újra magyar népünk!

rüli. Nem hiányzik neki, hogy ilyen extra dolgokkal szórakoztassa a közönséget. A hétköznapi emberek életét éli.

Jó elképzelni a huszoneves Jézust, ahogy a názáreti barátaival munka után leülnek és beszélgetnek: meghallgatja az emberek gondját-baját, figyel. Nem kapkodja el a választ, még nem érkezett el az ő órája. Milyen jó lenne, ha meg lenne bennünk ez a végtelen türelem!

Názáreti csendes élet. Megvan-e a szívünkben a vágy ezek iránt a dolgok iránt? Az ember sokszor nézi a televíziót és egyébről se szól, mint gazdasági válságról, hogy milyen nagy a probléma, nincsen pénz, hogy így, hogy úgy, hogy amúgy. Erről eszembe jut egy vicc: A szekely bácsi hazafelé menet a sötétben nekimegy a villanypóznának és elkezd körbe tapogatni. Megy körbe az oszlop körül, és egyszer csak felsikolt: „Jaj, istenem, be vagyok falazva!” Kicsit ilyen ez a gazdasági válság: tényleg van egy akadály, de azon kívül még annyi irányba mehetünk, annyi szép dolog van körülötünk, amit a Jóisten felkínál!

Milyen szép és csodálatos a családi élet! Milyen jó élni itt, Magyarországon a názáreti csendes életet! A Szűzanya és Szent József által kitaposott út mindannyiunk előtt nyitva áll. Hiszem, hogy azt, ami az embert igazán emberré teszi, a gazdasági válság igazán nem érinti. Az, hogy leüljél a feleségeddel és elbeszélgetszél, elsetáljál valamerre, azt a gazdasági válság nem érinti. Ahhoz nem kell EU-s finanszírozás... Az, hogy a szomszédból a barátaidat áthívd, és egy pohár sör mellett egyet römizzetek, kártyázzatok, egy jót beszélgetsetek, ahhoz sem kell nagy befektetés. Ahogy ahhoz sem, hogy a gyermekedet kézen fogd és elmenj vele virágot szedni és madárfüttyöt hallgatni az erdőbe.

Nagyon szegény családból származó,

úgy mond szociális árvákat nevelünk az Alapítványunkban. Vakációkor a gyerekek – hiába árvák – ők is hazavágnak. Így volt három gyermekünk is egy családból, ahol az apuka, anyuka élt, de tudtam, hogy egy garázsban hajléktalanok, teljesen lecsúszott egzisztenciák, nem „erőst” akartam hazaengedni őket, de ők mégis kérleltek. Gondoltam, elviszem és este visszahozom őket. Délután 3-4 óra körül elmentem értük, mert korán sötétedik, már félhomály volt. Nem volt bevezetve a garázsba a villany, két nagy vasajtó, középen egy szerelőgödör, egy ágy, az ágyban a három gyerek az anyukához bújva, a plafonon a lehelet kicsapódott a hideg betonra, a vízcseppek mint egy-egy gyémánt csillogtak. Nem láttam semmi nyomát annak, hogy karácsonyra vagy szilveszterre készülődtek volna. Hideg volt, sötét volt. Az apuka állt az ágy mellett, tördelte a kalapját, az anyuka nyakában csüngött a három gyerek. Szóltam, hogy „Gyerekek, gyertek, öltözzetek, megyünk vissza Dévára!” Ők persze tudták, hogy várja őket a meleg fürdő, a szép ruha, a kölyökpezső, a csillagszórók, minden, ami ilyenkor belefér egy ilyen intézeti karácsonyba. És akkor az egyik kisfiú azt mondta: „Pap bácsi, mi nem ünnepelehetünk itthon, anyukámékkal?”

Éreztem, hogy megáll bennem valami. A gyerekek nem arra van szükségük, hogy egy csomó kutyüt odavigyenek neki talicskában, hanem arra, hogy átölelje a nyakadat, hogy megpusztljad, hogy érezze azt a jószágot, ami egy szülőből árad. Egyfelől egy csomó limlom, másfelől az édesanya meleg nyaka és semmi más. És messzemenően az édesanya volt a nyerő! És akkor én azt gondoltam, hogyha Isten segít, ezt minden szülőnek elmondom...

Pár gondolat még a gyerekevelésről: mi-

lyen szép, hogy amikor a kis Jézus elvesszik, nem esik Mária Józsefnek, „Milyen férfi vagy te, a teremtés nagy koronája, így lehet rád bízni a gyermeket!” És ugyanígy József sem kezdi el, hogy „Mit tudom én, mit kokettáltál a Szentlélekkel vagy kivel, halvány gőzöm sincs, honnan az a gyerek, fújd fel, én elmentem!” Milyen jó, hogy ők nem így civakodnak! Megfogják egymás kezét, baj van, gond van, meg kell oldani. Összetartanak. Együtt indulnak el megkeresni a kis Jézust. Képzeld csak el, hogy eltelt egy nap, és nincs meg a kis Jézus. Összebújnak egy fa alatt (akkor nem voltak motelek),

Köszönetnyilvánítás

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület hálásan köszöni valamennyi adományozónak, hogy 2009-ben is segítették egyesületünk célkitűzéseinek megvalósítását, a füzetek megjelenését. Minden apró segítség jól jön ebben a pénzszerű világban. Külön megköszönjük a 10 eFt, illetve az azt meghaladó adományokat, akiknek nevét is megörökítjük az utókor számára, hálánk jeléül.

Dr. Angyalati Enikő	10 eFt
Bocsányi Mária	10 eFt
Dr. Csiki Vidor	20 eFt
Csulak Levente és családja	40 eFt
Dobribán Péter	20 eFt
Kiss János – Philadelphia	34 eFt
Dr. Opra Ezsébet	10 eFt
(Erzsébetvárosi templomnak)	
Ötves Erzsébet	10 eFt
Sedlmayer Ella	15 eFt
Tüzes László	10 eFt
Dr. Zabulik László	10 eFt

dr. Issekutz Sarolta elnök

imádkoznak. Másnap folytatják a keresést, és harmadnap sem adják fel, nem mondják azt: „Isten adta, Isten elvette, legyen áldott az Úr neve!” Nincs bennük fatalizmus, hogy ha az Úr akarja, akkor megkerül, ha nem, akkor nem. Keresik a maguk kis egyszerű eszközeivel, hisz nem volt hangosbemondó, rendőrség. Keresik az Istent a földön.

Milyen szép, amikor megtalálják! A végtelen alázat, amivel köszöntik: „Nézd, atyád és én aggódva kerestünk, miért tetted ezt velünk?” A család békéje újból helyreáll. Azt írja a Szentírás, hogy hazamentek, és Jézus növekedett bölcsességben és kedvességben, a szülei és mindannyiunk öröme. Én azt gondolom, hogy még a názáreti csendes életbe is belefér néhány ilyen jeruzsálemi kiruccanás, aggodalom, nehézség, válság... Milyen szép, hogy nem egymásnak esnek ezek az emberek, hanem együtt oldják meg a feladatokat, gondjikat és bajukat! Nagy-nagy szeretettel és örömmel állítom mindannyiunk számára példaképpül ezt a názáreti csöndes életet.

A kétezer év alatt nem került szebb eszme, szebb kihívás élő ember elé, mint a család. Ezt az életformát maga Jézus Krisztus szentelte meg. Adja az Isten, hogy ezen az úton járva a Kárpát-medencei magyar családok önmagukra találjanak! Ne olyan helyen keressék a boldogságot, ahol nincs, a kút mellett ne haljanak szomjan! Merjének meríteni ebből az ajándékból! Merjétek szeretni egymást, merjétek megfogni a férjete/feleségetek kezét, merjétek átölelni a gyermekeiteket, merjétek játszani, merjétek kirándulni, beszélgetni! Merjétek örvendeni annak, hogy ajándék vagy te is, és ajándék a melletted lévő családtagod is! Adja az Isten, hogy megújuljanak a Kárpát-medencében a magyar családok közösségei!

Ámen.

„Jagamas János” kalotaszegi ifjúsági népdaléneklési verseny

„A hetvenes évek elején, amikor a diktatúra meghirdette ama keserű emlékü kultúrforradalmát, a kultúrarombolás pártprogramját – kolozsvári magyar zene-művész- és tanár –, kiválóságok egy csoportja kivételes kultúraépítő kezdeményezéssel válaszolt a kihívásra. Elkezdtek falura járni. Megszűnt kórusokat teremtettek újra a Kalotaszegen és újakat alapítottak. Kottaolvasásra kezdték tanítani a földművelő népet,” írja dr. László Ferenc zenetudósunk az 1993-ban megjelent Kalotaszegi népdalfeldolgozások kórusgyűjtemény előszavában.

Mindennek kezdeményezője *Jagamas János*, a kiváló népzene-tudós és népzene-kutató volt, aki Mérát választotta a maga és a főiskolai tanítványai számára missziós helyül. Tanártársai: Márkos Albert a körösfi kórust, Szalay Miklós a mákófalvit támogatta. Tanítványaik: Vermesy Péter Vistára, Buzás Pál Bikalra, Orbán György Györgyfalvára jártak ki rendszeresen tanítani. Ezen hat kiváló zenész közül már csak ketten élnek és tanítanak: *Buzás Pál* zongoraművész Kolozsváron és Orbán György zeneszerző Budapesten. Elkezdett munkájuk nem halt el, a kórusok ma is hallatják hangjukat az énekkari találkozókra.

Jagamas János népzene-tudós nevét nem szabad elfelejtenünk. Ma, amikor az általános iskolákban a zenetanítás annyira elvérszegényesedett, a Romániai Magyar Dalosszövetség megpróbálja felrázni az ifjúság népdaléneklési kedvét. Szentegyházfaluban, Farkaslakán, Szilágysomlyón, Újszentesen, Kolozsváron ez évben elért eredmények végül Kalotaszegre irányították érdeklődésünket,

meghirdetve a Mérában megtartott kalotaszegi ifjak népdaléneklési versenyét. Felhívásukra ez alkalommal kilenc település ifjai jelentkeztek: Méra, Kisbács, Türe, Vista, Magyarkapus, Szucság, Gyalu, Ketesd és Kiskapus versenyzőit hallhattuk. Mindannyian szépen énekeltek. A mérái református parókia gyülekezeti termében vasárnap, november 15-én du. fél 4 órakor Mezei Csaba lelkipásztor imája után Mezei Tünde karnagykantor bemutatta a bíráló bizottság tagjait, majd sorra hívta a megjelent énekeseket a dobogóra, a kis 8 évesektől kezdve az idősebbekig. Nehéz feladata volt a zsűrinek a jobbnál jobb szereplések értékelésekor. Három kategóriában hirdetett eredményt:

8–9 évesek között: I. díj: Jakab-Gyík Sarolta (Kisbács) és Felházi Zoltán (Vista), II. díj: Mezei Máttyás (Méra), III. díj: Varga Zoltán Gergő (Türe).

10–11 évesek között: I. díj: Kopencz Attila (Gyalu), aki az egész mezőny legjobbjá volt, II. díj: Babtan Varga Anna Teodora (Kisbács) és Jenei Erzsébet (Magyarkapus), III. díj: Ábrahám Zsófia (Magyarkapus) és Tamás Endre (Szucság).

12 év felettek csoportja: I. díj: Ábrahám Bence (Magyarkapus) és Ambrus Brigitta (Ketesd), II. díj: Varga Boglárka (Türe), III. díj: Szabó Linda Tímea (Magyarkiskapus), dicséretben részesült Bíró Henrietta (Szucság).

A díjakat a zsűri elnöke, Bedő Ágnes a Sigismund Toduța kolozsvári zenelíceum tanárnője és Tóth Guttman Emese zongoratanárnő, a Dalosszövetség elnöke adták át. Minden résztvevő emléklapot

és tábla csokoládét kapott, a díjazottak pedig könyvjutalomban is részesültek. Dalosszövetségünk Jagamas János emlékére ezentúl minden év őszén megrendezi a népdaléneklési versenyt Mérában, azon a területen kutatva az új, leendő nőtájak után, ahonnan oly sokan énekeltek Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak.

Guttman Mihály

Megjelent: Szabadság, 2009. november 18.

XIII. Örmény Családok Találkozója Csíkszépvízen

A kisebbségi önkormányzatok megalakulását követően felvettük a kapcsolatot az erdélyi Csíkszeredával és Csíkszépvízzel, akikkel testvérvárosi együttműködési megállapodást kötöttünk. 1996-ban első alkalommal sikerült megszervezni az „örmény családok találkozóját”, amelyen 100–120 fő vett részt. Ez a rendezvény az évek során 200–250 főre nötte ki magát. Ezzel a rendezvényünkkel hagyományt teremtettünk. Minden évben ez egy nagy lehetőség, hogy a különböző erdélyi településeken élő örmény származású családok nagy számban egymással találkozzanak.

Szakács Endre vikárius misét celebrál

A kerületünkben élő örményekkel együtt egy 20 fős autóbusszal utaztunk a rendezvényre, amely augusztus 25-től augusztus 31-ig tartott. Útközben számos örmény vonatkozású helyet kerestünk fel: Erzsébetvárost, Szamosújvárt, Gyergyószentmiklóst és az 1000 éves fennállását ünneplő Gyulafehérvárt.

Augusztus 29-én, szombaton volt a hagyományos „Örmény Családok Találkozója”

Gyergyószentmiklói Örmény Katolikus Kórus

– rövidítve CSATA – Csík-szépvízen. Az örmény katolikus templomban gyűltünk össze, ahol örmény szertartású szentmisén vettünk részt, melyet *Szakács Endre* vikárius úr celebrált, a gyergyószentmiklósi egyházi kórus örmény nyelvű énekeinek kíséretével. A templomban a mise utáni műsorban

Ajtony Zsuzsa

Ajtony Zsuzsa Fejér Gerő kanonok életrajzából olvasott fel részleteket, leánya pedig örmény verseket olvasott fel magyar fordításban. *Zárug Kati* Lászlóffy Aladára emlékezett egyik költeményével. A cinteremben megkoszorúztuk ősaink emléktábláját.

Ezután – mintegy 200-an – az Örmény Kaszinóban együtt elfogyasztottunk egy ebédet, melyet ének, tombola és vidám együttlét követett. Az ebéd utáni finom, különleges süteményeket – vagy

ahogy ők mondják „tésztát” – a Csíkkörzeti Szentháromság Alapítvány tagjai készítették. Meglepetés és nagy öröm volt számunkra a teremben kiállított, felújított régi örmény miseruhák valamint egy erdélyi örmény fotóművész képei.

Ezen az örmény családi összejövetelen tudjuk egymásnak elmesélni a tavalyi találkozó óta történt eseményeket. Ilyenkor mindig említik, nagyon várják, hogy újra együtt lehessünk. A különböző településeken élő családok között előfordul, hogy csak ezen a napon találkoznak egymással.

Mindig megköszönik, hogy anyagi hozzájárulásunkkal tudunk egy ilyen szép ünnepet ajándékozni az örmény közösségnek.

ZÖKÖ

Fehér asztal mellett

Vállamra az évek összegyűltek és ránehezedtek

Sylvester Lajos beszélgetése a 101 éves Khell Júliannával

(4. rész)

Választási intermezzo: szavazni erkölcsi kötelesség

– *Visszaemlékszik-e Juci néni, hogy hányadszor megy választani az idén? Mikor szavazott először?*

– Hát az évet nem tudnám megmondani, de ahány szavazás volt, mindeniken részt vettem. Kivéve a tavalyit. Marosvásárhelyen volt. Ott a pótlistára felvettek. Kértük, hogy hozzá ki a mozgó urnát. Akkor már segítség nélkül nem tudtam járni. Bizony nem jöttek. És erre a mostanit Ödi úgy intézte, hogy hazajöhessenek, s tudják szavazni. Ez erkölcsi kötelesség. Mindig arra gondoltam, hogy Istenem, olyan közömbösek az emberek! Hátha pontosan az én szavazásom hiányzik ahhoz, hogy a mi embereink jussanak be. Volt olyan időszak, úgy emlékszem, hogy akiket osztályelöltségnek minősítettek, azok nem szavazhattak.

Az örmény mentalitás, örménysors, székelysors

– *A családban az örmény származás tudata, a vonzalom az örményekhez milyen mértékű volt. Hogyan érvényesült?*

– Ez egy érdekes téma. Engem, amíg férjhez nem mentem, nem nagyon érdekelt az örménység. Az uram szintiszta örmény volt. A sors úgy hozta, hogy hozza menjek férjhez. Szülők, nagyszülők, mindenki. Hat fiú volt a családban – a férjem volt a legfiatalabb –, ők már nem úgy házasodtak, mindeniknek székely felesége, volt egy zsidó is, magyarok voltak. Az uram vette át a berecki üzletet az apjától. Én idejöttem férjhez.

Itt laktunk. Huszonegy éves voltam. Mikor láttam és megismertem az örmények mentalitását – jó kereskedők voltak – s ez náluk nem fonódott össze a harácsolással. Rájuk ez nem volt jellemző. Ami hasznuk volt, azt tiszta, becsületes munkával szereztek. Soha egy banival át nem lépték az államilag megengedett százalékot. A megengedettnél nagyobb hasznot nem tettünk semmi árura. Most ötven százalékot is rátesznek a kereskedő – még ennél többet is – az árura. Láttam az örmények házvezetését is. Anyósom nagyon tartotta az örmény szokásokat. És lassacskán átvettem ezeket én is. Hurutos leveket készítettünk. Ez az ünnepeken soha sem maradhatott el. A mai napig is érdekel az örménység múltja.

– *Ez az érdeklődés olvasmányokban is megjelent?*

– Természetesen. Jutkát, a lányomat is arra buzdítottam, hogy van egy lap, az Erdélyi örmény gyökerek, s ezt nekünk küldik, s azt olvassa el. Böngéssze végig.

– *Az örmény szokások az erkölcsi tartásba, a táplálkozásba, a kulturális érdeklődésbe épültek be? A Muszadag negyven napját mikor olvasta először Juci néni?*

– A háború után. Ekkor kezdtem az örmények sorsát a székelységével és a magyarságával összehasonlítani. Azok is annyit szenvedtek, mint a mieink.

– *És ennek az a következménye, hogy az embernek a saját megpróbáltatásai és szenvedései eljelentéktelenednek?*

– Igen. Ez adott erőt. Elszörnyedtem,

hogy a törökök hogy bántak az örményekkel. De most, ha magyar ember hozzuk meg, úgy fogadják, mint a testvéreiket.

– *Az államosításon hogy esett keresztül a család?*

– Az üzletet már széthordták az előtt. A férjem szüleinek volt valami földbirtokuk, azt államosították, de később visszakapták. Nem volt ez nagybirtok. Minden esetre, egy nagyon mozgalmas időszakban éltünk. Annyi háború, és mindenféle.

– *Nagyon szép az írása Juci néninek... Hol végezte az iskoláit?*

– Az utolsót a brassói Római Katolikus Főgimnáziumban. De nem tudtam elvégezni. Amikor hetedikes voltam, akkor a nyilvánosságot megvonták az iskolától. Ezt megelőzően működött az iskola. Akkor akik érettségi előtt álltak úgy vizsgázhattak, hogy bukaresti bizottság elé kellett állni. A növendékek zöme székely-magyar gyermek volt. Meg se tudtak mukkanni románul. Így mindenkik elbukott.

– *Ez hányban volt?*

– 1925-ben.

– *Az Anghelescu törvény megjelenése után...*

– Igen. Az egész osztályból – harmincketten voltunk – négynek sikerült az érettségi. Ezek olyan vidéken laktak, ahol románság is volt. Tudtak románul. A többinek nem volt ahol megtanuljon. Megvan az iskolai tablókép, s azon lehet látni, hogy milyen nagyszámú csoport volt. És akkor ezek a fiatalok mind szétszéledtek. A legnagyobb része Magyarországra ment. Azok, akiknek tehetősebbek voltak a szülei. Csak ezek tudták kivinni a gyermekeiket, hogy ott folytassák a tanulmányaikat. Ott sokan sokra és nagyra vitték. Akik itt marad-

tak, azok igyekeztek az iparban vagy a mezőgazdaságban elhelyezkedni. Én így félbemaradtam. És azóta sem tudtam az érettségit letenni. Autodidakta módon próbáltam a hiányokat pótolni. Rengeteget olvastam.

– *Mivel foglalkozott Juci néni?*

– Amikor kimaradtam az iskolából, megtanultam varrni.

– *A családban mikor következett be a mélypont? A menekülés idején, amikor a férjét bebörtönözték?*

– Ezek voltak a legnehezebb időszakok. A férjem három évig volt katona. Utána következett a börtön. Ez összesen tíz év az életünkéből. Az élete delén szakították ki a családból. Minden reám hárult. Szerencsére a fiúnk, Ödi már akkora volt, s olyan tevékeny volt már akkor, hogy ő lett a család oszlopa.

– *A család most mennyire összetartó? Mennyire tudják, hogy ki, hol van? Ki, mit csinál? A Khell-család, a Hankók?*

– Ödi összeállította a családfát. Az örmény és a székely ágról is. Jórészt mindenkiről tudunk. A Kiszeli felesége is az én bátyám leánya. Érdekes, hogy Kiszeli katolikus pap volt. Felszentelt pap. Esztergomba ki is neveztek káplánnak. Közben egyetemre is járt, Ildikóval ott ismerkedett meg. Összejöttek. Mind a kettő vallásos volt. Egyházilag nem tudtak megesküdni. Elutaztak Rómába, és a pápától sikerült személyesen engedélyt szerezni a házassághoz. Hiába lépett ki a papságból, gyónni és áldozni nem tudott. A Hankó családban Vilmoson kívül nagyapámnak volt még egy nagybátyja, aki tábornok, aktív katonatiszt volt. Gálynak hívták. Bugacon kapott vitézi telket az első háború után. A menekülés alatt tőle is kaptunk segítséget.

– *A Khell-családnak 1848-tól nagy szerepe volt Bereck történetében...*

– Az egyik sógorom tanár volt Udvarhelyen. Khell István. Akkor a másik sógorom orvos volt Dicsőszentmártonban. A harmadik gyógyszerész. Ez kinn maradt Magyarországon. A negyedik elesett az első világ háborúban. Tizennyolc évesen. Az ötödik volt az uram. És volt a családban még három lány.

A Khell-família beilleszkedése a székelységbe

Khell Ödönék, Juci néni berecki lakása a település központjában tipikus polgári ház, stílusa nem utal a felső-háromszéki népi építészetre, inkább idézi Bereck történetének fénykorát, amikor a településnek mezővárosi rangja volt, amelyet 1888-ban veszített el. Nem csak a város státusa, hanem lakosságának, származása, foglalkozása is elütött közvetlen környezetétől, fontos és híres fuvaros központ volt, kiváltságai révén az erdélyi – moldvai kereskedelem egészét a bereckiek és az ő ellenőrzésük alapján bonyolították le. A Kárpát-medence egyik legfontosabb átjárója az Ojtozi passus, „Kelet – kapuja”. Ojtoz már a római korban hadászatiilag fontos átjáró volt, a népvándorlások útja, a keleti betörések, vagy az Erdélyből induló keleti hadba indulások útvonala. A település múltbéli építészeti jellegzetességeit a régi községházának vár- vagy erődítményszerű monumentális épületével szemléltethetnők, ha ezt, útszélesítés és egy útkanyar kiiktatásának ürügyén nem bontják le és nem építenek helyette egy polgári jellegű, szerényebb, az erődítmény jellegre kevésbé utaló épületet. Csak sajnálhatjuk, hogy eltűnt az egykori vár is, amelynek köveiből a községháza, a nagytemplom és a paplak is épült.

A Khell-família berecki megjelenése

a település polgárosodó folyamatának kezdetét és megerősödését jelzi. A családfakutatás adatai szerint Khell Bogdán, Ödön nagyapja az örmény jellegű Erzsébetvárosról telepedik át Bereckbe, hogy ott az örmények hivatásszerűen űzött mesterségét, a kereskedelmet művelje. A szépapa állítólag Konstantinápolyból származik, Erzsébetváros egyházi dokumentumaiban Sultan Khell néven szerepel József keresztnéven. A Khell névből arra is lehet következtetni, hogy felmenőik hosszabb ideig éltek Moldvában, s ott „ragadt” rájuk a román „Kopasz” – Khell = Chel – név. Az erdélyi örmények zömét Apafi fejedelem fogadta be, s ő biztosított számukra kiváltságokat és szabadságjogokat. Tudta mit csinál, amikor a tehetőségek és gazdag örményeket befogadta, akik aztán meg is hálálták ezt a bánásmódot, elegendő ha csak arra utalunk, amire egyébként Khell Ödön is büszke, hogy a 13 aradi vértanú között két örmény is volt. Örmény származású gidófalvi Czecz János is.

Khell Ödön úgy is őrzi erdélyi magyar örmény gyökereit, hogy közéleti tevékenységében a családi hagyományokhoz igazodik, ezeket folytatja. Anyai nagyapja, Hankó Aladár tagja volt annak a szoborbizottságnak, amely a múlt század fordulóján próbált Gábor Áronnak szobrot állítani. Ebbe az első világháború szólott bele. Apja, Khell László a „kicsi magyar világban” vállalta szoborbizottsági tagként az emlékműállítás ügyét, amelyet aztán a II. világháború eseményei akasztottak el. Khell Ödönnek a harmadik generáció tagjaként sikerült a jó bereckiekkel egyetemben a szoborállítás (1992).

Folytatjuk

Bálintné Kovács Júlia rovata

Olvasói levelek, kapcsolattartás

Mindenekelőtt elnézést kérek a füzetek hűségese és nagyérdemű olvasóitól, hiszen már hónapok óta hiába keresik rovatomat – az olvasói leveleket –, most viszont igyekszem sok mindent bepótolni. Első szavam a köszöneté. Köszönöm mindazoknak, akik bármilyen formában megkerestek, és egyrészt a szerkesztőség egészéhez intézték értékelő szavaikat, valamint abbéli örömeiket fejezték ki, hogy olvasói lehetnek a füzeteknek. A füzeteknek, amelyben sok érdekes olvasnivalót találnak, és minden hónapban nagy érdeklődéssel, „szívrepesve” várják az egyes számokat, amelyeket „ajándékul” kapnak az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesülettől, és amelyet – mint többen írták, mondták – az első betűtől az utolsóig elolvasnak. Először két levelet, illetve választ közlök, remélem, így a füzetek olvasói segítenek egymásnak a rokoni szálak megtalálásában!

Kedves Júlia!

Kali Kinga adta meg címét... ugyanis nagyon távoli rokonaimat próbálok keresni. Sepsiszentgyörgyön éltek, Fogolyán Miklós fogorvos és két fia. A fiuk is lehetnek vagy 70+ évesek, egy párszor találkoztam is velük Erdélyben, de nem tudok sorsukról semmit. Ha van valami híre, megköszönöm.

Üdvözlettel,

Gönczy Zsuzsa – Milánó

Kedves Zsuzsa!

A Fogolyán fiuk közül az idősebbik, Kristóf ma is Sepsiszentgyörgyön él, halottak napján a barátnőm találkozott vele a temetőben, ahol a család elhunyt tagjainak világtított, sajnos azok között van öccse Botond is, aki több mint 30 éve autó balesetben hunyt el...

Tisztelt Bálint Júlia!

Tudom, hogy szorosan véve nem az Ön feladata, de talán tud és hajlandó segíteni valakinek, aki keresi a kapcsolatot magyarörmény elődeihez.

Anyai elődeim a XVIII. Században, Erzsébetvárosban (később Nagyszébenben és Brassóban is) éltek. Sajnos, már a XIX. sz. végén Budapestre származtak, és még sajnosabban az évek során minden kapcsolat megszakadt az Erzsébetvárosban élő rokonsággal. Magam elsősorban az erzsébetvárosi Lukács, a Nuridsán, a Temesvári, a Zakariás és a Begidsán családok nyomát kutatom (csak a közülük való elődök származásának tisztázása érdekében), ami erdélyi/romániai kapcsolat nélkül kilátástalannak tűnik. (Hiába böngészem végig az Erzsébetvárosról szóló kitűnő munkákat, azokban igen kevés használható adatot leltem.)

Úgy tudom, létezik Erzsébetvárosban egy Örmény Alapítvány, de nem ismerem az elérhetőségüket. Nem tudom, fordulhatok-e az ottaniakhoz, vagy az ottani (örmény-katolikus) plébánoshoz? Esetleg ismer valakit, az említett családok le-

származottai, vagy a netán ma is Erzsébetvárosban élő segítőkész magyarörmény családok közül! Hálás lennék bármilyen segítségért, amivel közelebb kerülhetnék elődeim emlékéhez!

Szíves üdvözlettel

Gyarmati Béla

Kedves Gyarmati Béla!

Nagyon örvendek, hogy érdeklődik a gyökerei után.

Válaszaim:

1. Az erzsébetvárosi Örmény Alapítvány sajnos nem alkalmas arra, hogy családfa-kutatásban segítsen.
2. Erzsébetvárosban úgy tudom nincsen még római katolikus plébános sem, másképpen nem szolgált volna be korábban a segesvári, jelenleg pedig a medgyesi plébános ...
3. Tudomásom szerint Erzsébetvárosban – ahol egyébként nagyon segítőkész családok vannak – Magának a kutatásban nemigen segíthetnek.

De! Kérdéseim: Édesanyja, Nagyszülei pontos neve.

Szokott-e járni a Fővárosi Örmény Klubba?

Örmény halottkultusz. erzsébetvárosi temető könyvről tud-e?

és a II. Örmény Kultúra Hete című kiadványról?

Természetesen szeretnék és tudok is segíteni. Kolozsváron is vannak Begidzsánok...

Tisztelt Hölgyem, kedves Júlia!

Nagyon köszönöm kedves, hasznos és gyors válaszát. Igyekszem tételesen válaszolni a kérdésekre:

Édesanyám született Horváth Erzsébet, H. Dezső és Woyciechowsky Erzsébet leánya. Az „igazi” örmény elődök korábban voltak.

A Fővárosi Örmény Klubba nem szoktam járni: az Erdélyi Örmény Gyökerek rendezvényein már előfordultam, Sarolta asszony segített is (de az általa megadott távoli rokon még nálam is kevesebbet tud az elődökről, Sarolta asszony meg rettentesen túl van terhelve, bármennyire lelkesen csinálja).

Az említett „Örmény halottkultusz. erzsébetvárosi temető könyvről” nem tudok. Szívesen elolvasnám, netán megvenném.

II. Örmény Kultúra Hete című kiadványról nem hallottam, csak ilyen nevű rendezvényről. (A tavalyin részt is tudtam venni, idén unoka-mandulaműtét volt éppen...) Most épp Gazdovits Miklós könyvét olvasom, és Szamosújvár, illetve Erzsébetváros monográfiáit is ismerem, mindegyikben előfordulnak „az én neveim”, de ez inkább a veszteség érzését fokozza. A ma élő magyarországi leszármazottak általában csak örménységüket általában (önmagában) élik meg, elődeikről nem sokat tudnak, illetve megelégednek a színes szájhagyománnyal. Zakariás Enikő nem is válaszolt, az Ebasfalvira magyarosított Nuridsán Lajos „az orrom előtt” halt meg, azaz nem sokkal azelőtt, mielőtt a nyomára bukkantam volna. Ráadásul, legtöbbször a férfiakat részletesen lejegyezték, a nőket pedig elintézték azzal, hogy „volt két lánya is”. Végezetül, igen keveseket érdekelnek 150-250 évvel korábban élt elődei, illetve

igen keveset tudnak róluk. Egy örömteli kivétel volt a Gajzágók két leszármazottja, de tekintettel arra, hogy az ő szempontjukból a Lukácsok periférikusak voltak, nem sokat tudtak segíteni.

Bármit tanácsol, örömmel utána megyek, de úgy érzem, csak az Erdélyben fellelhető nyomok segíthetnek. Tervezem is, hogy meglátogatom azokat a városokat, ahol elődeim éltek (Erzsébetváros, Zalatna, Balánbánya, Brassó, Nagyszében stb.), de a nagy távolság miatt szeretném jól előkészíteni.

Hálás üdvözléssel

Gyarmati Béla

Kedves Béla, jómagam a legtöbbet a tragikus sorsú zalatnai Lukácsokról tudok. A Füzetekben többször is szó volt és van róluk, a múlt héten a Duna TV-ben is emlegették a Zalatnán született későbbi miniszter Lukács Bélát, akinek szüleit és 5 testvérét Zalatnán mészárolták le, őt is csak román dajkája tudta alig 2 évesen kimenteni... Remélem, azzal, hogy leveleit itt közlöm, akadnak majd segítőkész olvasók, akik tudnak egyet-mást a megnevezett családokról.

Most pedig egy hosszabb levélből fogok idézni, amelynek írójában sikerült felkeltenem a saját örmény gyökerei iránti érdeklődést.

„*Kedves Júlia!*

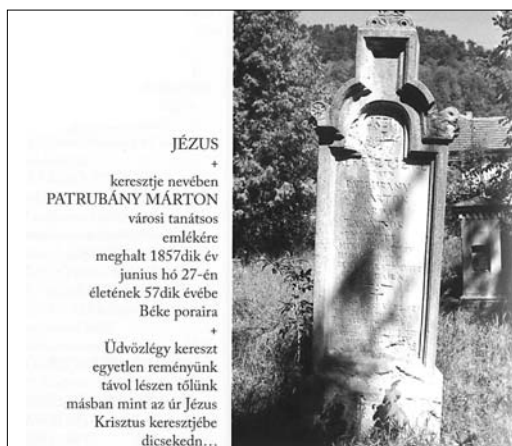
(...) Bevallom őszintén, hogy sohasem foglalkoztam a családom történetével, és csak a Júlia ösztönzésére kezdtem egy kicsit összeírni, kik is voltak az elődeim, mikor születtek, mikor hunytak el, mivel is foglalkoztak, stb.

Megpróbáltam kideríteni, ki volt Erzsébetvárosban, ahonnan a Patrubányok származnak a legrégebbi ős, de csak a házassági anyakönyvek vannak meg az 1800-as évekből, és azok is örmény írások – amit én nem ismerek.

Így nem tudtam kideríteni ki volt a legrégebbi felmenő ősöm, és hányban élt Ő.

Csak az erzsébetvárosi örmény temetőben találtam egy düledező kőkeresztet, Patrubány felirattal, de a számokat nem tudtam kiolvasni.”

Biztos vagyok benne, hogy megelégedéssel olvasta az erdélyi Medgyesen élő legidősebb Patrubány Miklós dr. Issekutz Sarolta: *Örmény halottkultusz és temetkezés. Erzsébetváros és örmény katolikus temetője* címet viselő 2009-ben megjelent könyvében a megfejtett-felfejtett szöveget, és nézte a megtakarított sírkeresztet.

Puskás Attila és felesége Izabella munkája nyomán megtisztított, és az idézett könyvben fellelhető adatok, a sírokról készített képek számos örmény gyökerű családnak segítségére lesznek abban, hogy minél többet tudjon meg elődeiről.

Az Erzsébetvárosi gyökerekkel bírónak hasznos forrása lehet még *Ávedik Lukács Szabad királyi ERZSÉBETVÁROS Monográfiája* is, amelynek 2004-ben az Erdélyi Örmény Múzeum 9. köteteként megjelent a hasonló kiadása is, dr. Issekutz Sarolta utóhangjával kiegészítve.

Ebből a kötetből kerestem ki néhány adatot, amelyekkel hűséges olvasónknak szeretnék örömet szerezni.

A város új nagy temploma alapjába emlékként latin és örmény nyelvű szöveget helyeztek el, megjelölve többek között a város akkori előljáróit, tisztségviselőit. Ebből az iratból tudjuk, hogy 1766. július 22. napján Patrubán Antal lelkész, Patrubán Lukács pedig tanácsnok volt Erzsébetvárosban.

17 év múlva, 1783. július 19. napján „az aranyozott kereszt a nép öröm ujjongása közt a gömb csúcsába bekebelezetett.” Ez alkalommal is készült emlékirat, amelyben az akkor városlakó Patrubán Gergely nevével találkozunk.

Ugyanakkor elhelyeztek az egyik gömbbe egy olyan emlékiratot is, amely magába foglalta „az örmények bejövetelét, haladását, viszonyait...” Innen tudjuk, hogy a történelem folyamán „a kereskedés végett némelyek üzleti helyiségeket szereztek Nagy-Szebenben, Kolozsvárt, Nagy-Enyeden, Tordán, Déván, Maros-Vásárhelyt, Szászvárosban, Szászsebesen, Udvarhelyt és Szász-Régenben: polgári jogot nyertek Nagy-Szebenben nemes Issekutz Antal és Gergely édes testvérek és nemes Patrubán Márton.”

1783-ban Patrubán Antal már tiszteletbeli kanonokként vett részt a nagyszabású ünnepségen, mikor is „A nap tiszteletére Issekutz Antal (az akkori főbíró B.K. J.) nagy lakomát rendezett...”

Az erzsébetvárosi gyönyörű templom a városban 25 évet szolgáló Karácsonyi Ker. János főesperes, plébános mondhatni „életműve” volt, érthető tehát, hogy „porhadó hamvait kívánata szerint e templom előcsarnokának két oszlopa őrzi. Ugyanezen sz. falak közt nyugszanak:

Patrubány Mártonné: Sára (meghalt 1796. febr. 26.) ...Patrubány Márton (meghalt 1798. jan. 16.) ...Patrubány Lukács leánya: Sára (meghalt 1801. máj. 22.)...

Itt jegyzem meg, hogy Erzsébetváros bírái és polgármesterei között az 1794-1795-ös években Patrubány Vártán nevével találkozunk, aki minden valószínűség szerint azonos a templom előcsarnokában nyugvó Patrubány Mártonnal, és nagyapja lehet a temetőben lévőnek, akinek még a késői leszármazottak is elmondhatnak egy imát a szépen megtisztított, rendbe tett sírkeresztjénél...

Ávedik Lukács, akinek a városról szóló könyve 1896-ban jelent meg, szükségesnek tartotta, hogy „a jelen kor jótevőit az anyagelviség elhatalmasodása miatt is” kiemelje. Második helyen említi Dr. Patrubány Gergely budapesti tisztiorvost, aki nemcsak ezüst gyertyatartókkal ajándékozta meg e főtemplomot, hanem a főtemplom fenntartására 1000 Ft alapítványt tett.

A már említett **Patrubány Antalról** abban a sorozatban szeretnék írni, amely az örmény gyökerű papokat veszi számba.

Itt most csak még arról számolok be, hogy 1750. június 16-án büntető határozatot

hozott a Tanács a fényűző ruházat ellen, minek következtében Patrubány Márton lányára, mert kézelőjén aranycsipkét láttak, 3 forint bírságot szabtak, Róza nevű leányáért, ki paszománnyal fűzte be derekát, 4 forintot kellett az atyának fizetnie.

Patrubány Lukács aranyfonalas sipkájáért szintén 2 Ft 38 kr bírságot fizetett...

És most újra olvasónk leveléből idézek:

„Akiket alább felsorolok azok az én üknagyapámmal kezdődnek, akik már Vásárhelyen laktak, és ott is vannak eltemetve a családi kriptában.

A sorrend a következő a férj- és feleségeket illetően.

Név	születés	halálozás	évei száma
1. Patrubány Miklós	1814	1881	67 év
Istvánffy Veronika	1815	1915	100 év

Ami a rövid életrajzokat illeti, s helyzet a következő:

Az **1-es, azaz ükapám** mint kereskedő inas, majd segéd kezdte az életét Vásárhelyt, állítólag 6 krajcárral. Roppant szorgalmas és ügyes ember volt, aki a családi vagyont megszerezte. Végül saját vaskereskedése, sok háza, 2000 hold birtoka, és sok egyebe is volt.

A Gyergyói-havasokban rengeteg erdőt vett meg, és a Maros vizén mentek a tutajok a fájával Aradig, amiből szintén bőséges jövedelme volt.

A felesége, Véri néni volt az ész a családban, állítólag félig kívülről tudta a Corpus Jurist...

De mint háziasszony is kiváló lehetett, mert csak ő tudott olyan kenyeret sütni, amelyen nem volt egyetlen repedés sem, ami azért volt fontos, hogy a tutajosoknak a hosszú út alatt ne kezdjen megpenészedni a kenyér, ami a vizes- párák környezetben gyakran előfordul.

2. Patrubány Gergely	1841	1908	67 év
Novák Lujza	1842	1907	65 év

A **2-es Gergely dédapám** tulajdonképpen, mint földbirtokos élte az életét és segített a szüleinek a vagyon kezelésében, a vásárhelyi családi kriptá felépítésében, amelyhez 4 ökör hordta az épületanyagokat. Felesége egy kedves, szép úrnő volt, aki a háztartást, kertet, majorságokat, illetve ezekkel járó teendőket intézte a belső cselédséggel.

Folytatjuk

Könyv az örmény temetkezési szokásokról

Régóta megszokhattuk már Kolozsváron az örmények vagy örmény gyökerekkel rendelkezők hangsúlyos jelenlétét: ez a kisebbség több civil szervezetet is működtet, rendezvényeket, nyelvtanfolyamokat szervez, és rengeteg kiadvánnyal jelentkezik. A Budapesten megjelenő Erdélyi Örmény Múzeum könyvsorozat legújabb, sorrendben immár a 13. kötetét szerkesztőként dr. Issekutz Sarolta jegyzi, akinek neve szintén nem ismeretlen a kolozsváriak körében, hiszen több örmény szervezetnek is vezetője vagy vezetőségi tagja. Mivel Erdély több városa is örmény központnak számít, érthető, hogy szoros a kapcsolat a magyarországi és az itteni csoportok és egyének között, és a mindkét országban fellelhető történelmi emlékeket is igyekeznek megosztani egymással.

Jelen kötet témája a halottkultuszhoz*, egykori temetkezési szokásokhoz kapcsolódik, az örmény fészeknek számító Erzsébetváros temetőjében barangolva. Erzsébetváros képezi tehát a kötet gerincét, de természetesen emellett átfogó képet is kaphat az olvasó az örmény nép történetéről, temetkezési szokásairól, az elhalálzáshoz kapcsolódó hiedelmekről és legendákról, a város történetéről, az örménység letelepedéséről. Ilyen módon az avatatlanok (akik nem örmény származásúak vagy nincsenek ilyen kapcsolataik) is közelebb kerülhetnek ehhez a lelkelethez, számos új információval gazdagodva. A kötet szerkesztője, dr. Issekutz Sarolta jegyzi a rövid történelmi áttekintést Arménia kialakulásáról, az örmény királyokról, az ország őslakosságáról, majd a különböző történelmi viharokról, amelyek miatt végül az örmények szétszéledtek a nagyvilágban, többek között Erdély több településén (Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Csíkszépvíz, Erzsé-

betváros) is meghonosodtak. „Az erdélyi maroknyi örmény diaszpóra befogadó új hazája iránti lojalitását fejezte ki minden területen. Nemcsak gazdasági és pénzügyi téren segítette az ország talpra állítását, hanem támogatta a magyar kultúrát is, mint pl. a magyar színház létrejöttét Kolozsváron, magyar nyelvművelő társaság létrehozását” – derül ki a tanulmányból, a szerző pedig hozzát teszi, hogy Magyarország területén jelenleg mindössze néhány százra becsülhető az örmények száma.**

Szintén külön tanulmány foglalkozik az örmény közösségekben élő halottbúcsúztatási szokásokkal, részletesen ismertetve a haladoklóhoz kötődő teendőket, néphiedelmeket, rítusokat, szertartásokat. Nem kell ahhoz feltétlenül kultúrantropológusnak vagy néprajzosságnak lenni, hogy ezt a fejezetet érdekesnek találjuk, a mindennapi ember számára is izgalmas lehet, hiszen olyan momentumokat emel ki, mint a lélekvivő angyal, vagy a beavatás rítusa.

Bár a kötet maga elsősorban az erzsébetvárosi közösségre fekteti a hangsúlyt, röviden helyet kapnak benne a többi erdélyi örmény központra jellemző szokások is. Erzsébetváros történetét szintén megismerhetjük, az áttekintésen kívül pedig a gazdag dokumentáció sorra veszi az ide telepedett örmény családokat, majd a temetőben megtalálható sírokat lajstromozza, ehhez kapcsolódó térképet közöl, és igényes kivitelezésű képanyaga s segíti a hatékonyabb tájékozódást. A kötethez DVD is tartozik, a könnyebb multimédiás felhasználhatóság jegyében.

S. B. Á.

(Szabadság 2009. nov. 10.)

* Dr. Issekutz Sarolta: Örmény halottkultusz és temetkezés. Erzsébetváros és ör-

mény katolikus temetője. Erdélyi Örmény Múzeum, Budapest, 2009.

** Szerkesztői megjegyzés: A szerző tévesen említi az örmények létszámát Magyarországon. A magyarörmények/örménygyökerű magyarok létszáma megközelítő-

leg 15-20 ezer főre tehető, melyen kívül az Örmény Genocídium elől menekültek leszármazottai, illetve a XX. század utolsó harmadától kezdve érkezett örmények létszáma néhány száz főre becsülhető (hivatkozott könyv 10. oldal).

Iffj. Gabányi János:

Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója

(5. rész)

A név után levő szám a monográfiában megjelent oldalszámot jelöli, független attól, hogy szövegben vagy képaláírásként jelenik meg az illető családnév síremléke a kötetben.

223. Kiának Erzsébet, sz. Paulini 41	240. Korbuly Tivadarné sz. Bogdánfi Margit 55	254. Lengyel Zoltán 68
224. Kincses Bogdán 83	241. Korbuly Veronika 32, 58	255. Lukács Joáchim, Fr. Imre 45
225. Kincses Joáchim 83	242. Kovrig Anna 39	256. Mánásy Miklós 48
226. Kincses Joachimné sz. Gálffi Róza 83	243. Kovrig Erzsébet 76	257. Marosán Antal 41
227. Kincses Kristófné sz. Deák Anna 75	244. Sombori Kovrig Tordornó Mundruj Mária 39	258. Marosán Antalné sz. Gránátir Alujza 41
228. Kincses Mihály 83	245. László Mártonné sz. Jakabfi Zsuzsána 60	259. Mártonfi (ffy) Bertalan 57
229. Kincses Veronika 76	246. Lászlóffy József 55	260. Mártonffy János 57
230. Koppingyán Aladár 40	247. Lázár Karolina 52	261. Mártonffy Jánosné sz. Ember Roza 57
231. Koppingyán Elemér 40	248. Lengyel Ákos 67	262. Mártonffy Veronika 61
232. Koppingyán László 40	249. Lengyel Anna 78	263. Dr. Mártonfi Lajos 67
233. Korbuly Anna 68	250. Lengyel Donovákné sz. Molnár Askuz 34	264. Mártonfi Jánosné sz. Kovrig Anna 39
234. Korbuly István 47	251. Lengyel Jakabné sz. Dsehesz Mária 40	265. Máthé Sándor 78
235. Korbuly Joachim 47	252. Özv. Lengyel Jánosné sz. Fokt Kornélia 68	
236. Korbuly Margit 47	253. Lengyel Miklósné sz. Karátsonyi Terka 77	
237. Korbuly Mária 32, 55, 71		
238. Korbuly Mártonné sz. Szarukán Katalin 48		
239. Korbuly Tivadar 55		

(Megjelent Magyarörmény Kulturális Lapok VI. évf. 1. sz. 2004. 03.)
Folytatjuk

Örmény-magyar gyermekrovat

(34. rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

Ebben az évben hónapról hónapra olvashattatok történeteket örmény hősookról, királyokról, dicsőséges csatákról. Az örmények szerették hazájukat és a Jóistent, és nem engedték, hogy idegen király uralkodjon az országban. Ezekről szóltak a mesés történetek. Minden történet után egy-egy kérdést tettünk fel nektek, amire választ adhattatok. Az év folyamán nagyon sok és helyes választ küldött nekünk Molnár Zsófia Marosvásárhelyről. Zsófinak ezúton is gratulálunk, és átveheti a jutalmat, amit szorgalmas munkájáért megérdemelt. Jövőben is várjuk leveleteket.

Dr. Puskás Attila

A hős Szempát (Kr. u. 600.)

Mauriciusz, Bizánc császára nem szeretete az örményeket. A területén élő örmény fiatal nemeseket Bulgáriába szállította, hogy ott kivégezzék őket. Mindent megtett, hogy eltörölje a föld színéről az örmény katolikoszi széket, de terve nem sikerült. Elkezdte a fiatal örmény nemesek deportálását kisebb csoportokban. Egy ilyen csoportban volt Szempát Bazmahagt, aki egy felkelést szervezett, és kiűzte a bizánci császár seregét Örményország területéről.

A császár nem nézte tétlenül az eseményeket, és egy hatalmas hadsereget küldött a lázadó örmények ellen. Az örmény urak egymás közötti békétlensége azonban Szempát vesztét okozta – a bizánciak elfogták, és rabláncra verve Konstantinápolyba hurcolták. Szempát erős és szép ember volt. Látva hatalmas testét és erejét, a görögök állatviadalokra küldték az arénába. Konstantinápoly minden lakója ott volt ezeken a játékokon. Először egy barnamedvét szabadítottak rá, de ő megragadta az állatot és kitekerde a nyakát. Ezután egy felbőszített bikával kellett megküzdenie, és miután megölte az állatot egy éles fogú

oroszlánnal került szembe. Szempát megragadta az állat torkát és megölte, majd fáradtságtól kínzott testtel, de adalmasan ráült az állat tetemére. A nép ujjongva ünnepelte az örmény harcost, és e hőstettek alapján kegyelmet kért számára a császártól. Ekkor a császár megkegyelmezett Szempátnak, az örmény hősnak, és a kivégzése helyett Észak-Afrikába száműzte.

Hogyan szerzett dicsőséget az örmény népnek Szempát, a bizánci rab?

Molnár Zsófia (Marosvásárhely)

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2009. évi (XIII. évfolyam) tartalomjegyzéke

Január, XIII. évf. 143. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Meleg, meghitt hangulatú klub-karácsony – Béres L. Attila
- A Fővárosi Örmény Klub januári programja (Tiszavári Eszter)
- Laudációk. Wertán Zsoltné sz. Görgényi Kinga és Zakariás Antal Dirán – dr. Issekutz Sarolta
- dr. Issekutz Sarolta elnöki beszámolója az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2008. évi működéséről és 2009. évi terveiről
- Felhívás
- Itthon vagyunk – Benedek Katalin
- Őseink nyelve (2. rész) – Száva Alex (Mauritius)
- Felhívás
- Gondolatok az Anno Domini 1799. december 20-ikán, Elisabethen kezdetű magánlevél fordítása kapcsán – Száva Alex (Mauritius)
- Gyűjtés
- A rejtelmes Anatóliában (1. rész) – Fehértáj Tibor (Fotók: Fehértáj Tibor és Szabó László)
- Adatok a magyarláposi örménymagyarokról (28. rész) – Bálintné Kovács Júlia – Csornainé Breuer Erzsébet
- Örmény est Székelyudvarhelyen – Bodurián Ágnes
- Vákár Tibor építész, grafikus születésének centenáriuma – Víz László
- Szomorújelentés (Heim Miklós)
- A mezőbándi Osztian Béla családjáról... (3. rész) – Bálintné Kovács Júlia – Moszkovitsné Osztian Aranka
- Családi archívumok mélyéről: Jelitai Woyciechowsky Józsefné szül. Lukáts Róza szereplése az 1848. évi magyar szabadságharc idején
- Olvasói levél – Árváné Pataki Ilona
- Örmények leleményessége: Számítógép a templomban – Balázs Katalin
- „Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében I–II.” – Dr. Sasvári László
- Örmény-magyar gyermekrovat (23. rész) Terdát betegsége – Dr. Puskás Attila
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Újvári Betlehemes – Szent Család Plébánia gyermek színjátszó köre (fotó)

Február, XIII. évf. 144. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Olvas örmény könyveket? – Béres L. Attila
- Dzsivani: Kuk'an u kert'an – Puskás Eszter énekművész által előadott dal fordítása
- Örmény hagyomány és kincsek az Iparművészeti Múzeum Könyvtárában – Tiszavári Eszter
- Családtörténeti adalékok a rétháti Kövérek egyik ágához (1. rész) – Bálintné

- Kovács Júlia – rétháti Kövér Gábor
- „Különcnek tartanak” (1. rész) – Ilona János
- József Attila: Ady-vízió
- Eleméri nemesség (1. rész) – Pavlov Borisz
- Az Eleméri nemesség című könyv története – dr. Issekutz Sarolta
- A Fővárosi Örmény Klub februári programja (Emlékezés Dávid Attilára)
- Buzdítás családja dokumentumok gyűjtésére
- Budapest egyesítésének 135. évfordulójára készülünk – dr. Issekutz Sarolta
- Tallózás a karácsonyi üdvözetek közül – Jakubinyi György érsek
- A rejtelmes Anatóliában (2. rész) – Fehértáj Tibor
- A Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület Eseménynaptára 2009 – Dr. Puskás Attila
- Gyűjtés
- A gyergyótölgyesi templom építéséről – Puskás Attila (Sepsiszentgyörgy)
- Felhívás
- Erdélyi magyar breviárium – Bálintné Kovács Júlia
- Bay Zoltán feltaláló, atomfizikus, radarsillagász gondolata
- Történelemmel foglalkozni nem csupán annyi, mint kutatni, mi történt, hanem kérdezni is: mi történhetett volna? – Czirják Árpád
- A könyv: Európai Biblia-kiállítás az Európai Parlamentben, 2008. december 9–12. – Tökés László püspök, EP-képviselő
- Kapcsolattartás – Bálintné Kovács Júlia
- Köszönjük az erőt adó jókivánságokat – dr. Issekutz Sarolta
- A mezőbándi Osztian Béla családjáról... (4. rész) – Bálintné Kovács Júlia – Moszkovitsné Osztian Aranka
- Szomorújelentés (baraczházi Capdebo Tibor)
- Capdebo Tibor búcsúztatója
- Örmény-magyar gyermekrovat (24. rész) Árcsiágaván (Kr. u. 350–367.) – Dr. Puskás Attila
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Felhívás
- Tallózás a karácsonyi üdvözetek közül – Tökés László

Március, XIII. évf. 145. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Művész, aki befejezte – Béres L. Attila
- Pénzügyi beszámoló 2008 Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület – dr. Issekutz Sarolta
- Családtörténeti adalékok a rétháti Kövérek egyik ágához (2. rész) – Bálintné Kovács Júlia – rétháti Kövér Gábor
- „Különcnek tartanak” (2. rész) – Ilona János
- Megnyitóbeszéd Dávid Attila kiállításán – Benedek Katalin
- Sokan voltak kíváncsiak Kőországra – Bakó Zoltán
- MÖMKE – így kezdtük az évet – Szász Ávéd Rózsa

- Eleméri nemesség (2. rész) – Pavlov Borisz
- Harusztok és kikicsárok – Bozsik Péter
- A magyar Pimodán 2. – Ady Endre
- A Fővárosi Örmény Klub márciusi programja
- Budapest egyesítésének 135. évfordulójára készülünk – dr. Issekutz Sarolta
- Az erdélyi örmény diaszpóra legújabb könyvei – dr. Issekutz Sarolta
- Kis erdélyi-örmény nyelvkurzus (3. rész) – Száva Alex
- Örmény-Magyar ABC Könyvetske – dr. Issekutz Sarolta
- A mezőbándi Osztián Béla családjáról... (5., befejező rész) – Bálintné Kovács Júlia – Moszkovitsné Osztián Aranka
- Marosvásárhelyi örmények a Keresztelő Szent János plébánia jegyzőkönyvében (1. rész) – Dr. Puskás Attila, Szász Ávéd Rózsa
- Az ember csak alattvalóit és az Istent szólíthatja bármikor (Tallózás az Erdélyi magyar breviáriumból) – Czirják Árpád
- Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója (2. rész, az 1. rész 2008. februári számban) – ifj. Gabányi János
- 7500 éves az örmény Stonehenge – MTI
- Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület örményországi utazási ajánlata
- Örmények nyomában Európában – Dr. Puskás Attila
- Barangolás őseink földjén – Dr. Szarka György
- Örmény-magyar gyermekrovat (25. rész) A tzivari ütközet (Kr. u. 371.) – Dr. Puskás Attila
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Felhívás
- Örmények Párizsban – Ady Endre

Április, XIII. évf. 146. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Visszatérés az erdélyi örmény gyökerekhez – Béres L. Attila
- Vallomás a gyökerekről, a gyergyószentmiklósi és csíkszépvízi magyarörményekről – Tófalvi Zoltán
- Fővárosi Örmény Klub áprilisi műsora
- Százötven éve született Törös Tivadar – Kiss Ferenc (Dés)
- Krisztosz hárváj i mérélocz! (Krisztus feltámadott!)
- Vízözön, vérözön (Tallózás az Erdélyi magyar breviáriumból) – Czirják Árpád
- Eleméri nemesség (3. rész) – Pavlov Borisz
- Ikkrek havában született (Beszélgetés Csávossy Györggyel) – Dvoracsek Ágoston
- Építsük az Úr útját (Mk, 1,1-8.) – Csávossy György
- Egyházi hírlevél – Fülöp Ákos
- Az örmény népirtásról és erdélyi visszhangjáról – Poósz Lóránd
- Marosvásárhelyi örmények a Keresztelő Szent János plébánia jegyzőkönyvében (2. rész) – Szász Ávéd Rózsa

- Kapcsolattartás, olvasói levelek – Bálintné Kovács Júlia
- Régi idők, régi nagy szerelmek – Bálintné Kovács Júlia
- Adatok a magyarlápósi örménymagyarokról (29. rész) – Bányai Károlyné Weinrich Cecília
- Családtörténeti töredékek a rétháti Kövérek egyik ágához (3. rész) – Bálintné Kovács Júlia – rétháti Kövér Gábor
- Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület örményországi utazási ajánlata
- Örmények nyomában Európában – Dr. Puskás Attila
- Barangolás őseink földjén – Dr. Szarka György
- Örmény-magyar gyermekrovat (26. rész) A szép Paranzem (Kr. u. 370.) – Dr. Puskás Attila
- Budapesten a Gesztenyéskertben (Fotó)
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Szomorújelentés (Kirkósa Gyula)
- Szentmise az örmény genocídium emlékére – Fülöp Ákos
- „Multikulti Budapest” – dr. Issekutz Sarolta

Május, XIII. évf. 147. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Csodálatos hang és egy dokumentumfilm premierje a Fővárosi Örmény Klubban – Béres L. Attila
- Amiről tudni illik, és amiről tudni kell! – Bálintné Kovács Júlia
- Ki a Szamos vizét issza, szaladgálhat összevissza (Tallózás az Erdélyi magyar breviáriumból) – Czirják Árpád
- Betegh Péter – Czirják Árpád
- Fővárosi Örmény Klub májusi műsora
- A Kosutányokról (1. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Szamosújvár – Törös Tivadar
- „Multikulti Budapest” – Béres L. Attila
- Üzenet az Ararátról – dr. Issekutz Sarolta
- Eleméri nemesség (4. rész) – Pavlov Borisz
- Meghívó (2009. május 10. – Kiskunmajsa) – Pongráz Ödön
- Örmény származású kereskedők a kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara vezetőségében (1851–1900) – Egyed Ákos
- Kapcsolattartás, olvasói levelek – Kövér István, Rabb Mária és András
- Marosvásárhelyi örmények a Keresztelő Szent János plébánia jegyzőkönyvében (3., befejező rész) – Szász Ávéd Rózsa
- Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névbemutatója (3. rész) – ifj. Gabányi János
- Bálint Tibor emlékdélután Kolozsvárott – Demény Péter
- Családtörténeti töredékek a rétháti Kövérek egyik ágához (4., befejező rész) – Bálintné Kovács Júlia – rétháti Kövér Gábor
- Egyházi hírlevél – Fülöp Ákos

- Szomorújelentés (Lászlóffy Aladár)
- A Muszadag negyven megtestesülése – Lászlóffy Aladár
- Hosszas betegség után, 72 évesen elhunyt Lászlóffy Aladár – (MTI-MNO)
- Elhunyt Lászlóffy Aladár erdélyi költő – Pósa Zoltán
- Elbúcsúztunk Kirkósa Gyula barátunktól – Wertán Kinga
- Barangolás őseink földjén – Dr. Szarka György
- Örmény-magyar gyermekrovat (27. rész) Mamigonián Mánule (K. u. 378–384.) – Dr. Puskás Attila
- Kátainé Szilvay Ingrid zongoraművésznő (Fotó)
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Kapcsolattartás – Kelemen (Moldován) Etelka, K. Gergely István
- A XX. sz. első népiértés c. kiállítás megnyitóján (Fotó)

Június, XIII. évf. 148. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Tartsák meg emlékezetükben és mesélik el, hogyan látja Kabdebó János a világot! – Béres L. Attila
- Fővárosi Örmény Klub júniusi műsora
- „Multikulti Budapest” – Nemzetiségi kultúrák a 135. éve egyesített fővárosban... – I. S.
- Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten (1. rész) – Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő
- Utcai felvonuláson mutatkoztak be a táncosok – Ferencz Zsolt
- Világosító Szent Gergelyre emlékeztek... (Fotó) – dr. I. S.
- Kiskunmajsa, május 10. – M
- „Fontosnak tartjuk a lángot ápolni és továbbadni!” – Szakács Endre
- A Kosutányokról (2. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Egységes a Magyar Református Egyház – B. L. A.
- Eleméri nemesség (5. rész) – Pavlov Borisz
- Születésnap – Száz sor magán – Lászlóffy Csabáról – Korpa Tamás
- Meghívó III. Örmény Kultúra Hete 2009. június 17–23. – dr. Issekutz Sarolta
- In memoriam Lászlóffy Aladár (1937–2009) Ali csatái és békekötései – Bálint Tibor
- Versláb és kamatláb – Lászlóffy Aladár
- Végtelenség (vers) – Lászlóffy Aladár
- Meghívó Ízek utcája nemzetiségi gasztronómiai kóstolóra – dr. Issekutz Sarolta
- Üzenet a legbelső titkos lőterekről – Balázs Imre József
- A könyv, a hó, a zene, a szél (Búcsú Lászlóffy Aladártól) – Bogdán László
- Aki üvegtáblákból akart katedrális építeni – Szilágyi István
- Lászlóffy Aladár utolsó botlása – Antall István
- Ali a mennybe megy – Szakolczay Lajos
- A búcsú fájdalomban – Pomogáts Béla
- In memoriam Lászlóffy Aladár (1937–2009) „Futamok a génmúzeumba tévedt örmény egérről” – dr. Issekutz Sarolta

- Kirkósa Gyula emlékére – D. A.
- Obama nem népiértésnek, hanem súlyos atrocitásnak nevezte az örmények kiirtását – Hírszerző internetes hírportál
- Gyermekrovat (28. rész) Meszrob Masdoc, Vramscsiabuh király és Sáhág katolikus (Kr. u. 400.) – Dr. Puskás Attila
- Nemzetiségi Teaház a múzeumban – M
- Meghívó Szabó László: Arménia II. Képek a történelmi Örményország területéről fotókiállításra

Július–augusztus XIII. évf. 149–150. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Armenia II., Képek a történelmi Örményország területéről – Szabó László
- Örmény kultúra hete 2009: Sajtótájékoztató
- Fővárosi Örmény Klub – Az örmény és az erdélyi örmény népzene
- Megemlékeztünk a tudományos élet örmény nagyjairól – Béres L. Attila
- Fővárosi Örmény Klub – Filmbemutatók
- Örmény kultúra hete 2009: Toma Károly régész, akadémikus – Bálintné Kovács Júlia
- Örmény kultúra hete 2009: Torma Zsófia, egy asszony a magyar régészet szolgálatában – Friedrich Klára
- Örmény kultúra hete 2009: Örmény filmek bemutatója – Dukai Ditta
- Örmény kultúra hete 2009: Régóta vártuk – M
- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Örmény katolikus közgyűtemény megnyitása – dr. Issekutz Sarolta
- Örmény kultúra hete 2009: Örmény művészek gálája – (BA)
- Örmény kultúra hete 2009: Ecsmiadzin kincsei – Kiállítás – bé
- Örmény kultúra hete 2009: Hiánypótló- és dokumentumkönyv zenés könyvbemutatója örmény vacsorával – (Béres)
- Különleges örmény ételek – Dr. T. Veress Éva
- Örmény festőnő – görög kiállításon – Dr. Sasvári László
- Egyházi hírlevél – Fülöp Ákos adminisztrátor
- Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten (2. rész) – Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő
- Eleméri nemesség (6. rész) – Pavlov Boris
- Kaktusz és fenyő – Czirják Árpád
- Soó Rezső
- Köszöntjük a 70 éves Lászlóffy Csaba költőt, író, drámaíró – Bella István laudációja
- Születésnap – A „hetvenkedő” Lászlóffy Csabának – Tibori Szabó Zoltán
- Volovits László: Lászlóffy Csaba portréja (szénrajz)
- 125 éve született Mály Gerő komikus, színművész (1. rész) – Takács István
- Hollósy Kornélia szalonja (1. rész) – Kiss Csilla és Bálintné Kovács Júlia
- A Kosutányokról (3., befejező rész) – Bálintné Kovács Júlia

- Örmény-magyar gyermekrovat (29–30. rész) Vártán Mamikonian és Ghevont Jeretsz – Az avarairi ütközet – Dr. Puskás Attila
- Nem maradt a feledés homályában (fotó)

Szeptember, XIII. évf. 151. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Klubdélutánok kánikulában – Béres L. Attila
- Júliusi-augusztusi lapzárta után érkezett – Gazdovits Miklós
- Örmény kultúra hete 2009: Ecsmiadzin kincsei – fényképkiállítás – Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit
- Helyreigazítás
- Örmények nyomában Európában – Polyák Imre
- Erdélyjárás felsőfokon (1. rész) – Raduj Klára
- Szoboravatás Csíkszépvízen – Fekete Árpád (Szováta)
- Emléktábla került a Barcsay-házra Katonán – S. B. Á.
- Tájház és közösségi központ Feketelakon – Ferencz Zsolt
- Újabb örmény est a művészeti iskolában – B. Ágó
- Határon túli városok pesti utcanevekben – Metz Katalin
- Vidám Örmény Est – Meghívó
- Fogathajtó világbajnokok iratlan ősi örmény öröksége (1. rész) Lázár Vilmos – Lázár Zoltán – (Béres)
- Eleméri nemesség (7. rész) – Pavlov Boris
- A brassói örmények a legrégebbi időktől napjainkig – Budai Merza Pál
- Sóvidéken élő örményszármazású magyar katonaköteles ifjak munkaszolgálaton (1. rész) – Szálasy Ferenc (Székelyudvarhely)
- Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten (3. rész) – Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szűcs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő
- 125 éve született Mály Gerő komikus, színművész (2. rész) – Takács István
- Hollósy Kornélia szalonja (2. rész) – Kiss Csilla és Bálintné Kovács Júlia
- Apai életnyomon haladva – Bakó Botond
- Vállamra az éve összegyűltek és ránehezdedtek (Khell Júlianna) (1. rész) – Sylvester Lajos
- Szomorújelentés: Dr. Mikes Lászlóné szül. Daniel Irén
- Egyházi Hírlevél – Fülöp Ákos, lelkész
- Szentignáci lelkigyakorlatok – a mindennapok lelkigyakorlata – X
- Felhívás
- Örmény-magyar gyermekrovat (31. rész) Váhán Mámigonián – Dr. Puskás Attila
- Fővárosi Örmény Klub – Mi így készülünk '56 ünnepére

Október, XIII. évf. 152. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Az emlékezet lángját tápláljuk – Béres L. Attila
- „Népek Krisztusa, Magyarország” 1956 – Jelenczki István filmje

- Fővárosi Örmény Klub
- Erdély-járás felsőfokon (2. rész) – Raduj Klára
- Felhívás
- „... ahol az álmok összeérnek...” (1. rész) – Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)
- Szőlőszentelés Szent Lázár szigetén (1. rész) – Kali Kinga
- 125 éve született Mály Gerő komikus, színművész (3. rész) – Takács István
- Hollósi Kornélia szalonja (3., befejező rész) – Kis Csilla és Bálintné Kovács Júlia
- Eleméri nemesség (8. rész) – Pavlov Boris
- Rekordok könyvébe illő fabicikli
- Csíkszentmihályi Bodor Ferenc, az 1848/49-es honvéd százados – Dr. Száva Tibor-Sándor
- Az 1848/49-es szabadságharc magyarörmény hősei – Rozsos Tamás László
- Vörös Márton visszaemlékezése Kiss Ernő holttestének elszállításáról – Jegyzőkönyv– Visszaemlékezés
- Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten (4. rész) – Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szűcs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő
- Fogathajtó világbajnokok iratlan ősi örmény öröksége (2. rész) A pónitól a hintóig – A Lázár családfáról – b. a.
- Vállamra az évek összegyűltek és ránehezdedtek (Khell Júlianna) (2. rész) – Sylvester Lajos
- Az erdélyi katolikus rítusról tartottak előadást Marosvásárhelyen – Máté Éva
- A legenda hamuja (vers) – Lászlóffy Csaba
- Örmény nyomok Székelyudvarhelyen – I. S.
- Sóvidéken élő örményszármazású magyar katonaköteles ifjak munkaszolgálaton (2., befejező rész) – Szálasy Ferenc (Székelyudvarhely)
- Ablak a lélek világára (Fejér Ákos emléktábla) – Sylvester Lajos
- Szomorújelentés: Lázár Alfréd
- Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója (4. rész) – ifj. Gabányi János
- Közlemény (APEH 1 %) – dr. Issekutz Sarolta
- Örmény-magyar gyermekrovat (33. rész) II. Vártán Mámigonián – Dr. Puskás Attila
- Meghívó

November, XIII. évf. 153. szám

- Saragán-gondolatok – Dr. Sasvári László
- Duha László fafaragása
- Vallomások a forradalom négyrészes filmjéről – Béres L. Attila
- Fővárosi Örmény Klub
- Erdély-járás felsőfokon (3., befejező rész) – Raduj Klára
- Felhívás

- „... ahol az álmok összeérnek...” (2. rész) – Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)
- Szőlőszentelés Szent Lázár szigetén (2., befejező rész) – Kali Kinga
- Koszorúzás
- 125 éve született Mály Gerő komikus, színművész (4., befejező rész) – Takács István
- Eleméri nemesség (9. rész) – Pavlov Boris
- Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten (5. rész) – Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szűcs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő
- Segíts magadon, az Isten is megsegít! – Várady Mária
- Terézvárosi búcsú – Wertán Zsolt
- Vállamra az évek összegyűltek és ránehezedtek (Khell Júlianna) (3. rész) – Sylvester Lajos
- 160 éve történt – emlékműsor – M
- Gondolatok az „Aradi Golgotáról” – Dr. Kedves Gyula
- Gyulai gyökerek ereje
- Kiss Ernő emléktábla Debrecenben – Dr. Bába Blanka
- Koszorúzás szövéődött a barátság – TT
- Mesenap
- Sorsukat méltósággal vállalták „Kiss Ernő sírjánál emlékezett Vajdaság magyarsága a Magyar Szabadságharcra és az Aradi Vértanúk kivégzésének 160. évfordulójára” Megemlékezések Vajdaság-szerte – K. I., csin, Erer, L. J.
- Aradi Vértanúk emlékünnepe a Vajdaságban – I. S.
- Kátrányföld (1. rész) – Margittai Gábor (Nagybecskerek)
- Lukács Dénes emlékezete
- Fogolykiváltó Boldogasszony napi búcsú az Orlay utcában (Duha László fafaragása)
- Köszöntjük a 95 éves Senkálzky Endre színművészt – Életútján nem várták oázisok – Köszöntés a társulat részéről – Tisztelt Tanító Mesterünk, kedves Bandi Bátyám! – (Kötő József)
- Emléktábla avatás Brassai szülőházán – Budai Merza Pál
- Örmény kincsek Erdélyben, Marosvásárhelyen – Bakó Zoltán
- Egyházi hírlevél – Meghívó – Szabadsághőseink emléktábla felavatási ünnepség
- Lélek-étel – Kali Kinga
- Emlékképek, egy életpálya állomásai... Találkozó Novák Ferenc koreográfussal – Szász Ávéd Rózsa
- Ősök nyomában Erdélyben (Ompolygyepüi emlékmű)– Rozsos Tamás László
- Munkácsy Mihály ifjúkori rajza
- Felhívás – Zakariás Enikő
- Örmény kincsek Erdélyben (fotók)
- Örmény-magyar gyermekrovat (33. rész) Az eszes Váhán – Dr. Puskás Attila
- Zeneagapé – Szongoth Gábor szervező

December, XIII. évf. 154. szám

- Saragán-gondolatok– Dr. Sasvári László
- Film-és ételkülönlegességek ingyencenek (Honolulu) – Béres L. Attila
- „... ahol az álmok összeérnek...” (3. rész) – Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)
- Felhívás
- Eleméri nemesség (10. rész) – Pavlov Boris
- Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten (6. rész) – Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szűcs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő
- Kátrányföld (2., befejező rész) – Margittai Gábor (Nagybecskerek)
- Fővárosi Örmény Klub – Szent Karácsony ünnepén
- Ősök nyomában Erdélyben (Erzsébetvárosi Lukács Béla szobrának felavatása Zalánán) – Rozsos Tamás László
- Zeneagapé az Örmény Katolikus Lelkészségen – Szongoth Gábor
- Könyvajánló – Horváth Zoltán György – Gondos Béla
- Szamosújvár a Budapesti Biennálén – Nagy Annamária
- Advent a Hegyvidéken – Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (1. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Kincset őrző tiszta forrásból merítve – Ozsváth Judit
- Tallózás a karácsonyi üdvözetek közül – Dr. Puskás Attila
- Az örmény elnök Magyarország primásánál – b. I.
- Köszöntjük a 80 éves Gros Arnold grafikusművészt – dr. Issekutz Sarolta
- Ha a megváltást EU-s projektből finanszírozták volna... – Bőjte Csaba
- Karácsonyi ima – Paudits Zoltán
- Köszönetnyilvánítás – dr. Issekutz Sarolta
- „Jagamas János” kalotaszegi ifjúsági népdaléneklési verseny – Guttmann Mihály
- XIII. Örmény Családok Találkozója Csíkszépvízen – ZÖKÖ
- Vállamra az évek összegyűltek és ránehezedtek (Khell Júlianna) (4. rész) – Sylvester Lajos
- Olvasói levelek, kapcsolattartás – Bálintné Kovács Júlia
- Könyv az örmény temetkezési szokásokról – S. B. Á.
- Balázs-Bécsi Attila: „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója (5. rész) – ifj. Gabányi János
- Örmény-magyar gyermekrovat (34. rész) A hős Szempát – Dr. Puskás Attila
- Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2009. évi (XIII. évfolyam) tartalomjegyzéke
- A Fővárosi Örmény Klub 2009. évi műsora
- Az örmény köztársasági elnök Magyarországon

A Fővárosi Örmény Klub 2009. évi műsora

Január 15.

- Újévi köszöntő – dr. Issekutz Sarolta
- Örmény hagyomány és kincsek az Iparművészeti Múzeum Könyvtárában – Tiszavári Eszter könyvtárvezető vetítettképes előadása

Február 19.

- Színház az egész világ, avagy a „Művész, aki befejezte” címmel Dávid Attilára emlékezett Benedek Katalin, Dávid Csaba és Kürti András

Március 19.

- Dr. Száva T. Sándor: Gyergyói- és szépvízi magyarörmények nyomában c. könyvét bemutatja Tófalvi Zoltán író, történész (Marosvásárhely).
- Barangolás őseink földjén, Erdélyben – Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2009. évi programajánlója – Dr. Szarka György vetítettképes előadása

Április 16.

- Népköltészet és evangélium – Előadó: Faragó Laura énekművész
- 2. Örmény Kultúra Hete – dokumentumfilm – Rendezte: dr. Issekutz Sarolta

Május 21.

- Örmény képek, fények – zenei kísérettel – Kabdebó János erdélyi és örmény vonatkozású fotóinak vetítése – Az örmény egyházi énekeket és népdalokat előadja Puskás Eszter, kíséri Gyulai Csaba (örmény dob) és Juhász Endre (duduk és ének)

Június 18.

- Torma Zsófia, a világ első régészsnője – Előadó: Szakácsné Friedrich Klára
- Torma Károly régész, akadémikus, egyetemi tanár, Aquincum romjainak feltárója, az aquincumi múzeum megalapítója – Előadó: Bálintné Kovács Júlia

Július 16.

- Az örmény és erdélyi örmény népzene – Előadó: Dr. Szuper Géza (gitár), Vikol Kálmán (klarinét) és Baráth Emőke (Ének)

Augusztus 20.

- Filmbemutatók: Husher/Emlékek – dokumentumfilm az örmény népi társról Tözsvözsik – örmény kisjátékfilm

Szeptember 18.

- Mi így készülünk '56 ünnepére – Filmvetítés: „Népek Krisztusa, Magyarország” 1956 – I. rész: Megszállás és diktatúra, II. rész: „Mint az első szerelem...” – Jelenczki István filmje

Október 15.

- Mi így készülünk '56 ünnepére – Filmvetítés: „Népek Krisztusa, Magyarország” 1956 – III. rész: A Kádári ellenforradalom, IV. rész: Elárult forradalom – Jelenczki István filmje
- A filmvetítést követően közönségtalálkozó a film készítőjével, Jelenczki Istvánnal

November 19.

- Harmath Kálmán Újbuda Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöki köszöntője
- Filmvetítés: Messze az óhazától – máshol is élnek még örmények
- Közreműködik: Fogolyán Kristóf zeneszerző, fuvolaművész

December 17.

- Szent Karácsony ünnepén – Ünnepi műsor
- I. rész: Fogolyán Kristóf fuvolaművész előadása
- dr. Issekutz Sarolta elnök köszöntője és beszámolója az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2009. évi működéséről
- Szongott Kristóf díjátadás – 2009. évi díjazottjaink: Balázs-Béla Attila, a TÉKA Művelődési Alapítvány (Szamosújvár) elnöke
- Petrás Mária kerámiaművész, népdalénekes és Döbrentei Kornél költő bemutatják Zsoltáros ultimátum c. könyvüket
- II. rész: Gerjeni Betlehemes (1880) – Dr. Kilián István gyűjtése – Előadja a Szent Család Plébánia gyermek színjátszó köre – Rendezte és betanította: dr. Kilián Istvánné. Ének: Egyháziné Marthy Katalin. Jelmez: Wertán Kinga

Az örmény köztársasági elnök Magyarországon

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumban Szerzs Szarkiszján örmény- és Sólyom László magyar köztársasági elnök közösen nyitotta meg a „Fejezetek az örmény-magyar hadtörténeti kapcsolatok történetéből” c. kiállítást, baloldalt dr. Holló József nyugállományú altábornagy, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója (cikk a 29. oldalon)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Budapest Főváros XI. és XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.